

BIMS

VJ

300

26.

7

30

75
7
15

35
33
70
30

N. 134.

23 2/2 er

2006 die 22 Aprilis
1772 A. 3.

pylunie, gorie chadivie?

-1000 rabin?

gorie cha

. 910435 I
Mag. St. Dr.

9738

511

BIBLIOTHECA
VNI. CRACOV.
CRACOVENSIS

790
I
BIBLIOTHECA VNI. CRACOV.
CRACOVENSIS

est. w. r. 1767

2934.

RITUM,

QUI OLIM

APUD ROMANOS

obtinuerunt,

SUCCINCTA EXPLICATIO;

Ad intelligentiam Veterum Auctorum
facili Methodo conscripta

AGH. NIEUPOORT.

EDITIO NOVISSIMA,

*A pluribus, quæ in ceteras irrepsent, mendis
expurgata, atque æneis tabulis illustrata:*

Cui præter Cl. JOAN. MATTHÆI GESNERI Prolusionem,
accedunt nunc primum Columna Rostrata DUILLII, ac
perpetuæ GUIL. OTH. REIZII, atque ejus fratris
JOANNIS FRIDERICI Adnotationes.

Borgne

BASSANI, MDCCLXXIV.

Pickariski Leopoli

1702.

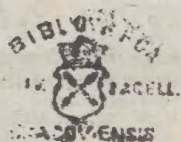
SED PROSTANT VENETIIS
APUD REMONDINI.

SUPERIORUM PERMISSU.

GABINET ARCHEOL. UNIW. JAGIELL.

KOLLEKTA PRZEZDZIECKICH

(Zb. zbiorów Prof. Józefa Łepkiewicza)

910435
I

St Dr. 2016 D. 227/22 (155)

P R Æ F A T I O

A U C T O R I S.

NULLUM umquam imperium, quod quidem literis proditum sit, ad tantam amplitudinem a tam exiguis initiis pervenit, quam Imperium Romanorum (a); ita ut in ipsos reges dominatum exercuerint (b): cuius rei in historia eorum varia exstant exempla (c). Et, licet verissimum sit, soli Deo regnorum incrementa deberi (d); hoc tamen etiam certum est, eum, ut ad finem sibi destinatum pertingat, hominibus, variisque eorum institutis uti solere: unde sane liquet, eam Rempublicam, quæ præ ceteris adeo emerfit, præstantissimis plane legibus & moribus fuisse fundatam (e). Nam, ut eleganter dicit Cicero (f), neque viri, nisi ita morata civitas fuisset, neque mores, nisi hi viri præfuissent, aut fundare, aut tamdiu tenere potuissent tantam, & tam juste lateque imperitantem Rempublicam (g). Et vere Romanos (præsertim, si antiquiora videamus tempora, & paucos excipiamus, quorum mores vulgo sunt improbat) possumus vocare viros in exemplum omnium virtutum natos: ita tamen, ut virtutes eas non ad normam veritatis Christianæ, sed ad gentiliū Sapientum præcepta exigamus. Nec aliter umquam tot gentes robore,

2

nu-

(a) Vid. Dion. Halic. L. 1. c. 3. (9. 9.) (b) Abram. Nat. ad Cic. Orat. pro Dejos. c. 1. (c) Tacit. Hist. II. 81.

(d) Plut. Romul. p. m. 11. C. (e) Liv. præm.

(f) De republ. lib. V. apud Augustin. de Civ. Dei, l. 2.

(g) Vid. etiam Dion. Hal. III. 11.

IV P R Æ F A T I O

numero, divitiis, aliisque commodis longe excellentiores (b) (*Greci* facundia, *Galli* gloria belli ante Romanos fuerunt) (i) sibi subicere, vel subiectas in fide retinere potuissent. Hinc tot Viri insignes, præcipue qui Rempubicam vel domi, vel belli administrandi scientiam sibi comparatam vellent, hujus populi mores & leges pernoscere cupiverunt. Hinc etiam tot viri eruditione conspicui, ut aliorum, quibus vel otium, vel occasio non suppetebat, conatus sublevarent, in Antiquitatibus his explicandis operam suam posuerunt. Altera quoque ratio dari potest, cur non ii tantum, qui ad Rempubicam aliquando sunt accessuri; verum etiam qui Latinos, cujuscumque tandem ordinis sint, scriptores paullo accuratius intelligere cupiunt, necessario huic studio aliquam operam navare debeant: quod scilicet & Oratores, & qui Philosophi, præcipue vero Historici, (quorum lectio ut jucundissima est cunctis, qui non plane ab omnibus artibus humanioribus sunt alieni, ita etiam est utilissima) Historici, inquam, & Poetæ passim alludant ad ritus suo tempore usitatos: ita ut verus auctorum illorum sensus, & recta verborum, quibus utuntur, scientia haberi nequeat absque istorum rituum cognitione. Nam proprium quasi huic eruditionis parti & insitum est facem præferre veterum scriptis: unde non solum linguæ Latinæ copiam; sed civilis etiam prudentiæ præcepta hauriant melioris literaturæ candidati. Præcipue autem iis adolescentibus necessarium est hoc studium, qui Juri civili noscendo operam dant; cum plurimæ leges, imo Tituli Digestorum & Codicis sine ejus ope explicari nequeant. At cum Cl. Vir Jo. Clericus *Artis suæ Critic. part. I. c. 1. §. 3.* pluribus tum rationibus, tum exemplis hoc firmaverit, plura non addam, ne aliena scriptura compilasse videar: verum operam meam elegan-

(h) *Veget. de re mil. l. 1.*

(i) *Sallust. Catil. c. 53.*

AUCTORIS.

gantioris literaturæ studiosis probatum iri sperans, paucis cœpti mei rationes prodam.

Cum multis operosum nimis esset tot scripta virorum eruditorum, Panvini^{or}um, e. gr. Sigoniorum, Lipsiorum, aliorumque, qui his ritibus illustrandis insudarunt, perlegere; plurimi jam dudum fuerunt, qui breviter eos explicare aggressi sunt: ut Cantelius, Goodwinus, multique alii. Sed nullum adhuc tale compendium vidi, (vidi autem satis multa) in quo non defectus aliquot utentibus incommodos animadvertisse mihi visus sim: vel, quod rebus quibusdam minus necessariis diutius, quam æquum videtur, inhæreant; alia autem majoris momenti vel omnino prætereant, vel breviter saltem delibent: vel quod ordine non satis congruo utantur. Tum præterea, quod plerique (ut, e. gr. Cantelius) fontes antiquos, unde sua hauserunt, non indicent: quod tamen mihi perutile, si non plane necessarium esse videtur, in eorum præsertim gratiam, qui ex ipsis veterum scriptorum locis de veritate dictorum convinci cupiunt; aliisque ansam præbet multa veterum scriptorum loca, quæ eatenus non bene intellexerant, explicandi. Verum est, Kippingium multos (& nimis sane multos) auctores citare: at cum ille simul sca-teat nugis ineptissimis de præstigiis dæmonum, sagarum, & similium, corrumpendo potius, quam formando juventuris judicio natus vide-tur. Mitto digressiones maximam partem ab in-stituto suo alienissimas, quas nullo ordine, nullo modo pertractat; ingentem ubique sylvam au-ctorum; veterum, recentiorum; notorum, igno-torum; bonorum, sequiorum (k) absque ullo de-lectu citans. Tum ineptissimas opiniones philo-sophorum de rebus physicis, quæ tamen sua æ-tate a cordatioribus plerisque explosæ erant,

* ?

im-

(k) Ex. gr. Pomponacium, Trithemium, Wierium, Schop-pum, quatuor viros reipublicæ lycanthropicæ constituendæ.

VI . P R Æ F A T I O

immiscet ; & stilo passim utitur neglectissimo (*).

Sed eum mittentes seriem potius instituti operis nostri videamus . Distributum illud est in sex partes , sive *Sectiones* ; quarum unaquæque rursus in membra quædam , sive capita est divisa . *Prima Sectio* agit de variis divisionibus , & ordinibus populi Romani , ejusdemque Comitiiis . Et *capite* quidem *primo* exposita breviter Urbis origine , agitur de divisione Romanorum in Tribus & in Curias ; *caput* 2. tractat de Senatoribus , sive Senatu , quo nihil toto orbe in suo genere majus Sol hic umquam vidit : *caput* 3. agit de Ordine Equestri ; *caput* 4. de ordine Populari : *caput* 5. de Comitiiis in genere : *caput* 6. de Comitiiis curiatis ; *caput* 7. de Censu , & de Comitiiis centuriatis : *caput* 8. de Comitiiis tributis . *Sectione Secunda* agitur de Magistratibus , tum majoribus , tum minoribus ; tum ordinariis , tum extraordinariis ; tum urbanis , tum provincialibus : & *primo* quidem *capite* de Magistratibus in genere ; *capite* 2. de Rege , & qui ei adjunctus erat , Tribuno Celerum ; *capite* 3. de Consulibus ; *capite* 4. de Prætoribus ; *capite* 5. de Ædilibus ; *capite* 6. de Tribunis plebis ; *capite* 7. de Quæstoribus . Inde explicantur Magistratus extraordinarii : itaque *capite* 8. agitur de Dictatore & Magistro Equitum ; *capite* 9. de Censoribus , quos alii inter ordinarios recensent ; *capite* 10. de Interrege ; *capite* 11. de Præfectis Urbi , & de Præfectis Prætorio ; *capite* 12. de Decemviris legibus scribendis consulari potestate ; *capite* 13. de Tribunis militum consulari potestate , & de quibusdam aliis ; *capite* 14. de Magistratibus provincialibus , sive de Proconsulibus , Proprætoribus , eorumque Legatis : & denique *capite* 15. de ministris

(*) (*Quia vel eo nomine justum Compendium non dedit quod neque huius aus de Comitiiis , aus de Judiciis differit . Taceo , edisoreno nervissima in eo errores non paucos confiteri , nimis Angenua .*)

stris Magistratuum. *Señtio Tertia* agit de Judiciis, duobus tantum capitibus, quorum *primum* est de Judiciis privatis; *alterum* de Judiciis publicis: quæ ex *Sigonii lib. de Judiciis*, & ex *Sibrandi Tetardi Siccamæ duobus de Judicio Centumviri* libris fere sunt collecta; cui capiti paupæ de suppliciis noxiorum apud Romanos usitatis accesserunt. *Señtio Quarta* Sacra Romanorum exalicat: quæ quidem in multis cum Græcorum sacris conveniunt; ita ut eorum explicatio tam ad Græcas, quam ad Romanas antiquitates pertineat; verumtamen ad scopum nostrum obtinendum (qui, ut diximus, est vera Scriptorum Latinorum, & inter eos Poetarum, intelligentia) brevis eorum enarratio plane fuit necessaria. In his Sacris primo consideravimus Deos, quos coluerunt Romani; neque eos omnes, sed præcipuos; neque omnia de iis diximus, quæ dici poterant, verum ea tantum, quæ maxime necessaria esse putavimus: & ea *capite primo*. *Caput 2.* agit de Ministris Sacrorum, sive variorum ordinum & variorum Deorum Sacerdotibus: *caput 3.* de ritibus, quibus Diis sacra facere solebant. Sed quia ad Pontifices etiam spectabat ordinatio temporis, addidimus huic sectioni *caput 4.* de Anno, Mensibus, & de Dierum discrimine. Denique claudit hanc sectionem *caput 5.* & satis longum de Ludis Romanorum, (qui sæpissime in honorem Deorum fiebant): quorum explicatio nostris quidem spectatis temporibus & moribus levis momenti haberi possit; sed qui apud Romanos (1) inter res maxime serias numerabantur. Immo in *Acta Urbis* referebatur, quo apparatu, quibusve sumptibus hi ludi essent editi. Ea autem pars hujus capituli, quæ agit de Amphitheatro, & de Gladiatoribus, tota, ut ingenue fatear, ex *Lipsii libris duobus Saturnalium Sermorum*, & *libro de Amphitheatro* est excerpta; nisi

(1) Cic. *Epist. ad Famil.* II. 2.

VIII P R Æ F A T I O

quod forte paucula in hac editione ex nostro penu adpersa sint. Sectio Quinta de Militia Romana agens ex ejusdem Lipsii *libris quinque de Militia Romana* potissimum est desumpta: (licet etiam hic varia passim aliunde accesserint) & itidem in quinque capita distributa. Eorum *primum* est de Delectu; 2. de Ordinibus; 3. de Armis; 4. de Acie; 5. de Disciplina militari. In hoc autem Lipsio, ut id obiter addam, præter reliquas ingenii dotes, præcipue admirationem nostram & imitationem meretur ordo accuratissimus, quem cum in aliis suis scriptis, tum in his de militia Romana libris servavit; de quo plura dici possent, si præfationis modulus id pateretur. Sexta denique Sectio, de Vita Romanorum privata agens, *primo capite* enarrat Vestes a Romanis gestari solitas: *caput* 2. agit de ratione Conviviorum: *caput* 3. de Pecunia Romanorum, & simul aliquid tangit de Divitiis eorum & Luxu; tum in hac demum editione breviter hic de mensuris & ponderibus Romanorum egimus: *caput* 4. de Nuptiis Romanorum loquitur: *caput* 5. de Nominibus eorum, Gentibus, ac Familiis; tum de Manumissionibus, & de Patria Potestate: *caput* 6. denique ultimum actum humani dramatis explicat, scilicet ritus, quibus circa Funera Romani sunt usi. In omnibus autem, ut jam diximus, hoc nobis proposuimus, ut ea tantum, quæ ad intelligendos Græcorum Romanorumque libros omnino erant necessaria, poneremus; cum etiam vix ea huic non magnæ molis libro includere potuerimus. Cumque viderimus ex iteratis hujus opusculi brevi annorum spatio quater editionibus laborem nostrum erudito orbi satis gratum fuisse, animum hoc nobis addidit paullo majoris molis opus conscribendi, *Historiam* nempe *Romanam*, quæ jam etiam, Deo favente, intra paucissimos dies, prodibit in publicum (*). Dum-

(*) Prodiit ea Traj. Hi ad Rhenum. (A. C. 13 CC. XXIII. mensis Septembris).

Dumque otium cane pejus atque angue oderimus, jam aliam quandam materiam tractandam, si Deus adspiraverit cœptis, animo destinavimus. Tu interim, Lector, hanc opeilam benigno animo suscipe; & sicubi erraverimus, humanitatis memor esse velis. Vale, & utere. *Trajecti apud Batavos* CIOIOCCXXIII.)

GUIL. OTH. REIZII

P R Æ F A T I O.

QUANDO earum quidem rerum, quæ ad præ-
scas literas pertinent, nihil viris doctis ho-
die ab ullo, nedum ad homine grammati-
co scribi potest, quod ex antiquiorum libris hau-
rire non queant; id solum scripturientibus vide-
tur esse relictum, ut studiosæ juventuti scribant,
cui sane pro virili quemque prodesse decet: ita
tamen, ut ne (excussis ex eorum manibus ma-
jorum gentium scriptoribus) intra ejusmodi sub-
sidia consistere doceantur; sed ut iisdem tanto
magis ad ipsos eruditionis omnigenæ fontes pe-
nitius lustrandos avidiusque bibendos provocen-
tur. Pluribus hæc jam persequi nihil attrinet:
quoniam non aliud propositum in edendis his *Ri-
tibus* sibi stetit, ipse *Nieuportius* in præfatione
hujus libelli satis candide præ se fert. Mihi ve-
ro, qui & rogatu bibliopolæ, & maxime horta-
tu *Jensii* nostri, viri clarissimi atque humanissi-
mi, cujus nominandi occasionem capto, quo ma-
gnis ejus non dico officiis, sed meritis gratias pu-
blicas persolvam: mihi, inquam, qui quartæ e-
ditionis curam, auctore satis functo, in me su-
scepi, idem in adîpergendis notulis & correctio-
nibus propositum fuisse, non est quod multis pro-
bem. Soleo enim tribus tantum, quod ajunt,
verbis ostendere, ex quibus auctoribus aliqua sup-
pleri possunt: ut sic adolescentuli ipsorum, quos
citamus, volumina consulere cogantur. Imo si
licuisset per bibliopolam, passim nonnulla, quæ
Nieuportius juxta fatus tractat, expunxissem; ipsis
tamen auctoritatibus relictis: non quo vel Ma-
nibus ejus vel manui ulla fieret injuria, sed quia
verebar, ne compendii nomen re vera tueri jam
amplius non posset. Hic enim libellus tertium
nunc auctus, plus dimidio existit major, quam
quan-

quantus primum editus fuit. Non potui tamen a me impetrare, quin scribarum Romanorum *notas* sive *siglas* maxime memorabiles adjicerem, ex *Sertorii Ursati Commentario* ac *Mantissa* (*tom. XI. Antiquit. Roman. a Grævio insertis*) potissimum excerptas. Quum vero is in *Breviario* & *Mantissa* earum præcipue delectum addiderit, quæ obviæ magis, & frequentius in veterum monumentis & nummis occurrunt; mihi e re tiro-num videbatur, si ex ipso *Commentario* adderem notas, quæ in fastis & Latinæ linguæ auctoribus, tam Historicis, quam Oratoribus & Ictis, reperiuntur. In quibus brevitati sic studuimus, ut singularium maxime literarum rationem habuerimus. Itaque, si *Ben. Me.* frustra quæsieris, recurrendum tibi scito, lector, ad singulas *B. M.*

De *servis* etiam appendicem subnectere animus erat, eumque in finem unum *Pignorum*, (qui hanc materiam tam diligenter exhaustit, ut perquam pauca vel ex *T. Pompa*, vel ex aliis ei addi possint) excerptum habeo: sed quando præscriptum plagularum additiciarum numerum jam excessi, malo operam luisse, quam libelli molem ac pretium gravare. Attamen erunt fortasse, qui in hoc compendio quatuor aut quinque capita desiderabunt: *primum* de horologiis & clepsydris; *alterum* de re navali; *terrium* de re vehiculari; *quartum* de veterum libris, & ratione scribendi ac studendi; *quantum* de moribus & religione; quo pertinet liberorum educatio atque institutio &c. Sed hi meminerint, compendium esse juventuti scriptum, maxime juris studiosis: unde factum, ut materiam de Magistratibus, Comitibus, atque Judiciis fusius quam alia executus sit Auctor. Jam vero qua ratione hunc libellum emendare studuerim, clarius aperiā.

I. Neque in orthographia, neque in stilo Auctoris quidquam murandum duximus, etiamsi non satis Latine locutus videbatur; quod ei tamen non ita sæpe accidit: ut p. 1. *noscituro*, p. 3. *idem cum eo*, p. 4. *juxta Petavium*, p. 324. *Pa-*

nem, pro *Pana*. Ea tantum, quæ manifesta operariorum esse σφάλματα apparebat, correximus. Et sic præter accentuum Græcorum notulas sæpius reformatas multa emendavimus, quorum plurimam partem a prima editione, quam DRAKENBORCHIIUS pro sua humanitate concessit, firmari, lætus deinde deprehendi: unde pariter

II. Non paucis locis vel male affectis, vel mutilis, etiam medicinam fecimus. Tum

III. In conferendis inter se editionibus ternis haud parum tædii devorandum fuit; namque nulli ex iis tantum præ reliquis fidei tribuendum censui, ut novam hanc ad illam unam exigere. Itaque ea non modo loca, quæ discrepabant, in ipsis auctoribus quæsi, ut, utra citatio veracior esset, innotesceret: sed &, si quæ citationes suspectæ erant, eas examinavi, &, ubi opus erat, sedulo castigavi. Perpetuum

IV. Vitium fuit, quod *id.* vel *ibid.* ex prioribus editionibus passim remansisset, etsi alii auctores in editionibus posterioribus interferti erant, quæ suis locis similiter emendavi.

V. Numeros paginarum indices perperam notatos non correxi modo, tum in ipso contextu, tum in toto rerum indice, quam multis etiam locis auxi; sed singulis quoque paginis sectionis opusculi & contenta in fronte adscripsi; quod quantæ sit utilitatis, hic docere supervacaneum est.

VI. Ne autem in eosdem errores operæ librariæ aut speciminum correctores inciderent, placuit literas, auctoritatum indices, quæ in singulis paginis a principe *a* incipiebant, semper ad postremam *z* continuare; & inde ab *a* denuo incipere: nisi quod unam aut alteram, e. c. i. u. u. u. interdum addiderim aut exemerim, ne veteres totius paginæ mutare cogerer, quod monendum duxi, ne quis citationes aliquot excidisse, inde suspicetur. Si vulgarem eorum, qui tam vendibiles libros denuo emittunt, sequi voluissim morem, multo equidem labore supersedere potueram:

P R Æ F A T I O. XIII

ram: sed malo diligentia nimia incusari, quam juvenum studiis, quacumque demum ratione, non inservire. Quum enim tota hujus opellæ ἀρτί-βεια usque maximus in scriptorum veterum auctoritatibus consistat, omni eas religione factas tetras oportuit conservare. Denique in notulis nostris subitaria opera, ubi quid in mentem veniebat, adscriptis, atque ab auctoris manu hac () uncorum nota tam in contextu, quam in margine inferiori secretis, supra dixi, quid propositi mihi fixum fuerit. Quibus autem literas F. R. subjunctas vides, lector, eas Joanni Friderico, fratris amantissimo, mecum acceptas referes.

At, inquiet aliquis, tantos ob minutias grammaticas sumere spiritus, adeoque diligentiam & industriam in tantillis rebus prædicare, putidum est ac puerile. Lubens hoc faterer, si justa causa defuisset. Jam vero non solum bibliopola id a me petit, quo sua merx esset vendibilior, sed eo potissimum talia fufius sum executus, ut appareat, quam mendax sit horum Rituum editio quarta correctior, quæ Budissæ in charta vilissima superiori anno prodiit. Editio quarta correctior scripisssem, nisi ipse titulus vitiosam alteram præ se ferret inscriptionem. Ex ungue leonem scilicet! Plures ejus editionis naevos persequi haud erit operæ pretium, ubi dixerò, omnium primam editionem cum ipsa dedicatione ad v. cl. GER. NOODTIUM tantum modo repetitam, atque erroribus auctam esse. Tu interim, juvenus studiosa, nostris conatibus fave, & vale. Dabam Roterodami Non. Mart. CIOIOCCXXXIII.

JO. MATT. GESNERI

P R O L U S I O.

PROMISIMUS in publico prælectionum catalogo per eam, quæ instat, ætatem recitationes publicas habere in *Nieupoorti succinctam rituum antiquorum explicationem*. Prævidemus animo, etiam si, quantum in nobis erit, id adhuri simus, ne qua hora, nostra quidem culpa, ab eo labore vacua sit, etiamsi studiose excludamus, quidquid moram obicere nobis inutilem possit; tamen angustia nos & brevitate temporis laboraturos. Ut igitur vel unam alteramque horam faciamus compendii, prolegomenis, quas *Cicero* vocat, tribuendum alias: hac descriptione ea comprehendamus, quæ forte in præfatione expectari a nobis poterant, idque eo magis, cum forte aliis etiam prodesse aliqua ex parte possint. Ea porro cum ad duo fere capita referri videantur, dispiciamus breviter, cum, *cur tractari conveniat ab optimarum literarum studiosis Romanas antiquitates*; (quo nomine utimur pro locis, hominibus, rebus, actionibus, institutis antiquis) tum, *qua ratione ea felicissime tractentur*.

Tractandas quidem omnino videri, illi fatentur omnes, qui vel libros de ea re magno studio comparant, vel scribendi tirocinia in ea poni volunt a junioribus, cum primum sui gustum dare, & prodire in publicam lucem debent. Sed cur ita videatur doctis hominibus, dispicere operæ pretium est. Ponamus primo, tamquam in prima acie velites quosdam, ea argumenta, quæ nobis non plane nullam illa quidem vim habere videntur, sed neque rem posse conficere. Ipsum sane inspicere res antiquas & cognoscere jam pulchrum est, & inter ea, quæ nascentibus nobis a natura commendata sunt. Ecquis est ita inhumanus ac durus, qui non legendis vel barbaro-

barorum ritibus atque institutis delectetur? Quem non dulcedine quadam afficiunt illæ Argonautarum Americanorum Asiaticorumque narrationes? Quis potest evolvere sine voluptate, sine desiderio quodam deponere, cærimoniarum, ut hoc utar, & consuetudinum religiosarum illa volumina, immortalis *Piccarti* cælo illustrata? Quid igitur mirum, deleniri homines institutis ac moribus non barbaræ alicujus gentis cognoscendis, sed ejus populi, cujus fortitudo orbem terrarum subegit, virtus admirationi fuit sæculis, humanitas reliquorum barbariem edomuit? Ut igitur non opus est interrogare, cur pompas, spectacula, domus ornatas, animalia peregrina, urbes, exercitus, videre cupiant homines: sic ipsa illa, quæ inest in antiquitate cognoscenda, suavitas jam satis excusare debet, si qui animum ad illam applicant, si libros id genus animose emunt, exornant splendide, otium in iis contemplandis consumunt. Peregrinationes suscipere nobiles & beati homines solent, ac videre, quæ visu digna apud externos videntur. Quid vero turpius, & ad ipsum nomen Germanorum stuporis quadam nota dehonestandum potentius, quam si ad tabulas pictas, ad nummos veteres vel novos, ad statuas, ad ignes festivos, ad textilia parietum ornamenta, admissi Semones nostri hiantes adstant, & vel ipso silentio, vel multo magis absurdis sermonibus, prodant ignorantiam, vel inter illa ingenui animi oblectamenta ad canem vel aliam bestiam conversi, illa se, quam humanissimis operibus, magis delectari, id est, tantum similibus sui rebus gaudere, indicent? Neque vero non constat, ad ipsam rem publicam feliciter gerendam quædam hinc præsidia suppeditari. Est ne verisimile, ad rei publicæ ordinationem & munera, ad rem militarem, ad ærarii & vestigalium curam, ad agrorum colendorum & ædificandi rationem, non multa hauriri posse a principe terrarum populo exempla ad imitandum? Denique ad orationem vel quotidianam
illam

illam in sermone familiari, vel eam, quæ in publicum proferenda est, tamquam flosculis quibusdam & gemmis exornandam, quantum profit Romanæ antiquitatis cognitio, cum ab aliis ostensum est, tum a nobis quoque quoties ill. Heinemannii, quem semper honoris causa appello, de *stilo* libellum interpretamur, solet commemorari.

Sunt ista non plane nullius ponderis, sed talia tamen, quæ metuo, ne conficere rem non possint. Sit sane erudita illa voluptas: sed hortosimilis est, ad quem per spinas & vepreta horrida plerumque pervenitur. Voluptas est ejus modi, quæ admonere aliquem possit Ciceroniani illius Xerxis, copias cogentis innumerabiles, maria ambulantis, & navigantis montes, ut conchas aliquot in littore lectas domum referat. Qui exterorum elegantias volunt inspicere, ii breviori via edoceri possunt, ne suo se forices indicio prodant. Et ubi sunt illi, qui utilitatem rei publicæ suæ attulerunt a Romana antiquitate? Nonne, qui quam diligentissime in illo vel studii, vel voluptatis genere versati sunt, iidem fere ita se literis abdidere, ut nihil inde in medium, quodque e re publica sit, conferant? Quod est de oratione exornanda, constat, vix tantum illi venustatis a sobrio antiquitatum tractatu accedere, quantum eidem tenebrarum & horroris ab antiquariis quibusdam objectum est, qui sua cum oratione ad Numam Pompilium ablegandi erant.

Quid igitur? siccine a te commendantur, dicat aliquis, quas nobis polliceris operæ antiquariæ? Ego vero unam maximam iustissimamque esse causam ajo, propter quam studio nostra digna sit antiquitatis Romanæ cognitio, *librorum veterum intelligentiam*. Neque vereor, ne quis convincat alterutrum, aut, non opus ei, qui eruditus esse alicujus ordinis ac loci velit, libros veteres cognoscere; aut posse recte intelligi libros veteres ab eo, qui non satis luculentam antiquitatis notitiam habeat. De hoc si quis dubitet, illum explicare jubeam nobilissimi cujusque

que scriptoris librum, aut locum adeo insigniorum quemcumque, & videre, utrum vel singulorum, vel junctorum etiam verborum assequi & interpretari sententiam possit, nisi ex ipsa illa antiquitatis disciplina notitiam locorum, hominum, munerum, consuetudinum, habuerit: & puto, quod præstitit in *Grævio* tum juvene magnus ille (si quid nostris in artibus magnum est) *Gronovius*, ut illi planum faceret, non intelligi a se (quod ante illum diem putarat) *Tullii* epistolas; illud unicuique me ostensurum, frustra nempe esse, si quis sine antiquitatis præsidiiis libros antiquos, sacros, profanos, erectioris præsertim & nobilioris argumenti, tractet.

Sed illud ipsum fortasse adhuc dubium est, sintne libri veteres legendi? Hæc disputatio longior est, quam ut, prouti meretur, hic eam agitemus. Eos quidem, qui religionis nostræ mysteria ex ipsis, quod ajunt, fontibus, idque suo velut instrumento velint haurire, qui de legum Romanarum sententia sibi, non aliis credere; hos igitur librorum veterum lectione superfedere non posse, palam est. Sed neque eos, qui, quid ante se, & a rerum inde origine fecerint, dixerint, senserint, homines, ipsi per se cognoscere, & inde felicem quamdam sibi senectutem, subnixamque experientia tot sæculorum prudentiam comparare, qui illam quasi pueritiam deponere voverint, qua efficitur, ut nova multi putent, quæ suis a doctoribus audiunt omnia, quibus nimirum omnia nova sunt; magistrum suum solum sapere, qui alios non norint scilicet; aut, sicut solent pueri, stulta putent, quæ non intelligunt; ut sæculum nostrum vel sapientissimum & felicissimum, vel infelix & corruptum, utrumque sine causa idonea, temere pronunciet. Porro libros antiquos Romanorum esse legendos, confirmo, vel ob hanc solam causam, quia nihil est in librorum genere (de humanis loquor, & qui solis humanis viribus scripti sunt), præ-

præstantius, nihil ad humanitatem, nihil ad magnitudinem animi, quæ inest in magnifica animi propositione, bene, vel rebus gerendis vel exemplo certe, de hominum genere, suis præcipue civibus, merendi, reliqua autem, quæ in potestate nostra non sunt, contemnendi, accommodatius: nihil proinde aptius ad formandum civem egregium. Nisi forte parum certum putamus, quod & ratione constat, & sæculorum omnium experientia, tales nos fieri, quales ii sunt, quibuscum versamur; aut nisi arbitramur, posse aliquem hodie commodius cum tot maximis præsci ævi animis versari, quam libris eorum diligenter tractandis, quos illi non famis pellendæ ergo, non perfunctorie, ut moribus aut officio alicui satisfacerent, non humili alia causa, qua hodie plerique libri eduntur; sed eo consilio scripserunt, ut quales ipsi in vita & republica fuere, id est, viri maximi & patriarum suarum principes, virtute omni cumulati, tales etiam ex libris suis cognoscerentur apud posteros, tales ipsos quoque posteros, felici quodam sensuum & morum contagio ex ipsis illis animorum suorum reliquiis hausto, redderent. Si enim recte dixit, quicumque primus dixit, orationem esse ipsum animum nostrum foras prodeuntem: profecto mens, & animus, & virtus *Tullii* est, quæ ad animum meum pervenit, & cum eo conjungitur, quoties scriptis ad illo legendis me intendo. Hæc eadem causa fuit, cur sapientes viri, & naturæ nostræ periti, in scholas introducere eos libros, & pueram adolescentiamque iis imbui, tamquam la utari primo & nutricio succo voluere: non modo uti sermoni purissimo mature assuescerent, quod non contemnendum, sed minimum inter bona est; verum vel maxime, ut ipsum illum sensum atque animum, qui heroas illos agebat, teneris ætatibus infunderent, eo nempe tempore, quo & facilius formam quamcumque accipimus, & ad fidelius reliquo tempore servandam, parati sumus (*).

(*) . Legendos igitur esse antiquos scriptores certum est, & ut legere illos, id est, intelligere queamus, in antiquitate discenda elaborandum.

Supereſt altera quæſtio, *quomodo comparanda ſit illa antiquitatis notitia*? Hac in re erratum interdum eſſe ab adoleſcentibus, obſervamus, qui cum audiere, rem præclaram eſſe antiquitatis cognitionem, & ſuo ſtudio dignam, ilicet Roſmum invadunt Demſteri opera locupletatum, ſi ſint tenuiores: ſi in re lauta, primo illam Piſiſci divitem penum comparant, deinde ipſos theſauros Gronovii, Grævii, Sallengrii, Montſauconii opera collectos domi ſuæ habere ſtudent; certe, ſi illam Corinthum adire non contingat, quidquid uſquam Meurſianum aut Lipſianum nanciſci licet, cupide coemunt, veterum quoque ſcriptorum editionibus inhiant illis, quæ quam plurimo antiquariæ eruditionis choragio ſtipatæ videantur. Ac partim illorum habere eos libros contenti ſunt, homines amicis certe ſuis, quibus librorum ſuorum uſum indulgent, commodi, & vel hoc nomine amabiles: alii vero vel ſuos vel alienos in hoc genere libros legunt etiam, excerptunt, novos inde libellos conſcribunt, magno conatu nec ſine ornamentis ſua nobis alvearia exhibent; digni ſane illo ipſo ſtudio ſuo, qui melius collocare induſtriam ac tempus diſcant. Nempe ſæpe in ipſis illis antiquarum rerum diſceptationibus indicant, ex rivulis ſe haurire, turbidis non numquam, & multo limo inſalubribus; per longas ambages eo contendere, quo

(*) Vid. Anton Blackuelli de præſtantia clafſicorum auctorum liber, quæ ex Anglico Latine vertit, æque animadverſionibus inſtruxit conſultiſſimus Ayrebus noſter, cui quantum proſuerint hæc literæ ad humanitatem & virtutem, ſumma cum voluptate nec minore utilitate experimur Tum divinitus hunc locum traſtavit in præſatione ad Ciceronem Lipſæ editum, meus Erneſtus, quem timido ſuſpenſaque manu laudare me illud cogit, quod in illa magis quemdam amoris erga me aſtum, quam ſuum, quod acra alias habet, judicium me commendando ſecurus eſt.

quo planior, longe certiorque via ducit; hære in cortice, in foliis, nimis parum de ipso fructu sollicitos. Horum si libellos legas, putes, solum hunc, non alium fructum ab illis putari, qui e literarum Romanarum Græcarumque monumentis petatur, ut, quo ritu unumquodque negotium peragi solitum sit, sciamus. Contra se res habet, viri optimi. Quidquid harum rerum discitur, id eo pertinet unice, ut ritus aliquis (utamur nomine angustiore aliquantum, sed quo tamen velut sub exemplo, quid velimus, indicetur) e loco satis aperto boni auctoris perceptus, aperiat nobis alios vel ejusdem, vel aliorum scriptorum locos, in quibus ad eundem ritum, sed obscurius, respicitur, qui ritus dum ignoratur, tenebras meras offerat legentibus, agnitus serena luce eosdem perfundat.

Quid igitur agendum est, ut ille locus illustrior & clarius nobis occurrat? Legamus totos antiquorum libros, familiaritatem quandam cum civibus illis Romanis contrahamus, discamus ab ipsis, quo tempore, quibus locis, a quibus hominibus, quo ritu, quidque actum sit, nunc hoc, nunc aliud. Ut qui peregrinantur, hodie vident, quo ritu legatus admittatur, alias iudicii formam coram intuentur, alias, quomodo supplicium sumatur de facinorosis; & cum sacris interfunt publicis, nunc rationes conviviorum, nunc militaris discipline particulam aliquam observant, eaque re illud consequuntur, ut paulatim & ipsi intelligere sermones civium de rebus suis possint, & inde ad prudentiam juvari.

Verum usu venit in antiquitatum Romanarum Græcarumque studio, quod in rebus plerisque humanis. Instrumentum majus habemus laboriosius, pretiosius illis ipsis rebus, propter quas paratur. Facilius profecto aliquis scriptores Romanos bonæ ætatis omnes, tum ex Græcis Plutarchum, Dionysium Halicarnassensem, Polybium legerit, quam ingentem illam librorum recentium.

P R O L U S I O. XXI

tium de Romanis antiquitatibus multitudinem . Hos novos qui diligenter etiam perlegerit , nisi forte dicat Terentianum illud , *fecistis prope , multo sum quam dudum incertior* ; certe multum aberit ab illius prudentia & virtute , qui ipsos harum rerum auctores ipse per se cognoverit . Quin qui uno ex loco illustri partem aliquam antiquitatis semel perceperit , ille plus profecto sciet , plus sapiet , quam si ad *Pitisci* laboriosum opus accedat , & ibi laudatos de illo argumento decem forte scriptores recentioris ævi evolvat unum post alterum : quorum forte duo aut tres ipsi eundem illum locum classicum viderunt , & commendarunt lectori suo ; alii secuti priores istos , vel bona fide repetiere superiorum dicta , vel etiam male intellecta corruerunt .

Nec tamen , cum disputamus ista , operam luisse arbitramur eos , qui vel partem aliquam antiquitatis diligentius explicandam sibi sumpsere , vel qui sub unum quasi conspectum redigere totam studuerunt . Illi difficiles multos optimorum scriptorum locos nobis expedierunt , quo in genere , ut unum exempli causa nomen , immortales gratiæ debentur *Lipso* , qui , si omnes antiquitatis partes suo illo more persecutus esset , facile multis aliis & æquo animo careremus : hi quam commoditatem adferant studiosis , jam sub ipso *Nieupoortiani* libelli exemplo ostendimus . Nempe illa libelli hujus dos est , quod quasi brevi (si multitudinem rerum spectes) tabella comprehensa nobis offert , quæ in hoc genere maxime observatu digna sunt praeque , qua ratione , & memoriæ subsidium præstat , & observandi quandam viam præbet , ut sciamus ad quid attendendum nobis sit in lectione antiquorum , habeamusque ad manum , unde ea mox revocemus , quæ alias observata non statim subjicit memoria . Magis illa , spero , patebit utilitas , si statim ostendam rationem , quæ in his , quas promisi , commentationibus versari decreverim .

Molis parvæ initio libellus sic tamen paulatim quasi nutritus & alitus est, ut jam major sit, quam quem intra semestre illud spatium totum prælegere, & perpetua commentatione persequi liceat; quæ res alioquin uberem satis materiam, nec nimis forte difficilem præstare possit homini verborum & rerum non nominis pauperi. Itaque sive expecto ab auditoribus nobilissimis, uti domi diligenter legant ipsi librum, & testimonia, ad quæ provocatur, quantum potest, ipsi considerent, adferantque adeo ad prælectiones nostras jam aliquam eorum, quæ hic traduntur, notitiam. Tum ego, si qua videbuntur non satis accurata, eum fide & ea humanitate, quæ decet nostras literas, monebo. Loca studiose indicabo tum auctorum veterum, quæ velut classica videbuntur, tum recentiorum hominum, a quibus putamus unamquamque partem feliciter tractatam. Juvabit nos hac in re vicinia bibliothecæ Roulouvianæ, e qua facile depromi ostendique nobilissimis commilitonibus poterunt, quæ privatæ nostræ bibliothecæ foruli non capiunt. Quæ deesse videbuntur, necessaria cognitu, supplebimus. Princeps autem nostra opera, propter quam maxime totum hoc consilium cepimus, in eo ponetur, ut diligenter, & quantum licebit, indicemus, quorum prodesse unius cujusque antiquæ rei, quam trademus, cognitio queat, qua quidem ratione magna vis locorum alias obscurorum clara luce perfundetur, & via aperietur ad multa, quæ abstrusiora sunt in libris optimis, tanto felicius pervestiganda. Denique, quam peculiari libello publice proposito sub initium ipsum professionis hujus commendavi, interrogandi utilitatem, illius hic quoque vos admoneo, commilitones optimi. Non ego illum me puto, qui interrogationibus quibuscumque satisfacere possim; nec ignoto, quo proverbio majores nostri usi sint, quod deterrete aliquem a concedenda temere omnibus inter-

P R O L U S I O. XXIII

rogandi se facultate possit. Sed qui discendi amore interrogabunt ; hos enim solos quam humanissime possum invito ; iis vel e vestigio, vel post aliquod inquirendi spatium, si minus eruditionis copiam, certe ingenuam ignorantiae fatendæ modestiam, approbabo. P. P. Gotting. prid. Kal. April. MDCCXXX.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la fede di revisione, ed approvazione del P. F. Gio. Tommaso Mascheroni Inquisitor Generale del Santo Officio di Venezia nel Libro intitolato: *Rituum qui olim apud Romanos obtinuerunt succincta explicatio* a G. H. Nieupoort &c. Stamp. non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza a Giuseppe Remondini Stampator di Venezia che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 8. Marzo 1774.

(*Andrea Querini Rif.*(*Girolamo Grimani Rif.*(*Sebastian Foscarini Cav. Rif.*

Registrato in Libro a Carte 154. al Num. 12.

Davidde Marchesini Segr.

R I T U U M,
 QUI OLIM APUD
 R O M A N O S
 O B T I N U E R U N T,
 S U C C I N C T A E X P L I C A T I O.

S E C T I O P R I M A.

De variis divisionibus & Ordinibus Populi ROMANI, ejusdemque Comitibus.

C A P U T P R I M U M.

De origine Urbis Romæ, & divisione Romanorum in Tribus & Curias.

ANTIQUITATES Romanas noscitur operæ pretium est breviter ipsius urbis Romæ originem altius paullo repetere; quam juxta vulgarem, & quæ apud plerosque hætenus obtinuit, opinionem explicabimus, de ipsa rei veritate non anxie nimis solliciti; quia id tantum agimus, ut Latini scriptores penitus ab harum literarum studiosis intelligantur: nec compendii brevitatem eam disquisitionem patitur. Sed commodiore loco & paulo latius de hac re agimus in *prolegomenis ad Compendium Historiæ Romanæ*, quæ videri possunt.

§. I. De prima urbis origine.

Nihil in antiquiorum apud *Græcos* temporum historia celebratius est, quam excidium *Troje*; de quo præter infinitos alios auctores, scripserunt duo poetarum principes, *Homerus*, & *Virgilius*. Hac urbe a *Græcis* capta *Æneas*, *Anchise* & *Veneris*, ut fingitur, filius, ((a) regio certe genere ortus), post varios errores oraculi monitu in regionem *Italie*, quæ *Latium* dicebatur, appulit (b), ductaque ibi *Lavinia*, *Latini* regis filia, *Lavinium* urbem ex uxoris nomine condidit. *Æneæ* hujus ex priore uxore *Creusa* filius *Ascanius* a noverca diffidens post triginta annos *Albam longam* exstruxit: ubi ei in regno successit *Sylvius Postumius*, *Æneæ* ex *Lavinia* filius (c), a quo omnes deinceps *Albani* reges *Sylvii* sunt cognominati; quorum seriem vide apud *Liv.* 1. c. 3. & apud *Dionys. Halic.* l. 1. c. 70. seq. Duodecimus a *Postumo Procas* duos reliquit filios, quorum minor natu *Amulius* fratrem majorem *Numitorem* per vim paterno honore privavit: utque regnum scelere partum sibi posterisque suis servaret, *Ægestum* *Numitoris* filium inter venandum interfecit (d), filiam vero *Numitoris* *Ilia*m, sive *Rheam Sylviam*, ut se *Vestæ* cultui consecraret, coegit: specie quidem honoris, revera autem, ne ullam prolem ederet, quia illius *Deæ* sacerdotes in perpetuum viris se abstinere debebant. At *Ilia* a viro aliquo militari (quem, quia *Deus auctor culpæ honestior erat* (e), *Martem* fuisse finxerunt) compressa geminum partum, & quidem masculum, edidit; qua re cognita *Amulius* pueros in *Tiberim* projici jussit (f). Cum vero is fluvius forte ripis restagnasset, in proxima allu-

(a) *Virg. Æn.* 1. 329. & alibi sæpiissime.(b) *Vid. Dion. Hal. & Tir. Liv.* initiis historiæ suarum. (A. ante C. N. 1180. ut vulgo numeramus: at immortalis viri memorie *Is. Newtonus* *Troje* excidium accidisse statuit a. 904. ante C. N. qui fuerit 76. post *Salomonis* regis obitum.)(c) *Dion. Hal. l. 1. c. 70. Sexs. Aur. Vict. de or. gent. Rom. ex Valer. Animate, & paulo aliter Liv. l. 3.*(d) *Dion. Hal. l. 76.*(e) *Liv. l. 4.*(f) *Vid. ingens fragm. de expositione Romuli ex Q. Fab. Pict. ap. Dion. Hal. l. 79.*

alluvie ministri eos deposuerunt, ubi a pica & lupō (g) (quæ animalia Marti sacra sunt) enutriti finguntur: hodieque Romæ in Capitolio exstat æneum lupæ simulacrum, ex cuius uberibus Romulus & Remus pendent: quod idem esse creditur cum eo, de quo loquitur Cic. in *Catil.* III. c. 8. vid. Marlian. *Urbis Romæ topogr.* l. II. c. 9. sed rei veritas esse videtur, eos a Faustulo, regii pecoris magistro, fuisse inventos, & ab ejus uxore, (cui ex moribus lupæ, hoc est, meretricis (h) cognomen adhaererat), fuisse educatos. Hi pueri cum adolevisent, Numitoris avi sui pastores latrocinia exercentes pulsant (i), eaque occasione capti, ad regiam perducti, & ab avo agniti Amulium obtruncant, avum reponunt, qui nepotibus suis statim novæ urbis condendæ auctor fuit (k): tum, ut urbanam multitudinem quondam sibi adversam exhauriret; tum, ut juvenum ambitioni satisfacere. Ne autem dissensio inter duos fratres, (quibus Romulo & Remo nomen erat) oriretur, uter regnaret, auspiciis, more tunc temporis usitato, decerni placuit (l). Remus prior in *Aventino* colle sex vultures; Romulus, sed posterior, in *Palatino* duodecim vidit: inde contentione & pugna orta casus est Remus; licet alii eum fossam a Romulo novæ suæ urbi circumdatam per ludibrium transilientem intersectum fuisse velint: fossæ enim urbium, ut & muri & portæ sanctæ apud veteres habebantur (m). Romulus porro ita solus superstes urbem, vel propriè arcem tantum, in monte *Palatino*, (ad cujus radices cum fratre expositus fuerat), condidit, eamque a nomine suo *Romam* dixit (*). Condita est urbs, juxta *Petavium*, *Rationar. tempor. part. II. lib. III. cap. 2.* anno mundi 3231. qui fuit *Periodi Julianæ* 3961. ante Christum natum a. 753. (ita ut hodie a die *Palilium*, sive ab XI. Kal. Maji. 1722. incipiat annus urbis conditæ 2475.) *Olympiadis* VI. anno tertio, post

A 2

Tro-

(g) Ovid. *Fast.* III. 37. *S. Aur. Vict. de orig. gent. Rom. Plur. Quæst. Rom.* n. 21. (h) Vid. *Plaut. Epid.* III. III. 11.

(i) *Liv.* I. 5.

(k) *Dion. Hal.* I. 85.

(l) *Id.* I. 86. seq. *Liv.* I. 7.

(m) *S. 10. Inß. de rev. divif.* (*) (De arcano urbis hujus nomine vid. *Serv. ad Æn.* I. 277. & 281. & *Falsarii Amant.* philolog. part. II. pag. 136. 7.)

Trojam everfam an. 431. cum in *Judea* pius rex *Iothum* quintum jam annum regnum obtineret : juxta alios vero uno anno serius (n). Eo tempore Romulus ætatis annum decimum octavum agebat. (*) Dies, quo urbs condita est, fuit XI. Kal. *Majj*; (o) qui dies *Palilia*, a *Pale* pastorum Dea, cui tum sacra fiebant, dicebatur; & postea semper festus fuit habitus (p). Urbe ita condita, cum Romulus de forma regiminis ad populum retulisset, communi omnium consensu regnum ei est delatum, captique prius rite auspiciis rex fuit renunciatus; quod deinde semper servatum est (q), ne quid publice, nisi *captis auspiciis*, gereretur.

Ut vero multitudinem civium augeter Romulus, inter *Palatinum* & *Capitolinum* montem *asylum* aperuit (r), quod patebat servis fugitivis, obærat, & maleficis (s): dicebatur autem *asylum* ab a privativo, & verbo *σπύλω*, h. e. *spolio*; quia aliquem ibi *spoliare*, vel inde detrahare nefas erat (t).

§. II. De ulteriore Urbis incremento.

Verum cum etiam sic penuria mulierum res Romana hominis dumtaxat ætatem duratura videretur, (u) nec finitimi filias suas Romanis, (collecticiæ quippe undique hominum turbæ), elocare vellent, eos cum filiabus suis (x) & sororibus ad spectaculum equestre in honorem Dei *Consi*, sive *Neptuni* celebrandum invitavit Romulus; &, ut quisque civium suorum uxorem sibi ex constituto inde raperet, jussit. Ab hac injuria bellum cum istis gentibus est ortum; & primum quidem cum

Ceni-

(n) Vid. *Pigh. Ann. Rom. tom. I. pag. 11. Scalig. de emend. script. lib. V. p. 385. ed. Genev. 1639. (Petav. Rat. temp. part. II. lib. II. cap. 10. & imprimis Dion. Hal. I. 74. 5. ubi multis probat, annum primum VII. Olymp. natalem fuisse Romæ. Otto diverse de Romana æra opiniones exanguntur in memoriis literariis Acad. Paris. tom. IV. aut verius tom. III. pag. 14. seq. At cl. Newtono urbs condita videtur a. post captam Trojam 277. ante C. N. 627. regnante in Judea Iosia pio.)*

(*) (Dionys. Hal. II. 56. f.)

(o) *Plur. Romul. p. m. 23. E.* (p) *Propert. IV. 4. 73.*

(q) *Dion. Hal. II. 6. Cic. de Divin. I. 16.*

(r) *Dion. Hal. II. 15. Liv. I. 2.*

(s) *Virg. Æn. VIII. 342. Juven. VIII. 272. (Quod etiam colligitur ex Tacit. Ann. III. 60.)*

(t) *Vit. Serv. ad Virg. Æn. II. 760.*

(u) *Liv. I. 9. Dion. Hal. II. 30. Flor. I. I. §. 10.*

(x) *Ovid. de arte amand. I. 191.*

Cæninenſibus, qui a Romulo victi, & ſaluberrimo conſilio (quo etiam ſemper fere deinceps Romani ſunt uſi (y), quodque inter præcipuas cauſas incrementi hujus tanti imperii cenſeri debet (z).) non deleti, ſed in civitatem recepti ſunt; ut etiam (a) mox *Antemnates*, & his potentiores *Crustumini*. At ultimum, ob hanc cauſam, & graviffimum bellum fuit cum *Sabinis*, qui proditione *Tarpeje* virginis (ſed vide, quæ de veritate an falſitate hujus narrationis diximus in *Hiſt. reip. Rom. lib. I. cap. 1. §. 4.*) arce Romanorum in monte *Tarpejo* potiti media in urbe prælium cum iis committebant, cum raptarum (quæ jam maritis ſuis erant conciliatæ) interceſſione pax non tantum, ſed & artiſſimum foedus inter duos hæſ populos factum eſt, ita, ut *Sabini*, quotquot vellent Romam migrarent (b); urbs a Romulo priſtino nomine (c) *Roma*; cives vero *Quirites* dicerentur, vel a *Curibus* Sabinorum oppido; vel, quod *Curis* (d) Sabinorum lingua *baſtam* (fortitudinis ſymbolum, ut quod præcipuum telorum olim eſſet, vide *Virg. Æn. XII. v. 95.*) denotet; Sabinorum autem rex *T. Tatius* æquato cum Romulo imperio regnaret. (*)

§. III. De Tribubus.

Poſtquam autem rex eſſet conſtitutus Romulus, univerſum, quem poſſidebat, (e) agrum in tres partes diviſit; quarum una miniſteriis ſacrorum, & templis exſtruendis inſerviret; altera uſibus publicis, ut ſoris & baſilicis; tertia denique uſibus privatis reſervaretur. Hæc poſtrema rursus in triginta partes æquales pro numero triginta *curiarum* fuit diviſa. Nam omnem populum Romulus in tres partes diſtribuerat; quæ vel a tributo dando (f); vel a numero ternario (g); vel denique (quod ve-

A 3

riffi-

(y) Vid. *Plut. Romul. p. 27. A.*

(z) *Cic. pro Balbo c. 13.* (a) *Dion. Hal. II. 35.*

(b) *Dion. Hal. II. 46.* (c) *Plut. Romul. p. 30. A.*

(d) *Dion. Hal. II. 48. (Ex 1. ed. addo Ovid. Faſt. II. 477.)*

(e) (De magnitudine tam urbis, quam civitatis Romanae agis *Lipſius* ſingulari libro. Et *J. B. Caſalius* de ſplendore Romanæ imperii. Adde *Strab. ſilo. IV. 11.*)

(f) *Dion. Hal. II. 7.*

(g) *Aſcon. ad aſt. in Verr. I. 5.*

(h) *Plut. Rom. p. 31. B. Aulon. Grypho. X. 79.*

rissimum est), a Græca voce τριττός, (quæ apud Athenienses tertiam tribus partem notavit) tribus sunt dictæ (b); easque singulas iterum divisit in decem curias; de quibus mox paullo latius. Unicuique tribui a Romulo tribunus præfectus dicitur (c); quod tamen posterioribus temporibus non obtinuit, nisi hoc prius de tribuno militari intelligas. Erat autem hæc divisio apta ad delectum militarem habendum; nam ex quaque tribu primo illo tempore mille legebantur pedites, (unde etiam miles est dictus a mile pro mille (k)), quia veteres consonas in medio vocis non geminabant), & centum equites; ex quibus prima legio Romana constitit.

Post pacem, de qua diximus, cum Sabinis initam, licet plurimum aucta (l) civitate, (præsertim, cum multi, qui ex Latio & Etruria Romulo auxilio venerant, in urbe restitissent), idem tamen tribuum numerus mansit, sed nomina tum demum sortitæ sunt, ita, ut prima diceretur Ramnensium a Romulo, ut volunt (m), in quam omnes Romani, & postea a Tullo Hostilio rege etiam Albani coniecti sunt: (Varro & Propert. IV. l. 31.) hujus tribus cives Ramnes vocant: ut etiam Horatius, Art. poet. V. 342. Liv. X. 6. ubi vid. Gronov. Et Varro dicit, omnia illa vocabula Tusca fuisse; ita ut frustra, vel certe sine operæ pretio iis explicandis insudetur; secunda Tatienarium, a T. Tatius Sabinorum rege, in qua Sabini omnes; tertia denique Lucerum, dicta vel a Lucumone Etrusco, qui Romulo adversus Sabinos suppetias tulerat; vel a luco, in quo asylum Romulus aperuerat: & in hanc tribum omnes peregrini, qui tum erant, & qui postea ante novam tribuum divisionem a Tullio institutam ex victis gentibus accesserunt, sunt relati.

Procedentibus temporibus, cum quotidie res Romana augeretur, primus Tarquinius Priscus (n) quintus Romanorum rex numerum tribuum duplicavit

(h) Græv. Pref. in som. l. Ant. Rom. Voss. Etymol. hac voc.

(i) Vide Dion. Hal. l. prox. d. (k) Vid. Isid. Orig. IX.

13. & Varr. de lingu. Lat. IV. p. 23. ed. Dordrecht.

(l) Vid. Plot. Romul. p. 17. A.

(m) Vid. Weirg. ad Pervigil. Ven. 72. & Acron. ad Hor. de ars. poet. 342. Varr. de lingu. Lat. IV. 9.

(n) Vide Fest. voc. Sex Veste Sacerdotes.

cavit (o), retentis tamen iisdem nominibus; ita, ut dicerentur *primi Ramnenses*, & *secundi Ramnenses*, & sic porro. *Servius* vero *Tullius* rex Romanorum sextus, cum *Lucerum* præcipue tribus immensum augeretur, totam hanc rationem mutavit, & universam urbem in quatuor, agrum vero Romanum in quindecim, vel septemdecim, (variant enim auctores) (p) portiones divisit, quarum quædam dicebantur tribus *urbane*, quædam *rusticæ*; ita ut illæ tribus, quæ ex Romuli institutione distinctæ erant juxta genera hominum, distinxerit juxta loca habitationis, sive quot * ἐκ τῶν γενεῶν fecerit τριπλᾶς. Vid. *Sigon. de ant. jure civ. Rom. l. 3. Urbane* tribus fuerunt (q) *Suburana*, (quæ & *Sucusana* dicebatur (*)) *Esquilina*, *Collina*, & *Palatina*, a locis ita denominatæ (r) in quas initio omnes nobiliores homines conjecti sunt. Sed hi, postquam *Fabius* censor a. u. 450. omnem turbam forensē in eas conjecisset (s), & postea iis accessissent etiam libertini, in rusticas tribus sunt relati (t), ideoque probrosum fuit a censuribus ex rustica tribu in urbanam transferri: postea vero A. U. 584. *Ti. Gracchus* censor omnes, qui servitutem servissent, & quibus quinquennio major filius, prædiave rustica pluris XXX. M. HS. non essent, in unam tribum *Esquilinam* conjecit, *Liv. XLV. 15. (u)*. Rusticæ tribus vel a locis, vel a gentibus sunt denominatæ; a locis, ut *Romilia*, (x) *Crustumina*, &c. a gente, ut *Fabia*, *Horatia*, & sic porro (y). Nomen autem tribus sæpe tamquam agnomen reliquis nominibus additur; ut *C. Septimus T. F. Quirina*, *M. Oppius M. F. Terentina*. *Coelius* ad *Cic. Fam. VIII. 7.* & sapissime in *Inscriptionibus*. Instituit præterea *Servius Tribuum*, vel *Vicorum præfectos* (z), qui nomina, sexum,

(o) Vid. *Mánu. de comit. Rom. c. 2. tom. I. Thes. Antiq. Rom. Græv. n. 481. D.* (p) Vid. *Dion. Hal. IV. 15.*

(*) (Malim scripseris: argue.) (q) Vid. *omn. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. l. 3.* (*) (*Varr. de ling. Lat. p. m. 15. & Sertorius, de notis Romanor. h. v.*) (r) Vid. *On. Panv. de civit. Rom. cap. 48. edit Græv.* (s) *Liv. IX. 46.*

(t) Vid. *Ascon. ad Cic. pro Mil. 32. Epist. Liv. XX.*

(u) *Plin. Histor. nar. XVIII. 3.*

(x) *Varr. de ling. Lat. IV. 9.*

(y) *Inscript. ap. On. Panv. de rep. Rom. c. 49.*

(z) *Dion. Hal. IV. 14. seq.*

aratem, opes &c. tribulium suorum scire debebant; vetuitque quemquam ex tribu sua demigrare. Postea diversis temporibus aliae adhuc tribus additae sunt, ita ut tandem triginta quinque numero essent, a locis pleraque dictae, ut *Stellatina*, *Promptina*, &c. (vid. *Parvin. de civ. Rom. c. 3. tom. I. Grav.*) Post bellum *Mariscum* tota Italia civitate donata, octo vel decem etiam aliae tribus sunt adjectae (a), verum paullo post ad pristinum numerum sunt redactae (b). Atque hae sunt triginta quinque illae tribus, in quarum aliqua quisque civis Romanus, sive intra, sive extra urbem degeret, censeri debebat. Manumissi tamen tribum, sive jus suffragii non statim accipiebant: hoc enim non nisi a populo olim, & postea a Principe concedebatur. Tempore autem Pandectarum hoc jus emebatur: unde legimus patronos aliquando iussisse, ut haeredes sui tribum libertis suis emerent, *L. 31. pr. D. de legat. 3.*

§. IV. De Curii.

Diximus a Romulo singulas tribus in decem *curias* fuisse divisas, quibus a raptis Sabinis nomina fuisse indita quidam volunt (c), sed cum ea (maximam saltem partem) ad nos non pervenerint, incerta hae sunt: dictae autem sunt *curiae* juxta quosdam a *curando*, scilicet *sacra*; quaeque enim curia sacra quaedam sibi peculiararia habebat, quae a *Curione*, (is curiae praeerat) (d) curabantur. Unde curiae similes fere erant parocciis vel parochiis, ut corrupte hodie dicuntur. Vid. *Fam. Nardinum, Roma vet. libr. II. tom. IV. Grav.* Omnibus vero Curionibus praeerat, qui *Curio maximus* dicebatur. Vel forte ita sunt dictae, quod rem publicam *curationent*; hoc enim primis illis temporibus comitiis *curiatis* (de quibus suo loco) faciebant *curiae*; unde etiam locus, ubi senatus Romae habebatur, *curia* est dictus: vel denique, & hoc verius est, a *Græco nuptia* (e), quemadmodum Atheniensibus dicebatur.

(a) Vid. *App. Alex. Civ. I. p. 641. edit. Tal.*

(b) Vid. *Gruch. de Comis. Rom. I. 4.*

(c) *Liv. I. 3. Alioq. Dion. Hal. II. 47. ex Varr. & Plur. Romulo p. m. 30. Vid. Fam. Nardini Romam vet. II. 1. tom. IV. Grav. n. 248.*

(d) Vid. *Plaut. Aulul. I. II. 29.*

(e) Vid. *Grav. Praej. tom. I. Antiquis.*

cebatur tota populi concio legitime convocata ad vetandum, jubendumve, quod e re publica esse censebat. In curiarum aliquam descripti erant omnes cives in urbe vel in agro Romano degentes; coloni enim & municipes suas quasdam peculiare (f) curias in coloniis & municipiis habebant. Numerus triginta curiarum semper mansit, licet postea tribuum numerus augetetur*.

CAPUT II.

De Senatoribus.

§. I. De Institutione & numero Senatorum.

Regnum adeptus Romulus tres ordines populi Romani fecit. Et primum quidem eos, qui virtute, atate, genere, vel opibus excellebant, a reliquis secrevit, (a) eosque (*) *patricios* dixit, cujus appellationis variae traduntur rationes. Quidam patricios fuisse dicunt eos tantum, qui a primis *patribus*, sive *senatoribus* erant orti: alii propterea *patricios* eos appellatos ajunt, quod soli *poterant* *ciere*, sive *nominare* possent, quasi alii essent fugitivi, vel servi, neque suos patres ingenuos nominare possent (b). Sed verius est, (juxta *Vossium Etymolog. voc. patricii*,) duas posteriores syllabas in voce *patricius* esse tantum *patris* vocis productiones, quemadmodum ab *edilis* fit *edilicius*, a *novus novicius*, &c. Ex his porro patriciis Romulus iussit (c) ut singulae tribus ternos, quos maxime probassent, viros legerent; & idem etiam singulis curiis mandavit: tum his nonaginta novem viris unum, quem ipse maxime idoneum judicasset, adjecit, cui rerum urbanarum curam committeret, quoties ipse exercitum extra fines

A 5

agri

(f) Vid. Gruch. ad poster. Sigon. disp. refut. c. 6.

(*) (Fuse de tribub. agitur in Memoiriis literariis Academ. Parisiensis, to. II. p. 91. seqq. is. tom. V. a p. 88. ad 150.)

(a) Dion. Halic. II. 8.

(*) (Quem tamen contra se citat. Namque is cum Livio I. 3. f. patres eos ait fuisse dictos, progeniemque eorum patricios.)

(b) Plus. Romul. p. 24. D. Festus voc. patricius.

(c) Dion. Halic. II. 13.

agri Romani ducturus esset : & hi centum viri *senatores* & *patres* honoris, benevolentiae (d), & aetatis causa sunt dicti (e). Et sic hodie (ut majoris lucis causa hoc addamus), in *Anglia* dicuntur *Aldermanni*, *Hamburgi* die *Oberalton*, qui quinque parœciarum nomine reliquis senatoribus adjuncti sunt. Hinc etiam est Gallorum hodierna vox *seigneur*, quasi *seniorem* dicas : & in patriæ metropoli *Dordrecht* *senatores* *Oud-raaden* dicuntur. Etiam Christianis *presbyteri* sunt sacrorum ministri : & *Vossius de vitiiis serm. II. 8.* putat Belgice *Graaven* dici comites a *graawe*, *canus* : nam olim *græviones* illi iudices tantum fuerunt. Et hæc obiter adjecta sunt. Possunt etiam dicti fuisse *patres*, quia revera nullos alios in senatum legerit Romulus, nisi qui *patres* (*) essent, cum tales majorem rei publicæ curam gesturos esse censeret debere.

Paulo post urbem conditam Romanis & Sabinis societate junctis, ex his etiam centum curiarum suffragio in senatum lecti sunt : (f) *Tullus* quidem *Hosilius* tertius Romanorum rex senatorum numerum non auxit, sed Albanis Romam traductis, & nobilissimis eorum familiis, (quales fuerunt *Julia*, *Servilia*, *Quintia*, &c. (g)) inter patritios adscitis senatum supplevit : (h) *Tarquinius* vero *Priscus*, qui homo novus & peregrinae originis erat, potestati suæ firmandæ (i) centum ex prestantissimis plebeiis inter patritios, & inde inter senatores retulit (**), factionem *baud dubiam regis*, *cujus beneficia in curiam venerant* (k) : ita ut trecenti jam numero essent. Hi postremo *senatores* tunc quidem dicti sunt *minorum gentium* : nam aliis senatoribus a *Bruto* allectis tractu temporis *majorum gentium* dici ceperunt ; itaque conciliandus est *Tacitus Annalium XI. 25.* cum *Livio I. 25.* *Junius* enim *Brutus*, (vel, juxta alios, *P. Valerius Poplicola*) cum *Tarquinius Superbus* patricium & senatorium ordinem cædibus exhaustisset,

(d) *Plut. Rom. p. 24. E. Sall. Catil. 6.*

(e) *Flor. I. 1.* (*) (Quod clare significat *Liv. I. d.*)

(f) *Dion. Hal. II. 47.*

(g) *Liv. I. 10.*

(h) *Vid. Dion. Hal. III. 27.* (i) *Ibid. 67.*

(**) (Malim ; centum in patres legio, cum *Livio*.)

(k) *Liv. I. 35.*

set, (nam qui iusto maiorem potestatem cupiunt, ejusmodi concilia abolere conantur, ut praterito sæculo in Francia factum, in Anglia tentatum fuit), præcipuis ex equestri ordine inter *patres conscriptis* senatum supplevit (l); unde *patrum conscriptorum* appellationem, (quæ deinceps solennis fuit, ut nempe in senatum vocarentur, qui patres, quive conscripti essent) ortam fuisse multi volunt: *Panvinus* vero (*de civit. Rom. c. 9. ex 1. edit.*) omnes post Romuli primam lectionem assumptos *patres conscriptos* fuisse dictos asserit. C. *Gracchus* tribunus plebis a. u. 631. trecentos ex equitibus in senatum allegisse a *Plutarcho* dicitur; (m) at verius est, eum talem aliquam legem quidem tulisse, sed non pertulisse. Vid. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom. II. 2. (n)* A. u. 622. M. *Livius Drusus* tribunus plebis de trecentis equitibus in senatum legendis legem tulit (o); verum ea, æque ac aliæ omnes ab eodem latæ, statim eo cæso abrogata est. *Sullam* dictatorem senatum auxisse certum est; (p) sed quot senatores adjecerit, incertum: hoc constat, post *Sullam* ultra quadringentos fuisse (q). Tempore vero *Julii Cæsaris* & per infecutas turbas triumvirorum multis indignis, (facile patientibus triumviris, ut ita eorum tyrannis etiam magis firmaretur), in senatum se ingerentibus, numerus senatorum vel ad mille excrevit; ideoque ab *Augusto* (r), postquam rerum potitus est, ad pristinum numerum sexcentorum debuit redigi. Et hæc de numero & institutione senatorum dicta sunt.

§. II. De Lectione senatus.

Lectus fuit *senatus* primo quidem, uti vidimus, ab ipsis regibus, iisque pulsus, a consulibus. Nam, licet ex verbis *Ciceronis*, pro *Sextio*, c. 65. (*deligerentur autem in id consilium ab universo populo*)

A 6

vide-

(l) *Liv. II. 1. Dion. Hal. V. 13.*

(m) In ejus vita p. m. 817. B qui locus tamen aliter explicari possit: nempe, ut ex equitibus, 300. iudices legerit *Gracchus*, qui simul cum 300. senatoribus omnes causas judicare possent.

(n) *Vid. Pigh. Annal. ad a. u. 631.*

(o) *Appian. Alexand. civil. I. p. 630. edit. Toll.*

(p) *Id. p. 650. & 688. (q) Vid. Cic. ad Att. I. 13.*

(r) *Suet. Aug. 35.*

videri possit, ante censores creatos, senatores nominante consule a populo fuisse cooptatos, rectius tamen & *Hottomannus* & *Cl. Grevius* apud *Ciceronem* pro ab legunt ex. Quod non videtur observasse *R. Abbas Vertotius* in *Ep. ad Ill. Stephanopium* de difficultatibus quibusdam circa constitutionem senatus *Rom. p. 20.* donec a. u. 310. censores crearentur, quibus id munus peculiariter fuit demandatum: & semel tantum libera republica dictator senatui legendo creatus legitur, post cladem scilicet *Cannensem*, *N. Fabius Buteo* (s). Sub imperatoribus triumviri senatui legendo creati sunt (t). Cuius senatoris nomen a censore senatum legente primum recitabatur, ille erat, & dicebatur princeps senatus; isque olim quidem fuit, qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset. Sed post a. u. 544. quem censor dignissimum censuisset, eum senatus principem legebat (u). Licet autem hæc dignitas nec imperium, nec potestatem conferret, tamen amplissima omnino habebatur, quia scilicet nemo, nisi vita innocentissime acta, eo adspirare poterat, unde honoris causa sæpe aliquis inde designatur (x): ac tunc, qui semel princeps senatus lectus fuerat, sequentibus lectionibus eam dignitatem retinebat (y): eaque dignitas principatus dicitur (z): & hinc postea ipse inap. princeps fuit dictus; quæ vox proprie tantum ordinem notat, non potestatem.

Singulis lustris senatus ab alterutro censore recenscebatur; & si quis moribus esset amplissimo ordine minus dignis, vel censum minuisset senatorium (a), in recitatione catalogi senatorii nomen ejus silentio prætermittebatur; ita tamen, ut præteritioni causa adderetur. Vide *Valer. Maxim. II. 9. num. 2. 3. 4. 5.* atque eo ipso nulla alia nota adscripta senatus motus habebatur, hoc est, senator porro non erit. Senatu tamen moti infames non erant, nisi infami judicio, vel de ambitu damnati essent,

(s) *Liv. XXIII. 27.* (In meis exempl. legitur *M. Fabius Buteo*: solus autem *Sigonius* malebat *N.*)

(t) *Suet. Aug. 37.* (u) *Liv. XXVII. 11.*

(x) *Cic. pro Rabir. 7. Id. Phil. VIII. 40.*

(y) *Liv. XXXIX. 52.*

(z) *Cic. fragm. Or. pro Scauro. Vid. Onuphr. Panvin. Fzß. lib. 5.*

(a) *Cic. Fam. XII. 5.*

essent, Dio Cassius XXXVI. p. 8. seq. e. l. regie 1548. ita ut etiam in iudices legi possent, Cic. pro Cluent. c. 42. seq. Porro lege Cassia cautum fuit, ut quem populus damnasset, cuive imperium abrogasset, in senatu nec esset. Ascon. ad Corn. I. pag. 969. e. l. Græv. *)

§. III. *Requisita, ut quis Senator esse posset.*

In senatoribus legendis hæc quinque potissimum spectabantur, *genus, ordo, census, ætas, & magistratus*. Primo, antiquissimis temporibus solis patriciis aditus in senatum patuit; adeo ut illi, qui a Tarquinio Prisco (b), & deinde a Junio Bruto ex plebe fuerunt allesti, prius inter patricios cooptari debuerint (c); at circa tempora decemvirorum, sive circa a. u. 302. plebeji directo in senatum admissi videntur (d). Secundo, quod ad ordinem, servatum est, ut ex equestri maxime ordine senatores legerentur; unde equestris ordo *feminarum senatus* (e) appellatus fuit: sed hoc tamen perpetuum non fuit; Appius enim Claudius censor etiam libertinorum filios in senatum legisse traditur (f). Tertio etiam ratio fuit habita *census*, qui antiquissimis quidem temporibus nullus spectatus fuisse videtur (g); sed florente republica fuit 800. HS. sive 800000. *nummorum sestertiorum*, qui faciunt nostra moneta 20000. *Philippearum*; vel, ut alii, *Imperialium*: verum Augustus iussit (h), ut census senatorius esset 1200. HS. hoc est, 30000. *Philippearum*, vel *Imperialium*; juxta Dionem vero Cassium, lib. LIV. 1000. HS. Nempe Suetonius loco in margine citata posuit censum, quem primum invenit Augustus ad remp. accedens; & quem reliquit moriens. Dio vero talem posuit, ut primum post bellum civile con-

(*) (Sub finem Oras. pro C. Cornelio.)

(b) Dion, Hal. III. 67. (c) Id. V. 11.

(d) Vid. omn. Sigon. de jure ant. civ. Rom. II. 2.

(e) Liv. XXXIII. 61.

(f) Id. IX. 45. Suet. Claud. c. 24. (Qua in reprobaustorem generis sui se sequi, falso diffrausit Claudius Caesar. Suet. id.) (Appii sectionem tamen per vim & ignominiose factam, ex utroque auctore adparet. F. R.)

(g) Plin. Hist. nat. præf. lib. XIV.

(h) Suet. Aug. c. 41.

constitutus fuerat; & ut deinde primo fuerat auctus. *Quarto*, *etatis* quoque habitam fuisse rationem certum est (i): sed quæ ea fuerit, non satis constat: verum cum, ut *Quinto* loco innuimus, ex iis fere tantum, qui jam *magistratum* aliquem gessissent (k), lecti sint, primisque, qui in urbe caperetur, magistratus fuerit quæstura, (nempe ex muneribus honoratioribus; nam vigintiviratum, e. g. etiam juniores capiebant) consequens est, neminem ante quæstoriam ætatem senatorem fieri potuisse (l): ea autem probabiliter fuit annus ætatis vicimus quintus (m), ut infra dicemus (v. pag. 48. & 74.). Licet autem aliquis magistratum gessisset, propterea tamen continuo senator non erat (n), nisi a censoribus in senatum esset lectus; sed equites, qui curulem magistratum gesserant, licet senatores proprie non essent, tamen jus suffragii in senatu habebant; ita, ut ipsi quidem sententiam non dicerent, sed ut *pedibus in aliorum sententiam irent*; (qui mos hodieque a Cardinalibus in eligendo Papa servatur, vid. *Amelott. ad Tacit. Annal. VI. 12.*) unde hi senatores *Pedarii* sunt dicti (o). Verum, ut hoc addam, probabilis satis videtur *Manutii* opinio, qui vult (*de Sen. Rom. c. 1.*) quæstores tribunos, & ædiles plebis, quamdiu magistratum gererent, aditum in senatum habuisse; curules vero magistratus semper; immo hos in legendo senatu a censoribus, nisi fontica causa esset, præteriiri non potuisse.

§. IV. Insignia Senatorum.

Insignia senatorum fuerunt, *Primo* *latus clavus*, sive *tunica latyclavia* (p) (χιτὼν πλατύσημος) hoc est, cui *linea purpurea oblonga & quadrata instar fasciæ erat adsuta* (q), quæ *fascia clavus* dicebatur; *latus* autem, quia equites *angustiore* habebant; de quo suo loco: *Secundo* *calcei nigri* (r) ad me-

(i) *Tacit. XV. 28* (k) *Vid. Sign. de ant. jur. civ. Rom. II. 2.* (l) *Vid. Zamose de senat. Rom. I. 8.*
 (m) *Vid. enov. Dion. LII. pag. 227. ed. reg. (Quint. XII. 6. & inoprimis Lipsii Escurf. D. ad Tac. Annal. III. 19.)*
 (n) *Gell. III. 18. (Eic. in Verr. II. 21. pr.)*
 (o) *Id. d. l. (At ipse Gellius eam opinionem reprobat, a-
 namque vetiorem præferit: quam ibi velim legas.)*
 (p) *Ovid. Trist. IV. 10. 35.* (q) *Vid. Grav. Pref. rom. VI. Ant. Rom.* (r) *Horat. Serna. I. VI. 27.*

De Senatoribus.

medium usque crus subducti, (hinc proverbium: *calceos mutare*, de quo vide *Erasmi Chil.*) Tertio, *lunula argentea*, sive figura numeri centenarii in *calceis* (r), quod scilicet primi senatores *centum* numero fuissent: Quarto, *locus separatus in spectaculis* proxime podium, vel arenam; qui locus dicebatur *orchestra*, unde hæc vox aliquando pro ipso *senatu* ponitur (t), quæ proprie quidem significat *locum*, ubi *bistriones saltabant*; (ab ὀρχήραι, *salto*) juxta quem proxime senatores sedebant; verum a theatro etiam ad alia spectacula hæc vox translata fuit.

§. V. De ratione habendi Senatum.

Ius convocandi senatum habebant olim quidem reges, regibusque pulvis consules, dictatores, magistri equitum (u), prætores, tribuni plebis, præfecti urbis; & qui extra ordinem reipublicæ præfuerunt, decemviri legibus scribendis, tribuni militum consulari potestate, & triumviri reipublicæ constituendæ; de præfecto urbis Latinarum causi dubitatum fuit, quum ea ætate feret, quæ senatoria non esset (x): verius tamen videtur eum senatum cogere potuisse. Observandum autem est, minorem magistratum non potuisse habere senatum, nisi absente majore, ut Cornutus prætor urbanus absentibus consulibus senatum habet more majorum, *Cic. Famil. X. 12.* & hoc etiam non nisi in re nova fieri poterat, *ib. VII. 28.* quod tamen non obtinuit in tribunis plebis, qui etiam invito consule senatum vocabant, ut colligi potest ex *Cicerone, de orator. lib. III. in init.* Convocabatur autem senatus vel edicto, in quo causa convocationis addi solebat, vid. *Tacit. Annal. II. 28. f.* vel per præconem (y); & si quis senator non adesset, pignoris captione multabatur (z). Haberi non potuit senatus nisi in templo, hoc est, in loco ab auguribus consecrato (a); unde in curiis *Hosilia*, *Ju-
lia*

(s) *Juven. VII. 192.* (t) *Id. III. 178.*

(u) *Liv. VIII. 31. Dio l. XXXII. pag. 197. ed. Lat.*

(x) *Gell. XIV. 8.*

(y) *Vid. Zamosc. de senat. Rom. II. 4. Juven. IV. 75.*

(z) *Cic. Phil. I. 5. Liv. III. 38.*

(a) *Gell. XIV. 7.*

lia. Pompeji templa constituta sunt: verum etiam saepe in templis vulgo ita dictis habebatur (b), ut in templo *Honoris, Apollinis* (c), *Concordiae*, (d) &c. Et hinc templum *Vestæ* non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret senatus, ubi erant virgines (e). Legatis autem, quos in urbem admittere nolebant, & magistratibus, qui ad urbem erant, senatus in æde *Bellonæ* extra urbem dabatur. *Liv. XXXI. 47. XXXIII. 22. & 24. &c. Festus, voc. Senacula.*

Legitimum tempus habendo senatum erant Kalendæ, Nonæ, & Idus cujusque mensis: sed, si necessitas urgeret, omnibus diebus haberi poterat; nisi comitiales essent, hoc est, quibus *re ipsa comitia haberentur*, non quibus haberi possent; uti abunde probat *Zamoscius, de Senat. Rom. II. 7.* Ex instituto vero Augusti singulis modo Kalendis & Idibus habebatur senatus; ita tamen, ut mense Septembri, & Octobri nullos alios adesse necesse esset, quam forte ductos, per quorum numerum senatusconsultum confici possent (f): nam e. g. nemo legibus solvi poterat, nisi ducenti senatores adfuissent, ex lege quam tulit *Cornel. Tr. Pl. a. u. 686.* (g) quod fecit Augustus specie quidem, ut molestiam muneris senatorii levaret; sed revera, quia minus expediebat ei, qui libertatem patriæ suæ opprefferat, frequenter adeo tam augustum procerum concilium convenire.

Nullum ergo senatusconsultum fieri potuit, nisi legitimus adesset senatorum numerus (h); quis vero ille fuerit, non satis constat: ante Sullam numerus centenarius sufficere videretur; sed Augusti ætate quadringenti desiderabantur, quod tamen ipse abolivit; & ut infra eum numerum senatusconsultum fieri posset, jussit (i), ut etiam ea ratione sensim senatus potentiam enervaret. Hinc autem mos inoleverat, ut qui senatusconsulto intercedere vellet, diceret magistratui ad senatum aliquid referenti, (*) *Numerum senatum.*

Ma-

(b) *Lib. XXXVII. 92. Sallust. Catil. 47.*

(c) *Cælius ad Cic. Famil. VIII. 8.*

(d) *Sallust. Catil. 47.*

(e) *Serv. ad Virg. Æn. VII. 157.*

(f) *Sver. Aug. 55.*

(g) *Acon. argum. in Oas. I. pro*

(h) *Vid. Liv. XXXIX. 18.*

(i) *Dio Cassius lib. LIV. f.*

(*) *(Vide Fest. his vocib. & Erisonium de formulis, pag. 183.)*

De Senatu convocando.

Magistratus, qui senatum habiturus erat, ante curiam hostiam immolabat, & auspicabatur; (k) atque ita demum curiam intrabat. Olim fere servabatur, ut primus sententiam rogaretur princeps senatus (l); & si post (m) comitia consularia senatus haberetur, consul designatus: & hoc merito, ut, nempe, cautius & circumspectius censeret, quia executio decretorum senatus facile, & plerumque se in eorum consulatum extenderet. Vid. *Appian. Alex. Civ. lib. II. num. 430. Celeberr. Jo. Vinc. Grav. de ortu & progr. jur. civ. l. 1. §. 18. fere dico*; nam jam olim libertatis consularis fuisse videtur, ut eum, quem vellet, primum rogaret (n). Tempore vero Julii Cæsaris, vel paullo ante, consul, (o) quem voluisset, primum rogabat, (modo ex consularibus (p) esset), & inde reliquos pro ordine dignitatis, (honoris enim & amicitiae signum hoc erat) (q) ut primum consulares, deinde prætorios, & sic porro: post ædilicios autem ordo ætatis in rogandis sententiis servatus esse videtur (r): & aliquando honoris causa quibusdam concessum est, ut consulari loco sententiam dicerent, licet consules numquam fuissent (s). Tum etiam servatum fuit, ut quem consul Kalendis Januariis primum rogasset (t), eum deinceps toto anno primum rogaret; sed postea hoc, ut alia, quoque neglexit Cæsar: & Augustus nullum ordinem servavit: prudenti consilio, ut ita parati ad dicendum venire cogerentur (u). Quod si res maximi momenti esset, aliquando jurati senatores sententiam dicebant (x). Fiebant senatusconsulta ordinarie *per discessionem*, hoc est, ita, ut, qui censuisset, in certam curiæ partem discederet, eumque, qui idem censerent, sequerentur; unde *pedibus in alicujus sententiam ire* dicimus pro eam amplecti (y), (& contra: *discedere in alia omnia*) cujus locutionis exempla passim sunt obvia.

§. VI.

-
- (k) *Vid. Suet. Jul. 81.* (l) *Gell. XIV. 7.*
 (m) *Cic. Philipp. V. 16. Sallust. Catil. 52.*
 (n) *Liv. V. 20.* (o) *Suet. Jul. 23.*
 (p) *Vid. Cic. Fam. X. 12.* (q) *Vid. eund. post red. in sen. 7.*
 (r) *Dion. Hal. VII. 21.* (s) *Cic. Phil. I. 6.*
 (t) *Gell. IV. 10.*
 (u) *Suet. Aug. 35.*
 (x) *Liv. XXVI. 13. & ibi Gron. Id. XXX. 40. XXXXII. 12.*
 (y) *Vid. omn. Plin. Ep. VIII. 14.*

§. VI. De ratione referendi ad senatum.

Referre magistratus ad senatum debebat, primum de rebus divinis, tum de humanis (z): neque magistratus tantum, qui senatum habebat, ad eum referre poterat, verum omnes, quibus jus senatum convocandi competeat; unde aliquando legimus diversa a diversis magistratibus eodem tempore fuisse relata (a). Sed consul vetare poterat, ne quid se invito ad senatum referretur: quod de tribunis plebis tamen non est intelligendum; nam illi non tantum de alia aliqua re referre poterant, & ad relationem consulis aliquid addere, vel eam mutare (b); verum etiam, si ille referre nollit, ipsi id facere poterant, (c) vel etiam ejus relationi intercedere (d), quod jus quoque omnibus, qui parem majoremve cum referente magistratu potestatem habebant (e), competeat: potuit etiam consul videns, quo animi inclinaturi essent, antequam omnes sententiæ dictæ essent, orationem paræneticam interponere; cujus rei exemplum est quarta Catilinaria; eam enim Cicero habuit ante quam Cato sententiam dixisset. Perdita autem rep. princeps, licet consul non esset, de una, duabus, tribus rebus referre poterat; quod jus primæ, secundæ, tertiæ relationis dicebatur. Vid. *Cassanb. ad Svet. Jul. cap. 20. Lips. ad Tacit. Annal. XV. 22. Barberiac. ad Gron. de leg. regia, p. 48. seqq. ed. Gall. Gravinum, l. sing. de Rom. imp. p. m. 473.* (f) Quod si aliquis in dicenda sententia plures res complexus esset, quisque senator dicere poterat, *divide*: ut scilicet de unaquaque re seorsim referretur. (*) Et magna hæc vis erat referentis ad senatum, quod duas res aliquando ita una rogatione comprehenderet, ut dividi vix possent. Vid. *Polyb. Exc. leg. num. 129. Senatorum* (g)

(z) *Gell. XIV. 7.*

(a) *Cic. Phil. VII. init.*

(b) *Vid. Manut. ad Cic. Famil. I. 1.*

(c) *Ibid. X. 16.*

(d) *Vid. Tacit. Ann. I. 13.*

(e) *Cic. de legib. III. 3. Gell. XIV. 7.*

(f) *Ascon. ad Verr. III. 46.*

(*) (*Cic. Fava. I. 2. Senec. Ep. 21. sub f. Plura debet Brisson. de formulis, l. II. p. 182. 3. Adde omnino Ascon. in Milon. c. 6.*)

(g) etiam singulorum (**) jus erat, cum de aliqua re consules retulissent, & ad se ordo dicendi pervenisset, de alia quadam re, quam e republica esse ducebant, sententiam suam addere, & petere, ut consules de ea re ad senatum referrent, quod *consere* dicebatur (h): & hoc aliquando faciebant, ut diem dicendo eximerent; (sic enim proprie loquebantur, (i) vel diem consumere. Cic. Att. IV. 2. & in Verr. II. 39. & tollere diem, id. de legib. III. 18.) nam post horam decimam nova relatio in senatu non poterat fieri (k): nec post solis occasum senatus consultum fieri poterat (l). Sententiam stantes dicebant, unde excitari dicitur Postumius apud Liv. IX. 8. cum jubetur sententiam dicere. Vid. etiam Cic. ad Att. I. 13. (*) Quod si aliquis intercessisset, non *senatusconsultum*, sed *senatus-auctoritas* perscribebatur; quod etiam fiebat, si senatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo edicto, aut numero convenisset (m). Hoc casu de ea re ad populum referebatur; cujus rei insigne exemplum est in epistolis Caelii ad Ciceronem, quæ existant inter eas, quas vulgo ad familiares dicunt, libro octavo. Consul autem sententiam, quam vellet, primam pronunciare poterat, ut in eam discessio fieret; quæ ipsius maxima vis in senatu erat (n), ejusque formula talis fere erat: *qui hoc consertis illuc transite; qui alia omnia, in hanc partem: rationem hanc subicit Festus (o): his verbis preit, ominis videlicet causa, ne dicat, qui non consertis*, quæ ex ridicula veterum superstitione desumpta sunt. Primus autem discedebat, qui retulisset. (p) Senatus-consulto facto, ii, in quorum sententiam factum erat, nomina sua subcribebant (q); de qua

re

(g) Acon. ad Cic. pro Mil. 6. Vid. exempl. apud Liv. VIII. 14. & omni. Sen. de vita beata, 2. & ep. II.

(**) (Non adeo singulis hoc licebat, sed precipuis tantum; nam juniores non rogabantur, vid. Zimose. de sen. Rom. c. 10. quamquam neque Gron. max. cisdudus hoc distinxit.) F. R.

(h) Vid. Cic. pro Sext. c. 32. Grav. ad Suet. Jul. cap. 20. (Gron. Obs. I. 22. & Suet. Aug. c. 35. F. R.) Gell. 4. 19.

(i) Quintil. dial. de orat. 19. (k) Senec. de tranquill. anim. cap. ult. (l) Cic. Phil. III. 10.

(*) (Confer notulam Annæ Fabri ad Hom. II. A. 8.)

(m) Dio l. LV. non procul ab iniis. qui locus est clariss.

(n) Cic. Fam. I. 2. ubi vid. Manut. & Gron.

(o) Vid. voc. qui hoc consertis, &c.

(p) Manut. ad Cic. l. d.

(q) Vid. Cic. Fam. XV. 6. Liv. XXXIX. 4.

Secl. I. Cap. II. §. 6.

re festive loquitur Cicero, Fam. IX. 15. & tum in ærarium condebatur, (r) ubi etiam leges & alia scripta ad rempublicam pertinentia adservabantur: olim vero in ædem Cereris ædilibus custodienda dabantur (s). Locus autem, ubi *tabulæ* publicæ custodiuntur, *tabularium* dicitur (t). His peractis senatus dimittebatur ab eo, qui senatum habuerat, solemnī formula: *Non amplius vos moramur, patres conscripti* (u). Res, de quibus ad senatum referebatur, erant omnes, quæ reipublicæ administratiōnem spectabant, præter creationem magistratuum, lationem legum, & belli vel pacis arbitrium (v), quarum rerum potestas penes populum erat. Erat itaque senatus consilium sempiternum reipublicæ (*) propositum: deligebantur autem in id consilium ab universo populo, aditusque in illum summum ordinem omnium civium industriæ ac virtuti patebat. Senatus reipublicæ custos, præses, propuginator collocatus erat; & hujus ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros gravissimi consilii esse, voluerunt majores (y). Judices etiam ex senatu legebantur usque ad legem *Semproniam* a C. *Sempronio* Graccho a. u. 631. latam, qua judicia a senatu ad equestrem ordinem transiit; quæ tamen postea cum senatu rursus sunt communicata. Denique ærarii quoque cura suprema penes senatum fuit (z). Ex quibus omnibus rebus patet, dignitatem senatoriam in republica Romana fuisse maximam; unde etiam hic ordo *amplissimus* ordinario cognomine dicebatur (a). *Santissimum ordinem* eum vocat Cic. pro Rege Dejotaro c. 3. *summum populi Rom. populorumque & gentium omnium ac regum consilium*, idem pro domo sua c. 28. (maximū ordinem *Martial.* IV. 2.) *patrum sanctum concilium*, *Horatius* Od. IV. 5. & *curiam* Cicero pro Milone, c. 33. *templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium*, &c. Sub Imperatoribus sane, comitiis ad sena-

(r) Tac. Ann. III. 51. (s) Liv. III. 55.

(t) Cic. pro Rabir. 3. Liv. XXXIII. 16.

(u) Capitol. in Anton. Phil. 10.

(v) Dion. Halic. IV. 20. & VI. 66.

(*) (An valuit, propositum? & mox: ex universo populo?)

(y) Vid. Cic. pro Sext. 65. & de singulorum ordinum officiis potestate vid. Oran. Polyb. VI. 13. seqq.

(z) Polyb. VI. 12. (a) Leg. 30. pr. ff. ad SC. Vellej.

senatum translatis, hic in iura populi successit. Vid. Cl. *Gravinum* l. sing. de Rom. Imp. §. 16. seq. & ita etiam legislatoria potestas ad senatum transiit, *ibi* l. §. 20. Et hæc de primo ordine dicta sufficiant; transeamus jam ad secundum ordinem, sive equestrem.

CAPUT III.

De Ordine Equestri.

§. I. De origine Ordinis Equestris.

ROMULUS, cum populum Romanum in tres tribus divisisset, ex quaque tribu centum juvenes genere, opibus, reliquisque dotibus præstantissimos legit, qui equo mererent, quorumque opera ad custodiam corporis sui uteretur. Hi *celeres* primo sunt dicti, sive a primo eorum præfecto Fabio *Celere*; sive potius a Græco Κέλινος, (*Æolice*, Κέλινος) quod *celerem* notat, ut recte censet *Jul. Cæs. Scaliger*, *Poetices* l. 22. Distributi autem fuerunt a Romulo in tres centurias, quæ *Rammenstum*, *Tatienstum*, & *Lucerum*, iisdem nominibus, ac priscae illæ tribus, dicebantur. Tarquinius Priscus numerum eorum auxit, ita ut essent mille & octingenti, (*) eodem tamen centuriarum numero retento: Servius vero Tullius octodecim equitum centurias conscripsit: & hæc origo equestris ordinis fuit. Et hic summæ utilitatis in rep. fuit; inter senatum & plebem, ut vinculum aliquod medium intercedens (a). Postea autem equites sunt dicti non omnes proprie, qui equo merebant; sed ii tantum, qui a censoribus in ordinem equestrem lecti, & equo publico erant donati; (omnes enim patricii non erant equites, ut qui, exempli gratia, censum equestrem non habebant, (b)) quidam vero etiam equo privato militabant.

§. II. Quid requisitum fuerit, ut quis Eques esse posset.

In equitibus legendis spectabatur ætas, genus, & census. Primo, ætas requirebatur octodecim circiter

(*) *Liv.* I. 36. (1) *Vid. Gravin. de or. jur. civ. II. p. m.*
 304. (b) *Liv.* III. 27.

Inter annorum. (c) Secundo, *genus* quidem erat promiscuum, patricium & plebeum; sed tamen ingenui esse debebant, nisi quod sub imperatoribus aliquando libertini hac dignitate donati sunt. (d) Tertio, spectabatur *census*, qui florente republica fuit 400. HS. hoc est, *florenorum Hollandicorum* 25000. (e)

§. III. De insignibus equitum.

Insignia equitum fuerunt primo *equus publicus*, quo censor eos donabat (f), vel etiam dux exercitus militiae tempore. Secundo, *annulus aureus*: (g) plebs enim *ferreis annulis* fere utebatur; (h) unde dictio est orta: *annulo aureo donari* (i), qua significatur *inter equites legi*. Tertio, *angustus clavus*, (k) sive *tunica angusticlavia*, *σεντοριον*; *χιτων*; cum senatores, ut vidimus, *latum clavum* gestarent: & sine his insignibus in publico conspici tam equiti, quam senatori turpissimum erat. (l) Quarto, *locus separatus in spectaculis publicis*: Roscius (m) enim Otho tribunus plebis a. u. 686. legem tulerat, (n) ut equites in *quatuordecim gradibus* proximæ orchestræ junctis sederent; unde dicimus, *sedere in quatuordecim*, (o) pro equitem esse: pro quo etiam dicebant: *sedere in equestribus*. (p)

§. IV. De muneribus equitum.

Munus equitum erat primo, ut bella obirent; nam in iis vel præcipuum robur exercitus Romani consistebat: (q) secundo, ut judicia exercerent (r) utique post legem Semproniam, qua, (ut capite præcedente diximus), judicia a senatu ad equestrem ordinem sunt translata; sed quæ, ut ibidem

(c) Dio l. III. p. 476. ed. Lat. (d) Svet. Galba, c. 14.
 (e) Marr. V. 26. (f) 39. l. IV. 67.) Juven. XIV. 323. Horat. Ep. l. i. 57. (g) Liv. V. 7. Græv. Pref. ad rom. l. Ant. Rom. (h) Horat. Serm. II. 7. 53. Juven. XI. 43.
 (i) Plin. Hist. nat. XXXIII. 1. (Quod tamen sevo cæpit : quum vel triumphantes annulis ferreis antea usi fuerint. Jocum Marcialis vide Epigr. III. 29. Adde Juven. III. 154. 9. ex 1. ed.)
 (j) Svet. Jul. c. 39. (k) Ovid. Trist. IV. 10. 35.
 (l) Hor. l. d. Gell. XIII. 11. (m) Liv. Epis. 99.
 (n) Hor. Ep. l. i. 62. (Quam legem Domitianus revocavit, Marcial. V. 8. & 14. & 35.) (o) Svet. l. prox. dist. (Marcial. V. 28.) (p) Vide Perron. c. 126. (q) Liv. XXXII. 161.
 (r) Senec. de benef. III. 7.

dem vidimus, rursus cum senatu communicatam. Equites etiam Romæ vestigalia conducebant (*); idque in societates quasdam divisi. Cic. Fam. XIII. 9. Quique tali societati præerat, *magister societatis* dicebatur, *ib.* Et adeo honorati hi erant, ut *scriptuarios*, sive publicanos *amplissimos homines* vocet Cicero, *ib. ep. 65. honestissimos & ornatissimos*, *orat. pro leg. Manil. c. 7. & pro Plancio c. 9. dicit, florem equitum R. ornamentum civitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine contineri.*

§. V. De transfuſione equitum.

Dignitas equitum ſenatoriæ proxima fuit, quia ex iis ſenatores legebantur; (s) *unde hic ordo ſenatus ſeminarium* eſt dictus; (*minor ordo Martiali vocatur* IV. 2.) (t), quam dignitatem etiam cenſus & reliqua, quæ iam diximus, adſtrunt: & hic quoque *ſplendor* equitibus propriè tribuitur. (u) Nec parvum huic ordini ſplendorem addebat *annua tranſfuſio*: (x) quæ fiebat hoc modo. Quotannis idibus *quintilibus*, hoc eſt, decimo tertio (*legend. decimo quinto*) *dñe maxis Julii* omnes equites corona oleaginea cinſi, togas palmatas (y) ſive *trabeas* induti, equis ſuis infidentes, & ornamenta militaria, quæ ab imperatoribus virtutis cauſa acceperant, manu geſtantes ab æde *Honoris* extra urbem ad Capitolium tranſvehantur. Et hoc quidem quotannis fiebat: (eoque tempore etiam in ius eos vocare non licebat) (z) ſed quinto quoque anno, dum ita tranſveherentur, ad cenſorem in ſella curuli ante Capitolium ſedentem accedebant, & ex equis deſcendentes manu eos ante cenſorem traducebant. Quod ſi tum eques aliquis eſſet corruptis moribus, (a) vel cenſum ſuum equeſtrem minuiffet, vel denique equum negligentiùs habuiſſet, (b) cenſor, ut *equum venderet*, jubebat, (iſque propriè *impulſiſſe*, hoc eſt, *incuriæ* nota-

(*) (Vid. celeb. Burmanni Diſſert. de veſtigal. pop. Rom.)]

(s) Vid. Ovid. Triſt. IV. 10. 35.

(t) Liv. XXXII. 61. Lamprid. Alex. Sev. c. 10.

(u) Cic. Fam. I. 3. & ibi Manuſ. quem vide & ad aſt. in Ver. II. 71. (z) Vid. Dion. Hal. VI. 13. (Addo Valer. Max. II. 2. ex. 9. e prima edit.)

(y) Vide Oſtav. Ferr. de re veſt. II. 5. & 8. (Plin. XV. 4.)

(z) L. 2. D. de in ius voc. (a) Vid. Svet. Caj. c. 16.

(b) Gell. IV. 20.

notari dicebatur (c); atque eo ipso talis eques ordine equestri motus censēbatur; sin placuisset eques, *equum traducere* jubebatur (d). Recitabat etiam censor hac occasione equitum catalogum; & quem primum recensuisset, is *princeps juventutis* dicebatur (e): non quidem quod revera omnes juvenes essent, (multi enim in hoc ordine consenuerunt & quidem viri illustissimi, ut e.g. *Mæcenat* ille Augusti Imperatoris amicus, & *Pomponius Atticus*) sed quod prima institutione ita sere fuissent: & præterea ætas juvenilis olim apud Romanos ad annum ætatis quadragessimum quintum extendebatur (f): nec ex nostris hodie moribus de hac appellatione, & similibus, judicari debet, cum *Volusentulus* etiam dicatur *Julius Cæsar*, cum pontificatum maximum peteret, (g) cum tamen esset annorum triginta sex, ut ex *Suetonio* patet, qui eum *quæsturam* anno demum trigesimo tertio ætatis gessisse scribit; (h) & postea etiam *adliratem*, antequam pontifex fieret, gessit (i). Et seipsum *adolefcentem* vocat *Cicero*, cum jam esset consul (k). Sub principibus hæredes imperii *principes juventutis* sunt dicti (l).

CAPUT IV.

De Ordine Populari,

§. I. De differentia vocum *populus* & *plebs*.

Populi appellatio diverse sumitur: Primo enim notat *universam aliquam gentem*, ut cum dicimus, e.g. *clementiam populi Romani*, *fortitudinem populi Carthaginensis*. Secundo, aliquando opponitur *senatui*, ut in celebri illa formula, quæ his literis denotatur S.P.Q.R. significantibus, *senatum, populumque Romanum*. Tertia significatio est, cum omnes, qui neque senatores, neque equites sunt, de *populo* esse dicuntur; atque ita in hujus capitis inscriptione sumitur. Hac autem notione *Cicero* (a) & *Livius* aliquando voce *plebis* utuntur; (b) licet hæc

(a) *Id.* IV. 12. (d) *Ovid.* *Trist.* II, 89. (e) *Vid.* *Tac. Annal.* I. 3. (f) *Dion. Hal.* IV. 16. (g) *Sall. Catil.* 49. (Et *Liv.* IX. 17. *Alexandrum M.* *adolefcentem* ait *decessisse*. *Plura* in *Synonymis* nostris dabimus.) (h) c. 7. (i) *Vid.* *Manus. ad Sallust.* d. 1. (k) *Phil.* II. f. (l) *Vid.* *numm. ap. Spanh. Diss.* XII. p. 353 (*Ser. Calig.* 15. *Tac. Ann.* I. F. R.)
(a) *Pro Balbo* 6, 15. (b) *Etiā Ovid.* *Fast.* II. 127.

hæc vox proprie genus potius, quam ordinem significet; ut, cum dicimus, *consules esse creatos de plebe*, hoc est, *ex iis, qui patricii non erant*. Itaque, postquam senatores de plebe legi cœperunt (quod a decemviris primum factum est, ut diximus (c)) triplex ordo & patriciorum & plebeiorum exstitit, ita, ut diceretur aliquis *civis Romanus patricius senator*, *patricius eques*, *patricius de populo*; & rursus, *civis Romanus senator plebejus*, *eques plebejus*, & *plebejus privatus*.

§. II. Differentia inter patricios & plebejos.

Hic porro notandum, *patricios*, *Εὐπορίδας* Græce, apud Romanos fere similes fuisse iis, quos nos hodie *nobiles* vulgo dicimus; scilicet, fuisse eos, qui ex antiquissimis familiis erant orti, licet ipsi honores nullos gessissent: (*) *nobiles* vero eorum convenisse cum iis, quos nos hodie vulgo *patricios* vocamus; ii nempe erant, qui vel ipsi, vel quorum majores magistratus curules gesserant, & inde *jus imaginum* habebant, hoc est, qui majorum suorum imagines in atriis ædium servare, (d) & ut illæ in pompa funebri præferrentur, curare poterant; licet ex antiquissimis illis familiis orti non essent. Dico autem hoc jus non fuisse, nisi eorum, qui magistratus curules gesserant; nam tribunatus, quæstura, & alii inferiores magistratus hoc jus non dabant. Hæ imagines, ut *αἱ ἐν παρόδῳ* illud adamus, nihil aliud fuerunt, (e) quam expressæ humerorum tenus corporis e cera effigies (f); quas in atriis ædium collocare solebant ligneis thecis, sive armariis inclusas, easque non nisi diebus festis aperuisse videntur. Iis subscripti erant *tituli*, sive *indices bonorum*, & rerum in iis honoribus gestarum (g): & hinc *imagines* aliquando pro ipsa nobilitate ponuntur (h). Aliquando autem in eadem gente erant & patriciæ, & plebejæ familiæ (i); ut, e. g., in gente *Claudia*, in qua fuerunt

B

Clau-

(c) Vid. Sigon. de antiquo jur. civ. Rom. II. 3.

(*) (Vid. etiam Hist. Acad. liter. Paris. tom. 3. p. 104.)

(d) Vid. Juven. Sat. VIII. init. (e) Plin. XXXV. 2.

(f) Juven. l. d. (g) Vid. vet. Scholiast. ad Juven. X. 57.

et hinc vir honoratissimæ imaginis futurus ad posterios dicitur ap. Liv. III. 48. (h) Tacit. Hist. II. 76.

(i) Vid. infra sect. VI. c. 5. §. 1.

Claudii Regillenses, Pulchri, Neronēs, omnes patricii : *Claudiorum* vero *Marcellorum* familia plebeja erat, (k) licet patriciis ejusdem gentis familiis longe nobilior. Hoc autem accidebat (l) duabus potissimum de causis : primo, si patricius aliquis ad plebem se contulisset, quod sæpe faciebant patricii ; vel, ut tribuni plebis fieri possent, eaque ratione inimicos suos vexare ; (cujus rei exemplum illustre habemus in nobili illo, non virtutibus, sed flagitiis, *Clodio*, Ciceronis inimico (m)) vel, ut facilius honores favore plebis consequerentur. Secunda hujus rei causa erat *civitatis beneficium* ; qui enim civitate donabantur plebeji fiebant, non verò patricii ; & tamen ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen assumebant : quemadmodum videmus in *Cornelio Balbo*, qui *L. Cornelii Lentuli* beneficio (n) civitatem adeptus erat. Quod si patricius a plebejo, aut plebejus a patricio adoptaretur, ille quidem in ordinem adoptantis transibat ; verum hoc personam ejus non excedebat (o).

Initio reipublicæ ingens differentia inter patricios & plebejos fuit ; ita, ut illi soli sacra facere, & sacerdotia ac magistratus gerere possent ; neque plebs jus connubiorum cum ipsis haberet (p) : sed hæc fere omnia sensim cum plebe sunt communicata, ut suis locis docebimus.

§. III. De patronis & clientibus.

Ut autem nexus aliquis inter patricios & plebejos esset, Romulus instituit, ut quisque homo plebejus (q) quem vellet ex patriciis *patronum* sibi diceret ; cuius ipse, quod eum *coleret*, *cliens* diceretur. *Patroni* (ῥᾱ προσάτρῃ) (r) *munus* erat clientis de jure respondere, lites pro eo suscipere : uno verbo, ejus causâ facere quidquid parentes liberorum causâ vulgo facere solent. *Cliens* vero patronum omni modo, qua viribus, qua opibus juvare de-

(k) *Sves. Tiber. c. 7.* (l) *Vid. Srein. de gent. Rom. apud Græv. Rom. VII. Ant. p. 1124.* (m) *Sves. Jul. c. 20.*
 (n) *Vid. P. Manur. argum. in orationem Cic. pro Balbo.*
 (o) *Vid. Srein. de gent. Rom. p. 1124.* (p) *Liv. IV. 2.*
 (q) *Dion. Halic. II. 5.* (r) *Plus. Romul. p. m. 25.* (Eidem cliens dicitur πλάτης, & sic in *Gloss. Lab.*)

re debebat. Patroni etiam clientum, si intestati decessissent, legitimi hæredes erant; & ideo quoque legitimi liberorum eorum tutores; (s) quia plerumque ubi successione est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Jus hoc erat hæreditarium, & sanctum adeo, ut clientes hospitibus & cognatis præferrentur. (r) Hujus juris similitudine crescente republica universi populi in clientela illustrium familiarum fuerunt, ut *Siculi* in clientela Marcellorum (u), *Allobroges* in clientela *Fabiorum*, (x) *Cyprus* & *Cappadocia* in clientela *Catonis*, (y) *Bononienses* in clientela *Antoniorum* (z). Vid. *Dial. de Causis corr. eloq. c. 36*. Erant autem fere in clientela familiæ ejus Imperatoris, qui eos primum subegerat, quemadmodum in majore parte allatorum exemplorum videmus.

Atque ita vidimus tres illos ordines, ex quibus populus Romanus constitit, (a) si vocem *populus* sumamus ea notione, quam primam initio hujus capituli posuimus. Hac mente capite secundo diximus, penes populum fuisse potestatem creandi magistratus, ferendi leges, & pacis bellicque arbitrium; quod jam inde ab initio reipublicæ obtinuit, ita ut regi nihil fere præter curam sacrorum (b) reliquum esset, & præter administrationem rerum bellicarum, quæ plerumque celeritatem desiderant, & ab uno facilius peragi possunt: unde constat majestatem penes populum fuisse, quod etiam ex pro-vocatione, quæ ad populum semper fieri poterat, etiam (ab) rege (c), & (d) ex submissione fascium, quæ populo fiebat, patet (e).

B 2.

C A.

(s) *l. 6. in. Inst. de legit. patron. tutel.*

(1) *Gell. V. 12. & XX. 1.* (u) *Vid. Eminentiss. Noris ad Censorag. Pisan. diss. II. 7.* & *Cic. divin. in Veru. c. 1. ibi- que Ascon.*

(2) *Sall. Catil. 51.*

(y) *Cic. ad famil. XV. 4.* (z) *Suet. Aug. c. 17.*

(a) *Vid. Ovid. Fast. IV. 203. Martial. VIII. 15.*

(b) *Vid. Serv. ad Virg. Æn. III. 80.*

(c) *Liv. I. 26.* (d) *Liv. ib. & III. 55.*

(e) *Vid. infra Jell. H. erp. 3. § 2. Lit. II. 7.*

CAPUT V.

De Comititiis in genere.

§. I. De Comititiis in genere.

Comitia dicta sunt a *coeundo*, sive *comeundo*, ut veteres loquebantur; (a) unde etiam *comitium* dictus est locus in foro, ubi ad comitia curiata, & quandoque ad lites decidendas conveniebatur (b); sunt enim *comitia* nihil aliud, nisi *conventus universi populi ad ferendum de aliqua re suffragium*. Dico, *universi populi*; nam, si pars tantum conveniebat, *concilium* (c) potius dicebatur; licet hæ voces non nimis accurate loquentibus sæpius confundantur. (d) Dico præterea, *ad ferendum de aliqua re suffragium*; nam, si alia de causa populi conveniebat, non erant comitia.

Habebantur comitia a magistratu, vel in quibusdam causis a Pontifice maximo; (licet de Pontifice maximo dubitetur, Vid. cl. Græv. Præf. ad tom. V. Antiq. Rom.) hoc est, *magistratus*, vel *pontifex maximus* comitiis præerat, eaque dirigebat; & quidem ab uno ex magistratibus, cui id vel forte, vel comparatione, vel consensu obtigerat. Comititiis agebantur omnia, quæ summam rem publicam spectabant, & quorum potestatem penes populum fuisse diximus: iis scilicet magistratus omnes, & quidam sacerdotes creabantur: nam quidam cooptabantur a collegio, ut augures; leges ferebantur, (inter quas vel præcipue erant leges de bello indicendo, & de pace facienda), & judicia publica extraordinaria exercebantur. Magistratum comitia semper in campo Martio habebantur; ad leges vero ferendas, vel ad judicia exercenda aliquando in foro, aliquando in Capitolio. Non poterant autem haberi comitia nisi *diebus comitialibus*, hoc est, quibus cum populo agere licebat.

§. II. Comitiorum distinctio.

Tria porro fuerunt comitiorum genera: primo nempe *curiata*, instituta a Romulo: secundo, *centuriata* ex

(a) Fest. voc. Comitiales. (b) Varro de lingu. Lat. IV. 32. Vid. Plaut. Cunc. IV. 1. 9. (c) Gell. XV. 27.
(d) Vid. P. Merul. de comit. pag. 4. edit. 1675. Græc. Pref. ad libr. de comit. Rom.

ta ex præscripto, siue commentariis (e) Servii Tullii habita; tertio, *tributa*, a tribunis plebis a. u. 263. primum introducta. Nam *kalata* quæ dicuntur *comitia*, non faciunt aliud comitiorum genus, sed ita dicuntur aliquando curiata & centuriata *comitia* ἀπὸ τῆς καλῆς, siue ab antiquo verbo *kalo*, hoc est, *voco*; & quidem proprie ea comitia, in quibus testamenta (f) condebantur, vel sacerdotes creabantur.

CAPUT VI.

De Comitiiis Curiatis.

§. I. De modo habendi Comitii Curiata.

Curiata comitia erant, quando populus curiatim, hoc est, in curias (κατὰ φάρπιαν, unde legem curiatam νόμον φαρπίαν dicit Dio Lib. XLI. pag. 112. edit. regie 1548.) divisus suffragia ferebat; ita ut, quod plures curiæ iussissent, id iussum populi diceretur: ergo statim ac sexdecim curiæ in unum consensissent, finis erat comitiorum; cum universus populus in triginta curias, ut vidimus, esset divisus. Habebantur autem hoc modo: convocatis per præconem curiis, is qui comitia habebat, rogationem suam populo exponebat; tum populus in suas quisque curias discedebat, quæ deinde eo ordine, quo sorte exiverant, suffragium dicebant: quæ autem curia prima exibat, principium dicebatur (a). Haberi hæc comitia debebant *auspicato* (b); atque adeo augures adesse oportebat. Requirebatur etiam in iis auctoritas patrum (c), siue senatus, hoc est, ut id, quod pluribus curiis placuisset, ad senatum referretur: sed postea crescente plebis auctoritate, patres in incertum comitiorum eventum auctores fiebant, hoc est, promittebant, se id, quod populus iussisset, ratum habituros (d). Locus his comitiis erat, ut præcedente capite jam diximus, *comitium*.

§. II. Cause Comitiorum Curiatorum.

Cause comitiorum curiatorum primis quidem temporibus, cum nulla alia comitia essent, fuerunt

B 3

omnes

(e) Liv. I. 60. (f) §. 1. Instit. de testam. ordin. & ibi omn. Theophil. (Vid. Gell. XV. 27.) (a) Liv. IX. 38. Vide legem antiquam apud Frontin. de aqued. lib. II. n. 1667. rom. IV. Græv. (b) Vide Gell. XIII. 14. Cic. pro domo c. 15. de har. resp. c. 23. (c) Dion. Halic. II. 14. Cic. pro Planc. 3. omn. (d) Liv. I. 17.

omnes res, quas populi arbitrio permissas fuisse diximus. Verum postea, institutis primum comitiis centuriatis, & deinde etiam tributis, hæc comitia minus celebrari coeperunt; maxime cum lex *Pubblica* de minoribus magistratibus tributis comitiis creandis perlata esset (*). Ergo post hæc duæ tantum generales causæ horum comitiorum habendorum fuerunt: scilicet prima causa fuit, ut leges quædam ferrentur; secunda, ut sacerdotes quidam crearentur. Prima & præcipua lex his comitiis lata fuit de *imperio magistratibus dando*, hoc est, de *administratione rei bellicæ*, (e) sine qua lege nemini rem militarem attingere licebat (f): magistratus autem, quibus imperium dabatur, erant dictatores, consules, proconsules, prætores, proprætores; & denique quæstores, qui jure prætorio in provincias mittebantur. Verum postea ad usurpationem quamdam vetustatis, & auspiciorum causa triginta tantum listores, qui curias convocare solebant, in suffragia iverunt, si lex de imperio ferenda esset. Secundo, lex de *Camillo* ab exilio revocando his comitiis fuit lata. (g) Tertio, lege curiata etiam fiebant *arrogationes*, cum civis R. injussu populi statum suum mutare non posset (h); (quæ sunt hominis sui juris in filium assumptiones (i)) eaque lex arbitris pontificibus ferebatur; scilicet ita, ut illi, an justa causa arrogationis esset, cognoscerent. Quarto, antiquissimis temporibus quidem *testamenta* sua his comitiis condebant; & tum proprie *kalata* comitia dicebantur. (k) Quinto, in iis fiebant *sacrorum detestationes*, (l) hoc est, *heredi*, aut *legatario* cuidam denunciabatur, *sacra*, quæ *hereditatem* sequebantur, esse suscipienda. Cic. de legib. II. 9. unde apud *Plautum* (m) *sine sacris hereditas* vocatur, quæ sine ulla incommoda appendice alicui obvenit. Talia sacra fuerunt e. g. in gente *Nautia*, *Serv. ad Æn.* II. 166. III. 407. V. 704. in gente *Horatia*, *Liv.* I. 26. in gente *Fabia*, *id.* V. 46.

Se-

(*) (Vid. cap. 2. §. 1. pag. 44.) (e) Vid. *Liv.* V. 12. Cic. de leg. agr. or. II. 12. & *Philipp.* V. 16. (f) Vid. *Græv.* & *Sigon.* dissertationes de hac materia in tom. I. Thes. *Græv.*

(g) *Liv.* V. 46. (h) Vid. celeberr. *Noord.* ad tit. D. de adop. (i) *L.* 1. §. 1. ff. de adop. *Tac.* Hist. 1. 15.

(k) §. 1. Inst. de testam. & ibi *Terphil.*

(l) Vid. *Græv.* Pref. ad tom. I. Thes. *Antiqu. Rom. Scitig.* ad Fest. voc. *Pari.* (m) *Capit.* IV. 1. 8. Fest. voc. *sine sacris*.

Secunda horum comitiorum causa fuit sacerdotum quorundam creatio, qui erant flamines, & curio maximus (n). Quod autem diximus subsecutis primam rempublicam temporibus triginta tantum lictores in suffragium ivisse, (o) sciendum est, hoc dumtaxat factum fuisse dicis causa, cum lex militaris esset ferenda. Habebantur hæc comitia non nisi a majoribus magistratibus, quia scilicet auspicio haberi debebant; (minores enim magistratus auspicia non habebant (p)) initio nempe reipublicæ a rege; postea a consule, dictatore, prætore, & interrege; sacerdotum vero creandorum causa a pontifice (q): licet hoc postremum non satis certum sit.

CAPUT VII.

De Censu, & de Comitiiis Centuriatis.

Alterum, & præcipuum quidem, comitiorum genus fuerunt comitia centuriata, (ἡ λοχίτις ἐκκλησία) quæ etiam majora dicuntur (a) quibus populus per classium centurias (κατὰ λόχους) divisus suffragia ferebat; ita ut, quod plures centuriæ jussissent, id ratum haberetur. Sed ante quam de iis plura dicamus, prius explicandum est, quid fuerit census; absque eo enim, quæ classes (συμμορίας vocat Dion. Hal. VII. 59. *) quæ centuriæ fuerint, intelligi nequit.

§. I. De Censu.

Census est enumeratio populi cum estimatione facultatum. Instituit eum Servius Tullius sextus Romanorum rex sapientissimo plane consilio; qui jussit, ut omnes cives, sive intra sive extra urbem habitarent, bona sua jurati censerent, (b) hoc est, estimarent; & illum censum, ac simul numerum & nomina uxorum, liberorum, & suam libero-

B 4

rum-

(n) Vid. Grucch. de comit. Rom. III. 2.

(o) Cic. Agr. II. 12. (p) Gell. XIII. 15.

(q) Vid. Grucch. d. lib. III. (a) Cic. post. redit. in senat. II. (*) (Is. IV. 18. & 16. etiam οὐρταίεις.

(b) Dion. Hal. IV. 15.

rumque ætatem (c) fervorum, & libertorum, item domicilii locum indicarent (d); qui secus fecissent, eorum bona publicarentur, ipsi virgis cæsi venundarentur (e), quasi qui sibi ipsis libertatem abjudicassent. (f) Præterea prudentissime instituit, ut cum *Paganalia* celebrarentur in singula capita certum numismatis genus conferretur; sed aliud a viris, aliud a mulieribus, aliud denique ab impuberibus (g). Et hac ratione certo, breviter, & quasi uno intuitu omnium civium numerum & opes, atque adeo totius civitatis vires poterat cognoscere. Inde omnes cives pro ratione census in sex *classes* distribuit, (h) quæ rursus in *centurias* erant divisæ modo, quem tabula juncta indicat. (*) Et in acie etiam singulis classibus locum digniorem pro ratione census assignavit, ita, ut quintæ classis cives non nisi inter velites militarent (i). In infima classe, (licet hæc proprie *classis* non haberetur, unde quinque dumtaxat classes nominat Livius III. cap. 30.) videmus nominari *proletarios*, & *capite censos*. (k) *Proletarii* ita dicebantur, quod quasi *proli* tantum *procreande* vacarent; unde *proletarium sermonem* pro *vili* eleganter dicit *Plautus Milit. glor. A. III. S. 1. vers. 157. Capite censi* vero erant, in quibus non pecuniæ, sed capitis tantum ratio habebatur; & qui nihil aliud quam civium numerum augebant. Qui in prima classe censebantur, soli proprie *classici* dicebantur, reliqui omnes *infra classem* (l); (illos Græce τὰς ἐν τιμήματι dicas; nam τιμήματα *classes* vocat *Plut. Solon. p. m. 87. f.* nisi potius λαβάν τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν apud eum significat, *censum agere*) unde

de

(c) *Id. V. 75.* (d) *Vid. L. 4. ff. de censibus.*

(e) *Cic. Or. pro Cæcin. 24.* (f) *Id. l. 1. ff. cit.*

(g) *Dion. Hal. IV. 15. (Conf. Levitic. XXVII.)*

(h) *Liv. l. 43.* (*) (Notule in hanc tabulam. In 1. serie n. 1. lege Civium. In 3. serie n. 1. lege secundum Livium. Id. n. 2. addo: huic classi Dionysius Hal. illa fabrum centurias adjicit. Id. n. 4. de accensis nihil Dionys. sed σαλπισταί, τιμητιστά, & βυκανιστά meminit. Id. n. f. lege scaiorum XV. juniorum XV. Livius in his accensos, cornicines, tibicineque in tres scribit centurias distributos. Postremo in 4. serie adde: arma singularum classium recensent Livius l. 43. & Dionysius Hal. IV. 16. 17. Hic ib. c. 18. CLXXXIII. centurias omnino fuisse ait.) (i) *Dion. Hal. IV. 16. seq.*

(k) *Gell. XVI. 10.* (l) *Id. VII. 13.*

TABULA CLASSIUM & CENTURIARUM PRO RATIONE CENSUS.

PRIMA CLASSIS civium ditissimorum.	C E N S U S C. ∞. five 10000. æris, hoc est, nostra moneta 1000. im- periales, vel, ut alii, Phi- lippici.	CENTURIÆ LXXX. Seniorum xxx., juniorum xxx., quibus additæ s̄. equitum centu- tiz, & quæ fabrorum secundum LIVIVM.	Seniores ad ubiæ custo- diam præsto esse, juniores foris bella gerere debe- bant. Vide notulam.
SECUNDA CLASSIS ditiorum.	C E N S U S LXXV. ∞. five 75000. æris, hoc est, 750. imperiales.	CENTURIÆ XX. X. Seniorum X. juniorum Huic classi DIONYS. HAL. illas fabrum centurias adiecit.	
TERTIA CLASSIS divitum.	C E N S U S L. ∞. five 50000. æris, hoc est, 500. imperiales.	CENTURIÆ XX. Seniorum X. juniorum X.	
QUARTA CLASSIS modicorum.	C E N S U S XXV. ∞. five 25000. æris, hoc est, imperiales 250.	CENTURIÆ XX. seniorum X. juniorum X. quibus additæ 2. tibicinum & accensiorum, juxta DION. HAL. Vid. not.	
QUINTA CLASSIS modicorum.	C E N S U S XI. ∞. five 11000. æris, hoc est, imperiales 110.	CENTURIÆ XXX. senior. xv. juniorum xv. Livius 3. tibicinum & accensiorum centurias huic classi adiecit. Vide not.	
SEXTA CLASSIS tenuissimorum.	C E N S U S Minor XI ∞. æris, hoc est, minor 110. imperialibus.	CENFURIA UNA Dumtaxat, in qua etiam proletarii & capite censiti, qui omnes a mili- tia & tributis immunes.	

de hodieque *classicos auctores* (m) pro *antiquis & probatis* vulgo dicimus. Hinc quinque tantum *classes* memorat *Sallust. Or. II. de rep. or. I. Liv. III. c. 30. Ascon. in Cornel. I. p. 968. edit. Grev.* Arma quæque *classis* habebat *digniora* (n) pro *ratione census*; quinta autem *classis* nihil habebat præter *fundas* (o), & extra ordinem militabat (p). Mirum autem nemini *videri* debet, tot *centurias* fuisse *ditissimorum*, *mediocrium* pauciores, *infirmorum* tantum unam; sciendum enim est *ditiorum* *centurias* parvo admodum *civium* numero constituisse, cum *ultima* *centuria* omnibus aliis simul sumtis *sorte* major fuerit: & hæc in tres quasi *classiculas* subdivisa fuisse videtur (q).

§. II. Causa hujus instituti.

Causa hujus instituti non una fuit. *Prima* erat, ut in *ferendis suffragiis* omnis fere *potestas* penes *ditiores* esset: cum enim in *comitiis centuriatis* *singularum centuriarum* *singula* valerent *suffragia*, & *ditissimorum* (equitum & *fahrorum* *centuriis* illis *additis*) *centuria* essent *centum*, *reliquorum* autem tantum *nonaginta & tres*, manifestum est *adversus* *illorum* *consensum* *reliquas classes* nihil potuisse (r). Et hinc C. *Gracchus* *legem* promulgavit, ut ex *confusis* *quinque classibus* *sorte* *centuria* vocarentur (s). *Alteri* *causa* fuit, ut *tributorum* *onera* maxime in *ditissimos* *inclinarentur* (t), cum non *amplius* *per capita*, sed pro *ratione* *census* *tributum* *penderetur*. *Tertia* *denique* *causa* fuit, ut *militiæ* *gerendæ* *onus* in *eisdem* *derivaretur*; cum enim *pauciores* essent *ditissimi*, & in *plures* *centurias* *divisi*, sine ulla fere *intermissione* *militabant*. Unde etiam *resp. fidelioribus* *militibus* *utebatur*; cum *ditiorum* *magis* *interfuit* *remp. salvam* esse. Atque ita licet *omnis* in *republica* *potestas* *revera* *genes* *ditiores* tantum esset (u), non tamen hoc inique *ferre* *pauperes*, cum *divites* *simul* *omnia* *fere* *onera* *sustinerent*: & cum *præterea* *pauperiores* quoque *viritim* in *suis* *quisque* *centuriis* *sententias* *rogaren-*

(m) Id. XIX. 2. (n) Liv. I. 23. (o) Dion. Hal. V. 67.
(p) Dion. Hal. IV. 17. (q) Vide Lips. de m. l. Rom. I. 2.
(r) Dion. Hal. VII. 35 (Liv. I. 43.) (s) Sall. de rep.
ord. or. 11. (t) Dion. Hal. IV. 19. (Liv. I. 47. f.)
(u) Ibid. c. seq.

garentur, omnes se pari jure rempublicam administrare arbitrabantur (x), quemadmodum ima plebs sæpe talibus artibus deludi amat. Et hæc reipublicæ apud Romanos constitutio, quamdiu ipsa republica salva, hoc est, libera fuit, est servata.

§. III. De Censu & Lustris.

Censu peracto *lustrum* condidit Tullius, hoc est, in campo Martio suam, ovem, & taurum circum exercitum, sive circum populum Romanum ibi congregatum ducendo eum *lustravit*: (unde *lustrare* etiam pro *circumire* ponitur. Virg. Ecl. X. vers. 55.) eaque animalia mox immolavit; quod sacrificium *suovetaurilia*, vel potius *solitaurilia* est dictum; quia *solidum*, sive *integrum* (y) (id enim *sollum* Oscorum lingua (z) significat) taurum mactabant. *Lustrum* autem vocatum est a luendo, hoc est, solvendo; quia eo tempore omnia vestigalia a publicanis luebantur, sive persolvebantur censoribus (a): & quia hoc quinto quoque anno fiebat, *lustrum* pro tempore quinquennali sæpe, Poetis maxime (b), ponitur; differt autem *lustrum* ab *olympiade*, quæ quarto quoque anno finito apud Græcos celebrabatur (*). Condi solebat *lustrum* (hæc enim est propria huic rei dictio) olim a rege, eoque pulso a consule; donec a. u. 310. censores, proprius huic rei magistratus, crearentur: & olim quidem condebatur in foro; postea in villa publica in campo Martio (c). Censa sunt primo lustris civium octoginta millia (**). Et hæc de censu: de ipsis porro comitiis centuriatis jam dicemus.

§. IV. De ipsis Comitiis, & primo de ipsorum causis.

Centuriata comitia habebantur tribus de causis. Primo, ut magistratus crearentur: secundo, ut leges ferrentur: tertio, ut iudicium per duellionis exerceretur.

Primo, magistratus his comitiis creabantur, omnes

B 6

magi-

(x) Dion. Hal. l. d. 21. (y) Virg. Æn. VI. 253.
(z) Fest. voc. *Solitaurilia*. (Quint. l. 5. f. & qui ad eum laudantur.) (a) Varro de ling. Lat. V. 2.
(b) Horat. Od. IV. l. 6. Strab. Syl. II. 5. (*) (Doctores diffidium circa olympiadis notionem facillime ex Dionys. Halic. l. 74. 75. &c. componitur.) (c) Liv. IV. 24.
(**) Liv. l. 44. At Dion. IV. 22. e censoris tabul. LXXXV. millia, detatis CCC. numeras.

magistratus majores ordinarii, hoc est, consules, & prætores: tum extraordinarii, quales fuerunt censores, decemviri legum scribendarum, & tribuni militum consulari potestate. (Qui sic creati in annum sequentem *designati* dicebantur. Vid. unius Ciceronis titulos *epistolarum*.) Unus præterea sacerdos his comitiis creatus est; nempe rex sacrorum; qui quidem magistratus non erat, sed ei dignitas tamen a populo non alia ratione, quam si fuisset magistratus, dabatur.

Secundo, *leges* his comitiis *ferrebantur* fere omnes, quæ a magistratibus majoribus promulgabantur; nam quasdam curiatis comitiis latas fuisse vidimus: sic, e.g. lex *Valeria de provocatione ad populum*, *leges duodecim tabularum* (d), lex de Cicerone ab exilio revocato (e), & similes his comitiis latæ sunt; exque *plebiscitis*, quæ tributis comitiis constituebantur, opponuntur. Tum lex, qua bellum populo alicui, aut regi *indicebatur*, centuriatis comitiis ferenda fuit (f); nam *de pace facienda* ferebatur comitiis tributis. Tertio, *judicium unum*, idque capitale, his comitiis exercitum fuit, nempe *judicium perduellionis* (g): sic enim in lege duodecim tabularum erat, *de capite civis, nisi per maximum comitiatum*, (hoc est, comitiis centuriatis) *ne ferunt*. *Perduellio* autem est, (h) *qui hostili in rempublicam animo esse deprehenditur*; (vel brevius, si quis eum *hostilitatis reum* diceret) *perduelles* enim veteres hostes vocabant (i). Angli hodie illud crimen vocant *High treason*; (Hoog verraa! nobis) Galli vero barbare, *crimen lese majestatis in primo cavite*. Diversum igitur est hoc crimen a *crimine majestatis*, & eo gravius: nam *perduellionis* crimine tenetur, (k) qui civem Romanum quasi peregrinum traxerit; aut contra *leges Porciana* (Vid. Vaill. de sum. Rom. gent. Porcia num. 10.) & *Semproniam* servili supplicio affecterit: vel etiam qui regnum affectavit; quod *crimen regni* vocat Ovid. Fastor. VI. vers. 189. Cum igitur jus civitatis plane penes populum esset, merito, qui hoc jus aliqua ratione violasset, *judicio populi* subiciebatur. Deinde

hoc

(d) Liv. III. 14. & 17. (e) Ipse Cic. ad Attic. IV. 1.
 (f) Liv. 6. 10. (g) Vid. Liv. VI. 20. (h) L. ult. D.
 ad l. Jul. majest. (i) L. 217. pr. D. de verb. signif.
 (k) Vid. Cic. in Verr. L. 5. Græcch. de comit. Rom. l. 2.

hoc crimine reus est, qui, aut regnum affectavit, aut omnino aliquid per prodicionem contra reipublice commotum molitus est. *Majestatis* vero crimen erat seditionem in exercitu concitasse, magistratui pro imperio agenti restitisse, & similia.

§. V. De iis, qui his Comitii interveniebant.

Hæc comitia habebantur a magistratibus majoribus (1), hoc est, a consule, prætore, dictatore, vel interrege, & ab hoc tantum, si magistratus creandi essent: censores enim populum quidem centuriatum convocabant; sed hæc tamen proprie comitia non erant, ut ex data comitiorum definitione patet; non enim conveniebat populus ad ferendum de aliqua re suffragium. At si rex sacrificulus esset creandus, habebantur a Pontifice.

Interesse iis poterant omnes, qui pleno jure civēs Romani erant, hoc est, qui jus suffragii habebant, sive illi in urbe, sive extra urbem in municipiis, vel coloniis, quibus id juris datum esset, habitarent. Anno urbis 663. a L. Julio Cæsare consule lata lex est, qua universæ Italiæ civitas cum suffragio data fuit; licet Grucchius (m) putet etiam temporis Ciceronis colonias quasdam jus suffragii non habuisse.

§. VI. De iis, quæ ipsa Comitii præcedebant.

Ante comitia per trinundinum, hoc est, per tres nundinas (n) τρίτην ἀγορὰν sive per dies viginti & octo (*) edictum proponebatur, (saltem tem-

(1) Vid. Gell. Noct. Att. VII. 9. (Nullum ibi de comitiis verbum, sed videatur XII. 19.) (m) De com. Rom. I. 3.

(n) Dion. Hal. VII. 58.

(*) (Sed rectius Pausanias de Nund. Rom. III. trinundinum ait diem septem & decem fuisse. Vid. Gronov. ad Gell. XX. 1. Sic sane hodie de rebus promulgationibus, quas proclamationes dicimus, & quæ octavo quoque die fiunt, postrema in diem XV. incidit, non in XXII. Et tamen aliter etiam evasum in numero XXVIII dierum; quasi nundina decimo quoque die recurrerent: saltem XXV. dies numerari oportuisset. Non ignore quidem Macrobius Sat. I. 16. rusticos dici octo diebus in agris opus fuisse: non autem die venisse Romam &c. Sed, nisi pro VII. scilicet quis VIII. scripsit, ille quam maxime fallus est: cum inter duas nundinas septem tantum dies medii fuerint, ut non modo Halic scribis VII. 58. sed & Kalendarium vetus ostendit, in quo offensa litera a b c d e f g h continas recurrit. Quem (Macrobius) librarii errorem fere omnes certatim sunt secuti. Et similis circa olympiadas commissus a multis error. Ignoscas quæsi, lector, si, quis Puterani libello careo, idio longior fui. (Videtur omnino Et. Drakenborch. ad Liv. III. 31. F. R.)

tempore Ciceronis : antea enim in magistratibus creandis hoc omisſum videtur) quo dies comitiorum edicebatur , ut cives in agris , vel extra urbem degentes etiam adeſſe poſſent ; idque lege *Junia Licinia* cautum erat . *Cic. ad Att. II. 9. & ibi Manut.* Vid. *eumd. & Abram. ad orat. pro Sext. c. 64.* Quod ſi legibus ferendis comitia eſſent , etiam ſummarium legis proponebatur , ut ita quiſque , an ea ſuadenda , an vero antiquanda eſſet , apud animum ſtatueret poſſet ; & nundinis a latore legis recitabatur , ac ab amico aliquo diſerto (qui auctor legis , (o) Græcis ὁ ὑπόστειν , (p) dicebatur) oratione habita ſuadebatur ; qualis fuit , e. g. , oratio Ciceronis pro lege *Manilia* , (& hoc idem fiebat in judiciis) quod proprie eſt promulgare legem . Auctoritas ſenatus etiam his comitiis , ut curiatis , accedere debebat ; ſed poſterioribus temporibus patres ante ſuffragia in incertum comitiorum eventum auctores fiebant , quemadmodum capite præcedente de curiatis comitiis diximus . (q) Præterea ante comitia *auspicia* rite capi debebant intra pomerium : unde *auguſta centuriarum auspicia* dicit *Cic. pro Mil. c. 16.* quod ſi non recte eſſet factum ; vel , ſi eſſet obnunciatum , hoc eſt , ſi infauſta ſigna de celo eſſent nunciata , vitioſa erant comitia , & in alium diem rejiciebantur ſolemni formula auguris dicentis , *Alio die* (r) : poſterioribus autem temporibus *auspicia* dumtaxat ad uſurpationem vetuſtatis reſtentia ſunt . Non poterant hæc comitia , ut neque alia , haberi niſi diebus comitialibus , ſive quibus cum populo agendi jus erat . Tali ergo die , ſacris in urbe prius rite peractis , populus in campum Martium deſcendebat : nam hæc comitia in urbe haberi non poterant , quia non niſi exercitu imperato habebantur ; (s) in urbe autem exercitum imperari nefas erat . Et olim quidem univerſus populus armatus , & ſub ſignis conveniebat : poſtea vero pars populi in Janiculo monte excubuit , vexillo ex arce ſublato ; quod poſtremum *Dionis Caſſii* tempore adhuc obtinuit (t) . Ita inchoata comitia adhuc dirimi poterant , ſi etiam tum obnunciatum eſſet ,

(o) *Cic. ad Att. I. 15. Suet. Jul. 16.*(p) *Lucian. Timone p. m. 111. (q) Liv. I. 17.*(r) *Vid. Cic. Phil. II. 11. & ibi Manut. (Briffon. de forma p. 119.) (s) Feſt. voc. Juſti dies . Dio Caſſius lib. XXXVII. (Gellius XV. 27.) (t) Dio Caſſius d. 6.*

esset, vel, si aliquis morbo comitiali (quem *caducum* nos vulgo dicimus, & olim etiam *major* dicebatur (u)) corriperebatur: vel etiam si tribunus plebis, aut alius magistratus ejusdem auctoritatis (x), ac ille erat, qui comitia habebat, intercessisset solemnī illo verbo, *Veto* (y); aut etiam si vexillum e Janiculo monte avulsisset. (z) Etiam tempestate exorta dirimebantur comitia, ita tamen, ut magistratus, qui jam creati essent, vitiosi non redderentur. (a)

§. VII. Ipsorum comitiorum ratio.

Congregato populo magistratus, qui comitiis præerat, concionem ad populum habebat, & tales conciones interdum etiam inter ipsa comitia habebantur ad emendicanda populi suffragia (b). Et quidem, si lex ferenda esset, ut eam populus vel juberet, vel vetaret: si vero magistratus creandi esset, ut ex iis candidatis, qui legitime petierant, quorumque adeo nomina accepta erant, ita ut eorum ratio comitiis haberi oporteret, magistratus eligeret: & ante legem tabellariam etiam alios, quam candidatos, populus creare potuit, modo ut legibus eorum ratio haberi posset.

§. VIII. De Candidatis.

Candidati autem dicebantur, qui honores petebant, & hoc intra legitimos dies professi (c) erant (d), a candida toga, quæ petitionis erat signum: nam omnes quidem ditiores Romani vulgo *album* togam gestabant, non tamen *candidum*; qualis erat cum fullones eam creta addita (e) splendidam fecissent: *candidum* enim proprie est resplendens a verbo *candere*, quod idem notat ac *splendere*; unde Horatius etiam *purpuream* vestem *candere* dixit (f), & idem rursus *purpureos* vocat *olores* (g): & sic quoque Græci *λαμπρον* *candidum* (h), *λευκόν* vero *album* ver-

(b) Fesl. voc. Prohibere. (x) Vid. Asem ad Verrin. III. 26. (y) Liv. VI. 15. (z) Dio lib. XXXVII. de Rabir. per-duellionis reo. (a) Liv. XXX. fin. (b) Vid. insigne exemplum apud Liv. XXIV. 8. (c) Cic. Agr. II. 9. Vell. Pat. II. 91. (d) Sallust. Catil. 18. (e) Pers. Sat. V. 177. (f) Serm. II. 8. 101. (g) Od. IV. 1. 10. (Vid. hic Daceryum). (h) Vid. Lips. Elect. I. 13. Græch. de comit. I. 3.

vertunt. Tunicas autem non gestabant candidati, sive, ut ita submissiores viderentur, sive, ut cicatrices adverso corpore acceptas facilius monstrare possent (i). Candidatorum causa a magistratibus cognosci debebat, ne a populo honores indignis mandarentur; an, scilicet, etiam tum minores (*) essent candidati; an publico, vel turpi iudicio notati, aut ambitus damnati, vel denique an eo tempore criminis alicujus rei agerentur. Quod si eorum rationem habendam esse magistratus censuissent (nam poterant eorum nomina non recipere (k)) tum hi candidati per trinuindinum (l) Populum prensabant, hoc est, hominum obviatorum manus predebant, eosque amice compellabant; unde officiosissimam nationem candidatorum eleganter dicit Cic. orat. in Pison. cap. 23. (m), & hoc jam biennio ante annum suum faciebant occasione comitiorum; at anno demum sequente petebant (n). Cum dies comitiorum venisset, amicos quosdam, qui gratiosi essent ad populum, secum habentes, ab iisque in campum deducti (o) candidati in colle Hortulorum, qui campo Martio imminabat, consistebant; ut ita ab omnibus possent conspici: præterea in concione ad populum se petituros profitebantur, & jam alia quid in ejus gratiam, si honorem consecuti essent, facturos pollicebantur (p). Habebant etiam servos, quos nomenclatores vocabant (Græc. ὀνοματολόγους (q)) qui eos de nominibus civium obviatorum monerent; (r) & divisores, qui argentum populo dividere (s): licet hoc sæpe vetitum, vel ad certam summam usque dumtaxat concessum sit (t). (u) Tum præterea erant sequestres (Græc. μισέγγυοι) qui submittebantur ad corrumpenda populi suffragia (x), & apud quos pecunia promissa deponebatur;

(i) Plut. Coriol. p. m. 220. A. & in problem. p. 275.

(*) (i. e. an iustos ad petendum honores annos non habebant.) (.) Vid. elegans exemplum ap. Val. Max. III. 8. 30.

(n) Vid. Manur. ad Cic. Att. I. 1. init. (m) Et pro Muræ. c. 33.

(o) Vid. Casaub. ad Cic. Att. I. 1. p. 12. edit. Grav.

(p) Vide Cic. ad Att. II. 18. & ibi Grav.

(q) Plut. Cat. Min. p. m. 761. (r) Horat. Ep. I. 6. 50.

(s) Cic. Verr. II. 2. & ibi Ascon.

(t) Vid. Cic. Att. I. 12. Vid. omn. etiam Suet. Jul. c. 19. Lucan. I. 178. (u) Vid. Petron. 115.

(x) Vid. Cic. pro Cui. 7. 13. & alibi.

nebatur; (y) & denique interpretes, per quos patio (de suffragio alicuius pro certa pecuniæ summa obtinendo) indiceretur (z).

§. IX. De ratione ferendi suffragia.

Cum jam populus in centurias suas discessisset, *sortitio* (inter classis primæ centurias) instituebatur; & centuria, quæ prima sorte exhibat, dicebatur *prærogativa*, (a) ejusque suffragium maximi erat momenti, (Vid. exemplum apud Liv. XXVI. 22.) unde *prærogativa* pro signo future voluntatis ponitur apud Cic. Verr. I. 9. & Catonem ad Cic. Fam. XV. 5. Hæc itaque a magistratibus vocata per *ponticulum* (b) quosdam in *septum*, sive *ovile* (c) transibat, (qui locus erat in campo Martio cancellis clausus (d), vel, si alio loco comitia haberentur, septa extensis funibus faciebant, unde *περιοχὴ* vocata ea vocat Appian. Alex. Civil. III. p. 885. ed. Tollii) eamque deinceps ordine reliquæ centuriæ sequebantur. Tulerat quidem C. Gracchus legem, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur; sed eam perferre non potuit. (e) Et olim quidem ante a. u. 614. voce suffragia ferebant; sed hoc legibus *Gabinia*, *Cassia* (f), aliisque *tabellariis* (ut *Papiria* an. 622. *Cælia* a. 630. qua etiam in judicio perduellionis tabella data est) abrogatum est; ut ita plus libertatis populus in ferendis suffragiis haberet. Ergo in introitu ponticulorum quisque civis a *diribitoribus* (g) (hi a *diribendo*, hoc est, *distribuendo* sunt dicti) accipiebat tabellas, (h) quibus, si magistratus creandi essent, inscripta erant nomina candidatorum. Si leges essent ferendæ, in altera tabella erant literæ U. R. significantes, *uti rogatus* (i); quibus notabatur, cum, qui suffragium dederat, ita censere, quemadmodum ille, qui legem tulerat, rogasset: unde formula initialis legum erat, *Coss. populum jure rogaverunt, populus-*
que

(y) Id. pro Planc. 18.

(z) Ascon. ad Cic. Verr. II. 12.

(a) Liv. XXIV. 7. (b) Cic. ad Att. I. 5. (de Prov. Sexagenarios de ponte deicere. vid. Erasmi. & Sigon. de A. Juve I. 17.) (c) Lucan. II. 197. (d) Ovid. Fast. I. 53.

(e) Sallust. (vel alius or. II. de rep. ord. seu potius Ep. II. ad Cæs. c. 8. (al. 16.) vulgo Sallustio adscripta.)

(f) Vid. Vailiant. in Numm. famul. gente Cassia n. V. Cæ. de legib. III. 16. (g) Cic. post red. in sen. c. 11.

(h) Id. ad Attic. I. 14.

(i) Id. l. d. & de leg. III. 17.

que jure scribit (k) : in altera vero tabella erat litera A. hoc est, *antiquo*. Si denique judicium habendum esset, in altera tabula erat litera A. notans *absolvo* ; in altera litera C. notans *condemno* ; in tertia literæ N. L. hoc est, *non liquet* (l) : & hinc tabella pro ipso suffragio ponitur. (m) Ex his tabellis quisque, quam vellet, in cistam (n), quæ in introitu ovilis a rogatoribus (o) (ita dicebantur, qui tabellas rogarent, sive reposcerent) monstrabatur, conjiciebat. Tum custodes (erant autem hi omnes, ut & rogatores, & diribitores ex viris nobilissimis ; (p) & quidem ex amicis ejus, cujus res comitiis agebatur ; (q) qui quo essent majoris dignitatis, eo major candidati gloria habebatur (r) : postea vero certi quidam custodes ex equestri ordine sunt creati) custodes, inquam, tabellas educebant, & punctis in alia tabella notatis singulorum sententias numerabant, (unde puncta vocantur singulorum hominum sententiæ (s)) & quod pluribus placuisset, per præconem pro istius centuriæ suffragio pronunciabatur. Sic dimissa centuria prærogativa, vocabantur aliæ centuriæ, quæ dicebantur jure vocatæ (t) : & hoc eatenus fiebat, donec major numerus centuriarum, nonaginta septem scilicet, in eandem sententiam convenissent : ac quod illæ censuissent, omnino ratum habebatur. Quod si paria puncta unius centuriæ essent, nullum ejus suffragium pronunciabatur, præterquam in judiciorum comitiis ; ubi centuria, quæ non damnasset, absolvisse credebatur (u).

§. X. Finis Comitiorum.

Candidatus, qui suffragiis vicerat, statim a magistratu comitia habente appellabatur ; & precatione solemni habita designabatur, ac magna pompa domum deducebatur. (x) Primum autem a populo pronunciari perhonorificum habebatur (y).

Postquam consules Kalendis Januarii magistratum

(k) Cic. Philip. I. 10.

(l) Vid. Gell. XIV. 2.

(m) Cic. Famil. I. 9.

(n) Auctor ad Heren. I. 12. II. 12.

(o) Cic. post red. in Sen. c. 11.

(p) Id. in Pison. c. 15.

(q) Id. post red. in Sen. c. 7.

(r) Ib. 11.

(s) Horat. de

arte poet. 137. Cic. pro Mur. c. 34. Id. pro Planc. cap. 21.

(t) Vid. Liv. XXVII. 6. Ascen. ad Act. in Verr. I. 9.

(u) Vid. Dion. Hal. VII. 63.

(x) Cic. Act. in Verr. I. 7.

(y) Cic. pro leg. Manil. c. 1. Id. in Pis. 6. 1.

tum inire cœperunt, comitia consularia Julio vel Augusto mensē habita sunt; prætoria paullo post, & censoria circa idem tempus: sed censores statim ac creati essent inibant (z). Et mature adeo hoc fiebat; tum, ne periculum esset interregni; tum, ut spatium haberent discendi ea, quæ ad munus suum pertinerent; &, ut inquiri posset, an per ambitum essent designati.

Manferunt hæc comitia (ut etiam tributa, de quibus mox dicemus) libera, ad Julium Cæsarem usque, qui comitia cum populo partitus est, ita, (a) ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur; pro altera parte, quos ipsē dedisset. Ab Augusto libertas comitiorum aliqua ex parte restituta est (b): sed a Tiberio penitus neglecta sunt; (c) & postea omnino in principis potestate fuerunt; ita tamen, ut etiamnum haberentur (d).

C A P U T VIII.

De Comitiiis Tributis.

§. I. Definitio & origo horum Comitiorum.

Tertium genus comitiorum erant comitia *tributa*; (ἡ φυλετὶς ἐκκλησία) quibus ex regionibus & locis, hoc est, *tributum* suffragia ferebantur. (a) Haberi primum cœperunt altero anno post creatos tribunos plebis, hoc est, a. u. 263. occasione C. Marci Coriolani; (b) qui in iudicium a tribuno plebis vocabatur, quod in magna annonæ caritate enixe in senatu contendisset, ne frumentum e Sicilia advectum populo divideretur: (c) qua ratione plebem ad ultimam necessitatem redigere volebat, ut ita optimatibus obsequentior esset. Quia autem apud optimates gratiosus erat Marcius, & centuriata comitia, ut diximus, in potestate ditiorum fere erant; fore videbant tribuni plebis, ut Co-

(z) Liv. XXXX. 45. (a) Suet. Jul. c. 41.

(b) Id. Aug. c. 40. (c) Tac. Annal. I. 19.

(d) Vid. Cl. Noode. Observ. I. 7. (a) Lælius Felix apud Gell. XV. 27. (b) Dion. Halic. VII. 55. (c) Liv. II. 34.

Coriolanus absolveretur: ergo voluerunt, ut populus *tributum* vocaretur; quo casu æque pauperiorum, ac ditiorum suffragia valebant. Sed magis hæc comitia frequentari cœperunt post legem *Publiam* latam a. u. 282. qua cavebatur, (d) ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent.

§. II. *Causa horum Comitiorum.*

Habebantur hæc comitia ob quatuor causas: quarum prima erat *magistratuum creandorum*; secunda, *sacerdotum subrogandorum*; tertia, *legum ferendarum*; quarta, *judiciorum exercendorum*.

Magistratus, qui his comitiis creabantur, erant primo, omnes *magistratus urbani* minores *ordinarii*; quales erant ædiles curules & plebeji, tribuni plebis, quæstores, triumviri capitales, (e) nocturni, monetales, tribuni militum comitiales (f), (licet hos inter urbanos magistratus non referam) &c. Secundo, *magistratus urbani* minores *extraordinarii*, ut præfecti annonæ, duumviri navales, quæstores parricidii, curatores viarum, &c. Tertio, *magistratus provinciales ordinarii*; proconsules nempe (g), prætores, & proquæstores. Quarto, *magistratus provinciales extraordinarii*, ut triumviri, vel quinque viri coloniarum deducendarum, vel agrorum dividendorum causa creati.

Secunda horum comitiorum causa erat *subrogatio sacerdotum*. Et quidem ante legem *Domitiam* (h) latam a. u. 650. solus Pontifex maximus his comitiis creabatur, reliqui vero sacerdotes a collegiis suis cooptabantur: postea vero non tantum omnes pontifices, sed etiam augures, feciales, septemviri epulones, & quindecimviri sacris faciundis his comitiis creati sunt.

Tertio, his comitiis ferebantur leges, quæ dicebantur *plebiscita* (i); & erant varia, ut de imperio triumphaturis die triumphi sui in urbe decernendo (k), de civitate danda, de solvendo aliquem legibus, de quæstionibus publicis constituendis, & maxime de fœdere cum hostibus feriendo (l).

Quarto denique comitiis tributis exercebantur ju-
di-

(d) Ib. §5. (e) Cicero pro Cruent. c. 13.

(f) Vide Acon. ad A. 1. in Ver. 10.

23. XXIX. 13. &c. (g) Liv. VIII.

(h) Vid. Suet. Neron. c. 2.

(i) §. 4. Inst. de jure nat. gent. & civil.

(k) Liv. XXVI. 11. (l) Liv. XXXIII. 23.

dicia, non quidem capitis; (quod centuriatorum erat, ut diximus) sed quibus alicui multa irrogabatur (*m*); vel etiam, si quis capitis damnatus ad populi iudicium venire recusaret, hæc comitia ad exilium ei indicendum sufficiebant (*n*).

§. III. De personis, quæ his Comitiiis interveniebant.

Habebantur hæc comitia, si magistratus creandi essent a dictatore, vel consule, vel tribuno militum consulari potestate: nisi quod tribuni & ædiles plebis a tribunis plebis crearentur (*o*). Sacerdotum comitia nemo, nisi consul, habebat: (quod ex *Ep. 4. Ciceronis ad Brutum* colligi potest) iudiciorum vero & legum comitiis consules, prætores, vel tribuni plebis præerant.

Interesse his comitiis poterant omnes, qui centuriatis, nempe cives jus suffragii habentes: quamquam Latinis etiam aliquando datum sit ex indulgentia magistratuum, ut in tribu prærogativa suffragium ferrent (*p*). Quidam duas habebant tribus, alteram, in qua erant nati, alteram, vel jure adoptionis; (ut Augustus Fabiam & *Scaptiam*, *Suet. c. 40.*) vel in præmium accusationis de repetundis (*q*); vel denique emptam, ut quis majorem in distributionibus partem haberet (*r*).

§. IV. Ratio horum Comitiorum.

Reliqua fere cum centuriatis comitiis communia habebant, sed hoc his comitiis peculiare erat, quod etiam inconsulto senatu haberi possent (*s*); & quod auspiciis non impedirentur, nisi hæcenus si de cælo servatum esset (*t*); plebei enim magistratus auspicia non habebant; (*u*) & hoc quia ex institutione Romuli sacra solis patriciis erant commissa (*x*): unde plebis in his comitiis majorerat potestas (*y*).

Locus his comitiis erat, si magistratus quidem creandi essent, campus Martius; si leges ferendæ, vel judicia exercenda, forum, vel capitolium, vel etiam aliquando circus Flaminius (*z*): & si forum, loca ibi singulis tribubus finibus distin-

(*m*) *Id. IV. 41. & XXVI. 3.* (*n*) *Id. XXV. 4. & XXVI. 3.*
 (*o*) *Val. Max. VI. 3. ex. 2.* (*p*) *Vid. Liv. XXV. 3.*
 (*q*) *Cic. pro Balbo c. 23. & seqq.* (*r*) *Panvin. de civ. R. 28. edit. Grav.* (*s*) *Dion. Hal. IX. 41.* (*t*) *Cic. in Varin. c. 8.*
 (*u*) *Liv. IV. 6.* (*x*) *Dion. Hal. II. 9.* (*y*) *Vid. Valef. ad Liv. II. 56.* (*z*) *Liv. XXVII. 21. Plur. Marc. p. m. 314.*

flinguebantur; (a) quod etiam *Athenis* olim usitatum fuit (b).

Singulare etiam in his comitiis erat, quod si sacerdotes creandi essent, non omnes tribus in suffragium irent, sed ex lege *Domitia* (quam abrogavit *Sulla*, restituit *Labienus* tr. pl. a. u. 690. (c)) septemdecim duntaxat ad id forte legerentur; ita ut, qui a novem tribubus renunciatus esset, sacerdotium obtineret (d).

Magistratum comitia habebantur circa *Kalendas* festileis; sacerdotum, cum aliquis sacerdos obisset; reliqua vero, ut legum & iudiciorum, omnibus comitialibus diebus haberi poterant.

Desierunt hæc comitia eodem tempore & modo, quo centuriata.

SECTIONO SECUNDA.

CAPUT I.

De Magistratibus in genere.

§. I. Magistratus definitio & etymon.

Magistratus species est honoris publici; publicus enim honor est jus & titulus super ceteros lege, aut moribus concessus: & est vel divinus, ut sacerdotum; vel humanus: qui rursus est vel dignitas, ut senatorum, & iudicum; vel potestas, quæ est extra urbem; vel denique magistratus, qui est in urbe: & omnes quidem magistratus cum potestate erant; sed cum imperio illi tantum, quibus id nominatim lege a populo datum esset.

Dicitur autem magistratus a magistro: magister porro est, qui plus aliis potest. (a) Omnes olim prætores dicti sunt; (b) vel, quod ceteros honore præerent; vel, quod aliis præessent. Sic dictator apud *Livium* VII. 3. in lege antiqua de clavofigendo dicitur prætor maximus: & de consulibus ita loquitur *Cic. de legibus* III. Regio imperio duo sunt; itique præeundo, iudicando, consulendo, prætores, iudices,

con-

(a) *Dion. Hal.* VII. 59. (b) *Vid. Poll. Onomast.* VIII. 5. 20.

(c) *Dio lib* XXXVII p 27. *edit. reg.* (d) *Vid. Cic. Agr.* II. 7.

(a) *L. 37. De verb. sig. Fest. voc. Magistrare.*

(c) *Alcon. ad Cic. in Verr. l. 14.*

consules appellantur. Immo etiam proconsules, legati Caesaris, sive praesides; quin & praefecti vigili-um, & aediles, praetores quandoque vocantur. Immo praetor dicitur pro sacerdote apud Gruter. p. 318. n. 6. 7. & p. 398. n. 7. (c)

§. II. Magistratuum divisio.

Magistratus Romanorum fuerunt varii generis, & dividuntur primo a temporibus, quod alii sint ordinarii, qui statis temporibus & semper in republica fuerunt; alii extraordinarii, qui non semper. Ordinarii magistratus fuerunt consules, praetores, aediles, tribuni plebis, quaestores, aliique: extraordinarii, dictator cum suo magistro equitum, censor, interrex, & plures suo loco dicendi.

Secunda distinctio magistratuum procedit a personis, quod alii sint patricii, alii plebei, alii denique mixti. Et initio quidem reipublica omnes magistratus erant ex patriciis; sed processu temporis honores omnes cum plebe communicati sunt, praeter solum interregnum; quemadmodum de sineulis mox dicemus. Plebei autem magistratus fuerunt tribuni & aediles plebis; reliqui omnes mixti.

Tertio dividuntur magistratus a qualitate in majores & minores, idque duplici ratione: primo enim majores magistratus dicuntur, qui majora habent auspicia (d), scilicet consules, praetores, & censes: minores, qui minora: inter quae differentiam non aliam statuit Messula apud Gellium loco in margine citato, quam quod maiora minoribus magis rata essent: secundo majores dicuntur, qui lictorem, vel viatorem habent: quos nec aediles, nec quaestores habuerunt.

Quarto ab insignibus; fuerunt enim magistratus quidam curules, quidam non curules. Curules magistratus erant, quibus jus erat sella curuli (*) utendi; quod competeat dictatori, consuli, praetori, aedili curuli: non curules, quibus id jus non competeat, qui erant reliqui omnes.

Quinta denique inter magistratus differentia fuit a locis: quidam enim erant urbani, quidam provinciales; quales fuerunt proconsules, propratores, & proquaestores.

§. III.

(c) Vid. Celeb. G. Noodt. Probac. I. 6. (d) Gell. XIII. 15.
(*) Hujus voc. etymon vid. apud Gell. III. 18.

§. III. De iis, qui apti ad Magistratus,
& de lege annali.

Habilitas ad magistratum gerendum duplex requiratur, altera a gente, altera ab annis. A gente olim quidem maxime, cum soli patricii magistratus gerere possent (e): sed hoc paulatim, ut diximus, mutatum est; & per factiones & secessiones plebis effectum fuit primo, ut a. u. c. 261. crearentur (f) tribuni & ædiles plebis, qui peculiares plebi magistratus fuere. Deinde a. u. 344. primi de plebe quæstores sunt creati. (g) A. u. 353. primus tribunus militum consulari potestate, (h) & a. 387. primus de plebe consul factus est; (i) anno autem sequente primi ædiles curules. (k) A. u. 397. primus dictator, (l) cum jam a. 385. magister equitum de plebe dictus esset. (m) A. u. 402. idem ille, qui primus de plebe dictator fuerat, censuram est (n) adeptus: & denique annus urbis 417. primum prætorem plebejum (o) vidit, ita ut sola interregia potestas penes patricios remaneret, nec plebi unquam communicata fuerit.

Habilitas altera fuit ab annis, utique post legem annalem, sive annariam (p) a. u. 573. a L. Villio Tappulo latam (q), qua certus ætatis annus singulis magistratibus capiendis præfixus fuit; (r) quamquam forte jam antea aliquideam de re constitutum fuerit: sed vix aliquid certi; (Vid. Cic. Phil. V. 17. Tac. Ann. XI. 22.) & hæc lex novam quamdam formam illi rei induxisse videtur; unde etiam ille Tappulus *Annalis* cognominatus est. Quis autem annus cuique magistratui petendo præfixus fuerit, non satis liquet. Quidam quæsturæ nullum certum annum, alii tricesimum primum, alii vicesimum septimum assignant: *Lipsius* autem (s), ut mihi quidem videtur, verosimilius vicesimum quintum. Tribunatui & ædilitati *Lipsius* septimum vel octavum & vicesimum annum adscribit; cum alii dicant

(e) *Dion. Hal.* II. 2. 9. (f) *Liv.* II. 33.
(g) *Id.* IV. 54. (h) *Id.* V. 12. (i) *Id.* VII. 1.
(k) *Ibid.* (l) *Id.* VII. 17. (m) *Id.* VI. 39.
(n) *Id.* VII. 22. (o) *Id.* VIII. 15.
(p) *Fest. hæc voc. Lampid. Commod.* c. 7.
(q) *Liv.* XXX. 43. (r) *Ovid. Fast.* V. 65.
(s) *De Magistrat. Rom.* c. 5.

cant ædilitatem anno demum tricesimo septimo ætatis geri potuisse. *Manutius* vero de *legibus* c. 6. putat hanc legem curules tantum magistratus spectasse. Quidquid sit, constat præturam biennio post ædilitatem geri fuisse solitam (r). De consulatu certum est, quadragesimum tertium (u) annum ei præfixum fuisse: sub principibus autem hæc leges fere sunt neglectæ. De extraordinariis magistratibus quid obtinuerit, adhuc incertius est; nisi quod constat dictatores (x) & censores fere ex consularibus creatos fuisse. In municipiis quoque & coloniis talis quædam lex fuit; (y) quemadmodum etiam de senatoribus & equitibus similia diximus. Observari hic velim ritum singularem, qui sub Imp. obtinuit (sub rep. id non invenio) ut pro singulis liberis gratia unius anni petenti fieret; quod retulit *Ulpianus* l. XIX. ad leg. Jul. & Pap. (z);

§. IV. Communia Magistratuum.

Leges præterea omnibus magistratibus communes fuerunt, *lex Romuli*, ne quis magistratum aliquem iniret, nisi addicentibus avibus: *lex Cornelia*, de ordine in magistratibus gerendis servando; ne scilicet quis, exempli causa, præturam ante quæsturam, vel consulatum ante præturam gereret (a); quemadmodum ex ædilitate omissa prætura consulatum petere licitum non fuisse videmus apud *Ciceronem* *Phil.* XI. §. ubi omnino vide notas in editione *Grevii*. Lex etiam prisca fuit de intervallo magistratuum, quæ vetabat, ne intra decennium idem magistratus repeteretur. (b) Magistratus etiam plures (maiores certe & ordinarii) ab uno simul geri non poterant; sed labefcente libertate hæc leges, ut reliquæ similes, vulgo neglectæ sunt. Commune præterea omnium magistratuum erat, quod intra quinque dies quam magistratum inivissent, in leges jurare cogerent.

C

(r) *Cic. Fam.* X. 25. (u) *Cic. Phil.* V. 17. (Sequentia ex 1. edit. hic repetere non ab re fuerit: sed sicut 100. annos quando civis gratiosi his legibus soluti sunt, *Liv.* XXV. 7.)

(z) *Liv.* II. 18. (y) *Plin.* Ep. X. 24.

(z) *L. 1. D. de minorib.* (a) *Appian.* *Alex.* Civ. I. 413. *Afcon.* ad *Or.* pro *M. Scauro* p. 175. ed. *Luc. Bar.* 1675.

(b) *Liv.* X. 33. *Plut.* *Coriol.* p. 214. init.

gerentur (c) : & quod iis magistratu defunctis diem dicere liceret, si quid forte ea occasione deliquissent (d). Atque hæc fere sunt communia magistratuum; transeamus jam ad singulos.

C A P U T II.

De Rege, & de Tribuno Celerum.

§. I. De Rege.

Nascente urbe Roma, ut jam supra vidimus, *regium imperium* more illorum temporum (a) reliquis est prælatum; sed illud non absolutum, verum æstis satis limitibus circumscriptum: præcipua enim regum munia erant hæc, (b) quæ sequuntur: sacrorum omnium curam supremam habere; legum, morum, & juris patrii custodiam gerere; injurias maximas judicare; senatum habere, ejusque decreta ad populum referre, atque ita rata facere (c); populum ad concionem vocare, ejusque & senatus decreta exsequi. Et hæc quidem in pace; in bello vero maximam potestatem habebant, quia res belli celeritatem plerumque & arcanum desiderant, ita ut pluribus facile communicari nequeant: sed hoc ita tamen, ut summum rerum arbitrium, ac jus belli & pacis semper esset penes populum (d), quemadmodum jam alibi diximus.

Insignia regum fuerunt *corona aurea* (e), *sceptrum*, & *sella ex ebore curulis*: (Græc. *δι᾽ ἵππους ἀργυρέατος* (f)) tum *trabea*, sive, *roga purpurea immixto albo*; *lictiores* duodecim cum *fascibus* & *securibus*, quos jam inde a Romulo institutos fuisse quidam volunt, alii a Tullo Hostilio, plurimi, & verius, ut videtur, a Tarquinio Prisco (g). Regnatum est Romæ per annos 243. (verius 244.) a septem Regibus, quorum ultimus fuit Tarquinius, qui, distinguendi a superiore Tarquinio causa, a scriptoribus *Superbus* est dictus, (non enim ei viventis hoc nomen adhæsit, non magis quam *brevibus*, *calvis*, *bulbis*, &c. *Francia* regibus; vel ei, qui

pa-

(c) Liv. XXXI. 50. (d) Id. XXXVII. 57. Exempl. vid. ap. Suet. Jul. c. 73. (a) Just. I. 1. (b) Dion. Hal. II. 14. (c) Id. VII. 78. (d) Dion. Hal. I. d. (e) Id. IV. 74. (f) Vid. Polluc. X. 3. 47. (g) Flor. I. 3.

patriam nostram olim injuria oppressit, Godefrido Lotharingie duci Gibboso vulgo dicto) & propter superbiam & crudelitatem urbe fuit ejectus (b). Et hinc postea ortæ fuerunt locutiones: *regii spiritus, regia superbia, regie facere pro crudeliter*, (vid. Ampliss. H. R. Schellium de jure imperii, p. m. 107.) licet non nominis regii pertæfos fuisse Romanos, sed fastum crudelitatemque regis perosos testetur Horatius apud Livium III. 39.

§. II. De Tribuno Celerum.

Institutus est etiam a Romulo *præfectus*, vel *tribunus celerum*, quorum primus dicitur fuisse, ut jam c. 3. præc. sect. diximus, quidam Fabius Celer (i): hic equitibus proprie præerat, & proximam a rege dignitatem & potestatem in bello obtinebat (k), sicut postea apud dictatorem magister equitum: sed pulsus regibus etiam hic honos fuit gestari desitus; imo a Numa jam dimissos celeres vult Plutarchus in Numa p. m. 64.

C A P U T III.

De Consulibus.

§. I. De nomine & institutione Consulum.

Summus libera republica omnium bonorum populi finis fuit consulatus (a): unde Græci eos *ἱπάρχες* vocant, quasi *summos dicas* (b). Et sub Imp. consulatum ipsa præfectura prætorii superiorem fuisse ex Lib. 1. de senator. probat equepium hujus Academiæ decus Cl. Ev. Otto in Papiniano suo c. 14. §. 7. Olim triplici nomine hic magistratus appellatus fuit: ita enim loquitur Cicerero in loco capite primo hujus sectionis citato, regio imperio duo sunt: iique præeundo, judicando, consulendo, prætores, judices, consules appellantur. Consulere autem hic videtur significare ad senatum referre: nam hoc inter præcipua consulum munera fuit. Quintil. vero Instit. oratoriar. I. 6. dicit con-

C 2

sulere

(h) Liv. I. 60. (i) Dion. Hal. II. 13. Plut. in Romulo p. m. 27. & 34. (k) L. 2. §. 15. D. de orie. jur.

(a) Cic. pro Plang. c. 25. (b) Dion. Hal. IV. 92.

fulere verbum idem olim significasse, quod *judicare*; atque inde quosdam putare *consules* esse dictos. Pomponius denique IC. L. 2. §. 10. D. de orig. jur. (c) *Consules*, ait, *dicti sunt ab eo, quod plurimum reipublice consulerent*. Praetores autem sunt dicti, quod *praerent jure & exercitu* (d).

Instituti sunt consules statim post reges exactos (e) a. u. (*) 244. cum reipublica gubernatoribus carere non posset. Creati autem sunt *bini*, ne unius imperium libertati periculosum foret: nam, ut Q. Catulus dicebat, *non sepe unus consul improbus, duo vero numquam post Romam conditam fuerant, excepto illo Cinnano tempore* (f); *annui sunt creati, ne diuturnitate imperii inolescere* (g); unde etiam, si alter consul mortuus esset, in reliquum anni tempus alius ei subrogabatur (h), qui dicebatur *suffectus*; sed hic comitia rogandis consulibus habere non poterat (i).

§. II. Insignia Consulium.

Insignia consulium fuerunt primo, *lictōres duodecim cum fascibus* (k) & *securibus*: (quibus etiam aliae gentes Latii utebantur (l)) & initio quidem quisque consul duodecim fasces habebat; sed mox ex lege *Valerii Poplicolae* penes alterum dumtaxat consulem (m), idque alternis mensibus, fasces fuerunt: licet paulo aliter hæc explicet *Dion. Hal.* V. 2. qui etiam tradit, penes eum consulem, qui fasces habebat, imperium quoque fuisse. Præcedebant singuli & in lineam; unde *lictōr*, qui proximus erat consuli, *postremus* dicitur (n). Antiquis temporibus prior fasces fūnebat major natu (o): post legem vero *Juliam de maritandis ordinibus* latam ab Augusto Imperatore a. u. 736. ille, qui plures liberos habebat; vel, si par numerus liberorum esset, ille qui ma-

(c) Vid. etiam Cic. de orat. II. 39. (d) Varro de ling. Lat. IV. 14. Vid. omnia cum d. de vita P. R. II. apud Nonium p. 53. edit. opt. (e) Liv. I. 60. (*) (Verius 245. Alias autem annorum passim citatorum differentias adnotare superse-demus.) (f) Cic. post red. in senat. c. 4. (g) Flor. I. d. (h) Liv. II. 8. (i) Id. XXXXI. 18. (k) Horat. Od. II. 15. c. Ovid. Pont. El. IV. 9. 42. (l) Dion. Hal. VIII. 44. (m) Val. Max. IV. 1. exempl. 1. (n) Cic. Div. I. 28. quem locum non habet Lips. Elef. I. 23. ubi fuisse me agit de lictoribus. (o) Plur. Popl. p. m. 103. Gell. II. 15.

maritus erat (q). Invenio etiam priorem habuisse fasces consulem, qui primus renunciatus erat (r). Alterum autem consulem *accensus*, hoc est, *minister quidam publicus* præcedebat, lictores pone cum virgis & bacillis sequebantur (s): aliquando autem servatum fuit ut alternis diebus fasces permutarentur (t). Secures etiam Poplicola (qui, quod tot leges populares tulisset, a populo colendo Poplicola est dictus (u)) fascibus exemit, saltem in urbe; nam extra urbem eas retinuerunt (v). Secundo utebantur *sella curuli eburnea*, ut antea reges. Tertium fuit, *toga prætexta*, hoc est, quæ in extrema ora purpuram *prætextam* haberet; & hanc olim quidem ante deos Penates primo magistratus sui die fumebant; postea vero ex templo *Jovis Capitolini*, ubi publicitus servabatur (y). Quarto gestabant *scipionem eburneum*, (z) quod vulgo minus notum. Sub Imperatoribus imminuta quidem consulum auctoritate, sed aucto fastu, plura insignia accessere, ut *toga picta*, (a) *laurus* in fascibus, (b) & *secures* iterum iisdem additæ &c. (c).

§. III. De Consulum potestate & munere.

Sunt itaque, ut vidimus, consules loco regum creati, & initio quidem pleno eorum jure; (d) quemadmodum etiam omnia eorum insignia primi consules tenuere (e): unde recte Cicero loco paullo antea citato imperium eorum *regium* vocat. (f) Sed primo statim institutionis eorum anno hoc jus imminuit ille, de quo jam diximus, Poplicola, lege lata de *provocatione* ad populum: nam ea quidem, ut notum est, jam tempore Tulli regis obtinuerat (g); sed tyrannide Tarquinii Superbi oblittera-

G 3

tam

(q) *Suet. Jul. c. 23.*(r) *Liv. IX. 8.*(s) *Suet. Jul. c. 20.*(t) *Diarium verus apud Pigh. ad a. u. 585.*(u) *Dion. Hal. V. 10.*(v) *Id. X. 59. Liv. XXIV. 9.*(y) *Vid. Capitol. in Gordian. c. 4.*(z) *Dion. Halic. III. 62. Juven. Sat. X. 43. Vopisc. Aurelian. c. 11.*(a) *Lamprid. Alex. Sev. c. 40.*(b) *Martial. X. 10.* (c) *Vid. Claudian. prol. II. in Eutrop. 7.*(d) *Liv. IV. 3.* (e) *Id. II. 1.*(f) *Vid. & Ovid. de Pont. IV. Eleg. IX. 65.*(g) *Vid. Liv. I. 26.*

tam renovavit Valerius ; tempore vero Ciceronis in defectu abesse videtur. (b) Huic addidit leges de fascium submissione (i), quæ populo fiebat, & de magistratu injussu populi non gerendo (k). Postea vero eorum potestas etiam magis imminuta fuit, cum tribuni plebis fuerunt instituti, quibus jus datum fuit intercedendi omnibus omnino magistratuum actis. Tamen etiam postea aliquando extra ordinem summa potestas (& eadem, quæ dictatoris : vid. omnino Liv. VI. 19. quod Pompejo in III. consulatu obtigit, vid. Asc. ad Orat. pro Mil. c. 25.) illis delata fuit ; turbidis, scilicet, & in summum discrimen adductis civitatis rebus, solemni senatusconsulti formula (l) : *viderent consules, ne quid respublica detrimenti caperet*. Hoc Græci dicebant, διὰ φροντίδος αὐτῶν εἶχον, ὥστε μηδεμίαν ἀποτροβὴν τῷ δημοσίῳ συμβῆαι : (m) eaque forma senatus consulti ultimæ semper necessitatis habita est : (n) & aliquando etiam prætores, tribuni plebis, & proconsules, qui ad urbem erant, ea formula comprehensi fuerunt. (o)

Et semper quoque stante republica multa eorum munia, magna & amplissima plane dignitas fuerant (p) ; ita ut Curio non sine ratione Ciceronis consulatum vocaverit ἀποδέσιν (q). Nam Primo caput erant totius reipublicæ, & tantæ auctoritatis, ut reges & nationes exteræ gloriæ sibi ducerent, si in eorum tutela forent (r) : & hinc omnes magistratus ipsis erant subiecti, præter tribunos plebis ; qui, ut diximus, omnibus eorum actis intercedere poterant. Secundo, militiæ tempore supremam potestatem obtinebant, quemadmodum antea reges ; tribunos militum (pro parte ; nam pars creabatur a populo,) centuriones, præfectos constitu-

bant

(h) Ipse Phil. I. 9.

(i) Vid. Liv. II. 7.

(k) Dion. Hal. V. 19.

(l) Vid. omnia Manus. ad Cic. Phil. V. 12. Sall. Catil. 26. Liv. III. 4. (Ad alios quoque magistratus S. C. hujusmodi pertinebat. Vid. exempla apud Brisson. de form. II. p. 112.)

(m) Dio I. XXXVII.

(n) Liv. III. 4. (o) Cæs. de bello civil. I. 3. Sall. Fragu. dist. 1. (p) Polyb. VI. 10.

(q) Cic. ad Att. I. 16. nam hæc hoc maxime spectet oppressum finem conjurationis Catilinae, & reliqua gesta Ciceronis, nam etiam dignitatem consularem notat.

(r) Id. pro Sext. 20.

bant (r). *Tertio*, imperium in provincias habebant; & subditos inde evocare (t), coercere, punire poterant. *Quarto*, populum convocare, cum eo agere, leges ad populum ferre, iisque de senatu dare poterant. *Quinto*, literas omnes a praesidibus provinciarum, vel exteris recipiebant (u), legatos audiebant, senatus vel populi decreta exequiebantur. *Sexto*, senatum convocabant, consulebant, sententias numerabant, eumque dimittebant. *Septimo* denique, annus ab iis denominabatur (x): quod etiam apud Athenienses solebat fieri ab uno ex archontibus, qui ἐπώνυμος inde dicebatur (y). Et hæc omnia ita obtinuerunt, quamdiu libertas reipublicæ constitit: ea vero Julii Cæsaris, secutorumque proxime principum scelere oppressa, consulebant dumtaxat senatum, & principum placita ad eum referebant, (z) tutores dabant (a), servos manumittebant, (atque inde quidem consulare munus auspicabantur (b)) (c) vestigalia locabant ((d), quod antea censorum erat) ludos quosdam publicos edebant, annum nomine signabant: quo eleganter alludit Seneca, Ep. 4. his verbis: *nulli potest secuta vita contingere, qui de producenda nimis cogitat; qui inter magna bona multos consules numerat*. Cum vero sub Imperatoribus plures in singulos annos consules crearentur, (ut ita sensim eorum dignitas evilesceret) a primis tantum, qui *ordinarii* dicebantur (e) & reliquis honoratiores erant, annus denominabatur; reliqui vero dicebantur *suffecti*, (f) quemadmodum tales jam, libera reipublica, vocatos fuisse vidimus. Quin alii adhuc sub principibus fuerunt consules *honorarii*, qui ex codicillis tantum a principe acceptis hoc nomen consequebantur (g).

(t) Cic. de legib. III. Polyb. VI. 24. (u) Cic. Att. I. in Ver. 7. & 18. & I. in Ver. 33. & II. 30. Id. Attic. VIII. 43. Tac. Ann. XIII. 4. (v) Cæs. de bell. civ. I. 1. & 6.
 (x) Lucan. V. 309. Senec. de benefec. III. 16. (y) Pollux VIII. 9. 80. Pausan. Lacon. (z) Ovid. de Pont. IV. El. V. v. 17.
 (a) Capitol. in Anton. philos. 19. (b) Claudian. in Europ. I. 312. (c) l. c. Ann. Max. XXII. 4. Claud. l. c.
 (d) Ovid. d. l. 19. & El. IX. 45. (e) Vid. Suet. Domit. c. 20. (f) Id. Jul. c. 80. (g) Cassiod. Variat. I. 10. Vid. Guissher. de offic. domus Aug. I. 13.

§. IV. De aliis ritibus Consularibus.

Antiquis temporibus, five ante primum bellum Punicum Kalendis Martiis consulatum iniisse videntur (b), quod tamen non satis certum est: sed post a. u. 598. Kalendæ Januariæ huic rei destinatae sunt (i). Eo die consules primo mane a senatu & populo domi suæ salutabantur, quæ solemnitas proprie officium dicebatur, quæ vox in genere significat id, quod studii, aut cultus gratia alicui exhibemus. Estque hic actus posterioribus temporibus *processus consularis* dictus. Vid. Spanhem. de us. & præstant. numism. dis. XII. p. 457. (k) Inde in Capitolium ducti vota concipiebant (l), & boves singulos Jovi immolabant (m); ac deinde senatum habentes munus suum auspicabantur (n): & de feriis Latinis habendis ad senatum referebant (o). Intra quinque dies post initum magistratum in leges jurare debebant (p), quod etiam fecisse videntur, cum designati essent: atque ita cum magistratu abirent, jurejurando declarabant se leges servasse (q) concione de rebus a se gestis ad populum habita (r). Tum etiam his primis diebus provincias inter se sortiebantur.

(b) Ovid. Fastor. III. 147.

(i) Vid. Liv. Epit. 47. Ov. Fast. I. 87. (Ut consularium annorum ratio clarius appareat, paucis, quid post Scaligeri, Petavii, Sigonii, Dodwelli sententias cognitae discussasque certi statuam, ostendam: Primo ab a. u. 245. ad 530. usque incertissimus atque vagus valde incundi consulatus erat dies, quod ex tot tantique turbis, interregnis, reique publicæ mutationibus ortum: Deinde ab a. u. 530. ad 599. Kal. Martiis: Postremo ab a. u. 599. constanter Kal. Jan. annui magistratus curules inibantur. In Epit. autem Liv. tantum legitur: Coss. a. 598. at u. c. magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni consulis creatis, inire cœperunt. Murandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant. Sed Dodwellus in Chronol. Dionys. p. 54. ante verba inire cœperunt, sic interpolat: (abdicarunt novi autem coss.) Hinc liquet, Ovid. Fastor. III. 147. partim a nostro fuisse intellectum, quum ait: ad spatium belli, p. f. se Poenæ, sui. Quod Nieupoort exponit, ad 1. belli Punici initium: at ego cum Neapol. de fine III. Punici belli interpretor. Si quis regerat, everfas fuisse Carthaginem a. u. 605. huncque numerum a certo illo 598. septem annis dissenne, cogiter potest non accuratam nobis chronologiam, sed memorabilem eique rei epocham proximam dare voluisse.)

(k) Ovid. de Pont. IV. El. 4. 41. (l) Vide Lampr. Hæsiog. c. 15. (m) Ov. de Pont. IV. El. 9. 29.

(n) Vid. omn. Liv. XXI. 63. & XXII. 1. XXVI. 26.

(o) Cic. or. post red. ad Quir. c. 5.

(p) Liv. XXXI. 10.

(q) Vid. Plin. Paneg. c. 64. Cic. Fam. V. 1. & not. ad cumd. Art. VI. 1. p. 392. ed. Græv. (r) Cic. Famil. V. 2.

bantur, vel comparabant (s), hoc est, sine sorte de
iis conveniebant. Legitimum annum consulatui ge-
rendo diximus fuisse quadragesimum tertium; quam-
quam vi, vel gratia sæpe juniores consules facti
sint (*). Qui autem reliquos magistratus bene gef-
sissent, deberi sibi consulatum quodammodo puta-
bant; unde suum annum petitionis dicebant (†).

§. V. De *duratione consulatus.*

Fuerunt Romæ consules ex folis patriciis ab a. u. 244. ad a. 302. (**) quo decemviri consulari potestate creati sunt; sed post duos vel tres annos iterum consules ad annum urbis usque 309. ex quo aliquando consules, aliquando tribuni militum consulari potestate, prout vel plebs, vel patres contentionibus vicerant, creati sunt: donec a. u. 387. plebs pervicit, ut alter utriusque consul de plebe crearetur; quorum primus fuit *L. Sextius Sextinus Lateranus* (u): & postea obtinuit, ut duo quidem consules plebeji simul fieri possent; patricii vero non item (x). Inde summa potestas penes consules mansit ad Julium Cæsarem usque, qui patriæ suæ vim nefario scelere inferens, libertatem et republica sustulit, & consulum auctoritatem labefactavit: sub principibus enim ex more quidem creati sunt, at nullam fere potestatem habuerunt. Tum quoque non in annum, ut antea, sed in sex, in tres, vel in duos menses (y); (quod tempore *Dionis Cassii* legitimum fuit) (z) vel etiam in paucos dies, imo horas, creati sunt (a), ut ita princeps pluribus gratificari posset. Et hi suffecti consules *minores* dicebantur (b). Verum tandem *Justiniano* imperante a. u. 1293. post *Christum* natum vero anno 541. plane creati desierunt: nisi quod primo adhuc imperii anno consulum fusciperent. Idque obtinuit, donec a S. P. Q. R. per ministerium *Leonis* Papæ Imperium *Carolo M.* deferretur.

Quod autem modo de Julio Cæsare diximus, sci-
C 5 endum

(1) Liv. XXIV. 10. *Ex alibi*. (Cof. de bell. civ. I. 6. 9)

(* (Suet. Aug. c. 26, Cic. Philip. V. 17.)

(c) V. Casaub. ad Cic. Att. I. init. Q. Cic. de petit. cons. 6.

(**) (Liv. III.33.

(u) Liv. VI. 42. (x)

Vid. Laminin.
(-) *Inf.*

ad Cic. pro dom. c. 14. (v) Lucan. l. supra a. (z) Ipsel lib.
XLIII. p. 155. ed. reg. 1518. (i) Vid. Macrobi. Saturn. II.
3. Suet. Jul. c. 76. (b) Dio XLV. p. 234.

(b) Dio XLVIII. p. 234.

endum est, necessarium quidem fuisse mutare statum reipublicæ tempore Julii Cæsaris, veluti opinio satis probabilis est C. A. Ruperti ad Pomponium de orig. jur. XII. p. 139. quam etiam tuetur in Obsev. ad Besoldi Synopsin minorem. Verum non ideo minus scelestus fuit Julius Cæsar, quippe qui nec jure, nec amore boni publici, sed misera ambitione & libidine regnandi ductus jus omne abruptit, & patriam suam in tristem servitutem conjecit. Sed contradicendi studio, ut videtur, & paradoxa tuendi tenebatur Rupertus, qui etiam Tiberium & Attilam homines perditissimos defendit, Trajanum vero laudatissimum principem vituperat; ut & Justinianum, qui inter mediocres saltem censeri merebatur.

C A P U T . IV.

De Prætoribus.

§. I. Origo Prætorum.

SECUNDUS magistratus ordinarii in urbe honor fuit prætoris (a) (στρατηγ^ς); quod nomen antea, ut dixi, omnium magistratuum commune fuerat (b), sed deum hoc magistratu creato peculiariter ei adhæsit. Primus prætor creatus est a. u. 387. Sp. Furius Camillus (c) duabus potissimum de causis; primo, ut solatium patriciis esset communicati cum plebe consulatus; secundo, ut jus diceret; cui rei consules, cum frequentibus bellis avocarentur, vacare amplius non poterant: & hinc innumis prætorum aliquando bilanz conspicitur (d). Creatus fuit prætor comitiis centuriatis iisdem auspiciis, quibus consules (e); unde etiam aliquando collega eorum vocatur (f).

§. II. De numero Prætorum.

Creatus est primo unus dumtaxat prætor; at a. u. 510. ob negotiorum frequentiam alter est additus,

(a) Lucan. III. 106. (b) Afs. ad I. in Ver. c. 14.
(c) Liv. VI. 42. & VII. 1. (d) Vid. Spanh. de us. & præst. numism. diff. X. p. 104. (e) Gell. XII. 13.
(f) Plin. Panegyr. præp. finem.

tus, (g) qui inter cives & peregrinos jus diceret, unde *peregrinus prætor* est dictus (h): alter vero, qui inter cives solos jus dicebat, vocabatur *urbanus*, & erat *honoratior*; unde proprio quasi nomine honoratus dicitur apud *Ovidium*, *Fuſtor*. l. 52. & *major* (i), & jus, quod ab eo ediſtiſque ejus descendit, *honorarium* (k). A. u. 526. cum *Sicilia* & *Sardinia* in provinciæ formam redactæ eſſent, duo etiam prætores, qui eas regerent, ſunt creati (l). A. u. 556. Hiſpaniis ulteriori & citeriori ſubactis, duo quoque prætores iis provinciis regundis adjecti ſunt (m). Sed a. u. 561. lege *Bæbia* (quæ tamen non diu obtinuiſſe videtur) conſtitutum fuit, ut alternis annis quatuor dumtaxat prætores crearentur (n), atque ex his duo tantum, (urbanus ſcilicet, & peregrinus) in urbe manebant; reliqui ſtatim in provincias, quas ſortiti erant, proficiſcebantur. Cum autem circa a. u. 605. (vel paullo poſt, cum Africa, Achaja, Macedonia in poteſtatem a. u. 607. redactis, ingens incrementum res Romana accepiſſet), conſtitutæ eſſent *quæſtiones perpetuæ* (o), (de quibus mox amplius) viſum eſt, ut omnes prætores anno magiſtratus ſui in urbe jus vel publicum, vel privatum dicerent, & finito demum anno in provincias proficiſcerentur. L. Cornelius Sulla auditis quæſtionibus perpetuis a. u. 672. duos præterea adjecit; licet alii dicant, ad decem uſque numerum prætorum ab eo auſtum fuiſſe (p). Quidquid hujus rei ſit, Julius Cæſar certe a. u. 707. decem prætores creavit, (q) & mox eorum numerum ad quatuordecim, imo ad ſexdecim auxit (r): cum nempe ſociis ſcleris ſui obnoxius quovis pretio eos remunerare cogeretur. Sed eo interfecto, ad denarium numerum redierunt. Auguſtus rurſum duodecim prætores creavit, & paullo poſt ſexdecim facti ſunt; quibus *Claudius* Imperator duos adjecit, qui de fideiſcommiſſis jus dicerent: qui tamen ad certam tantum ſummam judicariſſe videntur; ut de majore conſul appellandus fuerit (s). (t) Ex his

C 6 unum

(g) Liv. Epit. XIX. (h) L. 2. §. 28. ff. de or. jur.
 (i) Feſt. v. *major Conſul*. (k) §. 7. Inſt. de jur. natur.
 gent. & civ. (l) Liv. Epit. XX. (m) d. L. 2. §. 32. D. de
 or. jur. (n) Liv. XL. 44. (o) Vid. Pigh. ad a. u. 609.
 (p) L. 2. §. 32. D. de or. jur. (q) Dio lib. XLII.
 (r) Id. lib. LIII. (s) L. 2. §. 32. D. eod.
 (t) Vid. Quinſfil. III. 6.

Sec. II. Cap. IV. §. 2. 3. & 4.

unum detraxit Titus, restituit Nerva in juncto munere, ut inter privatos & fiscum jus diceret (u). Tutelarem prætorem instituit M. Aurelius Antoninus vulgo dictus Philosophus (x). Minuente imperio rursus numerus prætorum minutus, ita ut tempore Valentiniani & Marciani Imperatorum tres duætaxat crearentur (y): & denique circa tempora Justiniani omnino creari desisse videntur.

§. III. Insignia Prætoris.

Insignia prætoris fuerunt primo sex lictores cum fascibus, saltem extra urbem (z); nam quod quidam duos tantum ei tribuunt, ita intelligendum est, ut duo ad minimum lictores semper ei præsto fuerint: atque inde ἑξαδικτύς dictus fuit (a). Secundo, toga prætexta; quam, ut consules, primo magistratus sui die, votis nuncupatis, in capitolio fumebant. Tertio, sella curulis. Quarto, tribunal; quod erat locus altior in hemicycli formam, in quo sella curulis prætoris ponebatur (b); inferiores enim magistratus & iudices subsellia tantum habebant. Quinto, hasta, quæ jurisdictionis (c); & denique, gladius, qui quæstionis signum erat.

§. IV. Munera Prætoris.

Munera prætoris fuerunt Primo, ut ludos ederet; præsertim eos, qui in Circo dabantur (d), ut Megalenses, Florales, & similes: quod ingenti admodum pompa & sumptu sebat: & hinc in histriones, similesque farinæ homines, saltem sub principibus, jurisdictionem quamdam exercuerunt (e) prætores. Secundo, ut facta testa vacante censura exigeret; sed non nisi ex senatusconsulto (f). Tertio, ut absentibus consulibus munus eorum sustineret (g), senatum cogeret (ita tamen, ut nunquam id fieret nisi ad rem novam (h)) sententias rogaret, comitia & con-

(u) E. 2. §. 77. D. eod. (x) Capitolina. ejus vis. c. 10.
(y) L. 2. C. de off. prætor. (z) Val. Max. l. 1. ex 9. App.
Alex. Syriac. c. 95. (a) Appian. ibid.
(a) Censor. de die nat. (b) Tac. Annal. l. 75.
(c) Senec. de brev. vita, c. 11. (d) Juven. XI. 102.
(e) Tac. Annal. l. 77. (f) Acon. ad Verr. III. 50. (p.
tius l.) (g) Liv. X. 4. XXX. 17. & 22.
(h) Cic. ad fam. XII. 23.

& conciones ad populum haberet ; ita ut absente consule plane summus magistratus esset (i) : & , præter consules , a reliquis magistratibus comitiatum & concionem avocare poterat (k) ; quamquam quædam ex his prætoris urbani dumtaxat fuisse videntur. *Quartum* & præcipuum prætoris urbani munus fuit *jurisdictio* , ut loquitur Cicero *de legibus* III. 3. *Juris disceptator , qui privata judicet , judicæ ree jubeat , prætor esto : is juris civilis custos esto : huic potestati parento*. Et ob hæc tot ac tanta munia non licebat prætori urbano plus quam decem dies urbe abesse (l). Ut autem quid fuerit *jurisdictio* recte intelligatur , pauca de *judiciorum* apud Romanos *ratione* adjicienda sunt ; quæ tamen sequenti sectione accuratius examinabimus.

§. V. De Jurisdictione.

Judicia omnia erant vel *privata* , vel *publica* . *Privatis* (quorum proprie *jurisdictio* dicta est) præerant duo prætores , urbanus scilicet , & peregrinus : *publicis* vero *judiciis* , sive *questionibus* , olim ipse populus præfuit , qui ad ea exercenda *questitores* (m) , vel dictatorem (n) creabat : de servis vero & infimæ fortis hominibus *triumviri capitales* (o) judicabant ; ædiles de rebus ad suum munus pertinentibus (p) . Sed , cum auctis immensum Romanorum opibus non mirus , ut fieri amat , augerentur scelera , circa a. u. 603. constitutum est , (q) ut duo quidem prætores , urbanus scilicet & peregrinus , consuetam jurisdictionem in causis privatis obirent ; quatuor vero reliqui capitalium criminum *questiones* a senatu pro temporum statu decretas exercerent : quæ *questiones perpetuæ* sunt dictæ , tum quod lege certa quædam forma iis esset præscripta , ita ut nova semper lege , sicut antea , opus non esset ; tum quod prætores *perpetui* (r) , sive *toto anno* , has *questiones* exercerent ; nec populus , ut antea , extra ordinem *questores* ad eas exercendas crearet.

Pri-

(i) C. *ad fam.* X. 11. Vid. Spanh. *de us. & præsent. numism.* diff. X. p. 219. (k) Cic. *Phil.* II. 11.

(l) *Gell.* XIII. 5. (m) *Virg. Æn.* VI. 412.

(n) *Liv.* IX. 26. (o) *Plaut. Amph.* I. 1. 3. & *Anul.* III. 1. 2. & *Afin.* I. 2. 5. (p) *Gell.* III. 3. f. Vid. *Pignor. de ferr.* p. 25. (q) *Tir. ff. de edil. ed.*

(r) Cic. *in Brut.* c. 27. (s) *Terent. Hery.* I. 2. 12.)

Primæ quæstiones perpetuæ fuerunt de *repetundis*, de *ambitu*, & de *majestate*, & de *peculatu*. L. Sulla iis adiecit quæstiones de *falso*, (quod iudicium etiam adversus *monetarios* fuit, (s) sive adversus *adulteratores monetae*, ut vocantur in L. 16. §. 9. ff. de pœn.) de *ficariis*, de *parricidis* & *veneficis*. Mox etiam plures aliæ promanarunt, ut de *corrupto iudicio* (t), de *vi publica*, vel *privata*, &c. Sed etiam sic extra ordinem aliquando populus, vel etiam senatus, (ut in causa *Silani* repetundarum rei (u)) de criminibus cognoscebat, vel quæstiores dabat: ut, si res atrox esset, veluti in causa *Milonis*, qui *Clodium* interfecisse dicebatur: vel, si nova; ut cum ipse ille *Clodius* sacra *Bonæ Deæ* violavisset, quando quæstio de *pollutis sacris* decreta fuit; (x) de *Vestalibus incestus reis* (y); & sic in similibus. De perduellione, ut jam ante vidimus, ipse populus comitiis centuriatis quærebat.

Quæstionibus a senatu decretis fortiebantur inter se prætores, quæ cujusque quæstio futura esset; nam comitiis incertam dumtaxat jurisdictionem accipiebant. Aliquando autem duo prætores uni quæstioni præerant, quod propter multitudinem criminum in quæstione de *ficariis* frequens fuit (z); aliquando rursus unus de duabus causis quærebat (a). De repetundis aliquando quæsit prætor peregrinus (b), qui ita jurisdictionem & quæstionem simul habebat; & etiam quandoque ex senatus decreto prætor urbanus quæstiones publicas exercebat, de qua re tamen dubitari potest: nam quod *Verres* in prætura urbana iudicium publicum exercuit, contra leges fecit (c): denique urbana quoque & peregrina fors iunctæ fuisse leguntur (d).

Prætor urbanus, ut dixi, reliquis honoratior erat, & etiam *honoratus* erat *ἐξουλον* dicebatur (e): is enim erat *custos juris Quirinum* (f); & ex ejus edi-

(s) L. 2. sequ. ff. ad leg. Corn. de falsis. — (t) Vid. Cic. pro Clu. 54. — (u) Val. Max. V. 8. ex. 3.
(x) Inst. Jul. c. 6. (y) Ascens. ad Cic. pro Mil. c. 12.
(z) Cic. pro Cluent. c. 53.
(a) Cic. pro Cat. c. 13. coll. cum eod. ad Quint. fr. II. 3.
(b) Vid. Asc. in Or. in toga candida in not. 2.
(c) Vid. in Verr. I. 60. & Horum. ib. ad 40.
(d) Liu. XXV. 3. XXVII. 36. XXXV. 41.
(e) Ovid Fast. I. 12.
(f) Cic. de legib. III. 3.

edictis prætor peregrinus, (de quo tamen dubitat Sigonius) & prætores provinciarum edicta sua efformabant; unde etiam prætor major vel maximus aliquando est dictus (g). Idem juratus ex eo ordine, penes quem judicia eo tempore erant, decurias judicum selectorum conscribebat (h); ex quibus tum ipse, tum alii prætores eo anno concilia juliana sibi fortiebantur (i). Initio magistratus prætor urbanus in albo proponebat *edictum*, sive *formulam*, juxta quam eo anno *jus dicturus esset de rebus jurisdictionem suam concernentibus* (k), sive de iis, quæ privato jure Quiritium continebantur, quod *jus adjuvandi*, vel *supplendi*, vel *corrighendi juris civilis* gratia prætores introduxerunt (l): & hoc *edictum* quotannis a prætore ejus anni renovabatur; unde *lex annua* dicitur apud Ciceronem in Verrem l. 24. & actiones prætoriz etiam plerumque intra annum vivebant (m). Sed cum prætores sæpe propter gratiam & ambitionem varie *jus* dicerent, & ab edictis suis discederent, a. u. 686. lege Cornelia, lata a C. Cornelio tribuno plebis, jussi sunt ex *edictis* suis *perpetuis* *jus* dicere (n). Tempore autem & jussu D. Hadriani Imperatoris Salvius Julianus, Didii Juliani Imperatoris proavus, magni nominis Jæsus omnia illa edicta collegit, (o) in unum volumen redegit, ac certo ordine disposuit; quod proprie deinceps *edictum perpetuum* & *jus honorarium* est dictum (p).

Jurisdictionem suam omnem tribus his verbis prætor exquebatur, scilicet, *do*, *dico*, & *addico*, (q) quorum primum tum *dandi judicis* significabat *potestatem*, tum bonorum possessionis, *vindicarum*, actionum *dationem*; secundum, *juris dicendi*, & *sententiæ ferendæ*; tertium, *judicatum faciendi* & *exequendi*.

Cognoscebat prætor vel *e tribunali*, sive *per decretum*; vel *de plano* (r), sive *per libellum* in causis levioribus. Non autem cognoscebat, nisi *diebus fastis*, qui ita dicti sunt a *fando*; quod tria mox dicta verba iis diebus *fari* liceret (s).

Et

(g) Fest. voc. *maximum*. (h) Horat. Serm. l. 4. 123.

(i) Vid. Cic. in Verr. l. 61. (k) L. 2. §. 10. ff. de or. ju.

(l) L. 7. §. 1. ff. de just. & jur. (m) Pr. Inst. de perp. & temp. aff. (n) Acon. arg. in or. l. Cic. pro C. Corn.

(o) Eurap. Vlll. 17. (p) L. 2. §. 10. ff. de or. jur. §. 7. Ins. de jur. nat. gent. & civil. (q) Varro de ling. Lat. V. 42.

(r) Vid. Sen. de clam. l. 2. (s) Ovid. Fastor. l. 47.

Et hæc quidem omnia libera republica ita obtinuerunt; sed extremis imperii temporibus nihil fere præter ludorum curam prætoribus est relictum (†): unde Boethius (u) de prætoribus sua ætate verba faciens eleganter præturam vocat inane nomen, & senatorii census gravem sarcinam: omnia enim eorum munia in præfectum prætorio, qui Cæsaris magistratus erat, sunt translata, populari magistratu a magistratu Cæsaris possessione deturbato (x).

C A P U T V.

De Ædilibus.

§. I. Ædilium nomen, origo, & differentia.

Ædiles dicti sunt, vel quod ædes publicas privatasque curarent (a); vel, quod plebiscita in æde Cereris asservarent (b). Fuerunt autem triplices: ædiles nempe plebei, curules, & cereales, diversis temporibus instituti.

Plebei ædiles primum creati sunt eodem tempore, iisdemque comitiis, quibus tribuni plebis (de quibus mox dicemus) a. u. scilicet 260. comitiis curiatis: unde etiam collegæ tribunorum dicuntur. Jam enim, post ingentem seditionem, & secessionem plebis in montem sacrum, reconciliatis ordinibus plebs petiit, ut sibi liceret binos viros quotannis creare, qui tribunis plebis velut administri (c) & adjuutores essent; & eas causas judicarent, quas ipsi (tribuni) iis commississent (d): unde etiam iudices aliquando sunt dicti. Creati sunt initio quidem, ut diximus (e), comitiis curiatis; sed post legem Publiliam, ut reliqui Magistratus minores, comitiis tributis.

A. u. 387. cum senatus post communicatum cum plebe consulatum propter ordines in concordiam redactos diem unum ludis maximis adjiciendum censuisset, (f) recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum est a patriciis adolescentibus, se id honoris deum immortalium causa libenter acturos, ut ædiles

(†) Javen. XI. 193. (u) De cons. philas. III. Prose. 4.

(x) Vid. Scaliger. Epist. 183. (a) Varro de ling. Lat. IV. 14.

(b) L. 2. §. 20. ff. de or. jur. (c) V. Dion. Hal. VIII. 34.

(d) Id. VI. 50.

(e) Sest. I. c. 3. §. 1. 2. (f) Liv. VI. 42.

les fierent ; atque ita duo etiam ex patriciis ædiles creati sunt : sed sequenti statim anno hic quoque magistratus cum plebe est communicatus (g). *Curules* autem hi postremi sunt dicti , quia sella *curuli* , toga prætexta , jure imaginum æque ac magistratus majores utebantur ; quæ omnia ædilibus plebis negata sunt .

Denique a. u. 709. Julius Cæsar duos ædiles addidit ; qui , quod annonam curarent , *Cereales* a *Cere* frugum dea præside sunt dicti (h) ; & semper ex patriciis sunt creati .

§. II. Ædilium munera .

Munus ædilium his paucis verbis describit Cic. de legib. III. 3. *suntque ædiles curatores urbis , annonæ , ludorumque solemnium ; olisque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto .*

Primum itaque horum magistratuum munus fuit cura urbis , (unde Græcis ἀστυνόμοι , quasi urbis legislatores dicas , sunt appellati) ad quam spectarunt sequentia : primo , ut ædificia publica , templa scilicet , basilicas , porticus , aquæductus , &c. tuerentur & curarent , præsertim vacante censura (i) ; tum etiam privatorum ædificiorum curam gererent , ne scilicet ruinosæ essent , & ita deformitas urbi , transeuntibus periculum crearetur . Secundo , curabant , (k) ut loca publica , balnea , puta , cloacæ , (quæ inter præcipua opera erant magnitudinis Romanæ (l)) &c. , præcipue autem viæ munda essent (m) ; & eos , qui hac occasione deliquissent , multabant . Tertio , luxum , petulantiam (n) ; fomicum & popinorum libidines coercebant , & peculiarum quamdam in meretrices jurisdictionem exercebant (o) . Quarto incendia curabant ; quod munus ab Augusto Imperatore primum iis impositum videtur (p) . Quinto , funerum aliorumque minorum rituum conservatio penes eos erat (q) . Sexto , curabant , ne quis animal , quod nocere posset , (ursum forte , vel aprum) in publico haberet

(g) Id. VII. 1. (h) Leg. 2. §. 32. ff. de or. jur. Suet. Jul. c. 41. Dio lib. XLIII. f. (i) Sex. Jul. Frontin. de aquad. Rom. 11. 1656. T. IV. Ant. Grev. (k) Vid. conn. L. un. ff. de via publ. (l) Dion. Hal. III. 57. (Liv. I. 56.)
 (m) Plaut. Stich. II. 2. 22. & Trucul. II. 7. 5.
 (n) Gell. X. 6. (o) Senec. de vita beat. c. 7. Lips. ad Tacit. Annal. II. 85. (p) Dio lib. LIV. (q) Cic. Philipp. IX. 7. (1re ex 1. edit. Ovid. Fast. VI. 663.)

ret (r). *Septimo* denique prospiciebant, ne dii, vel sacra peregrina in urbe cohererentur (*).

Secundum *munus* ædilium fuit cura *annonæ*: unde, quod hanc partem attinet fere similes (s) fuerunt iis, quos Græci ἀγορανόμοι vocant (t). Itaque omnes res in foro venales inspiciebant & æstimabant; merces improbas iactabant (u); pondera & mensuras iniquas frangebant (x); unde forte etiam foeneratores coercere potuerunt (y); animalia & mancipia morbosa & vitiosa redhiberi curabant (z); jus de his rebus dicebant; multas delinquentibus imponebant (a); edicta concipiebant & proponebant, quæ etiam pars juris honorarii fuerunt (b). Sed hoc postremum tantum ædilium curulum fuisse videtur, sicut titulo Digestorum de *edilicio edicto* docemur.

Tertium denique ædilium *munus* erat cura ludorum *solemnium* (c), ut Romanorum aliorumque statutorum (d); non vero privatorum, quales erant ludi funebres, votivi, & similes; sed & hoc præcipue ædilium curulum erat, ut ex eorum institutione patet. Fiebant autem hi ludi immani sumptu ad insaniam usque; unde demum ex provinciis pecuniam ad eam rem colligebant, viam sibi hac munificentia ad altiora sternentes (e). Hos itaque ludos ordinabant; præmia & poenas auctoribus distribuebant; *Plaut. Trin. IV. 2. 147.* fabulas agendas examinabant (f); unde etiam in reliquis libris aliquid juris iis fuisse videtur (g). *Quartum* *munus* erat peculiare ædilibus plebis, ut scilicet *plebiscita* & *senatusconsulta* in æde Cerevis, & postea in ærario adservarent (h); ne consules ea vitare possent. Cerealium vero ædilium proprium erat frumento publico præesse (i), quod antea omnium ædilium erat; & paullo post rursus (k) *præfecti*, & *curatoris annonæ* fuit (l).

§. III.

- (*) L. 40. *seqq.* ff. de *Edil. ed.* (*) (ex 1. edit. Liv. IV. 30.)
 (s) Dion. Hist. VI. 90. (t) *Plaut. Capt. IV. 2. 44.*
 (u) *Facete idem Rud. II. 3. 47.* (z) *Juven. X. 101. Pers. I. 130.* (y) *Vid. Liv. X. 21.* (x) *Tor. vit. de Edil. edict.*
 (a) *Diarium vetus apud Pigh Ann. ad a. u. 585.*
 (b) d. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.*
 (c) Cic. de leg. III. 1. (d) *Id. in Verr. V. 14.*
 (e) *Vid. eumd. Off. II. 16. seq.* (f) *Didascalie comædiarum Terentii.* (g) *Tac. Annal. IV. 35.*
 (h) L. 1. §. 21. ff. de *or. jur.* Liv. III. 55. (i) d. L. 2. §. 12.
 (k) *Tacit. Annal. I. 7.* (l) *Vid. Dionem lib. LIV. init.*

§. III. Insignia Ædilium, & quædam alia.

Ædilium curulium insignia fuerunt præcipue sella curulis, & toga prætexta: tum etiam habebant ius imaginum, & antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum (m):

Licet autem ædiles populi Romani magistratus essent, tamen nec vocationem (n), nec prehensionem habebant, nisi iussu tribunorum plebis, & hinc etiam a privato in ius trahi poterant: nec lictoribus, vel viatoribus utebantur; sed servis duntaxat publicis. Tamen ædiles plebis etiam sacrosanctos fuisse, ex Catone adfirmat Festus, voc. *sacrosanctum*; quod ita intelligendum videtur, ne quis eos impune injuria lædere posset (o). Etiam municipia ædiles suos habebant (p), qui *quinquennales* sunt dicti (q), & censorum vicem obiiisse videntur; quamquam in quibusdam municipiis, *Arpinis* exempli gratia, (r) nulli alii magistratus crearentur: eamque dignitatem honestissimorum Romanorum filii in municipiis, unde orti essent, exercebant, ut *Marcus* & *Quintus* Ciceronum filii *Arpinis*. Quia autem, ut dixi, nulli alii magistratus in istis municipiis crearentur, hinc *summos ædiles* eos dicere censetur *Juvenalis*, Sat. III. 179. Durasse hic magistratus, ut plures alii, videtur ad tempora Constantini Magni; licet forte aliqua interdum mutatione.

CAPUT VI.

De Tribunis Plebis.

§. I. De nomine & origine Tribunorum Plebis.

Quidquid de etymo vocis *tribunus* sit, constat (a) in genere *curatorem*, vel *præfectum* alicui rei ea voce significari, unde dicti sunt *tribuni militum*, & *tribuni æarii*, (qui ita sunt vocati, quod quæstori stipendium militum adnumerarent) (b)

(m) Cic. in Verr. V. 14. (n) Gell. XIII. 12.

(o) Vid. omnino Liv. III. 55.

(p) Juven. X. 107. L. 29.

§. 1. D. locat. cond. (q) Spartian. Hadr. c. 19. & ibi Casaub.

& Salmaf. (r) Cic. ad fam. XIII. 11.

(s) Vid. Voss. Lexic. etymol.

(b) & postea sub Imperatoribus *tribuni voluptatum* (c), *matrimoniorum*, *scholarum* (d), &c. Sed præ his omnibus eminuerunt *tribuni plebis* occasione, quæ sequitur, creati.

Cum plebei homines per continuas expeditiones militares, quibus rem suam familiarem curare prohibebantur, multum eris alieni contraherent, & sæpe a creditoribus, quando solvendi non essent, in servitutem abducerentur (e), hanc injuriam ulterius non ferentes sæpius a patribus hujus mali levamen petierunt: sed sæpius elusi, tandem auctore *Sicinio* quodam viro strenuo a. u. 259. in *sacrum montem* trans *Anienem* fluvium secesserunt (f); nec ante in urbem reversi sunt, quam patres debitorum remissionem, & nexorum solutionem iis promississent, & plebi concessissent, ut ad defensionem sui lege sacrata proprios quosdam magistratus sibi crearet (g); qui *tribuni* dicti videntur, quod ex *tribunis militum* primum facti.

§. II. Ritus quidam tribunicii.

Creati sunt primo *tribuni plebis* curiatis comitiis duo: inde a. u. 283. lege *Publilia* comitiis tributis quinque (h). Anno demum 297. decem tribuni creari coeperunt, bini videlicet ex singulis classibus (i), quamquam *Cicero* dicit, primum duos fuisse creatos; postero autem anno auspicato decem, comitiis centuriatis (k). His comitiis præerat unus ex tribunis plebis sorte ductus. Quod si comitia dirempta essent, antequam decem forent creati, reliqui a collegio cooptabantur: verum hoc a. u. 305. lege *Trebonia* abrogatum est, qua

(b) *Varro de ling. Lat. IV. 35. Aseon. ad Cic. Or. in Verr. I. 17.* (c) *Cassiod. Var. VII. Ep. 10. & XII. 24.* (Non possum hic ex *Urfati* Comment. de notis explicationem notæ TRIB. VOLUP. non breviter addere.) *Tribunum voluptatum ludis Romæ ac voluptatibus P. R. præfuisse, notum ex L. XV. Cod. Theod. l. 13 tit. de pœn. cis. Verum numquid ille idem fuerit, ac qui a voluptatibus, a Tiberio institutus, multi ambigunt.* (d) *Vid. Sueton. c. 42. Tribunum hunc magis æstimatum, constat ex Cassiodoro, Var. VII. Ep. 10. ubi formula tribunatus voluntatum hæc est: &c.* (e) *L. un. C. de com. & trib. schol. L. 8. C. de erog. milit. ann.* (f) *Liv. II. 23.* (g) *Id. 32. (A. u. 250. & redierunt a. 261. ut satis docet Liv. III. 10. & sic Dionysius.)* (h) *Id. 33.* (i) *Id. 38.* (k) *Cic. Or. I. pro Corn. p. 561. ed. Grav.*

qua cautum fuit, ut, qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem tribunos plebei faceret (1). Lex etiam fuit antiqua, ut tribuni, qui successores sibi in annum sequentem non creassent, vivi cremarentur, si credimus *Valerio Maximo* levis auctoritatis scriptori (m). Quia autem primi tribuni plebei IV. idus Decembris magistratum inierunt, idem deinceps reliquis solemne fuit. (n) Creati sunt tribuni semper (*) ex plebe, & primis quidem temporibus saepe ex infima; neque ex patriciis, nisi adoptione ad plebem transissent, (o) aut ex senatoribus, quamvis plebeis, creari poterant: nec in senatum ipsis aditus erat, sed ante valvas curiae in subsellis sedebant; (p) unde ea, quae in senatu agebantur, intelligere poterant: & tamen senatum poterant habere. Postea vero cautum fuit *Atinio*, ut videtur, plebiscito (ad a. u. 623. *Pighius* *Atinii* tribunatum refert) incertum tamen quo tempore, ne quis, nisi senator plebejus, tribunus plebis crearetur (q).

§. III. Munus Tribunorum plebis.

De his tribunis plebis ita loquitur *Cicero* de legib. lib. III. Plebs, quos pro se contra vim auxilii ergo creassit, tribuni ejus sunt; quodque ii prohibebant, quodque plebem rogassint, ratum esto. Cum patribus, populoque agendi jus habento; iidemque ad plebem, quod censuerint, ferunt. Sanctique sunt; neque plebem orbam tribunis relinquunt. Et haec quidem ita *Ciceronis* tempore obtinuerunt: sed initio institutionis eorum unicum ipsis munus erat plebi contra patricios & magistratus auxilio esse (r); ita ut eorum potestas in prohibendo tantum (s), non item in agendo consisteret: (t) unde etiam primis temporibus pro magistratibus habiti (u) non sunt (neque etiam vestem praetextam habebant (x)) sed potius pro impedimento magistratuum (y):

ve-

(1) *Liv.* III. 65. (m) *Val. Max.* VI. 3. ex. 2. *Liv.* III. 55.

(n) *Dion. Halic.* VI. 85. *Plut. Quaest. Rom.* 80.

(*) (Hoc nimis generale: neque sequentia solum contra dicunt, sed & *Liv.* III. 65.) (o) *Vid. Sver. Jul. c.* 20.

(p) *Val. Max.* II. 2. ex. 7. (q) *Vid. Lips. Elef. II.* 13.

(Et *Osset.* ad *Gell.* XIV. fin.) (r) *Liv.* II. 35.

(s) *Vid. Dionys. Halic.* VII. 52. *Plut. Cat. Min.* p. 768. F.

(t) *Gell.* XIII. 13. (u) *Plut. Coriol.* p. m. 271. B.

(x) *Id. Quaest. Rom.* 80. *sive* p. 283. (y) *Liv.* II. 36.

Secl. II. Cap. VI. §. 3.

verum postea vulgo magistratus dicti sunt (z). Itaque supplicem a iudicio & vinculis liberare poterant (a); & propterea ades eorum dies noctesque patere debebant (b): nec extra urbem iis pernoctare fas erat (c), (neque etiam ullam illic potestatem habebant) (d) nisi feriis Latinis; vel, si aliquo rei-publicae causa proficisci juberentur: (e) quin nec moenia quidem egredi iis licebat, si fides Appiano Civil. II. pag. 736. ed. Tullii. Poterant præterea Scitis, & omnium omnino magistratuum actis intercedere verbo illo solemnibus, Veto (f); cujus tanta vis erat, ut, qui non paruisset, sive ille privatus, sive magistratus esset (g), extemplo per viatorem in carcerem duci juberetur, (quemadmodum etiam apud Lacedæmonios Ephori, quibus in multis rebus similes erant tribuni plebis, poterant reges in carcerem conjicere (h)) vel ad populum violatæ sacrosanctæ potestatis reus ageretur: erant enim tribuni plebis sacrosancti (i); ita, ut si quis re, vel verbo eos læsisset, sacer, hoc est, detestabilis esset, ejusque bona publicarentur. Quomodo autem vox sacer scelestum & execrandum notet, eleganter deducentem vide summum Perizonium, Not. ad Sanctii Minerv. pag. m. 759. Si non intercessissent Scito, litera T. subscribatur (k), ut ita tribunos quoque censuisse indicaretur: si intercessissent, senatus auctoritas (l) (ut ita tamen, quid senatus censuisset, constaret) dumtaxat perscriberetur. Unus etiam ex collegio acta reliquorum intercessione sua impedire poterat; (*) eoque auxilio patres adversus plebem sæpe sunt usi. Etiam in causis civilibus aliquando intercedebant; licet hoc iniquissimum esse pronunciet Cicero (m). (n) Sed postea longe majorem potestatem sibi usurpare coeperunt, fiducia præsertim sacrosanctæ illius potestatis: itaque non tantum omnia, quæ ipsi non pla-

(z) Vid. omnino Man. ad Cic. Fam. I. 7. not. ad Sallust. Jug. 41. 337. ed. 1. Wasse. Cic. pro Quint. c. 20. & ad Att. III. 23. (a) Vid. Gell. Noct. Attic. VII. 15. (b) Plut. l. prior. d. (c) Gell. XIII. 12. App. Alex. Civ. II. p. m. 447.

(d) Dion. Hal. VIII. 87. Gell. III. 2. (e) Vide exempl. apud Liv. XXIX. 70. (f) Liv. VI. 35.

(g) Id. IV. 26. VII. 3. IX. 34.

(h) Nepos, Pausan. (i) Liv. II. 33. (& III. 55.)

(k) Val. Max. II. 2. ex. 7. (l) Vid. sup. secl. I. c. 2. §. 6.

(m) (Vid. unum Liv. VI. 35.)

(n) Philipp. II. 2. Vid. eund. Acad. quæst. 4. 30.

(*) Vid. Liv. IV. 41. Dion. Hal. IX. 5.

placuerant, rescindebant; tributorum collationes, militumque defectus prohibebant; at etiam senatus, (quod primo factum a. u. 267.) (o) populique comitia pro arbitrio cogebant & dissolvebant; leges, sive plebiscita quaecumque promulgabant: quæ primo quidem solam plebem obligabant, at post legem *Horatiam* (p) latam a. u. 304. & legem *Hortensiam* latam a. u. 466. universum populum obligare coeperunt (q). Agros denique, vestigalia (r), pecunias publicas, provincias, & imperia (s) magistratibus quibuscumque pro lubitu dabant, vel adimebant; quæ omnia fiebant prætextu tuendæ libertatis: atque ita, dum potestate iustis de causis primum iis data abutuntur, maximarum in republica turbarum sæpe auctores fuerunt: quod jam queritur *Cicer. de leg. III. 9.*

§. IV.

At L. Sulla optimatum partibus additus, cum rempublicam armis oppressisset, eorum potestatem valde minuit, (t) imo fere sustulit (u) lege lata a. u. 672. *ne qui tribunus plebis fuisset, alium deinceps magistratum caperet; neve iis jus esset concionandi, vel leges ferendi; neve ad eos provocaretur:* sed solam & nudam *intercessionem* ipsis reliquit (x). Verum a. u. 679. Cotta consul jus magistratus capiendi iis restituit (y); & reliqua omnia a. u. 683. *Pompejus Magnus* (z); atque ita hæc potestas usque ad *Julium Cæsarem* perstitit.

Demum a. u. 730. in Augustum, & reliquos deinceps Imperatores S^cto *tribunicia potestas* est translata (a): licet tamen etiam tribuni plebis crearentur; quippe quibus Augustus concessit, ne ante in jus vocarentur, quam magistratu abiissent (b): & sub Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatus præbebat, etiam jus intercedendi habuerunt (c). Temporibus vero Nervæ & Trajani Imperatorum dignitas

tas

(o) *Dion. Hal. X. 11.* (p) *Liv. III. 55. (a. u. 306.)*(q) §. 4. *Instit. de jur. nat. gent. & civ.* (r) *Tac. Annal. XIII. 50.* (s) *Vid. Suet. Jul. c. II. 71. 25. 28.*(t) *Dion. Hal. V. c. ult.* (u) *App. Alex. Civil. II. 445.*(x) *Epir. Livian. 89. Cæsar de bell. Civil. I. 5. & 7.*(y) *Aston. adorat. pro Corn. I.* (z) *Cic. in Verr. I. 13.*(a) *Suet. Aug. c. 27. Tac. Annal. III. 56.*(b) *Dio in Excerpt. Peiresc. p. 664. & ibi Vales. p. 91.*(c) *Tac. Annal. I. 77. & vid. eund. XIII. 28. ubi tamen jus eorum imminutum est.*

tas eorum nihil aliud fuit, nisi inanis umbra, & sine honore nomen (d); atque hoc ita ad Constantini Magni tempora in republica remanisse videtur, cum postea nulla amplius eorum mentio occurrat.

C A P U T VII.

De Quæstoribus.

§. I. Quæstorum nomen, origo, & numerus.

Quæstores dicti sunt a *quærendo*, quod *conquire*rent pecunias publicas & maleficia, quæ postea triumviri capitales conquifiverunt (a). Fuerunt autem triplices, *quæstores nempe urbani*, sive *ararii*; *provinciales*, sive *militares*; & *quæstores parricidii*, sive *rerum capitalium*: sed hi postremi ad hunc locum non pertinent.

Origo quæstorum antiquissima censeretur (b), & forte sub Romulo, vel Numa, certe sub Tullo Hostilio jam Romæ fuerunt; sed qui ab ipsis regibus crearentur: quemadmodum etiam primis consulibus ad a. u. 307. usque jus quæstores sibi creandi tribuit Tacit. *Annal.* XI. 22. Alii vero dicunt statim post reges exactos lege *Valeria* duos quæstores a populo creatos fuisse (c), qui arario præessent. Postea a. u. 333. (& tum etiam permissum est, ut ex plebe creari possent) duo sunt additi (d), qui consules ad exercitum sequerentur; & ad ministeria belli iis præsto essent. A. u. 498. universa jam Italia subacta, quatuor etiam quæstores sunt adjecti (e), qui per quatuor Italiae regiones (quæ erant *Ostiensis*, *Caleina*, *Umbria*, & *Calabria*) reditus & vectigalia populi Romani curabant. Sulla quæstorum numerum ad viginti auxit (f): a Julio Cæsare vero quadraginta sunt facti (g); ut ita aliqua ratione præstaret, quæ multa multis promiserat; quorum quidam a popu-

(d) *Plin. Epist.* I. 23.

(a) *Varro de lingu. Lat.* IV. 14. (b) *L. un. pr. D. de offic. quæst.* (c) *Plat. Poplic.* p. 10. *Don. Inst.* V. 22.

(d) *Liv.* IV. 43. (e) *Ejosa* *Epist.* I. 1. (f) *Tacit. Annal.* XI. 22. (g) *Dio XLIII.* p. 156. *Id. Epist.* I. 1.

populo, quidam ab Imperatore creati videntur (h): sub ceteris Imperatoribus numerus eorum incertus & arbitrarius fuit. Ex his omnibus duo sortiebantur *curam aerarii*, qui *urbani* sunt dicti; reliqui vero *quaestores provinciales*, sive *militares* dicebantur.

§. II.

Urbanorum quaestorum munus præcipuum fuit *cura aerarii publici* (i), quod erat in aede Saturni (k): quia aurea ætate sub regno Saturni, neque avaritia, neque mala fides locum habebat (l). Itaque pecuniam publicam accipiebant, expendebant, & in tabulas accepti & expensi referebant; leges & Senatusconsulta custodiebant (m); signa militaria ex ærario ad consules in expeditionem ituros mittebant (n); prædam ex hostibus captam (o), & damnatorum bona subhastabant, & vendebant (p); legatos exterarum gentium excipiebant (q), deducebant, hospitia ipsis assignabant (r). Præterea imperatores a bello redeuntes apud ipsos jurare debebant (s), se verum numerum hostium & civium occisorum ad senatum scripsisse, ut ita triumphus iis decerni posset. Denique jurisdictionem quamdam exercuerunt, ut, e. g. inter scribas suos (t).

§. III. *Provincialium Quaestorum munus.*

Provincialium quaestorum munus erat consules, vel prætores in provincias, quas sortiti erant, committere; ut stipendia & annona exercitui suppeterent, curare; vestigalia, tributa, (vestigalia proprie immobilia, tributa mobilia, & capita spectarunt (u)) frumentum publicum exigere, manubias vendere (x), & omnium rationem ad ærarium referre (y); exquirere, si quid reip. deberetur, vel in commissum venisset; (z) pecuniam mili-

D

tum

(h) Vid. Pigbii *Annal. ad a. u. 672.*(i) *Afcon. ad Verrin. III. 4.* (k) *Suet. Claud. c. 24.*(l) *Plut. Quaest. Rom. 40. 175.* (m) *Suet. Aug. c. 94.*(n) *Liv. III. 69. VII. 23.* (o) *Dion. Hal. VII. 63.*(p) *Gell. XIII. 24.* (q) *Plut. Quaest. Rom. 42.*(r) *Val. Max. V. 1. 1.* (s) *Id. II. 2. 1.*(t) *Plut. Cat. Min. p. m. 766. B.* (u) *Vid. Lips. de magn.**R. II. 2. (Cujac. Obl. VII. 4. Sigon. de ant. jur. civ. h. l.**16. & L. Bos ad Th. Mag. Voc. Φέρος, τέλεος.*(x) *Plaut. Bacchid. IV. 9. 107.* (y) *Vid. Cic. in Ferr. II. 5.*(z) *Suet. Domit. 6. 7. Veger. II. 20.*

tum privatam apud signa depositam custodire (a); jurisdictionem a praesidibus suis mandatam exercere (b). Quod si praesides ante adventum successoris sui provincia decessissent, munus eorum quaestores obibant (c). Et maxima necessitas inter quaestorem & suum praesidem intercedebat; ita ut hic illi parentis loco esset (d). Si autem mortuo quaestore alius praesidii quaestoris loco esse incepisset, hic *pro quaestore* esse dicebatur (e).

§. IV. Alia quaedam de Quaestoribus.

Urbanus quaestor nec lictorem, nec viatorem habebat; quia non habebat vocationem, vel prehensionem (f); licet concionis convocandae jus haberet (g): militari vero, sive provinciali quaestori sui lictores adfuisse videntur, saltem absente praetore (h). Erat autem hic primus honoris gradus (i); nam *quaestura fides, aedilitatis magnificentia, praeturae diligentia & integritas viam ad consulatum sternebant* (k). Poterat geri quaestura circa annum vigesimum sextum, vel vigesimum septimum aetatis (l), quique hoc magistratu functus erat, in senatum venire poterat, licet ipse senator nondum lectus esset (*). Sub Imperatoribus quaestura varie abrogata, vel restituta est (m); & quod curam ararii quidem attinet, ei a. u. 725. binos praetores praefecit Augustus (n); sed eam curam quaestoribus, & quidem triennialibus (o), reddidit Claudius (p): post alias vero mutationes rursus praefecti e praetoris constituti sunt (q). Procedentibus deum temporibus aliud genus quaestorum exortum est,

(a) Suet. Jul. c. 7. (b) Cic. ad fam. II. 15. & 18.
 (c) Il. Div. in Verr. c. 19. (d) Id. ad fam. XIII. 10. &
 22. & pro Planc. c. 11. (Corn. Nep. in Vit. Cat. c. 1.)
 (e) Cic. Verr. I. 16. (f) Gell. XIII. 12.
 (g) Dion. Hal. VIII. 77. (h) Vid. Cic. pro Pl. c. 21.
 (i) L. un. §. 1. D. de off. quaest. (Ita tamen, ut ante vir-
 ginitatatum capessere debuerint, vid. Tac. Ann. III. 26.)
 (k) Vid. Cic. Philipp. XI. 5. (l) Licet non satis constet.
 Vid. h. se7. c. 1. §. 1. (& nos ad pag. 14.)
 (m) (Ex 1. ed. Gell. III. 18.) (n) Vid. omnino Tacit.
 Annal. XIII. 26. (o) Dio lib. LIII. vid. Suet. Aug. c. 35.
 (p) Suet. in ejus vir. c. 24. Dio lib. LX. (Ex 1. edit. Gell.
 XIII. 24. ubi vid. Gronov.)
 (q) Vid. Plin. III. Epist. 4. Capis. Anton. Phil. c. 9. & in
 Cord. s. 4.

est, qui dicebantur *quaestores*, vel *candidati principis* (r), vel *Augusti*; & libellos ejus in senatu recitabant (s). Inde postea orti sunt *quaestores palatii* (t), qui cum hodiernis cancellariis fere conveniunt; & in aula *Constantinopolitana* οἱ μεγάλοι λογοθέται sunt dicti.

§. V. De aliis Magistratibus minoribus ordinariis.

Fuerunt & alii magistratus minores ordinarii, ut *triumviri capitales*, qui de infima fortis hominibus judicabant (u), & aliquando etiam alios damnatos poena capitali affici curabant (x). *Triumviri monetales*, sive *auro*, *argento*, *aeri*, *flando*, *feriundo*; quod in monumentis praeis his notis, seu literis singularibus denotatur, *A. A. A. F. F.* Ab his diversi fuerunt *nummularii*, ad quos nummi probandi causa deferrebantur (y); eosque pecuniae spectatores vocat *Donatus* ad *Terent. Eun.* III. 5. 18. Δοκιμασάει dicit *Menander* p. 134. ed. H. Steph. a. 1569. Præterea fuerunt *triumviri nocturni*, qui incendia curabant (z), & vigilias circumibant (a): *triumviri valetulinis*, *quatuorviri viales*, & multi alii similes; quales magistratus multos instituit *Augustus* (b), & qui recensentur ab *Onuphrio Panvino*, de *civit. Rom. cap.* 58. & seqq. Et ex triumviris monetilibus & capitalibus, ac quatuorviris vialibus simul cum decemviris de litibus judicandis componebatur collegium vigintivirorum, de quo *Tacit. Annal.* III. 29. (*) Sed cum horum mentio non adeo frequens occurrat, & magnam partem munus suum ipso nomine denotent, ampliore eorum expositio necessaria non videtur: maxime cum hoc præcipuum nobis propositum sit bonarum literarum studiosis eatenus tantum auxilio esse,

Externi ne quid valeat per læve morari,
in optimis auctoribus legendis.

D 2

CA-

(r) d. L. un. de off. q. Insc. apud Grut. p. 352. n. 3.

(s) Tac. Annal. XVI. 27.

(t) L. 32. C. de appell.

(u) Plaut. Aut. III. 2. 2.

(x) Sall. Catil. vers. fin.

(y) L. 39. ff. de solut.

(z) Val. Max. VIII. 1.

(a) Plaut. Amph. I. 1. 3.

(b) Suet. Aug. 37.

(*) (Ubi omnino vid. Lippus: sic intelligitur locus Cicero ad Attic. II. 7.)

CAPUT VIII.

De Magistratibus Extraordinariis, & primo de Dictatore, & de Magistro Equitum.

§. I. De nomine & origine Dictatoris.

Dictator, Græce Διτομνήτης (a), (qui exemplo a Latinis, vel Albanis sumto creatus videtur; nam etiam postea in municipiis Latinis dictatores fuerunt (b)) a dicendo dictus est; vel, quod a consule diceretur (c), cui dicto omnes audientes essent; vel potius a dictando, quod multa diceret, hoc est, ediceret (d): & dictum apud veteres etiam summum imperium significat, ut apud Virg. Æn. VI. 73. Alio vero nomine magister populi (e), & prætor maximus dicitur (f).

Primus apud Romanos dictator dictus est (ita enim proprie loquebantur (g)), licet hoc perpetuum non fuerit (h)) T. Lartius Flavius a. u. 252. (i) vel, ut alii volunt, triennio serius, cum gravissimum bellum a Sabinis & Latinis metueretur, & simul domesticæ seditionis metus ingrueret, quod plebs ære alieno oppressa delectui dare nomen recusaret; ita ut maiore imperio, quam esset consulare, respublica indigere videretur.

§. II. Causæ, ob quas Dictator crearetur.

Causa igitur, ut vidimus, creandi dictatorem prima & præcipua fuit seditionis, aut belli gravioris metus, & hæc initio quidem causa fuit unica (k); verum postea alias etiam ob causas dictatores creati sunt, qui tamen etiam belli gerendi haberent potestatem (l). Secundo, comitiorum habendorum causa (m); tertio, senatus legendi (n); quarto, quæstionis exercendæ (o); quinto, ludorum instaurandorum (p), præsertim ægroto præ-

(a) Dion. Hal. V. 73. (Dionysius διονυμνήτης appellat, similemque ait veteribus διτομνήταις apud Græcos. Glossaria Labbei: Dictator, διτομνήτης, ἀντιστολῆς, τιμῆτης, ὑπαρχεῖων &c.)

(b) Ascon. Arg. orat. Milon. & Cic. ead. orat. 10.

(c) Varro de ling. Lat. IV. 14. (d) Dion. Hal. l. d. vid. Svet. Jul. c. 77.

(e) Liv. VII. 3. (g) Curius Fortunatianus III.

(f) Pompon. L. 2. §. 18. D. de orig. jur. ad quem vide Ruber.

(h) Liv. II. 18. (k) Vid. §. præc. (l) Vid. Liv. VI.

28. VII. 3. (m) Liv. IX. 7. (n) Id. XXIII. 22.

(o) Id. IX. 26. (p) Id. VIII. 40. IX. 34.

De Dictatore.

prætorē; sexto, feriarum constituendarum (q); optimo, denique etiam *clavi figendi* causa aliquando dictator creatus (r) est; quod ex prisca religione fiebat in dextro latere adis Jovis silentiæ tempore, aut gravi aliquo prodigio nunciato, ut omne infortunium a republica averteretur. Et in genere dictator dicebatur, quoties extraordinario & brevi imperio opus esset (s). Creabatur autem, non ut reliqui magistratus, populi suffragiis; sed jubente senatu (t) alter consul, quem vellet, ex senatoribus consularibus (u) (ordinarie quidem) dictatorem dicebat; idque silente nocte (x), & capitis antea rite auspiciis. Et etiam absens consul dictatorem dicere poterat; modo in agro Romano, qui Italia terminabatur, esset (y). Aliquando tamen populus jubebat, quem dictatorem a consule dici vellet; cuius rei exemplum occurrit a. u. 543. in *A. Fulvio Flacco* (z). Sulla etiam & Julius Cæsar comitiis dictatores creati sunt; ille interregre (a), hic prætorē (b) comitia habente. *Prodictator* (c) a populo a. u. 536. creatus est *Q. Fabius Maximus Verrucosus*, ille, qui *Cunctator* est dictus. Primus de plebe dictator fuit *C. Marius Rutilus* a. u. 397. (d).

§. III. Potestas Dictatoria.

Potestas dictatorum plane regia, imo regia potestate major fuit, unde *ἀριστὺν τυραννίδα*, quasi eligibilem tyrannidem dicas, eam vocat *Dion. Hal. V. 73.* quemadmodum etiam *Ἐξυννետάρων* potestatem vocat *Aristoteles Polit. III. 14.* Et *Appianus Alex. Civil. I. num. 412.* dictatorem appellat *τύραννον ἀντοκράτορα*, tyrannum potestate singulari. Itaque pacis & belli, & uno verbo omnium rerum arbitrium penes eos erat (e); de capite & bonis civis Romani inconsulto populo statuere poterant, idque sine provocatione (f) ad a. u. uf-

D 3

que

(q) *Liv. VII. 28.* (Vid. *Memor. Acad. liter. Paris. 10 n. VIII. p. 106.*) (r) *Liv. IX. 1.* (Vid. *cafd. Memor. pag. 300. seqq.*) (s) *Vid. Liv. XXX. 24.* (t) *Epic. Liv. 19.*

(u) *Liv. II. 18.* (x) *Id. IX. 38.* (y) *Liv. XXVII. 5. VII. 23.* (z) *Id. XXV. 5.* (Q. Fulvium appellat *Livius XXVII. 5.*) (a) *Cic. Agrar. III. 2.* (b) *Cæf. Bell. civ. II. 11.* (c) *Liv. XXII. 8.* (d) *Id. VII. 17.*

(e) *Dion. Hal. V. 73.*

(f) *Liv. II. 29. vid. etiam Dion. Hal. VI. 58.*

que 304. quo *Horatius*, & *Valerius* consules legem interunt, quæ vetabat ullum magistratum sine provocatione creari (g); eaque lex a. u. 453. a *M. Valerio* consule tertium lata est (h). Dictatore creato omnes alii magistratus exceptis tribunis plebis abdicabant (i): ad quod singulare jus demonstrandum viginti quatuor lictoribus (quod nempe idem juris tenerent, quod duo *coff.* (k)) (l) cum fascibus & securibus (m) etiam in urbe, & ceteris regum insignibus utebatur, unde eleganter *dictatoris imperium ingenio suo vehemens* vocatur apud *Livium* II. 30.

Sed tamen quibusdam terminis hæc tanta potestas fuit circumscripta: & *Primo* quidem semestris tantum erat, ne diuturnitate potentiae in tyrannidem verteretur: itaque, si sex mensium spatio negotium, ad quod dictator creatus fuerat, perfectum non esset, tamen dictaturam deponere cogebatur: quod enim bis terve ea prorogata sit, ut in *Camillo* (n) & *Papirio Cursore* (o) dictatoribus, in summa reipublicæ necessitate fuit factum: nam *Sulla* & *Cæsar* vi dictaturam perpetuam invadentes reipublicæ leges palam spreverunt, execrando omnibus, quotquot in libera republica nasci contigit, exemplo. Imo statim sublata causa, ob quam creati erant, sæpe se abdicarunt (p). *Secundo*, nihil pecuniæ publicæ impendere poterant, nisi senatus aut populi jussu. *Tertio*, non licebat iis cum imperio extra Italiam ire, quod semel tantum libera republica, sed summa necessitate urgente, violatum est in *Atilio Calatino* (q). *Quarto*, equum adscendere dictatori, nisi ad bellum ituro, vetitum fuit; quod tamen *Fabio Maximo* honoris causa concessum est (r): itaque ad populum ferre solebat, ut equum adscendere liceret (s). Atque his rebus effectum est, ut per totos trecentos & plures annos nemo hac tanta potestate abusus sit

(g) *Liv.* III. 54. *segg.* *Fest.* voc. *Optima lex*; qui locus est notissimus. (h) *Liv.* X. 9. (i) *Polyb.* III. 27. *Plus.* libro, qui *Amatorius* dicitur, p. m. 758. (k) *Cic.* de legib. III. 1. (l) *Plus.* *Fab.* p. m. 176. *A.* & *vid.* *Lips.* *Elect.* I. 23. (m) *Liv.* II. 18. *Dion. Hal.* V. 75. & X. 24. (n) *Liv.* VI. 1. *Plus.* *Camill.* p. m. 144. (o) *Vid.* *Piech.* ad a. u. 420. (p) *Liv.* III. 29. & IV. 29. (q) *Liv.* *Epir.* 19. (r) *Plus.* ejus *vica.* p. m. 175. (s) *Liv.* XXIII. 14.

De Magistro Equitum :

fit (t) ; donec L. Cornelius Sulla a. u. 672. per centum & viginti annos intermissam dictaturam arripuit , eamque immaniter exercuit , occisis ultra quadraginta civium millibus , multisque rebus ini- que , & superbissime gestis . Is tamen dictaturam (quam *perpetuam reipublice constituende causa* , ut ferebatur quidem , nactus erat) deposuit : at , qui in multis ejus exemplum , licet non tanta crudeli- tate , secutus est Julius Cæsar , ad mortem suam usque eam retinuit (u) . Itaque eo cæso , lege *An- tonii* consulis in perpetuum dictatura e republica est sublata (x) ; & Augustus , cui ea postea fuit ob- lata , dictatoris appellationem sprevit (y) .

§. IV. De Magistro Equitum .

Dictatori aderat *magister equitum* (ἱππάρχου (z)) eodem fere modo , quo olim regi tribunum celerum adfuisse diximus : & hic ita dicebatur , quod , sicuti dictator universo populo , sic ille pro- prie *equitibus* dumtaxat præesset (a) . Dicebatur autem ab ipso dictatore e consularibus fere , vel præ- toriis viris : nisi quod aliquando a senatu , vel et- iam a populo datum legimus (b) . *Munus* magistri equitum erat dictatorem omnibus modis , qua re , quo consilio , juvare , eique obedientem esse . *Insi- gnia* magistri equitum eadem fere fuerunt , quæ præ- toris ; lictores nempe sex cum fascibus , prætexta , &c. Unus tantum libera republica dictator sine ma- gistro equitum fuit N. Fabius Buteo senatui legen- do (*) a. u. 537. eodemque tempore , quod num- quam alias factum , etiam alter dictator in rep. fuit rei gerundæ causa M. Junius Pera : (c) & postea i- dem sibi sumpsit Julius Cæsar a. u. 705. (d) (Plura qui desiderat , *Jensium* nostrum consulat in *Ferculo liter.* & Abbatem Couture in *Historia critica dicta- torum* ; dummodo ea in lucem prodierit .)

(t) Dion. Hal. V. 77. (u) Suet. Jul. c. 77. (z) Cicero. Philipp. I. 1. (v) Suet. Aug. c. 12. (z) Dion. Hal. V. 75.
(2) Vid. Liv. III. 27. (b) Vid. Abram. ad Cic. Philipp. II. 39. Liv. VII. 12. 24. 28. (*) A. 36. Vid. insuper quæ notavimus ad pag. 12. (c) Liv. XXI. 1. 22. (d) Vid. Fastos.

CAPUT IX.

De Censoribus.

§. I. De origine Censorum.

Censores a quibusdam inter magistratus ordinarios recensentur; sed, cum non perpetuo in republica fuerint, juxta nostram ordinariorum magistratuum descriptionem (a), extraordinariis eos potius adnumerabimus. De censu præcedente jam sectione, quod satis est, diximus, qui primo a regibus, postea a consulibus (b), qui iis successerunt, vel a dictatoribus actus est (c). At cum consules propter negotiorum & libellorum frequentiam vacare censui agendo non amplius possent, ideoque aliquot annis jam census fuisset intermissus, a. u. 310. utilius visum est, peculiare huic rei magistratus creare, qui a censendo censores sunt dicti. Censere autem primo quidem significat *arbitrari* (d), qua notione sumitur, cum senatores in senatu censere dicuntur: secundo significat *ἀποτιμᾶν*, sive censum pro conditione subditorum imponere (e), ut cum regio aliqua censeri dicitur: tertio etiam excellentiam quandam notat; ut apud *Val. Max. V. 3. ex. 3.* *inter Iulios, qui totius Græciæ iustitia censetur.* Sen. *de op. 76.* *eleganter: Id in quoque optimum est, cui censetur, quo censetur.* Media autem notio huic rei, quam agimus, convenit. Creati semper sunt bini censes, & initio quidem in quinquennium; at a. u. 319. lege Æmilia cautum est (f), ut singulis quidem quinquenniis censes crearentur; sed ita, ut potestas tamen eorum annua tantum & semestris esset; quod nempe grave esset, iisdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios vivere. Creabantur fere ex spectatissimis consularibus, utique post secundum bellum Punicum; & primo quidem tantum ex patriciis: verum a. u. 402. primus de plebe censor est creatus C. Marcius Rutilus, idem qui primus de plebe dictator fuerat: & paullo post lex lata est, ut semper alter censor de plebe crearetur: imo post a. u. 622. aliquando ambo censes de plebe creati sunt (g).

§. II.

(a) *Vid. sup. b. sect. c. 1 §. 2.* (b) *Liv. III. 3. & 12. Dion. Hal. VI. f. IX. 78. Liv. IV. 8.* (c) *Dion. Hal. V. 75.*
 (d) *Vid. Plaut. Rud. IV. 8. 5. seq.* (e) *Cic. in Verr. II. 35.*
 (f) *Liv. IV. 24. & IX. 31.* (g) *Vid. Liv. Ep. 39.*

§. II. Munera Censorum.

Munera censorum ad duo capita præcipua referri possunt, ad *æstimationem* nempe *facultatum*, & ad *æstimationem morum* (b). Ad primum caput spectat *census civitatis*, quem peragebant censores in campo Martio sellis curulibus insidentes; ubi per præconem singulas tribus, & ex iis ordine singulos cives citari jubebant (i). Hi ad censores accedentes rerum suarum gestarum rationem iis reddere debebant (k); tum qua classe, quæve centuria censebantur indicare, ut & ætatem suam, uxorem, liberos, familiam, & facultates (l): qui incensus mansisset, vel fraude in bonis suis indicandis vel æstimandis (m) usus fuisset, virgis cæsus sub hasta vendebatur, bonaque ejus publicabantur quasi ejus, qui se ipsum libertate indignum judicasset (n). Cives in coloniis & municipiis a censoribus earum civitatum censebantur (o), & qui in provinciis erant a præsidibus earum, ex formula tamen a censoribus urbanis data (p); quorum etiam omnium ratio ad censores urbanos referri debebat; ita ut senatus uno quasi intuitu totius imperii opes & statum pernoscere posset: nam hæc omnia in tabulas referebantur; quæ Græc. *σarisæ* dicebantur (q). Præterea pro ratione opum cives in classes & centurias distribuiebant; tribus novas, cum opus esset, veteribus addebant (r); vestigalia omnia (s) locabant: (quique ea redimebant honesti erant ordinis, & plerumque ex equitibus) locare autem ea, nisi Romæ, non licebat: his vestigalibus etiam per provincias leges dabant (t), quæ *leges*, vel *tabule censoriæ* vocantur (u): eaque diligentissime, quasi sacra quædam paterna, posteris relinquebantur (x): locabant etiam equos Circensibus præbendos (y), & cibaria anteribus in Capitolio (z). Opera publica facienda, vel reficienda *redemptoribus* (a) & mancipibus locabant: *redemptores* enim dicuntur, qui certa quadam pecuniæ summa accepta

D 5

opus

(b) Vid. Cic. de leg. III. 7. (i) Vid. elegantem locum Varr. de ling. Lat. V. 9. (k) Vid. Gell. IV. 20. (l) Dion. Hal. IV. 15. (m) Senec. Epist. 95. (n) Dionys. id. Liv. I. 44. Vid. omn. Cic. pro Cæc. c. 34. (o) Liv. XXIX. 15. (p) Id. ib. Cic. Verr. IV. 53. (q) Theoph. inst. l. 5. c. 1. (r) Liv. X. 9. & Epist. 19. (s) Cic. Agrar. l. 3. & Fam. II. 13. (t) Cic. Verr. III. 6. (u) Id. Agrar. l. 1. (x) Dion. Hal. l. 74. (y) Liv. XXIV. 13. (z) Cic. pro Rosc. Amer. c. 20. Plin. Hist. nat. X. 22. (a) Vid. Fest. voc. Redemptores. Hor. Od. III. 1. 34. & II. 2. 72.

opus aliquod faciendum suscipiunt, Belgice *Anne-
mans*, vel *Ondernemers* dicimus; ut, e. g. apud
Plin. Hist. nat. XXXV. 3. redemptor tuiusle Capitolii
est, *die aangenomen heeft het Capitool t' onterhou-
den*; & ita etiam accipe *redempturam* apud *Liv.*
XXIII. & L. 5. §. 2. D. de Inst. act. ergolabi autem
vocantur in *L. un. C. de monop. & labente* Latini-
tate susceptores dicti sunt (*l*), quod cum Belgica
nostra voce convenit. Tum locatorum præterito
lustro facta testā exigebant (*c*); sacrificiorum de-
nique publicorum pretia curabant.

Secundum muneris *Censorii* caput fuit *æstimatio
morum*: & hinc *censores* etiam hodie vulgo dici-
mus, qui aliorum moribus reprehendendis intenti
sunt. Animadversio autem censorum non proprie
delicta publica spectabat (*d*), (nam illa legibus &
iudiciis vindicanda servabantur) sed domestica, &
minora; ut si quis, e. g. in prælio, vel alia occa-
sione belli (*e*), se minus fortiter gessisset (*f*); a-
grum minus diligenter coluisset (*g*); coelebs sine
causa mansisset (*h*); æs alienum sine necessitate
contraxisset, &c. (*i*) tum de nulla re diligentius,
quam de iurejurando iudicabant (*k*). Et hæc anim-
adversio plerumque nihil fere præter ruborem asse-
rebat, ita ut non haberetur pro re iudicata (*l*):
imò notati iudices esse poterant (*m*); &, quia in
nomine tantum, hoc est, dignitate versabatur, igno-
minia proprio nomine est dicta (*n*): quæ nota ta-
men a sequentibus censoribus rursus tolli poterat
(*o*); ac notati iterum ad honores admitti; quin *C.*
Geta, cum a. u. 639. senatu motus esset, sequente
lustro ipse censor factus est (*p*). Notæ autem cen-
sorum præcipue fuerunt quatuor. *Prima* erat, cum
senatorem aliquem *senatu moverent*; hoc est, *ira re-
citatione catalogi senatorii silentio præterirent* (*q*);
qua re se talem pro senatore non amplius habere
innuebant. *Secunda* nota erat, cum equiti alicui

equum

- (b) *Justin. VIII. 3. Vid. Salmof. de modo usur. c. 9.*
(c) *Liv. XXIX. 37.* (d) *Vid. Val. Max. II. 5.*
(e) *Val. Max. II. 6. ex. 7.* (f) *Liv. XXIV. 18.*
(g) *Gell. IV. 12. Plin. Hist. nat. XVIII. 3.*
(h) *Val. Max. II. 9. ex. 1. Fest. voc. Uxorium.* (i) *Vid.*
Val. Max. I. c. (k) *Cic. Offic. III. 31.* (l) *Cic. pro Cluent.*
c. 42. (m) *Id. seg.* (n) *Id. de rep. IV. apud Non. I.*
(o) *Id. pro Cluent. c. 42.* (p) *Cic. ib. c. 42. Val. Max.*
II. 9. 9. (q) *Liv. XXXIV. 44.*

equum publicum adimerent (r); si quis scilicet improbis moribus esset, vel equum suum publicum male pastum habuisset, quæ culpa proprie *impolitice*, sive *incuriæ* dicebatur (s). Tertio, quandoque civem aliquem tribu movebant, id est, ex *honestâ in minus honestam*, sive ex *rustica tribu in urbanam* transferebant (t); omnibus enim tribubus neminem movere poterant (u), quia scilicet nemini poterant jus suffragii adimere. Quarta denique & gravissima nota erat, cum aliquem inter *erarios* (ἀρετῆφι μέρους) (x) vocant Græci) sive in *Cæritum* tabulas referrent (y), hoc est, in *ultimam Classem*; in qua incolæ oppidi Cære (qui ob conservatorum bello Gallico sacrorum meritum olim civitate sine suffragio donati fuerant (z)) censebantur (a); hiique aliquando etiam tributum pendendum augebatur (b). Notas has infligere poterant censores etiam ex unius delatione, vel etiam ex propria sua scientia (c); nam erant ἀντιεὐθύνοιοι, sive reddendis rationibus non obnoxii (d); iisque notis causa adscribebatur (e), quæ proprie dicebatur *elogium* vel *subscriptio censoria* (f). Et hoc etiam fiebat in *senatu* motis: quod quidam negant: sed disertissimis verbis affirmat Liv. XXXIX. 42. Alter censor alterum in notis infligendis prohibere poterat (g); & etiam se invicem poterant notare (h).

Ad hanc partem muneris censorii etiam spectavit potestas ferendi *leges sumptuarias*, (quales fuerunt *Fannia*, *Licinia*, aliæque (i)) ceterasque ad disciplinam & mores publicos pertinentes. Nisi potius illas *leges* aliis magistratibus ad populum ferendas dederint (k).

§. III. Ritus quidam Censorii.

Peculiaria huic magistratui fuerunt, quod eundem bis cenforem creare non liceret (l): quia i-

D 6

terata

(r) Ovid. Trist. II. 89. (s) Gell. IV. 12. (t) Plin. Hist. nat. XVIII. 3. (u) Liv. XLV. 15. (z) (Vid. Bud. Comm. ling. Græc. n. 208.) (y) Gell. IV. 20. Ascon. ad Cic. Divin. in Verr. 3. Horat. Ep. I. 6. 61. (z) Liv. V. 40. (a) Gell. XVI. 3. (b) Liv. IV. 24. (c) Vid. Ascon. ad Or. in Pis. c. 4. (d) Dion. Hal. in excerpt. in or. Fabricii ad Pyrrhum. (e) Liv. XXXIX. 42. (f) Cic. pro Cluent. c. 43. (g) Liv. XXXX. 51. XLII. 10. XLV. 15. (h) Val. Max. II. 9. ex. 6. (i) Gell. II. 24. (k) Vid. Plin. Hist. nat. XXXV. 17. (l) Vid. Val. Max. IV. 1. ex. 3.

terata eorum potestas populo oneri futura videbatur: quam legem tulit *C. Marcius Rutilus* a. u. 488. cum ipse secundum censor esset creatus; unde *Censorini* cognomen meruit (m). Altero quoque censorum mortuo alium ei sufficere non licebat (n); sed alter etiam se abdicare debebat: imo mors censoris ominosa erat, quia sacrosancti habebantur. Tum, secus ac alii magistratus, statim ac creati essent, magistratum inibant (o). Antequam munus suum auspicarentur censores, jurabant, (p) se nihil gratiae vel odio daturus; sed omnia sincero animo acturos. Exitu censuræ in leges jurabant; & inde in *ærarium ascendentes* (ita sæpe apud *Livium* legitur pro *ascendentes*, ut *effligo* dicunt pro *affligo*; & inde *efflictim* (q)) ibi nomina eorum, quos *ærariorum* relinquebant, dabant (r). Denique omnibus rite peractis, alter censorum, cui id sorte obvenerat (s), in campo Martio plerumque *lustrum condebat* (t); vota pro salute publica concipiebat (u); *sue, ove, & tauro* circum concionem primum ductis sacrum faciebat; quod *suovetaurilia*, vel *solutaurilia* (v) dicebatur, quemadmodum in precedentibus jam docuimus (y).

Dignitas censorum maxima fuit (z), & non vi quidem, sed honore, supra ipsos consules; quorum etiam omnia insignia habebant, præter lictores: itaque a *Cic.* merito vocatur censura. *magistra pudoris & modestiæ* (a); & a *Plut.* Κορὴν τε τιμῆς ἀπάσης, & ἁρίστην τὴν τῶν πολιτῶν ἀπάσης ἐπιτελείωσιν (b), hoc est, fastigium quasi omnis honoris est hic magistratus, & quodammodo summum in republica actionum consummatio: & a *libi* (c), Ἀρχὴ πᾶσιν ἱερῶν τε. Sed censuræ vim primus imminuit *P. Clodius* (d) tribunus plebis lege lata a. u. 695. ne quis senator nota censoria affici posset, nisi legitime accusatus & damnatus esset, cum ipse, ut videtur, omni vita turpissimus eam suo merito timeret: verum ea lex a. u. 702. a *Metello Scipione* est abrogata (e). Diu inter-

(m) Vid. *Plut. Cimil.* ipse init. (n) *Liv.* V. 31. IX. 14.
 (o) *Liv.* XL. 45. (p) *Zonaras* II. (q) *Plaut. Amph.* I. 3. 19. *Muc.* II. 1. 107. &c. (r) *Liv.* XXXIX. 37.
 (s) *Id.* XXXVIII. 35. (t) *Id.* X. 6. (u) *Val. Max.* IV. 1. 10. (x) *Fest.* ex voc. (y) *Sect. præc.* c. 7. §. 3.
 (v) *Vid. Liv.* IV. 8. (a) *In Pison.* c. 4.
 (b) *In Cat. Maj.* p. m. 41. A. (c) *P. Emil.* p. m. 273.
 (d) *Vid. Cic. de harusp.* resp. c. 27. (e) *Dia* XL.

intermissam censuram Augustus revocavit semel censoribus ex privatis creatis L. Munacio Planco, P. Æmilio Lepido (f); & ter ipse magistri morum nomine præditus censum agens (g): sed iam Julius Cæsar præfecturam morum gesserat (h). Vespasianus item Imperator cum Tito filio (i) a. u. 827. censuram gesserunt, & lustrum condiderunt (k). Domitianus (*) vero censoris perpetui nomen sibi arrogavit (l). Sub sequentibus vero principibus censura sensim in desuetudinem abiit, nisi quod sub Decio Valerianum, qui mox Imperator fuit, censuram gessisse legimus (m). (Plura de censoribus dabit tom. I. Hist. Acad. lit. Paris. p. 75. seqq.)

CAPUT X.

De Interrege.

Interreges (Græce (a) *μεσοβασίλεις*) primum post mortem Romuli instituti sunt (b). Cum enim ordines inter se dissentirent, & inter Romanos ac Sabinos de regno contentio orta esset, placuit, ut penes unum ex senatoribus insignia & munus regium per quinque dies esset (minus recte, puto, dicit Plut. Numa p. m. 61. hōris 12. potestatem interregiam fuisse inclusam: & in voce *Κυριος* locus corruptus est); atque is, eo tempore finito, alteri, quem nominari vellet (c), ea traderet; is post alteros quinque dies tertio, atque ita deinceps donec rex creatus esset (d); quæ forma regiminis tum temporis per integrum annum obtinuit. Libera vero republica ad interregnum deveniebat, cum nec consules, nec dictator in republica essent (e); quod eveniebat, vel per repentinam eorum mortem; vel, si tribuni plebis intercessione sua comitia diremissent (f); vel ob similes causas. Creabantur vel *prodebantur* (nam & hic proprium illud verbum erat (g)) præcipue ad comitia magistratuum ha-

(f) Id. Liv. (g) Suet. Aug. c. 27. (h) Suet. Jul. c. 76.

(i) Plin. VII. 49. (k) Censorin. de die nat. Grut. p. 1075. num. 8. Whetey. Triner. III. p. 220. ed. Amst. 1586.

(*) (Eum Martialis Censor maxime appellat VI. 4.)

(l) Inscrip. apud Grut. p. 574. n. 5. 6. 7. (m) Trebell. Poll. in Valer. c. 1. seq. (a) Dion. Halic. sepe, qui *κατα*

IX. 50. eos vocat *αὐτιβασίλειας*. (b) Liv. I. 17.

(c) Dion. Hal. V. 72. (d) Id. II. 57. VII. 21.

(e) Liv. III. 52. (f) Vid. camd. VI. 35.

(g) Cic. pro domo c. 14. Liv. III. 40. Pl. 4.

habenda, quæ tamen a primo interrege haberi non solebant (b); & munus eorum porro idem quod consulum fuit. Hic solus magistratus (i), ut jam diximus, numquam cum plebe est communicatus; & post tempora Cæsaris creari desiit.

C A P U T XI.

De Præfectis Urbi, Prætorio, & Annonæ.

§. I. De Præfecto Urbi.

Præfectus urbi diversis temporibus diversi generis fuit: & initio quidem reipublicæ, cum reges, & mox consules frequentibus bellis avocarentur, ne urbs sine magistratu esset (a), aliquem sibi substituebant, qui omnia regia, vel consularia munia obiret (vel, ut dicit Tac. loc. cit. qui *jus vellet*, ac *subitis mederetur*) & præfectus urbi diceretur, qualem primus instituit Romulus *Dentrem Romulum* (b). Hic itaque senatum habere & consulere, ac cum populo agere poterat; adeoque comitia centuriata habere (c); quamquam ad comitia magistratuum habenda dictator potius, si opus esset, crearetur.

§. II. De Præfecto Urbi Latinarum causa.

Creato vero prætore, cum penes ipsum summa potestas absentibus consulibus esset, præfectus urbi dumtaxat (nam extraordinarium plane est quod Cæsar sex vel octo præfectos urbi instituit in Hispaniam proficiscens (d)) creari coepit ad usurpationem vetustæ religionis *Latinarum feriarum* (e) causa, quæ a Tarquinio Superbo ultimo Romanorum rege institutæ per quatuor dies (f) a consulibus, priusquam ad bellum proficisci possent, in monte Albano celebrabantur in honorem *Jovis Latiæ*, simul cum Magistratibus quadraginta septem

La-

(h) *Asc. ad Cic. pro Mil. c. 9.* (i) *Cic. pro dom. c. 14.*

(a) *Tacit. Annal. VI. 11.* (b) *Id. d. 1.* (c) *Liv. I. 59.*

(d) *Dio XXXIII. p. 149. ed. R. Steph. 1148.*

(e) (*Tacit. lb. 8r*) *L. 2. §. 32 D. de orig. jur. (sape o-*

mittitur: feriarum, ut Sves. Jul. 79. & al.)

(f) *Plut. Camill. in f.*

Latii populorum (inter quos, post Romanos, præcipui erant *Latini*, *Hernici*, & *Volsci* (g)) : & hære Tarquinius Romam Latii (*) metropolim agnoscisci fecit, cum a Magistratibus Romanis hæ feriæ indicerentur : & Romani sacris, quæ ibi fierent, præessent. Quo tempore a mutuis injuriis diligenter abstineri debebat ; unde ἀποχάν, sive *induciæ* vocantur (h). Creabatur autem fere adolescens, qui senatoria ætate nondum esset, & tamen in rebus subitis senatum habere poterat (i) : cum populo vero agere non poterat, quod feriæ eo tempore essent. Sed hæ feriæ procedente tempore valde neglectæ sunt (k).

§. III. De Præfecta Urbi ab Augusto instituta.

Augustus Imperator ex consilio *Mæcenatis* alium præfectum urbi instituit (l), cujus potestas ordinaria, continua, & per plures sæpe annos prorogata fuit, cujus rei exemplum est in *Pisone* apud *Tacitum Annal. VI. 11.* ubi egregie de hac præfectura loquitur : valebatque ejus potestas intra urbem, & centesimum ab urbe lapidem, L. 1. §. 4. D. de off. præf. urb. quam præfecturam ipse *Mæcenas* (m) primus gessit. *Munus* (n) ejus erat jus dicere (unde prætoris insignibus usus esse videtur (o)) præsertim inter dominos & servos, libertos & patronos ; de criminibus tutorum & curatorum cognoscere ; nummulariorum fraudes coercere, & omnino quietem publicam procurare. Tum etiam quædam, quæ ædificii muneris fuerant, usurpabat ; ut curam carnis venalis (p), & disciplinam spectaculorum (q). Habebat etiam potestatem relegandi, deportandique in insulam (r), quam Imperator designavisset. Creabatur hic præfectus pierumque ex iis, qui jam alios honores omnes cum laude gesserant ; & quasi vicarius principis erat : unde in *Novell. LXIII. §. 2.* constituitur, ut *urbicaria præfectura omnibus aliis præfideat*.

(g) *Dion. Hal. IV. 49.* (*) (Id jam *Servius* perpulerat. *Liv. 1. 45.*) (h) *Dionys. l. 2.* (i) *Gell. XIV. 8.*
 (k) *Vid. Cic. pro Planc. 5. 9.* (l) *Suet. Aug. cap. 37.*
 (m) *Horat. Od. III. 3. 17. & 29. 25.* (n) L. 1. D. de off. præf. urb. (o) *Vid. Spanhem. de us. & præf. numism. diss. X. 118.* (p) *V. Pantic. Nor. Imp. Dec. 4.* (q) d. L. 1. §. 1. seq. (r) L. 2. §. 1. ff. de pæn. L. 6. §. 1. de inarch. & seq.

fidem, dignitatibus; & parem cum *præfecto prætorio* dignitatem obtinebat (s). Unde eum *amicum* suum vocant Imperatores apud *Ulpianum* L. 4. D. de off. pref. vig. *Præfecto* urbi etiam additus fuit *vicerarius*, qui eo absente vel mandante jurisdictionem exerceret (t).

§. IV. De *Præfectis Prætorio*.

Præfectis urbi subjungamus jam *præfectos prætorio* (qui magistris equitum successisse dicuntur (u)) quos Augustus primum ex equestri ordine binos creavit eo consilio, ut sibi invicem obstarent (x), si quid novi alter moliretur. Tiberius vero unum fecit *Ælium Sejanum*; qui vim præfecturæ modicam antea intendit (y), dispersas per urbem cohortes prætorias in una castra conducendo: sed alii rursus Augusti duos præfectos prætorio creaverunt (z): Initio autem institutionis suæ præfecti prætorio res bellicas tantum curabant; erantque proprie magistratus Cæsaris, quemadmodum prætor populi: sed primum M. Antoninus coepit secum præfectos habere, quorum auctoritate & periculo jura distabat (a): & tandem *Commodus* Imperator, ut ipse deliciis vacaret, *Perenni* præfecto prætorio omnes curas commisit; eoque interfecto, quia nimia potestas videbatur, duos constituit (b), at postea tamen rursus in ea re variatum est. Itaque demum judicia & appellationes ad præfectum prætorio sunt delatæ (c): & ab eorum sententiis appellatio (salva supplicatione) interdicta fuit (d).

Postea *Constantinus*, immensa præfectorum potestate divisa, pro duobus quatuor constituit: unumque *Orienti*, alterum *Illyrico*, tertium *Italiae & Africae*, quartum denique *Galliis, Hispaniis, & Britanniae* præfecit (e): sed militum curam iis ademit, eamque ad *magistros militum* transtulit (f). Verum etiam ita magnam semper auctoritatem reti-

nue-

(s) L. 1. C. de Pref. Prætor. 12. 4. (t) Cassiod. Var IX. 11. Vid. Clar. Noodt de jurisd. II. 1. (u) L. un. D. de off. pref. prætor.

(x) Dio LII. p. 315. & LV. p. 377. ed. reg. 1548.

(y) Tac. Annal. IV. 2. (z) Suet. Cæsar. c. 56. Tac. Annal.

XII. 52. XIV. 51. (a) Capitol. M. Ant. c. 11.

(b) Herodian. I. 9. (c) Vid. L. 32. §. 4. Cod. de appell.

(d) L. un. §. 1. D. de off. pref. prætor. Vid. Pancir. ad not. dign. Imp. Occ. 3. (e) Zosim. II. p. 109. ed. Oxon. 1479.

(f) Vales. ad Amm. Marc. XIV. p. 48. ex eodem Zosimo.

auerunt: edicta enim perpetuo observanda promulgabant; nisi a principe revocata fuissent (g): provinciarum, quibus præerant, præsidibus imperabant (h): iudices delinquentes puniebant, aut inhabiles removebant (i): tributum a principe indictum per provincias describebant (k): omnia denique vestigalia, portoria, salinæ, annonæ, ac classes ad species illas transvehendas erant sub eorum dispositione. Præterea etiam a præsidibus provinciarum ad præfectum prætorio appellabatur (l).

Olim præfecti prætorio (plerumque quidem, non semper (m)) erant ex equitibus (n): sed *Alex. Severus* senatoriam dignitatem iis addidit, ne, qui senator non esset, senatores judicaret.

Habebat autem præfectus prætorio sub se *vicarios* (o), sub quibus rursus tota erat *diæcesis*. *Diæcesis* autem multas *metropoles* sub se continet: *metropolis* multas *civitates*. Hæc autem ita breviter subiungere visum est; licet nec præfecti prætorio, nec eorum vicarii proprie ad scopum nostrum pertineant; cum de iis maxime agere statuerimus, quæ libera rep. obtinuerunt.

§. V. De Præfecto annonæ.

Præfectus annonæ olim inter magistratus urbanos extraordinarios fuit; nempe nonnisi arctissima annonæ creatus (p). Et ita etiam *Pompeius M.* hunc magistratum gessit (q). *Augustus* ordinarium *curatorum frumenti populo dividendi* instituit (r): quæ dignitas etiam magna esse debuit; quod *Varus* eam in solatium ablatae præfecturæ prætorio acceperit (s).

C A P U T XII.

De Decemviris legibus scribendis Consulari potestate.

INitio Reipublicæ paucæ admodum leges Romæ fuerunt: sed regum arbitrio lites iudicabantur; & quod

(g) L. 2. C. de off. pref. pr. Or. & Ill. (h) L. un. C. de P. P. Af. (i) L. 3. 4. C. de off. P. P. Or. & Ill.

(k) L. 13. C. de ann. & trib. 10. 16. (l) d. L. 32. C. de app. II. (m) Tac. Hist. IV. 68. (n) Capitol. Comm. & Ad. Anton.

(o) Scalig. Ep. 184. (p) Vid. Liv. IV. 12. 13. (q) Cic. pro dom. c. 7. (r) Suet. Aug. c. 37. (s) Tacit. Hist. IV. 68.

& quod illi iustum iudicassent, pro lege erat (a). Denique cum paucae illae leges solis patriciis essent notae, consules pierumque libidinem & licentiam pro legibus habebant. Hoc cum plebs diutius ferre nec vellet, nec posset, A. U. 291. C. Terentius Arsa tr. pl. legem promulgavit, ut quinquenviri scribendis de imperio consulari legibus crearentur; utique quod populus in se jus dedisset, eo consules uterentur, neve ipsi licentiam ac libidinem suam pro lege haberent (b). Sed assiduis inter patres & plebem contentionibus in A. U. 299. res est protracta; quo tandem anno ex Senatusconsulto legati in Græciam missi sunt, qui Atheniensium leges a Dracone & Solone, aliarumque gentium ab aliis legumlatoribus latas describerent (c). Iis A. U. 302. reversis, cum omnes alii magistratus abdicassent, decemviri consulari potestate ad leges perscribendas ex patriciis creati sunt (d); qui primo quidem summa æquitate jus populo dixerunt, singuli decimo quoque die imperii insignia habentes. Tum etiam decem legum tabulas centuriatis comitiis pertulerunt æquissimas (e), ita ut universo populo summo opere placerent. Sed cum etiam duas tabulas reliquis adjici placuisset, in annum sequentem iterum decemviri creati sunt: verum hi de libertate opprimenda, & imperio sibi retinendo conjurationem inierunt; & cum multa tyrannice admodum & impotenter gefissent, abdicare tandem sunt coacti (f), & in carcere, vel fuga perierunt. Leges tamen, quas tulerunt, ut erant æquissimæ, ita quoque sanctissimæ semper sunt habitæ. Et hæ sunt celebres illæ duodecim (g) tabulæ, juris publici privatiq; per orbem Romanum norma ac fundamentum (*): easque ad tempora Ciceronis usque nobilior juvenus memoriæ mandabat (h), post quæ tempora jus prætorium introduci coepit.

CA-

(a) Dion. Hal. IV. 24. X. 1. Tacit. Ann. III. 5. Pompon. I. 2. §. 1. D. de orig. jur.

(b) Liv. III. 9.

(c) Ibid. 31. Vid. §. 10. Inst. de jur. nat. gent. & civ.

(d) Liv. III. 33.

(e) Ibid. 34.

(f) Ibid. 34.

(g) Auf. Gryph. torn. 61.

(h) (De his legg. omni. consule Tacit. Annal. III. 27.)

(*) Cic. de legib. II. 13.

CAPUT XIII.

De Tribunis Militum Consulari Potestate,
& quibudam aliis.

§. I. De Tribunis militum consulari potestate.

CUM tribuni plebis ingenti molimine communicandum esse cum plebe consulatum urgerent, & patres viderent se contentione pares amplius non futuros, nec tamen ipsum consulatum cum plebe communicatum vellent, ut specie saltem aliqua super plebejos emerent, A. U. 309. Senatusconsulto, & decreto populi sancitum (a) est, ut pro consulibus tribuni militum tres ex patriciis, tres ex plebejis crearentur, qui consulari potestate rem publicam gererent (b); eoque anno finito rursus ex Senatusconsulto plebs rogaretur: *consulesne, an tribunos mitterent*? quique magis placuissent, fierent. Tribuni autem militum consulari potestate sunt dicti, quia inter homines plebejos maxime eminebant illi, qui tribuni in castris fuissent. At primo illo anno tres duntaxat ex patriciis creati sunt; ii que paullo post, quod vitio creati esse dicerentur, abdicarunt, subjectis ipsis consulibus (c). Sequentibus annis consules iterum, vel tribuni militum creati sunt, prout vel plebs, vel patres contentionibus prævaluissent: & hoc obtinuit usque ad A. U. 387. quo primus de plebe consul factus est ille, quem jam diximus, L. Sextius Sextinus Lateranus (d). Creati sunt primum tres, inde quatuor, demum sex: octo vero nunquam; licet id jam olim creditum sit. Vid. Cl. Perizon. *Animad. bist. c. 2. p. 45. etiam Rupert. ad Pompon. de orig. jur. II. 2.* ex nomine autem ipso apparet, eorum munus & insignia eadem quæ consulum fuisse.

§. II. De quibusdam aliis Magistratibus.

Triumviros, vel tresviros reipublicæ constituendæ, (qui post trucidatum in senatu Julium Cæsarem (*) fuerant M. Æmilius Lepidus, M. Antonius, & C. Julius Cæsar Octavianus, qui postea Augustus est di-

(a) Vid. Liv. IV. 6. (b) Dion. Hal. XI. 60.

(c) Liv. ibid. 7. (d) Liv. VI. 42. Tabb. Cap.

(*) (Nam & hic cum Pompejo & M. Crasso societatem ac triumviratum inierat. Vid. Svet. Cæs. c. 19. Liv. Epit. CV. Flor. IV. 2. 12. quo respicit etiam Lucan. I. 84. f. &c.)

II. Cap. XIII. §. 2. & XIV. §. 1.

enstus) quidam etiam magistratibus extraordinariis
accident; sed verius est, eorum meram tyranni-
dem (e), non magistratum fuisse.

Fuerunt alii quoque magistratus extraordinarii
minores; ut *quinqueviri mensarii* (f), qui curarent,
ut æs alienum dissolveretur; *quinqueviri muris, tur-
ribusque reficiendis* (g); *duumviri navales* (h); *trium-
viri ædibus sacris reficiendis* (i), &c. Sed de iis i-
dem dicendum, quod de similibus ordinariis dixi-
mus, scilicet nomine ipso munus eorum satis indi-
cari. Hi autem omnes magistratus, licet minores,
ex honoratissimis fere capiebantur, ut de duumvi-
ris navalibus videmus apud *Livium* XL. 42. & de
triumviris coloniæ deducendæ *ibid.* c. 29. & 43. At-
que ita *Pompejus M.* & *Piso* colonos *Capuam* dedu-
xerunt (k): & antea *Lutacius Mutinam* (l). Sub
Imperatoribus etiam fuerunt *curatores Kalendarum*,
qui fœnus principibus debitum exigebant (m).

C A P U T XIV.

De Magistratibus Provincialibus, sive de Procon-
sulibus, Proprætoribus, eorumque Legatis.

§. I. De nomine, & diversis Proconsulum generibus.

Provincia (Græc. ἐπαρχία (a)) est regio, quam
populus Romanus provicit (b) vel procul vicit
(c); & quia talis provinciæ regendæ munus quot-
annis alicui imponebatur, hinc vox ea pro omni
munere, sive officio sumi coepit; (d) ut consularis
provincia dicitur obtigisse Verri, cum quæstor esset
consulis Carbonis (e). Hi vero magistratus procon-
sules & proprætores sunt dicti, quibus aderant quæ-
stors & legati.

Italiæ autem propriæ dictæ hic honos est datus,
ut nunquam pars ejus in provinciæ formam reda-
ctæ

(c) *Sues. Aug. c. 27.* (Flor. IV. 7. 5. Liv. Epit. CXX.)
(f) *Liv. VII. 21.* (g) *Id. XXV. 7.* (h) *Id. II. 30.*
(i) *Id. XXV. 7.* (k) *Cic. post red. in sen. 11.*
(l) *Polyb. III. 40.* (m) *Vid. omnino Cl. Noode de fœn. II. 3.*
(a) *D. Luc. Aff. XXIII. 34. XXV. 1.* (b) *Fest.*
(c) *Id. XIV. 5.* (d) *Ter. phorm. I. 2. 22. & ibi Donat.*
(e) *Cic. in Verr. I. 13.*

Ha fuerit. Et hic obiter notandum, septem *federati Belgii civitates* non recte Latine *provinciae* dici, quæ vox potius terris in *Brabantia & Flanidia*, tum in aliis orbis partibus Ordinum nostrorum imperio parentibus conveniat. Disputatur autem, an aliquis dicendus sit *proconsul* unica voce, an vero *pro consule* (f), sed ea res magni momenti non est, & utrumque apud probos auctores inveniri puto (g). Ante bellum Punicum secundum imperio proconsulari raro opus erat, quia scilicet magistratus urbani omnibus fere negotiis sufficiebant; at postea aucto imperio provinciarum extra ordinem mandari cœperunt, quod quatuor potissimum modis factum est. *Primo*, aliquando privatis imperium proconsulare mandabatur; quod primum contigit K. Fabio, & Sp. Furio A. U. 275. & ita postea P. Cornelio Scipioni (h), qui A. U. 542. nullo dum magistratu gesto, vigesimum quartum ætatis annum agens in Hispaniam cum imperio est missus (i). Et huc etiam referendi sunt, qui sequentibus temporibus post aliquot annos, quam consulatum gesserant, in provincias mittebantur; & qui ex prætura imperium proconsulare acceperunt, ut M. Marcellus A. U. 538. (k) & A. U. 562. L. Æmilius (l).

Secundo, alicui quandoque ultra annum tempus provincia prorogabatur; quod primum factum est a. u. 427. in Q. Publilio Philone (m).

§. II. De tertio & maxime usitato Procoff. genere.

Sed tertio, usitatius *proconsules* dicebantur, qui post gestum in urbe consulatum in provincias mittebantur; de quibus exactius jam est dicendum.

A. U. 631. C. Sempronius Gracchus legem tulit, cum tribunus plebis esset, (vide omnino *Manut. ad Cic. Famil. I. n. 7.* & *Pighii Annales ad h. an.*) quæ etiam deinceps observata fuit, ut senatus (nam ad eum) omnino hæc cura spectavit, licet tribuni plebis sæpe se ei negotio immiscerent (n) ante comitia duas provincias consulares, & sex prætorias futuris magistratibus decerneret, quas designati inter se sortirentur, vel *compararent*.

(f) Vid. *Man. ad Cic. Fam. I. 1.* qui τὸ proconsul probat.

(g) Et ita Pigh. ad a. u. 275. (h) *Dion. Hal. IX. 16.*

(i) *Liv. XXVI. 18.* (k) *Liv. XXIII. 30.*

(l) *Plut. ejus vita p. m. 256.* (Liv. XXXVII. 2. pr.)

(m) *Id. VIII. 26. 2^a Vid. Cic. or. de prov. consular. 1.*

zenc. Sed tamen hæ provincie certæ non erant; verum pro re nata, & arbitrio senatus (o) eadem provincia aliquando consularis, aliquando prætoria fuit (p). Etiam labente jam Republica aliquando contra leges plures provincie uni sunt datæ, & aliis (e. gr. Pompejo, Cæsari) (q), per plures annos imperium est prorogatum. Post hanc legem Semproniam itaque comitiis ad constituendos proconsules nihil opus erat; sed sub finem annui in urbe magistratus, consules, vel prætores legem ad populum curiatis comitiis ferebant de imperio militari obtinendo (r), sine qua lege bellum administrare non poterant (s). Distinguendum enim hic est inter *imperium* & *potestatem*: nam *potestatem* habere dicitur, *quicumque a populo negotio alicui præfectus est*; *imperium* vero is tantum, *cui a populo (*) nominatim belli gerendi potestas data est*. Imperium autem mandari solebat dictatori, consuli, prætori; & aliquando, ut hic videmus, privatis: proconsules enim proprie magistratus non erant (t), sed tantum *cum potestate*, & si lex accessisset, *cum imperio* esse dicebantur: ideoque nec auspicia habebant; nec triumphus facile ipsis decernebatur; præsertim si ex privatis in provincias ivissent (u): quod tamen perpetuum non fuisse, ex Pompejo Magno patet, qui eques Rom. iterum triumphavit (x).

Postquam provincie ita præsidibus suis obvenissent, vel potius ante, quam eas fortiti essent, ne ita locus odio vel gratiæ daretur (y), senatus consulto ornabantur (z), hoc est, earum latitudo, magnitudo exercitus, stipendium, viaticum, comitatus, *sive cohors* (a) (in qua erant legati, tribuni, præfecti, centuriones, ministri, contubernales (b)) *decernebantur*: ornare enim sæpe nihil aliud est, quam *instruere* (c). Contubernales autem proprie dicebantur adolescentes primarii, qui cum præsidibus ibant,

(o) Vid. senatus auctoritatem apud Cælium ad Cic. epist. 8.
 (p) *omn. Manut. ad Cæl.* (p) *ibid.* 7. Id. de prov. cons. 7.
 (q) *Suet. Jul. c. 25.* (r) *Liv. V. 52.*
 (s) *Vid. supra sect. I. c. 6. §. 2.*
 (*) (Fest. cum imperio &c.) (t) *Aperte Liv. XXVIII. 38.*
 (u) *Val. Max. II. 8. 1.* (x) *Cic. pro leg. Man. c. 21.*
 (y) *Vid. exempl. apud Liv. XXXIII. 41.*
 (z) *Cic. Agrar. II. 13.* (a) *Tac. An. VI. 9. & ibid. Lips.*
 (b) *Vid. Suet. Jul. c. 7.*
 (c) *Cic. in Verr. IV. 72. & sæpe alibi.*

bant, ut sub eorum quasi oculis militiæ aliorumque munerum rudimenta discerent (d). In ea cohorte præterea erant *amici imperatoris*, iique variis gradibus, ita ut vel *primæ*, vel *secundæ*, vel *tertiæ admissionis* dicerentur (e), quos Galli hodie dicebant *du grand & du petit coucher*, ou *lever*; qui scilicet ita familiares sunt præfidi, vel principi suo, ut ipsi cubitum eunti, vel lecto exsurgenti, adsint: olim etiam *comites* sunt dicti (f). Post hæc proconsul, sacris in capitolio rite peractis, *paludatus* (hoc est, *paludamento*, quæ vestis erat imperatoria (g) *inlutus*) in provincias proficiscebatur (h), li-
toribus cum fascibus, & securibus adsumtis, & amicis aliquanto spatio extra urbem eos deducen-
tibus (i).

§. III. Proconsulum in provincia munus.

In provinciis hi magistratus, ut jam vidimus, habebant *imperium* & *potestatem*; illud militiam, hæc jurisdictionem & cognitionem spectabat: hanc autem ut exercerent, plerumque paullo post quam in provinciam venerant, conventum provincialium in civitatem aliquam indicebant (k); vel ipsi provincie civitates juri dicundo obibant (l), idque *forum agere* proprie dicebatur (m). Jus porro dicebant (honestioribus quibusdam provincialibus in judicium adscitis (n)) ex legibus, quas imperator, quum primum regionem illam in provinciam formam rede-
gisset, ex decem plerumque legatorum (o) sententia ei imposuerat; vel ex iis, quæ postea de ea provincia in urbe latae erant, vel denique ex suis *edictis* (p); quæ, quia plerumque ex edicto prætoris urbani sumebantur, *translaticia* dicebantur (q), & sæpius edictis urbicis erant similia (r): licet tamen multa, quæ olim singulari jure in urbe recepta erant, ad provincias non porrigerentur (s). Habebant præterea curationem omnium rerum, quæ ad
pro-

(d) Cic. pro Cæl. c. 30. Id. pro Planc. c. 2. Tacit. Agric. c. 7.

(e) Senec. de benef. VI. 31. Suet. Vesp. c. 14.

(f) L. 4. D. de off. assessor. L. 16. de off. præf.

(g) Juv. Sat. VI. 400. Cic. Verr. V. 13. (h) Diarium ve-

rus apud Pigh. ad a. u. 585. (i) Vid. Liv. XLII. 49. C. in

Pis. c. 13. (k) Cic. Famil. III. 8. (l) Suet. Jul. c. 7.

(m) Cic. id. 6. Att. II. 16. 17. (n) Cic. Verr. II. 19.

(o) Liv. XXXIII. 24. Cic. Verr. II. 30.

(p) Quorum exempla exstant apud Cic. ad Att. VI. 1.

(q) L. 5. 2 ff. de off. procons. (ubi tamen hujus vocabuli nulla

mentio. Sed vide Briff. de verbis. quæ ad jus pertinent sign.)

(r) Vid. Menard. not. ad Cic. in Verr. diff. II. 43.

(s) Vid. Calcebery, Noods Obs. II. 3.

provinciae administrationem spectabant : ubi etiam omnia ad imaginem administrationis urbanae fieri solebant (f). »

§. IV. Reditus ex provincia.

Finito annuo munere (annus autem ille putabatur a tempore, quo provinciam ingressi essent, non a tempore profectionis ex urbe (u)) proconsul successori, si advenerat, provinciam & exercitum tradebat; & intra triginta dies juxta legem *Corneliam* (x) provincia decedebat; postquam (quod lege *Julia* cautum erat (y)) rationes provinciae apud duas ejus civitates deposuisset : quod si successor vel nondum advenisset, tamen decedebat, legato, vel quaestore suo (z) (quod frequentius erat, quia quaestor erat magistratus P. R. (a)) cum potestate in provincia relicto. Cum Romam rediisset proconsul, privatus urbem ingrediebatur, nisi triumphum peteret : tum enim urbem non intrabat, sed senatui extra urbem in aedem *Bellone* (vel etiam aliquando aliam (b)) evocato res suas gestas exposcebat : & si triumphum impetrasset (c), donec eum egisset, imperium, lege ea de re ad populum lata, retinebat (d), & interea ad urbem esse dicebatur (e). Inde rationes provinciae gestae ad ararium referebantur; ut & *beneficiarios* (f), sive eos, quos testimonio suo ob negotium aliquod in provincia bene gestum honoratos volebat : & hoc intra triginta dies post rationes relatas debebat fieri (g). Si provinciam bene rexissent proconsules, magnos honores a fociis consequebantur, statuas, (ad quas improbi praetores etiam pecuniam exigebant (h)) fana (i), dies festos (k), &c. quemadmodum, e. g. *Lucellea* festum in honorem *Luculli* apud *Cyzicenos* celebratum legimus (l), & *Marcellea* in honorem *Marcelli* *Syracusi* (m) : fin secus, judiciis repetundarum, peculatus, aliisque accusari poterant.

§. V.

- (1) *Cic. Fam. X.* 37. (u) *Id. ad Ast. V.* 14. 15. 21.
 (2) *Cic. Fam. III.* 6. (y) *Cic. Famil. V.* 20. & *not. ad*
II. 17. (2) *Ib. II.* 18. (a) *Ib.* 15. 18. & *ad Ast. VI.* 6.
 (b) *Liv. XXXVIII.* 44. (c) *Id. XXXIX.* 4. (d) *Cic. ad*
Ast. IV. 16. *Liv. XLV.* 35. (e) *Cic. ad Ast. VII.* 16. *Phil.*
III. 10. 11. (f) *Cic. pro Arch. c.* 5. & *Famil. V.* 20.
 (g) *Cic. l. prox. d.* (h) *Cic. in Verr. II.* 57. (i) *Vid.*
Cic. Famil. III. 7 & *omn. ad Ast. V.* 21. (k) *Ascen. ad Cic.*
in Verr. II. 10. (l) *Plur. Lucull.* p. m. 506.
 (m) *Cic. in Verr. II.* 21. (De divinis procoss. honoribus a-

gant *Memor. Acad. Lit. Paris.* tom. II, p. 450.

§. V. De Proprætoribus.

Omnia, quæ de proconſulibus dicta ſunt, etiam de *proprætoribus* dicta eſſe oportet intelligi; inter quos nulla fuit differentia, niſi quod illi duodecim, hi ſex tantum liſtoribus uterentur; tum quod proconſulis exercitus, cohors, &c. fere ampliora eſſent: imo qui ex prætura in provincias mittebantur, aliquando proconſules dicti ſunt (n); & rursus proprætores, qui ex conſulatu: quin quaſtores in provincia relictæ proconſules quandoque dicuntur (o). Aliquando denique etiam quaſtor pro prætore in provinciam miſſus legitur, ut *Piſo* apud *Salluſtium Catilin. c. 19.* cui adde eund. in *Jugurth. c. 111.* edit. *Jof. Waſſe, & Cato in Cyprum (p).*

§. VI. Ordinatio provinciarum ab Auguſto inſtituta.

Quantum proconſulum genus ab Auguſto Imperatore inſtitutum eſt: is enim totum orbem Romanum in duas partes diviſit, & provincias quidem validiores, & quæ hoſti patebant (q) magis, ſibi retinuit; pacatiores vero ſenatui populoque tribuit; eo conſilio, ut ita omnes legiones, & omne imperii robur penes ſe eſſent; licet ſpecie populum exercituum onere levandi. Prima hæc diviſio talis fere fuit (r): *ſenatoriæ & populares provincie* erant *Africa, Numidia, Aſia, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Cyrene, Bithynia cum Ponto finitima, Sardinia, atque Hiſpania Bætica.* Imperatorias provincias conſtituit hæc, *Hiſpaniæ* quod reliquum erat, ut *Tarraconenſem & Luſitaniam*, tum omnem *Galliam, Narbonenſem ſcilicet, Lugdunenſem, Aquitanicam, & Celticam, cum iis populis, qui eorum coloni eſſent: item Cæleſyriam, Phœniciam, Ciliciam, Cyprum, Egyptum;* quibus poſtea adhuc aliæ acceſſerunt. Sed tamen ſæpe regionum iſtarum conditio mutata eſt, ita ut, quæ antea ſenatoriæ provinciæ fuiſſent, deinde eſſent Imperatoriæ; & rursus vice verſa (r). Ad provincias ſenatorias regendas a ſe-

E natu

(n) *Vid. Fr. Fabr. ad Cic. pro Ligar. c. 1. Svet. Aug. c. 3.*(o) *Vid. Maner. ad Cic. Famil. II. 17. (p) Vell. II. 45. uti male Reinf. & Burmann. legunt quaſtorius.*(q) *V. Svet. Aug. c. 47.*(r) *Dio lib. LIII. ad A. U. 716.*(s) *Vid. omn. Lipſ. ad Tacit. l. 19.*

natu sortito mittebantur, qui *proconsules* dicti sunt (1), licet aliquando *prætorii* tantum essent, (vid. *Ex. Span. de us. & præst. numism. diss. XIII. p. 593. sequ.*) qui autem in *Cæsaris* provincias mittebantur, *legati consulares* (u); vel simpliciter *consulares*; item *legati Cæsaris pro consule* (x), vel *pro prætore dicebantur*; & aliquando etiam *præsides* (y); vel *procuratores*; præsertim si ex privatis missi essent. His quidem, ut gladium & habitum militare gererent, & militem capite plectere possent (z), concessit Augustus; quæ omnia *proconsulibus* ademit (a). *Proconsules* anno, *legatos* suos quamdiu ipse iussisset, provinciis præesse voluit: illis, ne delectum militare habere, vel pecuniam extraordinariam cogere possent, interdixit. (quamquam delectus nec libera republica, nisi speciali permisso iis concessus videatur (b)) tum constituit, ut successore misso statim provincia decederent. Vetuit quoque, ne quis ante quintum annum post gestum magistratum urbanum provinciam sortiretur. A præsidibus etiam multum differre *procuratores Cæsaris*, qui *curatores* quoque, & *rationales Cæsaris* (c) dicebantur; & res fisci dumtaxat curabant (d), & aliquando etiam *legatus* & *procurator* in eadem provincia, ille jurisdictionem, hic vestigalia curabat (e). De quæstoribus provincialibus jam supra c. 8. *hujus sectionis* diximus.

§. VIII. De Legatis.

Proconsulibus & *propratoribus* aderant *legati*, vel a senatu dati (f), vel senatus permisso ab ipsis *proconsulibus* adsciti (g), qui tum aliquem sibi legare dicebantur (h); vel denique lege extraordinaria constituti. Numerus eorum minimum erat ternarius (i); qui pro dignitate præsidis, & magnitudine provinciarum sæpe augebatur (k). Mu-

nus

(1) *Salmas. ad Suet. Aug. c. 47.* (u) *Serab. III. p. 156.*
 (z) *L. 20. D. de off. præf.* (y) *L. 1. D. eod.*
 (z) *L. 6. §. 8. D. de off. præf.* (a) *Dio lib. LIII.*
 (b) *Cic. ad Famil. XV. 1.* (c) *Lamprid. Alex. Sev. c. 44.*
 (d) *Tac. Agr. c. 13.* (e) *Vid. Ambiss. Corn. a Bynkerh.*
Off. jur. Rom. II. 20. seqq. (f) *Cic. Varin. c. 13.*
 (g) *Vid. Cic. ad Fam. XIII. 13. & Manur. ib. ad l. 7. Cic.*
in Verr. I. 17. (h) *ad Fam. VI. 6.* (i) *Vid. Sigon. de ant.*
jur. prov. II. 2. (k) *Cic. Philipp. II. 13.*

De Legatis, & Legatione Libera:

nus legatorum erat, ut quasi vicarii quidam iur. praeidis essent, eumque omni ratione, qua opera, qua consilio juvarent: tum privatarum causarum cognitionem mandata iurisdictione habebant (1), publicas vero quaestiones ipse proconsul exercere debebat (m): nec etiam legati animadversionem habebant, nisi proconsul a provincia abesset: unde fiduciarum tantum operam obtinere dicuntur (n). Aliquando etiam legati (o) sine praefide provincias, pacatas scilicet, populi Romani nomine obtinebant (p). Munus hoc honoratum valde habebatur (q); & saepe consulares (r) & praetorii eo functi legantur: quin lictoribus quoque & fascibus legati, aliquando certe, utebantur (s).

§. VIII. *De Legationibus liberis.*

Senatores, qui negotium aliquod privatum (unde tales reipublicae causa abesse non censentur (t)) in provinciis gerendum habebant, aliquando *liberam legationem* a senatu impetrabant (u), hoc est, legati nomine & insignibus ornabantur; ut ita honoratiores apud externas nationes essent (x), & ut facilius negotia sua perficere possent; quemadmodum exemplum talis legationis, voti solvendi causa susceptae, habemus apud *Ciceronem ad Att. IV. 2. XV. 8. & 11.* Sed cum multi facilitate senatus hac in re abuterentur, atque ita fociis sumptui onerique essent, Cicero (y) in consulatu suo, cum rem plane tollere non posset, tempus minuit, & ex indefinito annuum fecit: quod tamen postea ex lege Julia rursus quinquennale factum fuisse videtur (z).

E 2

CA-

(1) Cic. pro Flacc. c. 21.

(m) L. 1. pr. D. de off. ej. cui mand. est iur.

(n) Cels. de bell. civ. III. 17. & III. 51. Vid. & L. 1. §. 1. D. de off. ejus, cui mand. est iur. (o) d. L. 1. §. 1.

(p) Cic. de prov. cons. 3.

(q) Cic. in Vatini, c. 15. qui locus visu dignus est.

(r) Liv. XXXVII. 10. (s) Cic. ad Famil. XII. 30. Vid. Liv. XXIX. 5. & Cic. ad Fam. XII. 21.

(t) L. 14. D. de legation. (u) Cic. ad Famil. XI. 7. & XII. 21. (x) Val. Max. V. 3. ex. 3.

(y) Ipse de legib. III. 2. (z) Cic. ad Attic. 28. 17.

CAPUT XV.

De Ministris Magistratum.

§. I. De Scribis.

Inter ministros magistratum primo loco erant *scribæ*, qui singulis magistratibus apparebant, ut rationes publicas in tabulas referrent, & leges actæque omnia perscriberent; quique id muneris exercebant, *scriptum facere* dicebantur (a). Denominabantur autem scribæ a magistratibus, quibus apparebant (b), ita ut *questorii*, *edilicii*, (*Scriba librarius edilium curulum* est apud *Grut. p. 94. n. 11.*) *prætorii*, & sic porro dicerentur: erantque in decurias divisi: unde *decuriam emere* dicit *Cicero in Verr. III. 79. pro emere munus scribæ*. Munus eorum non nimis honorificum erat; sed tamen ingenui plerumque eo fungebantur, rarius libertini; (*) imo *honestus eorum ordo* ibidem *Ciceroni* dicitur: vid. eund. *de legib. III. c. ult. & ad eo* denum se extulerant, ut *Cato* in quæstura eorum audaciam reprimere coactus fuerit (c): sed certum tamen est, eorum munus apud Græcos multo honorificentius, quam apud Romanos fuisse (d).

§. II. De Accensis.

Accensi (*stads-boden of deur-warders*) dicti sunt ab acciendo: hi populum ad concionem, & jus poscentes in iudicium ad prætorem *accibunt*; silentium indicebant; consuli eo mense, quo fasces non habebat, præbant (e); erantque fere ex libertis,

§. III. De Praconibus.

Pracones etiam in decurias divisi erant: eorum vero usus erat multiplex; scilicet primo *in sacris*, ut silentium indicerent, & verbis male ominatis par-

(a) *Liv. IX. 46. Piso apud Gell. VI. c.*(b) *Vid. Sigon. de antiqu. jur. civ. Rom. II. c.*(c) Eos a servili comitatu distinguit *Livius XXXVIII. c. 1.* Sed quod servos publicos aliquando scribarum munia obivisse ait *Pignorius p. 61.* dubito an satis evincat *L. 3. C. de fery. reip. magnamit. Belgice dixeris eos stads-schryvers, boek-houders*; at barbara voce *klerken* audiunt.(d) *Plut. Cat. Min. p. m. 766.*(e) *Nepos Eumen. c. 1. (c) Vid. Liv. III. 31.*

parcere iuberent (f), unde apud Græcos *ιερακήριαι* sunt dicti (g), quasi *sacros præcones* dicas; eoque alludit D. Paulus 1. Tim. II. 7. 2. Tim. I. 1. Secundo, interveniebant præcones in *auctionibus* (h), ut bona venalia proclamarent, & pretia oblata renunciarent; qui autem in auctionibus publicis emebant, *sectores* dicebantur (i); imo ipsa *auctio sectio* appellatur apud Cic. Philip. II. 26. 29. &c. Tertio, in concionibus, ut *audientiam* facerent (k). Quarto, in *comitiis* (l), ut populum ad suffragia citarent, & magistratus designatos renunciarent. Quinto, in *legibus ferendis*, ut eas subiciente scriba populo recitarent. Sexto, in *judiciis*, ut reos, accusatores, testes citarent, instrumenta prælegerent. Septimo denique, in *senatu*, ut literas ad eum missas, aliaque recitarent. Eorum autem ars admodum erat lucrosa (m), erantque plerumque liberi (*). His affines fuerunt *coactores*, qui rerum in auctionibus venditarum pretia exigebant (n). Sed fuerunt etiam *coactores* publicanorum ministri, qui pecunias publicas cogebant (o).

§. IV. De Licitoribus.

Licitorum origo a Romulo fuit; exemplum rei ab Etruscis. Dicti sunt, juxta (p) plerosque, a *ligando* (q); & magistratibus majoribus, exceptis censoribus, apparebant; primo, *præeuntio* cum fascibus virgarum (unde Græce *ραβ ἄχος*) & securibus, de qua re jam satis dictum est; secundo, *submovendo* (r) obvios, (*τῷ ἀνασέλλων* (s)) ut locum magistratibus facerent, formula sequente: *si vobis videtur, discedite Quirites*; unde tribuno-

E 3

rum

(f) V. infra se. IV. c. 3. §. 5. (g) Homer. Iliad. IX. 170. (*ιερακήριαι* tantum invenio: neque enim alteram vocem reciperet versus.) Athen. IV. p. 149. (h) Plaut. Men. V. 9. 97. (i) De formulis *subhastare*, *subjicere* hastæ, vid. Briffon. VI. 1. (j) Flor. II. 6. (48.) & Cic. pro J. Rosc. c. 29. 33. 36. &c. (k) Plaut. Pœn. prol. 2. (l) Cic. in Verr. V. 15. (m) Martial. V. 57 VI. 8. Juven. VII. 6. (*) Immo ex antiqua lege apud Briffon. de formulis p. 142. *cives Romani* esse debebant, quod etiam claret ex Martiale. II. cc.) (n) Cic. pro Cluent. c. 64. Horat. Serm. I. 6. 85. (o) Vid. Græv. ad Cic. pro Rab. Post. c. 11. Inscript. apud Grut. p. 636. n. 5. 6. p. 627. n. 1. (p) Vid. Plut. Romulo p. m. 34. (q) Non. I. p. 80. edit. Plant. 1565. (r) Liv. VIII. 33. Horat. Od. II. 16. (s) Dion. Hal. X. 59.

rum plebis accensus id facere non poterat, quia illi non omnium, sed plebis tantum magistratus erant (x); tertio, *animadvertendo*, ut debitus honoris iis redderetur (u). Damnatos etiam iubente magistratu hac vel simili formula: *I lictor, ad te virgas reo, & in eum lege age* (x), virgis cedebant, & securi percutiebant (y): erantque fere ex ima plebe, sed tamen libera, & sæpe liberti illius, cui apparebant (z). Itaque diversi erant lictores a servis publicis, de quibus extat senatusconsultum apud Frontin. *de aquad.* tit. L. II. n. 1658. in *Tosf. Grav. T. IV.* (Adde *Pignor. & T. Popinam de servis publicis*. *Adparitores* autem eorum similes fuisset credo, quos nostri maiores *wandgolders* dixere: quique hodie Amstelodami ac Lugduni *floepen*, & Rotterodami *belleb. indirs* vocantur, & magistratibus a custodia corporis sunt.

§. V. De Viatoribus.

Viatores, qui proprie ædilium & tribunorum plebis erant ministri, ita sunt dicti, quia frequens eorum ab urbe in agros *via* erat (a), cum proceres illi prisci, quos arcessebant, plerumque ruri degissent (b); agriculturæ enim studiosissimi erant Romani veteres (c).

§. VI. De Carnifice.

Carnifex fuit, qui servos, vel infimæ sortis homines gravioribus poenis damnatos supplicio afficiebat: servi enim & liberti diverso ab ingenuis supplicio afficiebantur (d). Erat autem tanto contemptui, ut extra urbem habitare cogeretur (e): quod etiam apud Græcos obtinuit (f); imo apud Rhodios urbem numquam ingrediebatur (g) carnifex.

S E-

(t) Liv. II. 56. (u) Id. XXIV. 44. (x) Id. XXVI. 16.
(v) Id. II. 5. *Notius* l. prox. d. (adde Liv. I. 26. II. 5. & VIII. 7.) (z) *Vid. Cic. in Verr. I. 26.* (a) *Columell. Præf. 1. Fest. hac voc.* (Inscriptio quædam apud Gruter. p. 236. habet: *Viatores qui Cesarib. & Cos. & Pr. apparent.*)
(b) *Cic. de senect. c. 16.* (c) *Vid. Juven. XI. 85. Sen. de prov. c. 3.* (Cives Romani erant, ut jubebat lex vetus apud Buffon. de formul. lib. II.) (d) *Tac. Annal. III. 50. & XV. 60.*
(e) *Vid. Plaut. Pseud. 1. 3. 98. Cic. pro Rabir. perd. reo. c. 3.*
(f) *Politux Orom. IX. 1. f.* (g) *V. Mewf. Rhodo I. 21. & Falcker. Amosait. philol. tom. 1. p. 195.)*

SECTIO TERTIA

DE JUDICIIS.

CAPUT I.

De Judiciis.

Judicia sunt vel privata, vel publica: privata judicia sunt controversiarum de rebus privatis legitimæ discussiones, cognitiones, & definitiones. Eorum porro ratio hæc erat.

§. I. De Citatione.

Si domi inter amicos lis componi non potuisset, (quod tamen plerumque tentabatur *(a)*) die postulationum petitor *(*)* adversarium in jus vocabat, hoc est, rogabat, ut se ad prætorem sequeretur. Si sequi noller, ex legibus XII. tabularum obtorto collo eum in iudicium rapere poterat *(b)*; si antea præsentem aliquem antestatus esset *(c)*, hoc est, testem advocasset *(d)*; quod fiebat tacta ejus auricula *(e)*, quia in auris memoriæ sedes habebatur *(f)*. Sed postea edicto prætoris cautum fuit, ut, si quis in jus vocatus non iret, satisfacere fore, ut se in jure sisteret *(g)*. Si reus satis, vel cautum non dedisset, post antestationem in jus ducebatur ad prætorem postulationibus sedentem; alioquin in carcerem, ubi tervaretur in sequentem postulationis diem in jure sistendi causa *(h)*. Quod si quis domi suæ latitaret, extrahere quidem eum inde non licebat *(i)*, quia sua domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum est; verum edicto prætoris, quod ad aedes rei cum testatione affigebatur, citatus fuit; & si tertiæ citationi (fiebant citationes decem diebus inter singulas interpositis *(k)*) reus non paruisset, prætoris decreto bona ejus possideri,

E 4

(a) Vid. Cic. pro Quint. c. c. § 11. & *ibi* not. Id. pro Cæc. c. 2.

()* (Qui ambo olim rei sunt dicti. Vid. Synonyma nostra.)

(b) Plaut. Poen. III. 4. 45. *(c)* Horat. Serm. I. 6. 75.

(d) Plaut. Pers. IV. 9. 50. Cure. V. 3. 17. Pæn. V. 4. 59.

(e) Hor. d. l. 77. Plaut. Cure. V. 2. 23. *seq.*

(f) Servius ad Virg. Ecl. VI. 1. *(g)* Tit. D. si quis in jus voc. non ier.

(h) Plaut. Pers. II. 4. 18. Vid. Clav. Noods observ. II. 20.

(i) L. 18. & 21. D. de in jus voc. Vid. Cic. pro Dom. 41.

(k) L. 68. *seq.* D. de judic.

sideri, proferibi, & distrahi juebantur (l). Si reus in iudicium venisset, actor edebat actionem (m), hoc est, declarabat, qua actione uti, & qua ex causa agere vellet; nam sæpe plures actiones in unam causam concurrebant: ut, e. g. in causa furti aliquis poterat agere rei vindicatione, vel conditione furtiva, vel denique ad poenam dupli in furto nec manifesto, vel quadrupli in furto manifesto (n): ei, qui domo sua prohibitus fuerat, actio iniuriarum, & alia de vi illata competebat: & sic in aliis. Tum actor a prætore actionem, sive iudicium postulabat, hoc est, petebat, ut sibi in adversarium liceret intendere (o); reus vero postulabat advocatum. His impetratis actor certa formula vades petebat, fore, ut reus certo die (qui plerumque perendinus erat) se iudicio sisteret;isque reum vadari dicebatur (p), reus contra dicebatur vadimonium promittere (q); & si non adesset, vadimonium deferere (r). Tertio inde die, nisi transactum esset (s), prætor litigatores citari juebat, quique non adfuisset (nisi causa (t) fontica fuisset impeditus) causa cadebat (u).

§. II. De intentione actionis.

Si uterque adesset, actionem suam actor intendebat certa formula conceptam; singulæ enim actionum intentiones propriis suis formulis erant inclusæ, a quibus nec latum unguem recedere licebat (x), nec vel uno nummo, e. g. plus petere (y); easque composuisse dicebatur Cn. Flavius scriba primum; mox ædilis curulis A. U. 449: (z): (a) sed eas formulas prudenter sustulit Imperator Constantinus L. 1. C. de form. & imp. act. subl. Concepta actionis intentione, actor iudicium sive iudicem in eam a prætore postulabat: si iudicem; aut eum, qui proprie iudex dictus est, aut arbitrum: si iudicium; aut recuperatores, aut centumviros. Iudex, qui

(l) V. Sigon. de iudic. I. 18. (m) L. 1. pr. D. de edend. Plaut. Pers. IV. 9. 8. (n) §. 1. Inst. de oblig. que ex del. nasc.

(o) L. 1. §. 2. D. de postul. L. 4. §. 8. D. de damn. infest.

(p) Hor. Serm. I. 9. 38. Plaut. Cæc. I. 3. 5. (q) Gell. VII. 1.

(r) Cic. pro Quint. c. 14. 15. &c. (s) Quid sit transigere vid. L. 1. D. de transact. (t) Tot. sit. D. si quis caus. in jud. sit.

(u) V. Suet. Cajo c. 39. Horat. Serm. I. 9. 15.

(x) Suet. Claud. c. 14. (y) Plaut. Most. III. 1. 122.

(z) Liv. IX. 45. L. 2. §. 7. D. de orig. iur.

(a) Cic. ad Att. VI. 1. pro Mur. c. 11. & de orat. I. 2.]

qui ex albo (b) prætoris dabatur (c), cognovit omnium generis causas, sed leviores; nec a formula iudicii vel tantillum, ut dixi, ei licebat discedere (d). (Iudex inter partes *sedere* dicitur Phædr. Fab. l. 10. Gell. XIV. 2. p. 643. ubi vid. Gronov.) Arbitrarius cognoscebat de iis causis, quæ bonæ fidei (e) & arbitrariæ dicuntur: & in arbitriis aliquando pecunia deponebatur, quæ dicebatur *compromissum* (f). Recuperatores dicti sunt, qui de rebus privatis recipiendis, reddendisque cognoscebant, & in controversiis de facto tantum dabantur, ut in iniuriis (g), &c.

§. III. De Centumviris.

De centumviris paullo latius est dicendum. Hi fuerunt creati terni ex singulis tribubus, ita ut revera centum & quinque numero essent; qui in causis gravioribus, & quæ non facti, sed juris erant, (præcipue in hereditatis petitione, causa inofficiosi testamenti (h), & similibus (i)) iudicia faciebant. Hæc autem centumvitalia iudicia nec privatis, nec publicis iudiciis erant similia. Vid. Cl. Græv. Pref. ad tom. II. Thes. antiquit. Roman. Sed propriam quamdam sibi formam habebant: ac præterea centumviri in tribunalibus sedebant (k), cum alii iudices subselliis dumtaxat uterentur (*); nec ab iis appellari poterat (l), quia totius populi hic confessus quodammodo consilium erat. Videntur creati centumviri circa a. u. 513. quando primum triginta quinque tribuum numerus expletus est, & facit eo L. 2. §. 29. D. de or. jur. At post Augustum hæc iudicia magis frequentari coeperunt (m), & centum ac octoginta ordinario iudices conscripti sunt, & in quatuor consilia, sive *tribunalia* divisi (n). Hi prætoris denunciante a *decemviris*

E 5

fili-

- (b) Cuius meminit Senec. de benef. III. 7. (c) Gell. XIII. 9.
 (d) Sen. de clem. II. 3. & epist. 48. (e) §. 30. seq. Inst.
 de off. Vid. omnino Cic. pro Q. Rosc. Com. 4.
 (f) V. Cic. ibid. & in Verr. II. 27. ad Famil. XII. 30.
 (g) Gell. XX. 1. Vid. Hotom. ad Cic. pro Cæcin. c. 1.
 (h) L. 13. D. de inoffic. testam. (De centumviralium causarum profanatione &c. multa conqueritur Plin. Ep. II. 14.)
 (i) Cic. de Or. I. 38. omni. (k) Vid. L. 76. pr. D. de legat. 2.
 (*) (Gell. XIV. 2. ubi vid. Gronov.)
 (l) V. Siccama de iud. centumvir. l. 6. Suet. Domit. c. 1.
 (m) Vid. Dial. de cl. or. c. 38.
 (n) Plin. Ep. I. 18. IV. 14. VI. 33. Quinfil. XII. 1.

stilibus judicandis (o) cogebantur, qui inter minores magistratus, & in consilio prætoris erant; ac etiam centumviris quodammodo præerant: erant autem quinque senatores, & quinque equites Romani (p). Præsidebat huic judicio prætor urbanus medius, ut videtur, inter quatuor consilia; sed causæ leviores in duplici tantum consilio aliquando agebantur, ita ut uno tempore duæ diversæ causæ agi possent (q). Conveniebant centumviri in *Balisticis*, quæ fuerunt ædificia splendida: ubi deposita erat *hasta* (r), signum jurisdictionis: unde *hasta judicium* pro *centumvirali* dicitur (s), & *hastam cogere* dicebantur decemviri; quemadmodum *judicium cogere* dicuntur, qui *judicio præsumt* (r).

§. IV. De forma judicii.

Judex, ut arbiter, a reo probari debebat, ac tum *judex convenire* dicebatur (u): & judicio quoque centumvirali uterque tam actor, quam reus subscribere (x) debebat, ut ita in illud consensisse eos appareret. Judex porro ille dabatur (y), qui nec legibus, nec natura, nec moribus, quo minus judex esset, prohiberetur: & in ea verba dabatur, quibus postulatus erat. Tum interponebantur *satisfactiones judicatum solvi*, & *rem ratam haberi*. Prior præstabatur a procuratore rei, absente reo (z), vel ab ipso reo, si præsens esset, in judicio, vel extra judicium, procuratorem suum confirmante (a). Hujus satisfactionis tres erant clausulæ (b), nempe de *re judicata solvenda*; de *re defendenda*, hoc est, *judicio sisti*; & de *dolo malo*. Sed in propria persona conventus reus satisfactione non gravabatur (c); at de exitu litis expectando vel juratoriam cautionem, vel nudam promissionem, vel satisfactionem pro qualitate personæ suæ dare compellebatur. *Rem ratam haberi*, satisfactionem præstare debebat procurator actoris (d), de cujus mandato aliqua ex parte

(o) *Lucan. ad Pison. 47.* (p) *Vid. Celest. Noctæ de jurisd. l. 12.*
 (q) *Vid. omn. Plin. Ep. II. 14.* (r) *L. 2. §. 70. D. de cr. jur. Jost. Aug. c. 35. Martial. VII. 62.* (s) *Val. Max. VII. 2. 1.*
 (t) *Val. Max. IX. 12. 7. Cl. Noctæ de jurisd. l. 12.*
 (u) *Val. Max. II. 8. 2. Cic. pro Cluent. c. 93.*
 (x) *Plin. Epist. V. 1.* (y) *L. 12. §. 2. D. de judic.*
 (z) *§. 5. Inst. de jurisd.* (a) *§. 4. Inst. eod.*
 (b) *L. 6. D. judicatum solvi.* (c) *§. 2. Inst. de satisf.*
 (d) *§. 4. Inst. l. 1. Vid. Men. arg. in orat. Cic. pro Quint.*

te dubitabatur (e) : vel, si mandatum exhibere non cogeretur, quales erant personæ conjunctæ auctori (f). Hujusque rei ratio erat, ne judicia fierent elusoria, atque ita dominus de eadem re iterum experiri cogeretur. Tum etiam auctor eum, unde petebatur, sponsione provocabat, *ni ita esset* : & pecunia, quæ deponebatur, dicebatur *sacramentum* (g).

Deinde fiebat *litis contestatio* ; quæ nihil aliud est, quam *rei controversæ apud judicem ex utraque parte testato facta narratio* (h) : & *judicium* demum a lite contestata incipere dicitur ; unde ante *judicium conceptum*, & ante *litem contestatam* idem valent (i). Post *litem contestatam* uterque litigator denunciabat alteri in diem tertium, sive *perentium* (k), unde *comperendinatio* est dicta, quæ eadem *conditio* (l). Eo die *judicium* fiebat ; nisi *judex* aut alter litigantium *morbo fontico* (m) impeditus abesset ; tum enim *dies diffiniebatur* (n). Si alter litigatorum non venisset, neque morbum excusasset, prætor in eum *edictum peremptorium* (o) dabat ; ad quod non post tria, sed post duo edicta ventum est (p). Si uterque venisset, *judex* primo jurabat, se ex lege judicaturum ; & mox uterque litigatorum ejus iussu *jusjuramentum calumniæ* (q) præstabat, hoc est, *jurabat, se non frustrandi, aut vexandi causâ litem suscipere* (r) : *calumniari* enim proprie est, quod Galli hodie dicunt, *chicaner* (s). Auctor etiam in quibusdam causis *in litem jurabat* (t), hoc est, *juratus litem aestimabat* (u) ; scilicet in judiciis bonæ fidei, ubi res repetebantur (x), vel, si contumacia, aut dolus rei intervenisset (y). *Judex*, si unus esset, unum vel alterum amicum jurisperitum in consilium sibi adsumebat

(e) L. 1. Cod. de proc. (f) d. 6. 1. Inst. h. t.
 (g) Vid. Vales. ad Liv. III. 57. Varr. de ling. Lat. IV. 4.
 (h) Vid. L. un. C. de lit. cont. (i) Vid. Cl. Noode de jurisd.
 L. 15. (k) Acon. ad 1. in Verr. c. 9. (l) Vid. Fest. hac voc.
 (m) Qui quis fit, vid. L. ult. §. 1. D. de edil. edict. Gel.
 XX. 1. L. 60. D. de re jud. L. 113. D. de verb. sign.
 (n) L. 2. §. 3. D. si quis caus. in jud. sist. Gell. XIV. 2. Vid.
 legem Numæ apud Fest. voc. Reus. (o) L. 68. seq. D. de jud.
 (p) Vid. Cl. Noode Obs. I. 8. (q) Cic. pro Mil. c. 27.
 (r) Vid. L. 231. D. de verb. sign. & ibi Goedd.
 (s) Pollux Onomast. VIII. 6. 55. (t) Cic. pro Q. Rosc.
 Com. c. 1. L. 5. D. de in lit. jur. (u) L. 8. D. cod.
 (x) L. 3. §. 2. D. commod. (y) L. 8. D. de in lit. jur.
 (De iurejurando qualicumque veterum lege Memor. Acad. lit.
 Paris, tom. II. p. 244. & tom. V. p. 1. seqq.)

bat (z). Tum *causa perorabatur*, quod vel breviter fiebat, & *causæ conjectio* dicebatur (a); vel pluribus & artificiosis verbis, quales sunt orationes Cic. pro *Quinctio*, & pro *Roscio Comædo*. Rabulæ autem, qui causas tantum *morabantur*, *moratores* inde fuerunt dicti (b). Denique testes audiebantur; & tabulæ aliaque instrumenta producebantur.

§. V. De exitu iudicii.

Post meridiem ante solem occasum ad *sententiam dicendum* ventum est, nisi iudex causam non intellexisset; tum enim jurabat sibi *non liquere*, atque ita iudicatu illo solvebatur (c): & hinc postea, ne temere iudicarent, aliquando Imperatoris iudicium efflagitabant (d). Vel etiam *ampliabat* (e) iudex causam, hoc est, *differebat*: (ἀναβαλλων dicunt Græci (f)) quod tamen publicis iudiciis magis usitatum fuisse videtur. Pronunciabant autem plerumque iudices *videri* (g) sibi rem aliquam ita esse, vel *non esse*, etiam si certissime rem cognovissent (h): alioquin alterum litigatorum condemnabant (i), alterum absoluebant (k). *Arbitri* vero primo arbitrium pronunciabant; deinde, si reus arbitrio parvisset, eum condemnabant (l); & quidem, si dolus rei intervenisse probaretur, in quantum actor iurejurando litem æstimasset (m); licet etiam quandoque officio iudicis iusjurandum taxatione refrenaretur (n). Et in arbitriis quidem iudex liberior fuit (o), quam in iudiciis, quæ stricti iuris erant; quia in arbitriis poterat rationem habere ejus, quod bona fides exigebat (p): licet tamen etiam arbitri prætoris auctoritati essent subiecti (q); itque eorum, ut aliorum iudicum, sententiam & pro-

(z) Gell. XII. 13. Plaut. Mœr. IV. 3. 34.

(a) Gell. V. 19. Vid. E. 2. D. de reg. jur.

(b) Vid. Ait. & alios ad Div. in Verr. c. 15.

(c) Gell. XIV. 2. (d) Phædr. III. 10.

(e) Acon. ad Verr. I. 5. (f) Lucas Affor. XXIV. 21. &

XXV. 17. (g) L. 27. §. 1. D. de liber. caus. (Phædr. I. 10. e. ubi vid. Ruetish. & Rigalt. Adde Brisson. de form. Quod si non liquere sibi jurassent, iudicatu illo solvebantur. Vid. Gell. XIV. 2. f. add. Phædr. III. 10. 41.)

(h) Cic. Acad. IV. 47. (i) Vid. ex. gr. L. 2. §. 1. D. que sent. que ap. resc. (j) Vid. Sigon. de jud. I. 22.

(l) L. 18. pr. D. de dol. mal. (m) L. 68. D. de rei vind.

(n) d. L. 18. pr. D. de dol. mal. (o) Sen. de benef. III. 7.

(p) §. 2. & seq. Inst. de a. t.

(q) L. 2. §. 1. D. de recept. qui arbit.

pronunciaret, & exequeretur. Cum autem semel iudex, five bene, five male, sententiam dixisset, iudex in ea causa esse definebat (r).

Peracto iudicio, reo aliquando ex iustis causis dabatur *restitutio in integrum* (s); quæ est *reintegratio grande rei, vel causæ actio*: & proprii erroris veniæ petitionem, vel adversarii circumventionis allegationem continet, cum *appellatio* iniquitatis sententiæ querelam prodat (t).

Reus, nisi intra triginta dies, quam condemnatus fuerat, iudicatum fecisset, vel appellasset, a pretore *nexus creditori addicebatur* (u), ut eum in privatum carcerem conderet, donec pecunia, vel opera satisfecisset (x). Actor contra *calumnie* iudicio tenebatur: *calumniatores* autem sunt, qui *accepta pecunia litem falso intendunt* (y). In iudiciis vero divisionis tam reus, quam actor, de calumnia jurare debebat (z).

Judex denique, si sciens (a) dolo malo injuste iudicasset, *litem suam faciebat*, hoc est, *veram litem estimationem præstare cogebatur* (b); de quo crimine aliquando etiam lege repetundarum quæsitum fuit. Quod si pecuniam iudex a litigantibus accepisse convinceretur, ex lege XII. tabularum capitis damnebatur (c). Et hæc de iudiciis privatis: sequuntur publica.

C A P U T II.

De Iudiciis Publicis.

§. I. Publica iudicia quæ sint.

Publica iudicia sunt, in quibus queritur de criminibus; atque ita vocantur, quia in iis cuius de populo actio permittitur (a). Ita igitur recte possunt definiri, quod sint *Decreta, quæ de criminibus*

(r) L. 55. D. de re iud. (s) L. 1. seq. D. de in integr. rest.

(t) L. 17. D. de minor.

(u) Ter. Phorm. II. 1. 20. Cic. pro Flacc. 6. 20. Gell. XX. 2. emm.

(x) Quintil. Inst. VII. 3. (Hi temporarii servi erant, & proprie nexi dicebantur: at durius a dominis habiti magnas sæpe turbas dederunt. Vide c. g. Liv. II. 23. Hoc tamen ligandi jus desit a; u. 429. teste Livio VIII. 28.)

(y) Tor. tir. D. de calum.

(z) L. 44. §. 4. D. fam. evict.

(a) L. 15. D. de iudic. (b) Pr. Inst. de obl. quæ quasi ex

d. n. rubr. tit. 17. L. 1. Dig.

(c) Gell. XX. 1.

(a) §. 1. Inst. h. t. Vid. Salm. de modo usur. c. 3. p. m. 307.

minibus, quaestore aliquo iudicium exercente, iudices ab eo dati fecerunt, prout leges de singulis criminibus latae iusserunt (b). Fuerunt haec iudicia, vel ordinaria, vel extraordinaria: illa, quae a praetoribus; haec, quae a quaestoribus (qui quaestores paritidii (c) dicebantur & duumviri (d)) a populo extra ordinem constitutis exercebantur. Atque olim quidem omnia iudicia publica erant extraordinaria: verum circa A. U. 605. constitutae sunt Quaestiones perpetuae, (de quibus iam aliquid, cum de Praetoribus ageremus, diximus) hoc est, certa crimina certis Praetoribus dijudicanda sunt data; ita ut novis legibus ad eam rem amplius opus non esset. Post hoc tamen tempus multae etiam Quaestiones, vel ab ipso populo in Comitibus, (de quibus iudiciis paulo post dicemus) vel a Quaestoribus extra ordinem creatis exercitae sunt; & hoc vel ob atrocitatem, vel ob novitatem criminis: ut, exempli gratia, in causa Milonis, qui Clodium occidisse dicebatur (e); & in causa ipsius Clodii pollutorum sacrorum rei (f). Et sic A. U. 640. de incesto Vestalium extra ordinem quaesivit L. Cassius Longinus (g). Primae autem Quaestiones perpetuae fuerunt Repetundarum, Peculatus, Ambitus, & Majestatis.

§. II. De materia horum iudiciorum.

Repetundarum, subintellige, *pecuniarum*; (Graeci dicunt, κρινεῖν τινὰ κακώσεως ἐπαρχίαν; iudicare aliquem *repetundarum* (b); & ἐυδύναι ὄφελειν, damnari *repetundarum* (i)) *repetundarum*, inquam, iudicium est (k), quo focii provinciales pecunias, sibi a magistratibus provincialibus contra legem ereptas, *repetunt*; unde *socialis* haec *lex* a Cicerone in *Verrinis* (l) vocatur: & hoc iudicio ex lege *Julia* etiam poterat agi adversus eos, ad quos ea pecunia per-

(b) Vid. Sigon. de iud. II. r.

(c) L. 2. §. 23. ff. de O. J.

(d) Cic. pro Rab. c. 4. Liv. 1. 26.

(e) Vide Orat. pro Milone.

(f) Cic. ad Att. I. 12. Plus. Cic. p. m. 274.

(g) Aesc. ad Cic. pro Mil. 12.

(h) Plus. Cas. non longe ab init. (i) Aesc. apud Eud. comm. I. Gr. v. m. 42. (k) L. 1. 3. 4. ff. ad L. Julia repet. Possel. Callig. p. 44.

(l) Vid. Divinat. 5. & 20.

pervenerat (m): licet videatur etiam exilii poena fuisse constituta repetundarum damnatis (n). *Peculatus* iudicium est, quo quis accusatur furti pecunie, publicæ, vel sacre (o); itaque κλοπή τῶν δημόσιων dicitur Plutarcho aliisque. Peculatus affinis est quæstio de pecuniis residuis, ut nempe pecunie publicæ, quæ residuæ apud quemque essent, exigèrentur (p). *Ambitus* crimine tenetur, qui malis artibus honores a populo impetrare conatus est (q); itaque hoc iudicium in Urbe cessavit, postquam ad curam Principis magistratuum creatio pertinuit, non ad populi favorem. *Majestatis* crimen est (non ut vulgo hodie prave enuntiant, *lesæ Majestatis*; * & hoc crimen aliquando simpliciter *Majestas* dicitur (r)) quod adversus Populum Romanum, aut ejus securitatem committitur (s), ut exercitum e provincia educere; sua sponte bellum gerere; in iussu populi, aut Senatus in regnum accedere (t); legiones sollicitare (u). Sed hujus criminis prætextu secuti Principes plurimos innocuos sustulerunt, ita ut Plinius Paneg. p. m. 121. eleganter dicat, *Majestatis singulare & unicum crimen fuisse* (sub Domitiano scilicet) *illorum, qui crimine vacarent*. *Majestas* autem, ut id obiter addam, quemadmodum ea vox hodie sumitur, vel potius quemadmodum sumi oporteret, nihil aliud est, quam *dignitas ex imperio & honore*; nec tale quid, quale hodie sibi fingunt omnipotentis Principum patroni (x). Hoc crimen sub Imperatoribus impietatis crimen dictum fuit (y): δίκη τῆς ἀσεβείας (z). His quæstionibus postea Sulla Dictator adiecit quæstiones de *Sicariis* & *Veneficiis*, (quibus qui teneantur, videri potest in titulo Pandectarum ad eam legem) & de

(m) Cic. pro Rabir. Post. 4. (n) Vid. Cic. Verr. IV. 10. collato cum orat. pro Falto II. nam ex iis locis videmus, C. Catonem Tarracone exulasse. (o) L. 1. & 4 ff. ad l. Jul. pecul. in Cic. 1. in Verr. 4. (p) Alton. ad Cic. Cornel. 1. p. 66. ed. Grav. Rubrica tit. 13. XLVIII. ff. (q) Vid. l. un. pr. ff. de l. Jul. amb. (*) (Tamen Tac. Ann. III. 24. dixit: nam culpam... gravi nomine læsarum religionum ac violatæ majestatis appellando.)

(r) Cic. ad Famil. III. 2.

(s) L. 1. §. 2. ff. ad l. Jul. Majest. Cic. Verr. 1. 3.

(t) Cic. in Pis. 21. (u) Id. pro Cluent. 35. (Insigne exemplum in Pisone V. apud Tacit. 11. 79. seqq.)

(x) Vid. elegantiss. Radd. Herin: Schelium de jure Imperii p. m. 46. (y) Tac. Ann. VI. 47.

(z) Xiphilin. 66.

& de Falso. Falsi crimen committit, qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum fecerit, vel monetam adulterinam sit fabricatus (a); unde hæc lex etiam testamentaria & nummaria dicitur a Cicerone in *Verrem* L. 1. c. 42. §. 7. *Instit. de publ. jud.* Mox etiam aliæ quæstiones accefferunt, ut quæ fiebant ex lege Pompeja de parricidis: (quorum poena erat (b), ut cum simia, cane, serpente, & gallo gallinaceo culleo infuti, & virgis sanguineis verberati in mare demergerentur (c): quod si mare longius abesset, secundum D. Hadriani constitutionem ad bestias dabantur, vel vivi exurebantur (d)) ex legibus Juliis de vi publica, vel privata: vis publica est, quæ principaliter rei iurique publico (e) contraria est; vis privata, quæ rei iurique privato (f). Et sic aliæ præterea quæstiones, ut de adulteriis, de perjuriis, &c. fuerunt.

§. III. De Ordine Judiciis Publicis.

Ordo *Judicii Publici* hic erat: Qui aliquem accusare volebat, eum in jus vocabat eo modo, quem in privatis iudiciis diximus: & hoc sæpe juvenes nobilissimi faciebant, qui ex virorum illustrium accusatione gloriam sibi aucupabantur (g); vel, ut loquitur Cicero pro Cælio cap. 7. adolescentiam suam commendare volebant (h). Inde accusator a Prætoris postulabat, ut sibi ejus nomen deferre liceret: (quod itaque ab ipsa accusatione distinguendum est (i)) sed hoc nec mulieribus (k), nec pupillis (l), (nisi in certis causis, ut si parentum, liberorumque, & patroni, & patronæ, & eorum filii, filiæ, nepotis, neptis mortem exequantur) nec militibus concedebatur (m), nec infamibus: neque etiam licebat magistratus, vel eos, qui causa Reipublicæ abesset.

(a) *Vid. tit. ff. ad l. Corn. de fals. l. 2. & 9. cod.*

(b) *L. 9. ff. h. t.*

(c) *Juven. VIII. 111. Suet. Ner. 41.*

(d) *L. 9. ff. ad L. Pomp. de parr. Vid. Cl. Noodt probab. l. II.*

(e) *L. 1. & 3. ff. ad l. Jul. de vi publ.*

(f) *Tit. x. ad l. Jul. de vi priv.*

(g) *Exem. ap. Suet. Jul. 4. Cic. in Verr. 1. 38.*

(h) *Vid. etiam Cic. ib. 30.*

(i) *Vid. Cic. ad Famil. VIII. 6. & ibi Manut. Id. pro do-*

mo 19. (k) L. 2. ff. de accusa

(l) L. 2. §. 1. ff. cod.

(m) D. l. 3. ff. cod.

absent, accusare secundum legem *Memmiam* (n).

Si autem plures essent accusatores, iudicium fiebat (o), uter deferre deberet, quod *Divinatio* dicebatur: de cuius nominis ratione vide *Ascon. argumento in divinacionem Cic. ronis*, & *Gellium* II. c. 4. Alii vero, si vellent, excusationi subscribere poterant (p). Inde die constituta coram Pratore *delatio nominis* certa etiam formula fiebat, (exempli gratia, *Ajo te spoliasse Siculos, &c. atque eo nomine sestertium millies ex lege repeto* (q)) si prius accusator jurasset *calumniam* (r), hoc est, se non calumniandi causa rei nomen esse delaturum. Quod si reus tacuisset, aut confessus esset, *lis aestimabatur* (s) in iudiciis repetundarum, aut *peculatus*; aut *pæna repetebatur* in aliis. Si inficiatus esset, postulabatur, ut *nomen ejus inter reos recipere*tur, hoc est, in tabulas inter reos referretur (t): delatio autem libello subscripto, quod omnia & singula ad accusationem spectantia comprehendebantur, apud Prætorem relinquebatur (u). Tum Prætor certum diem, quo uterque, reus scilicet & accusator, adesset, constituerebat; qui aliquando decimus, aliquando tricesimus erat; & in iudicio repetundarum sæpe longior (x), quia scilicet probationes ex provinciis multa inquisitione erant petendæ. His factis reus cum amicis & cognatis suis *sordidum* (y), sive obsoletum habitum adsumebat, & patronos sibi conquirebat. Cum dies dictus advenisset, accusatores, reus & patroni ejus per præconem *citabantur*, quique non adfuisset, *caussa cadebat* (z): sive absente accusatore rei nomen ex tabulis eximebatur (a). Si adessent, *sortitio iudicium* fiebat eo numero (b), quem

(n) Cic. in Vatin. 14. Val. Max. III. 7. §.

(o) L. 16. ff. de accus.

(p) Cic. divin. in Verr. 15. & ibi Ascon. Tac. Ann. I. 74. Callus ad Cic. 2. Liv. XXXII. 47. (Nepos Attic. 6.)

(q) Divin. in Verr. 5.

(r) Cælius ad Cic. Famil. VIII. 2. Liv. XXXIII. 47.

(s) Cic. in Verr. Aff. 1. 13.

(t) Cælius ad Cic. 1. d.

(u) L. 7. pr. & §. 1. ff. de accus. Gell. II. 4.

(x) Ascon. argum. Aff. I. in Verr.

(y) L. 39. ff. de injur. Liv. II. 54.

(z) Ascon. in argum. Corneliam.

(a) Cic. Verr. II. 40. & IV. 19.

(b) Ascon. in Præcon. Aff. in Verr. & 6.

quem lex præscribat; & ex illis, qui eo anno ad judicia selecti erant (c): quæ, ut jam antea vidimus, aliquando penes Senatores, aliquando penes Equites fuerunt; quibus demum ex lege *Aurelii Cotta* Prætoris accessere *Tribuni æarii* (d): quos suffulit *Julius Cæsar* (e): sed iis restitutis *Ducenarius* addidit *Augustus*, qui de levioribus summis iudicarent (f). Ex his litigantes, quos idoneos sibi non putabant, *rejicere* poterant (g); atque in eorum locum Prætor, vel *Judex* quæstionis alios *subornabatur* (h): in iudicio vero repetundarum ex lege *Servilia* (i) actor ex quadringentis & quinquaginta iudicibus edebat centum, ex quibus reus quinquaginta *rejicere* poterat. *Judices citati* (nisi ex iustis causis se excusassent) *jurabant* (k), se ex lege iudicatu-
ros. Hinc jam causa peragebatur *accusatione*, & *defensione*. *Accusatio* maxime nitebatur *testimoniis*, quæ sunt *probationes artis expertes*; *suntque triplices*. Primo, *Quæstiones*, sive *testimonia a servis tormentis expressa* (l); quod tamen contra dominos non licebat, nisi in causa incestus (m), vel conjurationis. Secundo, *Testes*, qui debebant esse homines liberi & non infames (n): erantque vel *voluntarii*, vel *inviti* (o), quibus ex lege accusator testimonium denunciare poterat (p): utriusque autem *jurati* testimonium dicebant; unde etiam *juratores* dicuntur (q). Alii autem *juratores*, ut hoc obiter addam, erant, qui portum intrantes de nomine suo, de patria, de mercibus, quas ferebant, interrogabant; quorum meminit modo citatus *Plautus* in *Trinummio* A. IV. S. II. vers. 30. *posset* eos hodie Gallice dicere, *des commis de recherche*.

(c) Vid. de hac re *own. Fartie. ad Or. pro Scauro* p. 1066 ed. *Grev.* (d) *Ascon. ad Or. in Pis.* 39.

(e) *Suet. Jul.* 41. (f) *Id. Aug.* in 32.

(g) Vid. *Abram. not. ad Cic. in Varin.* II. P. *Manut. in ara* *dem. Or. pro Mil.*

(h) *Ascon. in Verr. I. 8. & ipse Cic. Att. I. in Verr. 10.*

(i) Vid. *Sigon. de iud.* II. 27.

(k) Vid. *Cic. Lucull. vers. 80. & Phil. V. 5.*

(l) *Id. pro Client.* 51. (Exempla frequentia occurrunt ap. *Livium*. Adde *Tacit. III. Annal.* 14. 22. 23. 6. & *Ascon. in Milonian.* p. in 2777. *Terent. Adelph.* III. 4. 37.)

(m) *Cic. pro Mil.* 22. & in *partis.* 34.

(n) *L. 3. pr. ff. de testib.* (Terent. *Phorm.* II. 1. 62.)

(o) *L. 4. ff. eod. Vid. l. 19. Cod. de test.*

(p) *Cic. pro Rosc. Amer.* 38. & in *Verr. I. 9.*

(q) *Plaut. Proh. Fœm.* 58. *Senec. Apocolon. igitur*

che. Sed e diverticulo in viam. Tertio igitur, etiam ex tabulis accusatio instituebatur, quarum nomine omne scripturarum genus venit, quo causa firmari potest: ut, e. g., tabulæ dati & expensi; tabulæ auctionariæ (r); tabulæ argentariorum (s). His productis accusator dicebat oratione ad inferenda & augenda crimina artificiosè composita; cui patroni rei defensionem ad misericordiam movendam factam opponebant: itaque præter testimonia, etiam argumenta petita ex vita antea facta rei, tum conjecturas, suspiciones, &c. addebant: & præcipue in peroratione iudicum animos flectere conabantur. Præter patronos reus etiam plerumque *laudatores* exhibebat viros amplissimos (t); præsertim si quis reus repetundarum esset, qui provinciales quosdam testes sibi adducere solebat: dabanturque fere, quasi legitimo numero, laudatores decem (u): & præterea etiam personæ miserabiles, liberi forte rei impuberes, uxor simileque producebantur (x).

§. IV. De Sententia latione.

Inde Iudices *Sententiam* ferebant; nisi lex *Comperendinationem* haberet, ut in iudicio repetundarum (y). *Comperendinatio* autem differbat ab *Ampliatione* (de qua mox) præcipue, quod hæc in certum diem pro arbitrio Prætoris, illa semper in *perendinum* fiebat (z): tum, quod in *comperendinatione* prior defensor, inde accusator dicebat, quod in *ampliatione* secus obtinebat. *Sententia* ferebatur hoc modo: Prætor iudicibus *tabellas* dabat (a), eosque, ut sententiam ferrent, in *consilium* mittebat (b). Tabellæ autem erant triplices (c): Una *absolutionis*, in qua erat litera A. Altera *condemnationis*, in qua litera C. (d). Tertia *Ampliationis*, in qua literæ N. L. significantes *Non liquet*: & hæc am-

(r) Cic. Catil. II. 8. Id. Agrar. II. 25. (s) Quintil. XI. 2.
 (t) Cic. pro Balbo 18. Id. ad Famil. I. 9. Suet. Aug. 56.
 (u) Cic. in Verr. V. 22. (x) Vid. eund. pro Sext. 69.
 (y) Cic. in Verr. I. 11. & II. 7. & Val. Max. VIII. 1. 2.
 (z) Ascon. ad Cic. in Verr. I. 9. (a) Cic. pro Placc. 39.
 (b) Cælius ad Cic. Famil. VIII. 8. (c) Ascon. ad Cic.
 Divin. in Verr. 7. Vid. Or. pro Cluent. 18. (d) Cic. pro Mil. s. (Vel
 © Martialis. VII. 36. & Ascon. Pedian. ap. Erafm. in Cornad.
 Iffidorus quoque 1. Orig. c. 3. Nam iudices eandem literam The-
 ra apponebant ad eorum nomina, quos supplicio afficiebant.]

ampliatio, incertis iudicibus utrum absolvere, an condemnare reum deberent, sæpius fieri poterat (e). Hæ tabellæ a iudicibus in urnam conjiciebantur (f); unde cum essent eductæ, Prætor *sententiam*, postquam eam ex tabellis cognovisset, (prætexta prius posita (g)) *pronunciabat* certa formula conceptam, scilicet, *videri aliquem aliquid fecisse*, (ut nempe dubitationis aliquam speciem præse ferrent) vel, *videri jure fecisse* (h), vel contra: *aquis autem* suffragiis reus absolvebatur (i). Atque in ipsa formula condemnationis *Pœna* plerumque etiam exprimebatur hoc modo, exempli gratia, *Videtur vim fecisse*, eoque nomine *aqua & igni ei interdico*; quod Græcis est, *τυπος & ὑδατος ἵππος*. Dion. Hal. IV. c. II. apud Plutarchum vero in Mario p. m. 420. A. additur *& σέγνης*, & *testo*: & idem Græce etiam dicebatur *εἰρησθῆναι ἀγορᾶς*, & *τὰν ἱερῶν* (k): verum licet pœna expressa non esset, tamen legis potestas in reum exercebatur (l): quemadmodum fere hodie in Anglia iudices ex privatis, quos *juratores* vocant, pronunciant, *guilty or no guilty*, *fontem esse vel insontem*; Judex vero regius legem exequi curat. Condemnatum reum sequebatur *litis æstimatio* in judiciis repetundarum (m) & peculatoris; in aliis *animadversio* pro ratione delicti. Reo vero absoluto duo judicia adversus accusatorem relinquebantur: alterum *Calumniæ* (n), si falsum crimen dolo malo intulisse constaret; cuius pœna erat, ut frons calumniatoris (o) lit. K. (ab ea enim litera olim vox hæc inchoabatur scribendo, *Kalumniam* (p)) inureretur; unde *integre frontis hominem* dicimus pro *probo* (q): alterum *Prevaricatio-*
nis,

(e) Val. Max. VIII. 1. Liv. XLIII. 2. (f) Vid. Virg. Æn. VI. 437.
(g) Senec. de Ira I. 16. Val. Max. IX. 12. 7.
(h) Vid. Cic. Lucul. vers. fin. (i) Id. pro Cluent. 27.
Dion. Hal. IV. 62. f. licet ibi de iudicio populari agatur. Lege
autem ibi: *ὥστε εἰ μὴτα προσῆλθε αὐτοῦ φυλὴ &c.*
(k) Bud. comment. ling. Gr. 394.
(l) Cic. pro Sulla 22. l. 1. §. 4. ff. ad SC. Turpill.
(m) Vid. Cic. pro Rabir. Post. 4. & ibi Abram. Vellej. Pa-
zerc. II. 8.
(n) L. 1. §. 1. & seq. ff. ad SC. Turpill.
(o) Plin. Præg. (Schol. ad Cic. pro S. Roscio 20.)
(p) Martian. Capell. III. (Plin. Paneg. XXXV. 3. & ibi
Celsus.) (q) L. 13. ff. de Testib.

nis, si accusatorem cum reo colluisse, vel vera crimina reticuisse probaretur (r).

Præter Prætorem etiam his judiciis præerat, qui *Judex Quæstionis* dicebatur. Hunc Sigonius (s) (cui adsentitur *Celeberr. Noodt de jurisd. II. c. 5. (t)*) putat fuisse magistratum captum post ædilitatem (u); ejusque fuisse munus, tum, ut absente Prætore ejus munere fungeretur; tum, ut datam actionem exerceret, judices fortiretur, testes audiret, tabulas inspiceret, quæstiones haberet, & reliqua faceret, quæ Prætor fere vel propter dignitatem, vel propter occupationes minus curabat.

§. V. De Judiciis popularibus.

Constitutis Quæstionibus perpetuis quædam tamen judicia, ut diximus, apud populum Comitibus peracta sunt (x): & *judicium* quidem *perduellionis* semper Comitibus centuriatis. *Perduellis* autem dicitur (y), qui *hostili in Rempublicam animo esse deprehenditur*; nam *hostes veteres perduelles* dicebant (z). Ergo hoc crimine tenebatur, qui directo contra leges de jure civitatis, aut libertatis populi fecerat; ut contra legem *Porciam*, (latam A. U. 556. a P. Porcio Læca Tr. pl. (a)) vel *Semproniam* (b): quarum illa vetabat, ne quis civis Romanus verberaretur, aut necaretur (c); hæc, ne de capite civis Romani injussu populi judicaretur (d): merito enim de his rebus ipse populus cognoscebat, eratque hoc crimen inter crimina majestatis atrocissimum (e). *Tributis Comitibus* judicia facta sunt, cum Magistratus, vel Pontifex non capitis aliquem arcefferet, sed multam indiceret (f): vel, si capitis die dicta, antequam illa venisset, reus spon-

(r) L. 1. §. 6. ff. ad SCum Turpil. l. 1. ff. de prævar. Vid. Cic. *Parit. Orat.* 36. (s) De judic. II. 5.

(t) Vid. etiam Suet. Jul. II. & ibi Cas.

(u) Vid. Grav. ad d. l. Suet. & omni. Grav. Inscr. CCXXV.

7. Cic. pro Cluent. 27. & 29.

(x) Cic. pro Sext. 30. & de LL. III. 4.

(y) L. 234. ff. de V. S.

(z) Plaut. *Amph.* I. 1. 94.

(a) Vid. Vaill. G. Porcia 10.

(b) Vid. exem. ap. Val. Max. VI. 5. 3.

(c) Liv. X. c. Cic. pro Rab. perd. reo 4.

(d) Ibid. Plut. Gracch. p. m. 835. D.

(e) Vid. Cic. Verr. I. 5. Liv. XXVI. 3.

(f) Cic. de legg. III. 3.

ante sua in exilium abiisset, hæc Comitia sufficiebant, ut exilium ei confirmaretur (g).

Forma Judicii popularis hæc erat: Magistratus, qui aliquem accusare vellet, populo per præconem convocato e rostris (h), diem reo dicebat ad audiendam accusationem; & in rebus capitalibus quidem *Vales* (i), (quod primum contigit in K. *Quinctio* (k) A. U. 291.) in multa pædes a reo petebat (l), qui si dati non essent, reus ad diem iudicii in carcere servabatur. Cum dies dicta venisset, neque par, vel major Magistratus intercessisset, reus per præconem e rostris citabatur (m); & si non venisset, neque excusatus esset, multa ei dicebatur (n). Si venisset, accusator testibus & argumentis adhibitis accusationem insituebat, eamque ter intermissa die peragebat. In singulis autem accusationibus pœnam, multamve pro arbitrio accusator dicebat, eaque *inquisitio* dicebatur (o): populus vero, qui multam aut remittebat, aut jubebat, *multam certare* dicebatur (p). Tum per tres nundinas (q) rogationem scriptam promuleabat, quæ crimen & pœnam continebat (r): ipsis deinde tertius nundinis quartam accusationem peragebat (s), & tum denique potestas dabatur reo ad dicendum. Post hæc magistratus, qui accusabat, diem Comitii edicebat, vel, si Tribunus plebis aliquem perduellionis accusaret (t), diem Comitii a majore Magistratu petebat. Tum deinde reus cum amicis populum *sordidati* (u) supplicabant & *prostrabant* (x); ac iudicium fiebat suffragiis latis eo modo, quem capite de Comitii diximus: nisi intercessisset aliquis, aut iudicium auspiciis, vel excusatione morbi, exilii, aut funeris curandi esset discussum: vel etiam si accusator accepta excusatione diem prodixisset (y); aut placatus plane ab accusatione (z) desitisset. Denique, vel *absolutio* rei, vel in eum damnatum *animadversio* sequebatur.

§. VI.

- (g) Liv. II. 35. XXVI. 3. (h) Vid. *Plus. in Bruto* p. m. 205. (i) *Asin. Technopagn.* p. 488. ed. Toll.
 (k) Liv. III. 12. (l) Gron. ad d. Liv. 1.
 (m) Liv. XXXVIII. 31. (n) *Excm. vii. ap. Liv. XXV. 2.*
 (o) Id. II. 52. XXVI. 3. (p) *Idem XXV. 3. Cic. de LL.*
 III. (q) *Cic. pro domo* 16. (r) *Dionys. Halic. VII. 32.*
 (s) *Ascon. in Or. Cic. pro M. Scæuro* inis.
 (t) *Cic. pro domo* 17. (v) Sigonius, de omnibus his hæc differentem. (u) Liv. XXVI. 3. (u) *Gell. III. 4.*
 (x) Liv. II. 51. III. 12. & 52. (y) Liv. d. 1.
 (z) Id. IV. 42.

§. VI. De Suppliciis Rom.

Itaque pauca hic addamus licet de diversis *pœnarum*, quæ apud Romanos obtinuerunt, generibus. Eæ vel bona spectarunt, ut *damnum*; vel *corpus*, ut *vincula*, *verbera* & *talis*; vel *ius*, ut *ignominia*, *exilium*, *servitus*; vel denique ipsa *morte* quidam puniti sunt. *Damnum* alio nomine *multa* est dicta: & antiquissimis temporibus in ovibus & bubus dumtaxat constitit (a): sed cum ea multa punitio inæqualis esset, quod boves, ovesque alias parvi, alias majoris pretii adducerentur, postea *lege Ateria* constituti sunt in oves singulas æris deni, in boves æris centeni: ita ut maxima multa tunc esset termille & viginti assium (b).

Vincula erant, vel *publica*, vel *privata*: *Publica* erant carcer, in quem post confessionem rei coniciebantur (c): (unde nonnisi 10. die post latum iudicium ad supplicium duci poterant. Vid. Tacit. Ann. III. 51. & ibi Gronovium.) *Privata*, cum apud magistratus domi, aut etiam privatos nobiles custodiendi ponebantur (d).

Verberatio, quæ virgis fiebat, extremum smortis supplicium præcessit (e): *fustuarium* autem in castris magis obtinuit; de quo ergo suo loco dicemus.

Talis ex lege duodecim tabularum erat pœna injuriæ propter membrum ruptum (f); nisi reus cum læsio de pœna remittenda pactus fuisset (g).

Ignominia fuit infamia, ita dicta, quod in nomine tantum versaretur (h), ut jam supra diximus: eaque jus munerum, honorumque civilium ferme ademit.

Exilium quidem in irrogatione pœnæ non nominabatur, sed *aque & ignis interdictio*, quam necessario sequebatur exilium: neque enim sine aquæ & ignis usu esse quisquam in Urbe poterat (i): sed aquæ & ignis interdictioni sub Augusto successit deportatio (k). His mitius puniebantur *relegati* (l),

(a) Gell. XI. 1. (b) Fest. V. Multa. (Qui ad nostram

monetam valent 75 — floren.)

(c) L. 5. ff. de cust. reor.

(d) Liv. XXXIX. 14. Sallust.

Catil. 11.

(e) Svet. Ner. 49.

(f) §. 7. Institur. de injur.

(g) Gell. XI. 1. Fest. V. Talionis.

(h) Cic. de Rep. IV.

ap. Non. l. 93.

(i) Vid. eund. pro Cecin. 34.

(k) Vid. P. Manut. de LL. Rom. 23. f.

(l), quippe qui civitatem retinerent; quæ aqua & ignis interdictione, sive exilio tollebatur (m): ea-que poena honestiorum ferme erat (n).

In *Servitutem* vendebantur, qui nomen suum in censum non detulissent (o); vel, qui citati nomen militiæ non dedissent (p).

Mortis damnati, vel *securi percutiebantur* prævia, ut diximus, verberatione (q): eaque poena *more majorum* infligi dicebatur (r); vel *laqueo* ipsis guttur in carcere frangebatur (s); vel de robore, qui locus quidam in carcere erat, præcipitabantur (t); vel denique de saxo *Tarpejo* deiciebantur (u): sed hoc poenæ genus postea abolitum fuisse videtur (x): *Servorum* vero supplicium ordinarium erat *crux* (y), sive *furca*, quam ipsi *ferre* debebant, unde *furcifer* commune servorum opprobrium (z); licet alii *pazibulum* furcam fuisse dicant (a). Aliquando etiam servorum frontes literis inurebantur (b). Dum autem ad supplicii locum ducebantur, *nolam* de collo pendulam gestabant (c), ne obvii forte infausto occurssu polluerentur.

Aliquando etiam ignominiae causa cadavera uncis per Urbem tracta (d) in *scalas Gemonias* abjecta sunt (e); vel etiam in Tiberim (f).

Alia suppliciorum genera, quod arbitraria fere fuerunt, & pro libidine ac sævitia Principum exacta sunt, non recensēbimus.

Locus, ubi judicia publica exercita sunt, fuere forum, vel Campus Martius, vel etiam Capitolium: privata in foro coram tribunali, vel in basilicis, vel denique de plano sunt peracta.

(In-

(l) Ovid. Trist. II. 117. (m) L. 2. ff. de publ. jud.

(n) Juven. XIII. 247. (o) Dion. Hal. VI. 15. & V. 75.

(p) Cic. pro Cæcilio. 34. Valer. Max. VI. 3. 4. (v. c. p. 81.)

(q) Liv. II. 5. & XXVI. 15. (r) Svet. Ner. 45. (& Cæsar.

2. b. VI. 44.) (s) Sall. Catil. 55.

(t) Fest. V. Robur. (u) Liv. VI. 20.

(x) L. 25. ff. de poen.

(y) Plaut. Mil. II. IV. 19. Juven. VI. 239.

(z) Donat. & Eusebius, ad Ter. Andr. III. V. 12. Plut. quæst. Rom. p. 220. (Similes tituli sunt, *mastrigia* 33 *verbero*, *cruciatarius*.)

(a) Ibid. Orig. V. 27.

(b) Juven. X. 24. Plaut. Cas. II. VI. 49.

(c) Id. Pseud. I. III. 58.

(d) Juven. X. 65.

(e) Svet. Vitell. 17. (f) Tib. 75.)

(f) Lamprid. Heliog. 17.

(Inter notas, scelestis post mortem adjectas, potissimæ suere *nominis* atque *imaginis*. (1) Ne quis ex eorum gente idem deinde prænomen gereret. *Liv. VI. 20. Tac. Ann. II. 32. & III. 17.* (2). Uteorum nomen e fastis raderetur. *Tac. Ann. III. 17.* (3) Ne eorum imago funus familiare sequeretur. *Tac. Ann. II. 32. & III. fin.* Sequentia autem loca ex Faisteri V. CL. Amœnit. Philolog. de pœna *nominis* transcribimus: *Gell. II. 6. VII. 20. & IX. 2. Lactant. de Persec. III. 3. Svet. Domit. c. ult. Lamprid. in Commod. c. ult.*) plura dabit consultiss. C. H. Trotz in *Memoria damnata*.

A Crucem & patibulum idem esse vid. Just. XXII. 7. Et alia apud Lips. & Bartholin. de cruce. FR.)

SECTIO QUARTA

De Sacris Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Diis.

IN Sacris Romanorum hæc tria potissimum consideravimus: primo scilicet, *quos coluerint*; secundo, *per quos*; tertio, *quomodo*.

§. I. De diversis Deorum generibus.

Dii, quos coluerunt Romani, fuerunt fere innumeri (a), præsertim cum procedente tempore & prolato Imperio omnia fere sacra peregrina in Urbem penetraverint (b); quorum tamen Deorum maxime celebratos duntaxat recensebimus. Distribuebantur in Deos Majorum gentium (c), & Minorum gentium. Majorum gentium Dii erant duodecim Consentes, ita dicti ab antiquo verbo *conso* pro *consulo* (d); & octo Selecti (e). Minorum gentium Dii sunt, qui *Semones*, *Indigetes* & *Semidei* vocantur: quibus etiam Dii *agrestes*, *marini*, *fluviales*, & similes sunt accensendi.

F

§. II.

(a) Vid. *Plin. H. N. II. 7. Juven. XIII. 45.*

(b) *Min. Fel. p. 16. ed. Rigalt.* (c) *Cic. Tuscul. I. 13.*

(d) *Augustin. de C. D. IV. 23.*

(e) Vid. *Varr. fragm. p. 41. ed. Duræ.*

§. II. De Jove.

Consentum, (quos Ennius his versiculis comprehendit (f)),

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,

Mercurius, Jovi, Neptunus, Vulcanus, Apollo.)

Consentum, inquam, primus est Jupiter omnium Deorum maximus (g), Deorum atque hominum Pater (h): & Jovis quidem nomine communiter summa divinitas significata fuisse videtur, ut in Oriente τὸ Bel, sive Baal. Vide Selden. de DIIS Syris Synt. II. c. 1. p. m. 109, qui recte, ut videtur, inde statuit Jovis nomine pro vero Deo nos uti posse (*). Hic juxta quosdam (i) ita dictus est, quasi Jurvans Pater: sed verius est antiquum nominativum Jovis fuisse junctum voci Pater, & inde primum factum esse Jovis pater (k), mox Joupiter, & Jupiter. Canterus vero annotationibus in epitaphia Heroum Homericor. p. 23. vult τὸ Jupiter esse diminutivum a Diuspiter; cum antiquis Deus fuerit, quod nobis est Deus. Jovis autem ab Hebraico Jehovah dictum videtur: nisi verior sit opinio Salmasii in epist. ad Menagium p. m. 5. Jupiter vocem esse a Ζῷον & τῆρ. Vid. & Voss. Etymol. V. Juvo: & L. Cappell. dissert. de nom. Jehovah p. m. 289. Fuerunt hoc nomine plures; & Varro vel trecentos fuisse dicit (l), quorum omnium res gestæ postea uni Jovi Cæsaribus sunt adscriptæ. Sic Saturni, & Rheæ, sive Jovis filius fuisse, & in Creta insula (m) natus; educatus, & a quibusdam etiam sepultus dicitur (n). Cum autem adolevisset, patrem suum regno expulisse, atque illud cum fratribus suis divisisse fertur; ita ut ipse quidem aerem & terram, Neptunus mare, Pluto

infe-

(f) P. 163. edit. Neap. (g) Horat. Od. I. XII. 17.

(h) Virg. Æn. I. 254.

(*) (At Jovem fabulosum a poetis nostris Hebræorum more Deum Deorum dici, non minus pie quam graviter congeritur Vir Amplif. atque amiciff. B. Huydecoper, Crisicos in Vondel. p. 26. seqq.)

(i) Cic. N. D. II. 25. (k) Gell. V. 12.

(l) Apud Tertull. in Apolog. 24.

(m) Virg. Æn. III. 104.

(n) Cyprian. de idolor. vanit. init. Callim. hymn. in Jovem vers. 7. Lucan. VIII. vers. ult.

inferos obtinuerit. Et quidem hæ fabulæ in historiæ veritate originem habent (o), sed earum tamen omnium explicatio hic nimis longa, satis incerta, & operosa foret: præsertim cum id tantum agamus, ut poætæ potissimum ab adolescentibus minore negotio intelligantur. *Pingetatur* Jupiter plerumque sedens in throno eburneo, sceptrum sinistra manu, dextra *fulmen* tenens, *aquilam* avem sibi sacram, (unde illa *minister* (l. ministra) *fulminis* (p)) cum *Ganymede* pocillatore suo, juxta se habens: nam hunc Jovi, *Heben* Junonis filiam Diis aliis ministrasse quidam dicunt (q); vel etiam *Vulcanum* (r). *Arbor* ei sacra erat *Quercus*, (præsertim Jovi *πολιεύχῳ*, *urbium præfidi* (s)) vel *Æsculus* (t).

Cognomina Jovis apud Romanos plurima fuerunt; inter præcipua autem hæc: Jupiter *Feretrius* (Græcis *τροπαιοῦχος*, sive *στυλοφόρος* dici possit (u)) dictus est a *ferendo*; quia ei *spolia opima*, hoc est, quæ dux duci hostium in acie detraxisset (x), afferebantur, & consecrabantur; licet a *ferendo* ita dictum velit Plutarchus in *Romulo* p. m. 27. C. Huic primus templum dedicavit Romulus cæso *Acron*e Caninensium Rege (y). Jupiter *Stator* (Græcis *Ζεὺς Ὀρθῶσσι* (z)), qui & *Ἐπιστάσιος* (a) dici possit) a *sistendo* appellatus; cui idem Romulus templum vovit (b), ut Sabinos victores, & Romanos fugientes *sisteret*. Jupiter *Elicius* ab *elicendo* dictus, quia se eum certo carmine e caelo *elicere* posse putabant (c) ad prodigia expianda, & præcipue fulmina; cui primus aram exstruxit Numa (d). Jupiter *Capitolinus* ita dictus a *Capitolio*, quod erat templum in monte *Tarpejo* (unde etiam aliquando *Tarpejus* Jupiter dicitur (e))

F 2

omni-

(c) *Diod. Sic. V. 16.* (p) *Horat. Od. IV. IV. 1.*

(q) *Ev. Schol. ad Hom. Iliad. 8. 2.*

(r) *Lucian. Deir. Dial. 5.*

(s) *Plac. Consil. p. m. 214. E.*

(t) *Plin. H. N. XVI. 4.*

(u) *Dion. Halic. II. 34. Vid. omn. Propert. IV. 21. XI.*

(x) *Fest. V. Opima.* (y) *Liv. I. 10.*

(z) *Dion. Halic. II. 50.*

(a) *Plur. Romul. p. m. 20. B.*

(b) *Liv. I. 12.* (c) *Ovid. Fast. III. 329.*

(d) *Liv. I. 20. 31.*

(e) *Juven. XII. 6.*

omnium magnificentissimum (f), & quasi sedes quædam Imperii Romani, & *arx omnium nationum*, ut dicit Cicero *Verrin. VII. c. 72.* ita ut eo exusto finis Imperii adesse crederetur (g). Votum fuit hoc templum a Rege Tarquinio Prisco, altius exstructum a Servio Tullio, perfectum a Tarquinio Superbo, & dedicatum denique ab *Horatio Pulvillo* Consule A. U. 244. (h). Postea ter incendio, vel ruina eversum, ter restauratum est, a Sulla nempe, a Vespasiano (i), & postremum ab ejus filio Domitiano (k), cum sub Tito rursus arsisset: hic, Domitianus scilicet, in ejus duntaxat inaurationem (quod pro nostrorum temporum tenuitate vix credibile sit) duodecim millia talentorum sive 720000. nostratium florenorum (imperialium potius) absumpsit (l). In eo Consules primo magistratus sui die, & Imperatores ad bellum ituri sacra faciebant, & vota nuncupabant (m), ac victores reversi triumphali pompa eo deducebantur (n). Jupiter Latialis a Tarquinio Superbo consecratus est, ut ab omnibus *Latii* populis (o), inter quos erant præcipui Romani, coleretur, cum *ferias Latinas* *παρθηναι* in monte Albano celebrarent (p): & ex tauro immolato quisque populus (erant populi quadraginta septem) partem acciperet (q). Diespiter (r), quasi *dici* & *lucis pater*; qui etiam *Lucertus* (s) & *Dijovis* (t) est dictus. *Jupiter Lapis*, † ita dictus a *lapide silice* (u), quem iurantes manu tenebant; quod iusjurandum sanctissimum habebatur (x), ejusque formula videri potest apud *Festum V. Lapidem*. *Hospitii* juri sanctissimo quoque præsidere credebatur Jupiter, unde *ἑρπιο*, sive *Hospi-*

(f) Vid. *Plin. H.N. XXXVI. 15.*

(g) *Tac. Hist. IV. 54.*

(h) *Paulo aliter Dion. Halic. V. 35. & Tac. Hist. III. 71.*

(i) *Tacit. Hist. IV. 53.*

(k) *Suet. 5. Stat. Sylv. IV. 3. 16.*

(l) *Plut. Poplic. p. m. 105.*

(m) *Liv. XLII. 49.*

(n) *Virg. Æn. VI. 835.*

(o) *Vid. Cic. pro Planc. 9.*

(p) *Liv. XXI. 53.*

(q) *Dion. Halic. IV. 49.*

(r) *Horat. Od. I. 34.*

(s) *Fest. hac voc.*

(t) *Varr. de L. L. IV. 10. Gell. V. 12. omni.*

† (Lactant. c. 10. ait, lapidem quem Saturn. pro Jove devoravit, deinde terminum esse factum: cui consentit Pausan. in Phoc. & ita Jupiter Lapis esse *Jupiter terminalis*, F. R.)

(u) *Gell. I. 21.*

(x) *Gell. ibid.*

Hospitalis est dictus (γ). *Vejovis* denique appellatus est, qui *nocendi* tantum vim haberet; ita dictus a particula privativa *ve* (z), & a *juvando*, quasi *minime* juvaret; vel, ut alii putant, quasi *parvus* *Jupiter* (a). Sacra Jovi fiebant juvenca; nam *taurum* ei immolare mali ominis fuisse vult *Servius ad Virg. Æn. IX. v. 627.* Sed aliter *Ovidius Metam. IV. v. 755.* ubi vid. *Farnab. (b)*: & *omn. Vossium Idol. L. IX. c. 17.* (De Jove Fulgeratore singularem libellum conscripsit Cl. P. Burman. Adde *Hist. Acad. Liter. Paris. T. 1. p. 13. de Jove Tonante &c.*)

§. III. De Junone.

Jovi comitem dabimus uxorem & sororem (c) *Junonem*, quam etiam a *juvando* dictam quidam volunt (d). Pingebatur hæc Dea throno infidens, habitu regali, scilicet sceptro & diademate insignis, *pavonem*, qui ipsi sacratus erat (e), iuxta se habens. Hæc Dea primo *divitiis* proprie præsidebat, & *regnis* (f); unde *Juno Regina* Romæ in *Aventino* culta fuit, captis *Vejis* eo traducta (g); & absolute etiam aliquando *Regina* (h), & *Regina Deorum* (i) dicitur. Secundo *Matrimonii* præerat (k); & hinc dicta est *Matrona* (l), & *Materfamilias* (m); (quæ eadem fere quæ Gr. γαυρία) *Juno Juga* (n) item (Gr. Ζυγία (o)) quod conjuges jungeret; & *Pronuba*, quod nubentibus præfaret (p): & ex eo munere etiam *Cinxia* vocatur a *cingulo*, sive *zona virginali*, qua sponsa (q) cingebatur. Tertio, *puerperarum* Dea præses erat, & tum dicebatur *Juno Lucina* (r), quod lucem nascentibus daret, & eo nomine apud *Comicos* a puerperis invocatur (s). *Juno Moneta* etiam cele-

F 3

bris

-
- (γ) *Virg. Æn. I. 711.* & ibi *Serv.* (z) *Gell. V. 12.*
 (a) *Ovid. Fast. III. 447.* (b) *Vid. & Dion. Hal. IV. 40.*
 (c) *Virg. Æn. I. 45.* unde explicandus *Cic. pro domo 14. f.*
 (d) *Serv. ad Virg. Æn. I. 4.* (e) *Ovid. Metam. I. 722.*
 (f) *Id. Ep. Paradis. 81.* (g) *Liv. V. 11. XXII. 1. XXVII.*
 37. (h) *Joven. XII. 3.* (i) *Virg. Æn. I. 9.*
 (k) *Id. Æn. IV. 50.* (l) *Horat. Od. III. IV. 59.*
 (m) *Plaut. Amph. II. 11. 201.* (n) *Fest. V. Jugarius.*
 (o) *Apul. VI. non longe ab init. Poll. Onom. III. 3. Segm. 38.*
 (p) *Virg. Æn. IV. 155.* (q) *Fest. V. Cinxia.*
 (r) *Varro de L. L. IV. 10.* (s) *Plaut. Trucul. II. V. 23.*
Terent. Andr. III. 1. Ovid. Fast. II. 445.

bris Romæ fuit (x), a monendo dicta; quia monuerat terræ motum sue plena esse procurandum. Junonis ministra & nuncia erat Iris (u), cujus occasione obiter addere debeo, (licet nihil ad hunc rhombum) Homerum etiam dicere Jovem statuiffe iridis ostentum mortalibus, (Il. λ. vers. 28.) ἐν νεφέῃ σκιάζε τέρας μερόπων ἀνθρώπων, quod ex sacris nostris (x) haustum videri possit.

§. IV. De Vestâ.

Vestâs duas fuisse volunt, alteram Majorem Cæli uxorem, Saturni matrem (y); unde sæpe cum Cybele Deorum matre confunditur (z): alteram Minorem hujus & Opis filiam (a): Illa terram, hac ignem significatum fuisse dicunt; unde hæc etiam semper virgo fuisse credita est; quia ignis nihil producit (b): sed plerumque confunduntur (c), & posteriori, quæ prioris sunt, adscribuntur; atque hoc vice versa. Dictam volunt quidam Vestam, quod vi sua staret (d): sed verius est etymon, quod a Græca voce ἑστία, hoc est, foca deducitur (e); quippe in cuius honorem ignis perpetuus (de quo mox) in foco servaretur: nisi quis cum Becmanno de Orig. L. L. p. m. 355. deducere velit ab ἑστῆ, ignis, & ἡ, jah, dominus: quod postea etiam fecerunt Voss. in Etym. & alibi; & Leigh. in Crit. Sacr. p. m. 13. Cultus ejus fuit antiquissimus, utpote ab ipso Ænea in Italiam allatus (f). Romæ autem ei templum primus extruxit Numa; quod rotundum erat, quia tellus rotunda est (g): vel potius, quod universum mundum eo adumbraverint; cujus in medio ignis sit (h). In eo statua nulla erat; sed ignis ille perpetuus (i), quem certissimum Imperii pignus esse credebant (k), adscribatur a Virginibus Vestalibus (de quibus infra hæc Sect. c. 2. §. 17.) magna in eam, quæ id extingui

(1) Ib. VI. 181. (u) Id. Metam. I. 270. Virg. Æn. IV. 694.

(2) Genes. IX. 12. seq. (y) Virg. Æn. IX. 159.

(z) Vid. Ez. Spanhem. diff. de Vestâ. §. 19.

(a) Ovid. Fast. VI. 285.

(b) Ibid. 293.

(c) Vid. Voss. Idol. II. 51.

(d) Ovid. Fastor. VI. 295.

(e) Cic. de Nat. Deor. II. 27.

(f) Vid. Virg. Æn. II. 256.

(g) Fest. V. Rotundam.

(h) Plut. Numa p. m. 67.

(i) Ovid. Fast. VI. 297.

(k) Ibid. 441.

De Vestâ, & Minervâ.

tingui passa fuerat, poena constituta (l); & hoc etiam magni & infauftissimi prodigii loco habebatur: eoque casu a radiis solaribus rursus accendebatur (m); licet etiam quotannis Kalendis Martiis renovaretur (n). Tamen etiam hodie in nummis statua ejus conspicitur (o), tum alia forma, tum tympanum manu gestans, quia ventos terra (p), ut aerem tympano, contineri credebant. In ejus templo pernoctare, (nam ingredi fas erat (q)) aut ejus penetrale ingredi viro nefas erat (r): in quo alia etiam sacra adservata fuisse volunt (s); sive illa Palladium (t), hoc est, minuta quedam Palladis effigies (u), (quæ maxime vulgaris est opinio) sive aliud quid fuerint. Solebant etiam veteres in vestibulis ædium aram Vestæ sacram habere (x).

§. V. De Minervâ & Musis.

Minervâ dicta fuit ab antiquo verbo *meneo*, pro quo hodie dicimus *monéo*; alio vero nomine *Pallas* est vocata ἀπὸ τοῦ πάλαιον τοῦ δόρυ; sive a vibranda hasta (y). Hæc Jovi dignitate fuit proxima (z); unde etiam in Capitolio cum eo & Junone culta fuit (a), & fulmen a Jove acceptum (b) vibrare credebatur. Imo ex ejus cerebro nata fingitur (c), quia sapientiæ & omnium bonarum artium Præses habetur (d); quin ipse Jovis intellectus, sive providentia (e): & hinc patrima dicitur, quod patrem tantum, non vero matrem habebat (f); hinc quoque illæ phrasæ sunt ortæ, *invita* (g), vel *crassa Minervâ* (h) aliquid facere: quarum illa significat, conari aliquid, cui negotio a natura dotes tibi non sint concessæ; ut, si quis, qui

F 4

poe-

-
- (l) Liv. XXVII. 1. Val. Max. I. 1. 5.
 (m) Plut. Numa p. m. 66. C. (n) Ovid. Fast. III. 143.
 (o) Vid. Lips. Syn. de Vest. 1. (p) Suid. V. Εἵλα.
 (q) Dion. Hal. II. 67. Tac. A. XV. 16 & H. I. 43.
 (r) Ovid. Fast. VI. 450. (s) Vid. Dion. Halic. II. 66.
 (t) Ovid. Trist. III. 1. 10. (u) Vid. Lucan. IX. 906.
 (x) Eusebius, ad Ter. Andr. IV. III 11. (y) Serv. ad Virg. Æn. 1. 39. (z) Hor. Od. I. XII 10. sed vid. ibi Cl. Benejesium.
 (a) Liv. III. 17. (b) Virg. Æn. I. 43.
 (c) Lucian. Deor. Dial. 8. (d) Ovid. Fast. III. 813.
 (e) Phurnut. de nat. Deor. 20. (& id passim inculcat Anna Dacieria ad Hom. Iliad.) (f) Catull. quicquid ibi tumultuantur interpretes. (Vide tamen Voßium ad eum.)
 (g) Horat. de arte 285. (h) Cic. Famil. III. 1.

poeta natus non sit, versus conetur facere: hæc vero notat tenui filo, & quasi aliud agas, rem quandam perticere. Ob hanc ergo causam præcipue Athenis, ubi maxime vigeabant literarum studia, culta fuit, ἡ Θεὸς κατ' ἑξοχὴν ibi dicta (i). Speciatim autem *lanificii* (k) dicitur inventrix, & *oleæ* (l); unde *Pallas* aliquando pro ipso oleo ponitur (m): & præterea *architecturæ* præsidere dicebatur (n). Tum bellorum etiam & armorum Dea erat; unde *Armipotens* (o) dicta fuit, & belli præses (p): & denique *quadrigas* & *bigas*, quibus in bellis utebantur veteres, invenisse scribitur (q). Hinc pingitur armata, torvo vultu, glaucis oculis (r), (quemadmodum perpetuum ejus epirheton apud Homerum est γλαυκῶπις Ἀθήνη) scutum, sive *ægidem* (nam *ægis* erat scutum pelle caprina obductum) manu tenens, quo belli Trojani tempore a Jove donata fuerat; in eoque *Gorgonis*, sive *Medusæ* caput effictum (s) erat. Festum ejus celebrabatur mense Martio per quinque dies, unde *Quinquatrus*, sive *Quinquatria* dicitur (t): vel potius quod post quintum Id. Mart. celebraretur (u): qualia ei in Albano monte celebranda etiam postea instituit Domitianus Imperator (x). *Aviis* ei sacra fuit *noctua* (y), arbor vero *olea*.

Minervæ jungendæ sunt *Musæ* Jovis filiæ (z), scientiarum præsides: sed notius est, quam ut moneri oporteat, eas novem numero fuisse; quarum nomina fuerunt hæc: *Calliope*, *Clio*, *Erato*, *Thalia*, *Melpomene*, *Terpsichore*, *Euterpe*, *Polyhymnia*, & *Urania*. De his singulis vero dicere nimis longum, & minus utile foret. (V. Aufon. Eidyll. xx.)

§. VI.

- (i) *Aristoph. Pluto* 1195. & *Nub.* 600. *Carull. epith. Pelei* 212.
 (k) *Virg. Æn.* V. 283. VIII. 409. (l) *Id. Georg.* I. 18.
 (m) *Ovid. Trist.* IV. V. 4. (n) *Virg. Æn.* II. 15.
 (o) *Ibid.* 425. (p) *Id. XI.* 481. (q) *Cic. de N.D.* III. 23.
 (r) *Propert.* II. XXI. 24. *Ovid. Art.* II. 659.
 (s) *Virg. Æn.* VIII. 415. (De *Gorgonib.* v. *Mem. Acad. Liter. Paris.* T. IV. p. 70.) (t) *Ovid. Fastor.* III. 810.
 (u) *Varr. de L. L.* V. 3. *Gell.* II. 21.
 (x) *Suet. Dmir.* 4. (y) *Hygin. fab.* 204.
 (z) *Hesiod. Theog. vers.* 25. & 52.

§. VI. De Cerere.

Ceres Saturni & Opis filia (a) ita dicta (juxta veterum quidem mentem) ab antiquo verbo *cereo* pro *creo* (b), quasi *frugum creatrix*; prima enim sationem & usum frumenti homines docuit; cum illi antea glande vescerentur (c): unde sapissime *alma* dicitur ab *alendo* scilicet (d); Græcis, *Διττώρ* *Δρέπτιρα* *προπάτων* (e); licet etiam aliis Deabus hoc cognomen tribuatur, ut Veneri apud Ovid. *Metam.* XV. v. 844. Primum autem hanc artem monstravit *Triptolemo* (f); ille deinde reliquis hominibus, & hinc *Ceres* pro *ipsis frugibus* dicitur (g). *Leges* etiam prima hominibus dedisse creditur (h), unde *Θεσμοφόρος* Græcis, Latinis vero *legifera* dicitur (i); & ejus sacra *Θεσμοφορία* dicta sunt: unde unum ex dramatibus *Aristophanis* *Θεσμοφορίάζουσι*, hoc est, *mulieres sacra Cereris celebrantes* inscribitur: & hoc ideo, quia homines ad mitiorem cultum, a glandibus ad fruges traducens legibus vivere fecit: præsertim cum etiam agros tum distinguere oportuerit (k). Sacra ejus peragebantur Romæ mensē Aprilī per dies octo a matronis castis (l), quæ tum viris & vino abstinere debebant (m), & in casto *Cereris* esse dicebantur (n). Quia autem hæc sacra religioso quodam silentio celebrabantur, *Horatius* *Od.* III. n. 2. *arcanam Cererem* dicit, quod tamen maxime ad sacra (o) *Eleusinia*, quæ ei in Attica fiebant, spectat; qui enim non initiati iis adfuissent, morte plectebantur (p).

Facies in ejus sacris adhibebant (q), (unde *τυρφοπος* Græcis dicitur (r)) quia facibus ad *Ætnam* accen-

F 5

(a) Ovid. *Fast.* VI. 285. (quasi *Geres*, ait Cic. de N. D. II. 26. ubi & aliorum numinum etyma persequitur.)

(b) Serv. ad Virg. *Georg.* I. 7. (c) Claud. de rapt. Prof. I. 30. Juven. VI. 10. (d) Serv. d. l. (sed credibilis, esse

ab Hebr. *המלך* virgo.) (e) Orpheus hymn. in Cererem 7.

(f) Virg. *Georg.* I. 19. Marmor. Arundell. 14.

(g) Terent. *Eun.* IV. V. Lucan. IV. 381.

(h) Ovid. *Metam.* V. 341. (i) Virg. *Æn.* IV. 58.

(k) Serv. *Æn.* IV. 58. Gros. de J. B. & P. II. 2. §. 2.

(l) Juv. VI. 30. (m) Dion. Halic. I. 33.

(n) Fest. V. Minuitur. (o) Suet. Ner. 34.

(p) Liv. XXXI. 14. (q) Juven. XV. 141.

(r) Eurip. *Supplig.* 790.

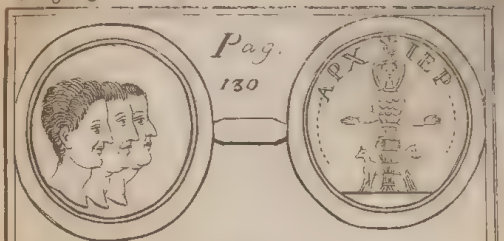
accensit filiam suam Proserpinam & Plutone raptam quasi verat (s). Filius Cereris fingitur esse *Plutus divitiarum Deus*, quia priscis hominibus divitiæ ex agricultura proveniebant (r). Immolabatur Cereri *porca freta*, quia illud animal frugibus noxium esse solet (u). *Pingebatur* vero coronam gestans spicis ornata (x), *facem* plerumque altera manu tenens, altera quandoque *p.p.aver*. In Cereris sacris etiam *vulpes* comburebatur (y), quod *Carsol* & *Æquor* in oppido segetes incendissent vulpes, eodem fere modo, quo *Samsonem Philisteorum* segetes incendisse legimus.

§. VII. De Diana.

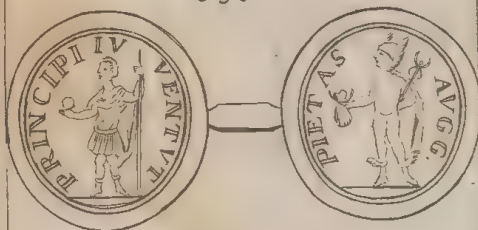
Diana juxta quosdam dicta est quasi *Dea Jana*, hoc est *Luna* (z); nam eadem *Luna* fuisse plerumque putatur (a): alii nomen eius deducunt a Græco *Δία*, hoc est, *Jovis*; ejus enim & *Latone* filia est habita: unde & *Latonia Virgo* (b) dicitur; nam semper virgo fuisse fertur. Hæc venationibus, sylvis & montibus præfuit (c); unde *cunæ* ei sacræ fuerunt (d): & primitias feræ capiendæ, sive *προτάγεια* *Dianæ* *Ἀγορέεα*, sive *Venatrici* vovere solebant (e). Hinc etiam *Ἀρπυζος*, *Ὀρεῖα*, *Ὀρειόχην* dicta est (f). Eadem & *parturientibus* opem ferebat (g); & tum cum *Junone Lucina* confundi videtur, (ita certe (h) vocabatur) & etiam *Ilithya* a Græco verbo *ἵλυσθαι*, hoc est, *veni* (i); ac *Dira* genitilis dicitur. Hinc etiam imago ejus multis *mam-mis* & uberibus aliquando instructa est, & ipsa *πολύμαστος*, sive *multimammia* est dicta (k). Hæc quo-

(s) Ovid. Fast. IV. 495. (r) Hesiod. Georg. 969.
 (u) Ovid. de Ponto II. IX. 29. (x) Horat. carm. sec. 10.
 (y) Ovid. Fast. IV. 679. seq. (z) Varr. de R. R. I. 37. ubi
 quidem emendat Scal. de Emend. Temp. II. p. m. 174.
 (a) Vid. Varron. de R. R. I. 27. Voss. Insir. Or. IV. 1. §. 7.
 & de Agr. Gr. II. 17. (b) Virg. Æn. XI. 557.
 (c) Horat. Od. III. 22. (d) Ovid. Fast. V. 141.
 (e) Vid. omn. Eg. Spanh. ad Callim. hymn. in Dian. 164.
 (f) Vid. Celeb. Perizon. ad Æl. V. H. II. 20.
 (g) Hor. carm. sec. 13. (Timæi) locum in Dianam Ephe-
 sam v. ap. Cic. II. de N. D. 27. (h) Catull. carm. 35.
 (i) Horat. l. max. d. ubi tamen Clar. Bentl. legendum vult
 Genecylius; quem vid. (k) Minuc. Fel. p. 93. ed. Rigals. &
 ipse ad eum loc. (J. cap. XXI. p. 128. ed. Davis.) Nummus
 ap. Vaikh. G. Claud. 41.

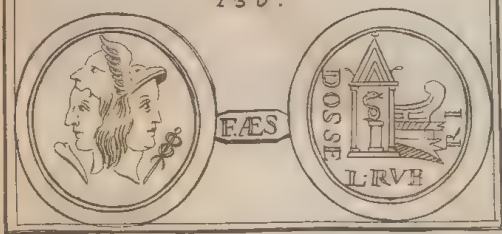
Pag. 130.

Pag.
136.

Pag.
136.

UNIVERSITY
OF CRACOW
LIBRARY
CRACOVENSIS

quoque, ut dixi, *Luna* credita fuit, unde cum *Lunula bicornis* in fronte pingitur, (nam eosdem Deos veteres sub diversis sæpe nominibus colebant) eoque nomine hæc cum Apolline fratre suo ludis sæcularibus maxime colebatur (1): quibus ludis eorum honorem pueri & puellæ patrini & matrimi choreas ducebant, & hymnos canebant, ac ob eandem rationem etiam *Noctiluca* (m), & *fiderum Regina* vocatur (n). Templum Dianæ primum Romæ exstructum fuit sub Servio Tullio Rege in monte Aventino, quod τὸ κοινὸν τῶν Ἀστυνῶν, sive *Latinorum commune* erat (o). Pingebatur coma dissoluta, arcum & sagittas manu tenens, (unde ἰοχέαιρα dicitur (p), & τοξότης (q)) cervos, vel alia animalia persequens, ac canes & instrumenta venatoria juxta se habens. Immolabatur ei verres (r) & pinus arbor ei sacra fuit (s). Confunditur eadem sæpe cum *Hecate* (t), sive *Proserpina*, de qua nos tamen separatim potius dicemus.

§. VIII. De Venere, Cupidinibus, & Gratiis.

Venerem a veniendo dictam volunt, quod Amor (cujus hæc Dea præles est) *ad omnes veniat* (u). Alii derivant a Succoth Benoth; quæ II. Reg. XVII. 30. (x) Cl. Clericus deducit ab Æolico Φέρων pro έρωτος (y). Eam quidam Jovis & Diones filiam dicunt (z): plures *spuma* maris ortam volunt, & inde Græcis Αἰσχιόνην ἀπὸ τῆς ἀΐδος, hoc est, a *spuma* esse dictam (1): unde etiam plerumque in *concha* stans, vel *concham* manu tenens (b) pingitur, & quidem nuda: ac propterea *marinam* eam vocat Horatius *Od. IV. XI. v. 14.* & ideo etiam a navigantibus invocabatur (c). Aliquando etiam curra vehitur tracto a *cygnis*, vel *columbis* (d), vel etiam

F 6

iam

(1) Horat. *Od. IV. VI.* (m) *Ibid.* 38. (n) *Id. carm. sec. 35.* (o) Dion. Halic. *IV. 25.* (p) Hom. *Iliad E. 51.* (q) Hesiod. *Scyth. 14.* (r) Hor. *Od. III. 12.* (s) *Ibid.* (t) Vid. Meurs. *Misc. Lacon. I. 2.* (u) Cic. *de N. D. II. circa med.* (vid. Belg. *Græc. p. 211.*) (x) Selden. *de Diis Syris S. II. 6. Voss. Idol. II. 27.* (y) Bibl. Select. *T. VII. p. 149.* (z) Virg. *Ecl. IX. 47* & *Æn. I. 256.* (a) *Ibid. v. 801.* Senec. *Hippol. 2. v. 273.* (b) Vid. Plaut. *Rud. III. 111. 42.* (c) Ovid. *ep. Parid. 24.* (d) Ovid. *Metam. XIV. 597.*

iam *passeribus* (e); quæ aves, vel ob pulchritudinem, vel ob falacitatem Veneri erant sacræ, eique etiam immolabantur; quamquam vulgo sanguine non placaretur (f), sed ture & vino; quia scilicet non decebat Deam generationi præsentem casu animali placare. Colebatur præcipue a Romanis, quia genus suum per Æneam ab ea deducebant (g); unde ille sæpe apud Virgilium, aliosque *Dea natus* vocatur (h): & propterea Julius Cæsar templum *Veneris genitricis* (i) Romæ extruxit. Aliis etiam cognominibus Romani eam venerabantur, ut *Veneris Erycinæ* (k), ita dictæ ab *Eryce* Siciliae monte (l), ubi Æneas ei templum extruxerat. *Cluacina* vocata est ab antiquo verbo *cluere* (m), hoc est, *purgare*; quia ejus templum eo loco struxerant, ubi Romani & Sabini positis armis se a bello *purgaverant*, & reconciliati erant. *Libitina* (n) Venus vocabatur (o), in cujus templo ex instituto Servii Tullii Regis (p) pro singulis mortuis singulus nummus solvebatur; (quemadmodum in templo Junonis Lucinæ pro natis, & in templo *Juventutis* pro iis, qui virilem togam sumpserant (q)) ut ita doceretur omne, quod natum est, etiam mori debere: & in eo templo a *Libitinariis* omnia vendebantur (r), quæ ad procurationem funeris necessaria erant. Hinc *Libitinarius* in glossariis dicitur *ἐνταφιαστὴς*, *ἐνταφιοποιῶν*, & *νεκροδότης*; cujus servus erat *Pollinctor* (s): & ipsa *Libitina* *ἐνταφιοῦν*, sive *funus* (t). Fingebatur Venus uxor esse Vulcani, sed cum Marte adulterium committere dicebatur, & cum eo aliquando reti a marito suo mira subtilitate facta deprehensam fingeant (u). Arbor *myrtus* ei sacra erat (x), & mensis *Aprilis*;

* un-

(e) Apulej. *Metam.* VI. non longe ab init. (f) Tacit. *Hist.* II. 3. Catull. de Coma Berenice. co. (g) Lucret. ipso init. (h) Virg. *Æn.* V. 710. (i) Suet. Jul. 61. (k) Horat. *Od.* I. II. 33. (l) Virg. *I. d.* 750. (m) Plin. *H. N.* XV. 29. (n) Hor. *Serm.* II. VI. 10. (o) Vid. Plur. Numa p. m. 67. (p) Dion. Hal. IV. 15. (q) *Ibid.* (r) Plur. *Quest. Rom.* 23. p. m. 259. (s) *I. d.* §. 8. ff. de *instit. off.* (t) Vid. Lips. ad *Senec. de benef.* VI. 28. (u) Ovid. *Metam.* IV. 171. (Add. Homer. *Odyss.* O. 257. & 269. Lucian. in *Dial. Deor.* p. 110. & 155. Edit. Bened. Ita epigrammatum elegans in *Anthol. L. II. εἰς Ἥρην*. De *Mars* Vulcanum uxores autem doxisse *Venerem* & *Gratiam*. (x) Horat. *Od.* I. IV. 3. Virg. *Æd.* VII. 62.

(*) unde Kalendis Aprilis mulieres myrto coronatæ lavabant (γ) : quem mensem tamen non ἀπό τῆς Ἀποδείτης, sive a Venere, (quæ plurimorum sententia est) sed ab aperiendo dictum vult Varro (z), quod cælum, terra & mare tunc aperiuntur : unde idem mensis apud Athenienses Ἀνδριων vocatur, quod hoc tempore cuncta florescant (a).

Veneris comites & filii fuerunt gemini Cupidines Eros & Anteros (b), quibus eleganter significatur, amorem, nisi mutus sit, subsistere non posse. Hi finguntur & pinguntur pueri ; quia amantes pueris plerumque vix sunt sapientiores (c) ; finguntur nudi ad puritatem, alati ad levitatem amantium significandam ; vel etiam, quia amantes agiles esse convenit : sagittis instructi dicuntur ; vel, ut velocitas amoris denotetur ; vel etiam ob dolorem (d), qui eum sæpe sequitur : lampades habent, ut ardor amoris notetur (e) ; atque ipsæ etiam sagittæ eorum ardere dicuntur (f).

Tres Gratiæ etiam Veneris Comites fuerunt (g), quæ nudæ plerumque finguntur, quia amicitia sine fūco esse debet ; & manibus junctis, ut concordia amicorum significetur (h). (Memorabilia de Gratiis habent Memor. Lit. Acad. Paris. T. IV. p. 10.)

§. IX. De Marte, Bellona, & Victoria.

Mars, ut notum est, Belli Præses fuit (i) ; atque ita dictus est, quod maribus in bello præset (k) ; vel potius a Græco Ἀρης præposito M. Mavors etiam dicitur, quod magna veritas (l) ; & Gradi-vus (m), Græcis Γράδος : Ἀρης (n), vel Γράδος, ut est apud Servium ad Virg. Æn. III. vers. 35.) vel a gradiendo in bellum ; vel potius a Græco verbo ἁρπάζειν, hoc est, vibrare, quod hastam vibret.

Fin-

(*) (ex 1. Ed. Horat. IV. Od. XI. 15.) (γ) Ovid. Fast. IV. 139. (z) Apud Macrobi. Saturn. 1. 12.
(a) Ibid. (b) Horat. Od. 1. 19. Senec. Hippol. 274. (Cupido Vulcani Venerisque filius fuit. V. Anthol. i. c. Unde pri-vignus Martis, & hic ejus vitricus dicitur Ovid. II. Amor. El. IX. 47. 48. (c) Vid. omn. Propert. II. 9. (d) Hor. Od. II. 8. (e) Claudian. de repr. Prof. I. 25. (f) Horat. Od. II. 8. 14.
(g) Id. Od. I. IV. 5. & I. XXX. 5.
(h) Vid. de iis fusc Senec. de benef. I. 3. & Pausan. Bæot. 34.
(i) Ovid. Fast. III. 85.
(k) Varro de L. L. IV. 10. sed restitutus ex lingua Hebræica ejus nomen deducit Cl. Periz. ad Æl. IX. 15. & Voss. d. 1801. I. 22. & magis 16. II. 33. (l) Cic. de N. D. II. 26.
(m) Virg. loco in sensu nos. (n) Ovid. Fast. V. 553.
(o) Hom. Iliad. E. 30. & sæpe.

Præstat Mars (juxta quosdam; nam aliter Hom. *Il.* II. vers. 896.) ex Junone (o) sine maris ope natus, & solo floris cuiusdam contactu conceptus. A Romanis autem præcipuo honore afficiebatur, quia Romuli & Remi pater fuisse vulgo creditus est; & quod etiam genti bellicosissimæ ejus cultus maxime conveniebat: ac præter alia templum habuit in foro magnificentissimum, ubi Martis *Ultoris* nomine colebatur (p). Dux etiam Romani exercitus ad bellum profecturus antea sacrarium Martis ingrediebatur, & *ancilia* (q) (*scuta* quædam *sacra* erant, de quibus infra *Sectionis* *hujus* *cap.* 2. §. 13.) commovebat, ac mox hastam ipsius simulacri dicens, *Mars vigile* (r). Sacerdotes Martis peculiaries erant *Salii*, & *Flamen Martialis*; de quibus suo loco. *Anima* *lia* ei *sacra* erant *Lupus*, *Picus* (s), & maxime *Equus*; qui etiam ei immolabatur mense Octobri in campo Martio (t). *Pingebatur* ardente vultu, curru plerumque insistens, vel equo insidens, hasta & flagello armatus, gallum gallinaceum quandoque juxta se habens ad vigilantiam militibus adeo necessariam denotandam, vel etiam ob pugnacitatem ipsius animalis. In ejus honorem primus anni mensis, qui nunc nobis tertius, a Romulo Martius dictus fuit.

De Bellona.

Marti aurigæ vicem præstabat *Bellona* (u), sive illa ejus uxor, sive soror fuerit. Hæc dicta fuit a bello, & ejus sacerdotes *Bellonarii* dicebantur, qui in furorem acti (x); (unde in Gloss. vet. *ἑορὰ πόρων* vocantur) dum sacra ejus celebrarent, futura prædicere credebantur (y): tum etiam cultris se ipsos cruentabant, ut sanguine suo Deam placarent (z): (qui mos pluribus gentibus fuit familiaris, ut vel ex sacris literis (a) discimus) sed hæc sectio membrorum postea simulata dumtaxat fuit. *Enyo* etiam est dicta, unde hæc vox pro ipso bello ponitur (b). *Ædes* ejus extra Urbem fuit, in qua

Se-

(o) Ovid. *Fast.* V. 220. (p) *Vid. cap. seq. §. 13.*
(q) *Serv. ad Virg. Æn.* VIII. 1. (r) Ovid. *Fast.* III. 35.
(s) *Lucr.* II. 650. *S. Anr. Viss. de Or. gent. Rom.*
(t) *Rest. V. Equus.* & *latius V. October*
(u) *Statius Theb.* VII. 71. (z) *Horat. Serm.* II. III. 223.
(v) *Juven.* IV. 129 & VI. 112 (z) *Lucan.* I. 16.
(w) *I. Reg.* XVII. 28. (b) *Hom. Iliad.* E. 333. & ibi *Schol. Martial. de Spectac.* 24.

De Bellona, Victoria, & Mercurio. 135

Senatus dabatur legatis exterarum gentium (c), & Imperatoribus a bello redeuntibus, & triumphum petentibus (d): ante illam ædem columella stabat, quæ bellica (e) dicebatur; in quam hastam mittere solebat fecialis, cum bellum populo alicui indixisset.

De Victoria.

Victoria, quæ simul cum Minerva educata fuisse dicebatur (f), etiam Romæ colebatur sub forma virginis alatæ, coronam, vel palmam manu præferentis.

§. X. De Mercurio.

Mercurius a mercibus dictus Jovis & Maje (quæ filia erat Atlantis) filius (g), Nuncius & Minister Deorum, & præcipue Jovis fuit: unde Camillus apud Romanos est dictus (h), quæ vox ministrum notat. Hic Deus sermoneis habebatur (i), (unde lingua ei sacra erat (k)) & inde Deorum superiorum & inferiorum interhuncius (l): unde Lyfvenses Pappum Mercurium dicebant, quia is præibat in loquendo, ἐπειδὴ αὐτὸς ὃν ὁ ἡγεμὸν τὰ λόγῳ (m): itaque animas defunctorum ad inferos deducere, loca iis adsignare (n), & rursus si opus esset, eas inde reducere (o) credebatur, ψυχῶν ἀγωγὴς (p) & νεκροπομπὴς (q) inde dictus. Mercatorum quoque & lucri (r), (unde κοῖνος Εὐμενὶς dicitur (s), quia divitias procurat omnibus expetitas; κερδαῖος (t) etiam, ἐμπολαῖος & ἀγοραῖος (u); & hinc etiam mercatores certo ritu præterita sua mendacia expiabant, & futurorum veniam (x) a Mercurio petebant) lucri, inquam, & ex ea ratione furum etiam Deus habebat.

- (c) Liv. XXX. 21. (d) Id. XXVIII. 38.
 (e) Fest. V. Bellona. (f) Dion. Halic. I. 31.
 (g) Virg. Æn. 1. 301. (h) Plut. Numa p. m. 64. G.
 (i) Hor. Od. I. X. 5. (k) Scholiast. Aristoph. Pluto 1112.
 (l) Claudian. de rapt. Prof. I. 50. (m) Aët. XIV. 12.
 (n) Horat. Od. I. X. 15.
 (o) Virg. Æn. IV. 741. (p) Helysch.
 (q) Lucian. Deor. Dial.
 (r) Ovid. Fast. V. 671.
 (s) Lucian. Navigio p. 496. ed. Græv.
 (t) Id. Timon. p. 111.
 (u) Poll. Onom. VII. 2. fin.
 (x) Ovid. Fast. V. 623.

bebatur (y) : unde *Aristophani* Τοιχορύχος dicitur (z), quod *perforatorem parietum* diceret *Plautus* (a) : & ab hac lucri causa cum marsupio aliquando pingitur (b) : *Artium* quoque omnium praeses, & praecipue *musices*, & *lyrae* inventor (c) : tum etiam *palaestris* (d) & *gymnasiis*, *astronomiae* (e), *poeticae*, (unde poetarum viri *Mercuriales* dicuntur (f)) aliisque, ut dixi, artibus praesidebat, unde Δόριος Εὔριος dicitur (g) ; ita ut plane esset negotiosissimus (h). *Pingebatur* ut juvenis formosus, petaso & talaribus aureis alatis insignis (i) ; *caduceum*, sive virgam manu tenens (k), cui duo serpentes erant circumvoluti ; quia praekonis etiam fungebatur munere, & pacis auctor erat, cujus symbolum olim fuit hic caduceus. In triviis & quadriviis statuae quaedam e lapide quadrato in ejus honorem ponebantur solo capite exerto, quae *Mercuriales*, & Graecis *Hermæ* dicebantur (l), quia ob crebra ejus itinera viarum etiam curam peculiarem gerebat : unde ἐνδίοις, vel, ut alii, ἐνδίδιοις etiam dicitur (m). In bibliothecis quoque, quia scilicet omnis eruditionis praeses erat *Mercurius*, statuae ejus ponebantur mixtae cum statuis *Minervae*, vel etiam *Herculis*, quae inde *Hermathenae* & *Hermetracae* dicuntur (n).

§. XI. De Neptuno, Portumno & Matuta.

Neptunus aquarum Deus a nubendo, hoc est, *tegendo* dictus, quia aqua terram obtegit (o), *Saturni*, & *Opis* filius, *Jovis* frater dicitur ; & in fortitione universi maris imperium, ut dixi, obtinuit (p).

(y) *Horat.* l. prox. d. (z) *Pluto* 1143. (a) *Pseud.* IV. II. 23. (b) *Vid. Papiu. num. lemp. ex ere med. form.* p. 114. (c) *Horat.* l. d. (d) *Lucian.* *Deor. Dial.* p. 233. ed. *Græv.* (e) *Manil.* l. 33. (f) *Hor.* *Od.* II. XVII. 25. (g) *V. Bud. comm. lin. Gr. n. m.* 225. (h) *Lucian.* l. prox. c. (i) *Virg.* *Aen.* IV. 240. (k) *Ibid.* 227. (l) *Nepos Alcibiade* 7. *Juven.* VIII. 93. *Ampliss. Van der Meulen de die mundi Diff.* l. p. 143. (m) *Phurnas. de nat. Deor.* V. 16. (V. Cl. Otto de diis tular. Viar.) (n) *Cic.* *ad Att.* I. x. & 9. (V. nummum in tabella. At Neptuni cymon ego arceffebam a νύττω, quod Scaligero jam placuisse video. Qui Hebraicam originem mavult, consulat Voßii *Etymol.* & Bochari *Phaleg*, ubi plura ejusmodi referuntur.) (o) *Varro de L. L.* IV. 10. *Arnob.* III.

(p). Hic a plerisque a primis jam temporibus Romæ cultus dicitur sub nomine *Consi* (q), quamquam alii dicant diversum fuisse. *Consus* autem ille *consiliorum* Deus fuit (r), cujus ara subterranea fuit (s), quia consilia, ut prospera sint, secreta esse debent: & ipsa vox *Consus* participium antiquum est verbi *condo*, pro quo hodie dicimus *conditus*; unde hodieque *abscosum* pro *absconditum* dicimus (t). Ejus festum *Consualia* dictum celebrabatur maxime ludis *equestribus* in Circo; quia Neptuno *equis* facer erat, qui eum primum e terra produxisse dicebatur (u): veritas autem hujus rei esse videtur, eum primum *equitandi* artem invenisse (x); unde etiam equorum cura (y) ei tribuitur, & quadrigarum (z). *Terræ motuum* etiam causa credebatur; quia mare sæpe numero terram vehementius concutit, eamque quasi movere videtur: unde *Ennosigæus* (a), & *Θεσίχθων* (b), hoc est, *terram quatens* dicitur; & hinc Trojæ muros & fundamenta evertere fingitur a Virgilio *Æn. II. vers. 643*. Et quia maleita sævum est & importunum, hinc in fabulis homines sævi Neptuni filii dicti sunt, ut *Buſiris*, *Cyclopes*, *Læstrygones* (c). Pingebatur vultu senili, stans plerumque in curru a *Tritonibus*, equis marinis, vel delphinibus tracto, tridentem manu gerens (d).

Neptuno adjungi potest *Portumnus*, sive *Portunus portuum* Deus (e), a quibus denominatur: hic Græce *Παραίμων* dicitur (f). Ejus mater fuit *Matuta*, Græcis *Αευρόδεια*, quæ eadem *Aurora* credita est (g), & a matronis Romanis culta fuit (h); ejusque festum *Matralia* est dictum (i). Antea ille *Melicerta*, hæc *Ino* dicebatur (k); qui enim in deos referebantur, eorum nomina mutari solebant: quemadmodum sic etiam *Læda Nemesis*, *Circe Marica* fuerunt dictæ (l).

§. XII.

- (p) Virg. *Æn. I. 138*. (q) *Plus. Romul. p. m. 25. D. Auson. Epigr. 60*. (r) *Ovid. Fast. III. 159*. (s) *Dion. Hal. II. 11*.
 (t) *V. Voss. Etymolog.* (u) *Virg. Georg. I. 18*.
 (x) *Vid. Sophocl. Oed. Colon. 705*. (y) *Homer. in hymn.*
 (z) *Orph. in hymn.* (a) *Javen. X. 182*. (b) *Amm. Marc. XVI. 7. (v. omn. Gell. II. 18.)* (c) *Phurnut. de nat. deor. c. 21. f. Gell. XV. 21*. (d) *Virg. Æn. I. 142. 149. 6 & 160.*
 (e) *Ovid. Fast. VI. 547*. (f) *Id. Metam. IV. 541*.
 (g) *Lucret. V. 655*. (h) *Plus. Quæst. Rom. 15. p. m. 257*.
 (i) *Ovid. Fast. VI. 511*. (k) *Ibid. 494. & 505*.
 (l) *Lactant. de fals. relig. I. 21*.

§. XII. De Vulcano.

Vulcanus ignis & fabrorum Deus. Dictum enim ajunt quasi *Volicanum* (m), quod ignis quasi per aerem *volitet*: sed verius est a *Tubalcaino*, qui primus artem fabrilem invenit (n), nomen ejus derivari. *Mulciber* etiam fuit dictus a *mulcendo* (o), hoc est, *molliendo ferro*. Jovis & Junonis, vel, ut alii dicunt, solius Junonis filius fuit (p): sed ob deformitatem a Jove cælo ejectus, & in *Lemnum* insulam delapsus, ac inde *claudus* factus fuisse fingitur (q). Vulcani uxor fuit *Maja*, unde quidam menssem *Majum* dictum fuisse volunt; sed *Piso* eam *Majestam* vocari dixit (r). Officinam suam in Lemno habuisse dicitur, & in insulis *Æoliis* prope Siciliam (s); quia in iis insulis montes ardentes sunt, quos hodie etiam vulgo *Vulcanos* vocant. Ejus ministri fuerunt *Cyclopes* (t), quos Gigantes monoculos fuisse sinxerunt. Per hunc Deum veteres *ignem terrestrem* (u) maxime significarunt, ut per Vestam *ignem cælestem*, & hinc sæpe *Vulcanus* pro ipso igne, vel *flamma lucente* ponitur (x). Inde etiam Vulcanos quosdam fœtiles juxta focum collocare solebant, tanquam demones *ἐπισήτα*. (y). In ejus festo facibus, sive lampadibus decurrebant; & qui cursu superabatur, *Lampadem alteri tradere* debebat: unde vulgata illa phrasis est orta, *lampadem suam alteri tradere*, hoc est, *senio, vel alio casu fatigatum munere suo alteri cedere* (z).

§. XIII. De Apolline & Æsculapio.

Apollo dictus est a Græco verbo *ἀπόλλυμι*, hoc est, *perdo*; quia radii solis pestilentia tempore animan-

(m) Serv. ad Virg. *Æn.* VIII. 414. *Id.* Orig. VIII. c. vi.

(n) Genes. IV. 22.

(o) Virg. *Æn.* VIII. 714. & ibi Serv. Fests. ca V.(p) Lucian. de sacrif. & forte Hesiod. *Θεογ* 927. ubi vid. *Græv.*(q) Lucian. in contempl. inie. *Hom. Illad.* A. v. 391.(r) Macrobi. *Satur.* I. 12. (Vid. nos ad pag. 112.)(s) Juven. I. 8. Sed vid. omn. Virg. *Æn.* VIII. 416. *scqq.*

(t) Virg. I. 8. 424.

(u) Id. *Æn.* V. 662.(x) Virg. ib. *Plaut. Amph.* I. I. 185.

(y) Eustath. ad Od. p. 455.

(z) Lucret. II. 77. Schol. Aristoph. ad *rgnos* 111.

mantibus perniciem adferunt (a). Hic enim idem est qui Sol (*) ; unde etiam Phœbus dicitur a Græco *Φαῖβος*, hoc est, *splendidus*. Jovis & Latone (b) filius fuit, cum sorore Diana in insula Delo natus (c) ; (unde *Delius* hic, illa *Delia* dicta) ubi templum & oraculum celeberrimum habuit (d) : & ibi sex menses æstivos degere credebatur ; ut sex menses hybernos apud *Pataram* *Lycie* civitatem, unde *Patareus* dicitur (e). Quatuor præcipue artium inventorem eum & præsidem fecerunt. Primo quidem medicinæ, & præcipue *botanice*, sive *herbarie* inventor esse dicebatur, quia solis calor herbas fovet (f). Secundo, *arti sagittarie* præsidebat, quia radii solares sagittis quodammodo comparari possunt, & inde semper arcus ei tribuitur (g) : hinc etiam *Pæan* dicitur ἀπὸ τῆς πᾶσι, a feriendo (h). Tertio, *musicæ* & *poeticæ* præses erat (i) ; unde a poetis maxime invocatur (k), & lyram, vel citharam tenens plerumque pingitur (l). Quarto, *artem divinatoriam* exercere credebatur, unde *Augur* (m) vocatur, & Græce *προφῆτος* (n), quasi *præfagum* dicas ; Ἀγξίας etiam ἀπὸ τῆς λογῆς, hoc est, *obliqua* (o), quia *obliqua*, sive *dubia* responsa consulentibus dabat ; cum sacerdotes scilicet ejus conjecturas suas pro oraculis credulis venditarent. Romanis post Augustum etiam Apollo *Ælius* in memoriam victoriæ *Æliacæ* fuit cultus (p). Plurima autem per totum terrarum orbem oracula ei tribuuntur, quorum omnium præcipuum fuit oraculum *Delphicum* (q) : imo etiam hominibus quibuscumque divinandi artem largiri credebatur (r). Pingebatur Apollo specie imberbis juvenis, promissis capillis (s), (unde Latinis *intonsus*, Græcis.

(a) *Hom. Iliad. A. 41.* (*) (Vid. infra pag. 151.)

(b) *Horat. Od. IV. 6.* (c) *Ovid. Metam. VI. 189. segg.*
(d) *Callim. in Delum; quod negant Ephesi, & hoc sibi honorem vindicant ap. Tacit. Annal. III. 61.* (e) *Virg. Æn. IV. 147.*

(f) *Serv. ad Virg. l. prox. c.* (g) *Ovid. Metam. l. 525.*

(h) *Horat. Od. l. XII. 23.* (i) *Juven. VI. 172.*

(j) *Ovid. Metam. l. 518.* (k) *Id. Amor. l. XV. 35.*

(l) *Horat. Od. l. IV. 11.* (m) *Id. Od. l. XI. 32.*

(n) *Pausan. Asiæ. 32.* (o) *Herod. IV. 163.*

(p) *Propert. IV. VI. 67.*

(q) *Juven. VI. 515.*

(r) *Virg. Æn. III. 251.* (at hic *Harpyia* loquitur à *Potius* circiter *Æn. II. 247.* & ibi *Servium* & *XII. 351.*

(s) *Tibull. l. IV. 37.*

cu. *Ἀνερεπείων* (r) est dictus) dextra arcum & sagittas, læva citharam, vel lyram tenens (u), quia celi temperiem & intemperiem regit (x). Coronatur lauro, quæ arbor ei sacra fuit (y); unde, qui divinare volebant, *laurum* comedebant (z); & hinc etiam poetæ lauro coronantur. Aves ei sacræ erant *accipiter* (a) & *corvus* (b).

Apollinis filius fuit *Æsculapius*, qui peculiariter magis *medicine* præerat (c). Hic fingitur arte sua mortuos in vitam revocasse, & propterea a Jove irato factorum ordinem ita turbari, fulmine percussus fuisse (d). Colebatur olim præcipue *Epidauri* in Græcia forma serpentis, vel baculo innixus, cui serpens circumvolutus erat. Unde oraculi iussu Romanam arcessitus fuit (e); ubi templum ei in insula Tiberina exstructum est. Sed merentur videri de cultu *Æsculapii* & Serpentis ejus Viri Celeberr. *Mich. Rossallus*, qui locum *Joannis Apoc. II. 13.* de hujus Dei cultu explicat; & *Theod. Haseus in Bibl. Hist. Phil. Classis III. Fasc. 1.* Pingebatur vultu femini, barba promissa, Cunde jocus *Dionysii Syracusarum* tyranni, dum barbam auream statuæ ejus abraderet, dicentis: *Non convenire filium esse barbarum, dum pater imberbis esset* (f), pallio indutus, & baculum manu tenens. Immolabatur ei *Gallus*. Solebant etiam in ejus fano cubare ægroti, ut per somnium de remedio monerentur (g).

DE DIIS SELECTIS.

Dii Selecti fuerunt octo: *Janus*, *Saturnus*, *Rhea*, *Genius*, *Pluto*, *Bacchus*, *Sol*, & *Luna*.

§. XIV. De Jano.

Janus anni Deus (h) (nam eo nomine etiam *Solem* intellexerunt (i); unde *Matutinus pater* dici vide-

(r) *Horn. Iliad. T. 39.* (u) *Horat. Od. I. 21.*

(x) *Macrobi. Saturn. I. 17.*

(y) *V. Claud. de rape. Prof. II. 109. Ovid. Met. I. 558.*

(z) *Tibull. II. 5. 63.* (a) *Homer. Od. o. 525.*

(b) *Ælian. de animat. I. 47. seq. VII. 18.*

(c) *Virg. Æn. VII. 771.* (d) *Id. d. l.*

(e) *Ovid. Metam. XV. 621. seqq.*

(f) *V. l. Max. I. 1. ext. 3. (Cic. III. Nat. D. 34.)*

(g) *Plin. Curcul. II. 1. Aristoph. Pluto 662. &c.*

(h) *Ovid. Fast. I. 64.*

(i) *Macrobi. Saturn. I. 17.*

videtur apud Horatium *serm. II. VI. vers. 20.*)
 Æus fuit ab eundo (k), quasi Eanus; quia annus,
 sive tempus semper it, vel procedit; vel, quia cum
 Horis foribus cæli, per quas itur, & relitur, præes-
 se dicebatur (l): & hinc etiam foribus in terra præ-
 est, quæ ab eo janua dicuntur: & propterea quo-
 que Januarius mensis, qui annum aperit de Jano,
 ita est dictus (m); ejusque prima die felicem an-
 ni successum sibi mutuo optabant Romani (n), &
 munuscula mittebant (o), quæ strenæ (p) dicuntur.
 Hic primus homines sacrorum ritus docuisse dici-
 tur; & inde in omnibus sacris primus invocaba-
 tur (q): vel forte, ut Ovidius refert, hoc fiebat,
 ut per eum quasi janitorem ad reliquos Deos adi-
 tus esset (r). Quia autem antiquissimus Deorum e-
 rat (s), hinc peculiariter Pater dicebatur (t), (&
 in formulis precum plerumque primus nominari so-
 lebat (u)) licet id cognomen aliorum etiam Deo-
 rum esset. Revera autem antiquissimus quidam Ita-
 liæ Rex fuisse videtur (nam Græcis quidem hoc nu-
 men incognitum fuit (x)) qui vini usum Italos pri-
 mum docuit; unde ab Hebræo יין Jaiin, quæ vox
 vinum notat, nomen ejus potius deducas: & hinc
 idem fuerit cum Noacho, cui revera vini inventio
 debetur: eadem de causa Ænotrius quoque est di-
 Æus, quod Græcum οἶνος vinum significet: & facit,
 quod Ænotrius septemdecim ætatibus, ante bellum
 Trojanum regnasse dicitur (z), quod fere in Noa-
 chi ætatem incidit. Templum ei primum extruxit
 Romulus, postquam pacem cum Sabinis fecisset (a),
 in quo templo statua ejus erat bifrons, vel ad unio-
 nem duorum populorum notandam; vel, quia omnis
 janua duas frontes habet (b); vel, quia Noachus
 primum & secundum orbem habitavit (c); vel de-
 nique, quia tempus præterita & futura respicit: di-
 gitis

(k) Cic. de N. D. II. 27.

(l) Ovid. d. I. 135.

(m) Varr. de L. L. V. 4.

(n) Ovid. I. Fast. 175.

(o) Svet. Aug. 57. Tib. 34. Cajo 42.

(p) Vid. Fest. hæc V.

(q) Cic. de N. D. II. 27. Martial. X. Epigr. 28. Macrobi.

Saturn. I. 9.

(s) Juven. Sat. VI. 353.

(t) Hor. Epist. I. XVI. 50.

(u) Cato de R. R. II. 131.

(x) Ovid. Fast. I. 50. Arben. Desipios. XV.

(z) Pomp. Sabin. ad Virg. Æn. I. 133.

(a) Serv. ad Æu. I. 291.

(b) Ovid. Fast. I. 135.

(c) Arnob. adv. gent. VI.

gna ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinque dierum nota per significationem anni, temporis & ævi Deum indicaret (d). Aliquando etiam *Quadrifons* (e) pingitur, ut *quatuor* anni partes significentur. *Clavem & virgam* manu tenet, quia janitor cæli est (f). *Patulcius & Clusius* nominatur, quia ejus templum bello indicto patebat (g), pace facta claudebatur (h): quod intra annos 724. ter tantum Romæ accidit. Non tamen putandum est, semper bellum ipso actu extitisse; sed bellum esse credebant veteres, cum firma pax facta non esset, licet re ipsa bellum non exerceretur.

§. XV. De Saturno.

Saturnus (per quem universam mundi naturam intellexisse veteres auctor est *Dionysius Halicarnassensis* L. I. c. 38.) temporis in genere Deus, ita dictus fuit a *satu* (i), quia homines primum *serere* docuit; Græcis autem *Κρόνος* dictus est, quasi *Κρόνος* (*) (quæ vox *tempus* notat; antiquissimi enim Græci literas adspiratas ignorabant) quia auctor est *temporum* (k). Hic Cæli & Terræ, sive Vestæ Majoris filius fuit; & fœdere cum fratre suo majore *Titano* facto, liberos suos se devoraturum esse promisit; quod etiam fecit, donec pro Jove & reliquis lapis ei obtunderetur (l). Postea a filio Jove regno pulsus ad Janum, qui parti Italiæ imperabat, confugit; & ibi *latuit*, unde ea regio *Latium* est dicta (m). Et ipsum Dei nomen verius est ab Hebræo סתר *Satar*, quod *latere* significat; unde primum parentem nostrum *Adamum* per eum significatum fuisse putant (n), quia pudore nuditatis suæ *latuerit* coram DOMINO (o): alii Noachum per eum adumbratum putant, quia ille diu in Arca *latuit*. Hinc etiam in nummis Romanorum navis (qua scilicet in Italiam advectus dicebatur) & Janus bifrons con-

(d) *Plin. H. N. XXXIV. 7.* (e) *Macrob. I. 9.*

(i) *Ovid. Fast. I. 55.*

(g) *Ibid. 126. Virg. Æn. VII. 607.*

(h) *Horat. Od. IV. XV. 9.*

(i) *Varro de L. L. IV. 10.* (*) (Cic. II. Nat. D. 25. ubi simul Saturnum dictum ait, quod *saturatur* annis.)

(k) *Macr. Sat. I. 2.* (l) *Vis. Apollodor. Biblioth. 1.*

(m) *Ovid. Fast. I. 237. Virg. Æn. VIII. 219.*

(n) *Fr. Junius not. ad Tertull. de Spect. 2. Voss. Idol. I. 2.*

(o) *Genes. 22. 10.*

conspicitur (p). A Jano in regni societatem aditus homines agrestes ad cultum humaniorem traduxit; unde sub eo aurea ætas fuisse perhibebatur (q). Pingebatur Saturnus ut senex decrepitu, quia nihil est tempore antiquius (r); falcem manu tenens, quia tempus omnia defecat; vel etiam aliquando anguem caudam sibi mordentem, qua re significabatur tempus se ipsum quasi consumere; aliquando denique infantem devorans, qua re etiam tempus edax rerum denotabatur (s). In templo Saturni Romæ erat *Ærarium* (t), in quo præter pecuniam publicam, etiam monumenta publica, & signa militaria adservabantur: quia nempe regnante Saturno inviolata fides & justitia obtinuisse credebatur (u). Festum *Saturnalia* dictum in ejus honorem celebrabatur mense Decembri (x) per quinque, vel septem dies (varie enim traditur) maxima lætitia, conviviis agitandis, muneribus passim mittendis, & feriis agendis (y): imo omnis civitas feriata publico edicto conferre se in montem Aventinum, ac rusticari quodammodo solita fuit (z). Tum quoque servis, ut cum dominis luderent, & jocarentur, concedebatur (a): iisque ad mensam accumbentibus domini ministrabant (b); ut ita aurea ætas significaretur, qua omnes homines ejusdem conditionis fuerunt. *Gladiatores* quoque in ejus honorem depugnabant, quia Saturnus sanguine humano placari credebatur; sævus enim & terrestris deus fuit habitus (c); imo olim humanæ victimæ ei immolabantur (d): quod apud Italos primum abolevit *Hercules* hominum simulacris strami-

(r) Ovid. *Fast.* 1. 239. *Lastant. de fals.* vol. 1. 13.

(q) Virg. *Æn.* VIII. 374. Ovid. *Metam.* 1. 89. segg. Tibull. I. III. 35.

(s) Ovid. *Fast.* 1. 214.

(t) Id. *Metam.* XV. 234.

(u) Suet. *Claud.* 24.

(x) Plut. *Quæst. R.* p. m. 275. sive num. 43.

(z) Munimus verus poeta apud Macrob. *Satur.* 1. 10.

(y) Accius apud Priscian. V. (de origine Saturnalium dis-
sentur in *Histor. Acad. Lit. Paris.* T. 1. p. 78. segg.)

(z) Porcius Latro declam. in *Catil.* 17. p. 158. ed. I. Waff.
Senec. ep. 12.

(a) Horat. *Serm.* II. VII. 4.

(b) Auson. de feriis Rom. 16.

(c) Plut. *Quæst. R.* II. sive p. m. 146. & 34. sive p. 278.

Auson. d. 1. v. 35.

(d) Ovid. *Fast.* V. 627.

mineis substitutis, quæ *A'p'et'us* vocabant (e). Sa-
cra ei fiebant capite aperto secus ac reliquis Diis
(f): nempe, quia tempus omnia aperit (g).

§. XVI. De Rhea.

Rhea, qua (ne cum Vesta confundatur) tellus
habitata significatur, Cæli filia, Saturni uxor &
soror fuit. Hæc etiam Ops dicta est, quia terræ
munera opem omnibus ferunt (h), (sed dissentit
Varro de L. L. IV. c. 10.) & festum ejus Opalia (i).
Magna mater (k), quia tellus tanquam mater omnia
animantia nutrit: Mater Deorum (l), quia Satur-
ni, a quo omnes fere Dii progeniti sunt, uxor
fuit; & inde etiam Domina (m) sæpe dicitur (n).
Cybele (o), Berecynthia (p), (vel Berecynthia potius
(q)) & Idea mater vocabatur (r) a montibus
Phrygiæ, ubi præcipue colebatur: vel etiam Cybe-
le vocata fuit a cubo, quæ figura omnium maxime
stabilis est, sicut inter elementa, quæ vulgo vo-
cant, terra: imo Cybele sæpe dicitur; & ubicum-
que apud poetas Cybelle, aut Cybele media longa
legitur, rescribendum esse Cybele voluit Gudius ad
Phædr. L. III. F. 20. (s), Bello Punico II. moni-
tu librorum Sibyllinorum Pessinunte in Asia, ubi sub
forma lapidis colebatur, Romam arcessita fuit (t).
Pingebatur Rhea, sive Cybele matronali habitu
coronam (turritam gestans, quia tellus urbes cum
suis (*)) turribus sustinet; clavem tenens, quia
hyeme velut clausa tellus vere recluditur; currui
insidens a leonibus tracto (u), quia materna be-
nignitate omnia, etiam ferocissima, mitescunt;
veste picta induitur ob flores & animalia, quibus
terra

(e) Fest. V. Argeos. (latius exsequitur in V. Sexagenarios.)

(f) Macrob. Sat. I. 10. Serv. ad Arn. III. 407.

(g) Plur. Q. R. 12. sive p. m. 250. (h) Vid. Fest. V. Opis.

(i) Varr. de L. L. V. 3. Fest.

(k) Varr. ap. August. de Civ. Dei VII. 24.

(l) Virg. Æn. VI. 784. (m) Ibidem III. 113.

(n) Catull. Asin. V. 13. & 91. Virg. Æn. III. 113.

(o) Serv. ad Æn. XII. p. 567. (p) Virg. Æn. VI. 784.

(q) Serv. ad Æn. IX. 82.

(r) Lucr. II. 611.

(s) Vid. & Grav. ad Lucian. T. II. p. 855. Broukh. ad Prop.

III. 16. 14. Voss. de Idol. II. 52.

(t) Liv. XXIX. 14. Ovid. Fast. IV. 247. segg.

(*) (Hæc verba ex 1. Edit. restitimus.)

(u) Ovid. ib. 215.

terra quasi est vestita. Festum ejus *Megalesia* dictum celebrabatur mense Aprili ludis precipue scenicis. Ejus sacra peragebantur a sacerdotibus, qui *Galli* dicebantur a quodam Phrygae fluvio ita dicto (u); iisque praeerat *Archigallus*. Hi in furorem acti (x) vaticinabantur; & se ipsos castrabant (y) ad imitationem Atys cuiusdam, quem cum Cybele adamasset, eumque amore nymphae *Sangaritis* irretitum invenisset, in furorem egerat, ita ut ipse sibi genitalia ferro demeteret. In ejus sacris *sympana* & *cymbala* adhibebantur, quia Rhea his instrumentis adhibitis Saturnum prohibuerat, ne Jovis vagitum, dum eum pareret, exaudire posset (z). Immolabatur ei bos (a), vel porca facta (b), ut terrae fecunditas significaretur. Arbor vero ei sacra erat *pinus*, in quam quoque Atyn mutatum fuisse fabulantur (c).

§. XVII. De Genio, Penatibus & Laribus.

Genius dicebatur *Naturae Deus*, qui omnium rerum *gignendarum* vim habebat. Dictus est ab antiquo verbo *geno* (qua voce utitur aliquando *Lucretius*, ut, exempli gratia, l. I. vers. 130.) pro *gigno*; vel, quia curat ut *gignamur*; vel, quia nos *genitor* fulcipit, ac tuetur (d): credebant enim veteres unicuique homini (e), & etiam loco (f) suum adesse *Genium*; cujus munus esset hominem istum, vel locum assidue tueri, eique praesidere: unde ab *Apulejo* (g) dicitur *singularis praefectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, &c.* (*) Et hinc phrasae sunt oratae, defraudare *Genium suum*, hoc est, negare naturae, quod appetit (h); cui contrarium est,

G

in-

(u) *Ibid.* 361. (x) *Lucan.* I. 561. (y) *Juven.* VI. 713. *Ovid.* in *ibid.* 451. (z) *Id.* *Fast.* IV. 709. (a) *Ibid.* 630. *segg.* 5 at vers. 336. *Cybele* ait *Romae sine late juvenem Maestaram, operum conjugisque rudem: nisi id honori Claudiae virginis tributum fuit.* Ceterum de *Taurololio* v. *Memor. Acad.* § II. *Patrii.* T. IV. vel III. *verius*, p. 131. *segg.* (b) *Hor. Epist.* II. 1. 147. (c) *Ovid. Metam.* X. 174. (d) *V. Censorin. de die natali* c. 3. *Fest.* V. *Genium.* (e) *Affor.* XII. 16. *Hor. Epist.* II. 1. 127. (f) *Virg. Aen.* VII. 135. *Menandry.* p. 260. v. 118. *ed. Cl. Clerici.* (g) *De Deo Socratis.* (*) (*Censor de D. N. C. 3.* *Eundem*, loquit, esse *Genium & Latrem, multi veteris memoria prodiderunt.* V. ibi *Lindanbr.* & nos in *Synonymis.*) (h) *Terent. Phor.* L. 5. 1.

in iugere genio (i). Cum igitur aliquem enixe obtestari vellent, per genium ejus orabant (k). Sic etiam quisque jurabat per Genium suum, servi per Genium heri, omnes autem Romani post perditam libertatem per Genium principis, fustuarii pœna (l) in pejerantes constituta: mulieres vero & ancillæ per Junonem suam (m), vel Genium heræ suæ (n) jurabant. Plerique autem duos Genios, alterum bonum (o), alterum malum hominibus adesse credebant (p); quorum ille homines ad bonum, hic ad malum impelleret: & hi sunt, qui in monumentis sepulchrorum Dii Manes vocantur (q). Colebatur sæpe Genius sub forma serpentis (r); & aliquando juvenili, aliquando rursus senili forma effingebatur. Sacra ei fiebant natali potissimum eujusque die (s) floribus & vino (t), & unguentis (u), & ture (v), quia incongruum videbatur eum sanguine placare, qui vitæ auctor erat: aliquando tamen etiam porcum ei immolabant (y), nisi hic ad convivium potius fuerit. Græci *δαίμονα bonum Genium* vocant: & ita in conviviis ultimum poculum, quod in ejus honorem sumebatur, dicebatur *Αἰὼν δαίμονος* (z).

Geniis affines fuerunt *Penates* & *Lares*: ita enim dicebantur Dii, qui præ aliis eligebantur pro lubitu, vel ex Diis magnis, vel ex Majoribus defunctis (a), vel ex aliis Heroibus (b), (quemadmodum *Alexander Severus* Imperator etiam *Abrahamum*, *Christum*, & *Orpheum* in larario suo coluisse legitur) ut uni alicui regioni, urbi, (unde *τοῦ δαίμονος θεοῦ* (c) Græcis dicuntur) aut familiæ præessent. Dicti sunt *Penates* (d), quia in penitissima sive intima ædium parte, ubi penus adservabatur, colebantur; unde etiam *penetrales* (e) fuerunt dicti, & sacra eorum *penetralia* (f). *Lares* vero dicuntur ab Etrusca voce *Lar*, quæ *Principem* (g), si-

(i) *Perf. Sat. V. 131.* (h) *Hor. Ep. I. VII. 94.*
 (l) *L. 13. §. ult. ff. de jurej.* (m) *Petron. 21. Tibull. IV. XIII. v. 10.* (n) *Juven. II. 98.* (o) *Serv. ad Virg. Æn. VI. 74.* (p) *V. Plutarch. Brut. p. m. 1000.* (q) *V. Sancti Minerv. p. m. 611. & ibi Cl. Perizon.* (r) *Virg. Æn. V. 95.*
 (s) *Perf. Sat. II. 3.* (t) *Hor. Epist. II. 1. v. 44.*
 (u) *Tibull. II. 1. v. 5.* (v) *Id. ib. IV. 2. v. 9.*
 (y) *Id. Od. III. 17.* (z) *Vid. Ælian. V. H. 1. 20. (& Rini. Conviv. Alkem. & Schelling.)* (a) *Serv. ad Æn. VI. v. 132.*
 (b) *Vid. Lampr. Alex. Sev. 29.* (c) *Poll. Onom. I. 2. 34.*
 (d) *Cic. de N. D. II. 27.* (e) *Sen. Theb. 449.* (f) *Fest. bas. V.*

(g), five *Παῖδες*, τὸν προσάτιν, notat : inter quos & *Penates* hæc differentia fuisse videtur, quod *Lares* proprie dicuntur, qui uni alicui familiæ (h), *Penates*, qui urbi cuidam vel Republicæ præsent, (qui etiam *Publici* vocantur, & Romæ in Capitolio colebantur (i)) licet sæpe hæ voces confundantur (*). Erant autem *Lares* hæreditarii familiis, unde *patrii* dicuntur Virgilio (k); Græcis vero *Διοὶ πατῶσι*, *γενέθλιοι*, *κτήσιοι*, *μύχιοι*, *ἐρατοὶ* (l): & quisque domi suæ in *larario* (m), vel adicula quadam sacra (n), parvas eorum imagunculas habebat cereas (o), canina pelle vestitas, & *canem* juxta se habentes (p), qui *ædium* custos habetur. Ante eas imagines ignem perpetuum alebant; & quia in *atriis* ædium fere erant locatæ, ipsa *atria* inde denominari potuerunt (q), quod ex fumo *attra* ferent: & majorum imagines, quæ in atriiis servabantur, *fursæ* inde dictæ videntur apud Juvenalem VIII. v. 8. Hæc imagines floribus & feris exornabant (r), quæ deus festis renovabantur (s). Et quisque quidem in ædibus suis talia sacraria habebat (t), ubi sacra hæreditaria colebant: sed maxime tamen procures, quemadmodum *frons* quid hodie apud Pontificios obtinet (u). Offerebant labris frugum primitias, & porcum iis immolabant (x). Peregre autem abeuntes, vel inde redeuntes Deos *Penates* salutabant (y). *Compta* etiam *Iarii* bus erant sacra; & in eorum honorem festum *Compitulii* diisum celebrabatur (z). Denique *Penates* & *Lares*, qui *ædibus* præsent, sæpe pro *ipsis* *ædibus* ponuntur (a); & etiam *Lar* singulari numero pro *interiore parte* domus (b). *Matër Larium* dicebatur *Lara*, vel *Larunda* (c): vel etiam *Mania*; nisi hæc forte eorum *avia* fuit (d).

G 2

6. XVIII.

- (e) *Vid. Lit. IV. c. II. 17.* (h) *Juven. XII. 89.*
 (i) *Liv. III. 17.* (*) *V. Synon. nostra.*
 (j) *En. II. 100.* (l) *Dion. Halic. I. 67.*
 (m) *Lampr. ad. d. I.* (n) *Juv. VII. v. 110.*
 (o) *Juv. XII. 87.* (p) *Ovid. Fast. V. 135. fagg.*
 (q) *Ibid. Orio XV.* (r) *Plaut. Aulul. Prolog. 12. & II. VIII. 13.*
 (s) *Juv. d. I.* (t) *V. Cic. Verr. VI. 7. fagg. & imm. nor.*
ad Petr. p. 108. ed. Cl. Burm. (u) *V. Cic. ad Fam. XIII.*
2. & 161. Maurel. (x) *Hor. Od. III. XXIII. 1.*
 (y) *Teuver. Phom. II. 1. 81. Plant. Merc. A.V.S. II. v. 34.*
 (z) *Ovid. Fast. V. 140.* (a) *Virg. Æn. VIII. 123. & Ovid.*
I. Trist. IV. 81. & IX. 40. 2. (b) *Virg. Fast. I. 135. & Ovid.*
Figmor. de Serv. p. 472. (c) *Antion. Technop. p. m. 480. L.*
Plant. de fal. rel. I. 20. (d) *Varro de L.L. VIII. 38. Fest. vel*
Pautus petrus, Fest. Manie.

§. XVIII. De Plutone, & Proserpina, sive Hecate:

Quæ de inferis narrantur, sapientiores veterum pro fabulis habuere (e); licet tamen animæ immortalitatem minime negarent. Verumtamen nobis ea paucis explicanda veniunt. Pluto itaque inferorum Deus, Saturni etiam filius, dictus est ἀπό τῆς πλῆτης, hoc est, a divitiis; quia divitiæ in inferioribus terræ partibus latent, unde Latinis etiam Dis dicitur (f). Orcus etiam dictus est ab urgendo (g), quia omnes ad mortem urget; vel potius ab Hebræica (Chaldæa potius) voce אֲרָקָא, hoc est, terra (h): licet vox Orcus pro ipsa habitatione defunctorum (i) sæpius sumatur. Saturni, ut dixi, & Opis filius fuit; & in sortitione universi inferos obtinuisse (k), ac plenum in defunctos imperium exercere credebatur: unde Jupiter infernus & Stygius dicitur (l) a Styge palude infernali: quemadmodum uxor ejus Proserpina Juno Profunda (m), & Infera. Jupiter etiam Magicus, ut quidam legunt apud Virgilium in Ceiri v. 374. Pingebatur Pluto folio insidens, torvo vultu (n), sceptro & corona ex ebena insignis; clavem etiam habens, quia inferorum custodiam gerit (o). Victima ejus fuit taurus (p).

Plutonis ergo uxor Proserpina (q) Jovis & Cereis filia, quam ex Sicilia rapuisse dicitur: Cereris tamen precibus effectum fuisse fingunt, ut sex mensibus apud maritum in inferis, sex reliquis apud matrem in cælis degeret (r): qua re significabatur semen hyeme terra latens æstate prorumpere; per hanc enim Deam fecunditatem terræ, vel forte ipsam semen (s) notabant. Eadem Libera est dicta (t), & Baccho socia jungitur ap. Claudian. de rapt. Pros. L. I. v. 16. Hæc etiam in mortuos imperium habere (u), & morti proximos tondere credebatur, ante-

(e) Hor. Serm. I. IV. 16. Cic. pro Cluent. 61. & Tusc. Q. 1. 5. seqq. (V. Hist. Acad. Lit. Paris. T. II.) (f) Virg. Æn. VI. 269. Cic. de Nat. D. II. 26. (g) Cic. in Verrem IV. 50. Fest. V. Orcus. (h) Jerem. X. 11. Voss. Etymol. (i) Virg. Æn. VI. 273. (k) Juven. XIII. 49. (l) Senec. Herc. Fur. 47. Virg. Æn. VI. 252. (m) Claud. de rapt. Pros. I. 2. Stat. Syl. II. 1. 147. (n) Claud. d. l. 80. (o) Pausan. Eliac. pr. 25. (p) Virg. Æn. VI. 253. (q) Juv. XIII. 50. (r) Ovid. Metam. V. 555. (s) Cic. de N. D. II. 26. (t) Cic. Verr. I. 49. (Tac. Ann. II. 49.) (u) Tibull. III. El. V. 5. Hor. Serm. II. v. ult.

antequam mori possent (x). Eadem etiam Hecate (y) dicitur, & tum sæpe cum Diana & Luna confunditur (z); ac fingitur triplici capite, equi scilicet (a), canis ac hominis; quia vim suam tribus locis exerit, in cælo nempe, in terris, & apud inferos. Veneficiis etiam præesse credebatur (b); quia Lunam in herbas, quibus veneficia exercebant, despumare (c), atque ita vim quandam magicam iis addere putabant. Triviis etiam præerat, & in iis colebatur (d); ac inde Trivia, Græcis (e) τριδίτις, τριμύρφοι, τριπρίσσωπος, dicitur (f). Et Athenis in triviis ditiores certo tempore cœnam Hecata apponebant a pauperibus diripiendam (g). Immolabatur ei vacca sterilis (h), vel etiam canis (i); quia canum ululatu spectra, quæ immittere credebatur Hecate, fugari credebant. (Quod triplex munus his vericulis ingeniosè comprehenditur:

„Terret lustrat agit Proserpina Luna Diana

„Ima suprema feras sceptro fulgore sagitta.)

Reliqua inferorum numina, quod non ita multum ad institutum nostrum faciunt, silentio transibimus: nisi quod paucis verbis de *Parcis* & *Furiis* monendum est.

Parce juxta plurimos, & magni quidem nominis Grammaticos veteres, ita dicta sunt κατ' ἀντιφράσιν, quod nemini *parcant* (k): sed cum ea sit merum incitiæ asyllum, verius cum *Vossio* & *Jul. Cæs. Scaligero* (l) dicas a *parcendo* esse dictas, quia *parcant*: una enim tantum dicitur filium vitæ incidere; duæ vero, altera vitam dare, altera vitam continuare: nisi a *partiendo* dictas velis, quod sortem hominibus *partiantur*, quemadmodum Græcis ἀπὸ τῆ μέρου Μοίραι dicuntur. Fuerunt autem tres sorores, Jovis & *Themidis* (m), vel etiam *folius Noctis* (n) filiæ: *Clotho* dicta a verbo κλωθεω, *neo*; quia stamen ducit, eaque homines in vitam

G 3

VO-

(1) *Virg. Æn.* IV. 609. (7) *Ibid.* VI. 247.

(2) *Vid. Hor. Od.* III. 22. (a) *Virg. Æn.* IV. 512.

(b) *Hor. Serm.* I. VIII. 31. (c) *Lucan.* VI. 505.

(d) *Vid. Virg. Æneid.* IV. 609. (e) *Athen.* VII. *Deipnos.*

(f) *Catull.* carm. 35.

(g) *Aristoph. Plut.* v. 594. seqq. & ibi *Schol.*

(h) *Virg. Æn.* VI. 251. (i) *Ovid. Fast.* I. 389.

(k) *Isidor.* VIII. 13. (l) *Poetic.* III. 90.

(m) *Hesiod.* *Ἑογ.* 904. (n) *Ibid.* 217.

vocare credebatur: *Lachesis* a λαγχάνω (o), fortior; quia humanæ vitæ sortem præfinit: & *Atropos* dicta a verbo πρίνω, verto, & ab α privativo; quod scilicet *verti*, sive *flecti* nequiret, eaque finem vitæ incidere dicebatur.

Furiae, sive *Dire* itidem tres fuere, *Eumenides* etiam & *Erinyes* dictæ. Nomina earum fuerunt *Alecto*, *Tisiphone*, & *Megæra*. Iisque nihil aliud significabatur, quam impios sceleratosque continuis & furdis conscientiæ flagellis cædi (p); quemadmodum elegantissime id deducit Cicero pro Roscio Amerino c. 24. (De *Parcis* ac *Furiis* disseritur in Mem. Acad. Lit. Par. T. VII. p. 21. & 51.)

§. XIX. De Baccho, ejusque comitibus.

Bacchus, sive *Liber*, *vini* (*) *Deus*, *Jovis* & *Semeles* filius, sed miro modo natus, ut apud Mythographos late videri potest (q). Dicitur ab Hebræo verbo *Bacchab*, quod ejulare notat: quia illud in sacris ejus usitatum erat. *Bochartus* (r) vero dictum fuisse vult quasi *Bur-Chas*, hoc est, *Chusi filius*; unde eundem *Nimrodum* fuisse putat (s). *Liber* autem, & *Liber Pater* Latinis dicitur (t), quia vinum homines curis liberat (u): vel κατ' ἔξιν *Jovis Liber*, hoc est, *filius*: vel denique melius a Gr. λιβω, *libo*, *filio* (x). *Dionysius* dicitur a Διός, hoc est, *Jovis* (subaudi *filius*) (y) & *Nysæ* insula, in qua educatus dicitur. *Leneus* (z), ἀπὸ τῶν λυνῶν, quod *torcularia*, scilicet vino ex uvis exprimendo invenisset (a). *Pingebatur* *Bacchus* fere puer, quia vinum immodice sumptum sapientiam hominibus aufert; vel etiam adolescens comatus (b), formosus & nudus, quæ omnia vini naturam notant: *cornutus* etiam plerumque fingitur, quia vinum homines ad audaciam

(o) *Aer.* 2. εἰς λαχόν. (p) *Juv.* XIII. 195. (*) (*Baccho* *Mosen* expressum autumant *Huetius* & *Daetius*; at *Newtonus* in *Chronol. Sesostrin.* De *nutricibus* *Bacchi* lege *Hisp. Academ. Lit. Paris.* T. III. p. 52.). (q) *Vide* & *Ovid. Metam.* III. 110. (r) *Phaleg.* I. 2. (s) *Vid. Ampliss. Van der Meulen de die mundi* Diff. II. p. 525. (t) *Macrobi. Saturn.* I. 19. (u) *Horat. Od.* II. 11. 17. & *Epist.* I. 5. 16. (x) *V. Cl. Perizon.* ad *Sanct. Min.* p. m. 560. (y) *Lucian in Deor. Dial.* (z) *Tibull.* III. 6. v. 38. (a) *Serv.* ad *Virg. Georg.* II. 4. & *clarius ad En.* IV. 214. (b) *Tibull.* I. IV. 37. *Senec. Oed.* 494. & *Hippol.* I. 751.

adaciam impellit (c), cujus symbolum sunt *cornu* (*): vel, quia prisci mortales cornibus boum bibebant (d): *hedera* coronabatur (e), quia ea planta ebrietatem arcere credebatur: *thyrsus* manu gestat, hoc est, *hastam hedera* (f), vel *panipinis circumvolutam*; quam *gravem* vocat Horatius (g), quia magnam potestatem ea exercere credebatur; quemadmodum etiam dicebant, eum universum Orientem domuisse (h): & hinc *thyrsus* aptissima translatione pro quovis stimulo, vel impetu ponitur (i). *Currus* ejus a tigris (k), aliquando vero a leonibus, vel lyncibus trahebatur; vel, quia vinum ferocissimos quosque domat (l); vel, quia homines feroces reddit.

Comites Bacchi erant *Nymphae*, *Satyri* (m) & *Silenus* (n), qui ejus praeceptor fuisse dicebatur: tum mulieres ebriae & furentes, quae *Bacche* (o), & *Maenades* ἀπὸ τῆς μαίανος εἶναι, hoc est, a furendo dicuntur: ut etiam *Thyades* (p), a θυῶς, impetu feror, rus. *Sacra* ejus *Bacchanalia*, quae etiam *Dionysia* & *Orgia* vocantur, Romae olim genere turpitudinis sunt celebrata (q); donec A. U. 567. ex Senatus-consulto prohibita sunt (r). *Orgia* etiam dicta sunt ἀπὸ τῆς ὀργῆς (s), a furore: licet ea vox pro quibusvis saepe sacris (t), arcanis certe, ponatur: ut pro sacris *Musarum* (u), pro sacris *Cereris* (x), pro sacris *Cybeles* (y). Festum autem *Bacchi* legitimum *Liberalia* dictum est, quo ei liba ex melle offerebantur; quia etiam mellis inventor habitus fuit (z). *Immolabatur* ei hircus, vel caper; quod animal vitibus nocere solet (a).

De Priapo.

Bacchi & Veneris filius erat *Priapus* (b), hor-
torum

- (c) Ovid. *Art. Am.* l. 229. Horat. *Od.* III. 11. 11. seq.
(*) (V. Burm. ad Petron. c. 19.) (d) Vid. Voss. de Idol.
III. 71. (e) Ovid. *Fast.* III. 767. (f) Id. *Metam.* III. 657.
(g) *Od.* II. 19. 8. (h) Ovid. *Fast.* III. 729.
(i) Lucr. l. 617. (k) Horat. *Od.* III. 3. 13.
(l) Hor. *Od.* II. 19. (m) Id. d. l. (n) Sen. *Oed.* 439.
(o) Hor. *Od.* III. 15. 15. (p) Hor. *Od.* II. XIX. 9.
(q) Juven. II. 3. (r) Vid. *oman. Liv.* XXXIX. 8. segg.
(s) Serv. ad Virg. *Æn.* IV. 309. (t) Vid. Juven. II. 91.
(u) Aristoph. ἐν Βακχάξ. 335. (x) Herod. V. 61.
(y) Strabo XVII. (z) Ovid. *Fast.* III. 715.
(a) Hor. *Od.* III. 8. Ovid. *Met.* XV. v. 114. & *Fast.* I. v. 357.
(b) Tibull. I. IV. 7.

torum custos, ingenti virili membro insignis (c); quo forte impudentia, quæ ex ebrietate & illegitima Veneris usu consequi solet, denotatur. Statuæ ejus vertici etiam *arundo* ad terrendas volucres addebatur (d).

§. XX. De Solē.

Sol idem quidem est qui *Apollo*, & propterea pleraque ad eum pertinentia, ubi de Apolline agamus, dicta sunt; sed in theologia tamen gentili distinguuntur*: cum enim inter selectos Deos refertur, *Sol* dicitur fuisse filius *Hyperionis* (e) fratris *Saturni* & *Tibiæ* (f); vel juxta *Homerum* *Hyperionis* & *Euriphessæ* (g): & ipse etiam interdum *Hyperion* dicitur (h). Hujus & *Tethyos* filia credita fuit *Aurora* (i); unde etiam *Hyperionis* dicitur (k), quia scilicet *Solem* præcedens quasi ex eo nascitur. *Pingebatur* *Sol* juvenili forma, capite radiis cincto, currui insidens a quatuor equis volucris tracto (l). Immolabatur ei *equis* ob celeritatem (m); quod tamen an apud Romanos obtinuerit, dubito: apud *Lacones* certe factum (n), & apud *Æthiopes* ob velocitatem quadrigæ albæ ei sunt oblata (o).

§. XXI. De Luna.

Luna quoque eadem quidem est, quæ *Diana* (p), five *Proserpina*: cum vero inter Selectos Deos numeratur, *Hyperionis* filia, *Solis* soror dicitur (q). Veterum autem superstitio credebatur eam, cum deficit, incantationibus magicis affligi: ideoque pelvibus æneis, aliisque rebus magnum sonum excitabant (r), ne eas audire posset: eamque superstitionem apud varias Orientis gentes obtinere hodierni itinere-

(c) *Hor. Serm. I. VIII. init.* (d) *Ibid. v. 4.*

* (Sic ap. *Lucian. T. I. 135.* *Mercurius* narrat *Apollini*, *Solem* *Veneris* furtum *Vulcano* indicasse.)

(e) *Claud. de rapt. Prof. II. 44.* (f) *Hesiod. Theog. 177.*

(g) *Homer. hymn. in Solem.* (h) *Ovid. Fast. V. 383.*

(i) *Hesiod. l. d.* (k) *Ovid. Fast. V. 159.* (l) *Id. Met.*

II. 153. (m) *Id. d. Fastor. l.* (n) *Pausan. Lacon. 20.*

(o) *Hesiod. Arth. L. X.* (p) *Vid. Var. de L. L. II. 32.*

(r) *Claud. d. l. v. 45.*

(s) *Juv. VI. 442. Plin. H.N. II. 122.*

itinerariorum scriptores testantur *. Eius currus a duobus duntaxat equis trahebatur (s). In Palatino monte templum habuit Luna, ubi nomine Noctilacae (t) colebatur; & item alterum in Aventino (u).

DE DIIS MINORUM GENTIUM.

§. XXII.

Dii Minorum Gentium (x) fuerunt Indigetes, Semones, Virtutes & Affectiones animi & similia; quibus subjungemus Deos quosdam Peregrinos Romanos cultos.

Dii Indigetes (Gr. παρὶ γένεσιν (y), quasi adscriptitios dicas) sunt, qui propter merita & virtutem in Deos sunt relati (z); & Heros etiam dicuntur. Indigetes autem sunt dicti, quod in Diis (a), sive inter Deos agerent; vel potius ab indigendo, hoc est, invocando (b). Ex his celeberrimos tantum recensebimus; Quirinum scilicet, Herculem, Castorem & Pollucem & Æneam.

§. XXIII. De Quirino.

Quirinus dictus fuit Romulus, Urbis Romæ conditor, postquam inter Deos relatus esset (c); vel a Curibus Sabinorum oppido; unde omnes Romani Quirites sunt dicti, postquam Sabini in civitatem recepti sunt; vel a voce Curis, quæ Sabinis hastam notabat, quia magnus bellator fuerat Romulus, & quod hasta olim præcipuum quidem telum, quo in bello utbantur, fuit. Hic cum asperius regnaret, concionem ad populum habens, cum subito ingens tempestas exorta esset, a Senatoribus dicitur discerptus (d); qui deinde, ut cædis invidiam a se amolirentur, Proculum quendam subornarunt, qui juraret se Romulum in cælum euntem vidisse, eumque iussisse, ut sibi divini honores fierent (e). Hinc templum ei exstructum est, & sacerdos ei proprius constitutus, qui Flamen Quirinalis

G 5

lis

* (Eud. Comis in Memor. Chinenf. T. 1. p. 101. 2.)

(s) Manil. Astron. V. 3. (t) Vid. Hor. Od. IV. VI. 38.

(u) Ovid. Fast. III. 824. (z) Vid. Ovid. in l. 79.

(y) Lucian. Jovis Trag. p. 140. ed. Grav.

(z) Hor. Od. III. 3. 9. Cic. de LL. II. 8. (a) Serv. ad Virg. Æn. XII. 704. (b) Macrob. Satur. I. 17.

(c) Ovid. Fast. II. 473, seqq. (d) Flor. l. 1.

(e) Liv. I. 10.

lis est dictus. Festum autem, quod mense Februario in ejus honorem celebrabatur (f), dicebatur *Quirinalia*. Uxor Romuli *Herfilia* etiam in Deos relata, & *Hora* dicta est (g).

§. XXIV. De Hercule.

Hercules Jovis in *Amphitryonem* mutati, & *Alcmena* (h) *Thetis* uxoris *Amphitryonis* filius, *Eurytheo* *Mycenarum* Regi propter odium novercæ suæ *Junonis* servire coactus est; & duodecim labores (five *erumnas* (i), ut proprie vocant) ab eo impositos exantiasse dicitur (k): quanquam etiam plura alia egregia facinora perpetraverit; sed quæ eo nomine *erumnarum* non comprehenduntur, quia non fuerunt illi ab *Eurytheo* imposita. Fuit autem *Hercules* revera vir aliquis fortissimus, vel potius fuerunt viri hoc nomine plures (l); sed Græci suo more omnium illorum res gestas uni suo *Herculi Thetiano* adscripserunt. (*) Pingitur ergo tanquam vir robustus, clavam dextra manu gerens, & indutus exuvias leonis, quem interfecerat, *Nemeæ*. Romæ variis cognominibus cultus est, & inter alia nomine *Herculis* *Mesigeris*, five *Herculis* *Masæarum* (m), hoc est, *Masæarum* ducis, quia fortitudo Musis, five doctrinæ studiis, quietem præstat; vel, ut verius loquamur, præstare oporteret: inter arma enim fere silent Musæ. *Sancus* etiam, vel *Sæctus* (n), & *Sanctus* pater proprio quodam nomine Romanis, vel Sabinis (o) est dictus: atque idem etiam *Dius Fidius* dictus videtur, tanquam τὸ Διό:, hoc est, *Jovis* filium dicas (p): D enim & L literæ apud veteres sæpe permutantur (q). *Thesauris* quoque præerat (r); unde, qui divites.

(f) *Ovid. d. 1.* (g) *Id. Met. XIV. vers. ult.*

(h) *Vid. Plaut. Amphitr.* (i) *Cic. de Fin. II. extr.*

(k) *Auson. Etyol. XIX. etiam Lucr. V. 27. Martial. IX. 137.*

(l) *Tacit. de mor. Germ. 34. Cic. N. D. III. 15. seqq. Serv. ad Æn. VIII. 54.*

(*) (Plurima *SAMSONIS* facta in *Hercule* non translata fuisse, eleganter probat *M. de Loxeur* dans la *Conference de la Fable avec l'Hist. Saint. T. II*)

(m) *Suet. Aug. 20. Vid. Vaillant. de fam. R.G. Pimponia II.*

(n) *Propert. IV. 10. 70. Cic. pro Sext. 68.*

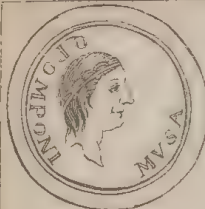
(o) *Varr. de L. L. IV. 10.*

(p) *Fest. V. Metius Fidius. Varr. de L. L. IV. 10.*

(q) *V. Fossium de permur. literar.*

(r) *Horat. Serm. II. VI. n. Pers. II. v. 12.*

Pag. 154.

Pag.
154.

E. ERI

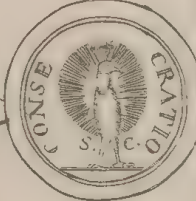
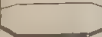

Pag.
156.

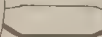
G. RI

Pag.
157.

Pag.
157.

vites fieri cupiebant, decimam (s) bonorum suorum partem (t) Herculi consecrabant, quod dicebatur *pollucere* (u); & epulabantur quod huius decimationis causa populo dabatur (x), dicebatur *polluctum*; unde etiam *pollucibilis* (y) cœna pro *opiparâ* ponitur (z). Ejus sacris interesse mulieribus non licebat, quod olim Herculi sitiienti aquam negassent (a). Peragebantur ea sacra (quæ aperto capite fiebant (b)) a propriis Herculis sacerdotibus, *Potitiis* nempe & *Pinariis*, quæ duæ nobiles Romæ gentes erant, quarum progenitores ipse Hercules sacra sua docuisse dicebatur (c): postea vero A. U. 441. extincta gente Potitiorum (d) (a qua ipse Deus manifestam poenam exegisse credebatur, quod hæc sacra ad humile fervorum ministerium transfuissent) ea sacra a Pinariis tantum, & a servis publicis, qui in locum Potitiorum substituti fuerant, peracta sunt. Arbor Herculi sacra fuit *Populus* (e).

§. XXV. Castor & Pollux.

Castor & Pollux, sive *Διδύμοι*, hoc est, *Jovis filii*, inter alios etiam Romæ culti sunt. Hi, ut plures auctores sunt, ex Jove in cygnum mutato, & *Leda Tyndari Spartanorum Regis* (f) uxore fuerunt progeniti: alii vero *Pollucem & Helenam*, quæ *Menelai* (hic etiam Spartæ Rex fuit) uxor erat, Jovis; *Castorem* vero & *Clytemnestram*, quæ *Agamemnoni Mycenarum Regi* nupsit, Tyndari liberos fuisse volunt: certe *Oebalii* dicuntur (g); & *Therapnæi* (h) a locis *Laconia*, cujus regionis caput fuit Sparta. Cum autem *Castor* mortuus esset, *Pollux* divino semine natus immortalitatem suam cum eo partitus fuisse dicitur (i); ita ut alternis semestribus, vel, ut alii, diebus (k) apud inferos agerent: quod ideo fictum est, quia in sidus Ge-

G 6. mino-

(s) l. 2. §. 2. ff. de pollicis. (t) *Plaut. Bacch. IV. IV. 15.*
 (u) *Id. Stich. I. III. v. 80. Macr. Saturn. III. 12.*
 (x) *Locus notand. ap. Cic. de Off. II. 17. d. l. 2. §. 2. ff. de pollicis.* (y) *Plaut. Rud. V. III. 63.* (z) *Macr. Sat. III. 17.*
 (a) *Id. I. 12. Propert. IV. IX. 69.* (b) *Macrob. III. 6.*
 (c) *Virg. Æn. VIII. 159.* (d) *Liv. IX. 20. Val. Max. I. 17.*
 (e) *Virg. Ecl. VII. 61.* (f) *Hor. Od. I. XII. 25.*
 (g) *Strab. Sylv. III. II. 10.* (h) *Id. Theb. VII. 793.*
 (i) *Virg. Æn. VI. 121.*
 (k) *Lucian. Deor. Dial. ult.*

minorum translati esse dicebantur, quorum dum alter oritur, alter occidit. Eorum sidera conjuncta navis periclitantibus salutem adferre putabant (l); unde Græcis *συνήπης* sunt dicti (m); si vero unica tantum stella appareret, exitium portendi credebant (n); unde sæpe naves ab iis denominabantur (o). Hinc plerumque *pinguntur* stellam in *Pileis* (quos *Laconum* more gestant (p)), licet alii dicant eos pileos representasse dimidiam partem ovi, ex quo nati finguntur (q) habentes, equis albis insidentes; quia sæpe in præliis ita conspecti dicebantur (r). Castor *equis*, Pollux maxime *pugilatu* nobilis fuisse dicitur (s). Romæ eis templum primus exstruxit (*malim* vovit) Postumius Dictator (t) A. U. 257. cum crederentur bello Latino pro Romanis pugnasse: & licet illud amborum esset, tamen *Castoris* solius dicebatur (u); unde jocus *Bibuli*, quando *Edilis* cum *Cæsare* illum solum communium ad ludos impensarum gratiam apud populum capere videret, dicentis: *sibi idem evenisset quod Polluci*. Ut enim *geminis fratribus edes in foro consisset ita tantum Castoris vocaretur; ita suam Cæsarisque munificentiam, unius Cæsaris dici* (x). Imò ambo aliquando *Castores* sunt dicti, τῶ Καστορ (y). Jurabant mulieres Romanæ per Castorem, viam per *Herculem*, utrique per *Pollucem* (z).

§. XXVI. *Æneas.*

Sed hæc vel præcipue referendus fuerat *Æneas*: qui flumine *Nimicio* merfus in *Indigetum* (a) Deorum numerum receptus est: sed de quo pauca sequentibus temporum monumentis inveniantur.

§. XXVII. *Imperatores in Deos relati.*

Ad Deos *Indigetes* etiam sunt referendi *Imperatores in Deos relati*; quorum primus fuit *Julius Cæ-*

(l) Hor. Od. I. XII. 27. (Ovid. T. Trist. X. 45. seqq.)
 (m) *Ælian. Var. Hist.* I. 30. (n) *Senec. Quest. Natur.* II. Plin. H. N. II. 37. (o) D. Lucas *Athor.* XXVIII. 11.
 (p) *Vid. Meurs. Misc. Lacon.* I. 17. *Catull. carm. ad Corn. rub. sine* 15. 6 & numm. in tabella.) (q) *Textor. ad Lygophr. 106.* (r) *Flor.* I. II. Val. Max. I. 8. 1.
 (s) *Horat. Serm.* II. I. 25. (t) *Liv.* II. 20. & 42.
 (u) *Juv.* XIV. 250. (x) *Juv.* Iul. 10.
 (y) *Scaliger ad Catull. carm.* 4. (z) *Gell.* XI. 6. (*Passer de iurisdiction.*) (a) *Ovid. Met.* XIV. 607. *Tibull.* II. v. 45. *Virg. Aen.* I. 63. (*Ælian.* I. 2. 1.)

Cæsar (b); tum Augustus (c), & reliqui deinceps omnes etiam *Christiani* ad *Gratianum* Imperatorem usque; quod ex veteribus Inscriptionibus (Vid. *Od. Parvium de Civitate Romana* c. 28. edit. Cl. Grævii in *Thesauo suo* Tomo I.) manifestissimum est. Fiebat hæc ἀποθέωσις ingenti pompa, cum cadavera eorum cremarentur in Campo Martio, & tum statim *Flamines* (d), & *Sodales* (e) sive *Sacerdotum collegia* accipiebant: & etiam *Flaminicas*, sive *Sacerdotes feminas* (f). Nec tantum ipsi Imperatores inter Deos referebantur; sed etiam eorum uxores (g), sorores (h), filiae: & quod magis mirandum est, Hadriani Imperatoris amasium *Antinum* Græci *Alexandrini* turpissima adulatione consecrarunt (i). Imo vivis illis (k) divini honores aliquando sunt exhibiti; ut Julio Cæsari (l), Augusto, Domitiano (m), &c. In provinciis etiam magistratibus Romanis, aliisque viris illustribus fana & aræ erectæ sunt, ut jam supra *Sec. II. cap. 14. §. 4.* inuimus: & sic postea *Druso* aras statutas (n), & ad ejus tumulum a Galliæ civitatibus supplicatum fuisse legimus (o). Signum consecrationis in nummis Imperatorum esse *aquilam*, vulgatum est, ut in nummis Augustarum *paronem* (p). (Dignus qui videatur *Fabricius* in *Bibliogr. Antiq.* p. 268. seq.)

DE DIIS SEMONIBUS.

Semones Dii dicti sunt, quasi *semihomines*; nam veteres *hemonem* pro *homine* dicebant (q): erant enim *Semones*, quos nec cælo adscriberent propter meriti *parvitatem*, nec terrenos deputare vellent pro *gratiæ* *veneratione* (r). Inter eos primum locum dabimus Diis rusticis, qui *rura*, quæque in iis, curabant.

§. XXVIII.

(b) *Suet. Jul. c. 88.* (c) *Horat. Od. III. 3. 11.*(d) *Suet. Jul. 75.*(e) *Capitol. Anton. Pio in f.*(f) *Græv. p. CCCXX. 10. seqq.*(g) *Capitol. ibid. 6.* (h) *Suet. Cajo 14.*(i) *Spartan. Hadr. 14.*(k) *Horat. Epist. II. 1. 15.* (l) *Suet. Jul. 75.*(m) *Marcell. V. 3.* (Tac. *Ann. 14. 15. 37. & alibi.*)(n) *Tacit. Annal. II. 7.*(o) *Suet. Claud. 1.*(p) *Vid. Patin. num. imp. ex med. ære p. 126. 137.*(q) *Fest. V. Hemont. 15. Enn. p. 212. ed. Neap.*(r) *Fulgent. de prisco Serm. 11.*

§. XXVIII. De Pane.

Primam igitur hic recensēbimus Panem (vel Panem) Arcadem, Pastorum (s) & pecoris Deum (r); qui Mercurii & Penelope filius fuit habitus (u). Hic juxta quosdam dictus est a Græco πᾶν, hoc est, *universum*: quia eum totius universi symbolum fuisse volunt; unde etiam Flamen Dialis, qui Jovis sacerdos proprius erat, ejus sacris interveniebat (x). Hinc pingitur superne humana specie ad cælestium rerum pulchritudinem notandam; inferne forma belluina, ut terræ deformitas, & inæqualitas significetur: cornua habet ad radios Solis, & cornua Lunæ significanda; & quæ de his dici possent plura. Hic primus fistulam (y) ex arundinibus in usum pastorum conpegisse dicitur. Ab eo etiam *Panici terrores* sunt dicti (z), qui sine causa manifesta homines corripiunt (a); quia ipse, cum Baccho exercitus Dux esset, hostes vano timore fugasse fertur: & inde cornua ei tributa esse quidam volunt, quod primus aciei ordinem & cornua invenerit (b). Cultus ejus antiquissimus fuit (c), & ipse apud Arcades Deorum antiquissimus: unde sæpe *Arculæus Deus*, ut etiam *Lyceus* & *Tegeæus* a quibusdam Arcadiæ locis dicitur (d). Est autem ejus cultus ab *Evandro Arcade* in Italiam allatus (e): & ipse postea *Inuus* (f), ob salacitatem scilicet, ab *ineundo passim* est dictus (g). Offerebant ei pastores in suis poculis lac & mel. (*) *Festum Pani* Romæ celebrabatur mense Februario dictum *Luperalia*, & sacerdotes ejus dicebantur *Luperci*; de quibus suo loco.

§. XXIX. De Fauno & Fauna, sive Bona Dea.

Faunus a multis idem dicitur fuisse; qui *Pan*; immo *Turnebus Advers. XIII. c. 8.* etiam hunc a Græco πᾶν dictum censet. Ab aliis vero hi duo distinguuntur. Dictus est, vel a *fando*; vel potius a Græco verbo φαῖν, vel φαύω, quod idem notat; quia

(a) *Virg. Ecl. II. 31.* (r) *Ovid. Fast. II. 271.*
 (u) *Lucian. Deor. dial. p. 22. ed. Græv.* (z) *Ovid. Fast. II. 321.* (v) *Id. ibid. II.* (2) *Dion. Hal. V. 16. Polyan. Strat. I. 1.* (a) *Virg. Ecl. Fast. II. 28.* (b) *Polyan. I. 2.*
 (c) *Dion. Hal. I. 32.* (d) *Virg. Ecl. X. 25. & Georg. I. 16.*
 (e) *Ovid. Fast. II. 270.* (f) *Liv. I. 5.*
 (g) *Virg. Æn. VI. 775.* (*) (V. Brouth. ad Tib. I. I. 14. & II. 5. 18.)

De Fauno. & Fauna, sive Bona Dea.

quia vaticinia multa edidisse credebatur (5). *Picatur* eadem fere forma ac *Pan*; & similiter in *Venerem* admodum pronus esse credebatur (1), ut etiam totum hoc genus caprinum; quod ideo fictu n est, quia generandi vim per hæc numina significabant (k). Ei in lucis præcipue sacra fiebant ægna, vel hœdo (l). Romæ præter alias ædem habuit in insula (m) Tiberina, ubi colebatur nonis Decembribus (n), & Idibus Februariis. *Faunos* etiam plurali numero (o) dixerunt numina quædam agrestia (p), quæ nocturnum ludibria, sive ephialten immittere credebantur (q); eosque *Paniscos* vocare videtur Cicero de *Natura Deor.* L. III. c. 17.

Uxorem habebat Faunus, quæ dicebatur *Fauna* (r), vel *Fauna*, eadem de causa qua maritus eam appellationem sortita. Hanc plerique *Bona Dea* nomine a Romanis fuisse cultam volunt, cujus sacra in loco secreto (s), qui proprie *opertum* (t) dicebatur, fiebant a solis mulieribus; quia tanta pudicitia hæc Dea fuisse dicebatur, ut post nuptias præter maritum virum nunquam conspexerit: & viri tanto studio ab his sacris (u) arcebantur, ut pisturas quoque viriles velarent (x): licet tamen plurima flagitiose in iis sacris fierent (y). *Mysteria* ea sacra vocat Cicero (z): & Plutarchus *γυναικεία*: cui etiam Dea ἡ γυναικεία θεὰ dicitur (a). Narrant autem hanc Faunam a marito aliquando ebriam fuisse deprehensam, & virgis myrteis ad necem causam, postea vero ab eodem facti jam poenitente in Deos fuisse relatum; ideoque in sacris ejus amphora vini obtesta poni solebat; & mulieres vinum, quod ejus sacris bibebant, non *vinum*, sed *luc* vocabant (b). Fiebant autem hæc sacra in ædibus Pontificis Maximi (vel potius Prætoris; nam Cæsar, in cujus ædibus ea celebrata legimus, & Prætor erat,

(h) *Vid.* Virg. *Æn.* VII. 81. () *Horat.* *Od.* III. XVIII.

(k) *Rutil. Numat. Itiner.* I. 219. (l) *Horat.* *Od.* I. IV. 11.

(m) *Ovid.* *Fast.* II. 303. *Liv.* XXXIII. 42.

(n) *Horat.* *Od.* III. XVIII. 10.

(o) *Virg.* *Georg.* I. 101. (p) *Ovid.* *Metam.* VI. 392.

(q) *Plin.* *H. N.* XXV. 4. (r) *Justin.* XLIII. 1.

(s) *Vid.* *Juven.* VI. 328. (t) *Cic.* *Paradoxo* 4.

(u) *Cic.* de *Harusp. resp.* c. 17. *Suet.* *Jul.* 6. *Tibull.* I. El. VI. 22.

(x) *Juven.* VI. 340. *Senec.* *Epist.* 97.

(y) *Juven.* VI. 314. (z) *Ad Att.* V. 21. f. VI. 1. f.

(a) *Plus.* *Cic.* p. m. 870.

(b) *Plus.* *Quæst.* R. 10. f. p. 268. *Macroh.* *Saturn.* I. 12.

rat, & Pontifex Maximus) pro toto populo (c); unde publica (d) vocantur, & ipsum sacrificium Damium (e) dicitur a Græco δῆμος, sive Dorica dialecto δᾶμος, hoc est, populus.

§. XXX. De Sylvano.

Sylvanus etiam sæpe cum Fauno vel Pane confunditur, & eodem fere modo, sed senior plerumque (f), pingitur; Pater enim dicitur (g): nam per omnes hos Deos (ut jam de Pane diximus) naturam universi, vel materiam primam adumbrare voluerunt; unde etiam hic deus Sylvanus a Græco ὄλη, hoc est, materia, præposito sibilo, est dictus. Erat certe etiam ruris Deus (h), ac finium custos (i); & a pastoribus lacte placabatur (k), vel etiam porco (l). Admodum quoque libidinosus dicebatur, & matronarum sectator (m). Erat autem Sylvanus Genius viro- rum, ut Juno feminarum; ita in lapidibus legitur Sylvanus Augusti (n): & ideo soli viri ei faciebant (o).

§. XXXI. De Vortumno & Pomona.

Vortumnus, sive Vertumnus a vortendo, sive vertendo dictus est, quia in omnes formas se vertere posse credebatur (p); qua re frequentem mutationem, quæ in fructibus, dum maturescunt, evenit, notari puto: tum etiam hominum mentes in rebus emundis vendundisque vertere eum posse credebant; unde Vortumnus natus iniquis (q) dicitur homo inconstans & quotidie fere propositum mutans. Hic aliquando in anum mutatus, cum Pomona pomorum Dea persuadere non potuisset, ut sibi Vertumno nuberet, pristinae formæ redditus vim ei inferre parabat; sed vi nihil opus fuit: nam Dea ejus pulchritudine capta ultro nuptum ivit (r), nec auspices mansit. Hæc etiam proprium sibi Flaminem, qui Pomonalis est dictus, Romæ habuit.

§. XXXII.

- (c) Juven. IX. 117. (d) Id. VI. 336.
 (e) Fest. in ea voce. (f) Ovid. Metam. XIV. 639.
 (g) Horat. Epod. II. 21. (h) Virg. Æn. VIII. 600.
 (i) Horat. Epod. II. 21.
 (k) Horat. Epist. II. 1. 143. (l) Juven. VI. 447.
 (m) Augustin. de civ. Dei XV. 23.
 (n) Grut. p. LXIII. 9. 1a. &c.
 (o) Cato de R. R. 87. Juven. VI. vers. 447.
 (p) Propert. El. IV. 2. Ovid. Metam. XIV. 785.
 (q) Horat. Sat. II. VII. 141.
 (r) Ovid. Metam. XIV. 776.

§. XXXII. De Pale.

Pales Deus, vel *Dea* (s) (non satis enim certum est utrum fuerit; licet *Broukhufius* ad *Tibull.* II. vers. 29. (*perperam*: rescribo I. I. 14.) probare conetur, eam potius *Deam* fuisse) *pabulo* curando præfuit; eique sacra fecerunt pastores pro felici proventu pabuli & incolumitate pecoris (t). Ejus festum *Palilia*, sive *Parilia* dictum celebrabatur XI. Kalendas Maji, eo solemnius, (nam jam ante Urbem conditam celebratum fuerat (u)) quod idem dies Urbi Romæ natalis fuisset (x). Eo etiam die pastores pecora sua lustrabant (y).

§. XXXIII. De Flora.

Flora *florum* *Dea* habita est: sed hæc insignis meretrix revera fuisse dicitur (z), quæ Populum Romanum ingentis patrimonii sui, quod Venerem exercendo acquisiverat, hæredem instituerit, ea lege, ut quotannis in ejus memoriam festum celebraretur: quod cum turpe Senatui visum esset, & pecuniam tamen appeterent, finxerunt *Deam* quandam esse, quæ Græcis *Χλωρίς* (a), Latinis *Flora* diceretur; quæque *Zephyro* vento nupta a marito potestatem in omnes flores acceperit: sed alii, ut jam innui, hæc omnia negant; alii eam jam olim Sabinorum numen fuisse volunt (b). Hoc festum *Floralia* dictum celebrabatur initio mensis Maji summa lascivia (c), nudis meretricibus in scenam productis, & maxima verborum petulantia (d): licet venerando nomine *Flora Mater* a Cicerone vocetur (e).

§. XXXIV. De Termino, aliisque Diis.

Terminus, qui agrorum fines tæbatur (f), colebatur forma lapidis quadrati, vel stipitis dedolati, qui in finibus agrorum fixus erat. Hunc die festo coronabant (g), vinum juxta eum libabant, & liba (h) ei offerebant. Romæ colebatur in Capitolio simul cum *Juventa* (i), cum ipsi Jovi, dnm

(s) Virg. Georg. III. 1. (t) Ovid. Fast. IV. 747.

(u) Plat. Romul. p. m. 14. (x) Propert. IV. El. IV. 73.

(y) Ovid. Fast. IV. 715. Vid. multo de Pal. ap. Broukh. ad Tibull. l. 1. 14.

(z) Kastant. de fals. res. I. 10. (a) Ovid. Fast. V. 155.

(b) Vid. Cl. Grev. Pref. ad Tom. I. Antiq. Rom. Voss. de Idol. l. 12. Uvrr. de L. L. II. 10.

(c) Val. Max. II. 10. ex 8. (d) Vid. Juven. VI. 249. (e) In Ver. V. 14.

(f) Ovid. Fast. II. 641. segg. (g) Tibull. I. 1.

(h) Juven. XVI. 31. (i) Flor. l. 15.

dum templum ejus definiretur, cedere noluisse (k); quia re Imperium Romanum nullis habiturum terminos, & perpetua juventute gavisurum esse, portendi credebant. (*) Festum ejus *Terminalia* dictum celebrabatur extremo mense Februario (l), qui olim anni ultimus fuit; ita ut eo annus *terminaretur*. Qui terminum movisset, ex lege Numa sacer erat (m). In ipsis etiam provinciarum finibus ara Deo Termino erecta fuisse videntur (n). (Plura dabunt *Mem. Ac. Lit. Pur. T. II. p. 63.*)

De Numinibus rerum.

Et multis etiam aliis rebus propria sua numina Romani praefecerunt; exempli gratia, infantibus recens natis aderat *Laverna* (o), cum a terra *levarentur*; *Cunina* (p), cum in *cunis* jacerent; *Potina* & *Edusa* (q), quae infantium *potui* & *esui* praesent, sive *Eulua* & *Potica*, ut eas nominat *Donatus ad Terent. Phorm. I. I. vers. 15.* qui praeterea etiam *Cubam* Deam addit. A paullo adultioribus, cum jam fari inciperent, *Fabulans* Deus (r) colebatur. Parturientibus praerant *Dii Nixii* a *nitendo* (s), sive a *nisa* puerperarum, dum liberos in lucem edunt, dicti: tum *Pessa* & *Pestiverta* (t), quae bonum vel malum infantis in utero situm efficere credebantur: *Natio* Dea, quae partus matronarum tueretur (u). *Nuptiales* *Dii*, praeter *Hymenaeum*, etiam fuerunt *Domiducus* (x), *Jugatinus* (y), *Viriplex* (z). Sic in aliis actionibus erant Dea *Murcia* (a), quae homines *murci* los, hoc est, nimis *desidiosos* redderet; *Horta* ab *hortando* (b), *Srenua* a *stremitate* (c), *Vacuna* a *vacando* dicta (d). Porro ab erroribus *Viarum* Dea *Vibillia* liberat: in tutela sunt *Orbonae* *orbati* liberis parentes; in *Nenie*, quibus extrema tem-

(k) *Vetus Poeta ap. Gell. XII. 6.* (*) (Liv. I. 55.)

(l) *Ovid. Fast. II. 510.* (m) *Dion. Hal. II. 74.*

(n) *Vid. Herodian. VII. f.*

(o) *August. de Civ. Dei IV. 2.*

(p) *Ibid.* (q) *Varr. ap. Non. II. n. 310.*

(r) *Id. ibid. XII. 6.*

(s) *Festus.* (t) *Gell. XVI. 15.*

(u) *Cic. de N. D. III. 18.*

(x) *August. de C. D. IV. 16.*

(y) *Ibid. 11.* (z) *Val. Max. II. 1. ex. 6.*

(a) *August. d. 1.*

(b) *Antist. Labeo ap. Plur. in Quest. Rom. p. m. 373.*

(c) *August. d. 1.* (d) *Ovid. Fast. VI. 307.*

tempora (e). *Averruncus*, dictus fuit ab *avertendo* (f), sive *avertendo* mala: vel potius *Dii* omnes, quos Græci dixerunt *Ἀποπομπαῖς*, *Ἀποτροπαῖς*, *Ἀλεξινδύς Σωτήρας* (g), *Averrunci* sunt dicti: licet hoc forte inter Jovis cognomina referri possit, qui idem tunc fuerit ac *Jupiter Prodigialis*, de quo *Plaut. Amph. A. T. S. r. vers. 107. Angevona* Dea fuit silentium suadens, unde ore obligato, obsignatoque simulacra habet (h). *Ajës* *Locutius* vero Romanos aliquando bene monuisse credebatur (i). *Laverna* furum Dea (k); & apud rusticos *Hippona*, vel *Epona* (l), quæ equorum curam gerebat, cujus imago ad equorum præsepia pingebatur: *Stercutius* (m), qui agris stercore mandis præerat; *Robigus*, qui robiginem a segete arcebat (n); *Mephitis* Dea putori arcendo præfidens (o); *Potentia* potentiae, ut videtur, Dea (p), & alii, ἑὸα νομῖς. Ipsam denique *Mortem* pro Dea habuerunt veteres (q).

DE VIRTUTIBUS, AFFECTIONIBUS ANIMI, ET SIMILIBUS.

§. XXXIV.

Virtutes, affectiones animi & similia colebantur, quia majorem aliquam vim in rebus humanis obtinere credebantur (r). Sic ergo *Mens* ædem in Capitolio habuit (s): *Virtus* & *Honor* duas ædes habuerunt extra Urbem ita positas, ut per ædem *Virtutis* ad ædem *Honoris* aditus esset (t), cujus rei rationem quilibet facile perspicere potest. *Pietas* ædem.

(e) *Aryob. IV. V. H. Junii animad. III. r.*

(f) *Varr. de L. L. VI. 5.*

(g) *V. Bud. comment. ling. Gr. n. m. 312.*

(h) *Plin. H. N. III. 5. V. Ampliss. Caperi Harpoer.*

(i) *Cic. de Divin. l. 45. II. 32. Liv. V. 50.*

(k) *Plaut. Aut. III. 11. 31. Horat. Epist. 3. XVI. 60. Fest. V. Laverniones. (V. Memor. Acad. Lit. Pat. T. VII. p. 77.)*

(l) *Juven. VIII. 157. & ibi Schol.*

(m) *Plin. H. N. XVII. 9. (n) Varr. de L. L. V. 3.*

(o) *Tac. Hist. III. 33.*

(p) *Liv. XXXIX. 7.*

(q) *Serv. ad Virg. Æn. XI. 197.*

(r) *Vid. Cic. de N. D. II. 23. & 31; III. 17. 18.*

(s) *Liv. XXIII. 31. Ovid. Fast. VI. 241.*

(t) *Symmach. 1. Epist. 14.*

ædem in foro olitorio (u), *Fides* in Capitolio (x), *Spes* plures etiam ædes habuit (y). *Pudicitia* duplex fuit, *Patricia* culta in foro boario, & *Plebeia*, quæ colebatur in vico longo (z). *Concordia* quinque, vel plura templa habuit (a), inter quæ fuit templum *Concordiæ virilis* (b). *Clementiæ* ædes ad honorandam lenitatem Cæsaris decreta (c). Colebant etiam res per se optabiles (d), ut *Pacem*, cui templum magnificentissimum juxta forum exstruxit Imperator Vespasianus (e), in quo erant vasa templi *Hierosolymitani*; *Quietem*, quæ extra portam *Collinam* ædem habuit (f); *Salutem* (g), cujus ædes quinta regione Urbis fuit; *Felicitatem* (h), & *Libertatem*, quæ pulchrum templum in Aventino habuit (i); & ibidem *Atrium* (k), cujus mentio in monumentis veterum sæpe occurrit. Ipsa etiam *Urbs Roma* pro Dea habita fuit (l), cui *Alabandenses Carie* populus primi templum exstruxerunt (m).

De Fortuna.

Ad hanc classem etiam censeo referendam *Fortunam* multis nominibus a Romanis cultam, quam vulgus putavit esse Deam, quæ prospera & adversa pro solo lubitu nulla meritorum ratione habita (n) hominibus dispensaret; unde eam *inconstantem* (o), *sevam*, *cecam*, *lubricam* passim scriptores appellant (p); & propterea etiam pingitur globo insidens, clavo sive navis gubernaculo innixa, alata (q) &c. Prudentiores vero vel omnino eam negarunt (r), vel per *Fortunam* nihil aliud intellexerunt, quam *providentiam divinam*; cujus decreta cum nobis incognita sint, res humanæ casu (nobis quidem) evenire videntur: itaque *Fortuna* non est dicenda cæca, sed magis hominibus tribuendum est, qui parum dextre sibi prospiciunt (s). Inde Cicero *Topicorum* c. 17. dicit, *Latent, quæ subiecta sunt fortune. Cum enim nihil sine causa fiat, hoc ipsum est for-*

for-

- (u) Plin. H. N. VII. 36. (x) Id. XXXV. 10. (y) Vid. Senec. Ruf. & Publ. Vitt. de region. Urb. (z) Liv. X. 21.
 (a) Vid. Ovid. Fast. VI. 91. (b) Ibid. 537. (c) Plut. Cæs. p. m. 754. (d) Vid. Cic. de N. D. II. 21. (e) Suet. Vesp. 9. (f) Liv. IV. 41. (g) Cic. de N. D. II. 21.
 (h) Plin. H. N. XXXIV. 8. (i) Liv. XXIV. 16. (j) Cic. ad Att. IV. 16. (k) Suet. Aug. 52. ad quem locum vid. nummum Patini. (l) Liv. XLIII. 6.
 (m) Senec. Hippol. 574. (n) Horat. Od. III. XXIX. 45.
 (o) Boet. de Cons. Phil. I. Met. 5. (p) Curr. VII. 8.
 (q) Juven. X. 365. (r) Vid. Diss. Catonis IV. 4.

Fortunæ eventus obscura caussa, quæ latenter efficit; & hinc aliquando cum fato confunditur (t). Romæ quam plurima templa habuit, & variis cognominibus culta est, ut *Fortuna Primigenia* (u) in Capitolio; *Fortuna Muliebris* extra Urbem (x) in memoriam Coriolani mulierum precibus ab Urbe averſi (y); *Fors Fortuna*, quæ non nisi boni eventus (z) esse credebatur; *Fortunæ Malæ* ara fuit in Esquilis (a); sed plura Fortunæ cognomina, & plura ejusmodi nomina recensere ad scopum nostrum non facit. Hoc observandum est cum Plutarcho de fort. Rom. p. m. 318. Romanos plus *Fortunæ*, quam *Virtuti* tribuisse; cum illi jam Ancus Rex templum statuerit; *Virtuti* sero Scipio Numantinus. Tum etiam plura & splendidiore fuisse Fortunæ templa: neque ulla fuisse *Temperantiæ*, aut *Tolerantiæ*, aut *Magnanimitatis*, aut *Continentiæ*. Potest *Nemesis* etiam huc referri, quam Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenisse dicit Plinius (b); per eam autem significata fuit ultio divina (c), quæ Deus improbos persequitur; itaque dicta fuit a verbo Græco *ἐμμεναι* succenseo; vel potius a *ἐμμεναι*, distribuo, debitas scilicet pœnas. Dicitur etiam *Rhamnusia* (d) a *Rhamnunte Atticæ* vico, ubi templum habuit: & *Ἀδπαία* (e) ab e priv. & *δπαία*, fugio; quia scilicet eam effugere non datur (f). Colebatur a Romanis in bellum ituris, ut ita significarent, se nisi iusta bella nunquam suscipere.

Quin & vitia quædam & res noxiæ divino honore sunt cultæ, ut *Voluptas*, *Venus Lubentina*, *Cupido* (g). *Pavori* & *Pallori* sana consecravit Tullus Hostilius (h); & *Audaciæ* ac *Pavori* sacra fecit Scipio (i). *Febris* quoque tria templa, sive ædes sacras Romæ habuit (k); *Tempestas* (cui agna (l) immolabatur) unam in prima Urbis regione. Multis denique aliis rebus propria sua numina præfecerant Romani: sed nimis jam diu huic materiæ explicandæ inhæsimus; itaque properemus ad ejus finem.

DE

(t) Vid. Lucan. VI. 612. seq. (u) Plut. Quest. Rom. p. m. 281;
 (x) Val. M. I. 8. ex. 4. (y) Plut. Coriol. p. 231.
 (z) Ovid. Fast. VI. 773. (a) Cic. de N. D. III. 24.
 (b) Hist. Nat. XI. 45. (c) Vid. Catull. Epigr. 51. in f.
 (d) Ovid. Triſt. V. El. 8. c. (e) Amm. Marcell. XIV. 11.
 (f) Suid. (g) Cic. de N. D. II. 23. (h) Liv. I. 27.
 (i) App. Al. Punic. II. (k) Val. M. II. 5. ex. 6. Cic. de N. D. III. 25. (l) Virg. Æn. III. 119. & V. 772.

DE DIIS PEREGRINIS.

§. XXXV.

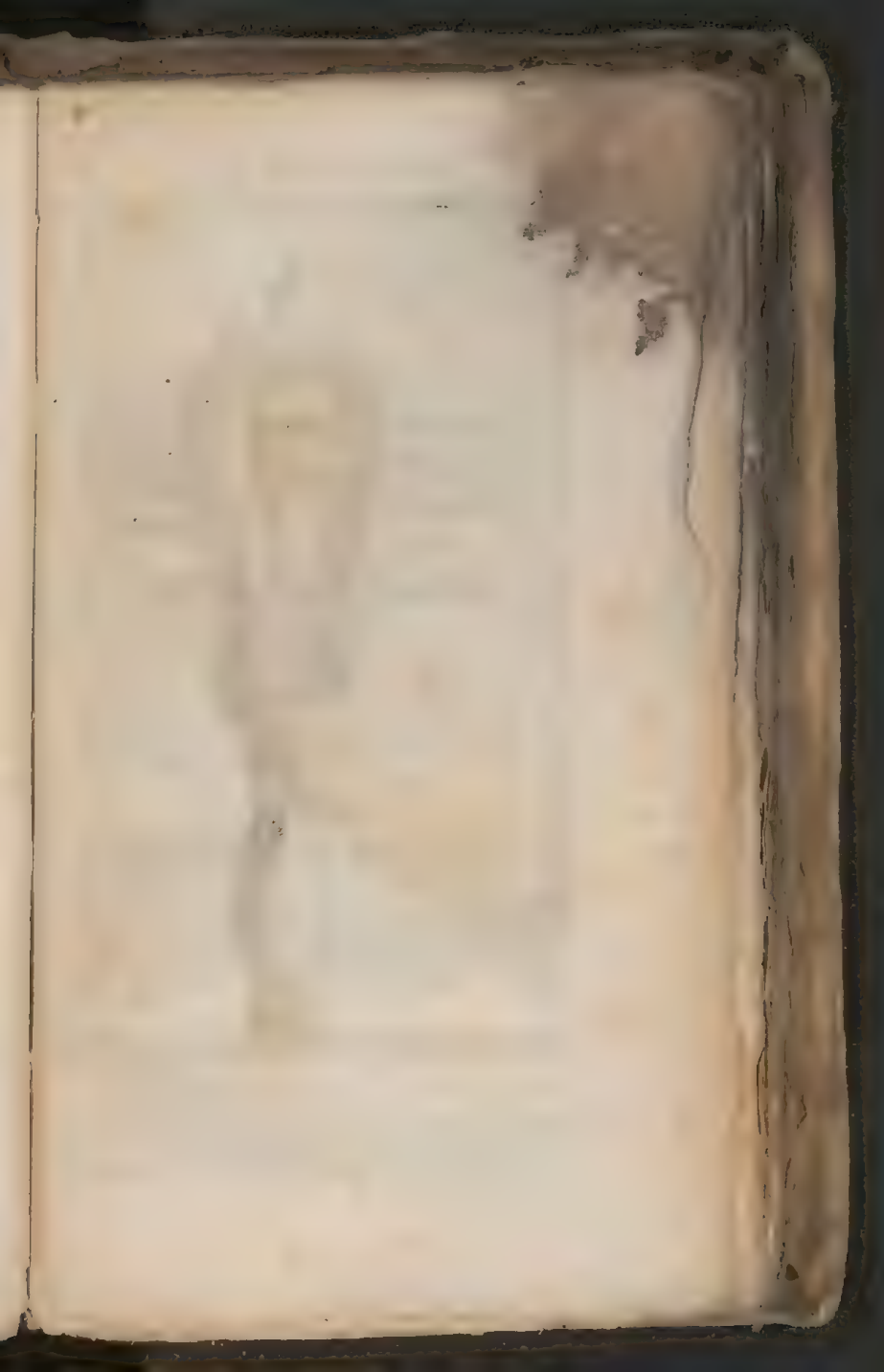
Primis quidem temporibus *sacra peregrina* Romæ non terebantur (n); sed prolatis sensim Imperii finibus omnium fere gentium sacra in Urbem recepta sunt, maxime vero *Ægyptiorum*; unde mirandum non est, quod in *notitia Imperii* (n) legimus quadringentas & viginti ædes sacras Romæ fuisse.

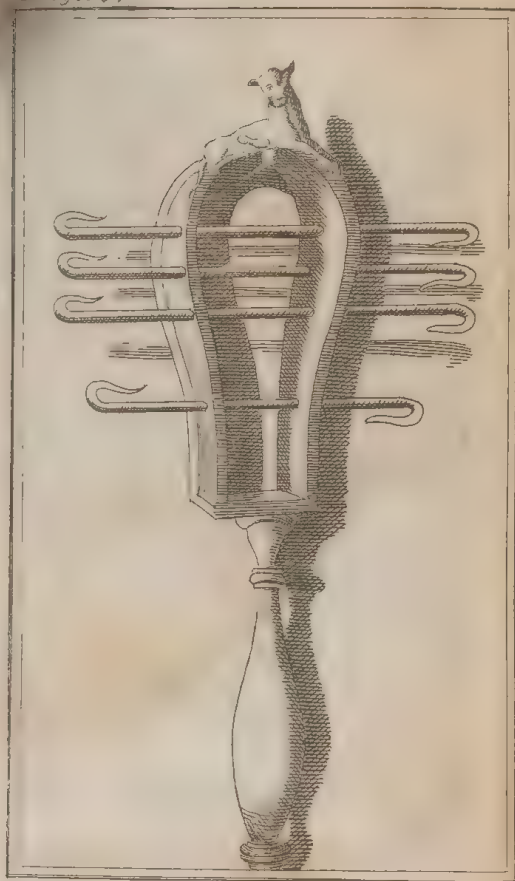
De *Iside*.

Ægyptiorum numen præcipuum fuit Dea *Isis*, quam Græci fabulantur fuisse *Io*, *Inachi Argivorum* Regis filiam, quæ in Ægyptum advecta, cum homines illic agriculturam & multa alia vitæ utilia docuisset, pro Dea fuerit culta (o): sed, ut vere dixi, fabulantur: fuit enim antiquum & proprium Ægyptiorum numen; & Græci præterea potius ab Ægyptiis, quam hi ab illis agriculturam & alias artes accepisse censendi sunt. Sed quicquid hujus sit, certe sacra ejus Romæ sunt recepta, & tanta ibi superstitione culta est, quanta nullum aliud numen (p). Templum habuit in campo Martio, in quo & juxta quod plurima stupra committebantur (q); ut etiam in ipsis ejus sacris multa nefarie fiebant (r): itaque tum A.U. 695. tum sæpius Romæ Senatusconsulto sunt prohibita (s); sed postea iterum restituta, ut præter alia ex Juvenalis loco paullo supra citato patet. Celebrabantur hæc sacra a sacerdotibus *Isiacis*, qui erant capite raso, & *linenis vestibus* induti (t), quia ipsa *lini* usum primum homines docuerat: unde etiam ipsa Dea *linigera* dicitur (u). Præcipue colebatur a mulieribus, quæ, cum in ejus casto essent, hoc est, cum ejus sacra celebrarent, concubitu & vino se abstinere debebant (x), ut in sacris Cereris; a multis enim cum Ce-

rere,

(n) Liv. IV. 30. XXV. 1. XXXIX. 15. (n) Vid. *Thef. Græc.* T. VII. 1784. (o) Vid. *Ovid. Metam.* l. 747.
 (p) *Lucan.* VIII. 831. (q) *Ovid. Amor.* II. 2. V. 25. *Id. Arte Am.* l. vers. 77. (r) *Juven.* VI. 485.
 (s) *Tertull. Apolog.* 15. *Jos. Ant. Jud.* XVIII. 4. *Dio XL.* p. 91. & alibi. (t) *Martial.* XII. 29.
 (u) *Ovid. Amor.* II. 2. 25. & alibi.
 (x) *Propert.* II. El. 31.

re
tr
be
tu
m

ri
de
(A
A
ba
Ch
fo
lu
ve
pe
pi
ag
tra
fla
Jo
co
fu
co
fo

qu
di
ru
m
al
di

pa
Lu
F

De Iside, Osiride, & Anubi.

rere, ut diximus, ab aliis vero cum Deorum Matre confunditur (y). In iisdem sacris etiam adhibebatur *sistrum* (z), quod erat crepitaculum acutum edens sonum ad similitudinem ipicarum vento motarum. Ejus formam hic jungi curavimus.

De Osiride.

Osiris Idis frater & maritus quum varias & plurimas leges Ægyptiis dedisset, & agriculturam ipsos docuisset, (a) a fratre Typhone interemptus dicitur (b). Animam ejus in bovem migrasse tenent, qui *Apis* est dictus, & summo studio ab Ægyptiis colebatur: erat autem niger & certis maculis distinctus, ac post certum tempus a sacerdotibus sacro fonte mergebatur; quo tempore universa Ægyptus lugebat, donec alterum bovem priori similem invenissent, qui tum magna cum lætitia Memphim perducebatur (c). Idem, ut plerique ferunt, *Serapis* est dictus, quem per somnia de valetudine sua agrotantes consulebant (d). Quidam *Josephum Patriarcham* in hoc Serapide cultum volunt, quia in statuis medius truncatarius in ejus capite apparet; Josephus enim, ut e sacris literis scimus, frumenti copiam Ægyptiis præbuit: & hinc etiam fortasse fuit, quod (ut modo diximus) per somnia eum consulerent, quia Josephus, ut notum est, optimus somniorum conjector fuit.

De Anubi.

Idis comes & minister habitus fuit *Anubis* (e), qui ei in quarendo Osinde bonam operam navasse dicitur. Hic cum Græcorum *Hermes*, & Romanorum *Mercurio* fere convenit, & ob sagacitatem *canina forma*, vel certe *canino capite pingitur*. De aliis Ægyptiorum Diis, *Harpocrate*, *Canopo* &c. hic dicere instituti nostri ratio non patitur.

CA-

(y) *Juven.* VI. 530.

(z) *Id.* XIII. 21. (*Pers. Sat.* v. f.)

(a) *Tibull.* I. VII. 29.

(b) *Ovid. Amor.* II. El. XIII. 14. (*De Iside a Suevis culta*, ut testatur Tacitus, sub forma liburnæ, agunt *Memor. Ac. Lit. Par.* T. VII. p. 96. & 129. seqq. It. de Typhone. T. IV. p. 161.) (c) *Juven.* VIII. 29.

(d) *Vid. Suet. Vesp.* 7. (e) *Virg. Æn.* VIII. 698.

CAPUT II.

De Ministris Sacrorum.

§. I. De Ministris sacrorum in genere.

Ministri Sacrorum apud Romanos prudentissimo consilio diversi a reliquis civibus ordinis non fuerunt; sed iidem viri & sacris & civilibus rebus tractandis adhibebantur, ne unquam turbæ religionis causâ moverentur (a): plerumque autem capiebantur Sacerdotes, etiam numinum inferioris ordinis (b), ex viris honoribus & eminenti dignitate maxime conspicuis: sed & adolescentibus nobilitioribus statim ac virilem togam sumpsissent aliquando conferebantur (c): imo Septemviros Epulonum etiam prætextatos fieri potuisse indicat Livius XL. c. 42.

Ordinis causâ in duas classes eos dividemus: vel enim omnium Deorum Sacerdotes erant, aut potius nulli certo numini addicti; quales erant Pontifices, Augures, Quindecimviri sacris faciendis, Aruspices, Fratres Arvales, Curiones, Septemviri Epulones, Feciales, Sodales Titenses, & Rex sacrorum, sive Rex sacrificulus. Vel uni alicui Numini sacra faciebant; in quo genere sunt Flamines, Salii, Luperi, Potitii, & Pinarii, Galli matris Deorum, Virgines Vestales; de quibus omnibus singulatim dicendum est.

§. II. De Pontificibus.

Pontifices dicti sunt vel a posse & facere (d), quod eorum in sacris faciendis maxima esset potestas & auctoritas (e); vel potius a ponte subli-
cio; cuius reficiendi cura ipsis incumberebat (f), quia per eum plurima sacra deducebantur. Instituti (g) Pontifices primum sunt a Numa Rege quatuor, iique patricii; quibus ut etiam quatuor e plebe adjicerentur A. U. 454. factionibus tribunicis

(a) Cic. pro Domo sua ipso initio.

(b) Vid. exempl. ap. Cic. de Cl. Orat. 14.

(c) Suet. Jul. I. (De gradu & honore Sacerdotii dignus qui videatur Falsterius in Amoenit. Philol. T. I. p. 187. & T. II. p. 111. de insignibus Ordinis Sacri).

(d) Plut. Numa p. m. 65.

(e) Vid. Lucan. I. 595. (f) Varro de L. L. IV. 15. Diss. Hal. II. 71. (g) Idem III. 45.

niciis pervictum est (b). Sulla rursus septem alios Pontifices adiecit; sed ex his quindecim octo illi priores, & qui deinde in eorum locum cooptati sunt, *Majores* dicebantur, reliqui vero *Minores* (i). *Cooptabantur* a collegio suo usque ad legem Domitiam (k) latam A. U. 649. qua constitutum est, ut Comitibus tributis a septemdecim tribubus sorte lectis Pontifices crearentur (l); quam legem abrogavit Sulla, restituit A. U. 690. T. Labienus, auctore Julio Cæsare (m). Sub Principibus vero eorum arbitrio creati sunt.

Munus Pontificum erat de omnibus causis ad sacra pertinentibus inter omnes personas judicare (n), leges de rebus sacris condere, omnes alios sacerdotes, eorumque ministros in officio continere (o), iis delinquentibus multam indicere, de cultu Deorum denique & religionibus respondere (p). Licet autem magna eorum esset auctoritas, tamen etiam ipsi censoria notæ erant obnoxii, & a Tribunis plebis ad officium cogi poterant (q), quod tamen rarissime accidit; ita ut eos neque populo, neque Senatui rationem reddidisse tradat Dionys. Halic. II. c. 73. Quod autem tres Pontifices statuisent, id satis sanctum habebatur (r).

De Pontifice Maximo.

Pontificum collegio præerat *Pontifex Maximus* & Numa institutus (s), qui semper Comitibus tributis ex ipso collegio est creatus: & initio quidem ex solis patriciis; at circa A. U. 500. Ti. Coruncanus primus de plebe Pontifex Maximus creatus est. Post mortem Lepidi, qui unus de Triumviris fuerat, sacerdotium hoc suscepit Augustus; & post eum deinceps omnes Imperatores, etiam Christiani, ad Gratianum usque (t): (quem hoc nomine etiam honoratum fuisse ex inscriptionibus patet, nisi dicamus eas ipso inscio positas fuisse) & hoc, quia Pontificatus dignitas majorem venerationem, quam

H

quæ

(b) Liv. X. 6. (i) Inscr. ap. Grut. p. CCCLX. a. CCCCXI. 1. CCCCXXXIII. 4. (k) Suet. Nev. 2. (l) Cic. Agrar. II. 7. (m) Dio 37. p. 27. ed. A. 1548. (n) Cic. de Har. resp. 6. 7. leg. 2. §. 6. ff. de Or. Jur. (o) Liv. XXVII. 8. (p) Exemp. ap. Liv. V. 25. & VI. 1. (q) Cic. pro domo sua c. 44. (r) Cic. de Har. resp. 6. (s) Liv. I. 20. (t) Vid. omn. Bessus de Pont. Max. Imp. R. 3. 4. Spanh. de P. & U. N. Diss. XII. p. 422. Zosim. IV. p. 245. ed. Oxon.

quæ privato conveniret, illi, qui ea præditus erat, tribuere videbatur: nam a Græcis etiam hoc Sacerdotium ἱερατὴν μεγίστην dicitur (u). Hic itaque summam in rebus sacris potestatem obtinebat; religiones interpretabatur, & pro collegio Pontificum respondebat; ne quid religio detrimenti pareretur, providebat; Vestales capiebat & iudicabat, earumque sacris peculiariter præerat (x), in aëlis solemnibus verba præibat; (quanquam id aliquando a scriba tantum factum fuisse legimus (y)). Comitibus aliorum sacerdotum intererat, eosque inaugurabat: arrogationibus etiam aderat, & de matrimonialibus quibusdam causis cognoscebat; anni, annaliumque curam gerebat (z); in omnes personas sacras jurisdictionem quandam exercebat; denique de caeremoniis quibusdam dispensabat: an vero comitia habere potuerit, disputatur, ut jam antea innuimus. Licet vero Pontifex Maximus tanta potestate polleret, in plurimis tamen rebus nihil sine Pontificum collegio poterat, atque ab eo ad collegium provocatio erat (a); & inde ad populum. *Insigni* utebatur toga prætexta, & apice in capite, qui etiam *Tutulus* dicitur; an vero sellam curulem habuerit, incertius est. Duravit hoc sacerdotium Romæ, ut pleraque alia, ad tempora Theodosii Magni.

§. III. De Auguribus.

Augures (Græcis δῶνοπρόδοι vel δῶνισται) dicti sunt ab *augurio*; hoc vero quasi *avigerium* (b) dicitur, cujus appellationis ratio ex sequentibus perspicui poterit. Eos primum instituit Romulus (c), ut tres pro numero tribuum essent, quibus postea (nec satis certum est a quo, forte a Servio Tulio) quartus est additus; iique omnes erant patricii. A.U. 454. quinque Augures plebei adjecti sunt (d); & demum a Sulla quindecim sunt creati, quorum qui primus erat, *Magister collegii* dicebatur (e). Proprium Auguribus fuit, quod sacerdotium

(u) *Plur. Fab. Max. p. m. 189. Vid. & Dion. Hal. III. 36.*

(x) *Ovid. Fast. III. 423. Plur. Numa p. m. 66.*

(y) *Val. Max. IV. ex. 13. (z) Vid. omn. Cic. de Orat. II.*

37. 13. (a) *Liv. XXXI. 9. (b) Serv. ad Virg. Æn. V. 523.*

(c) *Dion. Halic. II. 64. (d) Liv. X. 9.*

(e) *Vid. J. C. Buleng. de aug. & ausp. lib. 11.*

tium illis vivis eripi non potuerit (f); quia scilicet artis & scientiæ potius, quam honoris hæc appellatio erat (g); vel potius hoc fiebat, ne ullo modo hæc sacra evulgarentur, quæ revera prudentioribus ludibrio erant. Hinc etiam non a populo creati, sed a collegio cooptati sunt (h). Auguribus præterea proprie spectio tantum; sp. filio vero & nuntiatio magistratibus, qui omne ius auspiciorum habebant, competebat (i). Valde tamen honorati erant augures, ita ut trabea de purpura & cocco uterentur (k): unde *disaphum*, sive *purpuram bis tinctam* pro ipso auguratu ponit Cicero (l).

Munus igitur Augurum erat ex volatu, cantu, & tripudio avium futura prædicere; quod modo sequenti fiebat, vel, ut verius dicam, fieri credebatur. Sedens Augur toga augurali, sive trabea amictus orientem versus prospiciens lituo, hoc est, baculo incurvo certam cæli partem designabat, quæ pars dicebatur templum (m), & hoc etiam tabernaculum capere dicebatur (n). Tum diligentissime observabat quæ aves, quo gestu (o), cantuve, & qua parte huius templi se ostenderent; signa autem læva felicia (p), dextra vero infelicia habebantur: unde locum Horatii *Od. III. XXVII. 15.* recte corrigere videtur Lambinus. Virgilius vero *Bucol. I. v. 18.* læva infausta dicit, ut contra Suetonius in *Claud. c. 7. & Vitell. c. 9.* dextra fausta vocat: sed forte in avibus aliter obtinuit, aliter in fulmine. Verum nihil mirum est, veterum in nugis superstitionis fluctuasse animos. Aves, quæ cantu auspicia faciebant *Oscines* (q), quæ volatu *Præpetes*

H 2

(vel

(f) Vid. Liv. I. 18. Plin. Epist. IV. 2.

(g) Plut. *Quest. Rom. p. m. 21. §. quest. 57.*(h) Vid. *Atiam. ad Cic. Philipp. II. 1.*(i) Fest. V. *Spectio*, & ibi Scalig.(j) Serv. ad *En. VII. 612. ex Just.*(k) *Ad Fam. II. 16. & Att. II. 6.*(l) Vid. *Lucr. II. 1043. Varro de L. L. VI. 3.*

(m) Liv. I. 18. & IV. 7. (Templum determinare & tabernaculum capere hic male confunduntur. Quid illud sit, docet Livius I. 18. At de hoc vid. Rosin. VI. 14. p. 19. 416. & Erisson. de Form. p. 120.)

(n) Plaut. *Asin. II. I. 11. Id. Epid. II. II. 2. Hæc aliter Id. Aulul. IV. III. 1.*

(p) Lucan. I. 601. Vid. rationem ap. Dion. Halic. II. 5.

(q) Varro de L. L. V. 7. Cic. de Div. I. 13.

(vel *alites* (*)) dicebantur (r). Si fausta essent auspicia, *addicere* (s) & *admittere*; sin minus, *refragari* aves dicebantur: nec satis erat unum auspiciū vidisse, nisi id altero confirmaretur. Præterea etiam Augures de celo servabant, hoc est, ex tonitru (t) & fulmine (u) futura prædicebant. Locus, qui fulmine tactus esset, *bidental* (x) dicebatur, quia *bidente*, sive *ove*, sacra faciebant (y); & deinde religiosus erat; ibique reliquæ & vestigia fulminis collecta, & terræ condita fuerunt (z). Tertium augurii genus capiebant ex pullis, quibus pultem, vel ossa objiciebant: quod si avide vescerentur pulli, & præsertim si aliquid ex ossa decidens terram paviret (a), sive pulsaret, optimum erat augurium, & *tripudium solistimum* (quod scilicet ossa solum contingeret) nunciabatur (b): sed si vesci nollent pulli (c), vel avolarent, triste omen erat. Hic autem obiter notandum est, Romanorum auspicia talia plerumque fuisse, ut secundum naturæ ordinem læta potius, quam tristia esse deberent: facile enim erat pullos fame eo redigere, ut lubentes vescerentur. Et jam tempore Ciceronis (d) auspicia sibi fingeant verius, quam observant (e): & ita sæpe magistratus impediabant Tribunos plebis, ne cum populo agere possent (f). Qui pullos servabant, *Pullarii* dicebantur (g); cavea autem ipsa dicebatur *auguraculum*. Præterea etiam ex quadrupedibus & aliis rebus forte accidentibus (h) omnia captabant, eaque explicabant, (ac tum proprie *commentari* (i) dicebantur) & quomodo *procurari* (k) (& hoc proprium ei rei verbum est (l)) deberent, indicabant: & si faustum esset augurium, *impetratum* & *inauguratum* esse dice-

(*) (V. Cic. I. Divin. 53. & nostra Synon.)

(r) Fest. V. *Præpeter*.

(s) Liv. XXVII. 16. Plaut. 1. d. v.

13. Liv. IV. 13.

(t) Virg. Æn. IX. 630.

(u) Lucan. I. 33.

(x) Pers. Sat. II. 27.

(y) Cornel. Fronton. verus Gramm.

(z) Juven. VI. 527. & ibi Schol.

(a) Fest. V. *Pulsæ*.

(b) Liv. X. 40. Cic. de Divin. II. 8. & 34.

(c) Id. de N. D. II. 3.

(d) Ipse ad Fam. I. 2. Liv. XXI. 63. Vid. omn. Græcch. de Cæm. Rom. I. 4.

(e) Cic. de Divin. II. 33. 36.

(f) V. Manut. ad Cic. ad Fam. VIII. 11. (Adde Cic. II. Div. 18. & 33.)

(g) Cic. de Divin. II. 34.

(h) Juven. XIII. 62. seq. (Hor. III. Od. 27. Liv. XXX. ult. & XXII. 1.)

(i) Cic. de amic. 2.

(k) Id. de Divin. I. 2.

(l) Gell. IV. 6.

dicebant (m). (De Augurii prima origine agunt Memor. Ac. Lit. Par. T. II. p. 371.)

§. IV. De Aruspiciibus.

Aruspices (Græcis ἱεροσκοποὶ (n) & θυροσκοποὶ) a victimis in ara inspiciendis dicti sunt; vel etiam ab *haruga*, quæ vox olim *hostiam* significavit (o). Hi quoque a Romulo primum instituti sunt numero ternario; sed eorum collegium æque ac aliorum sacerdotum processu temporis auctum fuisse certum est; verum non ita honorati fuerunt ac Augures: imo ipsos in Senatum legere aliquando non licuit (p). Sed videtur distinguendum; ut quidam fuerint honoratiores, & in collegium conscripti; alii vero parva mercede operam suam quibusvis locaverint (q): ita ut ex prioribus *Spurina* fuerit; de quo *Suet. Julio c. 81.* Aruspicum munus erat ex vittima ante mactationem (r), & post eam ex extis (s), flamma, fumo, aliisque rebus occasione sacrificii forte accidentibus futura prædicere; ac deinde ea portenta explicare (t), & procurare. Hac scientia, (si ita dicenda est ars nugatoria) cujus primus auctor *Tages* quidam fuit, ab Etruscis (u) ad Romanos pervenit.

§. V. De Quindecimviris sacris faciundis.

Quindecimviri sacris faciundis hac occasione instituti sunt. Tarquinius Romanorum Rex, sive ille Priscus, sive Superbus, ut vult Dionysius Halicarnassensis, fuerit, miro quodam modo, quem narrat idem *Antiquit. Roman. l. IV. c. 62.* tres libros *Sibyllinos* nactus, eorum custodiam duobus viris illustribus permisit; quorum loco A. U. 387. *Decemviri* sacris faciundis facti sunt (x); simulque lege cautum est, ut pars eorum ex plebe crearetur. Sulla etiam hoc sacerdotium ad numerum *quindecimviri* auxit, qui eodem modo ac Pontifices sunt creati (y): & qui iis præerat, *Ma-*

H 3

gister

(m) *Plaut. Aſin. II. 1. 11.* (n) *Dion. Halic. II. 12.*

(o) *Donat. ad Ter. Phorm. IV. IV. 28. Jac. Perizon. ad El. V. H. l. II. 31.* (p) *Cic. ad Famil. VI. 19.*

(q) *Plaut. Pen. II. V. 10. 17.* (r) *Seneca. Epist. V. 301. 127.*

(s) *Virg. Georg. IV. v. 485.* (t) *Juven. II. 121.*

(u) *Vid. Lucan. I. 584. & 637.* (v) *Liv. VI. 37. & 42.*

(y) *Vid. §. 2. hujus cap.*

gister collegii dicebatur (z). *Munus* Quindecimvirorum fuit custodire libros Sibyllinos; difficili Reipublicæ tempore, vel cum insigni aliquod portentum nuntiatum esset, ex Senatus-consulto eos *adire*, sive *consulere* (a), & quæ legissent, ad Senatum referre: tum caeremonias, sacrificia, aliaque, quæ libri præscribebant, procurare (b), & in specie quidem ludos sæculares (c). Hi Quindecimviri a militia & aliis muneribus urbanis erant immunes (d), secus ac alii sacerdotes; ut scilicet solis libris interpretandis vacare possent. Sed hi libri, quibus fata Imperii Romani contineri credebantur, A. U. 670. cum ipso Capitolio (ubi publicitus adservabantur, ut quidam ajunt; nam quidam, & recte credo, putant antiquiores illos libros nunquam existisse; ideoque nemini, nisi sacerdotibus, licebat eos inspicere, qui sacramento erant adacti, ne quid de iis vulgarent) cum ipso, inquam, Capitolio hi libri cremati sunt (e); verum paullo post legati undique sunt missi, qui omnia ubicunque terrarum oracula Sibyllina conquirerent; ex quibus Quindecimviri rursus alios libros consecerunt, qui ab Augusto sub basi Apollinis *Palatini* sunt conditi (f); & erant Quindecimviri proprie Apollinis Sacerdotes; unde *continam* domi suæ habebant, sive tripodem aneum Apollini sacrum (g). Demum iussu Theodosii Magni Imperatoris A. C. 389. a *Stilicone* sunt combusti (h). Distinguendi autem sunt hi libri Sibyllini ab iis, qui hodie supersunt, & a *Christianis* pia quadam, ut vulgo dicitur, fraude suppositi sunt (i).

§. VI. De Fratribus Arvalibus.

Fratrum Arvalium origo hæc est: cum *Acca Larentia* (k) Romuli nutrix ex duodecim filiis, quibuscum sacra facere consueverat, unum morte amisset, Romulus se illi in filii locum adoptandum dedit: sequæ & illos *Fratres Arvales* dixit, quia sacra quædam publica faciebant, ut *arva* fruges ferre pos-

(z) Plin. H. N. XXVIII. 2. (a) Liv. III. 10. V. 12. VII. 28. &c. (b) Liv. ibid. (c) Hor. carm. sac. 5. & 70.
(d) Dion. Hal. IV. 52. (e) Ibid. (f) Suet. Aug. 31.
(g) Suet. Aug. 32. Serv. ad Æn. III. v. 312.
(h) Rutil. Numm. II. 42. & 55. (i) Vid. Rev. Jo. Alb. Fabric. Bibl. Græc. I. 30. 1644. (k) Gell. VI. 7.

re possent (l); quæ sacra dicebantur *Ambarvalia* (m). *Larentalia* etiam in hujus Larentiæ honorem mense Aprili a flamine Martiali sunt acta (n). Hujus sacerdotii insigne erat corona spicea, & albæ infusæ: nec nisi cum ipsa vita hic honos finiebatur (o), & captos etiam, exulesque comitabatur.

§. VII. De Curionibus.

Curiones triginta ex Romuli instituto a suis quibusque *curiis* lecti sunt, qui sacra publica pro *Curis* suis *curarent* (p), (sere ut hodie *Parochos* quos vocant, apud Pontificios aliosque; licet apud veteres *Parochi* sint dicti, qui magistratibus iter facientibus per municipia, quæ ipsis necessaria essent, publicitus præberent (q)) unde a *curando* *Curiones* sunt dicti (r), qui etiam *Magistri Curia* Plauto (s) dicti videntur; *ædes* vero, in quam *Curiales* conveniebant, *Curia* vocata est, & Græce ἐστιαγόριον, quia ibi *epulabantur* (t): vel etiam *πρωταγέιον* (u) facellum illud Græci dicunt, ipsos vero *Curiones* *πρωταγείς*. Eligebantur *Curiones* quisque a suis *curiis*; sed omnibus præerat, qui *Curio Maximus* (x) dicebatur, *curiatis* Comitibus a populo creatus, cuius auctoritate ceteri regebantur.

§. VII. De Septemviris Epulonum.

Septemviri Epulonum hanc originem habuerunt (y). Cum Pontifices multitudine sacrorum gravarentur, A.U. 557. primum *Tresviri Epulones* sunt facti (z), qui *Judorum epulare sacrificium* facerent; quibus postea a Sulla, ut videtur, quatuor adjecti sunt. Curabant autem has epulas summa lauitia; unde *Saliares*, *Augurales*, *Pontificales epule* pro *lautissimis* ponuntur (a): eorumque munus luculenter describit Cicero de *Harusp. resp. c. 10. Lentulus* enim ille, de quo ibi sermo est, *Septemvir*

H 4

Epu-

(l) Varr. de L.L. IV. 15. (m) V. Virg. Georg. I. 341. Tibull. II. l. 15. & ibi Broukh. (n) Plut. Romul. p. 19. E.

(o) Plin. H. N. XVIII. 2.

(p) Dion Hal. II. 64.

(q) Hor. Serm. I. V. 45.

(r) Varr. de L.L. V. 6.

(s) Aulul. I. 2. 19.

(t) Dion. Halic. II. 21.

(u) Ibid. c. 61. ubi vid. not. in ed. Angl.

(x) Fess. V. Maximus. (y) Vid. Lucan. I. 605.

(z) Liv. XXXIII. 42.

(a) Cic. ad Att. V. 9. Hor. Od. I.

37. 1; (Macrob. Saturn. II. 9.)

Epulo fuit. Hi quoque ad Pontifices referrebant, si quid in sacris omisum, commissum, aut pollutum esse diceretur. Illis etiam, quemadmodum Pontificibus, togæ prætextæ gerendæ jus fuit (b); quippe summa etiam Septemviratus dignitas habebatur (c). De eorum creatione, idem, quod de Pontificum creatione est dicendum.

§. IX. De Fecialibus.

Feciales (quos Græce *ἐπιποδῖνας* dixeris (d), vel *ἐπιποδῖνας* (e), vel *σπονδοκόους* (f)) dictos volunt a faciendo, quod *pac. m.* & *foederi* facerent (g): vel forte etiam a *fatu*, sive *fando* (h); oratorum enim vicem sustinebant. Hi a Numæ Rege instituti quidem sunt, sed formam juri feciali primus constituit *Nacis* *Marcus* Romanorum Rex quartus (i); *Valerius Maximus* vero, sive quis alius, in *libello de nominibus*, *Setorem* quendam *Regium* ejus juris auctorem facit. Collegium Fecialium erat Sacerdotum viginti, qui eodem modo ac Pontifices creabantur. Horum præcipuum *muner* (k) erat bello indicendo, & foederi faciendo præstare, & prospicere, ne Romani bellum, nisi legitimum, facerent (l). Itaque quum gens aliqua Romanos injuria affecisset, unus ex Fecialibus eo proficiscebatur (m), ut vel res ablatas, vel fontes profugos repesceret (n): quod si injuria confestim non sarciretur, triginta dies illis ad consultandum dabatur; quibus elapsis pium bellum poterat isti genti indici. Tum rursus ad fines hostiles progressus Fecialis hasta sanguinea in illos projecta bellum certa formula ipsis indicerebat (o): postea aucto immensum Imperio Romano, ut tamen plebi superstitiosæ satisficeret,

(b) Liv. XXXIII. 42. (c) Vid. Dion. LIII. init. Grut. p. CCXXXV. 10. & CCXXXVI. 9. (d) Dion. Halic. II. 72.

(e) Plut. Numæ p. m. 68. A. (f) Dion. Hal. I. 21.

(g) Festus hac V. qui tamen corruptus est: & pro feriendū ibi faciendo legendum esse videtur.

(h) Ita Voss. Etym. & de viris Serm. I. 12. (Fecialis cum scribendum esse, docet JENSIUS noster in Fere. liter. ubi & munia eorum fusius persequitur.) (i) Liv. I. 32.

(k) Cic. de Offic. I. 11. (l) Varr. de L. L. IV. 15. Vid. omn. Varr. de vita P. R. L. III. p. 85. ed. Dordv. & ap. Non. p. 514. ed. Plant. 1555.

(m) Vid. omn. Dion. Hal. II. 72.

(n) Liv. IV. 10. Serv. ad Virg. Æn. X. 14.

(o) Cincius ap. Gell. XVI. 4. Liv. I. 31. Dion. Halic. II. 72.

fieret, simulatio quædam hujus juris in agro prope Urbem, qui *hostilis* dicebatur, est servata (p). Fœdera quoque fiebant per unum ex Fecialibus (q), qui dum eo munere fungeretur, *Pater patratus* dicebatur (r), quia iusjurandum pro toto populo *patrabat*, sive *præstabat*. Judicabant etiam Feciales de injuriis (s) focis illatis; curabant, ne legati violarentur (t); pacem non legitime factam rescindebant, ejusque sponsores dedebant (u); & uno verbo omnia curabant, quæ ad fœdera spectabant.

§. X. De Sodalibus Titii.

Sodales Titii (x), vel *Titenses* (y) a *Tito Tatius* sacris Sabinorum retinendis, vel a *Romulo* in honorem ipsius *Tatii* instituti sunt; nam utrumque ab uno *Tacito Annal.* 1. c. 54. *Hist.* 11. c. 95. traditur: plura de his certo dicere nec possumus, nec operæ pretium videtur ultra inquirere; nisi quod forte munus eorum a munere *Septemvirorum Epulonum* non alienum admodum fuerit; cum iis & apud *Lucanum loc. cit.* & in *Inscriptione apud Græter. pag. CCCXCVI.* 1. jungantur: apud quem etiam pluribus locis memorantur.

§. XI. De Rege Sacrorum.

Rex Sacrorum (z) (Græcis ἱερῶν βασιλεὺς) sive *Rex sacrificulus* (a), creatus est exactis Regibus, ut ea sacra perageret, quæ antea ab ipsis Regibus peragi solebant; unde quoque nomen suum nactus est: sed ne tanto nomine inolescere, Pontifici subiectus fuit, nec magistratum gerere, aut cum populo agere ei licuit (b); unde, postquam sacra fecisset, se quasi fuga ex Comitio proripiebat (c). Creatus autem est Comitibus centuriatis ex patriciis (d). Uxor etiam ejus *Regina* est dicta, quæ & ipsa

H 5 sacra

(p) *Ovid. Fast.* VI. 205.

(q) *Liv.* XXX. 43. *omniis*.

(r) *Liv.* I. 24. (s) *Dion. Halic.* I. d.

(t) *Val. Max.* VI. 6. 3. & 5. (u) *Liv.* IX. 10.

(x) *Lucan.* I. 602. (y) *Græter. CCCXCVI.* 1.

(z) *Liv.* II. 2. (1) *Liv.* XXVI. 4.

(b) *Dion. Halic.* V. 1.

(c) *Plur. Q. R. p. m.* 179. sive n. 62. *Ovid. Fast.* V. 717.

(d) *Cic. pro Demo* 15.

sacra quædam faciebat (e). Domus quoque publica, in qua Rex sacrorum habitabat, *Regia* est dicta (f).

SACERDOTES SINGULORUM DEORUM.

§. XII. De *Flaminibus*, & præcipue de *Flamine Dialis*.

Flamines (σέκωνες Græcis) sacerdotes erant uni alicui numini addicti (g), ejusque sacra curantes. Appellatur ita a *filo*, quo caput cingebant, ac si *filamines* dicerentur (h); vel a *pileo*, quasi *pilamines* juxta quosdam (i); vel denique a *flanco* capitis regumento, ut vult *Vossius* post *Dionysium Halicarnasæum* II. c. 64. Hoc etiam *Aper* dicebatur ab antiquo verbo *apere*, hoc est, *vincere* (k), & proprium *Flaminum* insigne erat (l), ita tamen, ut etiam *Pontifex Maximus* eo uteretur, sicuti supra diximus. Creati sunt primum a *Numa* tres, *Dialis* nempe, qui *Jovis* erat sacerdos, *Martialis* & *Quirinalis*: sed his variis temporibus alii duodecim sunt additi in honorem aliorum Deorum; qui *Flamines Minores*, quemadmodum priores illi *Majores* sunt dicti: *Minores* quidem ex plebeis creati poterant, *Majores* (m) vero ex solis patriciis. Dicebantur vero proprie *prodi* *Flamines* cum crearentur (n). Quamquam autem *Flamines* non simul *Pontifices* essent, tamen in eorum collegio sedebant (o), certe *Majores*. Creabantur a populo Comitibus tributis; nempe ita ut *Pontifex Maximus* tres simul nominaret, ex quibus unus legeretur (p), & a *Pontifice Maximo* inaugurabantur. Majoribus *Flaminibus* commune fuisse videtur, ut ab Urbe abesse ipsis non licuerit (q), ne scilicet sacra defererentur; neque etiam divortium facere (r). Quamquam autem *Flaminium* esset perpetuum, tamen certis de causis poterat eripi, veluti si quis sacra

(e) *Macrob. Saturn. I. 15.* (f) *Fest. V. Regia.*

(g) *Cic. de L. L. II. 3.* (h) *Varro de L. L. IV. 15. Plur.*

R. R. 10. T. p. m. 274. (i) *Plur. Numa p. m. 63.*

(k) *Fest. Voc. Apex. Vid. Lucr. VI. V. 1035. Virg. Georg. III. 158. Æn. IV. 482 & hic Serv.* (l) *Lucan. I. 604.*

(m) *Cic. pro domo 14.* (n) *Id. pro Milone 10. & 17.*

(o) *V. eund. de Harusp. resp. 6.* (p) *Tac. Ann. IV. 15.*

(q) *V. Liv. Epist. XIX. & XXXVIII. 51. Val. Max. I. 1. ex. 2.*

(r) *Gell. X. 13.*

sacra non rite curasset: (vid. Livium XXVI. c. 23.) Sulpicio inter sacrificandum apex a capite prolapsus sacerdotium abstulit (s). Omnium porro Flaminum longe dignissimus fuit FLAMEN DIALIS, qui etiam listore, sella curuli, & veste prætecta utebatur (t): & ex jure sacerdotii sui Senatum ingredi poterat (u). Hic plurimis caeremoniis obstrictus fuit (x), quarum potissimas duntaxat recensēbimus: nempe religio ei erat equo vehi; *classem procinctam*, id est, *exercitum armatum* extra pomerium videre; quin nec noctem unam extra Urbem manere ei fas erat (y), nec poterat jurare (z); (vel certe non cogebatur (a)) nec annulo uti, nisi pervio, castroque: ignem a *flaminia*, sive *Flaminis domo* efferre nisi sacrum, jus non erat; vinculum ædes ejus ingressum solvi necesse erat, & vincula per impluvium in tegulas subduci, atque inde foras in viam demitti; reum, si ad pedes ejus supplex accidisset, verberari eo die piaculum erat; nodum nulla parte corporis habere poterat: capillum ejus, nisi qui liber homo erat, nemo detondere poterat; capram, carnem incoctam, hederam, fabam nec tangebatur, nec nominabat (b), propagines e vitibus altius prætentas non succidebat; vel potius, *non succedebat*, hoc est, vetitum ei erat transire per viam, ubi vites in sublimi essent prætentæ (c); pedes lecti ejus tenui luto circumlitos esse oportebat, nec ab eo trinoctium continuum decubabat, nec alteri in eo cubare licebat; unguium ejus & capilli segmina subter arborem felicem terra obruebantur; quotidie festatus erat (*), quapropter Pontificibus, cum judicium de aliquo exercerent, adesse non poterat (d); sine *apice* sub divo esse non licebat, (unde *apicatus* dicitur Ovidio *Fastor. IV. v. 347.*) sub tecto licebat; *apica-*

H 6 tum

(s) Val. Max. I. 1. 4. (t) Liv. 1. 20. & XXVII. 8.
 (u) Ibid. (z) Gell. X. 15. ex Fabio Pistore, *Masurio Sabino*, aliisque. Plut. Q. R. 39. 43. sive p. 274. seqq.
 (y) Liv. V. 52. Tac. Ann. III. 71.
 (z) Plut. Quæst. Rom. 45. Liv XXXI. c. ult.
 (a) Edictum perpetuum apud Gell. X. 15. (b) Plin. H N. XVIII. 12. Fest. V. *Fabam*. (c) Lips. Elest. 1. 22. Boxher. ad Plut. Q. R. 109. & omnino hoc firmatur ex Probl. seq.
 (*) Occurrit hæc vox inter varias lectiones ap. Gell. X. 15. sed malunt Viri Docti aliam substituere. Nos id nunc non agimus.
 (d) Vid. Guther. de veter. jur. Pontif. I. 32.

tum tamen mori nefas erat (e); farinam fermento imbutam attingere ei fas non erat; tunicam interiorem, nisi in locis testis non exuebat, ne sub caelo tanquam sub oculis Jovis, nudus esset; in convivio, nisi Rex Sacrificulus, haud quisquam alius supra eum accumbebat (f); uxorem cum amitteret, *flaminio* decedebat; ejus matrimonium, nisi morte, dirimi non poterat; locum, in quo bustum esset, nunquam ingrediebatur; mortuum non attingebat; funus tamen exequi poterat; unus omnium galero albo utebatur; ungi sub dio ei fas non erat; antiquitus nec magistratum capere, nec petere poterat; quod procedentibus temporibus observatum non fuit (g); opus facientem videre religiosum ei erat, itaque, cum per Urbem incederet, eum præcedebat *præcia*, sive *præclamitator*, qui homines monebat, ut ab opere faciendo, dum transiret Flamen, desisterent: quædam autem ex his caeremoniis iis postea sunt remissa. Eisdem fere caeremonias *Flaminica* (h), sive *uxor Flaminis* observabat: sed etiam alias, ut quod, quoties tonitru audiisset, feriata erat, donec placasset Deos (i). Sacerdotium hoc ab adolescentia Cæsaris intermissum Augustus extremo suo tempore restituit (k). Theodosius Magnus Imperator cum plerisque aliis gentilium sacerdotiis abolevit.

Flamen Martialis Diali dignitate proximus erat, & e patriciis etiam semper est creatus: quem honore sequebatur *Flamen Quirinalis* (l) in honorem Romuli institutus, qui duo quoque collegio Pontificum, ut dictum est, assidebant. Reliquorum duodecim, qui *Flamines Minores* & *Plebei* sunt dicti, nomina recentere nihil attinet, quorum omnium postremus fuit *Flamen Pomonalis* (m).

Imperatoribus inter Divos relatis postea etiam singuli Flamines tributum sunt (n): nec tantum
Fla-

(e) *Appian. Civ. I. 305.*

(f) *Vid. tamen Macrobi. Sat. II. 9.*

(g) *Liv. XXXIX. 45.*

(h) *Gell. X. 15.*

(i) *Macrobi. Sat. I. 16.* (Intactas nostro caeremonias vide ap. Tac. Ann. IV. 18.)

(j) *Suet. Aug. 31.*

(k) *Liv. I. 20.*

(l) *Feft. V. Maxime dignationis.*

(m) *Vide Quæst. Pæuv. de civis. Rom. 17.*

Flamines, sed etiam *Sacerdotum collegia* iis sunt decreta, qui sacerdotes *Sociales* sunt dicti cum adjectione nominis ejus, in cujus honorem erant instituti; ut, exempli gratia, *Sociales Augustales* (o), *Hadrianales* (p), &c. ut jam capite præcedente §. 27. diximus.

§. XIII. De Saliis.

Salii Martis Sacerdotes a Numa instituti sunt (q) occasione pestilentiae, qua Urbs laborabat. Tradunt enim scutum æneum cælo fuisse delapsum (r), & confestim morbum cessasse; ac tum Egeriam nympham prædixisse, urbem, in qua hoc scutum servaretur, potentissimam futuram. Itaque ne furripere-tur, undecim (vel forte plura; nam de numero nihil dicens Dionysius ἐπὶ πολλὰ ea vocat, quod de duodecim vix dici posse videtur) alia ejusdem formæ scuta fabricari curavit Numa per *Veturius Mamurrium* quemdam, cujus nomen idcirco carminibus *Saliaribus* est insertum (s): licet alii *veterem* memoriam a Saliis celebrari dixerint (t). Tunc Numa duodecim juvenes patricios, patrimonios & matrimonios (u) legit, qui hæc *Ancilia* (ita enim a forma hæc scuta dicebantur, quod undique *ancisa* essent absque omni angulo (x)) Kalendis Martiis saltantes, & carmina illa *Salaria*, quæ etiam *assamenta* (y), sive *axamenta* sunt dicta, canentes in honorem Martis per Urbem ferrent; unde *Salii* a *salien-do*, sive *saltando* sunt dicti, & qui iis præerat, *Præsul* (z), & *Magister Salicrum* appellatus est: quamquam *Magister collegii* commune sit nomen omnium προκρίτων cujuscumque collegii Sacerdotalis (a). Alii vero hoc distinguunt, & *Præsulem* quidem vocant τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προσηγμένον, Latine etiam *Profaltorem*; *Magistrum* vero τὸν ἐξάρχον, penes quem inaugurandi & exaugurandi potestas. Præter hos etiam erat ὑμνωδὸς, sive *Vates*, qui car-

(o) *Suet. Claud. 6.* (p) *Spartian. Hadrian. 29.*
 (q) *Vid. Plut. Numa p. m. 68.*
 (r) *Dion. Hal. II. 71. Ovid. Fast. III. 373.*
 (s) *Ovid. d. l. 387.* (t) *Plut. Numa p. m. 69.*
 (u) *Cic. pro Domo 14* (x) *Ovid. d. l. 377.*
Axamenta. (z) *Lucii ap. Fest. V Redamiturat*
 (a) *V. Casaub. ad Capis. Ansonia. 4.*

carminem faliare canebat (b). Dicebantur hi Salii etiam *Palatini*, quia sacra in *Palatio* faciebant (c); & ut distinguerentur a *Saliis Collinis*, qui a Tullio Hostilio instituti (d) in colle Quirinali Sacrarium habebant, & Quirinales etiam (e), atque *Agonales* sunt dicti. Et in genere *Salii* & *Salisubfuli* sunt appellati omnes ludii & saltatores, qui ad cantum & tibiam in sacris ludunt, ut in sacris Herculis apud *Virgilium* *Æn. VIII.* vers. 285. (f). Saltabant induti tunica picta (g), hoc est, auro & purpura variegata, & toga prætexta, sive trabea (h), æreis baltheis & gladiis accincti, dextra hastam, vel simile quid; læva ancile ferentes, capite autem gestantes *pileum*, sive *galerum* (i), Græce *κρυβάσιον* dictum (k): atque inter saltandum carmina illa obsoleta canebant (l), quæ jam Horatii ætate vix a quodam intelligebantur (m); tempore vero *Quinctiliani* ne ab ipsis quidem Sacerdotibus (n).

§. XIV. De Lupercis.

Luperci Panis Sacerdotes omnium antiquissimi fuerunt, quippe jam ab Evandro Arcade instituti (o). Dicti sunt *Luperci* a *lupo*, quia Pan Græcis *Λυκαῖος* ἀπὸ τοῦ λύκου cognominatur (p), quasi *lupinum* dicas; imo etiam ipse *Lupercus* dictus est, si fides *Justino* *L. XLIII. c. 1.* credo quia *lupos* a pecore arcere crederetur: & inde locus, ubi colebatur, *Lupercal*, & festum eius *Lupercalia* est dictum; quod celebrabatur mense Februario, eratque quasi lustratio quædam Urbis (q). Eo festo *Luperci* nudi per Urbem discurrebant (r), pudenda tantum cincti pelibus caprarum, quas paulo ante immolaverant. Scuticis etiam e caprino corio factis obvios cædebant, quod *catomidiare* dicebant (s), quasi verberare κατ' ὤμῳν, in humeris (t), & præcipue quidem

(b) Vid. *Salmas.* ad d. *Capitol. l.* (a) *Dion. Halic. II. 70.*
 (d) *Id. III. 22.* (e) *Serv. ad Æn. VIII. 285.*
 (f) *Vid. Scal. ad Catull. XVII.* (g) *Liv. I. 20.*
 (h) *Dion. Hal. II. 70.* (i) *Juven. VIII. 207.* (k) *Dion. Hal. l. d.* (l) *Vid. Gutherlesch. de Saliis 21. seq.* (m) *Ipsæ Epist. II. 1. 86.* (n) *Ipsæ Instit. I. 6.* (o) *V. Ovid. Fast. II. seq.* (p) *V. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 343.*
 (q) *Ovid. Fast. II. 11.* (r) *Rationem vid. ibid. 303.*
 (s) *Schol. ad Juven. II. 142. Salmas. ad Spart. Hadr. 13, d. 1. & probat Voss. Erym.*

dem mulieres, quas inde foecundas reddi credebant (u): canem quoque eo tempore immolabant; quod animal ob pecoris custodiam Pani gratum esse putabatur. Luperorum tres fuerunt sodalitates, *Fabiorum* nempe (x), & *Quintiorum*, qui ita a duobus suis sunt dicti; & *Juliorum* denique, qui in honorem Julii Cæsaris instituti sunt (y). Serius reliquis hoc sacerdotium desiit, sub Imperatore scilicet demum *Anastasio*, qui obiit A. C. 518. (z).

§. XV. De Potitiis & Pinariis.

Potitii & Pinarii Herculis Sacerdotes fuerunt (a): ille enim apud Evandrum divertens ipse sacra sua duas has gentes docuisse dicitur. Cum autem Pinarii serius ad sacrificium venissent extis jam adactis, vetitum ipsis est in posterum extis solemnibus vesci; & secundus duntaxat honos in his sacris illis tributus est (b). Deinde cum A. U. 441. impulsu *Appii* Censoris Potitii sacra Herculis servis quibusdam publicis peragenda tradidissent, inter annum vertentem omne Potitiorum nomen in duodecim familias divisum (*hospitio Deorum immortalium sanctam gentem* vocat Livius IX. c. 34.) interisse dicitur (c); ipse autem Appius irati facto Numinis luminibus captus fuisse fertur (d). Sacra porro illa penes servos hos publicos, & gentem Pinariam remanserunt.

§. XVI. De Gallis Matris Deum.

Galli Sacerdotes Matris Deorum, sive *Cybeles*, dicti a Gallo fluvio Phrygiæ (e), cujus aqua vota furorem inducere credebatur. Hi, ut prædictum est (f), genitalia sibi, & testa quidem Samia (g), præcidebant (h) in memoriam Atyos, qui cum perpetuam Deæ castitatem vovisset, deinde nympham Sangaritidem amare occœpit; & propterea a Dea in furorem actus testiculos sibi exsecuit (i). Itaque etiam

(u) Ovid. Fast. II. 421. (x) Propert. IV. I. vers. 15. Ser. Aur. Vict. de Or. Greg. (y) Suet. Jul. 75. (z) V. On. Panv. de civit. Rom. 12. edit. Græv. (a) Virg. Æn. VIII. 266. (b) Liv. 1. 7. (c) Id. IX. 29. (d) Val. Max. I. 1. ex t. (e) Ovid. Fast. IV. 151. seqq. (f) Fest. hujus c. 1. (g) Plin. H. N. XXXV. 12. f. (h) Juven. VI. (i) Augustin. de C. D. VII. 25.

etiam ipsi furore perciti brachia sibi cruentabant (k) : & vaticinari credebantur (l). Qui huic collegio præerat *Archigallus* dicebatur (m) ; sed hi omnes in magna dignatione non erant (n) : tum ob alias causas, tum etiam, quod stipem colligere solerent (o).

§. XVII. De *Virginibus Vestalibus*.

Virgines Vestales (Græce Παρθένοι ἑστιάδες (p)) in honorem *Vestæ* Romæ primum a Numa Rege creatæ sunt quatuor (q), iisque duæ sunt additæ a Tarquinio Prisco (r), vel Servio Tullio Rege (s), cujus moribus id magis convenire videtur (t). *Capiebantur* (nam hoc proprium huic rei verbum est) initio ab ipsis Regibus, iisque pulsæ, a Pontifice Maximo ; cujus arbitratu viginti virgines e populo eligebantur majores sex, minores decem annis, quæ honesto genere & decenti corpore essent : nam Pontifex M. peculiarem quamdam horum sacrorum curam habuisse videtur : credo, quod directe magis, quam alii sacra ad salutem Imperii spectare crederentur (u). Ex his porro in concione populi a Pontifice una eligebatur ; vel etiam ultro a parentibus offerebatur : dicebatur autem illa, ut diximus, proprie a Pontifice *capi*, quia eam quasi vi *captam* a potestate patris abducebat (x). Ita captæ per triginta annos ad ministerium Deæ obligabantur : & primis quidem decem annis sacra discabant, sequenti decennio ea exercebant, tertio denique alias juniores ea docebant, & his triginta annis elapsis nubere poterant ; quod tamen raro factum & semper infaustum est habitum (y). Quæ ætate omnium maxima erat, *Virgo Maxima* dicebatur (z), quæ Tacito *Annal. XI. c. 32.* est *Vestaliū* vetustissima, quemadmodum Dioni L. LIV. ἡ πρεσβύτατα : eaque reliquis summa cum dignitate præerat (a). *Munus* earum erat, primo, custo-

(k) Tibull. I. IV. 64. (l) Lucan. I. 506.

(m) Vid. Juven. IV. 511. (n) V. Ovid. Fast. IV. 244. & Id. Heins. (o) Ovid. Fast. IV. 350. (p) Dion. Hal. II. 64.

(q) Ibid. 67. (r) Dion. Hal. III. 67. (s) Plut. Numæ p. m. 66. D. (t) De earum sacris vid. Ovid. Fast. VI. 283. seq.

(u) Vid. Cic. de Orat. III. 3. Ovid. Met. XV. 727.

(x) Gell. I. 12. qui locus omn. videndus.

(y) Dion. Halic. d. c. 67. Plut. Numæ d. l.

(z) Jul. 83. (a) Tacit. Annal. II. 85.

sto lire ignem perpetuum (h); quæque id extinguere
passa esset, flagris a Pontifice Maximo caelebatur
(c): secundo, ahiervare arcanum Imperii pignus,
quod plerique Palladium putant fuisse (d): tertio,
sacra assidue Deæ facere. Pro his laboribus honores
ingentes illis tributi sunt (*); ut ius testamentum
condendi, licet minores essent; jus trium libero-
rum; lictorem habendi; reum forte obviam factum
(e) supplicio liberandi; carpento vehendi (f); vit-
tis & veste prætexta utendi (g): præterea jurare
non cogebantur (h): tum agri iis & stipendia spen-
dida & publico præbita (i), ut & locus honestior
in spectaculis (k), & in deprecando auctoritas ma-
xima (l). Ob hanc tantam reverentiam etiam ali-
quando testamenta, præsertim Principum, apud eas
deponebantur (m). Sed si quæ Virgo incestu spoli-
ui passa esset (n), Pontificum judicio damnata in
campo, cui inde nomen *scelegato* (o) fuit, viva
desodiebatur; stuprator vero in foro sub furca ver-
beribus necabatur (p). Desiit hoc Sacerdotium cum
reliquis plerisque extremis Theodosii Magni tempo-
ribus (q).

DE MINISTRIS SACERDOTUM.

§. XVIII.

Camilli & Camillæ dicuntur pueri & puellæ in-
genuæ sacris ministrantes (r), qui ex Romuli in-
stituto

(b) Fl. I. 2. (c) Val. Max. I. 2. ex. 6.
(d) Ovid. Trist. III. El. I. 29. (e) Plur. Num. p. m. 66.
(*) (V. omnino Tac. Ann. III. 86. & IV. 16. item Memor.
Acad. Lit. Paris. T. V. p. 211. & 212.)
(f) Vid. Lips. ad Tacit. Annal. XII. 42. (g) Ovid. Fast.
III. 30. (h) Edictum perpetuum ap. Gell. X. 15.
(i) Liv. I. 20. Vid. O Tac. Ann. IV. 16. (k) Suet. Aug. 44.
(l) Cic. pro Font. 17. Suet. Jul. 1. Tac. Hist. III. 81.
(m) Suet. Aug. 101. Tac. Ann. I. 2. (n) Plur. Num. p.
m. 67. & in Quest. R. 95. Juven. IV. 9. (o) Ovid. Fast. VI.
410. Dion. Hal. VIII. 90. (p) Suet. Domit. 2. (Liv. XXII. 47.)
(q) Vid. Symmachus legationem ad Theodosium, Valentinia-
num & Arcadium Imp. apud On. Panv. de Civ. Rom. II. p.
163. edit. Wech.
(r) Macrobi. Saturn. I. 2. III. 2. Vid. Ampliff. Van der Mu-
cl. n. de die mundi diff. I. p. 142.

Sortito a Sacerdotibus, qui liberis carebant, sibi iungebantur; nam, qui liberos habebant, eorum ministerio uti debebant (s). Hi ministrabant, pueri quidem ad pubertatem usque, puellæ vero donec nubarent.

Flamini & *Flaminie* dicebantur (t) qui *Flamini* Diali, ejusque uxori ministrabant, & patrimi ac matrimi esse debebant.

Quindecim viri etiam ministros habebant, qui ipsi a *commentariis* esse dicebantur (u).

Æditui, vel *Æditumi* (quæ enim scriptio melior sit, dubitatur (x)) erant, qui ædes sacras tuebantur, sive *santas testas servabant*: hoc enim vox *tueri* significat (y); easque purgabant, &c. [qui Græcis *τεκνόποι* sunt dicti].

Tibicinum usus plurimus erat in omnibus sacris, ludis, & funeribus (z): hi Idibus Junii perionati per Urbem discurrebant; de cujus ritus origine vide Livium IX. c. 30. & Ovidium *Fastorum* VI. vers. 653.

Tubicines etiam sacris adhibiti sunt, qui bis singulis annis *tubas lustrabant*; unde dies, quo id fiebat, *Tubilustria* est dictus (a).

Popæ & *Victimarii* hostias & *victimæ* ligabant (b), easque laureati & seminudi ad aras adducebant; cultros, aquam, ceteraque ad sacrificium necessaria expediebant; *victimæ* feriebant, & jugulabant.

Fictores, qui de pane, vel cera simulata hostias fingerent (c): nam simulata in sacris pro veris habebantur (d); & ita *Fictor Pontificum* legitur apud Gruterum p. MLXXXI. 1.

Fuerunt quoque *Preciæ*, sive *Preclamitatores* *Flaminis* Dialis (e); ejusdem & *Vestaliū Lictores*; *Scribæ* Pontificum, & *Quindecimviro*rum; *Adjutores* *Haruspicum*, ad quos *Pullarios* etiam referre possis; *Kalatores* (f), qui *Sacerdotum præcones* erant.

Præ-

(s) *Dion. Halic.* II. 22.

(t) *Fest. in his Vocib.*

(x) *Vid. Gell.* XII. 10.

(z) *Ovid. Fast.* VI. 659.

(b) *Proper.* IV. III. 62.

(c) *Vid. Grav. ad Cic. pro domo* 34.

(d) *Vid. Polluc. On.* 1. *Segm.* 30. *seq. Serv. Æn.* II. 116. IV.

312.

(e) *Fest. in his Vocib.*

(f) *Fest.* V. *Kalator.* & *ibi Scal. Serv. ad Georg.* I. 163.

De Sacerdotum Ministris, & Locis Sacris. 187

Præfæ dicebantur mulieres in funeribus conductæ (g), ut ceteris plangendi módulos prærent, & laudes defuncti cantarent (h) (& plorarent.)

Designatores, qui constituendæ funebri potestate præerant (i), & cuique ordinem situm adsignabant, listorum etiam, ut videtur, ministerio ad eam rem utentes.

Vespæ sive *Vespillones*, qui pauperum cadavera vesperi efferebant (k). Hi postremi vero inter sacrorum ministros recensentur, quia etiam manes sua sacra habebant; quorum hi potissimum erant ministri.

C A P U T III.

De Ritibus Sacrorum.

§. I. De Locis Sacris.

Loci, ubi sacra peragebantur, fuerunt *Templa*, *Ædes Sacre*, *Fana*, *Delubra*, *Sacella*, & *Luci*. *Templum* dicitur a *templando*, vel a *tuendo*; (quæ duo verba idem significant quod *videre*, unde etiam hodie *intueri* pro *videre* dicimus) significat enim omne spatium, quod videmus (a), ut *templa Neptuni* pro mari (b), *templa Acherusia* pro inferis (c), *templa Parnasia* pro ipso monte Parnasso (d): sed strictius, spatium in cælo ab *Auguribus* definitum (e); & inde jam, locum muro clausum, Dei alicujus cultui destinatum, & ab *Auguribus* consecratum: unde *Templa Augusta* vocantur (f), & eo differunt ab aliis ædibus sacris, quod illæ quidem divino cultui dicatæ sunt; sed non ab *Auguribus* consecratæ. Ut autem antequam pergam hoc addam, vocis *Templi* derivatio verior videtur a Græco *τέμενος*, quæ opinio est *Menagii in amanit. juris* c. 39.

Templa plerumque certis de causis vocabantur (g), postea definebantur, hoc est, certi fines iis constitue-

(g) *Nevius* apud *Fest.* hac V. (h) *Lucil.* ap. *Non.* 1. *Plaut.* *Trucul.* II. VI. 14. (i) *Horat.* *Epist.* I. VII. 6. *Senec.* *de beneficiis.* VI. 48. (k) *Martial.* I. 47. *Fest.* V. *Vespe*.
(a) V. *Giffan.* *Inl.* *Lucretian.* (b) *Plaut.* *Mil.* G. II. V. 3. & *Rud.* IV. II. 4. (c) *Lucret.* I. 125. & *libi* 202.
(d) *Ovid.* *Metam.* V. 278. (e) V. *cap. præc.* 8. 3. *Varr.* da L. 4. v. 1. 2. (f) *Ovid.* *Fast.* I. 609. (g) *Liv.* I. 13.

rebat^(b), quod dicebatur *effari*, vel *terminare* ^(f) *templum* ^(k). Condita templa *delicabantur* ab eo, qui ea voverat, Consule scilicet, vel Imperatore, nec hoc in iussu Senatus, aut majoris partis Tribunorum plebis fieri poterat ^(l). Pontifex autem solemnita dedicationis verba præibat ^(m), dum alter, qui dedicabat, postem templi teneret ⁽ⁿ⁾. Demum templa ab Auguribus consecrabantur. Docet quidem Grævius, ο μακρίπης, ad orationem Ciceronis pro domo sua ^(o) consecrationem præcessisse dedicationem; sed hoc intelligi debet de consecratione, quæ a privato fiebat, & a voto vix distinguitur. Hæc autem Augurum consecratio est ille actus, quem Germani & Belgæ vocant, *eene inwyding*; Galli & Angli *inauguration*. In templorum fundamentis aurum sæpe & argentum rude vel signatum deponebatur. Tacit. l. d. Templum porro unum duobus numinibus consecrare vix licitum erat ^(p), licet hoc perpetuum non fuerit; & qui simul in una æde colebantur *Contubernales* ^(q), Græcis *Σύντροι* sunt dicti ^(r), & *Συμβωμοί* ^(s). Omnibus tamen Diis ea dedicare moris fuit, quale templum fuit Romæ Augustissimum *Pantheon* dictum, quod a M. Agrippæ Augusti Imperatoris genero dedicatum, hodieque superest, *Mariæ Rotundæ* nomine insignitum, & omnibus etiam sanctis, ut vocantur, dicatum. Hinc, si in loco, ubi templum condere vellent, aliquod jam numen esset, id certis cæremoniis inde evocabatur; quod *exaugurare* dicebant ^(t).

Fana dicuntur in genere omnes ædes sacræ ^(*), quia Pontifex, dum ea dedicat, certa verba *fatur* ^(u); vel a *Fauno*, qui ea primus condiderit ^(x); vel denique verius, ut vult Vossius in *Etymologico*, a

(b) Ibid. 19. (i) Liv. V. 56.

(k) Varro de L. L. V. 7.

(l) Liv. IX. 56.

(m) Vid. Tac. Hist. IV. 57.

(n) Cic. pro domo 45. ubi in seqq. etiam consecratiōis ritus describit. (o) c. 48. (p) Liv. XXVII. 25. Plin. Marcell. p. m. 314. (q) Cic. ad Att. XIII. 28.

(r) Ib. XII. 45.

(s) Schol. Pind. ad Olymp. Od. V. 10.

(t) Liv. I. 55.

(*) (Quid fanum sit, unde dicatur, & qui differat ab ædificiis, docebit Liv. X. 37. f. Ceterum de differentiis vocum *Ædificiis*, *delubri*, *fani*, *lararii*, *facelli*, *templi*, v. Synon. nostra).

(u) Varro de L. L. 4. V. 7. Fest. ea V. (x) Obv. Fronto.

se, a Græco *ναός*, quod per metathesin ἀνὲν fuerit; spiritum, ut saepe fit, in F abeunte, *Fanum*.

Delubrum (y) dicitur locus, in quo Dei uisus, vel plurium simulacra sunt dedicata (z): vel etiam fons, aut lacus ante templum, in quo ingressum templum sordes deluebant (a). Sed in genere hæc vox pro quavis ade sacra ponitur (**): & verior forte est Varronis sententia, *delubrum* dici ubi Deus sit positus, ut *candelabrum* illud, in quo figitur candela (b).

Sacellum est diminutivum a *sacro*: est enim proprie locus sacer muro tantum septus absque tecto; (Græcis (c) ἱερός περίβολος) sed etiam pro quavis ade sacra, præsertim parva, ponitur (d).

Luci erant sylve Diis sacre, ita dictæ a lucendo; quia in iis plurima lumina in honorem Deorum accendebantur (e): quod apud plerosque idolorum cultores obtinuisse, tum ex libris sacris (f), tum aliunde docemur. Hinc ἄγλαόν ἄλσος dicitur Homero *Iliad.* β v. 506. *Splendidus lucus*.

§. II. De Adoratione.

Cultus jam sacer consistebat fore in Adoratione Deorum, & institutione supplicationum; maxime vero in sacrificiis: de quibus singulis ordine est dicendum.

Precantes stabant capite plerumque velato (g), ne qua hostilis facies ipsis occurreret, *Virg. Æn.* III. vers. 407. & ibi *Serv.* (licet aliam rationem tradat S. *Aurelius Victor de Orig. gentis Rom. circa mæl.*) & mentem a precibus averteret; sacerdos autem de scripto (h) verba præibat (i), ne quid præpostere diceretur. Inter precandum aras tangebant (k), (quod etiam faciebant jurantes (l), unde ara pro iurejurando (m) ponitur) vel etiam genua Deorum

(y) V. I. *Rueq. de Capitol. Rom.* 12. (z) V. *Astron. ad Divin.* Cic. in *Verr.* I. (a) *Serv. ad Virg. Æn.* II. 225.

(**) *Juven.* XIII. 69. (b) *Macr. Sat.* III. 4.

(c) V. not. ad *Polluc.* IX. V. 40. ed. noviss. (d) *Liv.* X. 23.

(e) *Isid.* *Etym.* XIV. 8. (f) *Deuter.* XVI. 21. 1. *Reg.*

XIV. 23. (g) *Plaut. Amph.* V. 1. 42. *Dion. Hal. excerpt. p.*

705. ed. Oxon. (Non poenitebit super tæm & θυμῶν precibus

ante alios omnes legisse Nobiliss. *Ellis* in *Fortuitis sacris* ad

Matth. VI. 7. & *Falsteri Amœnit. Philol.* T. I. p. 71.)

(h) *Plin. H. N.* XXVIII. 2. (i) *Juv.* VI. 390.

(k) *Virg. Æn.* IV. 220. (l) *Juv.* XIII. 83.

(m) *Propert.* III. *El.* 19. 25.

statu (n); quia genua misericordiae quasi sedem esse putarunt veteres (o); in gyrum se (p) convertēbant, & cum precari fuissent, confidebant, ne παρρηγως rem divinam facere viderentur (q). Tum etiam manum ori admovebant (r), unde ipsa adoratio est dicta: & ad orientem plerumque Solem versi precabantur (s). Debebant autem Dii vero & proprio suo nomine invocari, unde ne imprudentes laberentur, dicere solebant, *sive tu Deus, sive tu Dea es* (t). Vota sua in tabulis perscripta ad genua statuarum cera affigebant (u); & cum voti essent compotes facti, tabula (x) vel alia quadam re in templo suspensa (y) id testabantur (*). Statuae, (ita loquor ex usu vulgari, licet sciam statuas proprie hominum, Deorum vero simulacra fuisse (z)) statuae, inquam, rite consecratae a Numine, cui dicatae erant, insideri credebantur (a); unde ipsas statuas aliquando Deos vocabant (b), & templa a Diis incolae dicebant (c): licet Varro apud Augustinum de C. D. IV. c. 9. dicat Romanos plus quam 170. annis Deos sine simulacris coluisse. Eas statuas unguentis in devoti animi signum perfundebant (d); & statim tempore flumine vivo eas abluebant (e).

§. III. De Supplicatione.

Supplicatio (pro qua etiam *supplicia* dicit Sallustius Catil. c. 9. & Festus in ea voce) erat honor, qui belli ducibus praestabatur, cum a Senatu Imperatores appellarentur; & consistebat in eo, ut templa populo aperirentur ad gratias Diis pro victoria

(n) Vid. Serv. ad Aeneid. III. 607.

(o) Plin. H. N. XI. 45. (p) Ovid. Fast. III. 283. Plut. Marcell. p. m. 301. (q) Id. Numa p. m. 65. segg.

(r) Plin. H. N. XXVIII. 2. vid. omn. Min. Fel. p. 6. ed. R. Galt. (vid. Kemp. de osculis, & Lips. Elest. L. 2. 6. F. R.)

(s) Virg. Aen. VII. 172. (t) Caro de R. R. 139. Gell. II. 28. (u) Juven. X. 55. (x) Id. XII. 27. (y) Horat. Od. I. 1.

(*) (Vocem Veris sacri quid proprie sit, docet Liv. XXII. 10. & XXXIV. 44. & Fest. cum Paulo VV. Mamertini & Ver sacri. Mera Copius juveniorem sacram notat ap. Justin. XXIV. 4. Dionys. Hal. I. 16. & II. 1. Vide etiam Huet. Acad. Lit. Paris. T. I. p. 130.

(z) Vid. Abram. ad Cic. Philipp. II. 43.

(a) Arnob. adv. gent. VI. pag. 254. ed. Paris. 1607. & ibi Heyald. (b) Liv. XXVII. 16. XXIX. 11. Genes. XXXI. 30.

(c) Silius Ital. X. 433. - (d) Titul. II. El. II. 7.

(e) Lucan. I. 629.

ria relata agendas; quod initio Reipublicæ per unum (f) vel paucos, si plurimum; postea crescente ambitione per plures dies factum est (g). Talis itaque supplicatio cum decerneretur, lætitiæ fuit; at etiam tempore gravi (h) supplicationes habebantur: (quæ etiam *obsecrationes* (i), Græcis *προσέδοι* (k), sunt dictæ, & a Duumviris ad eam rem creatis curabantur) sed præcipue tunc instituebantur *Leclisfernia*, quæ monitu & cura Quindecimviro- rum sacris faciundis peragebantur; & erant quasi convivia quædam, quibus Deos excipiebant, & quæ a Septemviris Epulorum curabantur. His epulis Diis tanquam vere cœnaturis *leclis sternebantur*, qui dicebantur *Pulvinaria* (l), & rem ipsam *suscipere pulvinaria* dicebant (m); & inde *Pulvinaria* quandoque pro ipsis templis ponuntur (n). Deabus vero pro antiqua frugalitatis ratione ponebantur *sellæ* (o); & hinc *sellisfernia*, five *solisfernia* earum epulæ vocantur apud Tacitum *Annal. XV. c. 44.* ut quidem ibi in libris antiquis legitur: unde explicandus etiam est *Catullus carm. LXV. v. 47.* Et vide omn. Cl. Græv. ad *Cic. de Har. resp. c. 27.*

§. IV. *Sacrificiorum Ritus, & primo de Personis quæ iis interveniebant,*

Sacrificiorum ritus vel spectabant Personas sacrificantes, vel animalia immolanda, vel ipsum sacrificium.

In *Personis sacrificantibus* primo requirebatur, ut caste Deos adirent (p), & a Venere abstinere (q); sicut in legibus duodecim Tabularum dicitur: *ad Divos caste adeunto.*

Secundo, ut ante *laviarent* (r), & præcipue quidem manus (s); ad quem usum vasa quædam in promptu erant juxta Tempia; quæ, si grandiora essent, *favissæ* (t); si minora, *futilia* (& *futa*) diceban-

(f) Liv. XXXVII. 47. (g) Vid. Cic. Philipp. XIV. 11. (& Cæf. B. Gal. IV. c. ult. fin. F. R.) (h) Liv. VII. 28. (& XXII. 10. f.) (i) Liv. IV. 21. XXXI. 2. (k) V. Bud. comm. ling. Gr. n. m. 155. (l) Suet. Jul. 76. (m) Liv. V. 52. (n) Serv. ad Virg. Georg. III. 537. Liv. XXVII. 4. XL. 19. (o) Val. Max. II. 1. ex. 2. (p) Tibull. II. El. I. 11. (q) Ovid. Metam. X. 434. (r) Tibull. d. I. 13. seqq. (s) Plaut. Trucul. II. V. 28. (t) Fest. hac V.

cebantur (u): licet *favilla* vox etiam significet cel-
las quasdam cisternis similes, in quibus reponenda-
tur, quæ in templis per vetustatem inutilia erant
facta (x). Ipsa autem vasa, quibus ad sacrifican-
dum utebantur, *pura* adornari debebant (y).

Tertio, ut *vestes puras* haberent (z), & quidem
candidas (a). Præterea etiam *coronas* capite gesta-
bant ex arbore (b), quæ Deo, cui sacra faciebant,
gratissima esse credebatur; quibus Sacerdotes etiam
vittas (c) & intulas (d) addebant. Aliquando etiam,
ut in *ἐνκαταίαις*, sive *votivis* sacris, passo capillo
(e), soluta veste, & nudis pedibus erant (f); quia
eo habitu supplices uti solebant.

Quarto, ante ipsum sacrificium *vota* & *preces* in-
stituebantur.

§. V. De Animalibus immolandis.

Animalia immolanda Victimæ dicebantur, vel *Ho-
stia*; inter quas hæc est differentia. Primo, quod
Hostia a quovis immolaretur; *Victima* proprie tan-
tum ab eo, qui hostem *vicerat* (g). Secundo, *Ho-
stia* ante quam in hostes iretur; *Victima* post vi-
ctoriam immolabatur (h). Tertio, *Victima* pierum-
que major; *Hostia* minor erat (i). Sed sapissime
hæ voces confunduntur (k). *Victima* a *vincendo*;
Hostia, vel ab *hoste victo* (l), vel ab *hostiando*, hoc
est, *feriendo* est dicta (m).

Hostiæ, quæ ante solemne sacrificium immola-
bantur, dicebantur *Præcidaneæ* (n); (Græcis
προτειδὲς θυσιάς (o)) *Succidaneæ* vero, quæ cæ-
debantur, si prioribus *hostiis litatum* non esset
(p); unde eleganter servus Plautinus (q) *tergum
juum berili stultitiæ succidaneum* vocat: *Litare*
porro nihil aliud est (r), quam *Numine placato
voti*

(u) Vid. Donat. ad Ter. Andr. III. V. 3. (Item Varr. & omni-
Serv. ad Æn. XI. 339. unde verbum *effusio*. V. Donat. ad
Phorm. V. I. 18. & Schol. vet. ad Horat. de art. Poet. 231.)

(x) Gell. II. 10. Fest. ex V. (y) Plaut. Amphitr. V. 2.
(z) Tibull. I. 8. (a) Ovid. Amor. II. XIII. 23.

(b) Stat. Theb. III. 466. (c) ib. XII. 498.

(d) Senec. Agam. vers. 687. (e) Liv. XXVI. 9.

(f) Ovid. Metam. VII. 183. (g) Ovid. Fastor. I. 335.

(h) Serv. ad Virg. Æn. I. 334. (i) Corn. Fronto de prop.

Lat. serm. inf. (k) V. Ovid. Amor. III. 13. 16. & Gell. IV.

(l) Ovid. d. Fast. I. (m) Fest. V. Hostia.

(n) Gell. IV. 6. (o) Athen. IX. (p) Plur. P. Emil. p. 164.

(q) Epid. I. II. 36. (r) Just. Jul. 81. (V. Synon. nostra,

voti compotem fieri (r), & hoc certis ex signis deprehendere. Hinc litabilis hostia Minucio Felici (t) dicitur bonus animus, & puramens, & sincera conscientia. Ducta vox est ἀπο τῶν λισῶν, hoc est, a precibus supplicibus. Græcis vero litare καλλιερεῖν dicitur (u). Pacem Deorum exorare (x), vel exposcere (y), etiam locutio huic rei propria fuit. Sed in sacris, quæ inferis fiebant, non litasse optatius habebatur (z).

Hostiæ debebant esse corpore integræ & decoræ; ideoque a sacerdotibus probabantur, & creta (a) vel alia nota insigniebantur; unde etiam egregia, eximia (b), lecta (c) vocantur: nec omnes omnibus Diis, sed quæ cuique Deo gratæ esse credebantur, ei immolari debebant (d); quemadmodum dicit Cicero de LL. II. Quæque cuique Divo decore gratæque sunt hostiæ, providendo. Observabant etiam, ut gregales essent, non feræ; & pingues maxime Diis acceptas esse putabant (e): sed tamen pro cuiusque facultatibus eligebantur (f). Ornabantur hostiæ vittis, sive infulis & coronis (g); & præterea earum cornua deaurabantur.

§. VI. De ipso Sacrificio.

In ipso Sacrificio observatur, Primo, Indictio silentii solemnī formula, Hoc age (i), &, Favete linguis (k), (Græcis ἐπέχεσθε τὰς γλῶσσας) quod fiebat silentio servando, & temperando a verbis male ominatis (l); & hoc etiam Pascito linguam (m) (Græce εὐφημεῖ vel εὐφρῖα εἶω (n)) dicebant. E contrario jubebantur bona verba dicere (o), & profani ac impuri a sacris ablegabantur, ut eleganter est apud Virgilium, Æn. VI. v. 258.

I

— Pro—

-
- (r) Martial. X. 73. (t) Pag. 95. ed. Rigalt.
 (u) Bud. comm. ling. Gr. 918. f. (x) Virg. Æn. III. 370.
 (y) Vid. Liv. VII. 24. (z) Sueron. Orb. 3.
 (a) Juven. X. 66. (b) Virg. Georg. IV. 538.
 (c) Id. Æn. IV. 57. Fest. V. Eximium.
 (d) Serv. ad Virg. Georg. II. 310. & Æn. III. 118.
 (e) Juven. XII. 11. (f) Horat. Od. IV. 2. 53.
 (g) Affor. XIV. 13. Virg. Æn. II. 186.
 (h) Id. IX. 617. Liv. XXV. 17. (i) Plut. Coriol. p. m. 215.
 (j) Virg. Æn. V. 71. (l) Horat. Od. III. 14. 11.
 (m) Fest. his voc. (n) Eurip. Iphig. in Aul. 1364. Arist.
 Sæmopop. v. 302. (o) Tibull. II. 11. 14

--- Procul, o procul este, profani,
Conclamat vates, rotoque abssistite luo.

Ex I. Ed. Horat. III. Od. I. r.) Similiter Græci: ἐκας, ἐκας ὅτις ἀλλοτρός (p); vel: δῦρας δὲ ἐπίθεσε βεβύλοισ (q).

Secundo: his factis *mola falsa* (r) victima aspergebatur, quæ constabat ex farre tosto & sale (s): & hæc actio proprie *immolatio* dicebatur, unde *immolatur* idem significat, quod *sacrificare*: nec ullum sacrificium ex lege Numæ sine farre fieri potuit, ut ita agricultura, tanquam magna pietatis pars, commendaretur; & propterea etiam libare, nisi ex vite putata, non licebat (t). Hoc facto hostia dicebatur, *macla*, quasi *magis aucta* (u): unde *maclare* quoque pro *cedere* dicitur; & hoc ideo fiebat, quia diligentissime sibi a verbis male ominatis (qualia sunt *cedere*, *jugulare*, & similia, quæ scævitiā quandam denotare videntur) cavere conabantur: quemadmodum etiam exactissima diligentia cavebant, ne quid præpostere diceretur, vel mali ominis audiretur (x).

His factis sacerdos ex *simpurvio* (y) ipse primus leviter vinum degustabat (z), inde adstantibus etiam gustandum præbebat; & demum inter cornua hostiæ ex patera affundebat (a); quod *libare* dicebatur. Mox pilos quosdam e fronte hostiæ evellebat (b), qui igni super aram injecti *libamina prima* dicebantur (c). Nec tantum vino libabant, sed etiam sanguine (d), quem aræ affundebant, tum aqua, melle (e), & lacte Diis præsertim rusticis (f), oleo quoque, sed in inferiis maxime (g), licet ea occasione etiam melle & lacte urentur

(p) Callim. *hymn. in Apoll.* 2. (q) Orpheus de Diis p. 272. edit. Trajett. 1583. (r) Senec. *Œd.* 335.

(s) Ovid. *Fast.* l. 337. Horat. *Od.* III. 23. (Virg. *Æn.* II. III. & Serv. ad *Æn.* XII. 17. ubi & de *culro* notabilia habet. Car. farre sint isti, docet etiam Dionys. *hæc.* II. 26.)

(t) Plin. *Nat. h.* p. 32. 60. E. (u) Serv. ad *Virg. Æn.* IX. 641. (x) Plin. *H. N.* XXVIII. 2. (y) Juven. VI. 341. (q od & *simpulum* videtur æquum fuisse. Cic. III. *Leg.* 16. Proverbialiter dicitur: *excitatus fluctus in simpulo*, ubi cons. Turneb.)

(z) Vid. *Virg. Æn.* XII. 174.

(a) Ovid. *Metam.* VII. 104. (b) Homer. *Iliad.* γ. 273. (c) *Virg. Æn.* VI. 245. seq. (ubi omnia consulend. Servius.)

(d) Vid. *cund.* *Ecl.* I. 8.

(e) *Virg. Æn.* V. 67. (V. Broush. ad Tib. I. l. 14.)

(f) *Virg. Æn.* V. 67. (V. Broush. ad Tib. I. l. 14.)

(g) *Id. Æn.* VI. 254.

rentur (b) : veruntamen vini libatio proprie dicta est, & præcipue obtinuit.

Tertio : sequebatur *ignis* in ara *acceso*, qui debebat fieri ex lignis aridis & lectis (i), & quidem ex ea arbore, quæ Deo, cui sacra fiebant, maxime grata esse putabatur; qualis erat *asculus Jovi*, *myrtus Veneri*, *populus Herculi*, &c. (k). Tum etiam verbenas sive frutices ex iis arboribus in aris adolebant (l).

Turis usus frequentissimus erat in sacris (m); (unde etiam nobis *wierack*, & apertius Germanis (Benrauch pro) *Beiberauch* quasi *sacrum suffimen* dicas, vocatur) quod vel adolebant in thuribulis; vel injiciebant focis (n); & ex ejus fumo & crepitu futura conjiciebant (o).

Deinde *hostia* ad aras adducebatur a popis (p); vel victimariis seminudis; & quidem, tunc laxiore (q), ne invita *vicima* duci videretur; quod mali habebatur ominis (r). Eadem de causa ante aras jam flans solvebatur (s). Pessimum autem omen erat, si *hostia* aufugisset (t).

His peractis *vicima* percutiebatur, quod minister, sive *cultrarius* non perficiebat, nisi iussus; unde sæpe rogabat *Agone* (u)? cui respondebat præco, *Hoc age* (x). Feriebatur autem securi vel clava, deinde cultris jugulabatur: & statim sanguis pateris exceptus aræ inspergebatur (y).

Jugulata *vicima* *Ancubri*, hoc est, *mensa sacra* (z) imposita excoriabatur, & dissecabatur: & aliquando quidem tota cremabatur (a); (quemadmodum e lege Mosaica *ἐλεναυρέματα*) plerumque vero cum Diis dividebatur, quod *presecare* *exta* (b) dicebant; *exta* vero *divisa* *proficere* & *profecta* (c) dicebantur; & *Grace*, ut est in antiquis

(b) *Heliod. Æth. VI. fini propius.*

(i) *Id. III. p. m. 145. ed. Lat.*

(k) *Virg. Ecl. VII. 61. (Phædr. III. fab. 17.)*

(l) *Virg. Ecl. VIII. 65. (m) Ovid. Fast. IV. 450.*

(n) *Tibull. II. 2. (o) Senec. B. d. V. 305. Jegg. Luciant.*

ad Strab. Theb. IV. v. 411. 458.

(p) *Propert. IV. III. 62. (q) Juven. XII. 5.*

(r) *Senec. Oedip. V. 337. scilicet.*

(s) *Virg. Æn. V. 4. (v. op. m. Serv. ad Virg. Æn. II. 134.)*

(t) *Suet. Jul. 50. (v. op. m. Serv. Æn. II. 124.)*

(u) *Ovid. Fast. I. 321. (x) V. Suet. Cal. 18.*

(y) *Virg. Æn. VI. 248. (z) Ecl. hæc I.*

(a) *Virg. Æn. VI. 253. (t) Plaut. Fæn. I. IV. 9.*

(c) *Ovid. Metam. XII. 152. Jegg. & Fast. VI. 103.*

Glossariis αἱ τῶν θυμάτων, ἢ ἱερῶν ἀπαρχαί; unde ἐμπύρων ἀπαρχεσθαι dicuntur, qui ἀποσφάζας, sive proficias in ignem inferunt (d). Sacrificantes autem partem, quæ sibi obvenerat, cum amicis comedebant (e): unde multi gulæ causâ tantum sacra faciebant, ut sumptuosius epularentur (f): & inde μεθύων, largius bibere, dicitur, quasi μέρα τῶν θυμάτων, post sacrificium factum, si fides Suidæ V. Μίδων. Popæ vero partem Deorum in ædibus suis vendebant; unde popinæ videntur denominatæ (g): nam ea occasione etiam vinum vendere solebant (h). Hinc exta inspiciebantur (i) ab Aruspiciibus, de quibus suo loco dictum est; qui cultris ea educabant; nam manibus tangere nefas erat, & proprio verbo exta consulere dicebantur (k); quod si bona essent exta, litasse se dicebant (l); sin minus, succidanææ victimæ, ut jam dixi, adhibebantur. Partes autem victimæ, quæ Diis obvenerant, cum particulis ex omnibus hostiæ membris decerptis farina (m), vino & ture conspergebantur, & in ara cremabantur, quod adolere dicebatur: proprio etiam verbo reddi exta dicebantur (n), & porrici, quasi porrigi, vel porro jaci (o), cum aræ imponerentur; vel, si Diis marinis sacra fierent, cum in mare projicerentur (p). Hinc inter casa & porrecta proverbialiter fieri dicitur aliquid, quod fit tempore incommodo, cum quis maiore aliquo negotio occupatus ad ea, quæ minoris momenti sunt, animum attendere non potest (q).

Peracto sacrificio, lotis iterum manibus, & precibus quibusdam dictis denuo libabant: & denique populus a sacris dimittebatur vocibus solemnibus Licet, vel Extemplo (r); quæ exinde idem fere, quod

- (d) V. not. ad Dion. Halic. 1. 40. ed. Oxon.
 (e) V. Plaut. Amph. III. III. 13. Mil. glor. I. III. 117. Scich. I. III. 66.
 (f) Menandry. ap. Athen. 19. p. 146.
 (g) V. Abram. ad Cic. pro Mil. 24. (Abram. nihil probat, nec video quomodo popæ possint eas partes vendere, quæ cremari debebant, ut mox Nicup. dicit. Sed V. Wolf. ad 1. Cot. X. 21. & Ladiant. 37. P. R.) (h) Vid. Cic. eod. loc.
 (i) Ovid. Metam. XV. 236. (k) Virg. Æn. IV. 64.
 (l) De prava extorum constitutione vid. Senec. Edip. 333. segg.
 (m) Virg. Æn. VIII. 170. (hunc locum male eo trahit.)
 (n) Id. Georg. II. 164. Tac. Hist. XIV. 53.
 (o) V. Ver. Flacc. & Fest. de V. S. (p) Virg. Æn. V. 238.
 (q) Cic. ad Att. 5. 18. & ibi Quilasp. & Grap.
 (r) Plaut. Aut. 1. II. 13.

quod cito, sive continuo notarunt (*). Ipsum denique sacrificium sequebantur *Epulae sacrificales*; quæ erant, vel *publicæ*, si publicum sacrificium fuisset, & sumptuosissime (s) a Septemviris Epulonibus curabantur; vel *privatæ* (t), si ex privatis hominibus quis sacra fecisset: tum enim amicis convocatis partes cum Diis divisas comedebant (u).

§. VII. De Sacrificiis, quæ Diis inferis fiebant.

Magna autem erat differentia inter ea sacrificia, quæ Diis superis, & ea, quæ Diis inferis fiebant: nam

Primo: *Superis* sacrificantes albis; *Inferis*, nigris vestibus erant induti (x).

Secundo: *Superis* albæ (y) hostiæ, quæ a *Clitumno* fluvio maxime veniebant (z), immolabantur: *Inferis* vero nigræ (a).

Tertio: *Superis* cervice sursum reflexa; *Inferis* pronæ, & terram intuentes hostiæ mactabantur (b).

Quarto: *Superiorum* victimis ferrum imponebatur; *Inferorum* victimis supponebatur (c): hoc est, illorum hostiæ a superiore; horum ab inferiore parte jugulabantur.

Quinto: *Superis* sacrificantes abluebantur; *Inferis*, qui faciebant, tantum aspergebantur (d).

Sexto: *Superis* in ara sanguis aspergebatur; *Inferis* in scrobe, vel fossa adfundebatur (e).

Septimo: Libatio *Superis* fiebat fundendo, hoc est, manu supina; *Inferis*, invergendo (f), ita ut manu in sinistram partem versa patera converteretur.

Octavo: preces *Superis* fiebant manibus (ex 1. Ed. suppleo: in cælum sublatis: INFERIS manibus)

I 3

(*) (Vocem *Exemplo* male exponit. Videatur Serv. ad *Æn.* I. 66. & II. 699. & alibi. *Plauti* autem locum sic corrigo: *Aul.* I. I. 12. *Livius* alicubi ait: *minatur se exercitum exemplo ex urbe educturum*.)

(s) *Hor.* Od. I. 37. & II. 14. *Fest.* V. *Salios*.

(t) *Vid.* *Virg.* *Æn.* VIII. 181.

(u) *Plaut.* *Amph.* III. III. 13. & *Scich.* II. I. 64.

(x) *Vid.* *Ovid.* in *læin* 100. (y) *Juven.* XII. 3.

(z) *Virg.* *Georg.* II. 146. (a) *Id.* *Æn.* VI. 245.

(b) *Homer.* *Iliad.* A. 459. & ibi *Eustath.* p. 101. ed. *Brut.*

(c) *Virg.* *Ibid.* 248. (d) *Ibid.* 230. (Serv. ad *Æn.* IV. 635. & VI. 636.)

(e) *Ovid.* *Metam.* VII. 243.

(f) *Virg.* *Æn.* VI. 244. & ibi *Serv.* (v. *Feitbii* *Antiquit.* *Homer.* p. 34.)

bus) dimissis & pedibus terram percutiendo (g), quia scilicet sub terra eos habitare credebant.

(Nona; Inferis sacrificantes etiam vasa in ignem mittebant. Serv. ad Æn. VI. 225.)

§. VIII. Alia Sacrificiorum divisio.

Sacrificia etiam ita possunt *dividi*, quod quædam facta sunt *ἀπὸ μαντείας* (h), hoc est, *passu oraculi* cuiusdam aut *vatis*; tum, quod alia fuerint *χαρίσνεια*, sive *σώσπεια* (i), quibus ob bonum acceptum, (ut exempli gratia pro incolumi (k) adventu) vel ob malum aversum, Diis gratias agebant (l); quæ sæpe antea vovebantur (m). Alia rursus fuerunt *ἐυχαίαι*, quibus bona precabantur, vel Deos testes invocabant (n): nullam enim rem alicujus momenti incipiebant, nisi sacris antea rite peractis (o). Tum quædam fuerunt *ἀπερνήσια*, quæ fiebant placando numini (p). Tales erant *postulationes*, Latinis ita dictæ, quod Di violati eas fieri *postulabant* ad avertenda mala, quæ ostenta minabantur (q). Ad hanc classem etiam debent referri *Sacrificia expiatoria*, vel *piacularia*, quibus portentum aliquod, vel *piaculum expiabant*, hoc est, *piaculum* quidem *purgabant*; *portentum* vero *avertebant*: *piaculum* enim proprie significat *crimen expiantum* (r); metonymice autem *sacrificium*, quo illud *crimen expiatur* (s). Sic etiam *omnia infausta*, & quæ alia ominosa accidisse (t) dicerentur, *expiabant*; & hoc proprie dicebant *procure proligia* (u): hinc etiam *Jupiter Prodigialis* (x) dicitur, cui ea sacra fiebant.

Huc etiam pertinent *Februalia*, sive *lustrationes*: *februare* enim Sabinorum lingua significavit *expiare* (v), sive *purgare*: & hoc ipsum significat verbum

(g) Vid. Cic. Tusc. Quæst. II. 25.

(h) Exem. ap. Senec. *Æd.* 199. segg. (i) Herod. I. 118. V. Barnes. ad Eurip. *Ion.* 8. 2. (k) Virg. *Æn.* VII. 175.

(l) Juven. XII. 27. (m) Hor. *Epist.* I. 3. 36. Vid. eund. *Od.* IV. II. 53. segg. (n) Virg. *Æn.* VIII. 647.

(o) Id. *Æn.* IV. 55. (p) Dion. *Hist.* I. 57. & vid. *Indic. in Onom. Pollucis.* (q) Grav. ad *Cic. de Har.* resp. 10.

(r) Virg. *Æn.* VI. 155. (s) Hor. *Od.* I. XXVIII. 34. Tac. *Ann.* XV. 44. (t) Tibull. III. IV. 9.

(u) Id. I. V. 13. (x) Plaur. *Amph.* II. II. 107.

(v) Vid. *Quid. Fast.* II. 19. segg.

bum *lustrare*, deductum a Græco verbo λῦν. Hinc *Februa* dicuntur *purgamina*, sive *piamina*: & *Februarius* mensis ita est dictus (z), quod tum populus *februaretur*, hoc est, *lustraretur*, sive *purgaretur*, quia extremus olim hic anni mensis fuit (a), quo totius anni peccata purgari conveniebat. Et in genere quidem hæc sacra piacularibus sacris conveniunt; sed tamen magis proprie ita dicebantur vulgo, cum Urbs, vel agri, vel etiam universus populus lustraretur. Urbs lustrabatur, cum insignis aliqua calamitas accidisset, vel ingens aliquod scelus esset admissum, sacrificio, quod *Amburbium* (b) vocabant, quia hostiam, quæ *Amburbialis* dicebatur (c), circa Urbem ducebant (d): (am enim veteribus in compositione idem quod circum (e) significat) & hinc *lustrare* sæpe idem, quod *ambire*, notat (f). Similiter agri lustrabantur circumitione (g), & sacrificio pro felici proven-
tu frugum (h); quod sacrificium inde *Amburvale* est dictum, & a Fratribus Arvalibus peragi solebat. Populus lustrabatur quinto quoque anno a Censoribus in campo Martis sue, ovis, & tauro, circum exercitum ductis & mox immolatis; quod sacrificium *Suovetaurilia*, vel potius *Solitaurilia* (i) dicebatur: & hoc vocabant *lustrum condere* (k), ut jam supra Sect. I. c. 6. §. 3. & Sect. II. c. 9. §. 3. diximus. Multis etiam aliis occasionibus lustratio adhibebatur, quæ fiebat spargendo adstantes ramo humido ex lauro (l), vel oliva (m).

§. IX. Tertia Sacrificiorum divisio.

Sacrificia etiam alia erant *stata*, & *solemnia*, quæ fiebant diebus festis in Calendario Romano notatis, & quos hic referre longum esset. Alia erant *Fortuita* & *ex accidenti nata*; qualia, verbi gratia, erant *Expiatoria*, & quædam sacra, quæ in funeribus fiebant; ut *Denicalia* (n), & *Novendialia*; de quibus forte commodius dicemus, ubi funeris ritus explicabimus (pag. 309.): alia autem ab his *No-*

I 4

vendia-

(z) *Ibid.* 31. (a) *Ibid.* 49. (b) *Vopisc. Aureliano* 20.
(c) *Fest. ea* V. (d) *Lacan.* I. 592. (e) *Cato* apud *Mat-
sevot. Sat.* I. 14. (f) *Signanter Ovid. in Ibin.* 334.
(g) *Virg. Ecl.* V. 74. (h) *Id. Georg.* I. 341.
(i) *Fest. hac* V. (k) *Liv.* I. 44. (l) *Juven.* II. 157.
(m) *Virg. Æn.* VI. 219. (n) *Vid. Fest. V. Denicales.*

ventilalia erant (o), quæ prodigia procurandi causa (maxime cum lapidibus pluisse diceretur (p)) per novem dies fiebant. Et hoc discrimen (inter stata scilicet sacra & fortuita) tam privatim, quam publice obtinebat: nam etiam familiæ quædam sacra anniversaria habebant, quæ etiam ad hæredes transibant (*); unde *sine sacris hereditas* apud Plautum (q) pro commo. lo, quod alicui sine ulla incommoda appendice obvenit, ponitur. Eaque sacra gentilitia dicebantur, quæ omnes unius gentis homines anniversaria faciebant (r). Talia fuerant Bacchanalia illa, quæ permittuntur apud Livium L. XXXIX. c. 18.

DE VASIS SACRIS.

§. X.

Aceris est arcula thuraria (s); vel, ut aliis placet, *foculus*, in quo thus accendebatur.

Thuribulum est vas, quo thus adolester.

Præfericulum, vas æneum patens, velut pelvis, quo utebantur in sacrario Opis *Consiæ* (t) *.

Simpulum (u), vel *simpurium* vas a *sumendo* dictum, ut vult Varro (x); quod priscis temporibus ligneum erat, vel fictile (y).

Guttum, quod vinum guttatim fundebant (z). *Patera* a *patendo* dicta, qua vinum Diis offerebatur (a); & sanguis victimarum (b) excipiebatur. *Secespita* est culter oblongus (c), vel ad jugulandam victimam, vel ad exta educenda in sacris usus; dictus autem est a *secando*.

Securis, & *Malleus*, quibus victima percutiebatur. *Aspergillum* (*Wykwist*) factum ex pilis caudæ equinæ, quo ad lustrationes vice rami utebantur (d).

Præterea habuerant *capides*, (*gutta*) (**), *candelabra*: *ollas extares* (e), *tripodas*, (qui mensæ usum

(o) Liv. I. 31. (p) Vid. Ch. Clericam ad cit. Livii loc.

(*) (Legge omnia. Cic. de Leg. II. 19. 20. 21.)

(q) Capr. IV. l. 3. & Trin. II. 83. Fest. bis VV.

(r) Cic. de Her. resp. 19. (s) Vid. Virg. Æn. V. 745.

(t) Fest. bis V. (De faviis & de iura s. vase furili)

191. supra p. 191. (u) V. Hadr. Jun. animadv. II. 10.

(x) De L. L. IV. 25. (y) Juven. VI. 341.

(z) Varr. de L. L. IV. 6. (a) Virg. Æn. IV. 809.

(b) Ibi. VI. 248. (c) Fest. in hac V.

(d) V. Mich. Aug. Causs. de la Chaussée ap. Grev. T. V. Thesaur. Antiquis. Romæ p. 316.

(**) (Varro p. m. 31.) (e) Plaut. Rud. I. II. 47.

usum præbuerunt, vel ad ornatum tantum sunt habiti (f)) & multa alia.

Distinguendum hic porro est inter *Aram* & *Altare*. *Altare* augustum aliquid est, in quo victimæ adolentur; *Ara*, (quæ dicta est ab *ansa*, pro quo olim *asa* dixerunt (g); quia precantes, & iurantes, ut diximus, eam tangebant (h):) *Ara*, inquam, erat, in qua supplicabatur tantum, aut libabatur. *Altare* Diis superis (i); *Ara* terrestribus & inferis statuebatur: licet his plerumque sacra fierent in *scrobo*, vel *scrobiculo* (k). Sed hæc omnia sæpe inter se confunduntur. Erant quoque aliquando aræ subitariae, e cespite vivo structæ (l).

C A P U T IV.

De Tempore.

§. I. De Anno.

AD Pontificum curam etiam spectavit *Ordinatio anni & temporis*; cujus summa divisio est in annum, menses, & dies.

Forma anni apud Romanos diversis temporibus diversa fuit. Primus enim Romulus instituit, vel potius a Latinis institutum accepit annum dierum 304. (a) qui dies in decem menses erant divisi, eorumque primus erat *Martius* (b); quem deinceps reliqui eodem ordine, quo hodie sequebantur. Sed cum talis annus neque solis, neque lunæ cursui conveniret, Numa eum ad lunarem anni formam redegit; quæ est dierum 354. horarum 8. minutorum, ut vulgo dicunt, 48. quibus tamen amore, ut fertur, imparis numeri unum diem adjecit; & ex aliis decem mensibus (qui absque eo triginta quinque

I 5 vel

(f) *Caus. de la Chausse d. l. p. 317.*

(g) *Macrob. Saturn. III.* (*Aram* ab *area*, s. loco puro dictam vult Varro: sed vide Seal. Conj.) *Altare* autem singulariter extulit Petronius Arb. c. 33.

(h) *Propert. III. 19. 84.* (i) *Virg. Ecl. V. 65. & ibi Serv.*

(k) *Ovid. Metam. VII. 243.*

(l) *Hor. Od. I. 19. Sil. Ital. VII. 750.*

(a) *Aliter Plut. Numa p. m. 71. & vid. Scalig. de emend. temp. II. p. m. 151.* (b) *Ovid. Fast. I. 19.* (De Romæ antiquis ac mensibus vide præter hodiernos Chronologos L. v. l. 19. & imprimis *Censorius de D. N.*)

vel triginta sex dierum fuissent) sex diebus detractis duos menses formavit, unum viginti novem, alterum viginti octo dierum, *Januarium* scilicet, & *Februarium*, quorum illum primum, hunc ultimum anni mensem statuit (c): sed hic postea, nec satis certum quando, inter *Januarium* & *Martium* mensem est interjectus: *Martium* autem primo loco movit Numa, quod pacis potius, quam belli artibus studeret (d). Omnes menses imparem numerum dierum habuerunt, excepto *Februario*, qui ideo etiam funestus est habitus (e); nisi id potius fuerit, quia *Parentalia* festa majorum animabus placandis instituta, eo mense fuerunt celebrata (f). Cum vero annus solaris lunarem quotannis undecim diebus, & quarta circiter diei parte superaret, singulis bienniis mensis interkalaris fuit insertus post diem vigesimum tertium *Februarii*, qui dicebatur *Merkedonius*, & uno biennio viginti duobus, altero viginti tribus diebus constabat: & a Dea *Merkedonia*, quæ mercedibus & pensionibus solvendis præerat, nomen habere creditur (g). At cum in eo peccasset Numa, quod annum hunc lunarem uno die iusto longiorem fecisset, rursus hæc anni forma a cursu Solis recessit: itaque institutum fuit, siue a Servio Tullio Rege, siue a Decemviris, ut vigesimo tertio, vel vigesimo quarto quoque anno *Merkedonius* mensis (h) omitteretur. Sed cum hæc interkalatio arbitrii Pontificum esset (i), illi pro libidine sua nunc plures sæpe dies, nunc pauciores interkalabant (k); ita ut tempore *Julii Cæsaris* initium anni per sexaginta septem dies retrocessisset. Nam Pontifices, si, exempli gratia, citius aliquem magistratu abire vellent, pauciores dies interkalabant: si publicanos pensiones serius persolvere cuperent, plures inferebant (l). Ergo *Julius Cæsar*, rerum potitus, annum ad cursum solis reformavit (m), & iussit, ut A. U. 708. sexaginta & septem illi dies una cum *Merkedonio* mense adjicerentur; ita ut annus ille (qui annus

confu-

(c) *Ovid. Fast. II. 40. V. Plur. Num. p. m. 72. A.*

(d) *Ibid. E. (e) Vid. Virg. Eccl. VIII. 79.*

(f) *Ovid. Fast. II. 133. (g) Vid. Scalig. de Emend. T. II. p. m. 177. (h) Vid. Gronov. Observ. II. 18.*

(i) *V. Malasp. ad Cic. ad Att. V. 9. (k) Vid. Manus. ad Cis. Famil. VII. 2 in f. (l) Suet. Jul. 49. (Censor.)*

(m) *Vid. Ann. Marc. XXVI. 2.*

confusionis dicitur) dierum esset 445. Porro vero constituit, ut annus in posterum constaret diebus 305. & horis sex, quæ horæ quibusque quatuor annis unum diem efficientes, post sextum Kalendas Martias, hoc est, 23. Februarii infererentur: unde is annus *bissextilis* (quod *sextus* dies ante Kalendas Martias *bis* numeraretur) est dictus: & hæc forma anni est, qui hodie *Julianus*, sive *stili veteris* vulgo dicitur. De anno *Gregoriano*, sive *stili novi*, ut vocant, dicere ad institutum nostrum nihil attinet.

§. II. De Mensibus.

Menses eadem fere nomina olim, quæ hodie apud nos, obtinuerunt: quorum ratio paucis verbis reddenda venit. *Januarius* mensis, qui annum aperit, a *Jano*, temporis Deo, est dictus (n). *Februarius* a *februando*, sive *purgando*, quod tum populus purgaretur (o): unde Græcis *καθαριος*, hoc est, expiatorius appellatur (p). *Martius* a *Marte*, cui sacer fuit. *Aprilis* ab *aperiendo*, quod tunc terra mater sua viscera recludat: alii ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, a *Venere* deducunt, cui eum tanquam generis sui per *Æneam* auctori sacraverit *Romulus*. *Majus* in honorem *majorum* (q), sive *seniorum*; quemadmodum *Junius* in honorem *juniorum* dicitur: licet alii *Majum* a *Maja* (r) *Mercurii* matre; alii denique a *Majestate* Dea, quæ *Honoris* & *Reverentiæ* filia fuit, dictum velint: *Junium* vero a *Junone*, unde *Junonius*, & *Junonialis* apud quosdam Latii populos est dictus (s). *Julius* mensis olim ab ordine *Quintilis*, (scilicet a *Martio* initium faciendo) postea in honorem *Julii* Cæsaris *Julius* est appellatus; & eadem ratione sequens mensis *Sextilis* a *Julii* Cæsaris successore *Augustus* dicitur. Reliqui menses ab ordine, quem post *Martium* mensē obtinebant, *September*, *October*, *November*, *December* sunt dicti. Postea etiam per adulationem in sequentium Principum honorem menses quidam ab iis sunt denominati; ut *September* *Tiberius* (t); *October* *Livius* in honorem *Tiberii*, ejusque matris, (quod tamen imple fieri vetuit) iidemque menses postea *Germani-*

I 6

CUIUS

(n) Supr. *sest.* IV. c. 1. & 14. (o) Supr. r. *præc.* §. 2.

(p) *Plus. Rom.* (q) *Ovid. Fast.* V. 17. *segg.*

(r) *Ibid.* V. 81. *segg.* (s) *Id. Fast.* VI. 61. *segg.* *Fest.* V.

Junius. (t) *Suet. Tib.* 26.

ens & Domitianus in honorem Imperatoris cognominis appellati sunt (u). Imo Commodus Imperator omnibus mensibus nomina a suis cognominibus desumpta inposuit: sed hæc omnia, ut usus testatur, post mortem eorum Principum sunt abolita (x). (Qui menses Neroni, Claudii, Germanici cognomina habuerint, vid. ap. Suet. Ner. 55. Tacit. Ann. XV. 74. & XVI. 12.)

Divisi erant Menses in tres partes a Kalendis, Nonis, & Idibus dictas. Kalendæ dicuntur *primus dies cujusque mensis*, a verbo antiquo *Kalo*, hoc est, *voco*; quia Pontifex *kalando*, sive *vocando* novam lunam populo nuntiabat (y). Et Kalendis quidem Januarii *munuscula* sive *strenas* sibi invicem mittebant, ut hodieque sæpe fieri assolet (z). Omnium autem mensium kalendis pecuniæ fœnori datæ exigī solebant (*). unde liber, in quo debitorum nomina scribebantur, *kalendarium* dicitur (a). *Nonæ* mensibus Martio, Majo, Julio, & Octobri sex dierum, reliquis quatuor dierum erant; & nomen sortitæ sunt, quia ad eas ab Idibus retro *novem dies* numerabantur (b). *Idus* probabiliter ἀπό τῆς ἰδέων, sive a *videndo* sunt dictæ; quia tum Luna plene conspiciebatur: vel, juxta alios, ab *iduando* (c); quod verbum Etruscorum lingua significavit *dividere*, quia *Idus* mensem fere medium *dividunt* (d). Kalendæ in *Junonis* (quæ inde *Juno Kalendaris* (e) est dicta) *Idus* in Jovis tutela erant (f). Ratio denique dies more Romano numerandi e quovis kalendario peti potest (**).

§. III. De Die.

Dies civilis apud Romanos, sicut apud nos hodie, incipiebat a media nocte (g). † *Partes*

(u) Id. Domit. 13. (xy) Lampr. II. Suid. V. Κόμιστος.

(y) Varr. de L. L. V. 4. (z) Ovid. Fastor. I. 185. segg. Suet. Cal. 42. (*) Horat. Epod. 2. f. y.

(a) Vid. Celserr. Noctæ de fœnore H. 1.

(b) Varro I. d. (c) Macrobi. Saturn. I. 15.

(d) Hor. Od. IV. 15. (e) Macrobi. Saturn. II. 15.

(f) Ovid. Fast. I. 55. (& 56. ubi Kalendas Ausonias vocat, quod eas Græci non habebant. Unde, quid Augusti proverb. ad Kal. Græcas voluerit, intelligitur. Suet. c. 87.)

(**) (v. Append. II.) (g) Macrobi. Saturn. I. 1.

† (i. e. in definiendo die mensis; non in horis numerandis: nam eorum ratione dies dividebatur in horas XII. sive longus esset, sive brevis. Eod. modo etiam nox. Ita oriente sole numerabatur hora prima diei, & sic porro usque ad XII. Tum post occas. solis pariter hora prima noctis. F. R.)

res ejus erant Media nox, Medie noctis inclinatio, Gallicinium, Conticinium (b), Diluculum (c), Mane, ad Meridiem, Meridies, Meridiei inclinatio, Sol occasus, vel suprema tempestas (k), Vesper, Crepusculum, Prima fax, Concubiura (l), Nox intempesta, Ad mediam noctem. Sed alias dies, ut & nox, in quatuor partes, excubias, sive vigilias dictas, erat divisa.

§. IV. De diebus festis & profestis.

Dierum porro alii sunt Festi, alii Profesti. Festi dies sunt, qui Diis sunt dicati; iisque insunt (m) Sacrificia, de quibus satis diximus: Epulae, cum dies divinis epulationibus celebrabatur; Ludi, qui in honorem Deorum fiunt, de quibus capite sequenti; & denique Feriae. Ferae dicuntur a Græco verbo *ἑσθαι*, hoc est, festum diem agere; olim enim Festas eas vocarunt (n). Fuerunt hæ Ferae vel Publicae, vel Privatae: Publicae rursus erant vel Stativae, vel Conceptorivae, vel Imperativae. Stativarum feriarum principia fuerunt Agonalia acta in honorem Jani idibus Januariis (o); Carmentalia acta in honorem Carmentis (cujus templum erat Regione Urbis VIII. eam plurimi meminerunt conjugem fuisse Evandri Arcadis, & versibus orationis solitam reddere; propterea a carminibus dictam Carmentalia, cum Nicostrate verum ei nomen esset (p)) III. Idus Januarias (q) & XVIII. Kalendas Februarias (r); Lupercalia acta (XV. (*)) Kalendas Martias in honorem Panis (s); Matronalia, quæ Kalendis Martiis agebantur in memoriam dirempti a matronis inter Romanos & Sabios belli (t). Conceptorivae feriae sunt, quæ quotannis a magistratibus, vel a Sacerdotibus concipiuntur, sive indicuntur, quales erant Ferae Latinae, de quibus alibi diximus (u); Paganalia, quæ

(b) Plaut. *Ajn.* III. III. 95. (c) Id. *Amp.* II. II. 105.
 (k) Lex XII. Tab. ap. Gell. XVII. 2. (l) Plaut. *Trin.* IV. II. 44. quod tempus eleganter describit Virg. *Æn.* II. 258.
 (m) Macrobius. *Saturn.* I. 16. (n) Vid. Vossii *Ætym. Voc. Pagan.*
 (o) V. Ovid. *Fast.* I. 317. segg. (p) ubi in vocis etymologia inquit.
 (q) Plut. *Rom.* p. m. 37. (r) Ovid. *ib.* 451.
 (s) Ibid. 617. (t) ex 1. Edit. supplevitinus.
 (u) Ovid. *Fast.* II. 767. 441. segg. (v) Ibid. III. 170. segg.
 (u) *Sect.* II. 6. 2. §. 2. & hujus *Sect.* c. 1. §. 2.

quæ quotannis celebrabantur a pagis rusticarum trium Diis tutelaribus (x); *Sementinæ* feriæ actæ, cum semina terræ mandassent rustici, pro felici proventu frugum (y); *Compitalia* (z), quæ Laribus celebrabantur in *compitis* (a). Imperativæ feriæ erant, quas Consul, Prætor, vel Pontifex Maximus urgente necessitate indicabat, sive imperabat (b); cujus generis fuerunt *Novendialia*, maxime indici solita, cum lapidibus pluisse nunciatum esset (c). *Privatæ feriæ* erant singularum familiarum, vel hominum: erantque vel *stativæ*; vel celebrabantur occasione *natalium* (d), *susceptionum fulgurum* (e), (quemadmodum *Flaminica*, quoties tonitrua audisset, *seriata* erat, donec placasset Deos (f)) & *expiationum*, vel *funerum*. Publicæ feriæ indicabantur a Rege sacrorum (g), & a Prætoribus (h): ab illo, ut sacra rite peragerentur; ab hoc, ut a negotiis forensibus vacaretur: nam nullum opus feriis facere licebat, nisi quod intermissum noceret (i). (Justitii non meminisse auctorem, miror. Id autem indicabatur tum ob res publice lætas ad supplicationes aut ferias agendas, Horat. IV. Od. 2. 43. tum in mœrore publico, & in primis exorto tumultu ad delectum habendum. Exempla illustriæ sunt ap. Liv. I. 5. & IX. 7. Suet. Tib. 52. Tac. Ann. II. 8. Vid. & Peto ad Liviam vers. 181. seqq. Cessante causa, remittebatur Justitius, Liv. III. 5. Tac. Ann. III. 7. &c. Fufius hæc peragit Briffon. de Form. p. 259.)

De Diebus Profestis.

Profesti dies sunt, qui ad administrandam rem publicam, privatamque hominibus sunt concessi. Hi rursus erant vel *Fasti*, (Græcis *δικασίμοι* (k), vel *ἐνδικοί*) quibus Prætori tria illa verba (l), Do, Dico, &

-
- (x) Ovid. Fast. I. 669. (y) Ibid. 657. (z) Gell. X. 24.
 (a) V. Ovid. Fast. V. 145. (b) V. l. 25. §. 7. ff. ex quib.
 caus. maj. (c) Liv. I. 31.
 (d) Ovid. Trist. III. 13. seqq.
 (e) Macr. Sat. I. 16. (Liv. III. 1.) (f) August. de Civ.
 D. VI. 10. (g) Varro de L. L. V. 3.
 (h) Gell. X. 24.
 (i) Virg. Georg. I. 258. Tibull. II. 1. 9.
 (k) Pollux VIII. V. 26. ex Menandr.
 (l) Ovid. Fast. I. 47. seqq.

Dico, Addico (nam his, ut diximus, omnem suam jurisdictionem absolvebat), *fari* licebat; vel *Nefasti*, (Græcis ἀστυ, ἀπραπτοι (m), vel ἀποπράδες) quibus id non licebat, quales erant omnes feriae, quando *res prolatae* esse dicebantur (n) (*vacantiae*); cui contrarium est, cum *res rediisse dicuntur* (o): & præterea vindemiarum & messis tempore *res prolatae* erant (p). Vel denique erant dies *Intercisi* (q), vel *Endocisi* (aliis *Endotercisi*), ut olim dicebant, cum quibusdam horis jus dici posset, quibusdam licitum non esset; qui in fastis ita notantur, F. P. vel N. P. hoc est, *fastus prior*, vel *nefastus prior*. Nefastos autem imperite vulgo cum religiosis diebus confundunt, qui erant *tristi omine infames impeditique*, ut *dies Alliensis*, de quo mox (r); licet tamen verum sit, *nefastos dies* aliquando improprie pro *infamibus* poni (s); quemadmodum etiam apud Græcos *ἡμέραι ἀποπράς* (t).

§. V. De aliis Dierum Discriminibus.

Rursus alii dies erant *Comitiales*, quibus *Comitia* haberi poterant (u); alii dicebantur *Nundinae*, quasi *Novendinae*, quod *nono* quoque die redirent; (nam a *Nundinis* ad *Nundinas* novem dies erant, diversi octo, intermedii septem (x)) cum rustici ad mercatum, judicia & leges accipiendas ferendasque in Urbem venirent, & post legem Hortensiam, ad lites quoque curandas (y): nam antea fuerant nefasti. *Praeliaries* dies erant, quibus fas erat res repetere, vel hostes laceffere (z); iisque opponuntur *Non praeliaries*, ut *Dies atrii*, qui erant *postridie* Kalendas, nonas, & idus cujusque mensis: nam ridicule infaustum aliquid in particula *post* inesse credebant (a). Et ita etiam Græci dies *prosperos* *ἡμέρας λεονάς* vocant (b); quemadmodum

e con-

(m) V. not. ad d. l. Poll. modo d.

(n) Plaut. Capt. I. 1. 10. & seqq. V. omn. May. & alios ad Cic. Att. VII. 12 & ad Or. pro Mur. 11. (o) Id. pro Sex. 61.

(p) Sen. Sylv. IV. 4. 40 l. 1. & pr. ff. de feriis.

(q) Ovid. d. l. 49. (r) Gell. IV. 9.

(s) Horat. Od. II. XIII. 1. Suet. Tib. 35. (t) Lucian. Timon p. 137. ed. Grav. (u) Ovid. Fast. I. 53. Tac. Ann. XIV. 12. (x) Dion. Hal. VII. 8. Varr. de R. R. II. init. licet hodie quidam diversum sentiant. (y) V. not. ad p. 37.

(z) Macrobi. Sat. I. 10. (z) Ibid.

(a) Id. ib. (b) Menand. ἐν Λευκαδίᾳ p. 112. ed. Cl. Cler.

ē contrario Dion. Halic. IX. c. 23. diem, quo *Fabii* ad *Cremeram fluvium* sunt cæsi, *μέλαιναν καὶ ἀποφραδα* vocat. His diebus nil publice geri poterat; sed tamen recte distinguendi sunt a *nefastis*; *feriæ* enim, ut vidimus, erant dies *nefasti*; sed nihil minus, quam *atri*. *Inominales* dies erant quartus ante Kalendas, nonas & idus cujusque mensis (c); & etiam quædam feriæ. Denique dies *Allien-sis* (d) infâustissimus habebatur; quod ea die, qui erat XV. Kalendas Septembres, Romani ad *Alliam* fluvium a Gallis, & ad *Cremeram* a Vejentibus cæsi fuerant (e).

In jure nostro invenimus dies *Comperendinos* (f), quos litigatores sibi invicem in diem *perendinum* denunciabant; dies *Statos*, qui judicii cum peregrino, sive cum *hoste* (g) (ita enim *peregrinos* vocabant (h)) causa instituuntur; & dies *justos*, sive triginta dies, qui dabantur ex Lege XII. Tabularum confesso, vel condemnato ad pecuniam conficiendam, vel alio modo sententiæ judicis satisfaciendum (i).

C A P U T V.

De Ludis Romanorum.

De Ludis publicis.

AD Sacra etiam pertinebat cura ludorum publicorum; qui fiebant, vel Deorum immortalium iræ placante; vel benivolentiæ conciliande (a); vel pro salute populi; vel, ad populi gratiam demerendam (b).

Dividi possunt primo quidem a forma in *Circenses*, munera sive spectacula gladiatorum, & ludos *Scenicos*: deinde a tempore, quod fuerunt, vel *Stativi*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

§. I.

(c) Vid. Gell. V. 17. (& Bentl. ad Horat. III. 14. 11.)

(d) Ovid. in Ibin. 219. Cic. Attic. IX. 4. Tac. Hist. II. 91.

(e) Liv. VI. 1. (f) Macrobius. Saturn. I. 16.

(g) Plaut. Curcul. I. 1. 5.

(h) Fest. V. *Statos dies*. Cic. de Off. I. 17.

(i) Gell. XV. 11. (a) Tac. Ann. XIV. 23.

(b) Vid. Cic. de Off. II. 17.

§. I. De Ludis Circensibus.

Ludi Circenses primum a Romulo occasione raptus Sabinarum sunt instituti (c) in honorem Dei *Cons*, (qui, ut diximus, idem ac Neptunus fuisse videtur (d)) unde *Consuales* sunt dicti, & in Campo Martio primum videntur celebrati. *Circenses* autem primum dici coeperunt, cum Tarquinius Priscus *Circum* (ἱππικὸν δίατρον vocat Plutarchus *Paullo* *Æm. p. m.* 272.) Romæ extruxisset (e) in valle *Murcia* inter Aventinum & Palatinum montes, qui postea, distinctionis causa, cum plures Circi edificarentur, *Circus maximus* fuit dictus. Ejus longitudo fuit stadiorum trium cum dimidio, sive passuum $437\frac{1}{2}$ latitudo unius stadii, sive passuum centum viginti quinque. *Circum* ejus aream erant *gradus*, sive *sedilia*, quæ *fori* dicebantur; quos initio sibi quisque faciebat (f), donec a Tarquinio Superbo lignea & permanentia *sedilia* (g), postea ab aliis lateritia, & denique marmorea sunt facta; quæ triplici porticum ordine sustentabantur. Et dicitur quidem Tarquinius Priscus jam loca Patribus & Equitibus assignasse (h); (certe singulis Curii loca sua assignavit, Circo in triginta partes diviso (i)), sed tamen libera Republica rursus promiscue spectarunt, donec primum Augustus (k), mox Claudius (l), & demum Nero (m) (ac *Domitianus*) varios ordines iterum separarunt: Augustus nempe & Claudius Senatores, Nero (& *Domitianus*) etiam Equites (*). Capiebat *Circus* loca, ut, qui minimum dicunt, 150000. (n), ut, qui plurimum, 483000. (o). Circuitus ejus erat mille passuum, sive stadiorum octo. In altera extremitate Circi, quæ in hemicyclum desinebat, ingens erat ostium *Mæmiano* subjectum; qualia etiam duo erant a lateribus: in altera vero extremitate, quæ rectilinea erat, duo erant *moeniana* (p)

(c) *Vid. Viug. Æn. VIII.* 635. (d) *Auson. Epigr.* 69.
 (e) *Liv. l.* 39. (f) *Ibid.* (g) *Ibid.* 55. (h) *Liv. d. c.* 39.
 (i) *Dion. Hal.* III. 63. (k) *Suet. Aug.* 44. (l) *Id. Claud.*
 17. (m) *Id. Ner.* 11. (*) (*Martial.* V. *Epigr.* 8. 14. 14. 26.
 28. 35. & alibi. *Suet. Domit.* 8. V. *supra p.* 22.)
 (n) *Dion. Hal.* III. 63. (o) *Notitia dign. Imp. Occid.* 3.

(p) ad angulos, & in medio unum, cui rursus ingens ostium erat subiectum: atque in horum aliquo videtur fuisse *cubiculum Principis* (q), cui, Circum ingredienti, ab omnibus assurgebatur (r), & plaudebatur (s); in alio forte locus Editoris, quod munus sapissime sustinebat Prætor (t). Ex utroque latere ostii, quod erat in parte rectilinea, sex erant ostia minora, unde equi emittebantur; quæ dicebantur *Carceres* (u) (Gr. *φυλακῆς*, vel *βαλβίς* (v)) & cancellis erant clausa: hæc autem universa Circi extremitas *Oppidum* dicebatur (vv). Ante carceres stabant duo *Hermuli*, sive signa *Mercurii*, funem, vel catenulam tenentia, ne equi ante datum signum excurrerent (x); cujus loco *alba linea* aliquando videtur fuisse ducta; sive fulcus transversus creta repletus (y); ad quam a *moratoribus* frontes equorum æquabantur, ne ante iustum tempus lineam transilirent (z); & hinc jam eleganter admodum Horatius *Epist. l. XVI. vers. 79. mortem vocat ultimam lineam rerum. Area* Circi, sive *arena* adversus ferarum eruptionem non tantum clausus erat circumdata; sed etiam *Euripo* (a), sive *canali*, qui a Nerone quidem sublatus (b), at postea ab aliis Principibus restitutus fuit (c). In medio Circi murus erat latericius, duodecim circiter pedes latus, altus quatuor, qui dicebatur *Spina* (d); quia tanquam *Spina dorsus* corpus humanum, ita ipse Circum secabat: ad hujus spinæ ambas extremitates columnæ, sive pyramides erant tres in formam coni, vel cupressi, circum quas currus flectebant; ita ut spinam & metas semper a sinistra haberent (e); eaque dicebantur *Metæ* (f); unde proverbiali locutione a *carceribus ad metas*, pro ab initio ad finem dicimus. In media spina ab Augusto Imperatore positus fuit *Obeliscus*, altus pedes centum triginta duos ex Ægypto advectus, qui Soli facer

(p) Vid. de menianis DD. ad l. 747. §. 1. ff. de V. S. (& Festum eum aliis). (q) Suet. Ner. 12. (r) Plin. P. neg. p. 158. ed. Trajett. 1567. (s) Cic. pro Sext. 50.

(t) Juven. X. 37. (u) Varr. de L. L. IV. 32. Virg. Georg. I. 512. (v) Lucian. de non tem. cred. cal. p. 102. 41.

(vv) Verus Poeta ap. Varr. de L. L. IV. 31. P. Sison. Apollin. carm. XVIII v. 317. (x) Cassiodor. Varior. III. Epist. 51.

(y) Cic. de amic. c. ult. Lucr. VI. 51. uterque omni vidend.

(z) Vid. Cl. Græv. Pref. T. IX. Ant. (a) Vid. Suet. Jul. 39.

(b) Puz. H. N. VIII. 7. (c) Vid. Lampr. Heliog. 211.

(d) Cassiod. l. d. (e) Ovid. Am. III. 2. 72. Lucan. VIII. 200.

(f) Vid. Horat. Od. I. 1. q.

De Ludis Circensibus, & prim. de Cursu.

facer erat : nec longe inde alius erat pedum octingenta octo in honorem Lunæ erectus (g). Præterea hic erant ædiculæ quædam, statuæ, & aræ Deorum, *delphines & ova*; de quibus mox plura. Et hæc de forma Circi.

Ante ipsos ludos statuæ Deorum in *Tensis* (h) fuis, sive *Ferculis* celebri *Pompa* (i) per Circum traducebantur. Atque (k) in ea pompa præterea erant procerum filii pubertati proximi equis investiti, quorum patres erant ordinis equestris; ceteri pedibus, qui in pedestri ordine erant militaturi: illi in alas & centurias; hi in classes, & ordines distributi. Inde sequebantur curruum, & equorum singularium agitadores: & post eos athletæ pudenda tantum velati: tum saltatores, tibicines, citharistæ; ministri, qui thuribula argentea & aurea, & sacra publica ferebant: denique Deorum simulacra hominum humeris portata. Et hac pompa peracta Consules & Sacerdotes sacra faciebant.

§. II. *De Variis Circensium generibus.*

Ludorum Circensium sex potissimum genera fuerunt: *Cursus* nempe, *Lueta*, sive certamen *gymnicum*, *Ludus Troje*, *Venatio*, *Pugna equestris & pedestris*; & denique *Naumachia*. Præcipue tamen *Circensium* appellatio equorum *curfibus* adhæsit, quibus supra fidem & modum delectabantur Romani (l).

De Cursu.

Currebant vel *Curribus*, vel *Equis*; & *Equis* quidem vel *Singularibus*, vel *Desultoriis*; cum in ipso cursu ex uno in alterum transilirent (m).

Aurige (qui fere erant homines ignobiles, & plerumque servi, donec corruptis Reipublicæ moribus nobilissimi quique, imo multi ex Imperatoribus, sese turpissime huic studio dederunt) *aurige*, inquam, diviserant in quatuor *greges*, sive *societates* (quas proprio nomine *factiones* (n) dicebant) colore vestium distinctas (o). Vocabantur autem *Factiones* *Al-*

(g) P. Vissor. de reg. Urb. (h) Vid. Suet. Jul. 76.

(i) Ovid. Amor. III. 1. 43. Vid. omn. Voss. de Idol. II. 10.

(k) Dion. Hal. VII. 72. (l) Vid. Juven. II. 223. VIII.

118. X. 78. XI. 195.

(m) Propert. IV. II. 35.

(n) Fest. hæc V. (o) Ovid. Am. III. 1. 78.

Albata, quæ *albis*; *Russata*, quæ *rubris* sive *russis*; *Veneta*, quæ *venetis*, sive *ceruleis* (p); & *Prašina* denique, quæ *porraceis* (πράσινος Græcis est porrum) sive *viridibus* vestibus utebantur (q); sed harum factionum præcipuæ erant *Prašina* & *Veneta* (r). *Domitianus Auratam* & *Purpuream* factiones adiecit (s); sed earum rarior occurrit mentio. Hæ factiones universum populum in varia studia scindebant (t), ita ut pro hac vel illa factione sponcionibus certarent (u); & aurigis identidem nummos ostenderent, qui victori contingerent, ut eorum ipse majores conatus ederent (x); imo ad atrocissimas seditiones aliquando hæ contentiones eruperunt (y). Et etiam Principes (sed nequiores fere) factionem aliquam sibi dilectam habebant; quod de *Cajo*, *Nerone*, *Vitellio*, *Vero* Imperatoribus ll. citt. videri potest (z).

Currenti porro ratio hæc fuit: Curribus ante carceres stantibus eo ordine, qui sorte obtigerat (a), (nam multum referebat ex quo quis ostio emitteretur; qui enim ex extremo ostio versus Circi latus emittebatur, longe majus spatium absolvere debebat, quam ille, qui spinæ erat proximus) ille, qui ludis præsidebat, *mappa* (b), vel *panno* (c) misso signum curfui dabat. Tum statim (d) catenula Hermulorum dimissa in cursum effundebatur a dextra parte Circi circum metas arctissime sinistram versus (e); quique primus illud curriculum septies (f) absolvisset (quod maximæ artis & industriæ fuisse facile potest concipi) victor erat (g). Hæc autem septem curricula unus *Missus* dicebantur; quales viginti quinque fere quoque Circensium die absolvi solebant (h), aliquando magna quadam festivitate plures (i): & ne in numero cur-

(p) Suet. Vitell. 14. (q) Sidon. Apoll. carn. XXIII. 32.
 (r) Martiat. X. 48. (s) Suet. Domit. c. 7.
 (t) Ovid. Amor. III. 2. 67. (u) V. Juven. XI. 195. & segg.
 Marr. XI. 1. (z) Suet. Claud. 11.
 (y) Vid. Minus. Fel. p. 41. ed. Oiz. & ibi Oiz.
 (z) Suet. Cajo 55. Ner. 21. Virg. 14. Capitol. Vero 4.
 (a) Vid. Virg. Æn. V. 132. (b) Martiat. XII. 29.
 (c) Juven. XI. 196. (d) Vid. elegantem locum Lucret. II.
 365. (e) Ovid. Amor. III. 2. 12. & 69. segg.
 (f) Varro ap. Gell. III. 10. (g) Propert. II. XIX. 65.
 (h) Varro ap. Serv. ad Virg. Georg. III. 38.
 (i) Suet. Domit. 4.

curriculum erraretur, ex septem delphinibus, (& hoc quidem, quia ludi Circenses primum in honorem Neptuni, cui hæc animalia sacra sunt, fuerunt instituti) vel (k) ovis ligneis columnis in spina stantibus impositis (l) quoque curriculo unum tollebant; vel, ut vult Cl. Grævius (m), (qui etiam delphinas illos & ova paullo aliter explicat) columnis ea imponebant. Finito missu auriga in spinam desiliebat; & postquam voce præconis victor pronunciatus esset (n), præmium accipiebat: quod sæpe ingens erat, etiam in pecunia numerata (o).

Secundum ludorum Circensium genus fuit *Gymnicum*, sive *Athleticum*; quod eorum erat, qui virium vel velocitatis gloria certabant, & comprehendit *Cursores*, *Pugiles*, & *Luctatores* (p). Originem habuit a Græcis (q), quod ex nomine patet; dicitur enim certamen *Gymnicum* a Græco γυμνός, nudus; quia nudi certabant, pudenda tantum subligaribus velati. Hinc etiam *Gymnasium* dicitur locus, ubi aliquis quavis ratione exercetur: *Athleticum* quoque dicitur, vel a Græco ἀθλος, certamen; vel ab ἀθλον, quod certaminis præmium notat; quamvis hoc nomen pugilibus tantum proprie & luctatoribus adhæserit.

Cursus certamen eadem ratione instituebatur ac id quod equorum erat & curraum; ut scilicet ex quaque factione unus vel plures currerent. Hi aliquando cum aurigis per aliquod spatium simul vestī postea desiliebant, & *Parabatæ* dicebantur (r). Confiaciebant autem quandoque, teste Plinio H. N. VII. c. 20. passuum CLX. millia, & ultra.

Pugiles dicti sunt a pugno, ut Græcis πύκτης a πῦξ, quia pugnis castibus armatis certabant (s): *Cestus* autem fuerunt genus chirothecarum ex corio (t),

(k) Liv. XLI. 27. Joven VI. 590. (l) Dio Lib. XLIX. circa fin. (m) Præf. Tom. IX. Antiq. Rom. (n) Vid. Virg. Æn. V. 345. (o) Mart. X. 74. (p) Dion. Hal. VII. 73.

(q) V. Horat. Ep. II. 1. 32. (Varias artis Gymnasticæ species enumerant Propert. III. 12. & Martial. VII. 31. Tum præter Mercurialem de hac arte, quæ tam ad militiam & medicinam, quam ad athletas pertinet, doctæ ac fule differunt Auctores Hist. Acad. Lit. Paris. T. I. p. 108. Vide etiam eundem Memor. T. II. p. 110. & 130. de saltatione p. 157. de Sphæristica p. 170. 301. 319. seqq. de Athletis: T. IV. p. 316. de luctu: p. 353. de Pugilatu: p. 388. de Cursu: p. 441. de Pentathlo: p. 458. de Discor.) (r) Dion. Hal. VII. 73. (s) Horat. Serm. II. 1. 26.

(γ), quibus plumbum, vel ferrum erat infutum, ut rursus essent graviiores (u); & loris firmitatis causa ad humeros & brachia alligabantur (x). (v. omn. Lamb. Bos. in Διατρ. ad 1. Cor. IX. 27. & prov. Os pugilis.)

De Lucta.

Lucta est, cum alter alterum in terram brachiorum viribus prosternere conatur, quæ Græcis πάλη dicitur; unde locus, ubi exercebantur luctatores, dicebatur *Palaestra*; quamvis ea vox sæpe pro ipso exercitio (γ), sæpe pro quovis gymnasio ponitur, veluti apud Martialem IV. n. 8. ut mihi quidem videtur. Luctatores oleo, vel ceromate ungebantur (z), ut membra eorum agilia essent; & rursus pulvere, vel arena conspergebantur (a), quo facilius possent prehendi (b) (& ad sudorem comprimendum. V. Mercur. de arte gymnastica F. R.): unde Anacharsis Scythæ philosophus oleum vocavit μαίνας φάρμακον, quod eo uncti Athletæ, ut insani, in amicis pugnant (c); & hinc etiam decus olei pro præstanti athleta ponitur apud Catullum LXIV. vers. 64. Omnes autem Gymnici exquisitissima (d) diætâ, & multa exercitatione utebantur (e). Et etiam hyeme exercebantur in loco tecto, qui *Xylus* dicebatur: *Xylus* vero erat locus apertus, ubi sudio calido se exercebant Gr. περὶ δρομῶν (f). (Hanc distinctionem nihili esse, docet Gudianus ad Phadr. II. fab. v. 18.)

Præterea inter gymnicos ludos erat Saltus, & Disci iactus (g); & quia ita quinque exercitii generibus hi ludi constabant, Græcis Πένταθλον (h) & Πανκράτιον, Latinis *Quinquertium* (i) sunt dicti: sed duo posteriora genera raro, aut nunquam apud Romanos usitata fuisse videntur.

De

(1) Virg. Æn. V. 454. (u) Cic. Tusc. Quest. II. 17.
 (x) Virg. Æn. V. 421. Prop. III. 12. 9. (γ) Terent. Eun.
 III. 2. 24. (z) Juven. III. 68. (a) Suet. Ner. 45.
 (b) Lucian. de Gymnas. non procul ab init.
 (c) Diog. Laert. I. 104. (d) S. Paul. 2. ad Corinth. 9. 26.
 (e) Vide Horat. de Arte 413. (f) Virrav. V. 2. & ibid.
 Philand. Vid. Suet. Aug. 47. Galba 15. coll. c. Plut. Galba p. m.
 1060. (g) Martial. XIV. 362.
 (h) Plin. H. N. XXXIV. 8. (Epid. Manual. 26. 1. ubi etiam lectu digna de Athletarum diætâ invenies, F. R.)
 (i) Fest. hac v. (Et qui quinque his certant. gener. victor fuisse, vocabatur Quinquertio. Id.)

De Ludo Troje, de Venatione, de Pugna &c. 21.

De Ludo Troje.

Tertio: in Circo etiam Ludus Troje fiebat a pueris nobilibus (k) maioribus & minoribus (l), turmatim in equis discurrentibus & speciem ludicri certaminis exhibentibus; quod graphice describit Virgilius *Æn. V. vers. 561. seqq.*

De Venatione.

Quartum spectaculorum Circensium genus erat venatio; quæ erat pugna ferarum inter se, vel cum hominibus: vel etiam, ostentatio tantum & traditio ferarum per Circum: vel denique etiam, lusus ferarum mansuefactarum, aliarumque, ut leonis & leporis (m): ad quam exhibendam Circus aliquando in modum sylvæ arboribus replebatur (n). Prima venatio fuit L. Metelli (o), qui A. U. 503. elephantos centum quadraginta duos, de Poenis captos, in Circum induxit; quos jaculis interfectos tradunt penuria consilii, quoniam neque ali placuisset, neque donari Regibus. Postea hæ venationes sæpissime sunt repetitæ, feris omnis generis incredibili multitudine (p) & immani sumptu ex distantis regionibus Romam advectis (q), quæ, donec ludorum tempeus appeteret, in Vivario servabantur, & saginabantur (r). Hæ feræ aliquando ab ipso populo jaculis interficiebantur; aliquando inter se pugnabant, vel cum Bestiariis (s); qui erant, vel ad hanc poenam damnati (quod in Christianos t) frequentissimum erat) vel sponte pugnabant (u), sive ferocia, sive auctoramento inducti; qui tamen infames vulgo habebantur (x).

De Pugna equestri & pedestri.

Quinto: pugna equestris & pedestris ad imaginem veri belli fiebat; castris etiam quandoque in Circo positis (r); ita ut multi sæpe occiderentur: & ad hunc modum Claudius Imperator in campo Martio expugnationem, direptionemque oppidi edidit (z).

De

(k) Tacit. Ann. XI. 11. (l) Suet. Jul. 39.

(m) Martial. I. 6. 14. & alibi. (n) Vopiscus Probo 19.

(o) Plin. H. N. VIII. 6. (p) Ibid. 15. & seq.

(q) Cælius ad Cic. Famil. VIII. 2. 4. 6. Dio LV. p. m. 377. Symmach. IX. ep. 125. 132. (r) Procop. de bell. Goth. I.

(s) Cic. in Varin. 17. (t) Cyprian. Epist. 54.

(u) Juven. VI. 95. (x) L. 1. §. 15. ff. de postul.

(y) Suet. Jul. 35. & Domit. 4. (z) Id. Claud. 21.

De Naumachia.

Sexto : *Naumachia*, sive *prælii navalis assimilatio* primis temporibus etiam in Circo edita fuit a qua per subterraneos meatus in eum inducta, tum ad delectationem, tum ad exercitium : postea vero solo excavato (a) *Naumachia* hinc inde constructa sunt, in quibus iustis pene classibus certabatur (b).

Ludi scenici, & Gladiatores etiam quandoque in Circo sunt dati, sed nos de illis seorsim dicemus.

Pompa Circensium temporibus Constantini Magni sublata fuit, cum ille gentilium ritus aversaretur; & circa idem tempus *Naumachia* desisse videtur; pugnas vero equestres ac pedestres ad Justinianum usque obtinuisse verosimile est; reliqua spectacula Roma a *Gothis* A. C. 410. capta, sunt abolita; sed Constantinopoli curule certamen, usque dum Urbs Latinis, vel potius *Francis & Venetis* A. C. 1204. ce.pugnaretur, permanfit.

§. III. De Gladiatoribus.

Alterum ludorum genus fuit *spectaculum Gladiatorum*; quod olim omnium celeberrimum, & populo gratissimum fuit (c). Unde lege *Tullia Ciceronis* vetitum fuit, ne quis biennio, quo peteret, Gladiatores daret (d). Hoc propria voce dicebatur *Munus* (e); quia *munus*, sive officium se mortuis præstare putabant: hinc *Munerarius & Munerator* (f) est dictus, qui hos ludos edebat, qui etiam *Editor* (g), & *Dominus* (h): & hic per dies, quibus Gladiatores dabantur, licet privatus esset, insignibus tamen magistratuum utebatur (i).

Exemplum rei ab Etruscis; origo a funeribus fuit: quia olim captivis ad sepulcrum mactatis cæsum manes placari credebant (k). Hoc prætextu ergo Romæ primum publice Gladiatores sunt dati a *Brutis fratribus* (l) A. U. 490. in funere patris sui (m), & prisca quidem Republica nonnisi in fu-

(a) *Marzial. de Spectac. 26.* (b) *Tacit. Ann. XII, 56. Suet. Claud. 21.* (c) *Cic. pro Sext. 58. segg.*

(d) *Ipse pro Sext. 64. in Var. 15.* (e) *Suet. Jul. 26.*

(f) *Flor. III. 20.* (g) *Capitolin. M. Anton. Phil. 23.*

(h) *Cic. Att. II. 19.* (i) *Cic. de LL. II. vers. fin.*

(k) *Vid. Virg. Æn. X. 518.* (l) *Val. Max. II. 4. 7. (ex I. Edit. Liv. Epit. XVI.)* (m) *Quod rursissima ægypti ad Brutum primi Cons. filios resurrexit Kipping.*

funeribus illustrium virorum ; sed mox quoque in privatorum (n), & denique etiam in mulierum funeribus sunt dati (o) : processu vero temporis voluptatis tantum , & populi gratiam captandi causa Gladiatores dari coeperunt (p). Dabantur autem a magistratibus : ut primo ab Ædilibus (q), ad quos proprie ludorum cura spectabat ; tum a Prætoribus (r), & ex instituto Claudii a Quæstoribus (s) ; a Consulibus (t), & a Sacerdotibus aliquando , ut videtur (u), sed rarius dati sunt. Postea ex instituto *Alexandri Severi* Imperatoris *Arcaarii* eos dederunt ex *arca filii* (x) ; denique Imperatores , & uno verbo omnes , qui gratiam populi captabant.

In Provinciis etiam a Regibus (a) & Præsidibus earum , & in coloniis ac municipiis ab eorum magistratibus sunt dati ; & denique etiam a privatis , & quidem vilissimis (b). (Sed sub Tiberio cautum fuit Senatusconsulto , ne quis gladiatorium munus ederet , cui minor CCC. militum res. Tac. Ann. IV. 63.) Dies , quibus præcipue dabantur , erant Saturnalia (c), & Quinquatrus (Minervæ festum (d)) ; iisque diebus in honorem Principis , vel ab ipso Principe , vel a Senatu aliquando plures dies sunt additi. *Trajanus* , exempli gratia , licet optimus Princeps esset , per dies centum & viginti tres , decem millia Gladiatorum dedit (e) : & eo denique hæc infamia evasit , ut legibus fuerit coercenda (f), donec a Constantino Magno plane fuit sublata (g) : quanquam vel sic tempore res opus habuerit , ut omnino tolleretur , & demum ab *Honorio* Imperatore plane vetita fuerit (h).

Habebantur & alebantur Gladiatores Romæ in ludis (i), qui plures in Urbe fuerant ; quique

K

suos

- (n) Vid. Hor. Serm. II. III. 35. (o) Suet. Jul. 26.
 (p) Cic. pro Mur. 18. 36. &c. (q) Suet. Jul. 10. & passim
 auctores. (r) Juven. VIII. 143. (s) Suet. Claud. 24.
 (t) Id. Ner. 2. (u) Id. Aug. 44. Plin. Epist. VII. 24. Sic
 est illi forse de Circensibus , vel scenicis ludis loquantur.
 (x) Lampr. ejus. 112. 43. (a) Joseph. Ant. Jud. XIX. 77.
 (b) Juven. III. 34. seq. (Martial. III. 16.)
 (c) Auson. De feriis Romæ 36.
 (d) Ovid. Fast. III. 811.
 (e) Xiphilin. in Trajano.
 (f) Suet. Jul. 17.
 (g) L. un. Cod. de gladiat.
 (h) Theodoret. Hist. Eccl. V. 26.
 (i) Suet. Jul. 25.

suos habebant *Procuratores* (k), vel *Curatores*; quod munus etiam inter honores fuit (l). Alebantur autem cibo multo & valido; unde *gladiatoriam sanguinem* dicit Tacitus *Hist. L. II. c. 88.* Præerant illis *Lanistæ*, (a *laniando*, ut videtur, dicti (m)) qui *Gladiatores* emebant, aut *pueros exposititos* huic rei tollebant: tota autem manus, quæ sub uno *Lanista* erat, dicebatur *Familia* (n). Hi *Lanistæ*, cum *Gladiatores* erudirent, dicebantur *commenari*, & *dictata dare* (o), & ipsi etiam *magistri* vocabantur (p); quia revera scripto ea committebant (q): *tirones* autem ita instituebant, ut *rudibus* cum *Lanista* *batuerent* (r); (unde ipse ludus *Batualia* est dictus (s), & inde hodierna vox Gallica *Bataille* descendit) erat autem *rudis* gladius e ligno, qui *Lanistis* e ferula arbore (t), *tironibus* e graviore ligno fuisse videtur.

§. IV. De *Amphitheatro*.

Locus pugne aliquando fuit *ad rogam*, cum in defunctorum honorem munus daretur; sæpe in foro (u), quod tum signis & tabulis ornatum erat (x): ordinarie vero in *Amphitheatris*. *Amphitheatra* primum quidem lignæ & temporaria fuerunt: sed hortatu Imperatoris Augusti *Statilius Taurus* (y) primum e lapide struxit. (Amphitheatri *Atilian* casus *Fidenæ L.* hominum millia obruit, v. *Tac. Ann. IV. 62. 63.* cum nota *Lipsii*.) Maximum autem fuit, quod a *Vespasiano* Imperatore coeptum (z), a filio ejus *Tito* perfectum est (a), & hodie *Coliseum* dicitur, corrupte pro *Colosseum* a *Neronis Colosso*, qui juxta hunc locum fuit; cujus stupendæ ruinæ hodieque supersunt (b). Dicebatur etiam *cavea* a forma *concarva* (c); & *arena* (d), quia locum pugnae *arena* sternebant, quo certantes firmitus starent (aut *scoebe*, quæ cruorem imberet): unde etiam *arena* (e) pro ipso *spectaculo* di-

(k) *Id. Cajo 27. Grot. p. CCCLXXVI. 7.* (l) *Tac. Annal. XI. 33.* (m) *Donat. ad Terent. Eun. II. II. 26.*
 (n) *Suet. Aug. 42.* (o) *Id. Jul. 26. Varro de L. L. V. 7.*
 (p) *Cic. de Orat. III. 23.* (q) *Juven. XI. 8.*
 (r) *Suet. Cajo 72. & 74.* (s) *Gloss. veteres.*
 (t) *Xiphilin. in Commod.* (u) *Propert. IV. IX. 30.*
 (x) *Cic. Verr. I. 22. & ibi Afton.* (y) *Suet. Aug. 29.*
 (z) *Id. Vesp. c.* (a) *Xiphil. in vita ejus.*
 (b) *V. Marcial. de Spect. l. 2.* (c) *Annal. Marg. XXIX. 2.*
 (d) *Hor. Ep. I. 1. 6.* (e) *Juven. III. 34.*

Te dicitur, & qui in ea pugnabant *arenarii* (f). Capiebat arena amphitheatri Titi locorum octoginta & septem millia (g), & forma ejus erat, ut vulgo dicitur, ovalis (h). In medio arena videtur ara fuisse Jovis Latianis; infra spectantes vero erant ostiola quædam ad emittendas feras (i): nam hic venatio etiam quandoque instituebatur. Proiebat *muri*, qui proxime arenam cingebat, dicebatur *Podium*; ad quod primi senatorum, & magistratus in sellis suis curulibus spectabant (k): ubi etiam erat *Surgeſtus*, sive *Cubiculum Principis* (l), *Tribunal Edictus*, & *ſedes Veſtadræ* (m); qui locus contra insultum ferarum cancellis (n), & lignis quibusdam versatilibus erat munitus (o). *Sedilia*, sive *gradus* senatorum & equitum pulvillis erant instrati (p); reliqui vero nudo lapidi insidebant, ut apud Græcos quoque obtinuit: unde scitum narratur dictum *Aristippi* a quopiam interrogati, *Cui bono erratio? ad hoc saltim*, inquit, *ne in theatro lapis super lapidem ſedeat*. *Præcinctiones* erant *gradus* majores (q), qui reliquos quasi cingebant: *aditus* vero, quibus ad *ſedilia* ibatur, dicebantur *Vomitoria* (r); quia populum, qui frequentissimus eo convenire solebat, quasi *evomebant* (s). Ab his præſectæ *Vie* (t) *gradus* *Caveæ* fecabant, quæ dicebantur *Scalæ* (u): spatia autem inter duo *ſcalæ* dicebantur a forma, *Cunei* (x), qui certi certis erant assignati (y); unde *excunere* aliquem dicitur apud *Apulejum* *Florid.* III. *initio propius, pro ordine suo removere*. Superior Amphitheatri pars constabat porticibus & loco plano, ubi pullarii & fœminæ spectabant (z). Infimi gradus, qui Arenæ proximi erant, Senatoribus & Legatis

K 2

gatis

- (f) L. 18. pr. ff. de oper. libert. l. 21. §. 2. ff. de testib. l. 1.
 (g) P. Vict. de Regg. Urb. Reg. III.
 (h) Calpurn. Ecl. VII. 33. (i) V. Plaut. Persa III. III. 31.
 (k) Juven. H. 145. seq. (l) V. Suet. Jul. 76. & Ner. 23.
 (m) Id. Aug. 44. Cicer. pro Muren. 35.
 (n) Plin. H. N. XXXVII. 1.
 (o) Calpurn. Bucol. Ecl. VII. 57. Amm. Marcell. XIX. 9.
 (p) Juven. III. 133. (q) Vitruv. V. 3.
 (r) Macrob. Saturn. VI. 4.
 (s) Vid. Virg. Georg. II. 452.
 (t) Martial. V. 14. (u) Vitruv. V. 6.
 (x) Juven. VI. 61.
 (y) Suet. Aug. 44. Martial. V. 41.
 (z) Calpurn. Bucolic. VII. 26.

gatis exterarum gentium erant assignati (a), & dicebantur *Ocheſtra* (b): proximi *Quatuordecim* gradus Equitibus & Tribunis (c) militum ex lege Roscia (d) erant tributi: reliqua loca populo patebant, & *Popularia* dicebantur (e); nisi, quod honoris causa aliquando locus Gladiatoribus publice datus fuit (f): arbitrii Editoris etiam fuisse videtur iis, quos honoratos vellet, locum digniorem assignare (g): quod nescio an alias jam observatum sit. Ad hæc loca cuique *disponenda* constituti erant *Designatores* (h), qui etiam *Locarii* dicebantur (i); quorum proprium verbum, quum aliquem indignum loco pellerent, erat *excitare* (k), vel *inscitare*. Erant etiam in Amphitheatris occulti *tabuli*, ex quibus spectantes croco diluto (l), aut aliis fragrantibus liquoribus conspergebantur (m). Æstu solis urgente totum quantum erat Amphitheatrum velis (n), (quæ aliquando, tanta erat luxuria temporum! serica (o) vel purpurea erant (p), & *velaria* etiam videntur dici *Juvenali* IV. v. 122. *Pegmata* autem, de quibus ibid. loquitur, erant machinæ lignæ, ita artificiose compositæ, ut occulte crescerent, & decrescerent (q); quales fere hodie videmus in dramatibus musicis, quas *Operas* vulgo dicunt) velis, inquam, amphitheatrum obducebant; ad quem finem in summa muri circumferentia foramina erant, quibus mali immittebantur (r): nimio autem vento hæc vela prohibente utebantur *caussis*, (quemadmodum Cæsum Imperatorem illud Senatoribus concessisse legimus (s)) sive *pileis*, & *umbellis* (t). Juxta amphitheatrum erat *Spoliarium* (u), sive locus, in quem mortui, vel lethaliter saucii unco trahebantur.

§. V.

- (a) *Suet. Claud.* 25. *Justin.* XLIII. 5. (b) *Juv.* III. 177.
 (c) *Marr.* III. 95. (d) *Hor. Ep.* I. l. 62. (v. supra ad pag. 21.) (e) *Suet. Claud.* 21. & *Domit.* 4.
 (f) *Cic. Phil.* IX. 7. (g) *Id. ad Att.* II. l. p. 177. ad *Græv.*
 (h) *Plautinus prologus Pœn.* 19. (i) *Martial.* V. 24.
 (k) *Id.* V. 24. & III. 95.
 (l) *Id.* V. 25. & de *Speſſac.* 3. *Senec. Nat. Quæst.* II. 9.
 (m) *Vid. copiosissime de hac re differentem Celeb. Eg. Spanhem.* ad *Callim. Hym. in Apollin.* 83. (n) *Martial.* XII. 29.
 (o) *Dio Lib.* XLIII. (p) *Xiphilino. Nerone.*
 (q) *Marr. de Speſſ.* 18. (v. omn. notas ap. *Phædr.* V. 7.
 7.) *Claudian. de Mall. Conf.* 121.
 (r) *Lucret.* IV. 71. (s) *Dio L.* LVIII.
 (t) *Martial.* XIV. 26, 27. (u) *Lamprid. Com.* 18.

§. V. De ipsis Gladiatoribus.

Gladiatores olim fuerunt e servis, iisque vel *ad ludum*, vel *ad gladium damnatis*; quæ duo ita differunt, quod *ad gladium damnati* intra annum consumi deberent; *in ludum* vero *damnati* post certum tempus poterant liberari (x). Fuerunt etiam sumpti ex captivis, aut ab Imperatore datis, aut a Lanista emptis. Postea vero etiam liberi homines aut pretio (y), aut libidine pugnandi (z) inducti in arena depugnarunt: & denique etiam viri nobiles (a) in gratiam Principum eo indignitatis venerunt (b); quin, quod magis quis miretur, etiam feminae (c) hac rabie fuere correptæ; & improbo quoque novitatis quodam studio nanos in arena congregientes videre cupiverunt (d): sed tamen omnes infames sunt habiti (e). Liberi homines, qui se ipsos in arenam vendebant, dicebantur proprie *auctorati* (f), & eorum merces *auctoramentum* (g), sive *gladiatorium* (h). Hi auctorati iusjurandum præstabant, se omnia facturos, quæ legitimos Gladiatores deceret; cuius formula apud Petronium *Arbitrum* c. 117. ita extat: *Uri, vinciri, verberari, ferroque necari*; & *quicquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus*.

Distincti fuerunt Gladiatores tum *armis*, tum *ratione pugnandi*: nos singula eorum genera levi calamo recensēbimus. Quidam dicti sunt *Secutores* (i), quorum arma fuerunt *galea*, *clypeus*, & *gladius*, vel *massa plumbea* (k): cum his plerumque committebantur *Retiarii* (l), qui *reti jaculo* adversarios impedire conabantur, & *fuscina* (m), sive *tridente* interficere: hos, cum frustra rete misissent, inter illud colligendum per arenam fugientes *secutores insequabantur*, unde illis nomen. *Threces* (n) *parmiam*, sive *peltam* habuerunt,

K 3

& si-

(x) Ulpian. ap. Pithæum coll. LL. *Mosaic & Rom. Tit. XI.*
 (y) Juv. VIII. 151. (z) Liv. XXVIII. 2.
 (a) Juv. II. 143. (b) Suet. Jul. 39. & Neron. 12.
 (c) Id. Domit. 4. (Juv. c. sapius).
 (d) Stat. Sylv. I. VI. 50. (e) Vid. l. 1. §. 2. ff. de testib.
 (f) Hor. Serm. II. VII. 58. (g) Vell. Patere. II. 28. de Sulla, licet alio sensu, Suet. Tib. 7. (h) Liv. XLIV. 31.
 (i) Cic. Att. VII. 15. Juv. VIII. 110.
 (k) Isidor. Orig. XVIII. 55. (l) Suet. Cajo 30. Id. Claud. 34.
 (m) Juv. II. 143. (n) Horat. Serm. II. VI. 44.

& *sicam*, sive *haspen*, qui gladius est incurvus (o); cum quibus fere compositi fuerunt *Mirmillones* (p), qui *piscis* effigiem in galea habebant: unde *Retiario* cum *Mirmillone* pugnante (nam & hi saepe committebantur) canebatur: *Non te peto: piscem peto; quid me fugis, Galle* (q)? *Samnites*, qui postea *Hoplomachi* (r), scuta habebant argento cælata (s), *baltbeum*, sive *spongiam* (ut *Livius* loco in margine libri citato appellat) pectoris tegmen, *ocreas* in crure sinistro (t), *galeam* denique cum cristis, sive pinnis. *Essedarii* ex *essedo* Gallorum & Britannorum (u) more pugnabant (x); *Andabazæ* vero ex equis, & quidem clausis oculis (y). *Dimachei* duobus gladiis (z); *Laquearii* laqueo ad adversarios impediendos utebantur (a). Et hæc fere diversa gladiatorum genera fuerunt. Sed tamen etiam aliis cognominibus fuerunt distincti: dicti enim sunt quidam *Suppositicii* (b), qui aliis victis, vel fessis *supponebantur*; quidam *Meridiani*, qui *inermes* fere & indocti pugnabant (c); alii *Fiscalæ*, sive *Cæsarianæ*, & *Aulicæ*: ex quibus fuerunt *Postulaticii* (d), qui a populo nominatim *postulabantur* (e), quod eximii arte, virtute, & ornatu essent: *Catervarii* denique dicti, qui confuse & *catervatim* pugnabant (f). *Arma* gladiatorum *Ornamenta* dicebantur (g).

Ante ipsum muneris diem Editor per libellum publice affixum illud edicebat (h), quod etiam *pronunciare* (i), *ostendere*, *proponere munus* dicebant. In eo libello numeram & nomina celebriorum gladiatorum (k), & totius muneris apparatus edicebant; eumque etiam in provincias mittebant (l): quin etiam in tabella omnia illa depingebant (m).

§. VI.

(o) Vid. *Juven.* VIII. 100. *Suet. Cajo* c. 32. (p) *Anthon. Technopægnio* p. 488. ed. Töllit. (q) *Feft. V. Retiarii*.

(r) *Suet. Cajo* 14.

(s) Vid. *Liv.* IX. 40.

(t) Vid. *Juven.* II. 158. & VI. 245.

(u) *Tac. Agr.* 35. *Segg.*

(x) *Cæf. B. G.* IV. 33. *Virg. Georg.* III. 204.

(y) Vid. *Marr.* V. 24. (hoc nil ad rhombum. Sed *Epig.* seq.

Hermen omnibus eruditum armis laudat. Ceteram de *pro. Andabazarum* more pugnare. v. *Erasmus.*) *Cic. ad Fam.* VII. 10.

(z) *Artemidor* II. 3.

(a) *Ibid.* *Orig.* XVIII. 56.

(b) *Marzial.* V. 24.

(c) *Suet. Claud.* 34. *Senec. Epist.* 7.

(d) Vid. *Suet. Domit.* 4.

(e) *Claud.* 2. *Marr. de Spect.* 22.

(f) Vid. *Suet. Aug.* 45.

(g) *Id.* *Tib.* 9. *Feft. V. Ornatus.*

(h) *Senec. epist.* 117.

(i) *Suet. Jul.* 25.

(k) *Cic. ad Famil.* II. 8.

(l) *Cic. Ibid.*

(m) *Hor. Serm.* II. VII. 95. *Segg.*

§. VI. De ratione pugnandi, &c.

Ipso Muneris die, cum *Pompa* traducta esset, (n) *paria* inter se componebant; (unde eleganter *Homerum* *Deorum paria composuisse* dicit *Minucius Felix* p. 67. ed. Rigaltii) vel comparabant (o): & quidem pares cum paribus (p): mox gladii explorabantur (q), an satis acuti essent arbitrio Editoris (r). His factis *præludebant* rudibus ferientes (s), & arma hastasque mira quadam arte jacentes (t), quod proprio verbo *ventilare* dicebant (u); unde hæc vox translate *doctrinam aliquam per examinem discutere* significat apud *Boethium de Cons. Phil.* III. metr. XI. nisi ibi potius pro *evanescere* sumatur. Deinde signo tuba dato abjectis *luforiis* armis ad *decretoria* (x) transibant; quod etiam *versus gladiis* (y) pugnare dicebatur. Tum magna cura se componebant (z), & in statu stabant (a); unde illæ locutiones apud *Ciceronem* ortæ, *moveri* (b), *dejici*, vel *deturbari de statu mentis aut animi* (c); *depelli gradu* (d) &c. Denique se *petebant* (e), & *repetebant* (f), (unde de *causarum actionibus* translate hoc verbo utitur *Cicero* (g)), quæ propria invadendi verba erant, sicuti vitandi, *exire* (h), vel *excedere* (i). Præcipua autem iis cura erat, ut *latus tegerent*; quo respicit hæc locutio apud *Terentium* in *Heautontimoroumeno* A. IV. S. II. v. 5. *Triumpho, si licet me latere recto abscedere*; hoc est, *incolumem*: & altera apud *Ciceronem* in *Vatinius* c. 5. *Per alterius latus peti*. Contra, *latus apertum dare*, vel *nutum*, est, se *periculo obicere* (k). Gladiatore aliquo vulnerato *populus* acclamabat, *Hoc habet* (l): at ille *arma submittebat* (aut *digitum tollebat*. *V. Chil. Erasmi*), quod

K 4

victi

- (n) *V. Capisot. M. Ant. Phil.* 19. *Hor. Serm.* I. VII. 25.
 (o) *Cic. ad Quint. fr.* III. 4. *Liv.* XXX. 28. (p) *Attalidis*
eleganter Plin. Hist. Nat. VIII. 11. (& *Terent. Andr.* II. 3. 4.)
 (q) *Suet. Tit.* 9. (r) *V. Lips. Exc. ad Tac. Ann.* III. 37.
 (s) *Ovid. Art. Am.* III. 515. (t) *Mart. IX.* 38
 (u) *Senec. Epist.* 17. (x) *Ovid. Art. Am.* III. 589.
 (y) *Plaut. Cas.* II. V. 34. ubi vidend. *Lips.*
 (z) *Sen. de Prov.* 3. *Petron.* 19. (a) *V. Plaut. Mil. glot.*
 IV. IX. 12. (b) *Laberius ap. Macr. Sat.* II. 7.
 (c) *Cic. de Orat.* 17. (d) *Nepos Them.* 5.
 (e) *Serv. ad Æn.* IX. 439. (f) *V. Suet. Caj.* 58.
 (g) *Divin. in Verr.* 14. (h) *Virg. Æn.* V. 438.
 (i) *Cic. Catil.* 1. 6. (k) *Tibull. I.* IV. 45. & ibi *Brunkh.*
 (l) *Vid. Senec. Agam.* 895. *Virg. Æn.* XII, 295.

visi signum erat; sed tamen salus ejus ab arbitrio populi (m), vel aliquando Editoris pendebat: imo Imperatoris solo adventu laeso missio concedebatur (n). Missio autem distinguenda est a Rude: Missio enim victo (o); Rude victori tribuebatur (p): hujus perpetuus; illius in eum tantum diem erat effectus: aliquando vero sine missione (q) pugnatum fuit, quod Augustus fieri vetuit (r). Itaque si populus Gladiatorem servari vellet, pollicem premebat (s), si occidi, pollicem (t) vertebat; & ut ferum reciperet (u), jubebat; ad quod ultro jugulum præbere solebant (*): de qua re dignissimus est qui videatur Seneca Epist. 7. & de tranquill. animi c. 21. ubi etiam Ciceronis locum in eum finem citat. Aliquando etiam istus repotebant, & manum in vulnus mittebant (x), ne quis morte simulata evaderet. Nihil igitur mirum post hæc tam atrociam, si apparatus funebris, sive Libitina (y) in Amphitheatro fuerit: unde etiam una ex ejus portis Libitinenfis est dicta (z). Huic opposita fuisse dicitur porta Sana vrbaria; ut docet Cl. Grævius Pref. ad T. IX. Antiq. Rom. ex passione SS. Perpetue & Felicitatis, & paralipomenis ad eam Petr. Possini: ego tamen dubito, an ea vox prisca Latinitatis sit. Premia victoribus data fuerunt Palma (a), Pecunia (b), & denique Rude (c). Rude arbitrio populi dabatur ab Editore, vel lanista Gladiatori veterano, vel etiam novicio in strenuo aliquo facinore. Effectus ejus erat, ut auctorati quidem libertatem reciperent, servi vero vacationem tantum a pugna (d): hi enim, ut liberi fierent, pileo etiam donari debebant (e). Rude donati dicebantur Rudarii, & arma sua ad Herculis. (f) consecrabant: qui peculiaris Gladiatorum Deus erat; unde etiam Commodus Imperator, qui item

Gla-

(m) Horat. Epist. l. I. §. 8. Senec. epist. 177.

(n) Ovid. de Ponto II. VIII. 53. (o) V. Martial. XII. 20.

(p) Id. de Spect. 72. (20.) (q) V. Apul. Metam. II. in med.

(r) Suet. Aug. 45. (s) Plin. H. N. XVIII. 2. V. Hor. Ep. l. XVIII. 65. (t) Juv. III. 35. (u) Cic. pro Sex. 37.

(*) Id. pro Mil. 34. & Tusc. Quæst. II. 17.

(x) Lampr. Comm. 16. (y) Plin. H. N. XXXVII. 3.

(z) Lampr. l. d. (a) Mart. de Spect. 32.

(b) Suet. Claud. 21. Juv. VII. ult. (c) Hor. Epist. I. 1. 2.

(d) Ovid. Arar. II. IX. 12. (e) V. Dapian. ap. Pich. coll.

LL. Rom. & Mosais. Tit. XL (f) Hor. Eg. I. l. 4.

Gladiator erat, Herculis instar effingi voluit (g). Hi tamen postea aliquando iterum pugnabant ingenti auctoramento induti (h): cum vero, vel propter ætatem, vel propter debilitatem ludo abirent, *delusiss* dicebantur (i).

Factionibus, studiis, & sponſionibus in arena eodem modo certabatur (k), ac in Circo.

§. VII. De Ludis Scenicis.

Tertium ludorum genus fuerunt Ludi Scenici, qui celebrabantur in Theatris, quorum forma fere erat semicircularis, sed lateribus paullo productioribus. Et antiquis quidem temporibus stantes spectantur; imo A. U. 599. occasione theatri tunc primum structi Senatusconsulto cautum est (1), ne quis in Urbe propiusve passus mille subsellia posuisse, sedensve lutos spectare vellet: sed tamen etiam sedendi in theatri mentionem fieri videmus in prologis Plautinis in Captivos, in Pseudolum, & aliis: unde quis existimare possit eos Plauti non esse. Postea temporaria theatra per occasionem extrui cœperunt, quale fuit illud magnificentissimum M. Æmilii Scauri, dum ludos Ædilis faceret, quod capiebat octoginta milia hominum, & cuius apparatus (quod, nisi idoneo tibicine fulciretur, omnem fere sidem superat) consistit H. S. millies, hoc est 2500000. Philippeis (m). Primus autem Pompejus in consulatu suo secundo (n) Theatrum ex lapide quadrato exstruxit, quod capiebat quadraginta milia locorum: ni vero notam censoriam incurreret, superpositi (o) ei Ædem Veneris, cui, inquit in edicto, quo populum ad eius dedicationem convocabat, subjecimus gradus spectaculorum (p). Postea plura Theatra Roma fuerunt (q), & precipua quidem Marcelli ex marmore (r), & Balbi.

De *sedilibus theatri*, & eorum forma eadem ferre sunt dicenda, quæ de Amphitheatro; ut etiam de velis, quibus tegebatur; & de odoribus in eo sparsis (s). Theatra, cum comœdia quidem age-

K 5 retur,

(c) *Lamprid.* Comm. 8. seq.

(h) *Suet. Tib* 7.

(1) *Plin. H. N. XXXVI. 37.*

(k) *Suct. Tir.* 8. & *Dontis.*

90. *Martini*. IX. 68

(1) *Vil. Max. II* 4. 1.

4. 7.

(m) *Vid. Plin. H. N. XXXI*

15. (n) *Id.* VIII. 7.

(10) *Vid. Sver. Claud. 11.*

Tertull. de spect. 10.

(q) *Ovid. Trist.* III. XII. 23.

(r) 13 Amor. II. VII. 3. (De

Theatro præter alia consulendæ Memor. Acad. Litt. Parij. t. I.
II. p. 174. (seqq.) (s) *Propert.* IV. l. 15.

II. p. 174. (eqq.)

(s) Property. IV. 1. 35

retur, sacra erant Apollini (r); cum vero tragœdia, Baccho: & hoc, quia tragœdia apud Græcos in honorem Bacchi fuit peracta (u), cuius ara ad alterum theatri cornu stabat; ad alterum vero illius Dei, in cuius honorem ludii agebantur (x). Hinc porro Tragœdi vocantur ἐν περὶ Διὸς ὄσον τεχνίται (y), & ipse Bacchus Sophoclem tragicum vocat delicias suas (z): inde etiam οὐσίῃς πρὸς Διόνυσον esse, vel ἀπορροήσας fieri aliquid dicitur, quod nihil ad rem facit; æque ac si Tragici non ad iaudem Bacchi, sed alia quævis cantarent.

Theatri partes erant Scena, Proscaenium, Postscenium, Pulpitum, & Orchestra. Scena (alii scenæ scribunt; quia Acoles, a quibus magna pars linguae Latinae, dixerunt σκηνή & σκηνή (a)) erat locus, unde primum actores prodibant, & porrigebatur ab uno theatri cornu ad alterum; eratque triplex: Tragica, quæ in regium morem signis & columnis erat ornata; Comica, & Satyrica, quæ arbores, speluncas, montes, &c. præferebat. Erat etiam Scena, vel Versatilis, cum subito tota scena machinis quibusdam vertebatur; vel Ductilis, (qualem nostram hodie dicere posses) cum tractis tabulatis facies scenæ interior nudabatur (b); vel aulæa subducebatur (c); unde aulæa pro ipsis ludis ponuntur (d). Scena enim, ut hodie apud nos picturis est ornata, sic olim aulæa erat testæ (e), quæ Sipariæ dicebantur (f). Sed etiam anterior scenæ facies aulæa testæ erat; quod aperta scena humi jacebat (g); peracta fabula tollebatur (h). Proscaenium erat locus scena depresso, in quo agebant & loquebantur maxime histriones (i). Postscenium erat locus, in quo peragebantur ea (k), quæ apte vel decore in Scena agi non poterant (l): licet tamen vox ea vix usu vulgi obtinuisse videntur. Pulpitum fuit locus in proscaenio elevatior

(r) Donat. ad Ter. Andr. IV. III. 11.

(u) Vid. Virg. Georg. II. 310. ibique Serv.

(x) Plaut. Most. V. l. 45. segg. & in Pud. II. 47. 141.

(y) Aristot. ap. Gell. XII. 4. (z) Plin. H. N. VII. 26.

(a) Vid. Voss. Brymol.

(b) Ovid. Metam. III. 111. (c) Virg. Georg. III. 23. & ibi Serv.

(d) Hor. de Arte 154. (e) Juven. XIV. 151.

(f) Hor. Ep. II. 186. (g) Juven. VIII. 185. ubi vid. not.

(h) Hor. Ep. II. 186. (i) Cic. pro Cat. 27.

(k) Serv. ad Virg. Georg. II. 381. (l) Lucr. IV. 1178 loca æst. antissima. (m) Horat. de Arte 182. segg.

tior (m), in quo recitantes stabant: & aliquando pro ipsis ludis scenicis ponitur (n). Orchestra denique (quasi Saltatorium dicas a Græco ὀρχήσθαι, sive a saltando) erat locus ultimus (o), in quo saltabatur, & juxta quem sedebant Senatores (p). Qui ita etiam dicebantur sedere in Senatu (q), quemadmodum etiam in Equite spectare (r) pro in Equestribus dicitur. Græci etiam τὴν Βουλὴν pro loco Senatorio dixerunt (s).

Origo totius rei ab Etruscis fuit (t); eaque circa A. U. 389. primum (u) Romæ usurpari coepit; unde etiam actores Histriones sunt dicti ab Etrusca voce Hister, quæ ludium notat (*).

Ludiorum Scenicorum genera apud Romanos fuerunt Comædia, Tragœdia, Satyra & Mimicus.

Comædia (κωμῳδία a κῶμν vicus, pagus & ὤδη cantus) (x) est poema dramaticum sive negotiosum, exitu letum, stilo populari conscriptum. Distincta fuit Comoedia apud Græcos (quorum inventum fuit) (y) in Veterem, Mediam ac Novam; apud Romanos vero a personis in scenam productis in fabulis Prætextatis (z), quibus scilicet inducebantur personæ prætextam vestem gerentes, sive Magistratus & Sacerdotes: hisque similes videntur fuisse Trabeate, quas invenit C. Melissus grammaticus (a); Togatus (b), (quales scripsisse Afranium legimus (c)) quibus privati; & denique in Tabernariis (d), quæ vilissimorum hominum, qui in tabernis fere degere solent, actiones imitabantur; sed tamen in genere omnes fabulæ Romana lingua conscriptæ Togatæ sunt dictæ, ut a Palliatis (e), hoc est, Græcis distinguerentur. Diversi ab his generis fuerunt Atellane ab Atella municipio dictæ, quæ agebantur a scurris urbanis (sed & ab juvenute honestiore, ut videtur dicere Livius VII. cap. 2.) inter & post actus fabularum ridicularia fun-

K 6

denti-

(m) Ovid. Trist. II. 517. (n) Juven. VIII. 195.

(o) Auson. ludo VII. Sapient. in Cleob. 4.

(p) Suet. Jul. 30. (q) Id. Claud. 21. (r) Id. Domit. 8.

(s) Lucian. de Saltat. p. m. 816. (t) Val. Max. II. 4. 4.

(u) Liv. VII. 2. (*) Vid. Ovid. Art. Am. I. 111.

(x) V. Jul. Cas. Scalig. Poet. I. 5.

(y) Hor. Serm. I. IV. inis. Id. de Arte 121.

(z) Ibid. 122. (a) Suet. de ill. Gramm. 27.

(b) Juven. I. 3. (c) Geil. II. II. XX. 6.

(d) Diomed. III. (e) Vid. Hor. de Arte 178.

dentibus (f): unde etiam vocantur *εὐόδοι*, *εὐδοί* & *εὐδοί* (g), quemadmodum etiam *παρῶς* est carmen, quod chorus sub primum ingressum in theatrum canebat, quod sequebatur *σάτιμον* (h) - Atellani ludi etiam *Ofci* dicuntur, quorum uibs Atella fuit (i).

Tragœdia est imitatio per actiones illustres fortune exitu infelici, oratione gravi (k), & metrica (l). Dicta est a Græca voce *τράγος*, quæ hircum, & *ᾠδή*, quæ cantum notat; quia scilicet olim apud Græcos hircus actorum præmium erat (m). Tragoedi palla, sive firmate erant induti, unde *Syrma* pro ipsa tragœdia (n), sive rebus tragicis ponitur, & hinc etiam pro verbis magnificis & amplis (o): tum personis (p), sive larvis utebatur (unde eleganter *Publius Mimographus* Heredis *stetum* sub persona risum vocat) sed ante larvas inventas facibus ora perungebant (q); unde *τρογχοδαίμονες* dicti *Aristophani* (r). *Corbuncos* (s) denique, sive calceos altiores gestabant, quo statura proceriores & angustiores esse viderentur: Comoedi vero gestabant soccos (t); unde hæ voces sæpe pro ipsis fabulis ponuntur, ut in loco *Horatii* in margine libri citato: vel etiam pro stilo, sive gravi, sive populari (u). Peracta autem fabula, si quidem statuat (x), hoc est, placuerat, populus clare plaudabat (y): sin minus, sibilis (z), & supplexio pedum explodebatur, & tum *cateris* dicebatur, eamque exhibitionem eleganter *pastoritiam fistulam* vocat *Cicero* ad *Atticum* I. ep. 16.

Satyræ poema est argutum & mordax, dicta juxta quosdam a *Satyræ* Diis protervis: sed verius *Satyræ*, vel *Satyræ* scribitur, & a *Lance* satyræ, sive variis rebus referta denominatur: est enim omnigeni argumenti poësis. (a) at maxime mor-
da-

(f) *Juven.* VI. 71. & *vid. eund.* III. 174.

(g) *Seal.* ad *Manil.* V. 145. (h) *Poll.* IV. VII. 55.

(i) *Id.* *Cic.* ad *Fam.* VII. 1. & *ibi* *Græc.*

(k) *Hor.* *arte* 280. (l) *Seal.* d. I. 6.

(m) *Hor.* *arte* 210. (n) *Juven.* VIII. 225. XV. 30.

(o) *Mart.* IV. 49. (p) *Hor.* *arte* 278. (q) *Ibid.* 277.

(r) *Id.* *reph.* 294. (s) *Juven.* XV. 20.

(t) *Horat.* *arte* 80. (u) *Mart.* V. 5. *Nil.* 2. *Propert.* III. XVI. 30. (v) *Hor.* *Epist.* II. I. 125.

(y) V. ubique eam clausulam in fine comediarum *Plauti* & *Terentii*, V. *Quintil.* VI. 1. (z) *Cic.* *pro Rosc. com.* 11.

(a) *Sealig.* ad *Manil.* V. 427.

dacis, quales Horatii, Lucilii, aliorumque Satira fuerunt: hæc a Romanis potissimum exculta fuit, licet a Græcis originem habuerit (b). (vid. unum instar omnium Calaub. de Satyra Rom. qui Liber etiam fasciculis Crenii est insertus. F. R.)

Mimus est poema, quod sermones & factus cuiusque imitatur cum lascivia (c); & denominatur a Græco verbo *μῖμος* dai, hoc est, imitari: ipsi quoque actores Mimi dicuntur, & erant vulgo impudentissimi (d). Hinc porro Pantomimi sunt dicti homines, qui saltando (e) & gesticulando omnia miris modis effingere noverant (f). Hos primus invenisse dicitur Mœcenas; vel, ut alii tradunt, ipse Augustus: erant autem nudis pedibus, unde Planipedes aliquando sunt dicti (g).

§. VIII. De aliis Ludorum generibus.

A tempore etiam Ludi dividuntur; ita ut fuerint vel Stati, vel Votivi, vel Extraordinarii.

Ludi Stati fuerunt, qui certo tempore in honorem alicujus Dei fiebant, quales erant

Primo, Megalenses sive Megalestia, acta in honorem Magnæ Deorum matris: celebrabantur autem potissimum ludis Scenicis (h) (pridie Non. Aprilis & deinceps); & per eos dies proceres mutabant, hoc est, munera sibi invicem mittebant (i); & convivia mutua inibant; quemadmodum plebs Cerealiis (k).

Secundo, Cereales, quibus matronæ luctum Cereris Proserpinam a Plutone raptam querentis, representabant, fiebant pridie Idus Aprilis per octo dies certaminibus equestribus habitis (l).

Tertio, Florales in honorem Floræ acti IV. Kalendas Maji, ut flores recte provenirent (m). Vid. supr. III. c. i. §. 31.

Quarto, Martiales in honorem Martis Ustoris (n) celebrabantur IV. Idus Maji ludis Circensibus (o).

Quint-

(b) Horat. de Arte 220. (c) Ovid. Trist. II. 525. Mart. III. 82.

(d) V. Cl. Grev. ad Cic. or. p. o. Cai. 17. (e) Horat. Ep. II. 2. 1. 5.

(f) Juven. VI. 53. Suet. Ner. 54. Plin. Nat. V. 47.

(g) Juven. VIII. V. 120. (h) Ovid. Fast. IV. 187. (i) Origines horum ludorum narrat Liv. XXIX. 14. f.

(l) Ovid. ib. 317. (m) Gell. II. 17. (n) Ovid. Fast. IV. 391. f. 402.

(o) ib. V. 127. (p) ib. 551. f. 442.

Quinto : *Apollinares* III. Nonas Quintileis a Pratore Urbano in Circo & in Theatro (p) celebrati (q).

Sexto : *Capitolini*, qui fiebant *Jovi Capitolino* pro servato a Gallis *Capitolio* (r); qui distinguendi sunt ab *agone Capitolino*, quem Domitianus Imperator instituit, ut singulis lustris celebraretur (s), quo præcipue certabant poetæ (t).

Septimo : *Ludi Romani*, sive *Magni* celebrati a pridie nonas ad pridie Idus Septembris in honorem *Magnorum Deorum* (u) (i.e. *Larium urbis Romæ*), Jovis nempe, Junonis & Minervæ pro salute populi : & hi aliquando male cum *Megalesis* confunduntur (v).

Octavo : *Plebeji Ludi* in Circo facti XVII. Kalendas Novembres (Decembres secundum Fastos : (*)) in memoriam libertatis exactis Regibus recuperatæ, aut *plebis* cum Patribus post secessionem in Aventinum reconciliatæ (vv).

Nono : *Consuales* acti in honorem *Consi*, sive Neptuni XII. Kalendas Septembres in memoriam raptarum Sabinarum (x).

Decimo : *Ludi Compitalitii* in honorem Deæ *Mariæ* (y) & *Larium* celebrati in *compitis* (z) : & maxime quidem a servis, unde eos aliquando vetitos fuisse videmus, ne occasio ipsis conspirandi daretur (u). Curabantur autem a Magistris vicorum (b).

Undecimo fuerunt etiam *Ludi Augustales* (c), & *Palatini* (d), qui in honorem Augusti & Cæsarum sunt celebrati.

Duo-

(p) Cic. cl. or. 20. *Act. II. 10. &c.* (q) *Vid. Liv. XXV. 14. (& XXVII. 2.)* cum nota Th. Hearne.)

(r) *Id. V. 40. (& 42.)* (s) *Sver. Domit. 3. Juven. VI. 187.*

(t) *Var. Sivo. III. 31. V. III. 214.* (u) *Cic. V. in Verr. 14.*

(v) *V. Manus ad Cic. Famil. II. 11.* (Indem qui *Circenses*. At *Conso* sacre quoque fuisse, contra *Ascon.* negat *Rostinus.*) (*) (*Ex Rostin. Lib. V. 20.* hunc errorem transcripsisse videtur, qui tamen p. 207. recte se habet. Similiter omnino lapsus video *Manunum ad Cic. 1. Ag. Verr. 10.* ubi victoris ludos ait celebratos fuisse *vr. Kal. Quob.* cum Novembr. dicere debuisset.)

(vv) *Ascon. ad Cic. Verr. II. (potius Act. I. 6. 10.)*

(x) *Varro de L. L. V. 2.*

(y) *V. Ovid. Fast. II. 171. seqq.*

(z) *Plin. H. N. XXXVI. in fin.*

(a) *Cic. in Pis. 4. ibique Ascon. & alij.*

(b) *Cic. in Pis. 4.* (c) *Dio LVI. in fin.*

(d) *Suet. Cajo 56.*

Duodécimo : centesimo & decimo quoque anno (e) agebantur *Ludi Sæculares* pro incolunitate Imperii (f), ex commentariis Quindecimviro- rum, quibus eorum cura incumberebat (g). Iis instantibus præco populum ad ludos convocabat, quos nunquam quisquam spectasset, nec spectaturus esset (h). Celebrati autem fuerunt præcipue in honorem Apollinis & Dianæ per tres dies & noctes (i) continuas ludis per omnia theatra celebratis, & sacrificiis ad omnia templa peractis. Tertio demum die in Apollinis Palatini templo viginti septem pueri nobiles, & totidem virgines, omnes patrimi & matrimi, carmen sæculare canebant (k).

Votivi Ludi sunt, qui ab Imperatoribus ad bellum iturus vocentur; quibus postea accefferunt *Ludi Quinquennales*, *Decennales* (l), *Vicennales* ab Imperatoribus facti, cum quinque, vel decem, vel viginti annos imperassent.

Extraordinarii ludi fuerunt *Funebres*; *Juvenales*, quos instituit Nero Imperator, cum primum barbaram poneret (m); ludi, qui a Magistratibus in auspiciis honorum dabantur; tum natalitii, & alii variis occasionibus dati.

In theatris etiam, sicuti in circo, partes & factiones erant (n). Poetæ autem, qui fabulas agendas exhibebant, docere (o) eas dicebantur; quemadmodum etiam Græci τῶν δίδασκων utuntur (p). Sed histriones infames erant, ita ut tribu moverentur, præter Atellanarum actores (q).

Hæc autem materia nostris moribus quidem minus serîa videri possit; sed apud Romanos, quibus hæc cultus divini pars erat, aliter obtinuit; & hæc talia etiam in acta publica relata sunt (r); quæ acta Urbis diurna videtur vocare Tacitus *Annal. XIII. cap. 31.*

SE-

(e) Hor. Carm. sec. 17. (v. omnino Censor. de D. N. 17. & Scalig. de Emend. Temp.)

(f) Ibid. 45. & 65. & Od. IV. 6.

(g) Id. Carm. sec. 69. Vid. etiam Zosim. II. p. m. 71. segg.

(h) Ovid. Trist. II. 25. Suet. Claud. 21.

(i) Horat. Carm. sec. 17. (k) Ibid. 5. segg.

(l) Dio LIII. (m) Suet. Ner. 16. seg. Tac. Ann. XIV. 15.

(n) Id. Ann. I. 15. Suet. Ner. 26.

(o) Horat. de arte 288.

(p) Herod. VI. 21. (q) Liv. VII. 25.

(r) Ibid. Cic. ad Fam. II. 8.

SECTIO QUINTA.

De Militia Romana.

IN explicanda Militia Romana cum Lipsio (quo melius nemo hanc materiam tractavit) hæc quinque considerabimus, *Delectum*, nempe, *Ordines*, *Arma*, *Acie*m & *Disciplinam*. Sed maxime ad tempora, quæ Marium præcefferunt, respicimus: cum ab eo primum, & mox a Cæsare tota fere militia ratio immutata sit: quod multis probat *Salmas.* in opere postumo de Mil. Rom. quod legitur Tom. X. Ant. Rom. Græv. Licet ille non ubique veritati litaverit.

CAPUT I.

De Delectu.

§. I. De iis, qui legebantur.

DESIGNATIS anni sui Consulibus creabantur viginti quatuor Tribuni militum in quatuor Legiones, (ex iis enim olim cum focis & auxiliis duo exercitus Consulares, qui ordinarie conscribebantur, constabant) quatuordecim nempe ex equitibus, qui quina stipendia fecissent, decem ex peditibus, qui dena. Et equites quidem dena stipendia conferere debebant (a), quia intererat Reipublicæ, ut cives primarii citius ad honores pervenirent; pedites vero senadena (b), idque ab anno ætatis decimo septimo usque ad quadragesimum sextum: qui vero, si casu quodam, si morbo impeditus stipendia sua non confecerat, usque ad quinquagesimum annum poterat cogi, qui annus (si facta, si infecta stipendia essent) plene a militia liberabat (c): nec quisquam magistratum ullum urbanum capere poterat, nisi qui decem stipendia fecisset (d). Primis temporibus ex infima civium classe nulli milites legebantur, nisi summa necessitate urgente (e); sed tenuiores, & libertini (f) admi-

(a) Liv. XXVII. 2. (b) Id. XLII. 2. Polyb. VI. 17.
(c) Senec. de brev. vitæ c. ult. (d) Polyb. VI. 17.
(e) Gell. XVI. 10. (f) Liv. XLII. 27. 31. XLIII. 12.

militiam navalem servabantur (g): & hoc fiebat hoc consilio, ut eosdem, quos res privatae, etiam publicae commodis patriae alligarent. Postea vero, & iam aetate Polybii, etiam ex illis, qui quatuor millia aris habebant, legi coeperunt (h); & demum post Marium libertini quoque, & capite censi milites facti sunt (i): cum ipse Marius a tali genere hominum celebratus aususque esset (k). At serviri nunquam militarunt, nisi in summa Reipublicae inopia, ut post praelium Cannensem, cum liberandum servorum etiam facultas non daretur (l): imo dare se militem, cui non licebat, grave crimen habebatur (m), & severe in eum animadvertebatur (n).

§. II. De Delectu.

Delectum igitur habituri Consules (κατάλογον ποιοῦμενοι τῆς στρατιᾶς (o)) voce praconis, edicto proposito & vexillo ex arce sublato (p), omnes cives militaris aetatis in Capitolium (q), vel in campum Martium convocabant. Tum Tribuni militum eo ordine, quo creati erant, ita se in quatuor partes dividebant, ut in prima & tertia parte essent quatuor juniores, duo seniores; in secunda & quarta (nam quatuor legiones, ut diximus, ordinarie scribebant, licet saepe longe plures) tres juniores, totidem seniores. Mox seorsim sedentes Tribuni ordine sortis (r), ut aemulatio & querela tolleretur, tribus evocabant, quatuor juvenes aetate & habitudine propemodum pares eligeant, & cuique legioni unum ex illis tribuebant, atque ita porro, donec numerum legionum impleissent; quod fiebat eo consilio, ut vires ita aequaliter per omnes legiones distribuercntur. Observabant etiam, ut primi tegerentur milites boni nominis, ut Valerius, Salvius, Statorius (s). In subito tumultu quandoque raptim mi-

(g) Vid. Liv. XXXII. 21. (h) Vid. Lips. de Mil. Rom. l. dial. 7. (i) Geil. l. prox. d. Epit. Livii L. 75. (k) S. l. l. Jug. 86. (l) Serv. ad Virg. Aen. IX. 547. Val. Max. VII. 1. 1. (m) L. 2 §. 1. ff. de re milit. (n) Trajanus l. 2. p. ad Plin. Ep. X. 31. (addo 9. 38 & 39.) (o) Dion. Hal. IX. 5. (p) Vid. Virg. Aen. VIII. 1. & ibi Serv. Dion. Hal. VIII. 81. (q) Liv. XXVI. 34. (r) Val. Max. VI. 3. 4. (s) Cic. Div. L. 45. Fest. v. Lacus Lucrinus.

militēs scripti sunt, qui *subitarii* (r), vel *tumidarii* (u), ut videtur, sunt dicti. Refractarii, sive qui nomen militiæ dare recusarent, verberibus & bonorum ablatione ad militiam coacti sunt (x), imo a severioribus in servitutem venditi (y), aut infamia notati: sed hoc quandoque intercessione Tribunorum plebis est (z) prohibitum, licet ea cognitio propriæ Consulum esset (a), quippe penes quos bellicarum rerum administratio esset. Quia autem quidam, ut militiæ se ineptos redderent, *pollicem sibi truncabant*, Galli hodie videntur tales homines vocare, *des poltrons* (b). At justæ causæ detrectandæ militiæ erant, primo, *Vacatio*; quam quis habebat vel ab ætate (c); vel ab honore (d), ut Magistratus & Sacerdotes; vel a beneficio (e), a Senatu scilicet, aut populo concessio (f): Secundo, *Emerita stipendia*; tertio, *Morbus*, vel *Vitium* (g); ut, exempli gratia, si quis surdus esset; quippe qui classicum exaudire non posset. Sed hæc tamen in *tumultu* aliquando neglecta sunt (h). *Tumultus* (*) autem bellum gravius dicitur, ut, exempli gratia, *Gallicum*; & quando *Tumultus* esset, Senatusconsulto definiebatur (i). Sub Principibus vero hæc delectus ratio concidit, & plurimum libidini ac rapacitati delectus habentium datum est (k), quod etiam vel inter præcipuas causas habendum est ruinæ Imperii Romani. Equitum vero delectus faciliior erat, quia illi jam in tabulis Censuum erant perscripti; ex quibus cuique legioni trecentos fere attribuebant (l). Nam falsum est, quod quidam voluere, etiam ante Marium alios fuisse equestris ordinis, alios, qui equo meruerint (m). Peracto delectu ex singulis legionibus miles unus eligebatur, qui reliquis verba *sacramenti militaris* præiret, de cuius religione videri potest Dionysius Halic. XI. c. 43. (& Gellius) in cuius verba dein-

(r) Liv. III. 4. (u) Id. XXXV. 2. & 23.
 (x) Id. VII. 4. (y) Cic. pro A. Cæcin. 34.
 (z) Vid. Val. Max. VI. 3. 4. (a) Liv. XLII. 37.
 (b) V. Menag. anacris. jur. 3. (c) Liv. XLII. 34.
 (d) Plur. Camillo vers. fin. (e) Vid. Cic. Philipp. V. 19.
 (f) Liv. XXXIX. 15. Vid. alius ex. m. ap. Cic. de N. D. II. 1.
 (g) Vid. Suet. Aug. 24. (h) Cic. Phil. VIII. 1. Id. Att. I. 18.
 (*) (i) est bellum rubrum in Ita. a. (i) Liv. XXXIV. 25. & ibi omn. Sigon. (& Brissou de Form. p. 258.)
 (k) Vid. Veget. 1. 7. (l) Liv. VIII. 8.
 (m) Vid. Cæleb. Grav. pref. ad T. I. Ant. Rom.

De Delectu, Sociis &c. & Ordinibus &c. 233.

deinde reliqui jurabant (n) : jurabant autem, *se pro viribus Imperatori obtemperaturos, ducem sequuturos, signa non deserturos* (o), &c. Et anno praelii Cannensis primum jurejurando adactos milites legimus, cum antea sacramento tantum rogarentur (p).

§. III. De Sociis, aliisque militum generibus.

Socii conscribebantur a Romanis ducibus ex civitatibus Italicis, quibus Consules diem & locum, in quem convenire deberent, edicebant. Hi suo sumptu militabant (q) nihil a Romanis accipientes præter frumentum (r) ; unde etiam propriam sibi Quæstorem habebant (s). Ab his distinguendi sunt milites *Auxiliares*, qui erant ex gentibus exteris (t). *Evocati* vero (αὐκλῆντοι (u)) erant milites veterani, qui expletis suis stipendiis in gratiam Ducum sponte militiam sumebant (x), & valde honorati erant, atque ab operibus militaribus immunes ; imo *vitem* etiam gestabant, & pro Centurionibus (quorum insigne erat *vitis*) erant (y).

C A P U T II.

De Ordinibus.

§. I. De Ordinibus militum Romanorum.

Ordines sunt vel *Militum*, vel *Ducum*. *Milites distinguuntur* vel per *Genera*, vel per *Partes*. *Genera* peditum fuerunt quatuor. Primi, sive infimi ordinis erant *Velites*, qui fuerunt ex pauperioribus & junioribus ; quia hæc militia parum honorata (a), & parum etiam tuta erat. His honore & ætate proximi dicebantur *Hastati* ; quos sequebantur *Principes*, qui ætate erant florentissimi (b) ; itaque dicti sunt, quod olim a *principio* pugnabant (c) : hos denique excipiebant *Triarii* (qui *Pilani* etiam dicebantur (d), quod *pilis* uterentur, reliqui vero

Ante-

- (n) Fest. V. *Præjuraciones*. (o) Polyb. VI. 19.
 (p) Liv. XXII. 38. (q) Id. XXVII. 9. (r) Dion. Hal.
 X. 21. (s) Polyb. VI. 19. (t) Fest. hæc V.
 (u) Dio XLV. p. 182. *ed. reg.* 1338.
 (x) Vid. Dion. Hal. X. 47. Liv. XXXVII. 4.
 (y) Dio XLV. *vid. J. W. G. ad Sall. Catil. 2. Cæs. B. C. 1. 17.*
 (a) Frontin. *Strateg.* IV. 1. 19. (b) Liv. VIII. 8.
 (c) Vid. Varr. de L. L. IV. 10. (d) Ovid. Fast. III. 120.

Aete-Piluni (e)) atate maximi, & usu exercitatis-
simi, qui tertio ordine in subsidio deponebantur (f),
unde *Isidoro* in gloss. dicuntur: horum in legione
nunquam plures erant, quam sexcenti, reliquorum
vero par inter se erat numerus. Singula hæc *Gene-
ra* dividebant in decem *Partes* (g), quæ *Manipuli*
dicebantur, quia olim tenuibus Reipublicæ initiis
manipulus (h) *foeni* pro signo ipsi præferebatur (i).
Quisque manipulus, *Hastatorum* quidem & *Princi-
pum*, ex duabus *Centuriis*, sive *Ortibus* sexaginta
militum constabat: *Centuria* enim non semper
significat ordinem ex centum hominibus constituentem,
sed certam duntaxat hominum collectionem; ut jam
supra Sect. I. c. 7. §. 1. notavimus. *Triariorum* vero
manipulus sexaginta tantum militum erat. Ex tri-
bus manipulis cujusque generis, addito nempe ma-
nipulo velutum, componebatur *Cohors*, quæ ita erat vi-
rorum quadringentorum & viginti. Sed cohors sub
Republica ordinaria non fuit: verum, si res posce-
ret, ex uno cujusque generis militum manipulo com-
ponebatur: fere ut hodie, quæ vocantur *Brigades*
(k). Ex decem tandem cohortibus constabat *Legio*
(l), quæ tempore Romuli (cum cohortes tunc quo-
que minores essent) fuit peditum ter mille, libera
vero Republica quater mille & ducentorum, qua-
lem hic pro modulo sumimus: nam aliquando (po-
sterioribus præsertim temporibus) longe major fuit;
ita tamen, ut intra sex millium fere numerum sem-
per steterit. His semper fere adjecti fuerunt trecenti
Equites (m), qui *Ala* dicebantur: eaque divisa e-
rat in decem *Turmas* (n); quæque vero Turma
rursus in tres *Decurias*.

Sociorum Peditum numerus Romanos fere æqua-
bat, aut aliquando superabat (o); Equitum duplo
major erat. Hi omnes erant divisi in duo *Cornua*,
vel potius *Alas* (p) ad ambas extremitates exerci-
tus dispositas; unde etiam nomen habent, quia,
tanquam *Alæ* avem, ita Socii utrimque Romanos
tegebant: quod ideo factum videtur, ut civium
quidem vires unitæ; sociorum vero, si quid forte
nova

(e) Liv. d. I. (f) Varro loc. c.

(g) Ovid. d. I. 117. segg. (n) Plur. Romulo p. m. 22.

(i) Ovid. d. I. 117. (k) Vid. Manut. ad Cæf. B. C. III. 64.

(l) Vid. supr. Sect. I. c. 1. §. 3. (m) Liv. VIII. 8.

(n) Ovid. l. prox. d. (o) Liv. III. 22.

(p) Vid. eund. XXXI. 21.

novæ rei moliri vellent, dissipatæ essent. Ex eorum equitibus tertia pars, sive ducenti, eligebantur ad proprium usum Consulum, qui dicebantur *Extraordinarii*, & ex his rursus sumebatur una turma quadraginta *Ablectorum*, qui Consulibus quasi satellites essent; reliqui quadringenti in decem turmas erant divisi: & prætexebatur quidem hic a Romanis honoris species, sed vera rursus causa suberat, ut ita nobilissimi quique sociorum simul juncti, & sub oculis Imperatoris agentes quasi obsides essent fidei populorum, a quibus erant missi: & præterea, ut ita separati res novas, si forte vellent, agitare non possent. Peditum quinta pars, sive octingenti & quadraginta in Extraordinarios legebatur in duas cohortes militum trecentorum triginta sex, & dimidiam cohortem Ablectorum centum sexaginta octo distincta: reliqui in decem cohortes militum trecentorum triginta sex erant divisi. An vero socii in manipulos etiam distincti fuerint, incertius est, licet convenientia ordinis suadere videatur, hoc apud eos quoque obtinuisse. Duæ porro legiones cum suis sociis & equitatu dicebantur *exercitus Consularis* (q); qui ita erat in universum militum octodecies mille & sexcentorum.

Pedites	Romani.	(Schema Exercitus Consularis.	
		1200. Velit.	divisi
		1200. Hast.	in denos Man.
		1200. Princ.	seu vicenas
		600. Triar.	Centur.

Capita --- 4200. in LEG. I. seu Cohort. x.
 Equit. Ala 300. in Turm. x. seu Dec. xxx.

Comua	Sociorum	Equit.	(40. Ablest. Turm. I.
			(160. Extraord. T. IV.
			(400. Alar. Turm. x.

Comua	Sociorum	Pedit.	(168. Ablest. Cohors Dimid.
			(672. Extraord. Coh. II.
			(3360. Alar. Cohort. x.

Capita -- 9300. in Una LEG. cum Equit. & Sociis.
 Quæ summa duplicata efficit duodeviginti capitum millia cum sexcentis. Itaque Exercitus Consularis constabat ex 9600. Roman. & 9600. Sociis.)

§. II.

(q) Vid. Liv. X. 25.

§. II. De Ordinibus Ducum.

Duces in exercitu sunt vel *Proprii*, qui uni aliqui parti exercitus praesunt; vel *Communes*, qui universo.

Duces *Proprii* primo fuerunt *Centuriones*, sive *Ordinum doctores* (αρχαγοί (r), vel ταξιόχαι.) Hi iussu Consulum (s) eligebantur a Tribunis (t) ex quoque genere militum, exceptis velitibus, & quidem virtutis maxime ratione habita (u); licet hoc sub Principibus (qui praemia fere non pro virtutis meritis, sed pro libidine distribuere solent) saepe neglectum sit (z): praebant autem hi baculum e *vite* insignem muneris sui (vv); (ut jam diximus) qua immoricos castigarent (*): unde *viris* pro ipso centurionatu poatur; & *vite* donari est designari ad centurionatum (x). Centuriones ipsi sibi legebant duos *Uragas*, sive *Optiones*, qui etiam *Succenturiones* sive ελάφιοι (y); & duos *Signiferos* vigore animi & corporis praestantes: licet forte unum signum tantum in manipulo fuerit (z). Promovebantur autem milites ita, ut in eadem cohorte ad aliud genus militiae ascenderent, ut a *decimo hastato* (a) (ita vocabant *Centurionem decimi manipuli hastatorum*) ad *decimum principem*, & inde ad *decimum pilum*, sive ad *decimum ordinem triariorum*: inde jam numero procedebant, & fiebant *Noni*, *Octavi* &c. donec ad *Primum Pilum* (b), sive ad *Primum ordinem Triariorum* pervenirent, quod tarde demum debuisse fieri quivis videt (c). Summa autem dignitas erat primi huius *Centurionis* (d), (nam ita aliquando vocatur (e)) qui etiam *Primopilus* dicebatur; quippe qui quasi caput omnium *Centurionum* erat, eosque ducebat (f), unde Graecis dicitur ὁ ἡγεμὼν τῶ τάγματος (g), στρατοπεδάρχης τῆ τάγματος (h), & ὁλυ τῶ τάγματος ἀρχὼν (i), quae omnia *Legionis ducem* notant:

(r) Dion. Hal. IV. 18. (s) Vid. Cic. in Pis. 35. Liv. XLII. 34.
(t) Id. ibid. segg. (u) Vid. Lucan. VI. 145.
(v) Veget. II. 3. (vv) Vid. Joen. XIV. 37.
(*) (Tac. I. Ann. 21.) (x) S. Ertian. Hadr. 10. & ibi Casaub. (y) Liv. VIII. 8. (Fest. V. Optio.) (z) Varro de L. L. IV. 16.
(a) Liv. XLII. 24. (b) Veget. II. 8.
(c) Vid. Plin. H. N. XIV. 1. & Liv. XXII. 34. omni.
(d) Vid. eund. VII. 41. (e) Ibid. (f) Dion. Hal. IX. 10.
(g) Ibid. 13. (h) Id. X. 36. (i) Id. XI. 10.

tant: itaque cum Tribunis in consilio Imperatori aderat, *aquilam* præcipue tuebatur (k), (& hinc etiam *Aquila* pro ipso *Primipilatus* ponitur in elegantissimo loco Plinii modo ad marginem citato, & etiam apud Juvenalem XIV. *vers.* 197.) & iussa Imperatoris accipiebat: opima quoque præmia capiebat (l), & pro equite erat (m).

Toti legioni præerant *Tribuni* (n), qui a Romulo primum tres duntaxat sunt creati; autis vero legionibus in unaquaque legione sex *Tribuni* fuerunt. Hi initio creati sunt a Regibus, & postea a Consulibus; donec A. U. 393. a populo sex *Tribuni* creari coeperunt (o), sicut A. U. 444. sexdecim (p). At post bellum *Perficum* cum *Perseo* Macedonum Rege gestum æquali numero a populo, æquali a Consulibus creabantur: illi *Comitiati* (q); hi *Rutili*, & postea *Rufuli* sunt dicti (r): verum Ciceronis tempore cum militia jam perpetua esset; sæpe in castris a Consulibus, vel Proconsulibus creabantur (s); & sæpe etiam ex prætoribus, vel consularibus viris erant (t). Sub Imperatoribus etiam *Tribuni militum* *Semestres* creari coeperunt, quo ita pluribus gratificari possent (u); & tum etiam *Tribunorum* quidam sunt dicti *Laticlavii*, qui in spem *Senatus* aspirantis (v; *βασιλειᾶς ἐλπίδος*, ut loquitur *Xiphilius* e *Dion.* l. 67.) tribunatum gerabant; alii *Angusticlavii*, (Græcis *σπείρηται*) qui *equestrem* tantum dignitatem consequiebantur (x). *Tribunorum* præterea insigne erat *pugio*, sive *parazonium* (y). *Tribunorum* autem *nummus* erat jus dicere (z); signum et cubilis ab Imperatore acceptum reliquis tradere (i); munitiones, exercitia, vigiliis curare, aliaque quadam peragere (b); de quibus omnibus suo loco dicemus. Bini autem *Tribuni* per duos menses (c) legioni imperabant, alte-

(k) Tac. Hist. III. 22. (l) Juven. l. 6.

(m) Vid. Ovid. Am. II. VIII. 9 & 27. Martial. VI. 58.

(n) Horat. Serm. I. VI. 48. (o) Liv. VII. 5.

(p) Id. IX. 30. (q) Aſcon. ad Cic. Aſ. I. in Verr. 10.

(r) Feſt. V. *Rufuli*. (s) Cic. ad Famil. VII. epist. 7.

(t) Vid. Liv. XLII. 40. XLIII. 5. XLIV. 37. Plur. Car. Maj.

p. m. 342. (u) Juven. VII. 89. (x) Suet. Orb. 10. & Domit. 10.

(y) Martial. XIV. 32. (z) Liv. XXVIII. 24.

(a) Ibid. (b) L. 12. §. 2. ff. de re milit.

(c) Liv. XL. 41.

alternis, ut videtur, diebus; ita ut in exercitu consulari quatuor semper ut minimum essent, qui imperarent, vel potius, qui mandata imperatoris exequerentur. Qui Tribunatum militare gesserant, ut de Primopilis dictum est, deinceps pro Equitibus habebantur (d), & annulum aureum gestabant (e).

Cuique turmae equestri praeerant tres (f); quorum qui primus electus erat, toti turmae imperabat, eoque absente sequens. Et hi quoque totidem Optiones sibi adsumebant (g).

Socii regebantur a Praefectis suis (h), qui securitatis Populi Romani causa a Consulibus constituebantur; & eodem numero erant, ac eodem jure in suos utebantur, quo Tribuni in cives.

§. III. De Ducibus, qui toti exercitui praeerant.

Duces, qui universo exercitui praeerant, fuerunt, primo *Imperator*; secundo, *Legati*. Imperator erat, qui *ductu*, aut *auspicio suo* rem gerebat; *ductu* (i) quidem, cum ipse praesens; *auspicio* vero, cum ejus mandato alius (k): quod oppressa Republica maxime usitatum a veteri more sumptum fuit, quo nihil nisi auspicio geri poterat; auspicia autem nemo, nisi qui Imperator esset, habebat. *Insigne* Imperatoris erat *Paludamentum*, sive *chlamys coccinea* (l); quam in Urbe inter vota & sacrificia sumebant (m). Lictores etiam paludatos fuisse vult Lipsius; sed tamen verius est, solius Imperatoris paludamentum fuisse, reliquorum vero *sagum*: licet saepius haec voces confundantur (n).

Legati plerumque ab ipsis Ducibus adficti videntur (o), ita tamen ut Senatusconsultum interveniret (p); erantque Legati fere viri prudentia & fortitudine militari insignes (q); nam munus eorum perhonorificum habebatur (r), quemadmodum, exempli gratia, illustris ille P. Cornelius Scipio Africanus Paenorum domitor fratri suo Latio (qui mox Asiaticus dictus est) bello Antiochico

(d) *Martial.* III. sc. (e) *Juven.* loco paulo ante cit.

(f) *Varro* de L. L. IV. 16. (g) *Ib.* (h) *Vid. Suet.* Aug. 38.

(i) *Ib.* 21. (k) *Vid. Horat.* Od. IV. XIV. 33. *Ovid. Trist.*

III. 171. (l) *Juven.* VI. 396. (m) *Liv.* XLII. 49.

(n) *Horat.* Epod. IX. 28. *Nonius* 14. (o) *Liv.* IV. 27. *Cic.*

pro lege Manil. 19. (p) *Id.* in *Vatin.* 15. (q) *Exemp. apud*

Liv. XXXVII. 1. (r) *Vid. Cic.* *loc. prox. d.*

chico legatus fuit: & A. U. 556. P. Sulpicius & P. Villius viri Consulares legati in Macedonia fuerant (r). Numerus legatorum pro re nata varius fuit; Pompeius enim bello Piratico viginti quinque Legatis usus est (s), quia scilicet id bellum totum quantum erat mare internum occupaverat: Cicero Cilicie Proconsul quatuor suos legatos nominat (u); pleniusque tamen pro numero legionum Legati adsumebantur. Munus Legatorum iuxta Imperatori in omnibus rebus vicariam operam dare, (unde Subconsules postea aliquando sunt dicti (*)) ita ut eorum potestas satis larga esset; sed tamen fiduciaria (v). Augustus cum ipse Imperator esset, & solus auspicia haberet, omnia per legatos egit (y); & ex his quosdam Consulares vocavit, qui totis exercitibus praeerant; quosdam Praetores qui singulis legionibus (z).

CAPUT III.

De Armis.

Armis utimur vel ad petendum, vel ad regendum: illa proprie tela (**), haec arma dicuntur; nam telum est a Graeco *τῆλε*, vel *τῆλεσθι*, procul: diversa autem fuerunt apud Romanos pro diverso genere militum. (Quae singulis Romanorum civium classibus arma tribuerit Servius Rex, docent Liv. & Dion. Halic.)

§. I. De Levis Armature militibus.

Levis armature milites in genere Ferentarii dicti sunt (a); & olim quoque Romani & Accensi (b); at post A. U. C. 542. Velites instituti sunt (c), qui Italia civitate donata deserunt; iisque substituti sunt Funditores, Jaculatores (d), & id genus alii. Velitum arma erant (e) primo Gladius Hispanicus

L

omni-

(s) Liv. XXXII. 28.

(t) Appian. Mithr. p. 392. ed. Tallii.

(u) Ad Famil. XV. 4.

(*) Vet. Inscr. ap. Scalig. Ep. I. 66.

(x) Caesar de bell. civ. II. 17. & III. 51.

(y) Dio LII.

(z) Vid. Tac. Annal. II. 36. Hist. I. 79.

(**) Vid. l. 233. ff. de V. S. §. 2. Liv. I. 43.

(a) Vid. Fest. hac V. & V. Velati. Varr. ap. Non. p. 445.

575. ed. Plant. 1361.

(b) Fest. his vocibus. Livius VIII. 2.

(c) Id. XXVI. 4.

(d) Id. XXX. 33.

(e) Id. XXXVIII. 21. & XXXI. 14.

omnibus militibus communis, eximium habens mucronem, & utrinque validum istum; ita ut non tantum casum, sed etiam punctum (quod longe utilius (f) esse facile deprehendi potest) pugnare possent: & hunc tempore Polybii ad dextrum femur gestabant. Habebant secundo, *hastas velitares* septem (g), quæ erant crassitie unius digiti, longitudine tripedali cum mucrone novem digitorum; qui tenuissimus erat, ita ut telum remitti non posset (h). Muniti erant *parma* sesquipedali (i) e ligno, corio super inducto (k); & *galea*, sive *galeo* e pelle, quæ ita distinguenda est a *caside* (l); hæc enim erat ex metallo. Et sæpe etiam veteres exuviis ferarum pro galeis sunt usi (m).

§. II. De Armis reliquorum peditum.

Haastatorum & reliquorum Peditum Arma erant, primo, *Scutum*; (Græcis *Σcutis*, ὅτι φοιτᾷ τῇ θυρᾷ (n)) quod distinguendum est a *Clypeo*; (Gr. *ἀσπίς*) hic enim rotundus (o), illud oblongum fuit. Scuti latitudo erat pedum duorum & semis; longitudo fere pedum quatuor (p); ita ut hominem leviter sese inclinantem regeret. Erant etiam *Scuta imbricata*, sive in modum *imbricis* formata, quæ plane digniorum erant (q). Omnia hæc fiebant e ligno lento & levi (r) corio super inducto, & aliquando lino, ut posset inhærere pictura (s); & hinc postea *arma*, quæ vocant *gentilitia*, sunt orta (t). Extremitas scuti ferro erat munita, & ad ictus firmius sustinendos, & ne lignum terræ aliquando impositum putredinem facile contraheret: in medio autem scuto erat *Umbo ferreus* paulum protuberans; lorum etiam habebat, quo illud gestarent, quod Græcis *ἀσπιδόρυς* dicitur. Quod autem clypeum sinistra gestarent, hinc conversio ad sinistram dicebatur fieri *ad clypeum* (ἐν ἀσπίδα); conversio opposita,

(f) Vid. omni. Polyb. II. 36. & 37. Veget. I. 12.

(g) Liv. XXVI. 4. (h) Id. XXIV. 34.

(i) Vid. Polyb. VI. 20. ex vers. Casaub. nam Græca corrupta sunt. (k) Varro ap. Non. 18. 2.

(l) Isidor. Orig. XVIII. 14.

(m) Strab. Theb. VII. 276. Sil. Ital. VIII. 602.

(n) Euseb. ad Homer. (o) V. Virg. Æn. III. 537. VIII. 562.

(p) Polyb. VI. 21. (q) Xiphilin. Macrino.

(r) Plin. H. N. XVI. 40. (s) Serv. ad Virg. Æn. X. 784.

(t) Vid. Voss. de Idol. III. 76.

posita, ad hastam (ἐπὶ δόρυ). In equite vero conversio ad sinistram ἐπ' ἐνέαν, ad frenum (u). Secundo habebant Pila (*) (unde Belgica vox Pyl) quæ Romanorum propria tela fuerunt (x): ea erant vel rotunda ea crassitie, ut plane manum implerent (y): vel quadrata ambitu quatuor digitorum, longitudine ligni quatuor cubitorum; cui ferrum hamatum (ne facile telum revelli posset) paris fere longitudinis firmissime adnectebatur (z); sed ita, ut pars ejus dimidia ligno esset adfixa, mucro vero exstaret cubiti unius & dimidii, adeo ut totius pili longitudo esset cubitorum quinque cum dimidio (a): crassities ferri, ubi ligno committebatur, erat digiti unius & dimidii, unde patet gravissimum omnino fuisse (b), ita ut jactu omnia perforaret (c); unde *lentum* etiam a gravitate dicitur. Pila ὀστροῦς Græci dixerunt. Sed aliquando etiam leviora tela habuerunt venabulis, sive *sebutis* (vel *sibinis*) fere similia (d). Tertio *Galeam* gestabant ex ære, aut alio metallo, vultu tamen aperto: (unde vox Julii Cæsaris in prælio *Pharsalico*, *Miles faciem feri* (e)) hæc apice plumeo & crista ex tribus pennis puniceis erectis (f), vel aliquando juba equina constante (g) erat insignis. Cives ex prima classe induti erant *lorica*: ea autem facta erat e laminis, vel catenulis; & tum dicebatur *hamata* (h); vel etiam fiebat e squamis, aut iaminis ferreis (i), quæ plane honestiorum erat, & toti corpori maxime apta, quam graphice describit *Heliodorus Æthiopicorum* l. IX. circa medium. Plerique vero pro lorica habebant duntaxat *pectorale*, sive *laminam æream duodecim digitos latam* (k). Hæc autem, scutum, galea, lorica auro & argento ornata (l), & variis figuris calata fuerunt. Unde ea testa gerebant, nisi in prælio, aut pompa (m). O-

L 2

creas

- (u) Vid. *Polyæn. Strat.* l. IV. cap. III. §. 17. 21.
 (*) *Lucan.* l. 7. (x) *Serv. ad Virg. Æn.* VII. 664.
 (y) *Dion. Hal.* V. 46. (z) *App. Al. in Celticis*.
 (a) *Vid. Sil. Italic.* XIII. 308. (b) *Flor.* II. 7.
 (c) *Tibull. ad Messal.* 50.
 (d) *Suid.* V. Ζιβύν (v. et. *Etymol. Vossii* V. *Sibyna*.)
 (e) *Flor.* IV. 2. (f) *Virg. Æn.* IX. 50.
 (g) *Id.* X. 865. *Vid. & Serv. ad Æn.* II. 391. & 412.
 (h) *Id.* *Æn.* III. 467. (i) *Id.* *Æn.* XI. 487. *Claud. in Russ.*
 II. 357. (k) *Polyb.* VI. 21.
 (l) *Cic. in Verr.* IV. 49. *Juven.* XI. 103. *segg.*
 (m) *Cæs. B. G.* II. 21. *Flut. Lucull.* p. m. 512.

creas habuerunt aliquando in alterutro (n), aliquando in utroque crure. Vulgo etiam pestarunt *caligas*, unde etiam *caliga* pro *militia* ponitur (o); & *caligati* pro *militibus*, & quidem *gregariis* (p): (qui etiam *clavis* eas suffixas habebant (q)) atque inde etiam Cajo Imperatori *Caligule* cognomen fuit, quod scilicet in castris inter *milites caligatos* educatus fuerat (r).

§. III. De Armis Equitum.

Equites olim quidem veste tantum succincti fuerunt, quo facilius equos conscenderent, (non enim *flavedas*, sive *subjices ephippiarios*, ut eos vocat *Budaus in comment. ling. Gr. n. m.* 541. *segg.* habebant (s), ut nec *ephippia*, nisi forte vestem aliquam stragulam (t)) hastas graciles, & scuta e solo corio ferentes. Postea *Græcanicis armis* usi sunt, nempe *gladio longiore*, *conto*, sive *hasta grandi*; (*) tum *galea*, *scuto*, & *lorica*: aliquando etiam *jaculis* fuerunt armati.

§. IV. De Poliorceticis.

Arma, sive *machine* potius, in *oppugnationibus urbium maxime usitata* fuerunt varia; ut *Testudo*, cujus usus etiam fuit in præliis (u), cum scutis supra caput elatis, & arctissime junctis muro succedebant primis altioribus, & ordine paulatim decrescente, cujus elegantissima descriptio est apud *Livium XLIV. c. 9.* Usitatus vero *Testudo* significat *Macchinam ligneam*, quæ murum subruentes tegebat (x). *Crates*, *Vinea*, *Plutei* (y) *machinæ* erant, quæ paulatim urbi obsessæ admotæ milites ad eam accedentes tegebant, unde *subrepere* dicuntur (z), *Turres* (lineas, quæ *phale* seu *phala* dicebantur (**)) adhibebant plerumque mobiles (a), quæ aliquando
rotu-

(n) *Liv. IX. 40. Veget. I. 20.*

(o) *Sen. de brev. vit. 17. & de ben. V. 16. Plin. H. N. VIII. 43.*

(p) *Juv. III. 58. (q) Id. XVI. 24.*

(r) *Just. ejus vita 9. (s) V. Lips. de Milit. Rom. III. 7.*

(t) *Varro ap. Non. p. m. 138. Cæs. B. G. IV. 12.*

(*) (Ex I. Edit. addimus: *Joseph. de B. Jud. III. 6.*)

(u) *Lucan. III. 474. (z) Liv. XXXIV. 29.*

(y) *Lucan. III. 487. seq. (2) Id. II. 305.*

(**) (Plaut. *Mosell. II. 1. 10. Vide Veget. III. 12. & ad hunc Siquet. p. 377.*) (a) *Id. III. 438.*

rotulis erant impostæ, & pluribus tabulatis constructæ. *Ariete* ex firma trabe fergo prominente (b) facto muros quatiebant; qui erat vel simplex, vel alteri trabi appensus (c), ut vi majore, conatu leviori libraretur; ejusque vis erat maxima (d): unde civitati obsessa aliquando promittebatur salus, si deditionem fecisset, prius quam aries muris esset adnotus: plane ut hodie de majoribus tormentis obtinet (e). *Catapularum*, & *Balistarum* vis maxime consistebat in nervis (f): illis jacula grandiora, Balistis taxa ingentia (g), faces ardentes, aliaque mittebant (h); licet postea has voces confuderint. Qui autem hastas aut lapides tormentis excutiebant, *libratores* sunt dicti (i). His tormentis etiam, ut hodie ad aditus castrorum, aut urbium a vi hostili defendendos utebantur (k).

CAPUT IV.

De Acie.

§. I.

De Ordinaria Aciei Forma:

Aciei forma ordinaria erat, ut primi pugnam lacerarent *Velites*, qui stabant, vel ante justam Aciem (a), vel in intervallis manipulorum (b), vel ad utrumque cornu. Inde pugnant *Hastati* (c); quod si illi pellerent hostem non potuissent, vel ipsi pellerentur, recipiebant se in intervalla *Principum* (d); vel post eos, si plane fessi essent. Si apud Principes quoque minus prospere pugnatum esset, illi sensim a prima Acie ad *Triarios* referabantur, juxta quos etiam videntur fuisse *Extraordinarii* sociorum, & *Evocati*. Tunc hi simul exurgentes (sedebant enim, unde *subsidia* (e) dicuntur, & in Glossariis Græcis *ἐκδοποι* pro *triariis*) pugnam restaurabant (f); & inde rem aliquam ad

L 3

tria-

(b) *Proper.* IV. XI. 13.(c) *Lucan.* III. 450.(d) *Ioseph.* de bell. Jud. III. 15.(e) *Cæs.* de B. G. II. 31.(f) *Ovid.* *Metam.* VIII. 357.(g) *Lucan.* III. 489.(h) *Id.* II. 685.(i) *Tac.* *Annal.* II. 20.(k) *Cæs.* B. C. I. 2. *Tacit.* *Hist.* III. 23.(a) *Liv.* XXXVIII. 21.(b) *Id.* XXX. 33.(c) *Vid.* *lib.* 2.(d) *Id.* VIII. 2.(e) *Fest.* in fragm. *hujus* V.(f) *Dion.* *Hal.* V. 15. f.

triarios rediisse, quum in aliqua re laboratur, proverbio increbuit (g). Hæc omnia fiebant beneficio *Viarum*, quæ erant inter manipulos in quincuncem dispositos (h); erantque vel *transverse* inter genera, hastatos scilicet, principes & triarios; vel *directæ*, inter partes nempe, sive manipulos. Græce autem, qui se in eadem serie sequentes profunditatem Aciei efficiunt *ἐπιστάται* vocantur, & dicuntur *ἐπιστάται*. *Παραστάται* sunt, qui ad latus aliorum stantes Aciei longitudinem efficiunt: & hi dicuntur *Ζυγῆν* (i). Equites aliquando a tergo Aciei pedesiris fuerunt positi, unde per vias directas subito emitti poterant (k); sed plerumque tamen in cornibus ita, ut in altero cornu socii, in altero cives cum Extraordinariis sociorum essent. *Socii pedites* ad latera legionum plerumque fuerunt dispositi (l). Inter Triarios & Principes (m) intervallo majore ordinarius Imperatori locus erat (n), ut inde, quippe e media Acie, mandata ejus quaquaversus facilius perferri possent. Juxta eum stabant Legatorum quidam, Tribuni (o), Præfecti, & Evocatorum præcipui; qui etiam quandoque inter manipulos erant dispersi (p), ut reliquis animum adderent, vel ordines ducerent. Quisque autem locum, ubi in Acie stare deberet, ita notum habebat, ut necessitate urgente sine duce eam fruuere possent (q). Et hæc de ordinaria Aciei forma dicta sufficiant. Pro re nata vero etiam diversæ acierum formæ fuerunt, ut quæ struebatur in modum *Cunei* (r), cui contraria fuit *Forceps*; tum *Turris*, *Lazterculum*, *Serra* &c. (s). Gregariis militibus a suis centurionibus certus ordo (t) pro eorum judicio juxta vires cujusque fuit assignatus, quem ordinem qui vel uno passu deseruisset, gravi pœna (u), & plerumque quidem morte multabatur: in agmine vero, qui longius, quam ut tubæ sonitum exaudire posset, excefferat, pro desertore habebatur (x); quæ leges licet duræ, utilissimæ tamen fuerunt.

§. II.

(g) Liv. VIII. 8. (h) Vid. Virg. Georg. II. 279. seq.

(i) Vid. Cassaub. ad Polyæn. II. 11.

(k) Liv. X. 5. (l) Id. XXXVII. 39.

(m) Vid. Virg. Æn. IX. 28. (n) Vid. Sall. Catil. 50.

(o) Vid. Tac. Hist. II. 80. (p) Cass. de bell. civ. III. 88.

(q) Liv. IX. 31. (r) Veget. I. 26. & III. 19.

(s) Gell. X. 6. (t) Vid. Liv. IX. 11.

(u) Liv. Epist. 59. (x) Appian. Punic. p. 16. ed. Tallii.

§. II. De Signis.

Signa, quæ in suis quæque manipulis erant disposita, olim nihil aliud fuerunt, quam *manipulus fæni*, unde *manipulo* nomen (*y*). Postea usi sunt ligneolo transverso hastæ adfixo, supra quod ordinarie *manus* figura eminebat; eique orbiculi quidam erant subiecti, in quibus imagines Deorum, & postea etiam Principum conspiciebantur (*z*); quemadmodum hoc ex nummis, aliisque veterum monumentis perspicuum est (*a*). Et procedentibus temporibus argentea fuerunt; unde a Quæstoribus in ærario servabantur (*b*). Totius legionis signum erat *Aquila aurea* (*c*); (utique post tempora Marii (*d*); antea enim *Lupo*, *Minotauo*, *Equo*, *Aspro* pro signis utebantur) quæ expansis alis super hastam stabat (*e*) in primo manipulo Triariorum, sive apud primum pilum: postea rursus Dracones (*f*), aliaque animalia pro signis adhibuerunt. Equites habuerunt *vexilla*, sive *Flammulas* (*g*) fere hodiernis nostrorum equitum similes; quibus nomen Imperatoris aureis literis erat intextum (*h*). Hæc omnia signa sacra erant (*i*), (unde Cvidius *Fast. V. vers. 585. signa vocat decus belli*) & Deorum fere loco colebantur (*k*), mortis poena in milites, qui ea amisissent, constituta (*l*): quemadmodum etiam milites ob ea violata severissime puniebantur (*m*). Itaque τὸ βδελύγμα τῆς ἐρημώσεως, abominatio vastatrix, ut vertit Beza *Matthæi XXIV. 15.* hunc signorum cultum multis denotare videtur. Et hinc est quod legimus, ea urgente periculo aliquando in hostilem aciem fuisse coniecta (*n*), ut & poenæ metu, & pudore inde repeterentur. Imo ob hanc signorum religionem præcipuo signo, quod *labarum* eo ævo dicebatur,

L 4

Con-

(y) *Ovid. Fast. III. 117.* (z) *V. Svet. Tib. 48. & Cajo 14.*

(a) *Herodian. II. 6.* (b) *Liv. III. 59.*

(c) *Lucan. I. 7.* (d) *Plin. H. N. X. 4.*

(e) *V. Tac. Ann. XV. 29.* (f) *Claud. de VI. Honor. Conf. 566.*

(g) *Veget. II. 1.* (h) *Svet. Vesp. 6.*

(i) *Dion. Hal. VI. 45. omn. & X. 1. Cic. Catil. II. 8.*

(k) *Tacit. Ann. II. 17. Herodian. IV. 4.*

(l) *Liv. II. 59.*

(m) *L. 7. §. ult. ff. ad l. Jul. Maj. V. Cl. Best. de rei. e-*

mend. leg. 17.

(n) *Dion. Halic. VIII. 65.*

Constantinus literas initiales nominis CHRISTI inscribi iussit (o).

§. III. De iis, quæ proxime pugnam precedebant.

Ante pugnam utili instituto Imperator in suggestu ex cespitibus (p) plerumque facto stans, (hoc autem Tribunal dicitur; nam ita vocatur quævis altitudo manu hominum ex cespitibus, vel simili materia structa (q)) in eo, inquam, stans exercitum alloquebatur; milites vero vel clamore (r), vel dextris sublati (s), vel denique scuta hastis percussientes (t) alacritatem suam testabantur: quemadmodum silentium e contrario pro signo timoris habebatur (u). Multi etiam hoc tempore testamenta sua condebant, quæ in procinctu facta dicuntur (*); Græci διατάξεις ἀρπάζειν, testamenta non scripta, sive nuncupativa vocant (**). Inde omnia signa pariter classicum canebant (x); (ὁ νόμος τοῦ πολεμικοῦ ἐστὶν παῖνον (y)) quod fiebat, vel Tubis, quæ erant directæ (z); vel Lituis, qui leviter erant inflexi (a); vel denique Cornibus plane incurvis; quibus fere similes, sed minores, erant Buccinæ (b). Et hæc omnia signa erant ex ære (c), unde Eneatores, qui ea inflabant, sunt dicti (d). Tympana vero nostris similia Romani (milites) non habuerunt. (Sed ea Gallorum Cybeles & luxuriæ instrumenta fuerunt. Plaut. Truc. II. 7. 49. Suet. Aug. 68. Justin. XXX. 1. 9.) Cum jam ad hostem ventum esset, clamor quidam inconditus tollebatur ad hostium terrorem (e), & sui incitamentum, qui posteriore ævo Barritus est dictus (f), ex cuius alacritate

(o) Vid. numm. ap. Patin. de numm. Imp. R. ex ære Oro. p. 178. &c. (p) Facit eo Lucan. V. 374.

(q) Vid. Plin. H. N. XVI. 1. de patria nostræ, vel regionibus vicinis loquentem. (r) Liv. XXX. 34.

(s) Lucan. I. 386. seq. (t) Amm. Mar. XX. 5.

(u) Lucan. II. 594. seq. (v) Gell. XV. 27.

(*) Plus. Coriol. p. m. 217.

(x) Veget. II. 22.

(y) Dion. Hal. IX. 11. (z) Ovid. Metam. I. 98.

(a) Vid. Senec. Œd. 714.

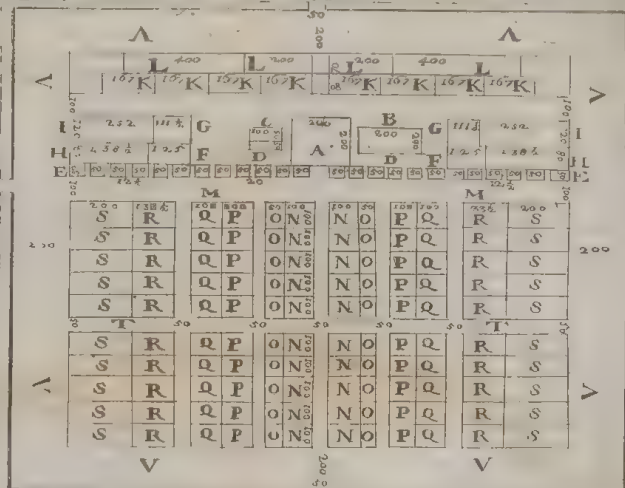
(b) Propert. IV. IV. 60. Ovid. Metam. R. 375.

(c) Vid. Virg. Æn. VI. 165. (d) Suet. Jul. 77.

(e) Cæs. de B. C. III. 91. (f) Veget. III. 28.

BIBLIOTHECA
MUSEI
HISTORICO-NATURALIS
MUSEI

TABULA ET FORMA CASTRORUM

- A Praetorium.
- B Questorium.
- C Legati duo.
- D Tribuni.
- E Praefecti Socium.
- F Evocati equites.
- G Ablecti pedites.
- H Evocati pedites.
- I Ablecti pedites.
- J Extraordinary equites.
- K Extraordinary pedites.
- L Principia.
- M Equites Romani.
- N Triarii legg.
- O Principes legg.
- P Hastati Socj.
- Q Equites Socj.
- R Pedites Socj.
- S Quintana.
- T Spatium ad vallum.
- U Porta Praet.
- V Porta Ducum.
- W Porta Princip.
- X dextra.
- Y Porta Princip.
- Z Sinistra.

critate de eventu pugnae ſape judicabant (g) ; & ad eam demonſtrandam etiam denuo haſtis ſcuta percutiebant (h) . Signum præterea pugnae erat Tunica rubra in Prætorio extenſa (i) , (*vexillum* propriè dicebatur (*) .)

CAPUT V.

De Caſtris, & Diſciplina Militari.

§. I. De Caſtris, & primo de ſuperiore eorum parte.

Diſciplinæ Militaris ſedes fuerunt *Caſtra* , ſine quibus nullam noctem agebant exercitus Romani (a) . Nec unquam fere prælium committebant, niſi antea *Caſtra* , quo receptus eſſet victis, muniviffent (b) . Ea apud Romanos ſemper fere uniformia fuerunt & quadrata ; ſed aliquando *Æſtiva* , aliquando *Hiberna* . *Æſtiva* rurfus erant , vel in unam tantum noctem , & tum dicebantur *Manſiones* (c) ; (poſteriore certe ævo) vel in plures, quæ *Stativa* (ſubaudi, *Caſtra*) appellantur (d) . *Hiberna* caſtra accuratius omnibus rebus erant inſtructa , (unde *ædificare hiberna* dicitur apud Livium XXVI. c. 1.) ut armamentario, fabrica, valetudinario, &c. ac ejuſmodi *Caſtra* pluribus urbibus hodie exſtantibus originem dedere ; ut *Veteribus* , quæ hodie *Santon* dicuntur, *Coloniæ Ubiorum*, *Paſſavio* , aliſque ; & in noſtra vicina pago multis urbibus illuſtriori *Alphen* , ubi *Alphens* quondam caſtra fuiſſe dicuntur. Nec florente demum Republica hoc obtinuit ; verum jam tempore Tarquinii Superbi in formam fere urbium *Hiberna* ſtruebant (e) .

L 5

Ca-

(g) Liv. IV. 37. Appian *Pontic.* 148.

(h) Amm. Marc. XIV. 2.

(i) Plut. *Fabio Max.* p. m. 182. & alibi *Cæſ. B. G. II.* 20.ad Tac. *Ann.* I. 39. quamquam ipſum locum male exponit.)(*) (De formula militati : *Vir Virum legiſt V. Torrens.* ad Suet. Aug. 15. it. *Saliner.* & *Savil.* ad Tacit. *Hiſt.* I. 18. At Virg. XI. *Æn.* 632. aliter multo exponendus. V. Pier.)(a) *Viſ. omni.* Liv. XLIV. 39. (b) *Viſ. Cæſ. B. G. V.* 9.

ſin. 16. VIII. 9. 15. &c. Liv. XXXVII. 12.

(c) *Lamprid. Alex. Sev.* 45. (d) Liv. I. 37. XXIII. 30.XXXVII. 18. & 33. (e) *Dion. Halic.* IV. 63.

Castris hibernis subiecta erant *Procestria* (f); ubi li-
xæ, calones, similique sortis homines manebant.

Forma castrorum erat, qualis in tabula hic jun-
cta ex Lipsio eam delineari curavimus; ubi vide-
mus ea latiore via in duas partes fuisse distincta,
in *Superiorem* nempe, & *Inferiorem*. In Superiore
castrorum parte primo erat *Prætorium*, A, sive *Tabernaculum Imperatoris*, & circa illud area laxa &
quadrata ad ejus comitatum, contubernales, impe-
dimenta, &c. recipienda: fuit autem hoc Prætori-
um in medio Ducum & militum præcipuorum. Ad
Prætorii dextrum latus & dimidia ejus magnitudi-
ne fuit *Quæstorium*, (quod tamen ante Polybii æ-
tatem ad portam decumanam fuisse videtur (g))
B, ad sinistram vero *Legatorum tabernacula*, C. An-
te hæc omnia erat forum rebus venalibus, conven-
tibus, legationibus audiendis inserviens. *Tribuni*
collocati erant post Prætorium ab utraque parte
sex, via intermedia, quæ ad legiones duceret; ita
ut quisque ordo suam legionem spectaret, D. Juxta
hos eadem linea versus exteriora castrorum tende-
bant *Præfecti sociorum* ab utraque parte sex, itidem
ex adverso alarum suarum, E. In hac Castrorum
parte etiam erant *Evocati*, F, H, tum sociorum
equitum & peditum *Ablecti*, G, I, & *Extraordinari-
ri*, K, L. Et hæc superior pars Castrorum fuit.

§. II. De Inferiore parte Castrorum.

Inferior pars Castrorum rursus in duas alias par-
tes erat divisa via intermedia, ad quam utrimque
tendebant *Equites legionum* N, post hos in eadem
area *Triarii* O, mox via interjecta *Principes*, P,
& *Hastati*, Q, & demum rursus via eos dirimen-
te, *Equites*, R, & *Pedites sociorum*, S, *Velites* ad
vallum, quod Castra ambit, videntur resecti, V.
Tentoria militum fere fuerunt ex corio, vel *pellibus*
(unde *sub pellibus hyemare* dicitur apud Flo-
rum l. c. 12.) *funibus extensa*, unde illis nomen;
sed in Hibernis forte etiam asseres fuerunt adhibiti.
In quoque tentorio tendebant *decem* milites
cum suo *Decano*, (ut *Vegetii* tempore dicebatur)
quod proprie *Contubernium* dictum est (h).

§. III.

(f) Fest. hæc V. Vid. Tac. Hist. IV. 22.

(g) Liv. X. 32. f. XXXIV. 47.

(h) Cæs. B. C. III. 76. Veget. II. 2.

§. III. De aliis Castrorum partibus.

Castris Vallum erat circumjectum, (vallum jaccere proprie dicebant Latini (i)) quod undique ducentos pedes a tentoriis distabat; cujus intervalli varius erat usus. Constabat hoc vallum ex aggere (k) & fudibus, quæ superne erant acutæ, & in ramos divisæ (l), ac Valli masculino genere dicebantur; licet hoc perpetuum tamen sit (m). Tales vallos quisque miles tres, quatuor, vel plures (n) ferre erat solitus (o), eoque graphice describit Livius XXXIII. c. 5. Altum erat vallum plerumque pedes tres, vel quatuor (p), nisi vicinus hostis immineret; tum enim altius illud extruebant. Vallo prætendebatur Fossæ, plerumque novem pedes alta, & duodecim lata (q). Portæ Castrorum erant quatuor; prima Prætoria (Xa) hosti plerumque obversa, quæ etiam Extraordinaria dicitur (r); eique opposita fuit Decumana (s) (Xb) ab hoste averfa (t), a decimis cohortibus dicta, quæ juxta illam portam tendebant: a lateribus duæ portæ Principales erant (Xc Xd) dictæ a Principiis (u); de quibus mox agemus. Viæ in castris erant tres Transversæ, quinque Directæ: illarum prima erat supra Prætorium; ultima medias cohortes secabat, Quintana dicta a quintis cohortibus (*): media vero via Principia dicebatur, (Gr. τὰ ἀρχαία (**)) eratque celeberrimus & sacratissimus Castrorum locus: ibi enim a Tribunis jus dicebatur (x); ibi aræ, numina (y), imagines Principum (z), & præcipua legionum signa stabant (a); ibi jurabatur (b), supplicia peragebantur (c), &c. ibique ergo, tanquam (d) loco sancto, pecunia a militibus deposita custodiebatur. Castrorum Consularium ambitus erat circiter milliarius unius cum dimidio. Hæc omnia opera ab ipsis militibus (e) struebantur

L 6

tur

- (i) Liv. III. 25. (k) Virg. Æn. VII. 109.
 (l) Id. Georg. II. 25. (m) V. Cæf. de B. C. III. 63.
 (n) Liv. III. 27. Id. ep. 17. (o) V. Hor. Epod. IX. 13.
 (p) Veget. I. 24. (q) Vid. Tibull. IV. 1. 83.
 (r) Liv. III. 27. (s) Vid. Fest. v. Prætoria porta.
 (t) Vid. Liv. III. 4. (u) Vid. Fest. v. Principales.
 (*) Vid. Lips. de Mil. Rom. V. 4. (z) Liv. XXVIII. 24.
 (**) Plur. Galba p. m. 1017. F.
 (y) Tac. Ann. IV. 1. (z) Ibid. XV. 25. & ibi Lips.
 (a) Ibid. I. 39. (b) Tac. Ann. I. 13. (c) Suet. Oth. 2.
 (d) Id. Dom. 7. Veget. II. 20. (e) Juu. VIII. 247.

tur sed cura & inspectione Tribunorum, nisi si qui *immores* essent, quod vel ob dignitatem consequerentur, ut Tribuni, Centuriones, Equites (f) & Evocati (g); vel beneficio Imperatoris concessum est: sed hoc postea a Centurionibus emi coeptum militiam Romanam perdidit (h); & demum tota hæc Castra muniendi ratio posterioribus temporibus, cum desidia & luxus dominarentur, desit.

§. IV. De Muniis Militaribus.

Disciplina Militaris constat *Muniis*, *Exercitiis*, & *Legibus*. Inter *Munia* primo loco sunt *Ministeria*; secundo, *Excubie*; tertio, *Vigilie*. Primo loco dixi fuisse *Ministeria*: positus enim castris Tribuni ex hastatis & principibus duos eligebant, qui principia curarent, ut munda essent: ex reliquis octodecim manipulis singuli Tribuni tres sortiebantur (i), qui tentorio statuendo aliisque ministeriis, ut aquandi, pabulandi, lignandi & similibus essent intenti (k).

Secundo: Ex illis porro tribus manipulis duas *Excubias* quaternorum virorum tum ad dignitatem, tum ad commoditatem Tribuni habuisse videntur (l); quemadmodum etiam Quæstor & Legati suas excubias habuerunt. Triarii vero per excubias equitibus, quibus a tergo tendebant, ministrabant, & equos eorum curabant. Apud Imperatorem quotidie unus manipulus excubabat, & turma equitum, ut ex *Sallustio* colligo (m). Et hæc omnia de Sociis eodem modo sunt intelligenda. Ad singulos portas ordinario una cohors cum turma equitum stationem habuit (n), qui ex instituto *Pauli Æmili* circa meridiem mutabatur (o).

Tertium *Munus* militare fuit *Vigiliarum*: in quibus consideranda veniunt primo, *Tessera*; secundo, ipse *Vigiliæ*; tertio, *Circuitio*. Quod primum attinet: ex quoque decimo signo unus eligebatur, quem *Tesserarium* vocabant (p): hic sole inclinante a Tribuno excubitore *resseram*, sive *tabellam ligneam* accipiebat, cui iussu Imperatoris.

(f) Front. Strat. IV. 1. 77. (g) Tac. Ann. I. 36.

(h) Vid. cxxx. cxxx. Hist. I. 45.

(i) Polyb. VI. 31. (l) Veget. III. 8.

(k) Facit eo Lamp. Alex. Sev. 12. (m) Jug. 61.

(n) Cæs. de bell. civ. I. 43. (o) Liv. XLIV. 33.

(p) Vid. Tacit. Hist. I. 25. Plin. Gih. p. 175. E.

toris verba unum, vel plura erant inscripta (q), (exempli gratia, prælio *Philippensi* Apollo a Cæsare & Antonio signo datus fuit (r)) iisque etiam mandata quædam per exercitum fuerunt distributa (s): & quovis tempore diei etiam per tesseras mandata edebantur (t). Hanc ad suum signum regressus tesserarius proximi signi duci testibus præsentibus tradebat: ille rursus sequenti, atque ita deinceps; ita, ut ante solis occasum ad Tribunum omnes essent relatæ (u), qui statim ex inscriptione quadam peculiari (quæ singulas partes exercitus, hastatos puta, principes, triarios & equites, notabat) cognoscere poterat, cuius partis tessera non esset perlata: neque id negari poterat testibus, ut in re capitali, adhibitis (v). Secundo: *Vigilia* singulæ constabant, ut excubiæ, ex quatuor militibus, (quod perpetuum fuisse videtur (vv)) earumque numerus apud Imperatorem & Tribunos idem erat, qui excubiarum; quemadmodum etiam per singulos manipulos singulæ vigiliæ erant dispositæ: apud Quæstorem ternæ, apud Legatos binæ vigiliæ constituebantur. Exteriorem ambitum castrorum tuebantur Velites, quorum etiam decuriæ erant in singulis portis, quanquam his quoque alii iuncti fuisse videntur (x): imo, si castra hostis in propinquo haberet, noctu quoque ante castra excubabant, unde *Procubitores* sunt dicti (y). Non autem omnes simul vigilarunt, sed nocte in quatuor vigiliis ope clepsydram divisa (z) unus ex quaque vigilia divisis vicibus vere vigili perstabat (a); reliqui juxta accubabant: accipiebant autem omnes a Tribuno tesseram diversam a priore, qua dignoscebatur quota quis vigilia, & ex quo manipulo miles munus fecisset: exempli gratia, H. I. V. I. hoc est, *hastatus manipuli primi vigilia prima*. Tertio, hic etiam memoranda venit *Circuitio*, (Græcis ἐποδεία, *circuitus* ἐποδεία, & ipsa actio ἐποδεία (b)) quæ mandata erat quatuor plerumque equitibus (c) ex quaque legione, quos turma ordinis præbebant. Hi vigili-

(q) Suet. Claud. 42.

(r) Val. Max. I. 5. 7.

(s) Liv. VII. 31. XXVIII. 34.

(t) Liv. IX. 32.

(u) Vid. Suet. Theb. VII. 27.

(v) Polyb. VI. 34.

(vv) Joan. XIX. 21. Lucan. in Aff. XII. 4.

(x) Vid. Veget. III. 8.

(y) Caro ap. Fest. eo V.

(z) Vid. Lucan. V. 106.

(a) Vid. Veget. III. 8.

(b) Polyb. VI. 31. segg.

(c) Liv. XXII. 1.

gillas inter se fortiebantur, & ad primum pilum accubabant, cujus Centurio ad quamque vigiliam signum buccina dari (d), & tempora clepsydra æqualiter dividi curabat. Initio vigiliarum, cum *Pretorium dimitteretur* (e) (ita dicebatur multitudo hominum ad tabernaculum Imperatoris convenientium (f)) omnia signa pariter canebant (g); & suo tempore, qui primam vigiliam fortitus erat (ex 1. *Etir.* eam amicis aliquot stipatus obibat), & a vigilantibus quidem tesseralam capiebat; dormientem vero, aut loci desertorem si quem invenisset, proximos attestatus abibat. Prima luce quisque Circulator ad Tribunum, cujus eo die imperium erat, tesseras deferebat: quod si qua deesset, nocens quærebatur, & inventus morte plestebatur. Eodem circiter tempore Decuriones omnes & Centuriones cum suis Tribunis (h) Imperatorem salutabant, (quod ad dignitatem & reverentiam imperantibus conciliandam utilissimum) qui tum mandata Tribunis dabat; illi Centurionibus, Centuriones militibus. De Sociis hic idem dicendum videtur, quod de civibus.

§. V. De Exercitiis Militaribus.

Alter pars Disciplina militaris constitit *Exercitiis*, a quibus ipse *Exercitus* est dictus, quod *exercitando* fiat melior (i): eaque fuerunt vel *Oneris*, vel *Operis*, vel *Armorum*. *Onera* militum fuerunt majora, quam quis facile credere possit (k): ferebant enim *Cibum* (l), *Utensilia*, *Vallos*, & *Arma* (m). *Cibum* plerumque ferebant dimidiati mensis, vel ultra (n); qui olim fere in solo frumento consistebat, quod, cum eo uti vellent, pinsebant, vel molis frangebant (o): at sequenti ævo etiam panem *bis coctum*, sive *buccellatum* ferebant (p); quod utilius erat, quia levius. *Utensilia* militum erant terra, corbis, rutrum, securis ad muniendum; falx & lorum ad pabulandum; catena; olla ad cibum

(d) *Propert.* IV. IV. 63. *Liv.* VII. 35. *Sall.* Jug. 69.
 (e) *V. Prop.* HL. 3. 41. (f) *Liv.* XXI. 54. V. & Cl. *Paviz.* de *Pres.* Diff. 1. §. 17. Diff. 11. §. 2. (g) *Liv.* XXX. 5. *Polyp.* XIV. p. 946. ed. Gron. (h) *Joseph.* de *bell. Jud.* III. 6.
 (i) *Varro* de *L. L.* IV. 16. & l. 1. §. 1. ff. de *testam. mil.*
 (k) *V. Virg.* Georg. III. 346. seqq. *Hor.* Serm. II. V. 10.
 (l) *Liv.* III. 29. (m) *Horat.* Epod. IX. 13.
 (n) *Liv.* Epis. 37. (o) *Vid.* *Liv.* XXVIII. 45.
 (p) *Anna. Marc.* XVII. 2. & ibi *Lindemb.*

bum coquendum (q). *Vallos* plerumque tres, aut quatuor ferebant; aliquando plures (r). *Arma* vero milites Romani non onus, sed quasi *membra* sua esse censebant (s); & tamen ita onusti stupendum quandoque iter conficiebant, & sæpe quinque horis viginti millia passuum (t) confecisse leguntur, quod longo usu doctore discebant: *calones* enim, sive *servos militares* non nisi digniores habebant (u); a quibus diversi fuerunt *lixa*, qui quaestus tantum causa castra sequebantur (v). Jumenta etiam erant quædam; sed non multa (vv): eaque erant vel publica, quæ tentoria, molas, similiaque ferrent; vel digniorum quorundam pecularia: nam vehiculis raro sunt usi, quia magis impediunt.

§. VI. De Agmine.

Incedebant compositi in *Agmen*, quod ad classificum instituebatur; & cum primum quidem signum (quando *vasa conclamari* dicebantur (x)) datum esset, cuncti tabernacula detendebant, & sarcinas componebant (quod erat *colligere vasa*): ad secundum signum jumentis sarcinas imponebant: ad tertium denique primi procedere incipiebant (y), qui erant Extraordinarii; quos sequebantur Socii dextri cornu cum suis impedimentis. Post hos incedebant prima & secunda Legio, & denique Socii alterius cornu, singuli cum suis impedimentis ita; ut Agminis forma eadem fere, quæ Castrorum esset, & *Castra jure consistens Agmen*; Agmen vero *ambulans Acies* dici posset (z). Equites vero interdum a latere, interdum a tergo incedebant; & hoc agmen *Quadratum* dicitur; *Pilatum* vero agmen (πικλιν τῆς λόγῃς pro *densare cohortes* dicunt Græci (a)) erat, quando, si periculum propinquum imminere crederetur (b), acie instructa procedebant, jumentis cujusque generis militum ei præpositis (c); ita ut, si subito pugnandum esset, jumentis se tantum evolvere tenerentur. Velites a fron-

(q) Joseph. l. prox. d. (r) Liv. III. 27. & epit. 57.

(s) Cic. Tuscul. II. 16. p. m. 250 (t) Veger. I. 9. omnino.

(u) Vid. Sall. Jug. 45. (v) Tacit. Ann. II. 62.

(vv) Sall. d. l. (x) Cas. B. C. l. 55. (V. Brisson. de Form. p. 148.) (y) Vid. Joseph. de bell. Jud. III. 6.

(z) Schel. in Polyb. 1290. T. X. Thef. Græv.

(a) Dion. Hist. IX. 68. (b) Vid. Sall. Jug. 100.

(c) V. Varr. citatum a Scal. ad Fest. V. Compilare.

fronte plerumque videntur constitui. Imperator (iuxta quem ordinarie Evocati & Ablecti fuerunt) vel in medio castrorum, vel, ubi res ejus præsentiam desiderare videbatur, variabatur (e). Cum prope locum castris destinatum venissent, Tribuni & Centuriones cum *Metatoribus* (f) præmittebantur, qui locum aptum castris eligerent, eaque metarentur eo modo, quem jam descripsimus; *metari* enim nihil aliud est quam *suis finibus & metis locum aliquem secare* (g). Vexilla autem quatuor suis quæque locis, & hastæ in singulis *stipulis* (ita dicuntur ordines in longitudinem ducti; ut qui in latitudinem ducuntur, *scutina* (h)) deponebantur, ita ut milites tanquam in urbem sibi notam & ordinatissimam ingrederentur; præsertim quia Castra, ut diximus, fere semper uniformia erant.

§. VII. De Exercitiis Operis.

Exercitia Operis quoque stupenda fuerunt in obfidionibus urbium, aliisque occasionibus, ut in vallibus struendis, fossis ducendis, &c. adhibita (i). Quin in pace etiam, vel per otium perire & assæbre opera quædam struebant, ut vias, basilicas, &c. (k) imo tota oppida: (ut de *Lugduno* nobili illa Galliarum urbe testatur *Dio Cassius* (l)) & inde hodieque apud nos supersunt *fossæ Drusianæ* & *Corbulonis*; quarum illa hodie nobis de *Yssel*, hæc de *Vliet*, vocatur, quæ a *Leida* urbe ad *cataram*, ut vocant, *Maaslandiam*, sive ad ipsum fere *Mosæ fluvium* ostium extenditur: in *Britannia* vero reliquæ *valli Severi* *Scotiam* ab *Anglia* separantes etiam hodie conspiciuntur; ut omittam vias illas celeberrimas, de quibus prolixius agendi hic locus non datur. Nec tamen in ipsis legionibus tot erant fabri, ut hæc omnia perficere potuissent; sed milites ipsi longo usu hoc opus erant docti (m): licet aliqui tamen fabri iis fuerint admixti, quibus præerat *Præfectus fabrorum* (n).

§. VIII.

(d) *Sall. Catil.* 59. (e) *Id. Jug.* 41. *omnin.*
 (f) *Veg.* II. 7. (g) *Vid. Ovid. Fast.* I. 306.
 (h) *Hygin. de Castram. init. T. X. Ant. R. Grav.*
 (i) *Lucan. VI.* 38. *segg.*
 (k) *Tac. Hist. II.* 67. *Vopis. Probo* 4.
 (l) *L. XLVI. voss. fin.*
 (m) *Tac. Hist. IV.* 30. (n) *Veg.* II. 17.

§. VIII. De Exercitiis Armorum.

Tertium denique *Exercitii* genus fuit *Armorum*; quod tam pacis, quam belli tempore quotidie fiebat (o); & absque ulla exceptione ab omnibus; a veteranis vero semel (p). Imo ipsi Duces & Imperatores, ut Scipio (q), Pompeius (r), alique (s) hoc exercitii genere gavisi sunt. Et præcipue quidem in Hibernis Exercitia instituebantur, dirigente ea Centurione aliquo, vel notæ virtutis veterano (t). Nec tempore pluvio, vel ventoso cessabant; sed loca quædam tecta huic usui habebant (z). *Exercitiorum*, quæ *armorum* diximus, genera porro fuerunt varia: ut primo, *Ambulatio*; in qua maxime spectata fuit celeritas & æqualitas: itaque singulis mensibus milites educebantur, & armati, imo aliquando onera ferentes decem millia passuum (a) (vel potius, nisi mendosus sit *Vegetius* (b), viginti millia) *militari gradu*, hoc est, *maxima celeritate* ire & redire jubebantur (c). Secundo, in usu erat *Decursio*; cum ordine servato quatuor millia passuum in armis & sub signis decurrebant (d); cujus, ut & præcedentis Exercitii, finis erat celeritatis comparatio. Tertio *Saltus*; quem exercebant, ut in occasione fossas transilire (e), vel altitudines superare possent. Quarto admodum commendata fuit Romanis *Nataio* (f); quæ in mari, vel flumine castris vicino; vel etiam Romæ in Tiberi juxta campum Martium exercebatur (g). (Unde proverbium: *neque literas, neque natare doctus*) Quinto *Palariæ* erat, quando tirones *palum* tamquam hostem variis ictibus petebant (h); quod fiebat præsentem magistro. Sexto *Armatura*, sive *sagittarum, aliorumque jaculorum missio* (i), quæ proprie leviorum armatorum erat. Septimo denique occurrit *Salitio*; quum equi-

(o) *Joseph. de bell. Jud. III. 6.* (p) *Veget. II. 23.*(q) *Sil. Ital. VIII. 361. seqq.*(r) *Plut. Pomp. p. m. 653. A. Veget. I. 9. ex Sall.*(s) *Liv. VII. 33.*(t) *Plin. Paneg. p. 55. ed. Lips. Tacit. Agr. 28.*(z) *Veget. II. 23.* (a) *Ibid. I. 27.* (b) *I. 9.*(c) *Plaut. Pseud. IV. IV. 31.*(d) *Liv. XXIII. 35. XXVI. 57. XXIX. 22.* (e) *Veget. I. 9.*(f) *V. Suet. Aug. 64. Tibull. I. IV. 71. III. V. 130.*(g) *Veget. I. 10.*(h) *V. Cic. de Sen. 16. Juv. VI. 247.*(i) *Veget. I. 53.*

equites gladiis strictis in equum ligneum insiliebant (k), qui etiam cursus & flexus eorum, similiaque discabant: sed præter hæc etiam plura alia Exercitia fuerunt, ut *portatio ponderis*, &c. (l)

§. IX. *De Legibus Militaribus.*

Tertia Discipline militaris pars consistit in *Legibus*; inter quas una fuit severissima contra *furtum* (m), (de cuius poena etiam vide *Catonem apud Front. Strat. l. c. 4.*) qua fustuarii poena statuta erat in eum, qui vel nummi unius argentei valorem abstulisset (n). Quin nec in hostico promiscue prædari licebat, sed pars Exercitus ad eam rem mittebatur; verum ita, ut omnis præda communis esset (o), eaque a Quæstore vendita, a Tribunis pecunia ex ea redacta viritim distribueretur: itaque nemo prædandi causâ ordinem suum deferbat, cum sciret se etiam ita partem suam de præda habiturum. Ad leges etiam spectat, quod milites extra castra litigare non cogeantur: & quod a militibus iudicabantur (p).

§. X. *De Stipendiis.*

Stipendia militibus apud antiquissimos Romanos nulla prorsus fuerunt constituta usque ad A. U. 347. sed quisque suo sumptu militabat (q). Inde ad Julium Cæsarem usque habuere stipendium diurnum quinque circiter assium, sive duorum obolorum (r), qui denos denarios mensiuos, sive unum nummum Philippæum faciunt. Id Julius Cæsar duplicavit (s); Augustus vero decem asses diurnos (*) iis tribuit (t), & postea ita excrevit stipendium, ut tempore Domitiani (u) quatuor aureorum in singulos menses, sive decem nummorum Philippæorum esset; ut quidem vult Lipsius *de Milit. Rom. V. 16.* sed rectius, ut videtur, Schelius loco paulo antea in *marginē citato*, & Jo. Frid. Gronovius *ô πέντε de Pecun. Vet. III.*

(k) *Id. l. 19.* (l) *Id. l. 19.* (m) *Vid. Cincium ap. Gell. XVI. 4.* (n) *Vid. omn. Sparran. Pesteann. Nievo 10. & Front. Strat. IV. 1. 13.* (o) *Polyb. excerpta ex L. X. 17.*
(p) *Javen. XVI. 15. seqq.* (q) *Liv. IV. 79.*
(r) *Vid. Rhod. Herm. Schelium dissert. ad Polyb. 3. in Thes. Græv. T. X. p. 1195.* (s) *Suet. Jul. 26.*
(*) (Hunc errorem, quem Lipsio debet, egregie corrigat Gronov. *de Pec. Vet. p. 127.*) (t) *Suet. Aug. 49. sed omn. Tacit. Ann. 1. ibique Lips.* (u) *Suet. Domit. 7.*

III. c. 2. aureos duodecim annuos dicunt; quos vide. Hujus summæ duplum Centuriones, triplum Equites accipiebant (a); & etiam quibusdam propter virtutem majus solito stipendium dabatur, qui inde *Duplicarii* sunt dicti (b), (quorum mentio est apud Livium II. c. 59.) & Græcis (c) διδραχμοὶ ὀπλίται; & etiam quandoque duplicem annonam virtutis causa consequiebantur (d): quo alludit forte Apostolus, cum Presbyteros, qui bene præstant, *duplici honore dignos* pronunciat (e). Præterea militibus præbebatur frumentum, ne inopia ad rapiendum cogerentur, modii Romani quatuor in menslem; (quantum etiam *dimensum servorum* (f) erat) illudque vendere nefas erat (g). Hic similiter Centuriones duplum, Equites triplum accipiebant; non quod eorum venter plus caperet, sed quod servos quosdam haberent; iisque præterea hordeum ad equos dabatur. Sociis peditibus tantundem frumenti, Equitibus modii tantum octo dabantur; quia scilicet non ita erant opulenti, neque tot servos habebant, ac cives. Hæc autem omnia Sociis gratis præstabantur, quia scilicet etiam gratis militabant; Romanis & pro frumento, & pro armis certa quædam; sed exigua pecunia de stipendio detrahebatur (h). Sal quoque, legumina quædam & laridum salitum (i) aliquando præbitum fuit, inferiore utique ævo; unde *cibi militares* pro *vilibus* dicuntur (k). Nemini vero cibum fumere licebat, nisi signum publice datum esset (l); quod bis quotidie fiebat: & prandebant quidem parcius (ut mos Romanis) cibo plerumque incocto (m) utentes, idque stantes. In coenando vero paullo prolixius se excipiebant (n); sed tamen cibus propria manu paratis (o). *Potus* militum erat aqua, vel, *posca* (Græcis οξύκρατον) hoc est,

(a) Polyb. VI. 37. (b) Varro de L. L. IV. 16. (c) Pollux IV. 23. fin. (d) Liv. VII. 37. (e) 1. Timoth. V. 17. (f) Donat. ad Ter. Phorm. II. 9. (g) Iust. Galba 7. Sall. Jug. 44. (h) Vid. Tacit. Ann. I. 17. Plur. Gracch. p. 837. (i) Spartan. Hadr. 10. (k) Id. Pescenn. Nigro 21. (ex l. Edit. add. Lamprid. Alex. Sev. 51.) (l) Vid. Joseph. de bell. Jud. III. 6. (m) Vid. Sallust. Jug. 45. (n) Polyæn. Strateg. VIII. 16. (o) Herodian. IV. 7. Frontin. IV. 1. ex 2. quem loc. infeliciter a Lips. esse tentatum didiceximo ex App. Hisp. 303. cum vidi idem esse observatum a magno Schelio not. in Polyb. 8. T. X. Ant. R. Grav. qui etiam citat Polyæn. Strat. VIII. 14. 2. Ergo hic nego, quod in prioribus edit. dicebam.

est, aqua aceto mixta; quæ etiam fervorum erat (p); & Domino quoque nostro cruci adfixo præbita fuit (q).

§. XI. De præmiis militaribus.

Premia & Supplicia vincula sunt Reipublicæ, & præsertim rei militaris: ideoque Romani diligentissime eorum rationem habuerunt. Et primum quidem inter commoda militiæ referri potest, quod extra Castra litigare non cogerentur (r); tunc etiam quod de peculio castrensi testari possent (s). Est autem *peculium castrense pecunia*, quam filiusfamilias occasione militiæ armatæ a patribus paternis separatim acquisivit: ad cuius similitudinem etiam dicitur *peculium quasi castrense*, quod occasione militiæ rogatæ, sive *cursis* in foro agentis constitutum est. Præterea bene meritis militibus ab Imperatore victoriam adepto *Premia* dabantur: nam Imperator ea occasione re divina facta (t) exercitum in concionam convocabat; & donandos juxta se statutos publice collaudabat (u), iisque gratias agebat (x). *Premia* porro erant vel *Majora*, vel *Minora*. *Minora*, ut *hasta pura* (y), sive non ferrata; qua donabatur miles, qui singulari certamine hostem percussisset. Qui hostem dejecisset & spoliasset, si pedes esset, *Armilla* (z); si eques, *Torque*, vel *Phalera* (a) aurea vel argentea donabatur. *Phalera* autem differt a *Torque*, quod illa laxior & ad pedus demissa penderet (b); hæc vero collum magis stringeret. Aliquando etiam *Vexillis* donabantur (c); quæ erant vel pura, vel pluribus coloribus & auro distincta (d). Catellas etiam & fibulas donatas legimus (e). *Majora* Præmia fuerunt *Coronæ* varii generis; quarum prima & præcipua fuit *Corona obsidionalis*; (Gr. *πολιορκιακὸς στέφανος* (f)) qua donabatur, qui cives obsidione liberaffet: hæc omnium

(p) Plaut. Mil. Gl. III. II. 21. (q) V. Joann. XIX. 29.
 (r) Juv. XVI. 25. (s) Pr. Instit. quid. non est perm. fis. testam.
 (t) Hircius de Bell. Afric. 23.
 (u) Sall. Jug. 54. Liv. XXIV. 16.
 (x) V. Dion. Hal. VI. 94. IX. 13. Plut. Coriol. p. 72. 218.
 (y) Serv. ad Virg. Æn. VI. 760.
 (z) V. Fest. v. Armilla. (a) Juv. XVI. vers. ult.
 (b) Sil. Ital. XV. 255. (c) Sall. Jug. 85.
 (d) Vopisc. Aurelian. 17. (e) Liv. XXXIX. 31.
 (f) Dion. Hal. X. 27. *ὅτι videtur licet cur data fuerit.*

omnium dignissima habebatur (g), & pleſtebatur e gramine ex loco, intra quem obſeſſi fuerant, decerpto (h). Hanc dignatione ſequebatur *Corona civica* (i); quæ cur e *querqu* fuerit, vide apud Plutarchum *Coriolano* p. m. 214.) plexa e *querqu*, quæ dabatur ob civem ſervatum, & eodem tempore hoſtem occiſum: dabatur (k) autem decreto Imperatoris ab eo, qui ſervatus erat, ſervatori ſuo; quem etiam per omnem vitam reliquam parentis loco colebat (l). *Corona Muralis aurea* (m), in formam *muri* pinnis & turribus diſtincta (n), dabatur ei, qui primus urbis obſeſſæ *murum* contendiſſet: & huic fere ſimilis erat *Caſtrenſis*, ſive *Fallaris* Corona, data ei, qui primus hoſtium caſtra pugnans introiſſet (o), vel vallum ſuperaveſſet. *Navalis* Corona aurea dabatur ei, qui primus in *navem* hoſtilem armatus tranſiliſſet (p): ſed ab hac diſtinguenda venit Corona *Clauſſica*, ſive *Roſtrata* (quæ ſoli civica dignitate cedebat) data ei, qui inſigni aliqua victoria hoſtem mari vicifſet; qualis M. Varroni, & poſtea M. Agrippæ contigit (q). Fuerunt præterea coronæ *aureæ* nulla appellatione peculiari diſtinctæ, ſed virtutis quorundam militum cauſſa datæ (r). Et verbis porius, aut rebus non ſuo pretio metiendis, quam pecunia milites donabant; ut intelligereſetur, ſolum honorem, non divitias virtutis præmium eſſe (s). His donis etiam alii honores erant juncti; ut ſcilicet ita ornati ludos ſpectarent (t), & Equites etiam in ſolemnii ſua Tranſvectione ea ſibi præferri curabant (u).

Spolia, ſive *Exuvias* ab hoſtibus captas (z) in maxime celebri ædium parte figebant (a), quæ revellere etiam venditis ædibus (b), vel collapsa reficere neſas erat (c). *Spolia* vero *Opima* (d) erant, quæ Dux aliquis (ſcilicet etiam ex inferiori-

(g) Vid. omn. Plin. H. N. XXII. 3. ſegg.

(h) Feſt. V. *Oſſidionalis* Gell. V. 6. ubi de variis coronarum generibus agit. (i) Dion. Hal. l. d.

(k) Vid. Plin. H. N. XVI. 4.

(l) Gell. d. l. Cic. pro Planc. 30. (m) V. Suer. Aug. 25.

(n) Sil. Ital. XIII. 356. (o) Feſt. V. *Caſtrenſis*.

(p) Gell. d. l. (q) Plin. H. N. XVI. 4.

(r) Val. Max. III. 2. 24. (s) V. Cic. Phil. V. 13. ... 17. 8

(t) Liv. X. 47. (u) Dion. Hal. VI. 13.

(z) Virg. Æn. II. 504. & ibi Serv.

(a) Tibull. 1. El. 1. 53. Liv. X. 7. ſive n. 36.

(b) Plin. H. N. XXXV. 2.

(c) Plut. Quæſt. Rom. p. m. 273. (d) Feſt. V. *Opima*.

toribus, ut ex exemplo *Cossi* patet (e)), Duci hostium in acie detraxerat; eaque in templo Jovis Feretrii figebantur; quod ter tantum (f) toto Reipublicæ Romanæ tempore accidit. Sunt autem dicta *Opima* ab *opere*, juxta quosdam (g); juxta alios ab *Ope* Saturni uxore, quia hæc (utpote quæ terra signatur) omnes *opes* humano generi tribuat (h); vel denique, quod verius videtur, ab *opibus*, sive *divitiis* dicta sunt; unde etiam *triumphus opimus* dicitur apud Horatium *Odorum* IV. 4.

§. XII. De Triumpho & Ovatione.

Honores, qui Duci decernebantur, fuerunt *Imperatoris appellatio* (i), quæ re bene gesta Duci a militibus dabatur (k), a Senatu confirmabatur (l); eamque appellationem Dux retinebat donec triumphasset. Ultimæ ex privatis Imperator dictus est *Junius Bræsus*, *Sejani* avunculus (m): licet sua ætate illud adhuc factum dicat *App. Al. Civ. L. II. n. 455*. Secundo, victoriam sequebatur *Supplicatio*, quæ erat (n) *Publica gratiarum Diis actio* a Senatu decreta; & etiam *Gratulatio* dicitur (o): eaque uni Ciceroni, post oppressam conjurationem *Catilinariam*, togato est concessa (p).

Omnium vero honorum bellicorum culmen erat *Triumphus*; (Græcis *Σπλάμβος*) qui decernebatur a Senatu (licet aliquando a populo (q) invito Senatu impetraretur) Duci, qui ultra quinque millia hostium legitimorum (r), sive *justo & hostili bello*, ut dicit Cicero *pro rege Dejotaro c. 5*. (ex civili enim bello non triumphabant (s)) una acie, suis auspiciis (unde sub Imperatoribus privati, quia auspicia non habebant (t), vix triumpharunt) occidisset; ita, ut victoria illa Imperium Romanum esset auctum (u). Neque etiam exercitus ex provincia deportabantur, nisi ea perdomita & pacata successori fuisset tradita (x). Aliquando tamen nul-

lo

(e) Vid. *Cl. Periz. Animadvers. hist. 7.* (f) *Liv. I. 10.*

(g) *Plut. Romul. p. m. 27.* (h) *Fest. I. d.*

(i) *Tac. Ann. III. 74.* (k) *Cæj. B. C. II. 26.*

(l) *Cic. Philipp. XIV. 5.* (m) *Tac. Ann. II. 74.*

(n) Vid. *Catonis Epist. ad Cic. Famil. XV. 4.*

(o) *Cic. pro Marcell. 4.* (p) *Ipse ad Fam. XV. 4. & alibi*

sepius. (q) *Dion. Hal. XI. 60.* (r) *Val. Max. II. 8. 1.*

(s) *Ibid. 7.* (t) *Hor. Od. IV. XIV. 13.* (u) *Val. Max. d. l. 4.*

(x) *Liv. XXVI. 1. XXVIII. 9. XXXIX. 25.*

lo bello gesto triumphatum fuit (y). Triumphus porro hoc modo celebrabatur. Die certo a Senatu constituto Imperator, veste triumphali indutus (z), & laurea corona ornatus (a), curru pretioso (b) quatuor equis albis (*) perumque tracto intifens (c), per Urbem ad Capitolium, pompa per circos, *Flaminium* primum, inde *Maximum* ducta (d), vehebatur præcedente Senatu, & comitante magna civium turba, qui omnes albis vestibus erant induti (e). Ante Imperatorem vehebantur spolia bellica, & imagines urbium ac regionum devictarum (f). Eum etiam currum præcedebant Reges, vel Duces captivi cum sua familia (g) catenis aureis, vel argenteis vincti (h), eosque Imperator, statim ac de foro in Capitolium flectere iter inciperet, in carcerem duci, & ibi necari jubebat (i). (Ignobilium captivorum multitudo sub corona venibat *). Post hos erant victimæ immolandæ. Imperatorem vero proxime sequebantur ejus cognati & affines (k); & denique victor exercitus: ex quo, si quis præmium acceperat, illud præ se ferebat. Milites (qui sicuti omnes, qui triumpho aderant, erant *laureati* (l)) acclamabant, *Io triumphe* (m); & carmina quædam triumphalia, ac petulantia (n) in ipsum Imperatorem canebant, ne nimium sibi placeret (o); ac propter eandem rationem servus quidam publicus eodem curru pone Imperatorem vehebatur (p): & fascinus quoque ad placandam Nemesein de curru dependebat (q); vel, ut alii, tin-

(y) *Id.* XL. 32. (z) *Dion. Halic.* III. 62.

(a) *Horat. Od.* IV. III. 6. (b) *Id.* *Epod.* IX. 21.

(*) (Ovid. r. art. 214. quod post Camilli ab Veios captos triumphum obtinuisse videtur, qui triumphus (quod primus curru equis albis juncto urbem inuestus esset Camillus) in vulgus clarior quam gravior fuit. Rationem refert Livius V. 24. Itaque Propert. IV. El. 1. 32. per proleptin Romulo triumphanti albos equos dat. Vid. etiam Bronkhuf. ad Tibull. 1. El. VIII.) (c) *Ovid. Trist.* IV. El. II. 53. in qua elegia plurimus sum de totius triumphatione. (d) *Id.* II. Pont. 2. 21. seqq.)

(e) *Vid. Jaf. de B. J.* VII. 24. (f) *Juven.* X. 45.

(g) *Ovid. d. l. 20. Quintil. VI. 3. Claud. de laud. Silic.*

III. 23. (h) *Ovid. d. l. 21. seqq. Propert. II. l. vers. 33.*

(i) *Vossio. Aurelian.* 34. (j) *Cic. in Verr.* V. 30.

(*) (Liv. V. 22. pr. Vid. Briffon. Form. p. 494.)

(k) *Suet. Tib.* 6. (l) *Plin. H. N.* XV. 30.

(m) *Horat. Od.* IV. 11. 40. (n) *Martial. l. 4. Suet. Jul.* 50. 51.

(o) *Vid. Dionys. Halic.* VII. 71. (in originem hujus moris inquit Histo. Acad. Lit. Paris. Tom. II. p. 136.)

(p) *Juven.* X. 41. (q) *Plin. H. N.* XXVIII. 4.

Antinabulum cum scutica, sive flagro, si fides
 Zonare (r). Ita per vias fuffitu repletas (s) & fio-
 ribus sparsas in Capitolium peruectus Imperator
 (t) sacra faciebat, bobus albis a Clitumno maxime
 fluuio portis u, & lauream in gremio Iouis de-
 ponebat v: quod postea etiam videtur factum,
 etiamsi non triumphatum esset vv. Tum quoque
 epulum in Capitolio celebrabant; ad quod invitati
 Consules deinde rogabantur, ut venire superede-
 rent; ne quis eo die, quo Dux triumphasset, ma-
 jor in eodem convivio esset imperii (v).

Qui Hofes mari vicisset, *Triumphum Navalem*
 agebat; quod primum visis Carthaginiensibus fecit
 A. U. 494. K. Duilius (y: nam circa hoc tempus
 primum Romani cum classe mare ingressi sunt; quo-
 rum naves tunc *caudicarie* sunt dictæ (z), quod
caudices arborum iis adhuc adhererent; & inde e-
 jus classis dux *Appius Caudex* fuit dictus. In illius
 vero Duillii honorem columna fuit erecta quæ Ro-
 strata dicitur, quia *rostri* navium ei erant adfixa,
 cujus hodieque inscriptio in Capitolio legitur anti-
 quissimum Latine linguæ monumentum (a).

Si legitima quadam conditione deficiente Sena-
 tus triumphum negasset, aliquando in monte Ai-
 bano triumphabant; quod primus fecit *Papirius*
Maso A. U. 522. (b).

Post Augustum Imperatorem raro triumphatum
 fuit; & fere non nisi ab ipsis Imperatoribus. Nam
 cum Agrippa Augusti gener triumphum recusasset,
 privati non amplius eum ambire sunt ausi, quan-
 quam tamen sub Justiniano Imperatore *Belisarius*
 ex devicta Africa triumphum egisse legamus (c):
 aliis vero Ducibus, si bene rem gessissent, oma-
 menta triumphalia sunt concessa (d).

Si res triumpho minus digna foret, vel *ἀνορί*,
sine pulvere, sine certamine esset gesta, concede-
 batur *Ovatio*, quæ erat quasi minor quidam *Trium-*
phus

(r) Ann. II. in rebus Camilli. (s) Ovid. Trist. IV. II. 4.

(t) Ibid. 55. (u) Virg. Georg. II. 146.

(v) Senec. conf. ad Hel. 10. (vv) Suet. Domit. 6.

(z) Valer. Max. II. VIII. 6. Plut. Quæst. Rom. 79. §. p. 283.

(y) Flor. II. 2.

(z) Fest. V. Caudicarie. Senec. de brev. vitæ. 33.

(a) Quod explicatum vid. a Ciacconio in Thes. Grav. Tom. IV. 1211. (& ab Ul. Folieta de Ling. L. Usu & Præf. p. m.

153. seqq. ed. Moschen.) (b) Val. Max. III. 6. 5.

(c) Procop. Vandal. II. (d) Suet. Tib. 5.

ARGENTEA.

ARGENTEA.

COLUMNA ROSTRATA DIVILIO ERECTA
PRO REPORTATA VICTORIA CONTRA CARTHAGINENSES

BIBLIOTHECA
MUSEI
HISTORICO-NATURALIS
MAGNOLINSIS

phus (e), (ὁ ἰλαττων θριαμβος (f), & ὁ πικρὸς θριαμβος (g)) & in multis ab eo differebat: nam Ovans pedibus incedebat, vel equo vehabatur, non curru; myrto coronabatur, non lauro; ovem, non taurum immolabat, unde ipsa *Ovatio* est dicta (h).

§. XIII. De Pœnis Militaribus.

Pœnarum (i) irrogatio Tribunis & Præfectis cum consilio suo, vel etiam Imperatori (k) compete-
bat; a quo nulla erat provocatio (l): quod tamen post legem Porciam latam A. U. 556. aliter obtinuisse videtur (m). Puniebantur autem milites vel *Castigatione*, vel *ignominia*: *Castigatio* consistebat in *multæ* *distione*, *pignoris* *captione*, vel denique *verberatione*. *Verberatio* rursus erat vel *ad mortem*, & dicebatur *Fustuarium* (n), cum *fustibus*, vel lapidibus, qui deliquissent, a commilitonibus occiderentur ob graviora delicta; (exempli gratia, ob furtum, perjurium, præmium falso postulatum, desertionem, armorum amissionem, vigiliis neglectas, &c.) vel *non ad mortem*, cum cives vite (o), alio fustis; vel etiam virgis socii caderentur (p). Si plures peccassent, *Decimatio* (q), *Vicesimatio*, vel denique *Centesimatio* (r) pro gravitate delicti adhibebatur. *Ignominia* (pœnæ autem plus turpitudinis, quam cruciatus habentes, militiæ maxime conveniunt (s)), *ignominia*, inquam, erat, ut primo, cum hordeum pro tritico alicui daretur (t); secundo, cum aliquis stipendio, vel parte ejus (x), privaretur, qui dicebatur (y) *ere dirutus*; & hæc pœna potissimum erat *infrequentium* (z), hoc est, eorum qui a signis abfuiſſent; ad quod pœnæ genus etiam referri posset

M

alte-

(e) Gell. V. 6. omnino. (f) Dion. Halic. VIII. 67.

(g) Id. IX. 38. Vid. eund. IX. 71. in f.

(h) Serv. ad Æn. IV. 550.

(i) Vid. de his præcipue etiam l. 3. ff. de re milit.

(k) Polyb. (l) Cic. de LL. III. 3. Dion. Hal. XI. 43.

(m) V. Pighii annales ad eum annum.

(n) Cic. Philipp. III. 6. Liv. V. 7.

(o) Juven. VIII. 247. (p) Livii Epis. 17.

(q) Dion. Halic. IX. 50. (r) v. orn. Liv. II. 59. f.

(s) Capitol. Macrin. 12. (t) V. Bernegg. ad Justin. XXXII. 3.

(x) Liv. XXVII. 13. Suet. Aug. 24.

(y) Liv. XL. 41. (z) Varro ap. Non, 12.

(2) Facete alludit Cic. Verr. V. 13.

alterum, ne scilicet stipendia militaria ante delictum facta procederent (a). Tertium ignominie genus fuit, cum extra vallum tendere juberentur (b); quæ timidorum fere poena erat. Quartum cum discincti (c) & turpi habitu, ut effœminati profiterentur; quod plerumque fiebat in Principiis, ubi etiam reliqua supplicia peragi solebant (d); atque eo habitu aliquando etiam opus facere coacti sunt (e). Denique aliquando ex honestiore militia genere in minus honestum (ex Triariis exempli gratia, in Hastatos, vel Velites) transferrebantur (f). Fuerunt etiam plura poenarum genera; sed minus usitata, quæ silentio transmittimus. (v. omn. Suet. Aug. 24.)

§. XIV. De Missione & exauctoratione.

Ultimum, quod in hac materia militari considerandum venit, est *Missio*, & *Exauctoratio*. *Missio* est vel *iusta*, vel *injusta*. *Iusta* rursus est vel *honesta*, quæ sit emeritis stipendiis (g); (nam, qui ante id tempus se subduxisset, morte, vel servitute puniebatur (h)) vel *causaria*, quæ sit ob morbum, vel vitium (i), & interdu honestæ missioni præmiis æquatur. *Honestæ* missio missi in *beneficiarios* referebatur; & ex iis sæpe erant *Advocati* (k): *Injusta* missio vel per gratiam ab Imperatore impetrabatur (l); vel erat *ignominiosa*, cum ob crimen aliquis militia solveretur (m).

Sub Augusto Imperatore in usum venit *Exauctoratio*, cum onere militiæ, nisi pugna, soluti milites (*) *Veterani* & *Vexillarii* (n) fierent; & sub *vexillis* plena militiæ commoda expectarent. *Missio* vero post hæc tempora fuit illorum, qui hac commoda (o) accipiebant; quæ sub Augusto erant duodecim millia nummorum sestertiorum, sive trecentorum Imperialium (p). *Prætoriani* vero milites ab

(a) Liv. XXXVII. 2. (b) Id. X. 4. (c) Id. XXVII. 13.
(d) Suet. Aug. 14. (e) Plut. Lucull. p. m. cor. Front.
L. IV. 1. 40. (f) Val. Max. II. 7. 15. ubi plura de hac materia visa digna. Frontin. L. IV. 1. 18. (g) V. Liv. XXIII. 25.
(h) V. Epist. Liv. 15. (i) L. 2. §. 2. ff. de his, qui not. inf.
(k) Vid. Cæs. B. C. III. 22. (l) Liv. XLIII. 5.
(m) D. I. 2. ff. Vid. Hirt. de B. Afr. 54. (*) [de Veteranis] lectu digna exhibent Memor. Acad. Paris. T. V. p. 366.
(n) Vid. omn. Grav. ad Cic. Phil. II. 40. Tac. Ann. I. 36.
(o) Vid. Suet. Aug. 49. (p) Dio 55.

De Missione, Exauctor., & Deditione. 267

tes ab Augusto instituti post sexdecim annos viginti millia sestertiorum, sive quingentos Imperiales accipiebant: sed utrique summæ medium deduxit Cæsar Imperator (q); quippe cui ad incredibilem, quo gaudebat, luxum vix ullæ opes sufficiebant. Aliquando etiam, post bella præcipue civilia, agri vel in Italia, vel in Sicilia ipsis sunt dati (r).

(§. XV.

Deditionem facientes clypeum solebant abjicere, aut convertere, capitive imponere: quod ex *Appian.* II. Civil. *Ammian.* L. 26. *Themist.* Or. IX. docuit *Rubenius de Gemma Tib.* Proverbia, hastam abjicere, herbam vel manum dare s. porrigere, exposuere *Erasmus in Chil.* aliique.)

(q) *Sves. Cajo* 44.

(r) *Virg. Ecl.* l. 71. (& IX. 2...6.) *Horat. Serm.* II. 6. 55. & de Exauctoratis milit. vid. Tac. A. I. 36. 4. ac *Duker.* de Latinit. JCr. p. 269. & 487. F. R.)

SECTIO SEXTA.

De Vita privata Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Re Vestitaria.

§. I. De Toga.

PRæcipua & propria (a) vestis Romanorum fuit Toga, sicuti Græcorum Pallium (b). Ea autem Quintum ita propria fuit, ut pro ipso nomine Romæ ponatur apud Horatium Od. III. 5. quem locum imitatus videtur Florus IV. c. 2. & Togatus absolute pro civis Romano (c). Erat autem Toga vestis lanæ, rotunda & clausa, sine manicis; unicoque injectu totum hominis corpus involvebat, ita, ut dextrum brachium superne exereretur, sinistram manum Togæ oram sublevaret; qua ratione efficiebatur illud, quod dicitur finus (d). Toga non nisi in publico vestabatur; & a divitibus quidem & delicatis laxior (e), a pauperibus vero & fragilioribus angustior (f). Color Togæ ordinariæ fuit albus; qui distinguendus est a candido, sive splendens, qualis erat cum cretam togæ adderent; talemque gestabant, qui magistratum petebant; unde appellati sunt Candidati, quemadmodum jam supra diximus (g): & hinc etiam cretata ambitio dicitur Persio Satyr. V. v. 177. Pessis vero diebus togas recens lotas fumeabant; unde tunc albuti (h) dicebantur: albus enim color gratus est, contrarius niger; unde dies letos albo, contrarios nigro lapillo rotare dicimus (i). Et hinc etiam albus pro homine probus; niger pro improbo ponitur (k). Lu-
gentes

(a) J. et. Aug. 40. ex Virgilio. Lucan. II. 386.

(b) Plautus Cursul. II. III. 9. (c) Cic. in Verr. II. 62. & vid. ibid. V. 60. (d) V. Ferrar. de Re Vest. I. 6. Quintil. Instit. XI. 1.

(e) Hor. Epod. IV. 8 & Ep. I. XVIII. 30. Cic. in Catil.

(f) Hor. Epist. I. XIX. 11.

(g) Sest. I. 7. §. 3. (h) Horat. Serm. II. II. 60.

(i) Id. Od. I. 36. 10. Plin. H. N. VII. 40.

(k) Catull. 24. Horat. Serm. I. 85.

gentes Toga pulla erant induti (1), quam vulgo nigram interpretantur; *Isaacus Vossius* vero ad *Catulli Attin.* v. 23. putat fuisse ferrugineam. Hæc autem confundenda non est cum Toga sortilis, quæ erat reorum (m); obsoleta scilicet, & maculis inquinata, ut ita miserabiliores viderentur: unde *squalor* proprie reis tribui solet (n). Olim quidem Toga omnibus in publicum prodeuntibus tam viris, quam mulieribus erat communis (o); sed matronæ postea *stolis* sunt usæ, togis meretricibus (p) (unde *jocus* *Martialis* II. n. 39. & X. n. 52.) & ancillis relictis. Sub Imperatoribus iam inde ab *Augusto* (q) Togæ in desertudinem abire cœperunt; nec nisi ab honestioribus fere, & ab eorum clientibus & anteambulonibus (r) sunt usurpatæ: & merito amissa libertate, etiam usus ejus vestis, quæ liberorum tantum fuerat, amissus est: Togæ varii generis fuerunt, ut primo loco legimus de Toga *Prætexta*; cui limbus purpureus erat *prætextus*. Hac toga utebantur puellæ (s) donec nubarent; pueri ad annum ætatis fere decimum septimum (t): unde *prætextata verba* dicuntur *obscœna*, quæ coram tenera illa ætate proferre nefas (u); & *prætextati mores* idem significant, quod *impudici* (x). Nam magnam verecundiæ curam gerebant Rom. ita ut ephebi etiam semper manum veste cohiberent (y). Tum hi adolescentes *togam virilem* (Græc. ζ. τελευτην ἰματίον) sumebant, quæ etiam *Pura* (a), & *Libertæ* (b) est dicta. Qui autem eam sumebant, *Tirones* (c) dicebantur; & ipse actus hujus vestis sumendæ, *Tirocinium* (d); quod potissimum fiebat *Liberalibus* (e); & tum quoque *bullam auream*, vel *sorteam*, si libertini essent (f), (*Macrobius* loco in *marginē citato*, proprie dicit *lorum pro* M 3 *bullam*)

- (1) *Juven.* III. 213. (m) *Vid. Liv.* XLV. 20.
 (n) *Juven.* XV. 118. (o) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 283.
 (p) *Hor. Serm.* I. II. 63. (q) *Suet. Aug.* 40.
 (r) *Mart.* XIV. 121. (s) *Cic. in Verr. Att.* II. 44. *Pro-*
per. IV. XII. 33. (t) *Vid. Ald. Manus. de toga Rom.*
 (u) *Fest.* V. *Prætextum.* *Suet. Tresp.* 22.
 (x) *Juv.* II. 170. (y) *Cic. pro Cal.* 5. *Suid.* V. ΕΦΗΒΟΣ.
 (z) *Plut. Anton.* p. 549. C. (a) *Catulli.* 69.
 (b) *Ovid. Trist.* IV. X. 28.
 (c) *Plin. H. N.* (*Suet. Aug.* 26. *Tib.* 34. (VIII. 48.
 (d) *Suet. Caio* 10.
 (e) *Ovid. Fast.* III. 771. seqq. ubi *causas* hujus instituti
 reddit.
 (f) *Macrobi.* Sat. I. 6. *Ascon. ad Cic. in Verr.* I. 38.

tulla fuisse) quam de collo pendulam gesserant, Leis larius suspendebant (g). Atque inde magno amicorum comitatu in forum deducebantur, ut vitam civilem auspicarentur; quod forum attingere dicit Cicero (h), & in forum venire (i). Præterea Prætextam gerebant Sacerdotum præcipui, ut Pontifices, Augures (k), Quindecimviri sacris faciundis (l), Salii, &c. tum Magistratus majores (m) (& hi etiam in coloniis & municipiis); Magistri vicorum, cum ludos curarent (n); & denique Senatores ludorum Romanorum diebus.

Secundo, etiam fuit *Toga Picta* auro & purpura (o) opere Phrygio, quæ triumphantium propria erat (p); & *Palmata* etiam quandoque dicta videtur (q): licet alii eam distinguant (r). Dionysius Halicarnassensis L. V. c. 47. *σολὴν ποικίλην ἢ χρυσοστόμην* eam vocat; *ἀλουργίδα χρυσόπασον Χιρβίλ.* in excerpt. Dion. Cassi L. LVIII. *πορφύραν ἀσέρων χρυσοῦν ἐνσφασμένον* Appian. *Alex. in punic.* p. 59. ed. Tollii.

Tertio, *Trabea* (quam *τράβεννον* vocat Dionys. Halic. L. V. c. 47.) etiam Togæ species fuit; licet alii Chlamydem eam fuisse velint. Hæc fuit vel Deorum & sola purpura; vel Augurum e purpura & cocco; vel denique Regum e purpura (s) & albo, quæ postea etiam ab Equitibus (t) in transvectione usurpata fuit; eorumque maxime fuit propria (x).

§. II. De Tunica.

Togæ supponebatur *Tunica*, quæ etiam lanea erat & alba; sed Toga angustior & brevior ad medium circiter crus pertingens: nec olim manicas habebat (hoc enim delicatum nimis & molle videbatur (y)) quod postea tamen aliter obtinuit

- (g) Pers. J. V. 31. (h) *Ad Famil.* V. 8. XV. 16.
 (i) *Ibid.* XIII. 10. (j) qui tirocinii dies quovis modo celebratur. *Suet. Tib.* 54. (k) *Vid. Cic. pro Sext.* 69.
 (l) *Liv.* XXVII. 17. (m) *Cic. post red. in Sen.* 5.
 (n) *Id. in Pis.* 4. *Fest. V. Prætexta.* *Liv.* XXXIV. 7. *Idem dignus, qui videatur.* (o) *Vid. Juven.* X. 38.
 (p) *Plin. H. N.* VIII. 48. (q) *Mart.* VII. 2. *Vid. omn. J. Ryck. de Capit. Rom.* 19. (r) *Vid. Emin. Naris. epist. consul.* 48. *Tom. XI. Ant. R. Græv.* (s) *Sueton. ap. Serv. ad Virg. Æn.* VI. 612. (t) *Dion. Halic.* VI. 13. *Stat. Silv.* IV. 11. 32. (x) *Vid. Lips. ad Tag. Annal.* III. 2.
 (y) *Vid. Suet. Jul.* 45.

nuit (z); eratque virorum & foeminarum communis. Super hanc Tunicam cingebantur, in publicum certe prodeuntes (nam domi fere erant difformi (x)) & delicatesiores quidem laxius (b); ita ut Tunica magis dimitteretur (c); quod tamen probrosum & mollietiei indicium habebatur (d), & Maccenati olim vitio verum fuit (e). Soliti autem erant Romani duas plerumque tunicas (nam aliquando pluribus utebantur (f)) gestare, *extericrem*, quæ proprie *Tunica*; & *interiorem*, quæ si virorum esset, *Subucula* (g), vel *Interula*, (recentioribus nempe; nam *Tertullianus* primus ea voce utitur (h)) si mulierum, *Indusium* (i) dicebatur; & non nisi posterioribus temporibus e lino fuit: atque ideo (quia scilicet vestibus non nisi laneis utentes levi negotio sordes contrahebant) frequentissime balneis utebantur; quod ex infinitis veterum locis constat; ita ut etiam ditiores balnearia domi haberent, eaque tum æstiva, tum hiberna (k); nec unquam, nisi loti mensæ accumbebant (l). Infima plebs in Urbe (m); & in aeris & municipiis etiam ditiores Tunica sola fere erant contenti (n). Tunica autem *chiridota*, sive *manuleata* indecora priscis & muliebris (o) habebatur; præsertim si etiam *talavis* esset (p).

Senatores gerebant *Tunicam laticlaviam*, hoc est, eam, cui *clavus* purpureus latioꝝ erat insutus; Equites vero *angusticlaviam* (q), cui *angustus* (r); & hinc *latus*, vel *angustus clavus* pro ipso ordine Senatorio, vel Equestri ponitur (s). Tribuni etiam militum sub Imperatoribus in *Laticlavios* (t), & *Angusticlavios* (u), quorum minor erat dignitas, fuerunt distincti. Erat autem *clavus* linea ad instar fasciæ oblonga quadrata, non rotundus pannus, aut frustum clavi capiti simile; quæ linea a

- (z) V. Serv. ad Virg. Æn. IX. 616. Cic. in Catil. II. 10.
 (a) Hor. Serm. II. I. 73. (b) Suet. Jul. 45.
 (c) Hor. Serm. I. II. 25. (d) V. Plaur. Pœn. V. V. 24.
 (e) Senec. Epist. 14. (f) Suet. Aug. 83.
 (g) Hor. Epist. I. I. 95. (h) Voss. de viris Serm. Lat. III. 16.
 (i) Vid. Varr. de L. L. IV. 10. qui illud cum palla veste muliebris jungit. (k) Cic. ad Att. XIII. 29.
 (l) Plaur. Amph. II. II. 170. Id. Stich. I. III. 10.
 (m) Horat. Epist. I. I. 65. (n) Juven. III. 179.
 (o) Virg. IX. v. 616. Gell. VII. 12. (p) Cic. Catil. II. 10.
 (q) Ovid. Trist. IV. 35. (r) Stat. Syl. IV. v. 42.
 (s) Vid. Vell. Patere. II. 88. de Maccenate.
 (t) Suet. Domit. 10. (u) Id. Orb. 10.

summo per medium pectus ad imum porrigebatur, ut probavit Alb. Rubenius de Re Vestitaria l. c. 2. & vid. Cl. Grævium Præfatione ad Tom. VI. Antiqu. Rom. Sub Imperatoribus Senatorum liberi una cum virili toga latum clavum fumebant: unde locus Ovidii modo citatus est explicandus (v).

Tunica Palmata erat purpurea, clavum aureum palmæ latitudine intextum habens. Hæc triumphantium (vv), & pompam Circensem ducentium propria erat (x).

Tunica recta videtur fuisse ita texta, ut fila a summa ad imam vestem directæ, non vero transversæ per mediam vestem ducerentur (y): vel forte ita dicta fuit, quod non cingeretur, sed recta deflueret; quemadmodum Pollux Onom. VII. c. 13. 2. 48. π α λ ῖ γ τ ῶ ν ο ὁ ρ ῑ σ α δ ῖ ς verba faciens docet, qui omnino videndus est. Dabatur autem hæc tunica tironibus cum toga pura (z).

§. III. De aliis Vestium generibus.

Vestis militaris dicebatur *Sagum*, vel Græca voce *Chlamys* (a); unde *saga* sumere pro ad bellum se parare dicitur (b): & *Sagarii* (c) vocantur, qui eas vestes vendunt: Consulares vero togati esse solebant; cum in sagis civitas esset (d). (Periculis Reip. depulsis vel luctu publico cessante ad vestitum, vel ad togas redire dicebantur. Exempla dabit Briffon. de Formul. II. p. 260.) Hæc vestis tunicæ superinduebatur, & fibula connectebatur: nec tantum militum, sed etiam iter facientium erat (e). Imperatoris vero sagum *Pululamentum* dicebatur (f); eratque purpureum, vel (g) coccineum. Aliquando tamen privatis etiam tribuitur paludamentum (h).

Chlamydi forma fere similis erat *Læna* (i), Græcis χ λ α ῖ ν η, quæ, cum densior vestis ac villosa esset, arcendo frigori fere fuit adhibita (k). Hæc etiam hyeme in cœnis & balneis tunicæ superinjecta fuit.

-
- (v) Vid. Or. Inscr. Aug. 38. 94. Dial. de Orat. 7.
 (vv) Vid. Fest. V. Pista. (x) Juven. XI. 192.
 (y) Vid. Fest. V. Recta. (z) Plin. H. N. VIII. 48.
 (a) Plaut. Rud. II. 2. 9. (b) Cic. Phil. V. 11. Liv. Epist. 77. Or. segg. (c) Schol. Juven. ad Sat. VI. 591.
 (d) Cic. Phil. VIII. 11. (e) Plaut. Merc. V. 2.
 (f) Juven. VI. 400. (g) Horat. Epod. IX. 27.
 (h) Liv. I. 16. XII. 40. (i) Fest. hæc v.
 (k) Mart. XIV. 134.

fuit (l); (χλαῖναν ἱματίον ἐπὶ τῷ χιτῶνι vocat Pollux On. VII. c. 13. n. 46.) atque ita forte hæc est *Synthesis*, sive *Vestis* (m) *corv. valis*; cuius aliquando apud veteres fit mentio (n).

Lacerna etiam densa & villosa vestis sub interitum demum Reipublicæ (o) usurpari coepit; & initio tantum in castris (p). Fuit hæc Chlamyde longior & laxior; & in urbe pluviae vel frigoris causa Toga (q), vel Tunica superinduebatur; eamque delicati homines æstate leviozem habebant, & superbi coloris (r). Huic plerumque iungebatur *Cucullus*, qui caput & humeros tegeret (s).

Penula quoque tempore pluvio sumebatur (t); sed ad tempora *Flaviorum*, sive Imperatoris *Vespasiani* filiorumque ejus extra urbem tantum (u). Hæc fuit vel e pelle, & dicebatur *Scortea* (x); (δεσματοχιτών, sive δεσματικός χιτών, tunica pellicea in *Glossis antiquis*) vel e lana: eratque clausa, ut toga, sed strictior & brevior, & utroque brachio subducebatur. Hæc vestis etiam a mulieribus aliquando gestata fuit (y).

§. IV. De Vestibus Mulierum.

Mulierum ingenuarum & honestarum vestis fuit *stola* (z), sive Tunica manicata & talaris, purpura (a) plerumque & segmentis, vel limbeis aureis ornata; ejusque imam partem *instita* adfuta ambiebat: unde hæ voces, *stola* scilicet & *instita* quandoque *castimoniam* & *gravitatem matronalem* notant (b).

Stolla circumjiciebatur pallii genus (c), quod *Palla* vocabatur, & quæ, ut etiam *Stola*, ita mulierum propria erat (d), ut viri sine probro ea uti non possent (e).

Utebantur etiam mulieres Romanæ *Mitra* (f) tegumento capitis, & præterea *Reticulo* (g); quo comam

M 5

mam

- (l) *Perf.* I. 11. (m) *Juv.* III. 283. (n) *Marr.* XIV. 141. & *alibi*. (o) *V. Cic. Phil.* II. 10. *Succ. Aug.* 40.
(p) *Ovid. Fast.* II. 746. *Propert.* IV. 3. 18.
(q) *Juven.* IX. 28. (r) *Id.* I. 27.
(s) *Id.* VI. 129. *Marr.* XIV. 117. (t) *Juv.* V. 76.
(u) *V. Cic. pro Sext.* 38. *pro Mil.* 20. *Asp.* XIII. 33.
(x) *Marr.* XIV. 118. vel, ut alii, 130.
(y) *l.* 23. §. 2. ff. de aur. arg. leg.
(z) *Hor. Serm.* I. II. 99. (a) *Marr.* X. 5.
(b) *Horat. d. l.* 29. *Ovid. de Arte Am.* I. 37.
(c) *Id.* 153. (d) *Plaut. Men.* III. II. 47. 9. & IV. 256.
(e) *l.* 23. §. 2. ff. de aur. arg. leg.
(f) *V. Virg. Æn.* IX. 616. (g) *V. Juv.* VI. 120.

nam cohibebant, quam matronæ etiam *vittis* ligabant; unde *Vittæ* pro *insigni pudoris* (b) quandoque ponuntur. Caput tegebant *Flammeo*, præcipue nubentes, quod olim lutei coloris erat (i); unde etiam a colore *flammeo* *Flammeum* dicebatur.

§. V. De Calceis.

Initio Reipublicæ Romani calceos altiores ex crudo corio gestabant tam Senatores, quam alii, qui dicuntur *Perones*: sed soli illi, qui Magistratum Curulem coeperant, crepidas, sive calceos humiliores *mulleos*, sive *rubros*, aut *punicos* ex aluta (k); quod tamen de diebus solemnibus duntaxat intelligendum videtur. *Mullei* autem sunt dicti, non a colore; sed quod repandi essent: nam *μύλλος* est *καμπυλός*, *flexus*, *incurvus* (l). Postea vero Romani omnes coeperunt uti calceis ex aluta: sed patriciorum calcei altiores (m) erant ad medium usque crus pervenientes, & quatuor corrigias, sive ligulas habebant (n); cum plebejorum calcei unicam tantum haberent (o). Patriciorum autem calceis *lunula* erat adfuta, sive *nota numeri centuarii*, quod initio Patricii Senatores *centum* fuerunt (p); eamque notam etiam ante ætatem senatoriam gestabant (q). Plebejorum autem Senatorum calcei *lunati* quidem non videntur fuisse; sed tamen a plebejis diverſi. In Urbe vero *soleati* duntaxat sæpe fuisse videntur (r). *Tibialia* veteres non habuerunt: sed delicatiores, aut infirmiores crura fasciis obolvebant (s).

C A P U T II.

De Ratione Conviviorum.

§. I. De Ratione accumbendi.

Romani antiquissimis temporibus ad mensam sedebant (*), quod a mulieribus verecundiæ causa

(b) V. Ovid. de Arte. l. 31. (i) Luc. II. 360.
(k) Caro ap. Fest. V. *Mulleos*. (l) Vid. Salm. ad Terr.
de pall. p. m. 101. Voss. de Id. l. IV. 5. (m) Hor. Serv. l. VI. 27.
(n) Isid. Orig. XIX. 34. (o) V. Sen. de Tranquill. an. II.
(p) Isid. l. d. (q) Stat. Sylv. V. 2 28.
(r) Hor. Ep. l. XIII. 15. Plaut. Truc. II. IV. 12 16.
(s) Varro in Catone p. 160. ed. opr. sive Dordr. ap. Non. p.
138. ed. opr. Plant. 1555. (*) Serv. ad Virg. Æn. VII. 176.

causa aliquamdiu etiam retentum fuit (a) : sed postea æque ac viri mensæ accubuerunt. Erat autem mensa Romanorum rotunda & humilis : & pauperiorum quidem tripes (b) ; lautiorum vero citrea (c) aut acerna, pede eburneo assabre facto sustentabatur (d) ; unde tales mensæ *Monopodia* sunt dictæ, quæ infano pretio emebantur (e) : præsertim si pluribus essent distinctæ maculis (f). Hæ mensæ cum ipsis ferculis in triclinium illatæ convivis *apponebantur* (g) ; unde hoc verbum, (ut Græcis *παρὰ τὴν εἶναι*) ut & simplex *ponere* mensarum propria vox fuit (h). Circum mensam tres plerumque lecti erant dispositi, unde *Triclinium* ; rarius duo, unde *Biclinium* (i) locus, ubi cœnabatur, est dictus. Lecti insternebantur stragulis (k) magis aut minus pretiosis pro opibus convivoris ; & in quoque lecto tres plerumque erant convivæ, rarius quatuor (KK), & si plures essent, sordidum habebatur (l). Accumbebant veteres superiore corporis parte in cubitum reclinata (m), inferiore porrecta ; ita, ut primus conviva pedes pone dorsum secundi extenderet, ille caput ad umbilicum primi reclinaret pulvillo interjecto ; & sic alii porro : dignissimus autem habebatur locus medius (n), & post hunc summus. Sed hic ritus plane singularis obiter est notandus, Consulem scilicet, si convivio alicui adesset, in medio quidem lecto, sed loco infimo accubuisse, ut ita facilius adiri, & negotia, si quæ forte supervenirent, expedire posset (o). Convivæ vocati aliquando quosdam invocatos secum adducebant, qui *Umbrae* dicuntur, quia sicut *umbra corpus*, ita *ipsi vocatos convivæ* sequebantur (p). Ad lectorum autem pedes sedebant parafiti (q), vel etiam iufimi ordinis amici (r), & denique etiam pueri (s).

Ante cœnam lavare (t) solebant Romani. quod

M 6

luxu-

-
- (a) Val. Max. II. 1. 1. (b) Horat. Serm. I. 3. 13.
 (c) Marr. XIV. 87. & seqq. (d) Juven. XI. 121. seqq.
 Marriat. II. 43. (e) Plin. H. N. XIII. 15.
 (f) Senec. de benef. XII. 9. (g) Serv. ad Æn. I. 120.
 (h) Juv. I. 141. Marr. I. 43. (i) Plaut. Bacch. IV. IV. 69.
 (k) Virg. Æn. I. 659. (KK) Horat. Serm. I. IV. 86.
 (l) Cic. in Pis. 27. (m) Horat. Serm. II. IV. 39.
 (n) Vid. Virg. Æn. I. 567. (o) Plut. Sympos. II. 3.
 (p) Horat. Serm. II. VIII. 21. & Epist. I. V. 28.
 (q) Plaut. Stich. III. VI. 33. (r) Suet. vita Terentii.
 (s) Id. Aug. 63. & Claud. 32.
 (t) Juven. VI. 419. Plaut. Pers. I. 2. 10.

Auxuriosi etiam post coenam faciebant (u). Mox *system coenatoriam* (x), sive *Synthesin* sumebant; & soleas pedibus demebant (y).

§. II. De ipsa Cœna.

Cœna antiquissimis temporibus quidem simplicissima fuit, ex pulte (z) scilicet plerumque, vel oleribus (a); sed post auctas Romanorum opes in tres partes divisa est. Prima fuit *Gustus* (*), sive *Gustatio* (b); qua cibi appetitum moventes potissimum apponebantur (c), & præterea etiam ova; unde proverbium apud Horat. *Serm. l. 3. v. 6. cantare ab ovo usque ad mala* (**), hoc est, *per totum convivii tempus*. Hæc pars cœnæ etiam *Antecœna* (d), vel *Antecœnium* (e) est dicta; ut & *Promulsis* (f), quia *nullo primam sitim sedabant* (g); unde *promulsis* aliquem *conficere* significat *aliquem initio statim cœnæ saturum rendere* (h). Hanc sequebatur ipsa Cœna proprie ita dicta, cujus præcipuum ferculum *Caput cœnæ* (i) dicebatur. Qui autem fercula in mensa componebat *structor* (k) dicebatur, & Græcis *τροφεύτης* (l); qui vero ea scindebat *Carptor* (m), Græcis *χειρὸνόμος* (n); illudque accurata diligentia fiebat (o). Denique apponebantur *Mense secundæ*, sive *Pomorum* (p); in quibus erant *Bellaria*, &c. similia.

Initio cœnæ *Magistrum* forte legebant (q) (*Τάβ-
νάρχον* vocat Horatius (r)) qui leges convivio ferret, & modum bibendi statueret (s); ac, quo quisque ordine amores suos proponeret (t), ediceret: unde *regna vini sortiri talis* (*) dicit idem *Od. l. iv. vers. 18.* quæ *magisteria* vocat Cato apud Ciceronem *de Senect. c. 14.*

Con-

- (u) Hor. *Epist. l. II. 61.* Juv. *l. 1. 123.* (x) *Marr. XIV. 133.*
 (y) *Id. III. 50.* (z) *Juv. XIV. 171.* Plin. *H. N. XVIII. 8.*
 (a) *Juv. XI. 79.* (*) *(Martial. X. 48. 13.)*
 (b) *Petron. 31.* (c) *Marr. XI. 53.*
 (d) *(Martial. X. 48. 11. & 18.)*
 (e) *Cic. ad Fam. XI. ep. 16. fin.* (f) *Petron. 23.*
 (g) *Hor. Serm. III. IV. 34.* (h) *Cic. ad Fam. IX. 18.*
 (i) *Marr. X. 11.* (k) *Juv. l. 1. 120.*
 (l) *Athen. IV. p. 170. ex Philem.* (m) *Juv. IX. 110.*
 (n) *Id. V. 133.* (o) *Id. l. 1. 122.*
 (p) *Serv. ad Virg. Æn. l. 1. 772.* (q) *Hor. Od. l. IV. 18.*
 (r) *Od. l. 9.* (s) *Id. Od. II. VII. 25.*
 (t) *Propert. III. IX. 27.* (*) *(Ridiculus error Hoelzlini
 ad Apoll. Rhod. L. 1. 5, qui talis hic. exg. τοῖς.)*

Convivæ fertis floreis (v), vel myrteis erant re-
dimiti; &, si delicatior cœna esset, unguentis per-
fundebantur (x): quin totum quoque triclinium
floribus sæpe conspergebatur.

Inter cœnandum luxuriosi quidem homines la-
scivas saltationes (y), pantomimos, vel gladiatores
spectabant (z); frugaliore vero aliquid legi cura-
bant (a); vel comoedos (b), aliosque poetas audie-
bant (c): tum etiam plerumque musicam adhibe-
bant (d). (Quid propter viam facere sit, docet Fe-
stus & ad eum Scal. V. etiam Macrobi. Sat. II. 2. &
Plaut. Rud. I. 2. 62. 3. In Memor. Acad. Lit. Paris.
T. II. p. 449. male proterviam facere scribitur).

Olim Romani, frugaliore certe (e), seu vel tantum
quotidie (f, cibum capiebant (g), hora scilicet nona
(h) diei naturalis, sive nostra circiter tertia. Post-
ea accesserunt *Jentaculum*, quod primo mane sume-
bant (i); *Prandium* circa horam sextam sumptum,
quod cœna frugalius (erat); *Merenda* (k) inter
prandium & cœnam; & denique post cœnam *Co-
messatio* (l), quæ tamen non nisi gulonum & dis-
solutorum hominum erat (m); quibus omnibus vo-
mitandi consuetudine facile sufficiebant; licet et-
iam frugaliore vomitu sæpe post cœnam vii fue-
rint (n). Et hic *ὁ ἐν πικρῶ* monendum est, *con-
vivium tempestivum* dici, quæ a luxuriosis, vel etiam
frugalibus, qui amicorum sermonibus delectabantur,
maturius inibantur (o); *intempestivum* vero, quæ in
multam noctem protraherentur (p): unde non au-
diendus est *Salmasius ad Vopisc. Florianum* c. 6. qui
ubique, ubi apud veteres *intempestivorum convivio-
rum* mentio occurrit, *tempestivum* reponi jubet.

§. III. De Potu.

Potus Romanorum ordinarius erat Vinum, cui
tem-

(u) *Juven. V. 16.* (v) *Id. XI. 22.* (w) *Horat. Od. II. 7. 7. Ti-
bul. I. VIII. 51.* (y) *Juven. XI. 152.* (z) *Plut. Sympos. VII. q. 3.
Liv. IX. 40.* (a) *Juven. XI. 178.* (b) *Plin. Epist. I. 15. III. 1. VI. 31.*
(c) *Vid. Pers. J. I. 30.* (d) *Suet. vita Terentii.* (e) *Horat. Od. III. XIX. 18.* (f) *Cic. Tusc. Q. V. 31.* (g) *Sall. Or. 1. ad Caf.*
(h) *Serv. ad Æn. IV. 84.* (i) *Sall. Or. 1. ad Caf. 41.*
(j) *Martial. IV. 8.* (k) *Vid. Salm. ad Vopisc. Tacito II.*
(l) *Isidor. Orig. XX. 2.* (m) *Vid. Suet. Domit. 21.*
(n) *Id. Vitell. 13.* (o) *Vid. 1. ic. pro Dejotaro 7.*
(p) *Id. Car. Maj. 14.* (q) *Suet. Caio 46.*

temperatiores aquam admiscebant, luxuriosi vero unguenta, vel aromata (q) : eamque aquam vel frigidam, vel etiam calidam (r) ; imo hæc in deliciis habebatur (s). Vinum autem a Consulibus, quibus natum erat, denominabatur (t). Magister convivii, ut jam diximus, leges bibendi ferebat ; scilicet quot cyathis biberent, & in cuius honorem (u) : qui honor fere præstabatur vel amicæ (x), vel viro alicui insigni (y). Aliquando tot annos sibi precabantur, quot cyathos fumerent (z) : aliquando rursus partibus assis numerum poculorum denotabant (a) : aliquando denique tot cyathos bibebant (b), quot literis nomen ejus, in cuius honorem bibebant, constaret. Sed eo casu cyathos tot, quot bibere vellent, in unum poculum congeffisse videntur (c). Tum sæpe jubebat Thaliarcus, ut quisque epoto poculo suo quæstionem quandam amœnam proponeret (d) : & denique eum, qui contra leges convivii fecisset, cyathi unius eductione mulctabat (e), quod culpa potare magistræ dicebant. Et alia etiam lufum genera usurpabant, ut, exempli gratia, *cottabum* ; cum vini reliquis e calice in pavimentum profusis sonum elicere conarentur (f). Alii vero aliter hunc lufum explicant. Ludus etiam erat, quo recentis mali femina digitis primoribus veluti ejaculantes, si triclina lacunar attigissent, bene ; sin minus, male de amoribus suis augurabantur (g). Mensis secundis illatis *libabant* Diis, quos mensæ adesse credebant (h) ; vel etiam amicis honoratis (i) ; hoc est, *paulum vini ex patera in mensam, vel in terram profundebant*, voto pro eorum prosperitate addito (k).

Et

- (q) Juv. VI. 303. Plin. H. N. XIII. 3. (r) Juv. V. 63.
 (s) Plaut. Curc. II. III. 13. & in Mil. III. II. 22.
 (t) Hor. Od. III. VII. 11. Plin. H. N. XIV. 4.
 (u) Plaut. Stich. V. IV. 27. (x) Martial. I. 71.
 (y) Hor. Od. III. XIX. 9. seqq. (z) Ovid. Fast. III. 531.
 locus sessivus. (a) Mart. I. 28. (b) Id. IX. 24. & XI. 37.
 (VIII. 51. 21. seqq.) (c) V. Hor. Od. III. XIX. 11. Hist. de
 l'Acc. des bell. lett. T. I. p. 166. ed. d'Amst.
 (d) Vid. Cic. de senect. 14. Gell. XVIII. 2.
 (e) Hor. Serm. II. II. 123. vid. tamen quæ ad hunc loc. no-
 tavit Celeb. R. Benzejus. (f) Vid. Plin. H. N. IX. 22. (Ho-
 rat. II. Od. 14. f.) (g) Horat. Serm. II. III. 173. (Græci
 πλαταγωνισμὸν in similem finem usi. Vide Theocrit. Eid. III.
 29. & Interpr. cum Polluce.) (h) Ovid. Fast. VI. 305.
 (i) Horat. Od. IV. V. 11. Ovid. Fast. II. v. 637.
 (k) Tibull. II. 1. 31. Ovid. Fast. II. 637.

Et mensam ipsam sacram credebant veteres, quia ejus communione hospitalitas & amicitia, quæ præstantissima hominibus a Deo data sunt, conciliantur (l). Unde etiam jurantes convivæ manu mensam, veluti aram, tangebant (m). Imo imagunculas quasdam Deorum in mensis, vel juxta eas ponebant, qualis fuit *Hercules Epitrapezius* (n).

CAPUT III.

De Pecunia veterum Romanorum.

§. I.

De Pecunia in genere.

Antiquissimi Romani, ut etiam aliæ gentes, pecunia signata usi non videntur; sed vel permutatione mercium (a), præcipue pecoris: unde etiam verba emendi Græce proprie hoc significant, ut *ἐμπνῆσαι*, data agno aliquid permuto; *ὠνῆσαι*, data asino; *πῶλῶ*, data equuleo (b): vel metallorum certum pondus adhibuerunt, unde varia monetæ nomina pondus etiam notant: ut apud Romanos *As*, & quæ inde deducta sunt; apud Græcos *Talentum* & *Minu*; apud Hebræos *Siclus* &c. Imo etiam hodie apud nos, *Francos*, *Anglos*, & alios, idem, puto, obtinet.

Primus *Aes* Romæ signavit Rex Servius Tullius nota *pecudis*, unde quoque *pecunia* est dicta (c); licet alii (inducti inscriptione nummi, quem recensent Plinius H. N. xxxiii. c. 3. & Ovidius *Fastorum* l. v. 239. & quæ forma in nummis antiquis frequentissime conspicitur (d)) Jano id fasio tribuant. Argentum primo signatum fuit A.U. 484. (e) vel, ut alii, A. 499. (alii vero nummum argenteum primum a Servio Tullio conflatum dicunt (f)) Aurum vero sexaginta circiter annis ferius (g).

§. II.

- (l) V. Schol. ad *Lycophr.* 131. segg. *Juven.* II. 110.
 (m) *Ovid. Amor.* l. IV. 17. (n) *Stat. Syl.* IV. 6. (*Martial.* IX. 44.) (a) §. 10. *Instit. de empt. & vend.*
 (b) Vid. *Casaub. ad Cic. Ars.* l. 1.
 (c) *Ovid. Fast.* V. 281. *Pomp. Sabinus ad Virg. Eccl.* l. 33.
 (d) Vid. *Vaill. gente Afrania 2. Albia l. &c.*
 (e) *Epist. Liv.* 15. (f) *Varro p.* 72. ed. *Dordr.* 1619.
 (g) *Plin. H. N.* XXXIII. 1.

§. II. De Nummo aereo.

Nummus aereus fuit *As*, ejusque partes: nam *As* dicitur *omne solidum*, quod in partes aliquotus dividitur; quemadmodum *semissem* *Africæ* dixit *Plinius H. N. XVIII. c. 6.* (de hæredibus *ex asse* vel *ex parte* institutis v. *Instit. II. T. 14. §. 5. seqq. Suer. Aug. 101. &c.*) Hic *As* primis quidem temporibus erat *libralis* (b), & solebat *appelli*, si summa scilicet *maiuscula* foret; unde *pendere* pro *solvere*, *expensum ferre*, *tabulas accepti & expensi*, & similia dicimus (i). Inde etiam *stipendia*, a *si*ps *pendenda*, *impendia* similiaque dicuntur. Sic etiam *σάπρος* Græcis denominatur a verbo *ισμῖν*, *pondero*; τὰ σάπρος α τάλαν. Quin & Hebræorum *Sicli*, ut jam innuimus, inde deducuntur (k). Primo bello *Punico* *sextantarii* *asses* facti sunt lege *Papirna*, secundo *unciales*, & demum circa *A. U. 575.* *semunciales* (l). *As* nostra moneta valebat quatuor circiter *chalcos*; post legem vero *Papirnam* duos & *semissem*. Partes *assis* primus signavit *Tarquinius Superbus*; (ut quidam colligunt ex *Festo* v. *Ratitum*) eaque sunt *Triens*, *assis* *tertia* pars; *Quadrans*, *assis* *quarta* pars, navis notam habens (m), qui etiam *Teruncius* dictus est; & denique *Sextans* (n), *sexta* *assis* pars: quæ partes in *Triente* quatuor, in *Quadrante* tribus, in *Sextante* duobus punctis notantur (o).

§. III. De Nummo Argenteo & Aureo.

Argenteus nummus erat *Denarius*, qui valebat nobis circiter sex *stuferos*; & *Drachma Attica* paullo major erat: alii vero æqualem statuunt (p). Hic etiam aliquando *Bigatus* (q) & *Quadrigatus* (r) a nota *Bigarum*, aut *Quadrigarum* ei impressa (s) est dictus. *Tetradrachmus* autem *Atticus* valebat tres circiter *denarios* (t); & Græcis etiam *στράτης* dicitur (u). *Dimidius Denarius* (x) *Quinarius* dicitur; vel

(b) *Dion. Hal. IX. 27.* (i) *Vid. omn. Plin. l. d.* (k) *Vid. Steph. Morini exercis. de linguis IX. p. 269.* (l) *Plin. d. l.*
 (m) *Ovid. Fast. l. 239.* (n) *Liv. II. 33.* (o) *Vid. Vaillant. G. Aburnia 3. 4. &c. Julia 70.* (p) *Plin. H. N. XXI. 34. Vid. Liv. XXXIV. Vid. not. ad Poll. On. IX. 6. 66.*
 (q) *Liv. XXIII. 15.* (r) *Id. XXII. 12.*
 (s) *Plin. H. N. XXXIII. 3.* (t) *Liv. XXXIV. 57.*
 (u) *Magth. XVII. 27.* (x) *Varro de L. L. IV. 35.*

vel etiam *Victoriatas* (y) a signo *Victorie*, quod præ se ferebat. Quarta pars Denarii dicitur *Sestertius*, quasi *nummus semis tertius* (z), qui duos asses cum semisse (nostra moneta circiter fluterum unum cum dimidio) valebat: hic *xxr* *ss* *ss* etiam *Nummus* dicitur, quia frequentissimus eius in rationibus usus fuit: & quod minutissimum id fere pecuniæ genus esset, *nummo sestertio aliqui aliquid addicere* in auctionibus significat, nullo, vel vilissimo pretio rem aliquam emptoris facere (a). *Sesterti* nota sunt hæc, LLS. (b) vel potius IIS. significans duas libras & semissem; quæ postea vulgo in hanc HS. corrupta fuit.

Aureus nummus, sub Imperatoribus *soli* lus (c) dictus, valuit *denarios viginti quinque*, sive nostra moneta *florenos Carolinos septem cum dimidio* (d). Hic etiam absolute *Nummus* dicitur (e).

§. IV. De Ratione supputandi.

Ratio supputandi apud Romanos fuit duplex, per *Asses* nempe, & frequentius per *Sestertios*. Per *Asses* supputatio fiebat vel *expresso* Assium nomine, vel *tacito*; ut cum dicimus, exempli gratia, *binos aeris* (f), *centum aeris*, &c. ubi semper intelligendi *Asses*. Ad *Sestertios* quod attinet: Primo sciendum est, *Sestertios* masculino genere significare *singulos nummos sestertios*; *Sestertia* vero neutro genere (g), quando subauditur vox *pondo* (h), *singula millia nummorum sestertiorum*, exempli gratia, *centum sestertia* sunt *floreni septem cum dimidio*; *centum sestertia* sunt 7500. *floreni*: sic *mille sestertia* faciunt *florenos 75. mille sestertia* faciunt *florenos 75000*. atque ita porro. Secundo, cum adverbio numerandi utimur, *singula sestertia* centuplicantur: & sic *decies sestertium* idem valet, quod *mille sestertia*, sive *decies centies millies nummorum sestertiorum*.

(y) *Votusius Mecianus in Thes. Græc. T. XI. p. 1708.*

(z) *Ibid.* (a) *Cic. pro Rab. Post. 17. & ibid. nrr. in ed. Græc.*

(b) *Vid. Probum de notis Rom. inter auctores lingue Lat. a Goshofredo editos.* (c) *L. 1. §. 3. ff. de his qui ess. vel de j. comp. rata cum §. 1. Inst. de obl. quæ quasi ex del. nasc.*

(d) *Vid. Just. Orb. 4. collat. cum Tas. Hist. l. 24.*

(e) *Vid. Plaut. Men. II. 16.* (f) *Liv. XXXIII. 42.*

(g) *Horat. Epist. l. VII. 80.* (h) *Ibid. Græc. de sestert. l. 4.*

(i) : *quadrages sestertium* sunt quater mille *sestertia*, five *centies mille nummi Philippei*.

§. V. De Divitiis & Luxu Rom.

Specimina quædam *Divitiarum*, & *Luxus Romanorum* subiciemus (k). *Quadrages sestertium* (100000. *Philipp.*) in magnis gestantem *Lelliam Paulinam* vidit *Plinius* (l). *Sexagies sestertium* 150000. *Philippeis*) æstimatum fuit convivium *Imperatoris Veri* (m). *Sexcenties sestertium*, five *quindecim centena millia Philippeorum* in gulam abimpfit *Apicius* (n), qui tum demum rationes inspice-re coactus superfluum sibi sestertium centies (*Philippeorum* 250000.) computavit: & velut in ultima fame victurus, si sestertio centies vixisset, ve-neno vitam finivit, narrante *Seneca* *cons. ad Helviam* c. 10. qui tamen sestertium millies in culi-
nam eum concessisse dicit. *Bis millies*, five quin-que *milliones Philippeorum* possedit *Craffus* (o) in agris & pecunia, præter supellectilem & servos: itaque negabat locupletem esse (p), nisi qui redditu annuo legionem tueri posset, five, ut alii dicunt, exercitum (q). *Ter millies*, five *septem milliones & dimidium* habuit *Seneca* (r) ille *Philosophus*. *Quater millies*, hoc est, *decem milliones Lentulus Augur* (s). *C. Cecilius Claudius Isidorus* testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen se relinquere servorum quatuor millia cen-tum & sexdecim (*), juga boum tria millia sex-centa, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia, in numerato *H. S. sexcentis* (t), five *Philippeis* 1500000. (Augustus ex solis amicorum tes-tamenti quater decies millies perceperat. *Suet. ult.* cuius summæ valor est mille & quinquaginta tonnae auri.) *Vigies septies millies*, hoc est circiter *se-xaginta septem milliones Philippeorum* a *Tiberio* Im-peratore relictos non toto vertente anno successores ejus *Cajus* abimpfit (u). Imo vitæ etiam frugali-oris homines incredibiles quandoque sumptus fecisse legun-

(i) *V. Mart.* I. 103. (k) *V. Meurs. de luxu Rom.* I.
(l) *Ipse H. N.* IX. 35. (m) *Capitol. in Vero* 5.
(n) *Mart.* III. 72. (o) *Plin. H. N.* XXXIII. 10.
(p) *Ibid.* (q) *Plut. Craffo* p. m. 144. *Dio* XL.
(r) *Tac. Ann.* XIII. 42. (s) *Seneca. de benef.* II. 27.
(*) de incredibili servorum numero *v. Fignor. Præf. & p. 200. seqq. Adde Donar. ad I. Aen.* 799.
(t) *Plin. loc. cit.* (u) *Suet. Calig.* 37.

leguntur: sic Cicero mensam citream habuit, quæ constitit HS. decies, sive 25000. *Philippearum* (vv.) idem domum à Crasso emit HS. XXXV. sive 87500. *Philippearum*. Julius Cæsar aliquando duas tabulas emit octoginta talentis, sive florenorum 120. millibus (x): (si talentum sit 1500. floren. Sed ipse deinde 1800. ponit: erunt ergo 144. millia.) T. Antonii Milonis æs alienum fuit *sestertium septingentes*, quod facit nostra moneta florenorum 4375000. (immo 5250000. ex ipsius computo, quo denarius sex stufenis valet, at enim in edit. prioribus denarium ad quinque stufenos exegerat: eaque ratione constituunt 4375. millia) (y). Postremum autem hujus rei exemplum hoc elegans esto: M. Antonius dispensatori suo jusserat, ut decies HS. amico cuidam egenti numeraret; cum vero dispensator summæ magnitudine obstupescens, ut eam Antonio ostenderet, argentum in medio proposuisset, præteriens Antonius rogavit, quid hoc rei esset? Ille autem, id quod donari jusserat, respondit. Tum malignitatem ejus conjectans Antonius, Ego vero, inquit, majorem summam decies putavi. Hoc exiguum est. Itaque alterum tantum adjicito (z). (De Luxu v. Orat. Tiberii in Annal. Tac. III. 53. & Propert. III. El. XI. tota. it. Fabric. Bibliogr. Ant. c. XXII. §. XI. seqq. De sumtuosis ædificiis ac villis Stat. in Silv. Horat. II. Od. 15. Pignor. de servis, Casalius de splendore Rom. Imp. Petron. c. 119. & 120. v. 25. seqq. Suet. Cal. 37. & quem non? De luxu matronarum vid. Mem. Lit. Acad. Par. T.V. p. 297.)

§. VI. De Talento & Mina.

Licet Minæ & Talenta Græcorum propria fuerint, frequens tamen eorum in scriptis Romanorum sit mentio. Talenta quæcumque consisterunt Minis sexaginta sui generis: cum ergo Mina Attica (nam de aliarum gentium Talents tacebimus) valuerit Drachmas, sive Denarios (ut jam exiguum discrimen, quod inter hos nummos fuit, mittamus) centum, qui faciunt nobis florenos triginta, palam est Talentum valuisse florenos Hollandicos 1800. (a).

§. VII.

(vv) Plin. H. N. XIII. 15.

(x) Ibid. VII. 38.

(y) Plin. H. N. XXXVI. 15.

(z) Plut. M. Ant. p. 917. E.

(a) V. Gronov. de pec. vet. III. 3.

§. VII. De Ponderibus & Mensuris.

Ut jam etiam breviter aliquid de Ponderibus & Mensuris Romanorum dicamus, rerum omnium unum pondus ipsis exstitit, scilicet *Libra*; cui vocis synonyma sæpe sunt *As* (b) & *Pondo* (c). Hæc tamen postrema vox aliquando ponitur pro *potere* in genere: & determinatur per vocem adjunctam. Sic, ex. gr. *Columella* dicit (d) *mente viridis* pondo selibram; & *abjuncti* pondo libram (e) &c. *Plinius* vero (f), *Neque piscem ullam* unciam pondo *bo-die cepi*. *As*, sive *Libra* ad pondus *Parisienſe* exa-

cta valuit uncias 10. (g). Et dividitur in 12. *Uncias*; eaque *Unciæ* partes *Libra* faciunt suis nominibus distinctas. Sunt autem sequentes (h): *Un-cia* ab uno: *Sextans*, sexta pars *Asis*: *Quadrans*, quarta: *Triens*, tertia: *Quinarius*, quinque uncia: *Semissis*: *Septunx*, septem uncia: *Bes*, octo; cuius vocis origo est obscurior (i): *Dramus*, *As* dempto quadrante, id est, novem uncia: *Dextans* dempto sextante, sive decem uncia: *Denus* dempta uncia, id est, undecim uncia. *Unciæ* autem partes anxie recentere medici potius sit, aut *Præfetti* moneta, quam a nobis requiratur. Itaque dicemus tantum, *Unciam* continuisse *Semuncias* duas, *Duellas* tres, *Sicilicos* quatuor, *Sextulas* sex, *Drachmas* octo, *Scripula* aut *scriptula* viginti quatuor (k). *Libella* idem quod *As* valebat, & erat moneta argentea (l): *Sembella*, *libellæ* dimidium; & *Teruncius* idem quod *Quadrans* (m).

Mensurarum earum maxima fuit *Calvus* (n), viginti tenens *Amphoras*. *Amphora* tamen, sive *Quadrantal* (o) harum mensurarum præcipua, & ceterarum fere norma fuit: & cepit aquæ, vel vini octo montæ pondo (p). *Amphoræ* dimidia pars *Ury* dicitur; nam capiebat *Sextarios* 24. (q); cum *Amphora* 48. *Sextarios* contineret. *Ostava* pars *amphoræ* dicebatur *Congius*, qui ita cepit *Sextarios* sex, *Hemi-*

(b) *Varr. de L. L. IV. 35.* (c) *Plin. H. N. XVIII. 7.*
 (d) *XII. 5.* (e) *ib. 35.* (f) *Rud. IV. II. 8.* (V. *Synonym. nostra*). (g) *Lud. Savotus de numm. ant. P. III. 23.*
 (h) *Varro l. d.* (i) *Vid. ramen Scalig. ad Fes. hæc V.*
 (k) *Vid. Luc. Patum de Rom. & Græc. pond. V. 1664. T. XI. Thes. Antiquis. Rom. Græc.* (l) *Plaur. Cap. V. l. 27.*
 (m) *Varr. l. d.* (n) *Plin. H. N. XIV. 4.*
 (o) *Plaur. Cuv. l. II. 15.* (p) *Fes. V. Publica pondera; & V. Quadrantal.* (q) *Colum. XII. 20.*

Hemina duodecim. *Sextarius* denique, sicuti *As*, dividebatur in 12. partes, quæ *Cyathorum* nomine intelliguntur; & tantum continebant, quantum unico haustu commode bibi posset (r). *Cyathus* paulo majus erat *Acetabulum*, quod quartam partem *Heminæ* capiebat (s). *Modius* solis aridis metendis inserviebat (t): & capiebat tertiam partem *Amphoræ*, sive aquæ aut vini libras 26. (Frumenti pondus, quod ceperit, tradere incertius est; cum granum a grano plurimum differat) Quatuor modii erant *demenſum* fervorum mensurium (u): erat autem *Modius* sexta pars *Melminni* Attici (x).

Mensuræ *Intervallo*rum sunt vel partes pedis, vel ex multiplicatione pedis oriuntur. *Pes* dividitur in quatuor *Palmos* (z): *Palmus* in quatuor *Digitos* (a); licet quoque, quemadmodum *As*, ita *pes* in 12. uncias divisus fuerit. *Cubitus* constabat sex palmis, sive sesquipede (b): *Passus* habet quinque pedes porrectos (c): & mille passus faciunt *Milliarium*, quod tertia pars est *Millarii* *Hollandici*, sive unius horæ itineris; quarta vero pars *Millarii* *Germanici*. *Stadium*, mensura pedum (625. passuum) (*) vero 125. Græcorum propria fuit. *Jugerum* (d) erat mensura agrorum patens in longum pedes 240. in latum pedes 120. qui conficiunt pedes quadratos 28800. *Actus* est dimidia pars *jugeri*.

C A P U T IV.

De Nuptiis Romanorum.

§. I. De Sponsalibus.

Qui apud Romanos uxorem ducturus erat, ab eo, in cujus potestate ea erat, eam in matrimonium sibi datum iri stipulabatur, & alter, si conveniret, id spondebat; qui contractus mutuus *Sponsalia* dicitur (a): dum autem de iis ageretur, *Sponsus*

(r) *Martial. I. 71. IX. 61.* (s) *Plin. H. N. XXI. c. ult.*

(t) *Vid. Luc. Petrum de Rom. & Gr. mens. III. T. XI. A. R.*

Græv. (u) *Cato de R. R. 56. Donat. ad Ter. Phorm. I. I.*

(x) *Cic. Verr. III. 45. Nepos vita Ast. 2.* (z) *Virruv. III. 1.*

(a) *Frontin. expof. formar. p. 30. 37. ed. Gouff.*

(b) *Virruv. l. d.* (c) *Colum. de R. R. V. 1.*

(*) (Ex ipsius auctoris mente p. 397.) (d) *Ibid.*

(a) *L. 1. ff. de Sponsal.*

sus Speratus, *Sponsa* vero *Sperata* dicebantur (b); *Sponsalia* nudo consensu perfici poterant (c); sed plerumque tamen in tabulas referebantur, eæque præsentium annulis obsignabantur (d). Tum sponsus *annulum pronubum* quasi arrhæ (e), sive pignoris (f) loco Sponsæ dabat; qui Plinii (g) ætate ferreus, postea aureus fuit. His peractis dies nuptiis (*) eligebatur: certi enim dies mali ominis habebantur, ut omnes Kalendæ, Nonæ, Idus (h), & qui dies eas proxime sequuntur; tum Majus mensis (i), Parentalia, Saliorum festum &c.

§. II. De ipsis Nuptiis.

Nuptiæ contrahantur tribus modis, *Usu* nempe, *Confarreatione*, & *Coeptione*. Primo: *Usu* vel *usurpatione* contrahantur nuptiæ, cum mulier matrimonii causa anno integro & continuo cum viro iuisset (k); & talis mulier differt a *Concubina*, quod hæc consuetudinis tantum gratia habetur; quæ res ex habentis animo plerumque censetur (l): quanquam in liberæ & honestæ mulieris consuetudine semper nuptiæ intelliguntur (m). Secundo: fiebat *Matrimonium Confarreatione* (*ἡ ἐκδοχή* dicit Dionysius Halicarnassensis II. c. 25.) cum certis verbis adhibitis, testibus decem præsentibus, solemnique sacrificio (in quo *farre* utebantur) coram Pontifice peracto, mulier in manum viri conveniebat (n); & huic *confarreationi* contraria fuit *Diffarreatio* (o), cum matrimonium similibus ritibus solveretur. Hic autem erat antiquissimus & dignissimus matrimonii contrahendi modus; unde *γάμος κατὰ τὰς ἱερὰς νόμους* dicitur (p). Denique: *Coeptione*, hoc est, imaginaria *emptione* & *venditione* (q) fiebant nuptiæ, quando nummis dicis causa adhibitis, mulier in potestatem viri transibat.

§. III.

(1) *V. var. not. ad Ter. Heaut. IV. V. 25. Epist. XI. 21.* (videtur in animo habuisse Ovid. Epist. XI. 21. & 1 XXI. 59.)
 (c) *L. 4. pr. l. 7. ff. eod.* (d) *Juven. II. 119. & VI. 25.*
 (e) *L. 38. pr. ff. de ritu nupr. l. 3. Cod. de Sponsal.*
 (f) (*Juven. VI. 1*) v. 27. (g) *ipse H. N. XXXIII. 1.*
 (h) (*Terent. Andri. I. I. 75.*) (i) *Macr. Saturn. I. 15.*
 (j) *Ovid. Fast. V. 450.* (k) *Ibid. III. 395. Gell. III. 2.*
 (l) *L. 4. ff. de connub.* (m) *L. 24. ff. de ritu nupr. l. 34.*
 ff. ad *L. Jul. de adult.* (n) *Servius Danielis in Virg. Georg. I. 31. & omn. Tac. Ann. IV. 16. & ibi Lips. Cic. Topica. 3.*
 (o) *Fest. ex V.* (p) *Dion. Halic. II. 25.*
 (q) *Serv. d. l. Cic. pro Mur. 10.*

§. III. De Nuptiarum solemnibus.

Nullæ Nuptiæ (nobiliores certe ac legitimæ. V. Juven. X. 330. & 338.) fiebant, nisi adhibitis *Auspiciis* (r), & sacris ante rite peractis, præsertim Junoni *nuptiarum præfidi* (s): in quibus sacris fel ex victima abjiciebant, ut ita omnem *amarorem* a nuptiis abesse debere significarent (t). Sponsæ (u) coma cuspide *hastæ* dirimebatur; vel, ut *fortes* genituram ominarentur; vel, quod *hastæ* Junoni sacra esset; vel denique in memoriam raptus Sabinarum (vv). Tum coronabatur sponsa (x); & cingulo laneo cingebatur, quod sponsus deinde in lecto nuptiali solvebat: idque faciebat taciturnus & taxim (y). & hinc *non solus* pro *publicior* mulieris imminuere dicitur (z). Induebatur etiam tunica recta, qualem prima texerat *Cajæ Cæciliæ*, quam eadem *Tamquil* a. Denique etiam *flammeo* pudoris ergo obnubebatur (b). Itæ ornata virgo e gremio matris, vel proximæ cognatæ abripiebatur (c); tum, ut videtur, verecundiæ causâ, ne ultro nuptum ire videretur; tum, ut ita raptus Sabinarum exprimeretur: atque ita vesperti (d) ad domum sponsi *delectæ* domicilium mutabat (e); unde Junoni *Domitiorum* cognomen adhaeret (f). Pueri tres patrimi & matrimi *Panymithi* dicti sponsam deducebant (g); quorum unus facem (h), sive tædam (i) *pineam* (non *phineam*, ut male legitur in quibusdam editionibus *Catulli carmine in nuptias Julæ & Manlii*; & exigit ratio, quia *pinus* est arbor resinifera, non vero *spina*; atque ita jam olim correxit *marcus Scædiger*; licet fatear, multos esse, qui e *Spina* fuisse dicant (k)) tædam, inquam, *pineam* manu tenebat (l); reliqui duo nubentem:

(r) Juv. X. 336. (Val. Max. II. I. r.) (s) Virg. Æn. X. 59.
 (t) Plut. præcept. conjug. p. m. 141. E. (u) Plut. Romul. p. m. 26. Ovid. Fast. II. 460. (vv) Plut. ib. (z) Catul. carm. 62.
 (y) Varro *de re rustica* p. 308. ed. Dordrecht.
 (z) Theocr. Id. XXVII. 54. Ovid. ep. Phyll. 115. V. etiam Scrv. ad pervig. Ven. 25. (a) Plin. H. N. VIII. 48.
 (b) Lucan. II. 350. Juven. VI. 224. (& X. 334.)
 (c) Catull. carm. d. (d) Id. carm. 63.
 (e) L. 38. §. 3. ff. ad municip. (f) August. de C.D. XII. 13.
 (g) Ibid. XIV. 18. (h) Hom. II. ad. Z. 492.
 (i) Senec. Med. III. (k) V. Rev. Fabric. Bibl. Græc. III. XXVI. p. 634. Turn. adv. XXI. 29. Meziriac. ad epist. Ovid. p. m. 189. Plin. H. N. XVI. 18.
 (l) Vid. Propert. IV. XII. 46.

bentem: illas autem faces Ovidius *Epist. Her. XI.* *vers. 101.* eleganter vocat *maritus*. Hi paronymphi autem Græcis etiam *νυμφεῖται* & *πύρροι* dicuntur: item *νυμφεῖται*; licet eo vocabulo etiam matrimonii contrahendi amici & amicæ interpretentur veniant; quæ etiam *πρόμνητροι* & *πρόμνητροί* dicuntur (a). Comitabantur præterea Sponsam ancillæ cum colo, fuso & flamine (b) in laboris futuri argumentum: nam ad nullum opus nisi lanificii obligabantur Romanorum uxores (c); eique etiam feminas principes deditas fuisse discimus ex exemplo *Lucretie* apud Livium I. c. 57. p. & Augusti Imperatoris, quem haud temere alia veste utim, quam ab uxore & sorore & filia nepibusque corticella, tradit *Neronius* ejus *vita* c. 73. atque inde etiam in ade *Sangi* lana cum colo & fuso Tanagulis reginæ servata est (d). Tum cognati, vicini, amici magno numero nuptialem pompam ducebant e, sive officium s nuptiale celebrabant, aliquid utensilium donum nuptura quique ferentes: puer vero impubes *Camillus* f dictus in vate oporto, quod *Cumena* u. dicebatur, crepundia nascituro infanti portabat: quæ erant ornamenta quadam infantis collo appendi solita (v). Edum fores & postea frondibus, floribus & aulæis erant ornata (vv); ad quas cum accessisset sponsa, interrogata quamnam esset, respondebat: *Ubi tu Cæjus*, ego *Cæja* x; quod, ut vulgo interpretantur, significabat: *Ubi tu dominus & paterfamilias, ibi ego domina & materfamilias* (y): erat enim ex lege Romuli omnium bonorum & sacrorum cum marito particeps (z); & hinc *Domina* absolute pro *sponsa*, vel *uxore* dicitur (a).

Tum laneis vittis postes ædium sponsa (b) ornabat, & adipe lupino, vel fusillo (c) eos ungebat; (qua ratione fascinationem averti credebant) & hinc

(m) Vid. Bud. comm. *King* Gr. 1089. F. (n) *Plin. H. N.* VIII. 5. (o) *Plur. Romulop. m* 15. D. (p) *Ovid. Fast.* II. 740. (q) *Plin. H. N.* VIII. 48. (r) *Claudian. de cups. Hon.* & *Mare* 286. (s) *Juven. II.* 133. *Suet. Cal.* 24. & *Claud.* 26. (t) *Varr. de L. L.* VI. 3. (u) *Fest. ea* V. (v) *Plaur. Mil. V. V. 8. Cistell.* IV. 1. 11. (vv) *Juven. VI.* 70. & 126. (x) *Quintil. Instir.* I. 7. (y) *Plutarch. quæst. Rem. p. m.* 207. (z) *Dien. Palic.* II. 15. (a) *Carul. carm.* LXII. 31. *Virg. Æn.* V. 1. 397. (b) *Lucan. II.* 352. *Serv. ad Virg. Æn.* IV. 458. (c) *Plin. H. N.* XXVIII. 9.

& hinc *Uxor*, quasi *Unxor* est dicta (d). Limen non transibat sponsa, sed super illud tollebatur (e), ut quasi invita mariti domum ingredi, nec ad pudicitiae immutationem convolare videretur (f): vel, quia limen Vestæ Dearum castissimæ erat sacrum (g), quod ita non conveniebat calcari ab ea, quæ virginitatem jamjam esset amissura. Ingressienti domum Sponsæ dabantur *Claves*, quibus notabatur *cena rei domesticæ* (h); tum *aqua* & *ignis* ei offerebatur (i), quia ex humore & calore omnia gigni putabant (k): & hac aqua nubentium pedes lavabantur (l). Deinde sponsæ, ejusque comitibus a Sponso dabatur cœna nuptialis (m), quemadmodum in sponsalibus Sponsa, vel ejus parentes (n) cœnam dabant. In hac cœna tibicines adhibebantur, & convivæ *Talassionem* (o), vel *Talassium* invocabant (p) (ut Græci *Hymenæum* (q)) in memoriam *Talassii* (r) cujusdam, qui cum uxore sua a Sabinis rapta per multos annos felicissime vivebat: vel ob *lanificii* mentionem (s), quod Græcis *ταλασσία* dicitur. Mox *noces* (t) pueris spargebantur, cuius rei ratio verissima videtur fuisse, ut ita *res ludicras* se relinquere testarentur (x): & propterea etiam puppas suas Veneri consecrabant sponsæ (y). Pueri vero carmina quædam obscæna & lasciva cantabant, *Fescennina* (z) dicta; vel, quod ab urbe *Fescennia* primum allata essent; vel, quod *fascinum*, sive *artes magicas*, quibus sponso sæpe noceri credebant, averterent. Demum nupta a *Pronuba* (a) (quæ erat mulier univira (b)) in lecto *geniali* (ita dicto vel a *genendo*, sive *gignendo*; vel quod *Genio* sacer esset) collocabatur (c); & idem lectus post celebratas nuptias *Adversus* dicebatur (d):

N

(d):

- (d) Serv. ad Virg. Æn. IV. 466. (e) Plut. Romul. p. m. D. & Quæst. Rom. 29. (f) Lucan. II. 358.
 (g) V. Serv. ad Virg. Ecl. VIII. 29. (h) Vid. Cic. Philipp. II. 28. (i) L. 65 §. 1. ff. de don. int. vir. & ux.
 (k) V. Ovid. Fast. IV. 792. segg. & Varr. de Ling. L. IV. 10.
 (l) Serv. ad Æn. IV. 167. (m) Juven. VI. 207.
 (n) Cic. epist. ad Quint. fr. II. 5. (o) V. Martialis. I. 31.
 (p) Plut. Romul. p. m. 26. B. (q) Serv. ad Æn. I. 615.
 (r) Liv. I. 9. (s) Plut. Quæst. Rom. p. m. 271.
 (t) V. Varro ap. Fest. V. Talasso. (u) Catul. carm. 62.
 (x) V. Pers. I. 10. (y) Pers. II. 70.
 (z) Senec. Med. 113. (a) Catull. carm. 62. vers. fin.
 (b) Fest. V. Pronuba.
 (c) Juven. X. 334. Tine. Apo. XV. 37.

(*d*) : quia nempe erat e regione januæ (*e*). Discedenti autem officio sive amicis a coena abeuntibus munuscula auferenda, sive *apophoreta* dabantur (*f*). Postridie nuptiarum epulæ apud novum maritum restaurabantur, quæ *Reporta* sunt dicta (*g*) ; & novæ nuptæ munera a cognatis & affinibus mittebantur (*h*), qui a marito vicissim *Apophoreta* accipiebant : denique nova uxor libertatem uxoriæ auspicans in domo mariti rem divinam faciebat (*i*).

§. IV. De Divortio & Repudio.

Atque ita quidem matrimonium contrahabatur : solvebatur vero, præterquam morte etiam *Divortium*, ut sponsalia solvebantur *Repudio* (*). *Repudium renunciantis* (ita enim loquebantur (*K*)) formula hæc erat : *Conditione tua non utor* (*l*) : nam *conditio* proprie de *passione nuptiarum* dicitur (*m*). Et hoc casu vir *arra*, mulier duplo *arrhæ* pretio multabatur (*n*) ; sed si neuter *repudio* causam dedisset (*o*), multa cessabat. *Divortium*, si a parte mariti fit, dicitur *ἀποποιήσις*, si a parte uxoris *ἀπόλυσις* (*p*). *Divortium* lege Romuli viris, non vero mulieribus permixtum fuit, si mulier beneficio circa prolem usa fuisset ; si alienam pro sua supposuisset ; si adulterium fecisset (*q*) ; si inficio marito vinum bibisset (*r*). Eaque causa in amicorum concilio examinari solebat (*s*). Sed licet lege permixtum esset, primus tamen *divortium* fecisse legitur circa A. U. 520. *Sp. Carvilius Ruga* ob uxoris sterilitatem (*t*) : postea vero admodum frequentia Romæ *divortia* fuerunt (*u*). Hoc casu dos a marito reddebatur, & tabulæ sponsalitæ frangebantur (*v*). *Divortii* formula erat, *Res tuas tibi habeto* (*vv*) : (item *Collige sarcinulas : exi, vade*

(*d*) *Propert.* IV. XII. 81. (*e*) *Vid. Laber. ap. Gell.* XVI. 9.
 (*f*) *Juven.* VI. 203. *Marr. indice L. XIV.*
 (*g*) *Horas. Serm.* II. 11. 60. (*h*) *Vid. l. 13. ff. de admin. per. tut.* (*i*) *Macrob. Saturn.* I. 15. in f.
 (*) *L. 101. §. 1. l. 191. ff. de V. S.* (*k*) *Plaut. Aul.* IV. X. 13.
 (*l*) *L. 2. §. 2. ff. de divor.*
 (*m*) *Plaut. Aul.* III. V. Stich. I. II. 8.
 (*n*) *L. 5. Cod. de sponsal.* (*o*) *L. 3. & 5. eod. tit.*
 (*p*) *V. Salmaj. de usur.* 4. *Kuhn. ad Polluc.* VIII. VI. *Segm.* 27.
 (*q*) *Plur. Romul. p. m. 31.* (*r*) *Gell.* X. 23. *Vid. Plin. H. N.* XIV. 13.
 (*s*) *Val. Max.* II. IX. 2.
 (*t*) *Id. H. 1. 4.* (*u*) *Juven.* VI. 223. *segg.*
 (*v*) *Id. IX. 75.* (*vv*) *L. 1. §. 1. ff. de divor.*

de foras; de quibus vide Briffon. in form. L. VIII.) ejusque signum erat, si vir uxori claves adimeret (x). Si autem sine mulieris culpa factum esset Divortium, dos integra restituebatur; sin contra, pro singulis liberis sexta pars ad dimidium dotis usque retinebatur (y): sed adulteræ dotem, ejusque tertiam partem, & dona antenuptialia maritus retinebat, si filii non essent (z).

CAPUT V.

De Gentibus, Familiis, & Nominibus Romanorum.

§. I. De Gentibus & Familiis Romanorum.

Gentis (cujus synonymum est *genus*, quemadmodum *familie stirps* (a)) appellatio apud Romanos latius quam *Familie* patebat, ita ut una *Gens* plures plerumque *Familias* complecteretur (b): exempli gratia in gente *Cornelia* fuerunt *Cornelii Maluginenses*, *Scipiones*, *Lentuli*, *Dolabellæ*, *Rufini*, qui postea *Sullæ*, *Scapulæ*, *Cinnæ*, *Merulæ*: sed *Cinnæ*, *Merulæ*, *Dolabellæ* plebei fuisse videntur. In gente *Licina* fuerunt *Crassi*, *Luculli*, *Murenæ*, & sic porro in aliis. Aliquando autem eveniebat, ut in eadem gente aliæ familiæ essent patriciæ, aliæ plebejæ cognominibus distinctæ (c). Sic, verbi gratia, in gente *Tullia* fuerunt præter alios *Longi* & *Cicerones*, illi patricii: (M. enim *Tullius Longus* Consul fuit A. U. 253. (d) quo tempore solis patriciis aditus ad honores patebat) hi vero plebei: in *Claudiorum* gente clarissima plures patriciæ familiæ fuerunt, *Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*; *Marcellorum* vero plebejæ, & quidem patriciis ejusdem gentis familiis longe clarior. Hujus autem rei causa erat primo diversa generis origo, cujus rei exemplum est in *Salpiciis* (e); secundo,

N 2

si pa-

(a) Vid. Cic. Philipp. II. 28. (y) Paulus II. Instit. libr. vi. de dotibus. (z) Novell. CXVII. 8.

(a) Cic. pro Ligar. 5. Id. Brut. 14. Just. Jul. 6. Id. Galba 3.

(b) Liv. XXXVIII. (V. Synon. nostra.)

(c) V. Tac. Ann. III. 42. (d) Liv. II. 19. ipse Cic. in Eruto, sive de clar. orat. 16. (e) Tacit. loc. prox. d.

si patricius aliquis se ad plebem contulisset, quod saepe ab hominibus factiosus fiebat, ut ita plebejos honores capere, & inimicos suos tribuniciis actionibus vexare possent; quemadmodum fecit insignis ille, non virtute, sed sceleribus P. Clodius (f). *Octavia* etiam gens e patriciis ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per Divum Iulium ad patriciatum rediit (g). Tertia hujus diversitatis causa fuit civitatis beneficium: qui enim civitate donati erant, cum liberti, tum etiam quibus virtutis causa id tributum erat, patricii non fiebant, sed plebeji (ut omnes a Sulla civitate donati), licet ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen adsumerent (h). Addunt quidam his causis etiam adoptionem, sed minus recte; nam verum quidem est, adoptaticium adoptantis conditionem secutum fuisse, sed hoc personam ejus non excedebat: ita ut adoptatici etiam duplicem tribum haberent, unam, in qua nati, alteram, in quam adoptati fuerant (i). Gentes vero singulas, & Familias Romanorum hic recensere instituti nostri brevitatis non patitur. Unum etiam observandum est, *novos homines* fuisse dictos, qui primi ex suis familiis ad honores pervenerant (k).

§. II. De Nominibus Romanorum.

Romani, nobiliores certe, tribus fere usi sunt *Nominibus* (l): *Prenomine* scilicet, *Nomine* proprie dicto, & *Cognomine* (m): quibus aliquando *Agnomen* unum, vel plura addebant. Ex his *Prenomen* singulas personas, *Nomen* singulas gentes, *Cognomen* singulas familias notabat: *Agnomen* vero proprie est illud, quod in adoptione ex antiquo nomine retinetur, ut *Scipio* in P. *Cornelio Scipione* a Q. *Cecilio Metello* adoptato; qui tum dictus est Q. *Cecilius Metellus Scipio* &c. (n) idque uni alicui personae ex eventu aliquo impositum familiae ejus deinceps inharebat. Exemplo res clarius fiet: Magnus ille Carthaginensium domitor dictus fuit P. *Cornelius Scipio Africanus*; ubi P. quidem, sive *Publi-*

(f) *Sust. Jul. 30.* (g) *Id. Aug. 1.* (h) *Cic. 4d Famil. XIII. 36.* (i) *Vid. Grav. ad Cic. ad Att. IX. 16.*

(k) *Cic. pro Cluent. 40. Plut. Cat. Maj. init.*

(l) *Auson. Gryph. servatio 80.* (m) *Juven. V. 127.* (n) *De Romanor. nominib. praeter alios lege Hist. Ac. Lit. Par. T. 3. p. 188.* (o) *Vid. Grav. Praef. ad T. 11. Ant. Rom.*

Publius, est prænomen; *Cornelius*, nomen; *Scipio*, cognomen; agnomen vero *Africanus*, quod a devicta *Africa* honoris ergo ei est datum. Hujus filius, cum infirma esset valetudine, liberisque careret, cognatum suum adoptavit, *L. Æmili Pauli*, illius, qui *Perse* Macedonia Regem vicit, filium; qui inde *P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus* est dictus: ubi *Æmilianus* alterum est agnomen, ut patris naturalis memoria retineretur, ab ejus gentili nomine formatum: hic vulgo a scriptoribus *Africanus Minor* dicitur; sed hoc nomen ei viventis non est datum; verum posteri, ut a superiore Africano distingueretur, eo sunt usi. Alterum exemplum habemus in *Q. Fabio Maximo*; qui tribus agnominibus quandoque designatur: *Ovircula* enim puer etiamnum a *morum mansuetudine*; *Verrucosus* deinde a *verruca*, quæ ei in superiore labio erat enata, est dictus (o): & denique *Cunctator* appellatus fuit; quod *Annibalis* impetum *cunctando* (p), & prælii aleam vitando fregerit. Hoc tamen verum est, nomen sæpe etiam pro cognomine, aut agnomine usurpari (q).

Prænomen est, quo fratres, aut ii, qui sunt ejusdem familiæ, inter se distinguuntur: sicut fratres fuerunt *Publius* & *Lucius* Scipiones, quorum ille *Africanus*, hic *Asiaticus* est dictus: agnati *Cajus* *Julius* *Cæsar* Dictator perpetuus, & *Lucius* *Julius* *Cæsar* Consul A.U. 689. Erat autem honorificum aliquem prænومine salutare (r): forte quod servi eo carebant; quodque liberti, quamvis prænomen adepti, raro tamen aliter, quam cognomine, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur (r). Nomine dignoscuntur *Gentes*, ut *Julii*, exempli gratia, *Cornelii*: Cognomine vero Familiæ ejusdem gentis, quemadmodum in gente *Fabia* fuerunt *Fabii Ambusti*, *Rulliani*, *Gurgites*, &c. Agnomen denique, ut dixi, ab eventu aliquo positum posteros etiam sequebatur, & sæpe etiam cognomen dicitur (r). His autem omnibus nominibus sæpe etiam addebatur nomen *Tribus*, ut jam su-

N 3

pra

(o) *Plut. ejus vit. init.*(p) *Ephius Ann. XII. & ex eo Virg. Æn. VI. 84. seqq.*(r) *Quintil. Inst. I. 4. (1) Hor. Serm. II. v. 32.*(s) *Facete Pers. Sat. V. 78.*(1) *Vid. Cic. pro Muræna 14. & in somn. Scip. 2. Jac. Perizon. animadv. Hist. 2.*

pra dictum est (u). *Prænomenina*, quod ad usum tionum notandum, aliquando literis singularibus notabantur (vv), ut *A. Aulus*, *C. Cajus*, (quæ litera inversa ita *J.* mulierem *Cajam* (x) significat) *D. Decimus*, *N. Numerius*, &c. aliquando binis, ut *Ap. Appius*, *Ti. Tiberius*; aliquando denique ternis, ut *Mam. Mamercus*, *Ser. Servius*, *Sex. Soccus*: *M.* singulare significat *Marcum*; hæc vero nota *M'*, vel etiam altera *MI*, *Minium*. Origo autem horum prænominum a Grammaticis peti potest. Et singularum Gentium nomina unde petita sint, in hocce compendio nostro explicare putidum foret. Cognomina vero vel ab animo ducuntur, ut a sapientia *Cato*; (*Catus* enim veteribus sapiens (*) dicebatur) vel a virtute, aut moribus, ut *Frugi*, *Gurges*, *Nepos*, *Pius*, &c. vel ab arte, ut *Pictor*; vel ab eventu, aut factu aliquo singulari, ut *Papirius Prætextatus*, ita dictus, quod in prætextata ætate arcantum tegere potuisset; (si modo verum sit, quod de eo narratur (y)) & *Tremellius Scrofa* ab eventu facetissimo, quem narrat *Macrobius* loco in margine citato; vel a corporis habitu, ut *Calvus*, *Crassus*, *Macer*, &c. vel a sacerdotiis, ut *Augurinus*, *Camillus*, *Flaminius*, *Sacerdos*; vel a Piscibus, *Onata*, *Murena* (z); vel denique a frugibus, vel agrorum cultu, (qui priscis Romanis honestissimus habebatur) ut *Lentuli*, *Pisones*, *Cicerones*. (*Fabii*) &c.

§. III. De Mulierum & servorum Nominibus.

Mulieres olim quidem Prænominibus usæ videntur (a); sed postea gentili tantum nomine fere sunt dictæ: ita, ut si unica esset filia, *Cornelia*, verbi gratia, vel *Tullia* diceretur; si duæ, altera *Cornelia major*, altera *minor*; si plures denique, numeri nota, ut *Prima*, *Secunda*, *Tertia* (b), *Quarta* discernarentur: & hoc aliquando *ὑποθετικῶς*, ut

Quar-

(u) V. Supr. Sect. I. c. 1. §. 1. (vy) V. Plus. Quest. Rom. p. m. 188. (x) *Quintil. Instit. l. 7. Vid. samen etiam Petr. Servium ap. Cl. Grevium Pref. ad T. II. Ant. Rom.*

(*) (Ex 1. Edit. Ennius p. 117. Ed. Neap. & ibi Colam. aut p. 128. Hæssli.) (y) *Apud. Macrobi. Saturn. l. 6. (Gell. l. 23.)* (z) *Varro de R. R. III. 3. Colum. VIII. 15.*

(a) *Fest. V. Prænominibus. Vid. Voss. de Arte Gramm. III. 7.*
(b) *Suet. Jul. 50.*

Quartilla (c), &c. Non tamen hæc nomina semper oronem denotarunt; sed verorum prænominum naturam habebant; æque ac in viris *Quintus*, *Sextus*, *Decimus* (d). Et nomina quidem infantibus *Lucifirico* (e) imponebantur, qui puellis erat *octavus*, pueris *nonus*: prænomena vero pueris non ante quam togam virilem sumerent, puellis non ante quam nubarent, imponi moris fuit (f).

De Servis.

Servi aut nascabantur, aut fiebant; qui enim nascabantur ex ancilla alicujus, domini sui fiebant, quia partus sequitur ventrem, & pater plerumque incertus est: licet inter servos nuptiæ proprie non essent; sed eorum commercium *contubernium* proprie dicebatur, ipsique *coartubernales*. Servi autem domi nati *Vernæ* & *Vernaculi* dicebantur, & procaciores plerumque erant; quia scilicet ipsis plus, quam aliis, indulgebatur. Fiebant servi vel *captivitate ex hostibus* (g), vel *venditione*, ut si pater filium suum venderet; quod olim passim permisum, postea nisi in extrema famis necessitate concessum non fuit, & ne sic quidem, nisi etiamnum a matre rubentem (h). Servi antiquissimis temporibus paullo aliter inflexum domini prænomen ferebant, ita ut *Lucipores*, verbi gratia, *Marcipores*, &c. dicerentur, quasi *Lucii*, vel *Marci pueri* (i), hoc est, *servi*: nam *puer* pro *servo* sine ullo ætatis respectu dicitur (k); recentioribus vero temporibus varia nomina tum Græca, tum Latina habuerunt, vel a gente, unde essent oriundi, vel ab aliis eventibus imposita; ut apud Comicos servi dicuntur *Syrus*, *Geta*, &c. apud Ciceronem vero *Tiro*, *Laurea*, *Dardanus*, & sic porro.

De Manumissione.

Servitute liberabantur servi per *Manumissionem*, quæ erat vel *Iusta*, cum justam libertatem & plenum jus civitatis Romanæ consequerentur; vel *iniusta*, cum ex lege *Junia Norbana* fiebant *Latini*.

N 4

ni

(c) *Pervon. 16. segg.* (d) *V. Perizon. anim. hist. 1. p. 111.*(e) *Fest. hac v. Suet. Ner. 6. Plus. Quest. Rom. 100.*(f) *Val. Max. de Nominibus.* (g) *Hor. Ep. 1. 16. 69.*(h) *L. 1. Cod. de parr. qui fil. suo distr.*(i) *Plin. H. N. XXXIII. 1. Quintil. 1. 4.*(k) *l. 204. ff. de V. S.*

ni Juniani, quibus inferiores etiam erant, qui ex Lege *Ælia Sentia* fiebant *Liberti dedititii*, qui scilicet aliquando ob gravius crimen *stigmati* notati, vel graviore pœna affecti essent. *Iusta Manumissio* fiebat tribus modis: vel *per Censum*, cum servus, sciente vel jussente domino, cum reliquis civibus a Censoribus *in censum* relatus esset (1): vel *per vindictam*, (*) cum dominus cum servo Prætorem adiens, diceret: *Hunc hominem liberum esse volo jure Quiritium*; quod si prætor causam probaret, *vindicta* (virgula quædam erat) capiti servi imposita pronunciabat: *Hunc hominem liberum esse dico jure Quiritium*: quo peracto vel listor, vel dominus eum in gyrum circumagebat (n), potestatem abundi, quo vellet, ei concessam esse significans. Tertius manumittendi modus erat, qui fiebat *Testamento*; de quo prolixè satis Imperator in institutionibus juris.

Alius iusta manumissio erat, quæ fiebat vel *inter amicos*, vel *per mensam*, cum dominus servum secum accumbere juberet, vel *per epistolam*. Qui autem manumittebantur, raso capite *pileum* accipiebant (n), qui libertatis insigne erat. Incredibilem autem fervorem multitudinem divites illi Romani habebant (o), quos in varias decurias distinctos habebant (p): ita ut exercitui multitudine comparentur (q). Liberti pristinorum dominorum nomina & prænomena assumebant, quibus cognominis loco pristinum suum nomen adjiciebant; sic *Tiro* a *M. Tullio* Cicerone libertate donatus dictus est *M. Tullius Tiro*, (qui variis scriptis inclaudit, ut ex Gellio, Asconio, & aliis discimus) *Eutychedes*, *T. Cecilius Attici* libertus, *T. Cecilius Eutychedes* (r). Idem autem homo *libertus* dicebatur respectu patroni sui; *libertinus* respectu aliorum (s). Qui civitatem Romanam consequabantur (t), eorum, quorum beneficio, vel auxilio in civitatem venerant, prænomen & nomen assumebant (v); nominibus

(1) *Cic. pro Cœ. 14.* (*) (Quis primus vindicta liberatus fuerit vide ap. Liv. II. 5. (in) *Pers. Sat. V. 75. Horat. Serm. II. VII. 75.* (n) *Plaut. Amph. I. I. 306. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 554.* (o) *V. not. ad Reiron. 17. ed. Cl. Burm.* (p) *Id. 47.* (q) *Plin. H. N. XXXIII. 10. Senec. de irang. en. 8.* (r) *Cic. ad Att. IV. 19.* (s) *V. Cic. I. in Verr. 47. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. I. 60.* (t) *V. Jul. Cæs. de B. G. I. 47.* (v) *Cic. ad Famul. XIII. 35. segg.*

nibus suis pristinis vero pro cognominibus utebantur, ut C. Valerius Caburrus a C. Valerio Flacco civitate donatus (vv); A. Lutatius Diodorus beneficio A. Lutatii Catuli civitatem adsecutus (x). Et hinc post Sullam tanta multitudo Corneliarum fuit; cum plurimis ipse civitatem dedisset (y). Postquam vero in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt (z), de cuiusque arbitrio nomina sunt sumpta, ita ut plane alia eorum foret ratio, quam tamen operose hic explicare nihil attinet. (Liberti ac Libertæ apud patronos varia munia obibant, quod ex omni antiquitate satis notum: imprimis autem videndus Pignorius, & Monum. seu Columbarium Libb. & servorum Liviæ Aug. A. 1727. Florentiæ editum: unde unicum exemplum petam, quod a quodam viro Docto minus recte explicatum videtur. Quædam ibi inscriptio sic se habet: PHILEMATIO. AUG. L. SACERD. A. BONA. DEA. MATER. MAENALI. Durius, inquit, a bona Dea hic dicitur pro bona Dea. Sed niti me fallo, Philemation sic dicitur Augustæ Sacerdos a bona Dea, ut pueri dicuntur a manu, a pede, a poculis: est enim credibile, Liviam pro sua impotentia matronarum aliarum sese longe inferiorum congressum familiarem atque in sacris parem fugisse, ideoque vices suas huic Libertæ ad ea sacra Augustæ nomine colenda transmississe.)

§. IV. De Patria apud Romanos potestate.

Quia autem *jus Patrie potestatis* apud Romanos plane singulare, & ab omnibus aliis gentibus diversum fuit, operæ pretium erit, ut paucis illud explicemus.

Est igitur *Patria potestas* (a) *jus*, quod Pater habet in liberos; quod Livius (b) vocat *patriam Majestatem*. Pater dico; Mater enim liberos in potestate non habebat: tum ob alias, credo, rationes; tum, quod præ nimio amore nimium iis indulgere soleant: αἱ μητέρες γὰρ φιλοτεχνώτεραι inquit Arist. Ethic. IX. c. 7. (c). Hæc autem potestas tribus modis acquiritur, *justis* nempe *nuptiis*, *legitimatione*, & *adoptione*.

N 3

pione.

(vv) Cas. l. prox. d.

(z) Cic. in Verr. IV. 17.

(y) Cic. pro Cornel. l. p. 967. ed. Græv. App. Al. Civ. l. 413.

(z) L. 17. ff. de statu hom. (a) V. Dion. Hal. ll. 16. segg.

(b) Ill. 45. & alibi.

(c) Ter. Heaut. V. 2. 38.

prone. De nuptiis quod satis est diximus; de legitimatione dicere ad propositum nostrum minus facit: superest ut pauca de adoptione videamus. *Adoptio est actus legitimus, quo in locum filii adsciscimus eum, qui nobis extraneus est; ad eorum, qui liberos non habent, solatium inventus*: Græcis υιοθεσια dicta. Est autem vel *adoptio in specie talis, vel arrogatio*. *Adoptio in specie talis est eorum, qui in aliena potestate sunt, & a patris naturalis familia in adoptivi familiam transferuntur*: eaque fiebat apud quemlibet magistratum, apud quem legis actio esset, Praetorem puta, vel Proconsulem, patre naturali filium imaginaria emptione & venditione patri adoptivo mancipante (d). *Arrogatio est eorum, qui, cum sui juris sint, se in potestatem alterius tradunt*; ita dicta, quod non nisi rogatione ad populum lata fieret, (licet aliter sit in l. 2. ff. de adopt.) Comitibus scilicet curiatis (e). Verum translato a populo in Principem imperio, principali exinde auctoritate arrogationes fieri coeperunt: eaque (si impubes quidem arrogaretur) non fiebant, nisi causa cognita an honesta esset, pupilloque expediret. Quia autem adoptio naturam imitatur, adoptans adoptivum plena pueritate, sive octodecim annis præcedere debebat (f). Effectus arrogationis perspicitur ex formula rogationis, quæ talis fere fuit: *Velitis, iubeatis, Quirites, ut L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius sibi fiat, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset; utique ei vitæ necisque in eum potestas fier, uti patri endo filio est*. Patriæ autem potestatis apud Romanos effectus majores, quam apud aliam quamvis gentem fuerunt. Nam primo: Pater in filium habebat *jus vitæ & necis*; ita ut, si eum occidisset, non teneretur lege Pompeja de parricidis, nec lege Cornelia de sicariis (g). Sed eam potestatem postea tam Principes, quam Jurisconsulti coarctarunt (h). Secundo: Pater ex lege Romuli habebat *jus filium ter vendendi* (i); in quo major patris potestas fuit in filium, quam domini in servum: servus enim semel venditus, si a novo domino manu emittatur, sui juris fit; filius autem ter debebat vendi, & toties manumitti, antequam

(d) L. ult. Cod. de adopt. (e) Gell. V. 10.

(f) §. 4. Instit. d. 1. (g) L. II. ff. de lib. Or. post. l. fin. sed de parr. pcc. (h) L. 3. ff. ad L. Corn. de sic. l. un. C. de his, qui par. vel lib. acc.

tequam de potestate paterna exiret. Hæc vendendi licentia primum restricta fuit aliquatenus lege Numæ, in qua scriptum erat ad hunc sensum (k): *Si pater permiserit filio uxorem ducere, quæ ex legibus particeps sit sacrorum & bonorum, patri posthac nulum jus esto vendendi filium*. Jure vero Pandectarum filius neque vendi, neque oppignorari potest (l): quamquam Constantinus sanguinolentos, id est, recens natos vendere in extrema famis necessitate permiserit (m). Tertio: quicquid liberi vel ex operis suis, vel aliunde acquirebant, illud eo ipso momento patri acquirebatur: ideoque etiam non bona filii dicebantur, sed *Peculium* (n). Hoc olim uniusmodi fuit pariter ac fervorum. Jure vero novo quadruplex est: *Profecitium*, quod a Patre, vel patris causa ab aliis ad filium proficiscitur, idque pleno jure patri acquiritur; *Adventitium*, quod aliunde filio advenit, a matre, puta, aut amicis, atque in eo pater ulumfructum, filius vero proprietatem habet; *Castrense*, quod occasione militiæ castrensibus filius sibi acquirit, & in eo pro patrefamilias habetur: & denique *quasi Castrense*, quod occasione militiæ rogatus, live exercitio fori quasiavit, & est instar peculii castrensis. Quarto: Pater poterat filium exheredare nulla causa adjecta; idque propter Legem XII. Tabularum, quæ dicit: *Paterfamilias uti legasset super pecunia tutelæ suæ, ita jus esto*. Hodie filius non potest exheredari, nisi iusta causa exheredationis adjecta sit; quales sunt, quæ recensentur in Nov. XCV. c. 3. si aliter pater exheredaverit filium, per querelam inofficiosi petit filius, ut hæreditas ei deferatur rescisso testamento eo colore, quasi pater tempore testamenti facti sanæ mentis non fuisset. Præterea olim filius invitatus cogebatur esse patris sui hæres: hodie tamen Prætor ei volenti facultatem concedit paternis bonis se abstinendi (o). Habebat præterea pater jus filium exponendi: licet neque ex legibus Romuli, neque ex jure XII. Tabb. necare, aut exponere infantes recens natos, nisi sub certis legibus licuerit; sed sequentibus demum temporibus aliud jus introductum

N 6

fit

(k) *Ibid.* (l) *L. ult. ff. quæ res pign. obli. l. 6. Cod. epd. l. 1. Cod. de par. qui lib. dicit.* (m) *L. 2. Cod. d. 1. (n) §. 1. l. 1. ff. per quas pers. cuig. acq. V. Dion. Hal. VIII. 79.*

(o) *L. 5. 7. ff. de acquir. her.*

fit (p). Hodie si pater filium exponat, extra ordinem est puniendus (q): exponere enim idem videtur, quod necare (r). Præterea poterat pater filium abicere, ad parietem illidere, relegare ad opus rusticum; quæ etiam postea sunt abrogata. Poterat quoque pater filium noxæ dedere, pariter ut dominus servum; quod abrogavit Imperator Justinianus (s). Competebat vero hoc Jus non tantum in liberos primi gradus, verum etiam in nepotes & pronepotes: qui enim in alterius potestate est, alium in sua potestate habere non potest (z); qui autem ex filia nascuntur, in potestate nostra non sunt, quia sunt in potestate patris sui.

Possent autem cupiam mirum videri tantam & tyrannicam plane potestatem parentibus in liberos apud veteres fuisse concessam, nec tamen credendum est, Romanos hoc casu sine gravibus rationibus ita egisse. Quæ quidem rationes videntur fuisse sequentes: primo, ut esset aliquis quasi domesticus magistratus; secundo, ut ita patres ad tollendum liberos allicerentur; quo pertinet elegantissimus Senecæ locus de Benef. III. c. 11. Parentum, inquit, conditionem lucravimus, qui expeditur liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dandis dicitur: cui res elige ipse tecum. Si deceptus es, quæro dignum, alij vero. In liberis tollendis nihil iudicio tibi tuum licet; tota res voti est. Itaque ut æquæ animo adirent aleam, danda illis aliquid potestas fuit. Tertia denique ratio huius rei fuit, quod benignitas patris non facile iniquum quid in liberos committere crederetur.

Tollitur Patria potestas primum morte naturali (u); et si moriente avo pater adhuc vivat, & in patris potestate, tum post obitum avi nepotes in patris sui potestatem recidunt. Secundo: morte civilis patris aut filii, aut deportatione, quia deportatus civitatem, & exinde etiam jus patriæ potestatis amittit (vv). Relegatio, cum civitatem non tollat, etiam patriam potestatem non solvit. Tercio:

(p) Vid. C. de Nodi Julius Paulus 1. (q) L. 1 Cod. de inf. exp. (r) L. 4 ff. de agn. & al. lib. (s) §. ult. Inst. de noxal. act. (t) L. 21. ff. ad L. Fuf. de adul. (u) L. 19. ff. quond. dies leg. ced. l. 1. c. 1. de V. S. (vv) §. 1. Inst. quib. mod. patr. pot. solv.

rio : labente Imperio dignitate *Patriciatus* patria potestas tollebatur. *Patricius* autem dicebatur, non ea notione, quæ Reipublicæ tempore obtinuit : sed summa plane dignitas erat, qua quis curulibus honoribus functus in consilium Principis adiscerebatur ; & ejus quasi *Pater* vocabatur (x). Olim vero etiam *Vestales*, simul ac captæ essent, potestate patriæ exhibant (y). Quarto : solvitur, vel potius suspenditur patria potestas, si quis ab hostibus captus sit : nam captivus simul ac ad suos lares revertitur, omnia pristina jura *fictioe juris postliminii* (z), qua fingitur numquam in hostium potestate fuisse, recipit. Quod si pater apud hostes decesserit, ab eo tempore, quo captus est, filius sui juris fuisse videtur per *fictionem Legis Corneliæ*, qua fingitur ipso captivitati momento obitisse. Quinto : tollebatur patria potestas *Emancipatione* (Græcis *Χαρακτήρις*, *ἐξουχισμός* & *ἐκποίησις* (a) ; *emancipemus*, *Χαρακτήρις*). Est vero *Emancipatio legis actio*, qua quis apud competentem judicem de potestate dimittitur : idque olim fiebat per *imaginaras emptiones & venditiones*, hodie vero sola declaratione paternæ voluntatis apud competentem judicem. *Mancipare* autem, vel *mancipio dare* proprie significat, *proprietary rei alicujus alicui tradere* ; unde eleganter *Lucretius III. vers. 985.*

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Et P. Syrus *Mimographus*,

Fortuna usu dat multa, mancipio nihil (b).

Effectus emancipationis erat, primo ; ut filius plene sui juris fieret, & plenum dominium in bonis adventitiis acquireret, excepta tamen dimidia parte usufructus, quæ patri velut in premium emancipationis reservabatur. Secundo ; ut pater idem fore jus in filium emancipatum acciperet, quod patronus in libertum : itaque et ab intestato succedebat, & impuberi fiebat tutor legitimus (c). Non tamen usque adeo patrono parens exæquebatur, ut etiam liberi ejus ad successionem, aut contra tabulas bonorum possessionem venirent (d) ; aut etiam, ut *actio*

Cal-

(x) *Claud. Prot. L. II. in Eur. 49. & in ipso lib. V. 68.*
 (y) *Gell. I. 12. (z) Fest. V. Postliminio. (a) Poll. An. VI. 38. 178. Vid. Bud. Comm. ling. Gr. n. m. 141. legg. (b) Vid. Senec. Ep. 72. Eurip. Suppl. 514. loco elegantissimo. (c) Tit. Inst. de leg. par. 1. 1. 5. ff. si a par quis man. sit.*

Calvisiana parenti daretur (e); aut denique, ut recte stipularetur a filio operas. Quemadmodum autem filius invitus (*an fœplendum est?*) non emancipabatur, sic nec pater cogi poterat, ut filium emanciparet, nisi certis quibusdam casibus quorum primus est; si quis impubes arrogatus, dein pubes factus, dicat se læsum esse arrogatione (f). Secundus casus est; si male contra pietatem filium adficiat, hoc est, nimiam adversus eum exerceat severitatem (g). Tertius; si quis legatum ea conditione, ut liberos emanciparet, relictum agnoverit (h). Quartus; si pater lenocinium exerceat, & filius suis peccandi necessitatem imponere velit (i). Quintus denique; si pater nuptias incestuosas contraxerit (k). Sexto & ultimo solvitur patria potestas, si ab aliquo ex adscendentibus quis adoptetur (l).

CAPUT SEXTUM.

De Ritu Funerum.

§. I. De iis, quæ mortem proxime sequebantur.

HUMANI dramatis postremus actus morte terminatur, eamque sequitur Funus (*). Summo autem studio veteres funus curabant; quia credebant animas insepultorum ad sedes quietas non admitti, vel saltem centum annos juxta *Stygium* paludem oberrare, antequam eam transmittere (n) possent; unde, si ipsis cadaveribus potiri non possent, tumulum tamen inanem, sive *νεκρωτα* (o) (quod tamen locum religiosum non faciebat (b)) ipsis statuebant (c); aut, si cadaver inhumatum viderent, glebas saltem aliquas ei injiciebant (d): (*aut lapidabant*, Petron. c. 114. i. e. lapidibus obniebant.) quique illud non fecisset, piaculum commississe credebatur, & porcæ præcidaneæ Cereri mactabatur (e):

(e) L. 1. ff. de eod. (f) L. 12. ff. de adopt. (g) L. ult. ff. de par. quis man. (h) L. 92. ff. de cond. & demonstr. (i) L. 12. Cod. de Episc. aud. (k) Novell. XII. 1.

(l) L. petitor. Cod. de adopt. (*) (Funus a funibus seu funalibus dictum. V. Lips. Excurs. ad Tac. Ann. III. 4.)

(a) Virg. Æn. VI. 124. (b) l. 6. §. v. ff. de relig. & sumpt. fun.

(c) Virg. ibid. 504. l. 47. ff. de relig. & sumpt. fun.

(d) Virg. d. li 364. Hor. Od. I. XXVIII 23. & 36.

(e) : unde nullum genus mortis æque abhorrebant ac naufragium (f). Et hinc maxime operam dabant, ut vivi sibi de sepulcro prospicerent (g). Ratio porro funeris curandi apud Romanos hæc fuit :

Cum aliquis jamjam esset moriturus, propinqui præsentem spiritum ejus ore excipiebant, live legabant (h) : & qui morienti proximi erant (i), ejus oculos claudiebant (k) (ut horror mortis, puto, minueretur (l)) quos postea in rogo rursus aperiebant (m). Tum ter, vel quater per intervalla mortuum *exclamabant* (n) ; quo facto *Conclamaturus* esse dicebatur (o) : & hinc est, quod etiam *conclamatum* esse dicimus, cum res aliqua plane perit. *Deponitur* inde cadaver humi : unde *depositus* pro mortuo dicitur (p) : & hinc etiam *deponere vinum* est ebrietate aliquem quasi sepelire (q). Mox aqua calida cadaver abluebatur (r), ut vitalis spiritus, si quis forte superesset, excitaretur : & a Pollinctore (s) ungebatur, qui ex familia *Libitinarii* erat (t) ; ut etiam *Vespillones*, *Præfices*, *Plurices* (u), *Uffores*, *Custodes* (x), alique : Libitinarius enim in templo *Veneris* Libitinæ omnia vendebat (z), quæ ad funus procurandum necessaria essent : æque merces *arbitraria* dicebantur (a). Lorum & unctum corpus veste, quæ defuncti dum viveret honestissima fuerat, induebatur ; cives scilicet de plebe, toga alba (b) ; Magistratus & Sacerdotes prætexta : & sic alii alius. Tum cadaver (cujus ori quadrantem indebant, quem *Charonti* inferorum portitori (c) pro nautulo porrigeret, Græcis propriè *Δαρύν* (d) dictum) cadaver, inquam, coronatum (e) custode apposito in vestibulo adium *componebatur* (f) in lecto, ita ut facies & pedes, tanquam abituri, (unde *porrectus* pro

(e) Fest V. *Precidanea agna*. (f) Vid. Ovid. Trist. I. II. 31.
(g) Vid. Græc. Ins. P. 1127 l. (h) Vid. Virg. Æn. IV. 684.
(i) Id. Æn. IX. 486. (k) Hæm. Iliad. 2. 452. Pædo Albin. l. 157.
(l) Vid. Suet. Ner. 49. (m) Plin. H. N. XI. 37. & Virg. vi-
dent. Æn. IV. 244. & IX. 485. Ovid. epist. Penel. 101. & epist.
Ariadne 120. (n) Id. Trist. III. III. 43. (o) Terent. Eun. II. III.
56. (p) Ovid. Trist. III. III. 40. (q) Plaut. Aut. III. VI. 39.
(r) Eunius ap. Serv. ad Æn. VI. 219. (s) Vid. Plaut. Prost.
Fam. 63. (t) L. 5. §. 8. ff. de inst. off. (u) Vid. Fest. hac V.
(x) L. 14. §. 4. ff. de relig. & sumpt. fun. (z) Vid. Suet.
Ner. 39. Horat. Serm. II. VI. 10. (a) Cic. post red. in Sen. 7. &
pro domo 17. (b) Vid. Juven. III. 171. seqq. (c) Virg. Æn. VI.
248. Juven. III. 267. (d) Hesych. hac V. Σuid. γ. Νοςδμ. 119.
(e) Plin. Hist. Nat. XXI. 2. (f) Tacit. Hist. I. 47.

pro mortuo ponitur (g) publicum spectarent (h) : & hinc componere (quod Græci aliquando $\sigma\acute{\iota}\lambda\lambda\epsilon\iota\nu$, vel $\alpha\upsilon\sigma\acute{\iota}\lambda\lambda\epsilon\iota\nu$, vel $\tau\epsilon\iota\sigma\acute{\iota}\lambda\lambda\epsilon\iota\nu$ dicunt (i)) quandoque $\alpha\nu\tau\iota$ $\tau\epsilon\iota\sigma\acute{\iota}\lambda\lambda\epsilon\iota\nu$ ponitur (k) : & etiam Latini compositum pro sepulto dicunt (l). Ante aedes defuncti (ditioris (m) certe) statuebatur arbor *Cumpressus*, quæ funebris habebatur (n) ; & Diti, sive Plutoni sacra erat ; quia semel recisa numquam renascitur (o) : licet alii dicant hoc factum esse, ne Pontifex imprudens aedes funestas intraret, atque ita pollueretur (p).

§. II. De ipsis Exequiis.

Octavo tandem (q), ut videtur, die, populus per præconem certa formula (verbi gratia tali, *Exequias L. Titio L. F. quibus ire commodum est, jam tempus est* (r) ; *ollus effertur*) ad exequias convocabatur ; ad quas magna frequentia convenire solebant. Itaque magno concessu (propriam hanc vocem nota (s)) efferebatur cadaver, si divitis alicujus esset, in lecto vel lectica, pretiosis stragulis strata (t) ; quæ ferebantur, vel a propinquis (u) ; vel, si summi viri fuissent, a viris plane honestissimis ; quemadmodum Augustum a senatoribus (x), Julium Cæsarem magistratum (y) humeris elatos fuisse legimus, & Severi Imperatoris urnam a Consulibus portatam (z) ; pauperiores vero in *Sandapila* a quatuor vespillonibus efferebantur (a). At omnium honoratissimum erat funus, quod *Censorium* appellabatur (b). Post ultimam conclamationem pompa funebris procedere incipiebat, *designatore* (Belgis, *een hidder*) eam ordinante (c), qui tum etiam lictoribus utebatur ; & tibicine (d) (qui hac

(g) Catull. *carm.* LXVIII. v. 6. (h) Virg. *Æn.* XI. 20. *Perf. Sat.* III. 103. (De effigie mortui toro præfixa V. Lips. ad Tac. *Ann.* III. 5.) (i) Casaub. ad *Att. Ver.* 6. (k) Horat. *Serm.* I. IX. 28. Ovid. *Fast.* V. 426. (l) Catull. *Carmin.* ad Manf. V. 68. (m) Lucan. III. 441. (n) Horat. *Epod.* X. 18. Serv. ad *Æn.* VI. 216. Ovid. *Mét.* XV. 141. (o) Fest. V. *Cumpressus*. (p) Serv. ad Virg. *Æn.* III. 64. (q) Serv. ad *Æn.* VI. (r) Terent. *Phorm.* V. VIII. 37. (s) Cic. pro Flacc. 17. 218. (t) Propert. II. XIII. 21. (u) Vid. Plut. *Quæst. Rom.* p. m. 267. Val. Max. VII. 1. 1. Plin. H. N. VII. 44. (x) Suet. *Aug.* 100. (y) Id. *Iul.* 84. (z) Herodian. IV. 1. (Germanici cineres tribunorum centurionumque humeris portati, Tac. *Ann.* III. 2.) (a) Martial. VIII. 24. (& alibi). (b) Tac. *Ann.* IV. 15. & ibi Lips. (c) Horat. *Epist.* I. *Epil.* 4. (d) Ovid. *Fast.* VI. 659.

hac occasione proprio nomine *Siticen* (e), Græcis *τιμβαίτης*, dicebatur) præunte, qui *Nenium*, sive *cantilenam funebrem* (ἐπιταφίον νομὸν (f)) defuncti laudes celebrantem canebat: procerum vero funebribus etiam cornua & tubæ (g) sunt adhibita, quare testabantur (h), defunctum neque veneno, neque ferro interiisse. Quia autem defunctus iis laudibus sæpe erat indignus, hinc *nenie*, sive *mortualia pronugis* ponuntur (i). Præficæ, mercede conductæ (k), plangendi modum ceteris præbant, & laudes quoque defuncti cantabant (l); quibus sæpe sententias, ex celebrioribus poetis petitas, & rei præfenti convenientes miscebant (m). Majoris ætatis funera ad tubam *, facesque & candelas (** efferebantur: minoris vero ad tibias & cereos, immixtis tamen facibus. De *lectis* pluribus mortuo nobili sternendis vide, quos citamus, *** de Proverbio, *licet ad tubicines mittas*, V. Comment. ad Petron. c. 129.)

In pompa funebri ferebantur insignia honorum, quos defunctus gesserat, & quidem inversa, ut etiam hodie fieri solet (n) (vel fracta ****); spolia hostium (o), ornamenta triumphalia, dona militaria, & similia (p). Tum etiam *imagines* majorum, & totius gentis in perticis præferebant (q); nec facibus parcebatur (r). Servi ex testamento defuncti manumissi tunus pileati præcedebant (s): sequebantur propinqui, filii, si adessent, velatis, filiarum nudis caputibus (t), amici, aliique habitu lugentium; scilicet capillo passio, in veste pulla, sive atra (u), ornamentis positis, (ut, exempli gratia, equites annulos aureos, & phaleras ponebant (x)) quod etiam in luctu publico fieri solebat (y): tum etiam,

(e) Gell. XX. 2. (f) Pollux Onom. IV. 16. segm. 79. (De antiquitate cantus exsequialis v. Falsteri Anacæ. Philol. T. 11. p. 217.) (g) Hor. Serm. I. 6. 43 (h) Hyg. fab. 174. (i) Plaut. Aſin. IV. 1. vers. 43. (k) Horat. de arte 43. (vers. Hor. est 411. Sed nihil probat, quia male. gen. legitur: *Us qui conditissimos plorat in funere*. Nisi sit eaallage generis, quod adfirmare non ausim. vid. potius Plaut. Truc. II. VI. 14. & Lucil. 5. 32. F. R.) (l) Nevius ap. Fest. V. Præfica. (m) Suet. Jul. 84. (*) (Serv. ad Æn. V. 138.) (**) (Lips. Exc. ad Tac. Ann. III. 1.) (***) Cic. de Legg. II. 24. Serv. ad Æn. VI. 852. & 875. (n) Peto Alb. de morte Drusi 141. Tac. Ann. II. 1. (Virg. Æn. XI. 93. & ib. Serv.) (****) (Peto ad Liv. vers. 177.) (o) Suet. ibid. (p) Lucan. VIII. 731. (q) Propert. II. XIII. 29. (r) Id. IV. 12. Ovid. epist. Cydipp. 172. (s) Dion. Hal. IV. 24. l. un. §. 5. Cod. de Lat. lib. 101. (t) Plur. Quæst. Rom. 14. 9. p. 267. (u) Vid. Propert. IV. XII. 97. Juven. X. 245. (x) Liv. IX. 45. (& 7.) (y) Luc. II. 18. 28. Juven. III. 212.

etiam, ut hodie, domus lustris tempore clauderetur (2). (In luctu vel mœnore vestes etiam semidebant. *Virg. Æn. v. 685.* quod Hebræis perussitatum fuisse S. literæ docent. Tum Coss. mortui Druso sede vulgari sedebant, *Tacit. Ann. IV. 8.*)

Ita, si illustre funus esset, in forum (a) deferre- batur (b), & a filio, vel propinquo (c) aliquo pro rostris oratione funebri laudabatur (d). quod verus Romanorum institutum fuit, non vero, ut quidam volvere, a Græcis inventum (e). Quin originem a Poplicola habuisse docet Plutarchus *ejus vita p. m. 102.* quod institutum ad gloriam quidem & virtu- tem utilissimum fuit (f): historia tamen iis lauda- tionibus mendosior facta est (g). Inde ad sepulchri, vel rogi locum procedebant; qui post legem duo- decim Tabularum semper fuit extra Urbem; cum antea quisque fere domi suæ sepeiretur (h), & pie- rumque quidem juxta vias (i): quamquam, privi- legio virtutis, vel dignitatis causâ dato (k), qui- dam in Urbe sepulti sint (l); ut præter alios etiam Virgines Vestales (m).

§. III. De Sepultura & Combustione.

Antiquissimis Reipublicæ temporibus Romani ute- bantur sepultura (n); (i. e. *humatione*. v. nos in Sy- non.) quanquam hoc perpetuum non fuerit, cum jam A. U. 233. cadavera cremata legamus (o); nisi hoc forte factum, quod omnes sepeliendi otium tunc non suppeteret: verum etiam leges Decemvires clare de unctione loquuntur. Et male quidam Sullam primum crematum putant; quod primus ex gente Cornelia crematus fuisse dicatur (p). Quicquid ejus rei sit, florente maxime Republica usque ad extre- ma tempora Antoninorum, cadavera (honestiorum saltem) cremata sunt: at postea rursus ad sepultu- ram reditum est (q). Infantes etiam, inter septi- mum

(2) *Tacit. Ann. II. 82. Juven. XIII. 129.* (Pedit ad *Liv. vers. 181.*) (a) *Dion. Hal. IV. 40.* (b) *Horat. Serm. I. VI. 43.* (c) *Juv. Jul. 6.* (d) *Dion. Halic. V. 17. m. n.* (e) *Dion. Halic. d. I. & IX. 54.* (f) *Polyb. VI. 51.* (g) *Liv. VIII. 6. ult.* (h) *Bruto c. 17.* (i) *Serv. ad Æn. V. 61. & VI. 152.* (j) *Ju- ven. I. v. ult.* (k) *Cic. de LL. II. vers. fin.* (l) *Vid. Dion. Hal. V. 48. qui paululum variat. Plut. Poplic. p. 100.* (m) *Serv. ad Virg. XI. 206.* (n) *Plin. H. N. VII. 54. Vid. Ziphil. Petr. non longe ab inis.* (o) *Dion. Hal. V. 47.* (p) *Cic. de LL. II. 22* (Si- milis *Servit. locus ad Virg. mibi excludi*). (q) *Virg. Æn. VI. 177.*

munus mortui, non cremabantur, sed sepeliebantur (r). Ita loquor ex usu communi; licet sciam *sepelire* & *sepulchrum* etiam de combustionibus dici (s). Ad cadaver cremandum extruebatur *Pyra* in formam aræ (t), vel turris ex lignis, facillime ignem concipientibus (u), circumpositis cupressis. Hæc simul cum cadavere imposito liquoribus quibusdam pretiosis conspergebatur (v); & a proximis consanguineis averso vultu faces ei subiciebantur (vv): ac vestis pretiosa, ornamenta, arma defuncti, &c. in Rogum (qui pro qualitate fortunarum fiebat, Serv. ad IV. Æn. 685.) (ita dicebatur *Pyra jam ardens* (x)) conjiciebantur (y). Tum propinqui etiam (tus & aromata (*) immo) comas suas detonias in rogam mittebant (z). Dum cadaver cremaretur, sanguis humanus ante rogam effundebatur, quo manes defuncti placari credebant. Ille sanguis olim quidem erat captivorum, vel fervorum (a); at postea gladiatorum (b), qui inde *Busuarii* sunt dicti: nam Rogus, cum plane jam consumptus esset, *Busum* dicebatur (c); locus ipse vero, ubi cadaver cremabatur dicebatur *Ustrina* (d).

Cadavere cremato, favilla, olim quidem vino (e), postea vero aqua exstinguebatur; & ossa ac cineres a proximis (f) in Urnam legebantur: iisque odores & flores odoratos miscebant (g). Poterant autem discerni ossa ex situ & collocatione cadaveris (h), quod non ipsi igni impositum, sed æstu potius flammæ circumlambentis in cineres redactum videtur; ita tamen, ut ramusculi cupressorum & particulae rogi super cadaver conciderent (i): quod uncis & hamis, quantum possent, prohibebant. Post hæc præsentibus, ut lustrarentur, ter aqua pura a sacerdote conspergebantur (k); & jam discessuri extremum *Salve* & *Vale* mortuo inclinabant.

(r) Plin. H. N. VII. 29. (citatio falsa). (s) Terent. Andr. I. v. vers. 101. Plin. H. N. VII. 54. (t) Virg. d. l. 214. segg. (u) Ib. 225. (v) Virg. Æn. V. vers. 223. Mart. X. 97. (vv) Id. Æn. XI. 193. segg. (x) Serv. ad Virg. Æn. XI. 185. (y) Id. ad Æn. X. 561. (falsa citatio. Sed vid. Æn. VI. 217. & Serv. ad vers. 233.) (*) Martialis VI. 15. 22. & X. 26. 6. Virg. Æn. VI. 225. (z) Ovid. epist. Canaces V. 116. (a) (Virg. & Serv.) Ibid. (b) Horat. Serm. II. III. 85. (c) Fest. hac V. (d) Fest. ibid. (e) Virg. Æn. VI. 227. (f) Tibul. I. III. 6. (g) Id. III. II. 23. (h) Vid. Hom. Iliad. V. v. 240. (i) Vid. Boxborn. Quest. Rom. 25. Kirchn. de funer. III. 3. Voss. de Idol. X. 43. (k) Vid. Virg. Æn. V. 229.

bant (l), hac vel simili formula: *Æternum vale*; *Mos te ordine, quo nunc iussit, cuncti sequemur*. Denique præfica, vel quis alius, novissimo verbo *ilicet* omnes dimittebat (m). Urna inferebatur sepulcro, cui inscribebatur *Titulus* (n), & *Votum* (S. T. T. L. i. e.) *Ut terra mortuo levis esset* (o), vel, *Ut ossa molliter cubarent* (p); vel Græce ita, *Κούφη γῆ τῷτον καλύπτοι* (q); vel denique ut dicit Euripides *Alcest.* vers. 462.

.... *Κούφα σοι χθὼν ἐπάνω νέσει, γύναι* (r). Qui omnino etiam videndus est in *Helena*, v. 837. seqq. Domum reversi amici, cum coactis funebri convivio excipiebantur, cum prius balneum ingressi fuissent (s), ut se a pollutione funeris purgarent. Et in illum funere quandoque epulum populo datum fuit (t); aut *Visceratio* (u), (Græcis *κρεανομία* (*)) quæ est *male carnis distributio* (v): quod epulum proprie *Silicernium* dicebatur; Græce *περίδωπνον* (vv). Nono etiam die, postquam funus elatum esset, celebrabantur sacra quædam *Novendialia* dicta, in Glossariis Græcis *ἐννέα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα* (x). Domus denique funesta purgatur *Deniculibus* (scilicet feris (y)): Græci enim *νέκυν* mortuum dicunt, & *Exuvii* (z).

(l) *Id. Æn. XI. 77.* (m) *Id. Æg. VI. 231.* (n) *Propert. IV. XI. 36. Vid. Martini VI. 12 (o) Tac. Agric. c. ult. (p) Ovid. Trist. III. III. 75. Contra Tib. I. IV. 60. Virg. Ecl. X. 31. Pers. S. I. 37. Juven. VII. 207. (q) Suid. V. Κούφη. (r) *Vid. Bud. comm. ling. Gr. 218.* (s) *Cic. in Vatin. 13. Et ibi Abram.**

(t) *Suet. Jul. 15 (u) Liv. VIII. 22 (v) (V. Glossar. a Labbeii, ubi κρεανομία sic dicitur; & Casaub. ad Suet. J. C. e. 38.) (v) Serv. ad Virg. Æn. I. 111. (vv) Varro ap. Non. p. 76. ed. opt. Plin. Serv. ad Æn. V. 8. Suid. hac V. (x) *Vi4. Poll. On. VIII. 13. Et ibi nos. Serv. ad Æn. V. 61. (y) Fest. hac V. Cis. de leg. II. 12. (z) Fest. V. Exuviator.**

F I N I S.

Τῷ δὲ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀόρατῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 1. *Timoth. I. vers. 17.*

APPENDIX I.

D E

NOTIS ROMANORUM,

Sive SIGLIS maxime memorabilibus.

A

- A** Notat Abrogo. Absolvo. Anno. Annis. Ante. Apud.
 Augustus. Augusta. Augustalis. Aulus.
AA. Augusta. Augusti duo.] & similia similiter.
AAA. Augusti tres.]
A. A. A. F. F. Auro Argentio Aere Flando Feriundo.
AA. COSS. Augustis duobus Consulibus.
A. A. V. S. E. V. Alter AmboVe Si Eis Videbitur.
A. A. V. S. L. M. Apud Agrum Vivens Sibi Locum Monumenti, vel Legavit Monumentum.
AA. VV. CC. CONSS. Augustis duobus Viris Clarissimis Consulibus.
AB. IN. E. L. F. E. Abdicavit. In Ejus Locum Factus Est.
A. B. M. Amico [Amicæ] Bene Merenti.
ABN. Ahnepos.
ABS. Absolutus.
AB. V. C. Ab Urbe Condita.
A. D. Ante Diem.
AD. FRV. EMV. Ad Fruges Emundas.
AED. CVR. Ædilis Curulis.
ÆEL. Ælius, Ælia.
ÆEM. Æmilia tribu. V. pag. 7.
ÆER. Ærarium, &c.
ÆET. AVG. Æternitas Augusti.
A. F. A. N. Auli Filius Auli Nepos. *Similia similiter.*
A. FR. A Fronte.
AFR. Africa. Africanus.
AG. Agrippa. Agro, &c.
AGON. Agonalia.
A. H. D. M. Amico [Amicus] Hoc Dedit [Dedicavit] Monumentum.
A. K. Ante Kalendas.
A. L. Auli [Augusti]. Libertus [Liberta].
A. L. A. Amico [Aram] Libens Animo.
A. L. F. [P.] Amico Libens Fecit [Posuit].
A. L. V. S. Animo Libens Votum Solvit.
A. M. P. Amico Monumentum Posuit.
AN. A. V. C. Anno Ab Urbe Condita.
AN. C. H. S. E. Annorum Centum Hic Situs [Sita] Est.
ANN. Annona.
AN. P. M. L. Annorum Plus Minus Quinquaginta.
AN. V. P. M. II. Annis Vixit Plus Minus Duobus.
A. O. Amico Optimo. Alii Omnes.
AP. Appius. Appia tribu.
AP. CONS. Apollini Conservatori.

A. P.

360 APPENDIX I.

A. P. F. Auro [Argento] Publico Feriundo.
 A. P. P. V. F. Ad Populum Plebem Ve Ferant.
 A. P. R. C. Anno Post Romam Conditam.
 AQ. Aquilifer.
 AR. DD. Aram Dedicavit.
 ARG. P. X. Argenti Pondo Decem.
 ARM. Armeniacus. Armilustria.
 ARN. Arnienſi tribu.
 AR. VV. D. D. Aram Votivam Dono dedit.
 A. S. L. Animo Solvit Libens.
 A. S. L. F. Amico ſuo Libens Fecit.
 A. T. A Tergo.
 A. V. C. Ab Urbe Condita. [Anno Urbis Condita].
 AVG. Augur. Augusta. Auguſtalis. Auguſtus.
 AVG. LIB. Auguſti Liberalitas [Libertus]. [Auguſta Li-
 berta].
 A. V. L. Animo Vovit Libens. Annos Vixit Quinquaginta.
 AVR. Aurelia. Aurelius. Aurum.

B. Balbus. Beatus. Bene. Bonus.
 B. Bg. bus *terminatio*, ut OMNIBg, *pro* Omnibus.
 B. A. Bonis Avibus [Auguriis. Auspiciis].
 BASC. Baſilica.
 B. D. S. M. Bene De Se Merito. [Merita. Merenti].
 B. E. Bona Ejus.
 B. F. [BF.] Beneficiarius. Benefecit. Beneficium. Bona Fi-
 de [Fortuna]. Bonum Factum.
 B. F. P. Bonæ Fidei Poſſeſſor.
 B. H. M. Bene Hic Maneat.
 B. M. Beatæ [Bonæ] Memorix. Bene Maneat [Merenti].
 Bonis Manibus.
 B. M. H. E. Bene Merenti Hoc Erexit, &c.
 B. M. M. P. Bene Merenti Monumentum Poſuit.
 B. M. P. [S.] C. Bene Merenti Poni [Sepulcrum] Curavit
 [Condidit].
 B. O. Bene Optime. Bono Omnia. Bona Omnia.
 B. P. Bono Publico. Bonorum Poſſeſſor.
 B. P. D. Bono Publico Datum [Dedit].
 B. Q. [RE.] Bene Quieſcat. [Requieſcat].
 B. R. [RP.] N. Bono Rei Publicæ Natus.
 B. S. Bona Sua, &c.
 B. V. Bene Vale. [Valeat. Vixit].
 B. V. A. Bene Vixit Annis. Boni Viri Arbitratu. NB. B. in
 ſequioribus poſitiſſimum monumentis pro V. occurrit, ut
 BIAR. BIX. pro *Viarum*, *Vixit*.

C. Cajus. Caja. Cauſſa. Cenſor. Centum. Centuria. Ci-
 vitate. Clariffimus. Cohors. Collegium. Colonia. Co-
 mitialis dies. Condemno. Conjux. Conſul. Cornelius.
 Cum. Curavit.
 C. Caja. Centuria. &c.
 C. Con *principio vocis*. Contra.
 CA. Camillus. Cato. Cauſſa.

- C. A. Cæsar Augustus. Cæsarea Angusta.
 CAES. AVG. PON. MAX. COS. V. DICT. PERP. Cæsar Augur
 Pontifex Maximus Consul Quintum Dictator Perpetuus.
 CAR. Carissimus. Carissima. Carmentalia.
 C. B. M. F. Conjugi Bene Merenti Fecit.
 C. C. Cajus *duobus*. Causa Cognita. Conjugi Carissimo, mæ.
 C. C. C. Censa Civium Capita. [Calumniæ Cavendæ Causa].
 C. C. J. L. L. Cæjorum *duorum*. Con Liberti.
 C. C. S. Curavit Cum Suis. Curaverunt Communi Sumtu.
 C. D. Cæjus Drusus. Collegium Decurionum. Communi Dividundo.
 C. E. Curavit Erigi.
 C. E. C. Coloni Ejus Colonia.
 CEN. Censor. Centum. Centuria. Centurio.
 CEN. P. Censor Perpetuus [Primus].
 CER. Cerealia.
 C. F. Caji Filius [Filia]. Carissimus Filius. Clarissima Femina. Conjux [Conjugi] Fecit. Curavit Fieri.
 C. F. C. Clavi Figendi Causa.
 C. F. M. Curavit Fieri Monumentum.
 C. H. Curavit Heres.
 C. H. M. Consecravit Hoc Monumentum. Curavit Hanc Memoriam.
 CHO. Cohors.
 C. I. C. Cæjus Julius Cæsar.
 CL. Claudius. Claudia *tribus*. Clarissimus. Colonia.
 CL. V. Clarissimo Viro.
 C. M. Cæsar Maximus. Cæjus Marius. Causa Mortis. Curavit Monumentum. Conjux Marito.
 C. M. D. Conjux Marito [Conjugi Maritus] Dedit.
 C. M. F. Conjux Marito [Conjugi Maritus] Fecit. Curavit Monumentum Fieri. Clarissimæ Memoriam Femina.
 C. M. S. Condidit Monumentum Sibi.
 C. M. T. Curavit Monumentum Testamento.
 C. M. V. Clarissimæ Memoriam Viro. Curavit Monumentum Vivens.
 C. MVN. Curator Municipii.
 CN. Cnæus. Cnæa.
 C. O. Civitas Omnis. Conjugi Optimo, mæ.
 CO. Conjux. Conjugi.
 COACT. A. CONL. ABD. I. F. L. F. E. Coactus A Conlega Abdicavit In Ejus Locum Factus Est.
 COER. Coeravit. i. e. Curavit. Coeravere.
 COH. Coheres. Cohors.
 COH. I. PR. P. V. Cohors Prima Prætoria Pia Victrix.
 COL. Collega. Collegium. Coloni. Colonia. Collocatum.
 COL. AA. PATR. Colonia Augusta Patrensis.
 COL. DED. Colonia Deducta. Colonis Dedit.
 CO. M. Communi Matri.
 COM. AS. ROM. ET. AVG. Commune Asia Romæ Et Augusto.
 COM. HAB. C. Comitiorum Habendorum Causa.
 COMM. Commilitones. Commodus, &c.
 COMM. CONS. Communi Consensu.

313 APPENDIX 1.

- COMP. Compari. Compitalia.
 [COM. R. P. Comes Rerum Privatarum.
 COM. S. L. Comes Sacrarum Largitionum].
 CON. Congiarium. Conjux. Conlega. Consul. Consularis.
 CONCORD. EXERC. Concordia Exercituum.
 CONLAC. F. Con Lacrymis Fecit, i.e. *Cum Lacr.* [*Ego le-
 go, Conlacrumantes Fecerunt*].
 CON. P. S. Consularis Provinciæ Siciliæ.
 CONS. Consiliarius. Contualia. Consul. Consularis. Consulatu.
 CONSEN. Consentibus *Diis*.
 CON. SEN. ET. EQ. OR. P. Q. R. Consensu Senatus Et E-
 questris Ordinis PopuliQue Romani.
 CON. SOL. D. Condendo Solum Dedit.
 CONS. S. Conservatori Sui.
 C. O. P. Comites Ordinis Primi.
 COR. Cohors Coraelius. Cornelia *tribu*. Corona. Coryinus.
 COR. VAL. II. Coronis Vallaribus Duabus.
 COS. Consul. Consules. Consularis.
 COS. DES. S. D. Consuli Designato Salutem Dicit.
 COS. ORD. Consul Ordinarius.
 COSS. PRÆT. TRIBB. PL. S. P. PL. Q. R. Consulibus Præ-
 toribus Tribunis Plebis Senatui Populo PlebiQue Romanæ.
 COS. VIR. Consularis Vir.
 COS. V. P. P. Consul Quintum Pater Patriæ.
 C. P. Cinerarium Posuit. Curavit Ponendum.
 C. P. S. Curavit Poni Sibi.
 C. P. S. E. Curavit Pecunia Sua [*Proprio Sumptu*] Erigi.
 C. P. T. Curavit Poni Titulum.
 C. Q. S. S. E. Causa Quæ Supra Scripta est.
 C. R. Civis Romanus. Cives Romani. Curavit Refici.
 CR. Creticus. Crispus.
 CRAS. Crassus.
 C. R. C. Cujus Rei Causa.
 CRUST. ET. SPORT. N. S. X. N. Crustulum Et Sportulas
 Nomine Sui Decem Nummos.
 C. S. Communi sumptu. Consulatum Sententia. Cum Suis.
 Curavit Sibi. Conjugi Sui. [*Suæ*].
 CS. Cæsar. Consiliarius. Consul.
 C. S. C. P. T. M. Cum suis Curavit Poni Titulum Monu-
 menti.
 C. S. F. Communi Sumptu Factum. Curavit Sibi Facien-
 dum. Cum Suis Fecit.
 C. S. H. Communi Sumptu Heredum. Cum Suis Heredibus.
 C. S. H. S. S. V. T. L. Communi Sepulcro Hic Siti Sunt.
 Sit Vobis Terra Levis.
 C. S. H. S. T. T. L. Communi Sumptu Heredum. Sit Tibi
 Terra Levis.
 C. S. S. Cum Suis Servis. Curavit Sibi Sepulcrum. Curavit
 Sibi Suis.
 C. V. Centum Vir. Centum Viri. Clarissimus Vir. Consul
 quintum.
 C. V. I. CELSA. Colonia Victrix Julia Celsa.
 CU. MA. F. An. XV. Cum Marito Fuit Annos quindecim.
 C. V. M. P. Contra Votum Memoriam Posuit. Curavit Vi-
 vens Monumentum Poni.

D E N O T I S.

517

C. V. P. V. D. D. Clarissimus Vir Præfectus Urbis De Dica-
vit (Dono Dedit). Communi Voluntate Publice Votum
Dederunt.

CUR. CURA. Curator. Curavit. Curia. Curio. Curulis.

CUR. AED. SAC. Curatori Aedium Sacrarum.

CUR. ANN. Curatori Annonæ.

CURAT. OP. PUB. Curatori Operum Publicorum.

CUR. D. S. Curavit De Suo.

CUR. ET. SUB. ASC. DED. Curavit Et Sub Ascia Dedicavit.

CUR. II. FRUM. COMP. Curator Iterum Frumenta Compa-
randi.

CUR. P. P. Curator Pecuniæ Publicæ.

CUR. RP. Curator Rei Publicæ.

CUR. SAC. PUB. P. R. Curator Sacrorum Publicorum Po-
puli Romani.

■

D Data. Decimus. Decius. Decurio. Dedicavit. Dedit.
Depositus. Devotus. Deus. Dictator. Dies. Diis. Di-
vus. Donavit. Dominus. Domo.

D. A. C. Divus Augustus Cæsar.

DAC. Dacia. Dacius.

D. A. S. Divo Augusto Sacrum.

DAT. ET. PP. Data Et Proposita.

DAT. POP. Datum Populo.

D. B. I. Diis Bene Juvantibus.

D. B. M. Dedit Bene Merenti.

D. B. S. F. De Bonis Suis Fecit.

D. C. Divus Cæsar. Decurio Coloniarum. Decurionum Colle-
gium.

D. C. A. Divus Cæsar Augustus.

D. C. ND. L. De Causa NonDum Liquet.

D. CP. Datum Constantinopoli.

D. C. S. De Consilii Sententia.

D. B. Decurionum Decreto. Dedicavit. DeDicatum. Dedit
Donavit. Dedit DeDicavit. Dono Dedit. Deo Domestico.
Dis Deabus. Diis Dantibus. Dotis Dictio.

DD. Dederunt. DeDicavit. DeDicaverunt. Dies.

D. DD. Dono Dederunt, &c.

D. D. D. Datum Decreto Decurionum, &c. Dono Dedit De-
dicavit.

D. D. D. D. Dignum Deo Donum Dicavit. Dono Datum
Decreto Decurionum.

DDD. NNN. FFF. Domini Nostri Felices tres.

D. D. D. S. Dono Dedit De Suo.

D. D. L. Dono Dedit Lugens. (Libens).

D. D. L. M. Dono Dedit Libens Merito (Libero Munere).

D. D. M. Dedicatum Dis Manibus. Dono Dedit Monumentum.

DD. NN. AUGG. Dominorum Nostrorum Augustorum.

D. D. O. P. Dis Deabus Omnibus Posuit.

D. D. Q. Dedit DonavitQue, &c. Dis DeabusQue.

D. D. S. Dis Deabus Sacrum.

DE. Decius. Defunctus.

DEC. Decessit. Decius. Decurio.

○

DEC.

- DEC. DEC. MUN. MAL. Decreto Decurionum Municipii Malacitani.
- DEC. HS. XII. N. Decurionibus Sestertios Duodecim Numero.
- DEC. * XIII. AUG. XII. POP. XI. Decurionibus Denarios Tredecim. Augustalibus Duodecim. Populo Undecim.
- DED. Dedicavit, &c.
- D. F. HS. C. Det Fisco Sestertios Centum.
- DEN. Denatus.
- DEP. EST. IN. PA. Depositus Est In Pace.
- DE. P. S. P. De Pecunia Sua Posuit.
- D. E. R. I. S. C. De Ea Re Ita Senatus Censuit.
- DESS. Designati.
- DE. VIC. S. PORTIC. F. COIR. De Vicanorum Sententia Porticum Fieri Coiraverunt.
- D. F. Decimi [Divi] Filius [Filia]. [Det Fisco.]
- D. F. D. I. P. Decurionum Fide Dividenda In Publicum. [*Posse etiam exponi. Inter Plebem.*]
- D. G. Dedit [Donavit] Gratis. [*Quidni Gratus?*]
- D. H. Donavit Heredibus. Dono Habuit.
- D. I. Dari Iussit. Diis Immortalibus. Dis Inferis.
- DIAL. *Disis Flamen.*
- DIC. Dictator.
- DIC. SEDIT. SEDAN. ET. R. G. C. Dictator Seditionis Sedandæ Et Rei Gerundæ Causa.
- DIG. M. Dignum Memoria. Digna Mulier.
- DIL. S. Dilectissimus Servus.
- D. I. M. Deæ Ifidi Magnæ. Deo Invisito Mithræ. Dis Inferis Manibus [Malis.]
- D. IMM. S.] Diis Immortalibus Sacrum.
- D. I. S.] Dis Inferis Sacrum.
- DIS. D. Q. Dis DeabusQue.
- DISP. ET. TABUL. Dispensator Et Tabularius.
- D. L. Dedit Libens [Locum. Lugen.]. Donavit Locum. Decimi Libertus.
- D. L. A. P. Donum Libens Animo Posuit.
- D. L. D. L. D. D. Dono Libens Dedit. Locus Datus Decreto Decurionum.
- D. L. D. P. Dis Locum Dedit Publice.
- D. L. M. Datus Locus Monumenti. Dedit Libens Merito.
- D. L. S. Dedit Locum Sepulturæ. Dis Laribus Sacrum.
- D. M. Deæ [Deum] Matris. Dedit Mœrens. [Monumentum]. Dis Manibus. Divæ Memoriz. Divino Monitu. Dolus Malus, &c. Domus Mortui. Dicitum Memoriz.]
- D. M. A. Dolus Malus Abeſto.
- D. M. A. E. Deo Magno Eterno.
- D. M. E. M. A. E. Deo Magno [Dis Manibus] Et Memoriz Eternæ.
- D. M. F. V. C. Doli Mali Fraudis Ve Causa.
- D. M. L. Datus [Dicitus] Memoriz Locus. Dedit Merito Libens.
- D. M. M. I. Deæ Magnæ Matri Ifidi, [Idæ].
- D. O. M. Deo Optimo Maximo.
- D. M. P. Dis Manibus [Defunctæ Monumentum] Posuit.
- D. M. V. F. Dis Manibus Votum [Vivens. Univerſis] Fecit.
- D. N. Dominus Noster.

DNA. Domina.

D. N. M. Q. E. Devotus Numini Majestati Que Ejus.

D. O. M. S. Deo Optimo Maximo [Diis Omnibus Manibus]. Sacrum.

DON. DON. Donis Donatus.

D. P. Dedit Publice. De Pecunia. Diis Patriis [Penatibus]. Divus Pius. Donum Posuit.

D. PEC. R. De Pecuniis Repetundis.

D. P. M. V. Dies Plus Minus Quinque.

D. PP. Data Proposita. Data Publicata. Dis Perpetuis.

D. P. P. De Pecunia Publica [Propria].

D. P. S. De Pecunia Sua. Dedit Proprio Sumptu. Dis Penatibus [Perpetuis] Sacrum.

D. P. S. D. L. D. P. De Pecunia Sua Dedicavit. Locus Datus Publice.

D. Q. S. De Quo Supra. Dies Qui Supra.

DR. Drusus.

D. S. Data Subscripta. Deo Sancto. Deo Sacrum. De Suo.

D. S. B. H. S. S. De Suis Bonis Hoc Sibi Sumserunt [Suis].

D. S. D. D. De Suo Donum Dedit. &c.

D. S. I. M. Deo Soli Inviolto Mithræ.

D. S. I. P. C. De Sua Impensa Porti Curavit.

D. S. P. Deo Sacrum Posuit. De Sua Pecunia. De Suo Posuit.

D. S. P. P. De Sua Pecunia Posuit. De Suo Posuere.

D. S. S. De Suo Sibi. De Senatus Sententia. De Suo Sumtu.

D. S. V. S. L. L. M. De Suo Votum Solvit Lubentissime Merito.

D. T. Dedit Testamento [Titulum. Tumulum]. Dum Taxat.

D. V. Dedit Vivens. Devota Vestæ. Devotus Vester [Vir]. Dies Quintus. Dis Volentibus. Donec Vixit.

DVL. Dulcis. Dulcissimus. &c.

D. V. S. Dedit Vivens Sibi. Dis Universis Sacrum.

DVVMV. Duum Vir. Duum Viratus.

E

E. Ejus. Ea. Eorum. Eis. Erexit, &c. Ea. Ergo.

E. B. Ejus Bona.

E. C. Ejus Causa. Erigi Curavit.

ED. Edicto.

E. D. Ejus Domus. [Dominus].

EDV. P. D. Edulium Populo Dedit.

EE. Esse.

EE. N. P. Esse Non potest.

E. F. Egregia Femina. Erigi Fecit. Ejus Filius.

EG. Egit. Egregius, &c.

EG. S. B. M. F. Erga Se Bene Merenti Fecit.

E. H. Ejus Heres.

E. H. E. Ex Heres Esto.

E. H. L. N. R. Ejus Hac Lege Nihil Rogatur.

E. H. T. N. N. S. Extraneus Heres Tumulum Nunt Non Sequitur. Exterum Heredem Titulus Noster Non Sequitur.

EID. MART. Eidius Martias.

E. I. M. C. V. Ex Jure Manu Consertum Vocavit.

E. L. Ea Lege. Ejus Locus. Edita Lex.

E. M. Eius Mater. Egregiæ Memorix (Mulieri), Exerxit Monumentum.

EM. Emeritus. Emit.

EMP. Emptor. Empta.

EM. VR. Eminenti Viro.

EN. Endotercius *h. e. Intercisus dies*. Enim.

EOR. Eorum.

EP. Epistola. Epitaphium.

EP. M. Epistolam Misi.

EPUL. INDICT. Epulum Indictum.

EQ. Eques. Equiria.

EQ. M. Equitum Magister.

EQ. M. P. Equum Meruit Publicum.

EQ. O. Equester Ordo &c.

EQ. P. Equus Publicus &c.

EQ. R. E. P. Eques Romanus Equo Publico.

EQ. SING. Eques Singularis.

ER. Erit. Erogator.

E. R. A. Ea Res Agitur.

E. S. ET. LIB. M. E. Et Sibi Et Libertis Monumentum Exerxit.

E. S. S. P. Q. R. Ex Sententia Senatus Populique Romani.

ESQ. Esquilina *tribu*.

E. T. F. I. S. Ex Testamento Fieri Iussit Sibi.

ET. L. L. P. Q. E. Et Libertis Libertabus Posterisque Eorum.

ET. S. A. D. Et Sub Ascia Dedicavit.

ET. S. ET. S. LIB. L. P. Q. E. Et Sibi Et Suis Libertis Libertabus Posterisque Eorum.

E. V. Egregius Vir, &c. (Ex Voto).

E. V. L. S. Eius Votum Libenter Solverunt. Ei Votum Libens Solvit.

EVOC. Evocatus.

EXACT. TRIB. CIVIT. GALL. Exactor Tributorum Civitatum Galliarum.

EX. A. D. C. A. Ex Auctoritate Divi Caesaris Augusti.

EX. A. D. K. Ex Ante Diem Kalendas.

EX. A. P. Ex Argentis Publicis.

EX. C. C. Ex Civitatis (Coloniarum, Communi) Consensu.

EX. D. Ex Decreto (Decuria, Domo, Dono).

EX. E. Exheres Esto.

EX. EA. P. Q. I. S. AD. AFR. D. E. Ex Ea Pecunia Quæ Iussu Senatus ad Aerarium Delata est.

EX. GER. I. Ex Germania Inferiori.

EX. H. L. N. R. Ex Hac Lege Nihil Rogatur.

EX. I. Q. Ex Jure Quiritium.

EX. M. D. Ex Monitu Dedit.

EX. NUM. FRUM. LEG. Ex Numero Frumentariorum Legionis.

EX. ORD. ARUS. Ex Ordine Aruspicum.

EX. PR. Ex Prætorio. Ex Prætoris Nave.

EXQ. Exquilina *tribu*.

EX. R. Exactis Regibus.

EX. S. C. P. Ex Senatus Consulto Posuit. Ex suo Curavit Ponendum.

EX.

- EX. S. D. Ex Senatus Decreto. Ex Suo Dedit.
 EX. T. F. I. Ex Testamento Fieri Iussit.
 EX. V. Ex quinta. Ex Visu. Ex Voto.
 EX. V. S. P. Ex Voto Sacrum (Suo, Suscepto) Posuit.

I

- F** Faciundum. Factum. Fecit. Fieri. Familia. Fastus *dies*.
 . Felix. Feliciter. Femina. Fides. Filius. Filia. Fra-
 ter. Fronte. Fuit.
 FAB. Fabius. Fabia *tribu*. Fabrum.
 FAL. Falerina *tribu*.
 FAM. Familia. Familiaris.
 F. C. Faciundum Curavit. Fidei Commissum. Fiduciæ Causa,
 Fraude Creditoris. Filio Carissimo, *vel* Filia. Fecit Coniux.
 F. D. Fides Data &c. Factum Dedicavit. Flamen Dialis.
 F. E. Factum Est. Fecit Erigi. Fides (Filius) Ejus.
 F. E. D. Factum Esse Dicitur.
 FEL. P. R. Felicitas Populi Romani.
 FER. Feralia.
 FER. LAT. C. Feriarum Latinarum Causa.
 FER. NEP. Feriæ Neptuni.
 F. E. S. Fecit Et Sacravit. Fecit Et Suis.
 F. F.) Fabrefactum. Fabricaverunt. Fecerunt.
 Fieri Fecit.
 FE.) Filii. Filii Familias. Fratres. Flando
 (Feriundo.
 F. F. F. Ferro Flamma Fame. Flavii Filius Fecit (Fuit).
 (Flando. Faciendo. Feriundo).
 F. FL. Fratris Filius.
 FF. PP. FF. Fortissimi. Piissimi. Felicissimi.
 F. F. Q. Filius FiliabusQue.
 F. H. Fecerunt Hoc. Fecit Heres &c. Filius Heres. Femina
 Honeſta.
 F. HC. Familiæ Herciscundæ.
 F. I. Fide Iussor. Fieri Iussit.
 F. I. A. P. Felix Julia Augusta Pia.
 FI. B. Fide Bona.
 FID. M. Fides Militum.
 F. L. Favete Linguis. Fecit Locum. Femina Lestissimæ.
 FL. Filius. Filia. Flamen. Flaminica. Flaminus. Flavia
tribu. Flavius.

 FLCA. Falcidia *lex*.
 FLO. Floralia.
 F. M. Fati Munus. Fecit Monumentum (Memoriam, Moe-
 rens. Merenti). Fieri Mandavit.
 F. MART. CAR. MONET. Feriæ Martis Carnæ Monetæ.
 F. M. I. Fati Munus Implevit. Fieri Monumentum Iussit.
 F. N. C. Fidei Nostræ Commisit.
 F. O. Fratri Optimo.
 FONT. Fontinalia.
 FOR. Forum. Fortuna. Fortis.
 FOR. RE. EX. S. C. Fortunæ Reduci Ex Senatus Consulto.
 F. P. Fastus Primo. Fecit Patri (Publicæ). Filius Patri.
 Filio Pater (Posuit). Fas Prætori. Feriæ Publicæ.
 O 3 F. R.

- F. R. Finium Regundorum, &c.
 FR. Forum. Frater. Fronte. Frumentarius.
 FR. D. Frumenti Dandi.
 FS. Familias. Fratres Filiis.
 F. T. C. Fieri Testamento [Titulum] Curavit.
 F. V. C. Fidei Vestra Commisum. Fieri Vivens Curavit.
 Fraudis Ve Causa.
 F. V. S. L. M. Fecit Vivens Sibi Locum Monumenti. Fecit Voto Suscepto Libens Merito.

G

- G. Gajus. Gaudium. Genius. Gens. Genus, &c. Gesta.
 Gratia.
 GAL. Galeria *tribu*. Galerius. Gallus.
 G. B. D. M. P. Genio Bono Dicavit Monumentum Publice.
 G. D. Germanicus Dacicus. Gratis Dedit.
 GEM. Gemina *legio*. Gemellus.
 GER. Germanicus.
 GG. Gemina *legio*. Gesserunt.
 G. L. Genio Loci. Gaji Libertus, &c.
 GL. E. R. Gloria Exercitus Romani.
 GL. P. Gloria Parentum [Populi. Patriæ].
 G. M. Genio Malo.
 GN. Gens. Genius. Genere. Gnæus.
 GN. N. T. M. D. D. Genio Numini Tutelari Monumentum [Merito] De Dicatum.
 G. P. Gallia Procurator. Genio Posuit [Parentum].
 GR. Gerit. Grex. Gratus.
 GRAC. Gracchus.
 GR. D. Gratis Dedit.
 G. S. Genio Sacrum.
 G. V. Genio Urbis. Gnæus Valerius. Gravitas Vestra.
 G. V. S. Genio Urbis Sacrum. Gratis [Gratus] Votum Solvit.

H.

- H. Habet. Heres, &c. Hic. Hoc. Honestus. Honor. Hora, &c.
 H. A. C. Heres Amico Caravit.
 H. A. E. C. Hanc Ædem Ei Condidit. Hanc Aram Eligere Curavit.
 H. A. I. R. Honore Accepto Impendium Remisit.
 H. B. Heres Bonorum. Hora Bona.
 H. B. V. P. Heres Bonorum. Ve Possessor.
 H. C. CV. Hic Condi Curavit.
 HC. L. S. P. S. Hunc Locum Sepulturæ Posuit Sibi.
 H. D. D. Heredes Dono Dedere. Honori Domus Divinæ.
 HER. S. Herculi Sacrum.
 H. E. S. Hic Est Situs [Sepultus].
 H. ET. L. Heredes Et Liberti.
 H. F. Heres. Fecit. Hic Fundavit. Honestæ Femina.
 H. H. Heredes. Homo Honestus. [Hispaniarum].
 H. H. M. S. Heredes Hoc Monumentum Sequitur.
 H. I. Hic Jacet.
 HILAR. TEMP. Hilaritas Temporum.
 H. K. N. Have Karissima Nobis.

- H. L. Hac Lege. Hic Locus, &c. Hoc Legavit. Honeſto Loco.
 H. L. D. Heres Libens [Hoc Libens. Hunc Locum] Dedit.
 H. L. H. N. S. Hic Locus Heredes Non Sequitur.
 M. L. N. Honeſto Loco Natus.
 H. L. R. Hac Lege Rogatum.
 G. M. Hoc Mandavit. Hoc Monumentum. Honeſta Mulier.
 [Hanc Memoriam]. Honeſta Miſſione. Hora Mortis.
 H. M. AD. H. N. T. Hoc Monumentum Ad Heredes Non
 Tranſit.
 H. M. D. M. A. Huic Monumento Dolus Malus Abeſto.
 H. M. E. H. N. S. Hoc Monumentum Exterum Heredem
 Non Sequitur.
 H. M. E. N. R. Hoc Monumentum Exterum Non Recipit.
 H. M. G. N. S. Hoc Monumentum Gentiles Non Sequitur.
 H. M. IN. F. P. X. IN. A. P. X. Hoc Monumentum In Fronte
 Pedes Decem. In Agro Pedes Decem. [Vid. Schol. ad
 Horat. Serm. I. Sat. VIII.]
 H. M. S. M. Hoc Monumentum [Hanc Memoriam] Sibi
 Mandavit.
 H. M. S. S. E. H. N. S. Hoc Monumentum Sive Sepulcrum Ex-
 teros Heredes Non Sequitur.
 H. N. D. M. A. Heredi Non Datur Monumenti Actio.
 H. O. Hoſtem Occidit. Hoſte Occiſo.
 HO. Homo. Honeſtus. Honor. Hora.
 HOR. Hora. &c. Horatia tribu.
 HOS. Hoſpes. Hoſtis.
 H. O. S. Hic Oſſa Sita.
 [H. O. S. E. H. N. S. Hac Ollarum Schola [Series] Exterum
 Heredem Non Sequitur.]
 H. P. Haſta Pura. Hic Poſitus. Hic Poſuit. Hora Peſſima.
 H. R. Hic Requiſcit. Honeſta Ratio.
 H. R. E. I. Q. M. E. A. Hanc Rem Ex Jure Quiritum Meam
 Eſſe Ajo.
 [H. R. I. P. Hic Requiſcat in Pace].
 H. R. I. R. Honore Recepto Impenſam Remiſit.
 H. S. Herculi Sacrum. Heredem Solvi. Hic Situs &c. Hoc Se-
 pulcrum. Hora Secunda. [Hoc Solus].
- ***
- H. S. ſive HS. Seftertius. Seftertium.
 H. S. E. T. F. I. H. F. C. Hic Situs Eſt. Teſtamento Fieri
 Juſſit. Heredes Faciendum Curaverunt.
 H. S. F. H. T. F. Hoc Sibi Fecit. Heredes Titulum Fecerunt.
 H. S. H. N. S. Hoc Sepulcrum Heredes Non Sequitur.
 H. S. S. Hic Siti [Sepulti] Sunt.
 H. S. T. N. E. Huic Sepulcro Titulus Non Eſt.
 H. S. V. F. M. Hoc Sibi Vivens Fieri Mandavit.
 H. T. V. P. Hunc Titulum Vivus Poſuit.
 H. V. Hiſpaniæ Utriuſque. Honeſtus Vir. Honore Uſus.
 Horis quinque. Hoc Volens. Hoc Vivus. Hoc Votum.

I

Immortalis. Imperator. In. Inferis. Inter. Inviſto.
 I. Jovi. Iterum. Julius. Juſſit. Semel. Unum. Affis nova.
 Ian. Januarius.

JAN. CLV. Janus Clusus. Janum Clusit.

IA. T. C. Intra Tempus Constitutum.

I. B. In Brevi.

I. C. Intra Circulum. Julius Cæsar. Juris Consultus.

J. C. E. V. Iusta Causa Esse Videtur.

J. D. Inferis Diis. Jovi Dedicatum. Ipsi Deo. Juri Dicundo, &c. Juris Dictio.

ID. Idus, &c.

I. D. P. Idemque Probavit. Juri Dicundo Præest, &c.

I. D. T. S. P. In Diem Tertium Sive Perendinum.

I. E. Id Est. In Edictis. Judex Esto.

I. F. In Foro. In Fronte. Inter Fuit. Jussu Fecit.

I. F. P. R. E. A. D. P. In Foro Pro Reoribus Et Ante Diem Prædie.

I. H. jacet Hic. Justus Homo.

I. H. D. D. In Honorem Domus Divinæ (Deorum Dearum).

II. Iterum. Secundum. Duo.

II. VIR. I. D. QQ. Duum Vir Juri Dicundo Quin-Quennalis.

I. L. Illius Libertus. (Liberta). In-Loco. Iptra Limitem. Jure Legis. Iusta Lex.

I. L. D. In Loco Divino. Ipse (Illi) Libens Dedit, &c.

I. L. E. (R. vel S.) In Loco Publico (Religioso. Sacro).

IMM. II. HON. IIII. Immunis Iterum Honoratus Quartum.

IMP. Imperator. Imperatrix. Imperio.

IMP. RECEPT. Imperio (Nonne præstat, Imperatore?) Recepto.

IN. MAG. M. E. IN. E. L. F. E. In Magistratu Mortuus est. In Ejus Locum Factus Est.

INF. AER. PP. R. H. S. M. N. Inferat Aerario Populi Romani Sestertios Mille Nummos.

IN. M. (PR.) O. E. In Magistratu (Prælio) Occisus Est.

IN. R. P. S. FUNC. In Re Publica Sua Functus.

INTEG. FAM. Integre Famæ.

I. O. M. C. Jovi Optimo Maximo Conservatori.

I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP. CAES. QUOD. PER.

EU. R. P. IN. AMP. ATQ. TRAN. S. E. Jovi Optimo Maximo Senatus Populusque Romanus Votis Susceptis Pro Salute Imperatoris Cæsaris Quod Per Eum Respublica. In Ampliore Atque Tranquilliore Statu Est.

I. P. In Pace. In Possessione. Indulgentiis. Patrono. Justus Possessor. Jussit Poni.

I. Q. Jure Quiritum.

I. Q. B. Idemque Probavit.

I. R. Jovi Regi. Junoni Reginae. Jure Romano (Rogavit).

I. S. In Senatu. In Suis. (In Suos). Jovi Sacrum. Judicatum Solvi. Judicium Solvit. Judicio Senatus.

I. S. C. In Senatus Consulto. Judex Sacrarum Cognitionum.

I. S. L. M. Ipse Solvit Libens Merito.

I. S. M. R. Juno Sospita Magna Regina.

I. SN. R. In Senatu Romano.

I. S. S. Inferius Scripta Sunt.

I. S. V. P. Ipsi Sibi (Impensa Sua) Vivi Posuere.

I. T. C. Intra Tempus Constitutum.

IVD. Judex. Judicium.

IVD. CAP. Judæa Capta.

I. V. E. E. RP. F. S. V. C. Ita Ut Eis E Republica Fideve
Sua Videbatur Censuere.

IVG. Jugali.

IVL. Julius. Julia.

JVRD. Juridicus. Jurisdictio.

H

K Kaeso. Raja. Kalendæ. Kalumnia. Kaput. Karissi-
mus, &c. Kardo. Karthago.

K. C. Kalumniæ Cauſa. Kapite Cæſus (Census). Karthago
Civitas.

K. D. Kalendæ Decembres. Kapite Deminutus.

K. F. Kal. Febr. Kardo Finalis. Kariss. Fil.

K. L. V. Kaput Legis Quintum.

K. N. Kaesonis Nepos. Kal. Novembr. Karissime Nobis.

K. P. Karissime Parens. Kardo Positus, Kastrā Posuit.

K. Q. (S.) Kalendæ Quinctiles. (Sextiles).

L

L Laribus. Latinus. Latum. Legavit. Legio. Lex. Li-
bens. Libertus. Libra. Locavit. Locus. Longum. Lu-
cius. Luſtrum. Quinquaginta. Ludus.

L. A. D. Libens Animo Dedit, &c. Locus Alteri Datus.

L. AG. Lex Agraria.

L. AP. Ludus Apollinis, &c.

L. B. M. D. Locum (Liberto, Libertæ) Bene Merenti Dedit.

LB. S. Libens Solvit.

L. C. Latini Cives (Coloni). Lege Cayetur. Libertatis Cauſa.
Locus Conſeſſus. Lucius Cornelius.

L. D. P. Libertus Domino (Liberto Dominus) Dedit. Lo-
cus Datus Publice.

L. D. S. C. Locus Datus Senatus Conſulto (Sepulturæ Cauſa.
Sententia Collegii). Libens De ſuo Curavit.

L. E. D. Lege Ejus Damnat. Libens Ei Dedit. Locus Ei
Datus.

LEG. Legatum. Legatus. Legavit. Lege. Legio, &c.

LEG. I. ADI. P. F. ANT. Legio Prima Adjatrix Pia (Fide-
lis) Felix Antoniana.

LEG. V. M. P. C. Legio Quinta Martia (Macedonica) Pia
Comitans.

LEG. XIV. G. M. V. Legio Decima Quarta Gemina Martia
Victrix.

L. E. LI. M. C. S. Libens Et Libens Merito Cum Suis.

L. EM. Locus Emtus.

LEM. Lemonia tribu. Lemuria.

LEP. Lepidus.

L. F. Libens (Libertus. Lugens. Luſtrum) Fecit. Lucii
Filius.

L. F. F. O. M. M. D. S. Libens Fieri Fecit Omni Melliori
Modo De ſuo.

LG. Legatus. Legavit. Legio.

L. H. F. C. Libertus Heres (Locum Hunc. Libens. Liber-
tus. Lugens Hoc) Faciendum Curavit.

L. I. Lex Julia.

- LIB. Liber. Liberalia. Liberalitas. Libertus &c. Libertas.
 LIB. LIB. P. Q. E. Libertis Libertabus Posterisque Eorum.
 LIB. TAB. Librarius Tabularii.
 L. I. D. A. C. Lex Julia De Adulteriis Coercendis.
 L. IV. REP. Lex Julia Repetundarum.
 L. L. Libens Lubens. Libentissime. Libertis Libertabus. Lucii Libertus, &c.
 L. L. Dupondius. Legibus. Liberti duo.
 L. L. Q. S. P. Q. S. Libertis Libertabusque Suis Posterisque Suorum.
 ILS. Sestertius.
 L. M. Legavit [Locavit] Memoriam [Monumentum]. Libens Merito. Libero Munere. Locus Monumenti. [Mortuorum], &c. Lucius Murana.
 L. M. E. Locum Monumenti Elegit. [Erexit].
 L. O. Liberto Optimo. Libertis Omnibus.
 L. P. Locus Proprius. [Propitius. Publicus]. Lege Punitus.
 L. P. C. R. Latini Prisci Cives Romani. Libens Poni Curavit Requitorium.
 L. P. F. F. V. A. VI. Lugens Pater Filio Fecit. Vixit Annos Sex.
 L. PR. Locus Privatus, &c.
 L. Q. S. Locus Qui Supra.
 L. R. Lege Rogatur. Lex Romana. Locus Religiosus. Locavit Requitorium.
 L. S. Laribus Sacrum. Libens. Solvit. Liberto Suo. Locus Sacer. Locus Sepulture.
 L. S. M. C. P. Locum Sibi Monumenti Curavit Poni.
 L. T. Legavit Testamento. [Titulum]. Legem. Tulit. Lucius Tatus [Titius].
 L. V. Lex Vetat. Libens Vovit.
 LVD. PLEB. IN. CIRC. Ludi Plebei in Circo.
 L. VOC. Lex Voconia. Lucius Voconius.
 LUPER. N. P. Lupercalia. Nefastus Primo.
 LV. P. F. Ludos Publicos Fecit.
 LVSTR. MISS. Lustrum. Missum.

M

- M** Magister. Magistratus. Magnus. Manibus. Marcus.
 M. Marca. Mars. Mater. Memoria. Menses. Miles. Militavit. Millia. Missio. Monumentum. Mortuus. Mulier.
 M. Manius.
 MAC. AVG. Macellum Augusti.
 MAEC. Maecia tribu.
 MAG. EQ. Magister Equitum.
 MAG. QVINQ. COLL. FABR. TIG. Magister Quinquennalis Collegii Fabrum Tignariorum.
 M. A. G. S. Memor Animo Grato Solvit.
 MAI. Major.
 MAM. Mamercus.
 MAN. IRAT. H. Manes Iratos Habeat.
 MAR. Marius. Maritus. Marmor.
 MAR. VLT. Mars Ultor.
 MATR. Matralia. [Matris Matutæ festum].
 MAX. POT. Maximus Pontifex.
 M. B. Memoria Bonæ. Merenti Bonæ. Mulier Bonæ.
 M. B.

- M. E. M. F. Monumentum [Matri . Mulieri . Marito] Bene Merenti Fecit .
 M. C. Marcus Cato . [Censor . Cicero] . Memoria [Mor-
 tis] Causa . Monumentum Condidit . [Curavit] , &c.
 [Matri [Mulieri] Carissimæ] .
 M. CS. Marcus Cæsar .
 M. C. T. Monumentum Curavit Testamento .
 M. D. Manibus Dis . Matri Deum &c.
 M. D. M. I. Magnæ Deum Matri Idææ . [Ifidi] .
 M. E. Memoriam Eredit . Mortuus Est .
 M. E. M. D. D. E. Municipibus Ejus Municipii Dare Damnas
 Esto .
 MEN. Menenia [tribu] .
 MERC. Mercator . Mercurius . Mercurialis .
 MERK. D. Merkedonius [Mercedinus] Dies .
 M. F. P. Malæ Fidei Possessor . Mater Filio Posuit .
 M. H. Mulier Honeſta . Mandavit Hoc , &c.
 M. H. AD. H. N. T. Monumentum Hoc Ad Heredes Non
 Tranſit .
 M. H. E. Mihi Heres Esto .
 M. H. E. N. R. Monumentum Hoc [Heredem] Extraneum
 Non Recipit .
 M. H. H. N. S. Monumentum Hoc Heres [potius Heredem]
 Non Sequitur .
 M. H. S. M. Memoriam Hanc Sibi Mandavit , &c.
 M. I. Matri Idææ . [Ifidi] Maximo Jovi . Monumentum
 Jussit .
 MIL. COH. X. IV. VRE. Miles Cohortis Decimæ Juvenum
 Urbanorum .
 MI. ME. H. DD. S. Mihi Meisq[ue] Hoc DeDici Sepulcrum .
 MIN. Minervæ . Minor . Minutia tribu .
 M. L. Marci Libertas . Merito Lubeus . Miles Legionis . Mi-
 litis Locus . Monumentum Legavit , &c.
 ML. CL. PR. RA. Miles Classis Prætoris Ravennatis .
 ML. PR. Miles Prætorianus .
 M. M. Magnæ Matri . [Mœſæ Memoriz] .
 MM. Marci duo . Memoria Meritissimo . Milites .
 M. M. D. Matri Magnæ Deum . Matri [Marito . Merenti]
 Monumentum Dedit .
 M. N. Marci Nepos . Meo Nomine . Millia Nummum .
 M. P. Mille Paſſus . Millia Paſſuum . Memoriam [Mœrens ,
 Mensam] Posuit &c.
 M. R. Miles Romanus . Municipium Ravennas .
 M. S. Manibus Sacrum . Merito Solvit . Municipi Suo .
 MS. Majestati . Menses .
 M. S. A. Moneta Sacra Auguſti .
 M. S. C. Monumentum Sibi Conſtituit , &c.
 M. S. P. Memoriz Suæ Posuit , &c.
 M. S. S. H. N. S. Monumentum Sive Sepulcrum [Supra Scri-
 ptum] Heredem Non Sequitur .
 M. T. C. Marcus Tullius Cicero .
 M. V. Manibus Univerſis . Minervæ Viſtricis legionis . Mo-
 numentum Vivens .
 MVN. Munere . Municeps . Municipium , &c.
 M. V. S. Merito Votum Solvit .

N

- N** Nazione. Natus. Nefastus [dies . Nepos . Neptuno .
 . Nobilis . Nomine . Nonis . Noster . Numerarius . Nu-
 merius Numero . Numinus .
NAT. Natalis . Natus . Nazione . Natta .
N. C. Nero [Nobilit .] Caesar . Non Credo .
N. C. N. O. Nec Clam Nec Precario .
[N. D. D. Numini Dicatissimus . Devotissimus P .
N. D. F. E. Ne De Familia Exeat .
NIG. VIN. Negotiator Vinarius .
NEP. RED. Neptuno Reduci .
NEPT. Neptunalia .
N. F. C. Nostræ Fidei Commissum .
N. F. [G.] N. Nobili Familia [Genera] Natus .
N. H. V. N. AVG. Nuncupavit Hoc Votum Numini Augusto .
N. I. Nomine ipsius . Numinis Jussu .
N. L. Nominis Latini . Non Licet . Non Lique . Non Lon-
 ge . Numero Quinquaginta .
N. L. M. F. ET. TV. Nobis [Nostrum . Novum] Locum
 Monumenti Fecit Et Tumulum .
N. M. Non Minus .
N. M. N. S. Novum Monumentum Nomine Suo .
N. M. Q. E. D. Numini Majestati Que Eius Devotissimus .
N. P. Nefastus Primo . Nomine Proprio .
N. R. Nazione Romæ . Non Restituerunt .
NR. GL. Nero Claudius .
N. S. Nomine Suo . Non Sequitur . Novum Sepulcrum . Nu-
 merii Servus .
N. T. M. Numini Tutelari Municipii .
N. TRAN. H. L. Non Transitas [Ne Transas] Hunc Lo-
 cum .
N. V. N. D. N. P. O. Neque Vendetur Neque Donabitur Ne-
 que Pignori Obligabitur .
N. VV. H. INE. S. Neminem Volumus Hoc Inferri Sepulcro .

O

- O** Obtulit . Omnibus . Oportet . Optimo . Optio . Ordo .
OB. AN. L. Obiit Anno Quinquagesimo .
OB. C. S. Ob Cives Servatos .
OB. M. E. Ob Merita Eius .
OB. M. P. ET. C. Ob Merita Pietatis Et Concordiæ .
OB. R. B. G. Ob Res Bene Gestas .
O. C. Omnis Civitas . Ope Constituto . Ordo Clarissimus .
OC. Occasus . Occisus .
O. D. M. Opera Donum Munus .
O. D. S. M. Optime De Se Merito .
O. E. B. Q. C. Ossa Eius Bene Quiescant Condita .
O. E. R. Ob Eam Rem .
O. F. Opus Fecit . Omni Fide .
O. H. F. Omnibus Honoribus Functus . Ossuarium Hoc Fecit .
O. H. S. S. Ossa Hic Sita Sunt .
O. L. Operas [Ollam] Locavit .
OL. D. D. Ollam Dono Dedit .
O. I. O. C. Opere Locato . Opere Conducto .

- O. M. Optime Merito. Optimo Maximo.
 O. M. T. Optimo Maximo Tonanti.
 O. P. Optimo Patri. [Principi. Patrono].
 OP. Opiter. Oportet. Oppidum. Optimo. Opus.
 OP. ET. S. P. Optimo Et Sancto Patrono [Patronæ].
 OPIC. Opiconfiva.
 OPIF. Opifera.
 ORB. PAR. Orbatî Parentes.
 OR. M. Ordo Militaris. Ornamentis Militaribus.
 OSS. Ossarium. Ossuarium.
 O. V. F. Omnia [omnibus] Vivens Fecit. Optimo Viventi [Viro] Fecit.

- P** Pace. Pactum. Passus. Pater. Pecunia. Pedes. Perpetuus. Pius. Plebs. Pontifex. Populus. Possessor, &c. Posuit. Potestas. Prætor. Princeps. Pro. Provincia. Publice. Publica. Publius. Puer. Pupillus.
 P. A. Pius Augustus. Posuit Aram.
 PAL. Palatina tribu. Palilia.
 PAP. Papia tribu.
 [P. A. P. B. M. Patri Avo Patrono Bene Merito].
 PAR. Parenti, &c. Parilia. Parthicus.
 PAR. INF. P. Parentes Infelicissimi Posuerunt.
 PATR. Patricius. Patronus.
 PATR. COL. CVR. R. P. II. VIR. MVNICIP. PROC. AVG. VIAE. OST. ET. CAMP. Patrono Coloniae Curatori Rei Publicae Duum Viro Municipii Procuratori Augustali Viae Ostiæ Et Campanæ.
 P. C. Pactum Conventum. Patres Conscripti. Patrono Coloniae. Pecunia Constituta. Pedes Centum. Ponendum [Publice] Curavit, &c. Præfectus Castrorum. [Corporis] Pro Consul.
 F. C. L. Publius Cornelius Licinius. Publici ConLibertus.
 P. C. N. Posuerunt Communi Nomine.
 P. C. R. Ponendum Curavit Requietorium.
 P. D. Patriciatus Dignitas. Publice Dedit. Ponendum Decrevit.
 P. D. S. Proposita Data Scripta. Posuit De Suo.
 P. E. Posteris Ejus [Eorum] Publice Erexerunt.
 P. EQ. M. Publico Equo Meruit.
 PER. Peregrinus. Permissu. Perpetuus. Pertinax.
 P. EX. R. Post Exactos Reges.
 P. F. Pia Fidelis. Pius Felix. Publice Fecit, &c. Pater Fflio, &c.
 P. H. C. Patrono Heres [Ponendum Hoc] Curavit. Provincia [Prætor] Hispan. Citerior.
 P. I. Pater Indulgentiss. Poni Jussit. Princeps Juventutis.
 P. I. A. V. P. V. D. Prætozem Judicem Arbitrum Ve Postulo Vti Des.
 P. I. R. P. Q. I. S. I. F. P. R. E. A. D. P. Populum Jure Rogavit Populusque Jure Scivit In Foro Pro Rosinis Et Ante Diem Fride.
 P. I. S. Pius in Suis [Suos]. Ponendum Jussit Sibi. Posteris Item Suis. Publica Impensa Sepultus.
 P. K. Parens Karissime. Fride Kalendas. Prætor Kandidatus.
 P. L.

- P. L.** Posuit Libens [Lugens]. Publii Libertus.
P. L. C. Pecunia Lugduni Cusa.
P. M. Passus Mille. Plus Minus. Patronus Municipii, &c.
P. M. T. P. IMP. P. P. Pontifex Maximus Tribunicia Potestate Imperator Pater Patriæ.
PO. Poblilia *tribu*. Populus. Posuit.
POM. Pompeius. Pomptina [*tribu*].
P. O. M. S. Parenti [Patrono] Optime Merito Sacrum.
POPLIF. Poplifugium.
POT. Portumnalia.
POST. Postumus.
P. O. S. V. I. T. Posuit.
POT. Potestate.
P. P. Pater Patratus. [Patriæ]. Parenti [Patrono]. Populus. Publice]. Posuit. Perpetuus. Præfectus. Prætorio. Præpositus. Propria [Publica] Pecunia. Proprætor. Publici duo.
PP. Papinia *tribu*. PerPetuus. Præposita. Præpositus. Posuerunt. PrimiPilus. ProPosita.
P. P. E. Pia Pollens Felix.
P. P. L. V. Pro Præde Litis Vindictiarum.
P. PL. V. Populum PlebemVe.
P. P. O. C. V. Præfectus Prætorio Orientis Clarissimus Vir.
P. P. P. Pro Pietate [Propria Pecunia] Posuit. ProPrætor Provinciarum.
P. P. P. C. PrimiPilo Prætoriarum Cohortis, &c.
[P. P. P. P. P.] Præfecto Prætorio Per Provinciam Pannoniam].
P. P. R. V. P. I. C. Pace Populo Romano Ubique Pacta Janum. Clusit.
P. Q. E. Posterisque Eorum.
P. Q. S. V. F. Posterisque suis Vivens Fecit.
P. R. Populus Romanus. Pro Rostris. Posuit Requitorium.
PR. Pater. Præses. Prætor. Prædie. Princeps. Primigenia.
PRAE. AER. Præfectus Aerarii.
P. R. C. A. Post Romam Conditam Annis.
PR. CER. Prætor Cerealis.
P. K. E. Post Reges Exactos.
PRIM. PrimiPilus. Primo. Primus.
PR. STIP. H. S. E. Primo Stipendio Hic Situs est.
PR. M. S. Pro Merito Suo.
PR. N. Pro Nepos.
PRO. AVG. Providentia Augusti.
PROC. ProConsul. Procurator.
PRO. MAG. L. D. ProMagister Larium Divinorum.
PRON. ProNepos.
PRO. PR.]
] Pro Prætor.
PROPR.]
PROQ. P. ProQuæstor Provinciarum.
PRO. S. Pro Salute.
PROT. Protector.
PROV. Provincia. Providentia.
PR. P. Præses Provinviæ. Pro Prætor.
PR. PER. Prætor Peregrinus.
PR. PR. Præfectus Prætorio. Pro Prætor.
PR. P. R. E. V. Procurator Privatarum Rei Egregius Vir.
[P. R.

- [P. R. Q. Populo Romano Quiritium].
 PR. Q. AER. ET. ALIM. ProQuæstor. Aerarii Et Alimentorum.
 PRR. Prætores.
 PR. S. Prætoris [Pro] Sententia. Patri Sui.
 PRS. P. Posteris Posuit. Præses Provincia.
 PR. TVT. Prætor Tutelaris.
 PR. VR. Prætor Urbanus.
 P. R. V. X. Populi Romani Vota Decennalia.
 P. S. Pecunia Sua. Plebiscitum. Posteris Suis. Posuit Sibi.
 Proprio [Privato. Publico]. Sumptu Profergina Sacrum.
 Pro Salute. Publicæ Saluti.
 P. S. O. Pecunia Sua Ordinavit. Posuit Suis Omnibus.
 P. S. P. Q. P. [R.] Pro Se ProQue Patria [Republica].
 P. S. T. Q. H. Præcipito Sumito. TibiQue Habeto.
 PT. Eater. Præter.
 P. T. S. Posuit Titulum Sibi.
 P. V. Pedes Quinque. Perfectiss. [Præstantiss. Primarius].
 Vir. Pia Victrix. Præfectus Vigilum. Urbi].
 EV. Provincia. Pubilia *tribu*.
 EVBL. L. Publico Lustu.
 P. V. D. Postulo Uti Des. Pro Voto Dedit.
 P. V. F. Posteris Universis. Fecit.
 PV. HO. Publico Honore.
 P. VI. S. Pedes Sex Semis.
 PVP. Pupillus. Pupinia *tribu*].
 P. V. V. L. S. ProUt Voverat Lubens Solvit.

Q

- Q Quadrati. Quæstus. Quæstor. Quantum. Quartum. Que-
 Qui, &c. Quinta. Quinctus. Quinquennalis. Quirites.
 Q. A. Quæstor. Edilis.
 Q. A. M. QuemAdModum.
 Q. A. NQ. N. Quando Ais Neque Negabo [Negas].
 Q. B. F. Qui Bixit. Feliciter.
 Q. B. M. V. Quæ Bene Macum. Vixit.
 Q. C. M. P. I. Quintus Cæcilius Metellus. Pius Imperator.
 Q. D. C. Qua de Causa.
 Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. Quid De Ea. Re Fieri
 Placeret. De Ea Re Univerſi Ita. Censuerunt.
 Q. D. R. P. G. V. Qua De Re Peto Gravitationem Vestram.
 Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. DT. X. DT. P. F. Quanti
 Ea Res Erit Tantæ Pecuniæ. Judicium. Recuperatorium
 Dabo. TestibusQue Duntaxat Decem Denuntiandi. Potesta-
 tem. Faciam.
 Q. F. E. I. S. F. D. C. S. Quod Factum Est in Senatu Fe-
 runt De Consulam Sententia.
 Q. I. S. S. Qui Infra Scripti Sunt, &c.
 Q. L. F. Quem Locum [Qui Libens] Fecit.
 QN. A. N. N. Quando Neque Ais Neque Negas.
 Q. N. T. S. Q. P. Quando Negas Te Sacramento Quinqua-
 genario Provoco.
 Q. P. Quæstor [Prætorius. Provincialis. Publicus].
 QQ. Quamquam. Quinquennalis. Quoque.
 Q. Q. L. H. S. QuoQuo Vorfam Latitudo Huic Sepulcro.
 [La

- [Latum Hoc Sepulcrum].
 Q. Q. V. P. L. Quo Quo Vorsum Pedes Quinquaginta.
 QR. Quare.
 Q. R. C. F. Quando Rex Comitavit Fas.
 Q. R. F. E. V. Quod Recte Factum Esse Videbitur.
 Q. S. N. T. E. PR. TR. PL. Q. D. E. Q. E. V. A. P. PL. V.
 F. Quod Si Non Tulerit Eos Prætores Tribuni Plebis Qui
 Deinceps Erunt Quod Eis Videbitur Ad Populum Plebem-
 Ve Ferant.
 Q. S. P. P. S. Qui Sacris Publicis Præsto Sunt.
 Q. S. S. S. Qui Supra Scripti [Quæ Supra Scripta] Sunt.
 Q. ST. D. F. Quando Stercus Delatum Fas.
 Q. V. A. Qui [Quæ] Vixit Annis.
 Q. V. F. COS. D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. Quod Ver-
 ba Fecit Consul De Ea Re Quid Fieri Placeret De Ea Re
 Ita Censuerunt.
 QVI. Quirina *tribu*.
 QVI. LEGIS. T. V. Qui Legis Titulum Vale.
 QVINQ. Quinquatria. Quinque. Quinquennalitas.
 QVIR. Quirina *tribu*. Quirinalia. Quirites.
 QVINQ. MAG. IV. Quinquennalitiis Magister Juvenum.
 QVOD. V. M. S. EX. EA. P. Q. I. S. AD. AE. D. E. Quod
 Viæ Munitæ Sunt Ex Ea Pecunia Quæ Iussu Senatus Ad
 Aerarium Delata Est.

R

- R. Rationalis. Ravennas. Recte. Requietorium. Res. &c.
 R. Responsum. Respublica. Restituit. Retro. Rogavit.
 Roma. Romanus. Roftris.
 RAP. Rapax *legio*.
 RAT. S. R. Rationalis Sacrarum Rationum [Remunerationum].
 R. C. Romani Cives. Romana Civitas.
 R. CC. Remissio Ducentesima.
 R. D. Requietorium Dedit. Regis Domus &c.
 R. E. C. H. Requietorium Ejus Curavit Hic. [Ei Curavit
 Heres.]
 REGIF. Regifugium.
 R. G. C. Rei Gerundæ Causa.
 RG. F. Regis Filius. [Filia. Familia].
 R. L. P. Recte Legi Possit.
 RO. Roma. Romani. Romilia *tribu*.
 ROB. Robigalia.
 R. P. Res Publica. [Privata] Retro Pedes. Romæ Percu-
 sa. Romana Pecunia.
 R. P. C. C. Rei Publicæ Constituendæ Causa, &c.
 R. R. Recta Regione. Rejctis Ruderibus.
 R. S. Romæ Signata.
 RS. Responsum. Rescriptum.
 RVF. Rufus. Rufinus.
 RVR. Rura. Rursum.
 R. XL. Remissa Quadragesima.

S

- S. Sacellum. Sacrum. Salus, &c. Scriptus. Semis. Sena-
 tus. Sententia. Sepulcrum. Sequitur. Servus. Sibi. Si-
 no.

D E N O T I S.

329

- ne. Sit. &c. Situs. Sive. Solvit. [Sodalis]. Stipendium.
 Sub. Suis.
 SAB. Sabatina *tribu*.
 SAC. VRB. S. P. Sacerdote Urbano Sibi Præeunte.
 S. A. D. Sub Afcia Deditavit.
 SAR. Sarranus.
 SARM. Sarmaticus.
 SAT. Saturnalia.
 S. C. Senatus Consultum, &c. Sumtu Comuni.
 SCA. Scaptia *tribu*.
 S. C. D. S. Sibi Curavit De Suo.
 S. C. F. E. Senatus Consultum Factum Est.
 SCL. Scilicet.
 SC. L. CM. Sacræ Largitionis Comes.
 SC. MM. Sanctæ [Sacræ] Memoræ.
 S. C. P. S.]
] Senatus Consulto Plebiscitum.
 SC. PS.]
 SCR. ADF. Scribundo Adfuerunt.
 SCR. SVL. P. Scriba Sulmonensis Populi.
 S. D. Sacrum Dns. Salute.n [Dedit]. Sententiam Dicit.
 Sibi [Soli] Dedit.
 S. D. S. Sibi De Suo. Soli Deo Sacrum.
 SEP. September. Septimius.
 SER. Serratus *nummus*. Sergia *tribu*. Sergius. Servilius.
 Servius. Servus.
 S. E. S. O. Sibi Et Suis Omnibus.
 S. E. T. L. Sit Ei Terra Levis.
 SEV. Severus. Sevir.
 SEX. Sextus. Sexta.
 S. F. Satis [Sibi. Suis]. Fecit. Sine Fraude. Sacris Faciundis.
 S. H. L. Sibi Hoc Legavit.
 SIGN. LEG. Signifer Legionis.
 SIG. PR. SA. Signum Pro Salute.
 S. I. M. Soli Inviçto Mithræ.
 SI. P. P. S. F. Signum Posuit Pecunia Sua Factum.
 S. I. R. Sua Impensa Restituit. Sacrum Junoni Reginæ.
 SI. V. G. V. Si Vales Gaudeo Valeo.
 S. L. Sacrarum Largitionum. Sacrorum Ludorum. Senatus Legitimus. Solvit Libens. Suis [Liberis] Libertis.
 S. L. M. N. Sibi Locum Monumenti Nuncupavit.
 S. M. Sacrum Manibus [Memoriæ]. Sine Malo. Solvit Me-
 rito. Sacra [Signata] Moneta.
 S. M. A. G. S. Sacrum Memori Animo Gratis [Gratus] Solvit.
 S. M. A. L. S. Sacrum Memori Animo Libens Solvit.
 S. M. P. E. Sibi Monumentum Publice Elegit [Erexit].
 S. M. T. S. Sacra Moneta Trevis Signata.
 SN. Senatus. Sententia. Siné.
 S. N. C. Sestertios Nummos Centum.
 S. N. L. Socii Nominis Latini.
 S. N. S. Q. Si Negat Sacramento [Sacramentum] Querito.
 S. P. Sacerdos Perpetua. Sacri Palatii. Sacrum [Sibi] Po-
 suit. Sua Pecunia. Sumtu Proprio.
 SP. Spectans. Spectavit. Sportula. Spurius. Stipendium. Supra.
 S. P. C. S. Sibi Posuit Cum Suis. Sua Pecunia Curavit Sibi.
 S. P.

- SPD. Supra Dictus.
SPEC. Spectavit. Speculator.
S. P. EJVSQ. C. C. Q. Q. Solo Privato Ejus Collegium Con-
sensu Quinquennialitiorum.
SPL. Splendidus. Splendidissimus.
S. P. P. Sibi Posteris Posuit, &c.
S. P. P. D. D. Sumtu Proprio Positum Dono Dedit, &c.
S. P. Q. Sibi PosterisQue. Senatus PopulusQue.
S. P. Q. R. CL. V. Senatus PopulusQue Romanus Clypeum
Vovit.
S. Q. D. E. R. A. F. F. V. L. O. E. COSS. PRP. TR. PL.
Q. N. S. Q. E. V. A. P. P. V. F. Si Quid De Ea Re Ad
Populum PlebemVe Latu Opus Est Consules Pratores Tri-
buni Plebis Qui Nunc Sunt Quod Eis Videbitur Ad Po-
pulum PlebemVe Ferant.
S. Q. S. S. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R. Si Quid Sacri
Sanctique Est Quod Jus Non Sit Rogari Ejus Hac Lege
Nihil Rogatur.
S. R. L. E. E. I. C. Q. O. R. E. Si Rem Lex Ex Ejus Jus-
su CausaQue Omnium Rerum Esto.
S. S. Sacri Scrinii. Sanctiss. [Sententia] Senatus. Sibi Suis.
Suo Sumptu. Supra Scriptus, &c.
SS. Sanctissimis. Sestertiis. Suavissimis, &c. Suis.
S. S. C. S. D. E. T. V. Secundum Suam Causam Sicuti Di-
xi Ecce Tibi Vindictam.
S. S. S. Sancto Silvano [Soli Sanctissimo] sacrum. Supra
Scriptæ Summæ [Scripta Sunt].
S. S. T. N. Supra Scriptorum Tantum Nomine.
ST. *Silentii nota*. Sententia. Stipendium. Stadium. Sta-
tuit. Status.
S. T. A. Sine Tutoris Auctoritate.
STE. Stellatina *tribu*.
S. T. T. L. Sit Tibi Terra Levis.
S. T. V. B. E. E. Q. V. Si Tu Vales Bene Est Ego Quidem
Valeo, [*& similia similiter*].
SVB. F.
[Suburrana *sive* Sucusaria *tribu*.]
SVC. F.
SVF. Suffectus.
S. V. F. Sibi Vivens Fecit.
S. V. G. E. V. Si Vales Gaude Ego Valeo.
S. V. L. Q. V. V. B. E. E. E. Q. V. Si Vos LiberiQue Va-
letis Bene Est Ego ExercitusQue Valemus.
S. V. P. HAC. F. Sponsione Utriusque Partis Hac Facta.
SVSC. EX. VIS. Susceptum. Ex Visu.
S. V. T. L. Sit Vobis Terra Levis.

T

- T. Tantum. Tempus. Terra. Testamento. Testis. Tibi.
Titus. Triarii. Tribunus. Tullius. Turma. Tutela. Tutor.
T. *Nomina militis adpositum superstitem notabat, uti &*
ubicumque invenitur, mortuum.
T. A. Tutoris Auctoritate.

- TAB. Tabulæ. Tabularius.
 TB. Tiberius. Tibi. Tribunus.
 TB. D. F. M. AD. Tibi Dulciff. Filio Meo Adoptato.
 T. C. Testamento Cavetur. [Constituit]. Titulum Curavit.
 TEMP. FEL. Temporum Felicitas.
 TER. Terentina *tribu*. Terentius. Tergenarius. Termina-
 lia. Tertia. Tertium.
 TESS. Tesserarius.
 T. F. Titus Flavius, &c.
 T. F. I. EX. V. H. Testamento [Titulum] Fieri Jussit Ex
 Voluntate Heredis.
 T. F. L. [M.] Testamento Fieri Legavit [Mandavit].
 T. H. R. Testamento Heredem Reliquit.
 TI. Tiberius.
 T. M. Titulum Monumenti. Testamento Mandavit &c.
 T. P. Terminum [Titulum] Posuit. Tribunitia Potestate.
 TP. B. Tempus Bonum.
 T. P. I. EX. ARG. P. C. Testamento Poni Jussit Ex Argen-
 ti Pondo. Centum.
 TR. Æ. Tribuni Æarii.
 TR. CAP. Triumviri Capitales.
 TR. CEL. Tribuni Celerum.
 T. R. E. S. P. R. Terra Regesta Ex Sua Pecunia Restituit.
 TRO. Tromentina *tribu*.
 TR. P. Treviris Percussa. Tribunus Plebis. Tribunitia Pot-
 estate.
 T. R. T. H. Tuas Res Tibi Habeto.
 TR. V. MON. Triumviri Monetales.
 T. T. F. V. Testamento Titulum Fieri Voluit. Titulum Fe-
 cit Vivens.
 T. V. Titulo Usus. Testamento Vovit.
 TVB. Tubilustrium.
 TVL. Tullius. Tullus.
 TVT. Tutela.

V

- V**. Valeo, Vale. Vesta. Vester. Veteranus. Vicit. Victor.
 Victoriatus *nummus*. Vir. Virgo. Vivens. Vivus, &c.
 Volero. Volusus. Vopiscus. Votum. Vovit. Urbs. U-
 xor. Quinque. Quintum.
 V. A. Veterano Adsignatum. Vixit. Annis. Votum Animo.
 V. ÆT. Virtus Æterna.
 VAL. Valerius. Valeria. Valerianus.
 V. B. A. Viri Boni Arbitratu.
 V. C. Vale Conjux. Vivens Curavit. Vir Clarissimus (Con-
 sularis). Urbis Conditor.
 V. D. Vir Devotus. (Doctus). Vivus (Votum) Dedit.
 Volentibus Diis.
 V. D. A. Vale Dulcis Araice (Amica. Anima).
 V. D. N. V. Vale Deus Nostræ Urbis.
 V. D. P. R. L. P. Unde De Plano Recte Legi Possit.
 V. E. Verum Etiam. Vir Egregius (Excellens). visum
 Est. Votum Ejus.
 VEL. Velina *tribu*.

VE.

- VE. Vestamen. Veteranus.
 VES. Vespasianus.
 VEST. Vestalis. Vestalia.
 VET. Veturia *tribu*. Veteranus.
 V. F. Vale feliciter. Verba Fecit. Vir Fortis, &c. Vivus
 [Notum] Fecit. Voluit Fieri. Usus Fructus.
 V. F. N. M. N. S. Vivens Fecit Novum Monumentum No-
 mine Suo.
 V. G. Verbi Gratia.
 V. I. Vir Illustris [Justus].
 VI. Vixit. Sex.
 VIC. Vicarius. Vicit. Victor. Victoria. Victrix. (*Posest
 quoque notare Nonaginta Quatuor*).
 VIN. Vinalia.
 VIR. Virgilius. Virgo. Virtus.
 V. L. P. [S.] Votum Libens Posuit. [Solvit].
 V. M. Vir Magnus. Vivens Mandavit. Volens Merito.
 V. M. M. Votum Merito Minervæ. (Magnæ Matri).
 V. M. S. Voto Merito Suscepto. Votum Merito Solvit.
 V. MVN. Vias Munivit.
 V. N. Quinto Nonas. Urbs Nostra.
 VO. Voconius. Voletio. Votinia *tribu*. Volusus.
 VO. DE. Vota Decennalia.
 VOL. Volcanalia. Voltinia *tribu*.
 VOLT. Volturnalia, &c.
 V. OP. Vir Optimus.
 VOT. E. Voti Ergo.
 VOT. QQ. MVLT. X. Votis Quinquennialibus Multis Decen-
 nalibus.
 V. P. Vicarius Præfeti. Vir Perfectissimus. [Patritius. Pri-
 marius. Probus. Prudens]. Urbis Præfectus. Votum [Vi-
 vus] Posuit. Utriusque Pannoniæ.
 V. P. R. Veteri Possessori Reddendum. Vota Pro Reditu.
 V. PR. [Q.] Vir Prætorius. [Quæstorius].
 V. R. Votum Reddidit. Urbs Roma. Uti Rogas.
 V. S. Vice Sacra. Voto Solemni [Suscepto]. Votum Sol-
 vit. Vir Sacer [Sanctus]. Uxor Sanctissima. Vivens
 Statuit.
 V. S. C. Voti Sui Compos, &c.
 V. S. I. Vice Sacra Judicans.
 V. S. L. D. B. P. Voto Suscepto Libens Deæ Bonæ Posuit
 [Dedit Bono Publico].
 V. S. L. M. Vivens Sibi Locum Monumenti, &c. Votum
 Solvit Libens Merito. Voto Soluto Libero Munere.
 V. S. S. Vivens Sibi Statuit [Suis]. Votum Sacrum [Su-
 sceptum] Solvit, &c.
 V. S. T. Voto Suscepto Tulit.
 V. T. E. I. Usus Titulo. [Vivens Titulum] Fieri Jussit.
 V. V. Virgo Victrix. Vestalis Valens. Votum Vovit. Voverunt.
 V. V. C. C. Viri Clarissimi.
 V. V. L. Virginum Vestalium Liberta [Libertus].
 V. V. M. Virgo Vestalis Maxima.
 V. XO. C. L. B. P. Uxori Carissimæ Locus Bene Positus. (*Melius
 fore*) Uxori Conjug Lugens Bustum Posuit.

K

- X. Decem. Decimus. Denarius.
 X. X. E. Decimæ Erogator.
 XV. Decem Vir. Quindecim.
 XX. ANNALIB. Vicennialibus *Votis*.
 XX. Her. Vigesima Hereditatum.

Z

ZEN. Zenobius.

(A P P E N D I X II.

Ad Pag. 207.

Quando non adolescentulos modo, sed & viros hæsitantes vidimus circa dies, ex Romanorum more numeratos, quod eos ad nostram rationem sine Calendario agere redigere sciebant, excogitavimus præceptum generale, quo id facillime potest confieri: modo hunc versiculum memoria teneamus.

Majus sex Nonas, October, Julius & Mars.

„ Scilicet Numerum Nonarum vel solum, vel additis Idibus, vel denique numerum dierum totius mensis auge binario: & ab summa datum diei numerum subtrahe, si-
 „ ve is dies Romanus est, sive hodiernus Europæus. Resi-
 „ duum dabit quod quærebas. *Ex. causa.*

Quæritur, qui dies Europæis hodie sint (1) III. Non. Quinct. (2) V. Eid. Jun. (3) XII. Kal. Jan. & contra, (4) quo nomine 4. Januar. (5) 7. Maji, (6) 16. Maji Romani appellaverint?

Hæc Problemata sic solvuntur.

(1) Quinctilis VI. Nonas habet. Adde II. fiunt VIII. unde subtractis III. dato Nonarum numero, remanent V. Itaque III. Non. Quinct. nobis est dies *quintus* Julii.

(2) Junius IV. Non. & VIII. Id. numerat, quarum summa est XII. additis II. habes XIV. hinc V. subtracta ostendunt IX. Junii.

(3) December diebus XXXI. constat. Itaque a XXXIII. subduc XII. habebis XXI. Decembris.

(4) Januarius IV. habet Nonas. Ergo a VI. subtractis IV. remanent II. Non. i. e. *pridie* Non. Januâr.

(5) Majus VI. Non. habet. Si igitur ab VIII. subducantur VII. relinquitur I. adeoque sunt ipsæ Nonæ Maje.

(6) Idem Majus VI. Non. & VIII. Idus numerat; ex quibus fiunt, additis duobus, XVI. unde si XVI. subducantur, remanet nihilum. Itaque dies hic in Kalendas incidit. Atque Majus mensis numerat dies XXXI. adde duo, & a XXXIII. subtractis XVI. habebis XVII. Kalendas Junias).

AP.

APPENDIX III.

CALENDARIUM ROMANUM.

JANUARIUS.

- A 1** K. Janu. Jani & Junonis. Jovi & Æsculap. in *inf. Tib.*
Ovid. Gamelia Junoni hoc mense celebra-
 bantur, unde & mensi nomen.
- b 2** 4 Dies ater.
- c 3** 3 Cancer occidit, Tertia mensis cujusque Miner-
 væ sacra. *Pausan.*
- d 4** Pr. Non. Votum pro salute Principis. *C. Tac.*
- e 5** Nonæ. Lyra oritur; tempestatem significat.
- f 6** 8 Isidis *ἱερίαις*, id est, accessus. *Plut.* Octavus
 cujusque mensis.
- g 7** 7 Dies Neptuno facer est apud Athenienses. *Plut.*
- A 8** 6 Sacrificium Janii. Vetus Kal.
- b 9** 5 Agonalia. *Ovid.* Delphinus oritur.
- c 10** 4 Media hyems.
- d 11** 3 Carmentalia. Jaturne redes dic. in campo Mart.
- e 12** Prid. Id. Compitalia. *Gell. & Macrob.*
- f 13** Idus. Jovi. Octavius Augustus dictus, & provinciæ
 in formam redactæ, *Ovid.* & tibicines ha-
 bitu muliebri urbem lustrabant. *Plut.*
- g 14** 19 K. F. in formam redactæ, *Ovid.* & tibicines ha-
 bitu muliebri urbem lustrabant. *Plut.*
- A 15** 18 Carmentalia Relata, & Porrimæ, & Postuertæ.
- b 16** 17 Concordiæ templum a Camillo positum.
- c 17** 16 Sol in Aquario.
- d 18** 15
- e 19** 14
- f 20** 13
- g 21** 12
- A 22** 11
- b 23** 10 Lyra occidit.
- c 24** 9 Leonis quæ est in pectore clara stella occidit.
- d 25** 8 Sementinæ Feriæ. *Ovid. Varro, Fest. Macrob.*
- e 26** 7 Non statæ quidem, sed indictæ.
- f 27** 6 Castori & Polluci temp. ad Juturnæ stagnum.
- g 28** 5
- A 29** 4 Equiria in campo Mart. Vet. Kal.
- b 30** 3 Paci.
- c 31.** Prid. Kal. Sacr. Deis Penat. Vet. Kal. qui Patrii &
 Urbani dicuntur.

FEBRUARIUS.

- d 1** K. Febr. Sospitæ Templi Dic. Lucaria, ab Asyli luco.
Ovid. Fest. item Jovi Sacr. de bidente.
 Dianæ sacra fiebant, a cervis elaphobolia
 nuncupata.
- e 2** 4 Lyra & medius Leo occidunt.
- f 3** 3 Delphinus occidit.
- g 4** Prid. Non.
- A 5** Nonis. Aug. dictus P. P. *Ovid.* Aquarius oritur. Ze-
 phyras flare incipit.

- c 7 7
 d 8 6
 e 9 5 Veris initium.
 f 10 4
 g 11 3 Arctophylax oritur.
 A 12 Prid.Id.
 b 13 Idus. Fauni Festum & Jovis. Fabiorum cædes.
 c 14 16 K.M. Corvus, Crater, & Anguis oriuntur.
 d 15 15 Lupercalia. *Plut. Ovid. Varr.*
 e 16 14 Sol in piscibus. Venti per sex dies vehementius flant.
 g 18 12 Quirinaliorum Stultorum Feriæ. *Fest. Ovid. Varr.*
 Et Fornacalium indictio deæ Fornacali, quæ & Fornax dicta fuit, a quo indicta. *Plin. Ovid. & Diis Manib. sacra Feralia.*
 A 19 11 Deæ Mutæ.
 b 20 10 Charistia. *Val. Max. Ovid.* id est, Tacra cognatorum. *Vet. Kal.*
 c 21 9 Terminalia. *Ovid.* Bedas vero VII. Kal. & Regifugium. V. Kal. Mart. cui convenit locus bissexti.
 d 22 8
 e 23 7 Regifugium. *Ovid.* Quidam VI. Kal.
 f 24 6
 g 25 5
 A 26 4
 b 27 3 Equiria in campo Mart. *Varr. Fest. & Ovid.*
 c 28 Prid.K. Tarquinii Superati. *Plut.*

M A R T I U S.

- d 1 K.Mart. Matronarum Dies Festus. *Fest. Porph. Serv. Ov.*
 e 2 6 Matronalia. Junonis. Lucinæ. Martis, Anciliorum Festum nec habere bonum quousque condantur. Munychia sacra deæ Munychiæ, id est, Dianæ.
 f 3 5 Alter e piscibus occidit.
 g 4 4 Arctophylax occidit. Vindemiator oritur.
 A 5 3
 b 6 Pr. Non. August. Pont. Max. Vestæ. *Ovid.*
 c 7 Nonæ. Pegasus oritur. Vejovis templum ad duos Iulcos Asyli. *Ovid.*
 d 8 8 Corona oritur.
 e 9 7
 f 10 6
 g 11 5
 A 12 4
 b 13 3
 c 14 Prid.Id. Equiria Altera apud Tiberim, vel, si quis increverit, in Cælio monte. *Ovid. Fest.*
 d 15 Idus. Annæ Perennæ. Parricidium, id est, cædes C. Cæs. *Plin. & Svet.*
 e 16 17 K.A. Scorpius melius occidit. Lysander Athenis positus. *Plut.*
 f 17 16 Liberalia. *Varro:* quo virilem togam pueri ingenui sumebant. *Ov. Agonia. Varro.* Milvius oritur.

335	A P P E N D I X III.
g 18	15 Sol in Ariete.
A 19	14 Quinquatria. Minervæ natalis, & Minervæ magistris solvebatur.
b 20	13 Quinquatria alter Quinquatrium dies.
c 21	12 Quinquatr. Primus dies sæculi, quidam VIII. Bedas.
d 22	11 Quinquatr.
e 23	10 Quinquatr. Tubilustrium. Sacrorum tubæ lustrantur. Varro.
f 24	9
g 25	8 Æquinoctium vernum. Hilaria Matris Dium
A 26	7 Festa. Lamprid. Macrobi.
b 27	6 Matris Deum. Ammian. Marc. Herod.
c 28	5 Megalesia. Varro.
d 29	4
e 30	3 Jani Concordiæ, Salutis, Pacis.
f 31	Prid. Lunæ, id est, Dianæ in Aventino. Ovid.

A P R I L I S.

g 1	K. Apr. Scorpius occidit. Veneris Sacrum cum florib. & myrto. Plut. Ovid. Item Fortunæ Virili. Thargelia sacra Apollini & Dianæ. Mensis hic Græcis, auspiciatissimus.
A 2	4 Plejades occidunt.
b 3	3
c 4	Pr. Non.
d 5	Nonæ. Megalesia Matri Deum. K. V. Ovid.
e 6	8 Fortunæ Publicæ Primigeniæ in colle Quir. Ovid. Varr. Dianæ Nativitas.
f 7	7 Apollinis Dies Natalis, qui dies quoque Socr. & Platon. sunt. Laert.
g 8	6 Ludi ob Victoriæ Cæs. Libræ occidit, dies pluvius. Orion occidit.
A 9	5 Cerealia Ludi Circen. instaurationis dies Circen.
b 10	4 sibus additus. Macrobi.
c 11	3
d 12	Prid. Id. Magna Mater Romam Adducta. T. Liv. XXIX.
e 13	Idus. Jovi Victori & Libertati. Ovid.
f 14	18 K.M.
g 15	17 Fordicidia vel Fordicalia, de fôrda bove. Varro, Ovid.
A 16	16 August. Imper. salutatus. Hyades occidunt.
b 17	15
c 18	14 Equiria in circo max. & Vulpium Combustio. Ovid.
d 19	13 Sol in Tauro.
e 20	12
f 21	11 Palilia. Romæ natalis. Varro, Ovid. Fest. Plut. alii. Agonia altera. Ovid. quæ & Agonalia dicuntur.
g 22	10
A 23	9 Vinalia Priora Jovi & Veneri. Ovid. Plut. Var. Plin. Fest.
b 24	8 Ilii destructio.
c 25	7 Medium Ver. Aries occidit. tempest. signif. Ca-

Seu Calendarium Romanum. 337
Canis oritur. Robigalia. Plin. Fest. Ovid.
Varro, alii.

- d 26 6 Latine Feriæ in sancto monte. *T. Liv.* Apatu-
e 27 5 ria etiam hoc mense agebantur, a Venere di-
sta. Tribus dieb. celebrantur: quidam Pya-
nephone agi dicunt.
- f 28 4 Floralia. *Plin. Kl. u. Ovid.*
g 29 3
- A 30 Prid. Kl. Vestæ Palatinæ. *Ovid.* Hoc mense, ut *Plut.* in *Ro-
mulo & Probi.* Larentialia, & distinguit a Lau-
rentialibus, quæ mense Decembr. celebrantur.
- M A J U S.
- b 1 K. Maji. Capella oritur. Larib. Præstitib. ara posita. *O-
vid.* & Bonæ Deæ sacr. *Macr. Plut. Varr. La-
stant. Ovid.* alii, & Florales Ludi triduo V.
K. Umbraculorum festum, quæ *snipeæ* dicun-
tur *Σνιπιδας* Pallas.
- c 2 6 Argestes flare incipit. Hyades oriuntur.
d 3 5 Centaurus oritur.
e 4 4
f 5 3 Lyra oritur.
- g 6 Pr. Non. Scorpius medius occidit.
A 7 Nonæ. 8
b 8 8
c 9 7 Lemuria quæ noctu agebantur, & triduo. *Ovid.*
d 10 6 *Var. Porph.* Malum nubere, & Luminaria.
e 11 5 Lemuria. *Vet. Kal.* Orion. occidit.
f 12 4 Martis Ultoris. Bisultorem ait *Ovid.* alii post
Lem. *Vet. Kal.*
- g 13 3 Plejades oriuntur. Æstatis initium. Lemuria
V. Kal.
- A 14 Prid. Id. Taurus oritur.
b 15 Idus. Argeorum simulacra scirpea de ponte in Tibe-
e 16 17 K. Jun. rim deiciebantur. *Dionys. Euseb. Plut. O-
vid. Macrob.* alii. Et Mercatorum Dies Fe-
e 18 15 stus. *Fest. Ovid.* Mercurium hoc die natum
Martialis ait. Ædes dedic. *T. L. & Fer. Jo-
vi. Vet. Kal.*
- f 19 14 Sol in Geminis.
g 20 13
A 21 12 Agonia s. Agonalia Jani. *Ovid. Varr.*
b 22 11 Vejovi. V. Kal. alii superioribus diebus. *Canis*
oritur.
- e 23 10 Volcani Feriæ V. K. Volcanalis flamen rem div.
Majæ faciebat. *Macrob.* Tubilustrium. *Varro.*
Ovid. alii X. Kal. V. K. *Ovid.* alii XIII.
- d 24 9 Regifugium alterum. V. Kl. *Ovid.* alii aliter.
e 25 8 Templum Fortunæ Datum. V. K. *Ovid.* Aquila
oritur.
- f 26 7 Arctophylax occidit.
g 27 6 Hyades oriuntur.
A 28 5
b 29 4
c 30 3
d 31 Prid. K.

J U N I U S.

K Junii. Junonis Moneta ædes. *Macrobi.* Bedas. Castus
Dez in Celio monte. Marti Sacr. extra port.
Capenam. Tempestati delubrum. *Ovid.* Fa-
baria Kal. Marc. Aquila oritur. Hecatombæ
hoc mense plures, unde & illi nomen. A-
ni initium apud Atheniens. vel quod Sol Ha-
catombæus diceretur.

- f 2 4 Hyades oriuntur, dies pluvius.
g 3 3 Bellona Sacr.
A 4 Pr. Non. Herculis ædes in Circo.
b 5 Nonæ. Templum Fidei. Sponsoris Jovis. Dion. alii.
Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kal. *Ovid.*
c 6 8 Vestæ Templum.
d 7 7 Piscatorii Ludii in Camp. Mart. *Ovid.* Fest. 7
e 8 6 Mentis templum dic. *Ovid.* ver. Kal. Arctophy-
lax occidit.
f 9 5 Vestæ. Vet. Kal. *Ovid.* Afini coronantur. Ara
Jovis Pistoria.
g 10 4 Delphin vesperi oritur. Matratia.
A 11 3 Fortis Fort. Concordiæ ædes. Matris Matutæ.
b 12 Prid. Id. V. K. *Ovid.*
c 13 Idus. Jovis invicti. Minuscula Quinquatrus Miner-
væ. *Varr. R. St. Censorin.*
d 14 18 Kal. Ju-
e 15 17 Stercus ex Tule Vestæ defertur. Fest. *Varr. O-*
vid. Hyades oriuntur.
f 16 16 Zephyrus stat. Oriens oritur.
g 17 15 Delphinus totus apparet. Equi & Volsci a Post-
humo fugati.
A 18 14 Sol in Cancro. Minervæ in Aventino. V. K.
b 19 13 Ophiuchus oritur. Sammani Sacrum ad Circum
c 20 12 Max. Vet. Kal. *Ovid.*
d 21 11
e 22 10
f 23 9 Flaminius victus a Poenis. *Ovid.*
g 24 8 Fortis Fortuna. Vet. K. *Ovid. Varr.*
A 25 7 Naves Coronatæ per Tiberim convivia ducebant.
b 26 6 Orionis zona oritur. Solstitium.
c 27 5 Jovis Statoris & Laris. *Ovid.*
d 28 4 Quirini templum in colle Quirin. *Ovid.* Vet.
e 29 3 Kl. III. Kal.
f 30 Prid. K. Hercules & Musarum. *Ovid.* Populifugia in Ju-
nio dies. *Varr.*

J U L I U S.

- g 1 K. Julii. Hoc die apud Rom. fiebant migrationes ex æ-
dibus in alienas ædes; id quod ex *Cicer. Sus-*
b 3 5 tonio, & *Mart.* colligunt docti.
c 4 4
d 5 3
e 6 Pr. Non. Capitol. incensum tempore Syllæ.
f 7 Nonæ. Romulus non apparuit. *Lampr. in Commodo. Plus.*
g 8 Caprotinæ. Juno Caprotina.
A 9 7 Ancillarum Festum. *Macrobi. Plus. Ovid. Varr.*
b 10 6
c 11 5 Ludi Apollinares. T. Liv. Vet. K. *Varr. Id-*
vius

Seu Calendarium Romanum.

330

vius alio loco tertio Non. ait.

- d 12 4 Jul. Cæsar. Natalis, unde mensis, M. Anton.
e 13 3 consule legem ferente, *Macr.*
f 14 Prid. Id. Fortunæ Mulieb. Dedic. *Dion. Liv.*
g 15 Idus. Castoris & Poll. Equites Rom. ab æde Honoris
in equis in Capit. *Plin. Vet. Kal. Dion.*
A 16 I7 K. A.
b 17 16 Allienſis Dies Atra. Sera. *Plin. Tacit. XVII.*
c 18 15 Kal. *Plur. XVI. Kal. in Camillo.*
d 19 14
e 20 13
f 21 12 Mundi natalis. Solinus ex Ægyptiorum sacerdot.
g 22 11 sententia.
A 23 10
b 24 9
c 25 8 Hoc mense rutilæ canes caniculæ sacrificabantur. *Vide Festum.*
d 26 7
e 27 6
f 28 5 Neptunalia etiam hoc mense. *Vet. Kal. & Varr.*
g 29 4 to.
A 30 3
b 31 Prid. K.

AUGUSTUS.

- c 1 Kal. Aug. Spei, ad forum olitorium. V. Kal. Consecratio
templi Martis. *Dion. in histoy. Boedromia ce-*
lebritas hoc mense agebatur, unde & mens-
sis dictus. Apollo etiam Boedromius voca-
tus. *Plut. Paus. Harpocr. alii. Xerxes victus.*
Plut.
d 2 4 Feriæ quod Cæſ. Hisp. citiorem vicit. *Vet.*
Kal.
e 3 3
f 4 Pr. Non.
g 5 Nonæ. Saluti in colle Quir. *Vet. K. & Spei.*
A 6 8
b 7 7
c 8 6 Solis Indigetis in colle Quir. V. Kal.
d 9 5
e 10 4 Aræ opis & Cereris in Vico Jugario. *Vet. Kal.*
f 11 3 Herculi Magno Custodi in Circo Flam. *Vet.*
g 12 Prid. Id. Kal.
A 13 Idus. Dianæ Sacra. *Martial.* Correbant in nemus A-
tricum. Item Natalis Augusti. *Porph. Dies*
b 14 19 K. S.
c 15 18 Festus Servorum & Ancillarum. *Plur. & Varr.*
d 16 17 tumno in Loreto majore. V. Kal.
e 17 16 Portunalia ad Pontem. *Amil. Vet. Kal. & Varr.*
Janu ad theat. Marcelli. V. Kal.
f 18 15 Contualia. *Plur. in Numa, vel seg. die Sabi-*
narum raptus.
g 19 14 Augusti mors. *Dion. Hist. Suet.*
A 20 13 Vinalia Secunda. *Plin.*
b 21 12 Vinalia Rustica. *Varr. Festus vero XIV. Kal. idem*
c 22 11 & Vet. Kal. Myſteria magna. *Plur. & Liber*
pater ex urbe in Eleuſinẽm transferebatur.

A P P E N D I X III.

- 340 10 Volcanalia in Circo Flam. Vet. K.
 d 23 9
 e 24 8 Opiconsiva in Capitolio. Vet. Kal. Varr.
 f 25 7
 g 26 6 Volturnalia. V. K. Varr. cujus feriae mense O-
 A 27 5 ctobr. Vortumnalia.
 b 28 5 Harpocratis festum hoc mense fiebat ab Aegy-
 ptiiis. Plur.
 c 29 4 Volcanalia. Festus.
 d 30 3 Mundus Cereris patet.
 e 31 Prid. K. Nat. C. Cæs. Germanici. Vet. K.

S E P T E M B E R.

- f 1 K. Sept. Volcani Tutela Septemb. V. K. Mæmactes Ju-
 piter, & inde mensis. Harpocr. & alii.
 g 2 4 Augusti Victoria Navalis ex M. Ant. & Cleop.
 A 3 3 Dion.
 b 4 Pr. Non.
 e 5 Nonæ.
 d 6 8
 e 7 7 Hierosolyma a Tito Vespas. capta Josephus.
 f 8 6
 g 9
 A 10 4
 b 11
 c 12 Prid. Id.
 d 13 Idus. Prætor. Max. Clavum pangit. T. Liv. & Capi-
 e 14 18 K. O. tolii dedic. ab Horatio. Plut. T. L. Jovi.
 Vet. Kal.
 f 15 17 Ludi. V. Kal. qui Romani & Magni. Ast. Ped.
 g 16 16 Ludi. Vet. K. Parentatio eorum, qui contra
 Persas pugnando occubuerunt. Plut.
 A 17 15 Ludi. Vet. Kal.
 b 18 14 Ludi. Vet. Kal.
 c 19 13 Thoth, idest, Mercurio Aegyptii sacrificant;
 Plur.
 d 20 12 Romuli Natalis. Plut.
 e 21 11
 f 22 10
 g 23 9 Natalis Augusti. Dion. Hist. Svet.
 A 24 8
 b 25 7 Venerij. Vet. Kal.
 c 26 6
 d 27 5
 e 28 4
 f 29 3
 B 30 Prid. Kal. Epulum Minervæ. V. K. Meditrinalia hoc men-
 se celebrabantur Meditrinæ deæ, quo die pri-
 mum mustum bibebant. Fest. Varr.

O C T O B E R.

- A 1. Kal. Oct. Martis Tutela Octob. Vet. Kal.
 b 2 6 Pyanepsia hoc mense celebrabantur.
 c 3 5
 d 4 4 Mundus Cereris patet. Fest.

- e 5 3
 f 6 *Pr. Non.*
 g 7 *Nonæ.*
 a 8 8 *Panopfia Apollini. Immo Pyanepfia.*
 b 9 7 *Etesione plectitur.*
 c 10 6 *Ofchophoria, id est, Ramalia celebrabantur.*
 d 11 5 *Plut. Suid. Comment. in Nicand.*
 e 12 4
 f 13 3
 g 14 *Prid. Id.*
 a 15 *Idus.* *Mercatores Mercurio. Virgilii Natalis. Martialis.*
 b 16 17. *K.N.* *October equus Marti immolatur. Fest.*
 c 17 16
 d 18 15
 e 19 14
 f 20 13
 g 21 12
 a 22 11 *Chalcea Minervæ solemnitas, vel ut Phanodes*
 b 23 10 *mus ait, Vulcani. Hyperides. Harpocr.*
 c 24 9
 d 25 8
 e 26 7
 f 27 6
 g 28 5 *Mysteria minora hoc mense agebantur. Plut.*
 Galenus.
 a 29 4 *Sacrum hoc mense Libero fiebat. V. R.*
 b 30 3 *Et Vertumni Feriæ. Varr.*
 c 31 *Prid. Kal.*

N O V E M B E R.

- d 1 *K. Nov.* *Hoc mense Jovis epulum celebrabatur. V. R.*
 e 2 4 *Antheſteria hoc mense agebantur, quæ & Bac-*
 f 3 3 *chanalia. Theoph. Suid. Harpocr.*
 g 4 *Pr. Non.*
 a 5 *Nonæ.*
 b 6 8
 c 7 7 *Mundum patere. Fest.*
 d 8 6
 e 9 5
 f 10 4 *Limina Baccho. Thucyd.*
 g 11 3 *Maria clauduntur. Veget. alii, usque in VI. Id.*
 Mart.
 a 12 *Prid. Id.* *Choes. Suid.*
 b 13 *Idus.* *Pithægia.*
 c 14 18 *K.D.* *Chytia. Alii in Lenæone mense constituunt.*
 Comm. in Hesiod. Harpocr.
 d 15 17 *Ludi plebei per hos dies. Suet.*
 e 16 16
 f 17 15
 g 18 14
 a 19 13
 b 20 12
 c 21 11
 d 22 10
 e 23 9

340

A P P E N D I X XII.

- f 14 8 Bruma, quæ & Brumalia Festum Roman. Con-
stant. *in re rust.*
E 15 7
A 16 6
b 17 5 Hic mensis fuit in tutela Dianæ. V. K. & in-
feriæ fiebant Gallis defossis & Græcis in foro.
c 18 4
d 19 3 Boario. *Plut.*
e 20 Prid. Kal.

D E C E M B E R.

- f 1 K. Dec. Fortunæ Muliebris festum; quoniam hoc die
bellum sublatum. Postea translatum in prid.
Non. Quinzil. *Dion. Halic.* in VIII. Poside-
nia a certamine Pallad. & Neptuni.
E 2 4
A 3 3
b 4 Pr. Non.
c 5 Nonæ. Faunalia. *Porphyr.*
d 6 8
e 7 7
f 8 6
E 9 5
A 10 4
b 11 3 Alcyonii dies.
c 12 Prid.
d 13 Idus.
e 14 19 K. Jan. Brumalia festum hoc mense & Ambrosia. *Pro-*
f 15 18 *lus in Hestad.*
E 16 17
A 17 16 Saturnalia incipiunt, & per tres dies durant;
b 18 15 quibus adduntur sigillaria, quæ septem dies
complent. *Macr.*
e 19 14 Opalia & Saturnalia. *Macr. Varr.*
d 20 13
f 21 12 Angeronalia Augeronæ deæ. *Macr.* Herculi &
Cereræ de mullo. *Macr.*
f 22 11 Feriæ Larib. dicatæ. *Macrob.* Compitalia. Ludi
Laribus. *Plin.*
E 23 10 Feriæ Jovis. Laurentinalia vel Laurentinalia.
Plut. Varr. Ovid.
A 24 9 Juvenalis Dies VIII. Saturni additus. *Suet. ut-*
b 25 8 de & Juvenales Ludi.
c 26 7
d 27 6
e 28 5
f 29 4
E 30 3 December; Saturno Sacer. *Macr.*
A 31 Prid. Tutela vero Veitæ. *Vet. Kal.*

I N D E X

Rerum & Verborum Memorabilium.

A Blecti equites .	Pag. 277	Æmilius (L.) ex pratura pro-	
Abominatio vastatrix a-		consul .	93
pud Mathzum quid sit .	247	Æneas .	3
Abraham ab Alexandro Imp-		— In Deos relatus .	143
cultus .	146	Æneatores qui fuerint .	248
Accensi milites qui dicti sint .	241	Æra ii cura suprema peneo	
Accensi qui fuerint .	200	Senatum .	20
Accumbendi ratio .	274	— Penes Quæstiores .	73
Accubabant nobilissimi juve-		Ærarii qui fuerint .	183
nes .	112	Ærarium in æde Saturni .	143
Acerra quid fuerit .	200	Ære ditutus miles quis dica-	
Aciei forma ordinaria .	245	tur .	265
Aeron Cannensem rex .	121	Ærumna propriæ labores Her-	
Actioem postulare quid sit .	104	culis .	154
Actus mensura .	285	Æs quando primum signatum .	115
Adams per Saturaum signifi-		Æsculapius medicinx Deus .	140
catus .	143	— Epidauri maxime cultus .	
Addico quid pratori significet .	63. 107.	<i>ibid.</i>	
Addunt auspicia fausta .	172	— Quomodo pingeretur .	18.
Adixit : <i>quæstio</i> .	207	— Per somnium remedia in-	
Admittunt auspicia fausta .	172	diebat .	18.
Adolescentes dicti etiam pro-		Æsculus Jovi sacra .	123. 105
vedix ætatis viri .	14	Ætas æquestris .	21. & seq.
Adoptio quæ fuerit .	298	— Senatoria .	14
Adorationis ritus .	189	Æthiopes Soli quadrigas albas	
Adoratio unde dicta .	180	offerunt .	142
Adpascet eadem quæ Neme-		Affectio nes animi pro Deabus	
sis .	165	cultæ .	163
Adversus lectus .	289	Afranius comædias togatas	
Adificare hyberna .	249	scripsit .	227
Adiles Cereales .	65	Agamemnon Mycenar. Rex. 155	
Adiles Curules quando & cur		Agmen pilatum .	265
creati .	64. 69	— Quadratum .	<i>ibid.</i>
Adiles etiam judices dicti .	64	Agnomen quid fuerit .	263
— Etiam Prætores .	46	Agon Capitolinus qui fuerit .	210.
Adiles quinquennales .	67	Agonales salii .	122
Adiles quatuorplures .	84	Agonalia festum .	205
Adiles unde dicti .	16.	Αγορευσις Mercurius .	135
Adilium institutio .	16.	Αγορευσις adiles .	66
Adilium murus .	65	Αγορευσις Dianæ epith. 130.	
Aditur qui fuerint .	186	Αγορευσις Dianæ epith. <i>ib.</i>	
Ægeus .	2	Agrippa (M.) corona rostrata	
Ægis scutum Minervæ .	128	donatus .	263
Ægyptiorum sacra Romæ rece-		Αἰρετή τυραννίς , Dictatura .	
pta .	166	77.	
Æmilii (M.) Scæuri theatrum		Αἰσχυρήτης , Dictator .	75
magnificentissimum .	225	Ajus Locutius .	163
Æmilii (P.) Lepidus Censor		Ala equitum quæ fuerit .	156
(sub Augusto) .	85	Alabandenses Romani pro	
Æmilii (M.) Lepidus Tri-	91	P 4 Dea	
umvir .			

- Dea habuerunt. 144
 Alz sociorum. 236
 Alba longa. 2
 Albani reges Syllui disti. *ib.*
 Album & candidum ut differant. 39. 268
 Albus color gratus. 258
 --- Albus pro homine probus. *ibid.*
 Alcmena Herculis mater. 134
 Aleo Furis nomen. 110
 Ἀλεξάνδρου Θεοῦ. 163
 Aliensis dies quis. 207
 Aliobroges in Fabiorum clientela. 27
 Allocutio Imperatoris. 248
 Alma cur dicta Ceres. 129
 Alphen pagi origo. 249
 Altare & ara ut differant. 201
 Ἀλφύης χλωρόπαις, toga palmata. 270
 Ambrosia sacra quæ. 175. 159
 Ambitus crimine quis teneatur. 111
 Ambulatio genus exercitii militaris. 257
 Amburbialis hostia. 169
 Amburbium sacrum. *ibid.*
 Ambustum Fabiorum cognomen. 293
 Amici primæ, vel secundæ admissionis. 95
 Amphitheatra quando primum structa. 218
 Amphora quæ fuerit. 284
 Ampliatio in iudiciis publicis. 119. & *seq.*
 Amplissimus ordo dictus Senator. 20
 Amulius. 2
 Ἀμβρόσιον ampliare. 108
 Anacharsis dictum de athleticis. 114.
 Ἀναγίστα, submovere. 101
 Anchises. 2
 Ancilia scuta Marti sacra. 134. 181
 Ancilabre, mensa sacra. 194
 Andabæ gladiatores. 212
 Angerona Dea. 163
 Angustielavi Tribuni militum. 219. 271
 Angustus clavius Equitum insignis. 22. 271
 Animadversio Censoria qualis. 82
 Animadvertere listorum vox. 102.
 Annalis dictus Tappulus. 48
 --- lex qua fuerit. *ibid.*
 Annonæ cussa pennis adiles. 60
 --- præfectus. 89
 Annulus aureus Equitum insignis. 22
 --- pronubus quis. 186
 Anus a Coss. denominabatur. 53
 --- confusio quis fuerit. 103
 Ἀναξά, inducit unde dicitur. 87
 Anquisitio quid fuerit. 118
 Antecœna, vel antecœnium quid. 276
 Antennates victi. 9
 Anteros alter Cupidinum. 113
 Ἀνδροπία, meritis. *ib.*
 Antepilani qui faciunt. 276
 Antinous consecratus. 117
 Antonii lex de dictatura tollenda. 79
 --- (M.) liberalitas. 283
 Anubis Ægyptiorum Deus. 167
 Ἀορτή, locum seu. 242
 Aper signum militare. 247
 Ἀπερυσσέντος, ærarii. 83
 Apex quid fuerit. 178
 Apicii luxus. 282
 Apis Ægyptiorum Deus. 167
 Ἀπέλειψις, divortium a partu. 290.
 Apollo unde dictus. 138
 --- accipiter ipsi sacer. 140
 --- Aelius. 139
 --- Ἀκροτεκρότης, seu intonsus. 140
 --- Botanice inventor. 139
 --- idem qui Sol seu Phœbus. *ibid.*
 --- Jovis & Latonæ F. *ib.*
 --- Laurus ei sacra. 140
 --- Ἀορίης. 139
 --- Medicinæ, artis sagittariæ, m. sicæ, poetiæ, artis divinatoriæ præfex. *ibid.*
 --- Oraclorum præfex. *ib.*
 --- Palatinus. 174. 235
 --- Patateus. 119
 --- Quomodo pingeretur. *ib.*
 --- Προφύιος. *ibid.*
 --- Augur. *ibid.*
 Apophoreta, munuscula numptialia. 190
 Apollinates Iudi. 230
 Ἀποποιήσις Θεοῦ. 163
 Ἀποποιήσις, divortium a parte mariti. 260
 Ἀποφάδες ἡμέραι. 209
 Apotheosis Imp. 155
 Ἀποποιήσις Θεοῦ. 163
 Appellatio & restitutio in integrum ut differant. 109
 Appendi solebant nummi. 280
 Appius cur Caudex dictus. 254
 --- Sacra Herculis servis tradidit. ,

- didit. 181
 Apponere mensuram vox. 275
 Ἀπροντοῖς ἡμερῶν. 207
 Aprilis mensis Veneri sacer, & unde dictus. 132. 203
 Ἀπροντοῖς vox quid significet. 224
 Aqua & igni aliquem interdiceret. 116. 119
 Aqua & ignis cur sponsa oblata. 289
 Aquila aurea signum militarie. 247
 --- Jovi sacra. 223
 --- pro primopilatu. 239
 --- signum consecrationis. 157
 Ara & altare ut differant. 201
 Arx a precantibus tacta. 189
 --- pro iurejurando. *ibid.*
 Arbitr quis proprie fuerit. 105
 Arbitria, merces funeris. 303
 Arbitri quomodo judicant. 108
 Arbores varix variis Diis sacra. 195
 Arcadia Deus dictus Pan. 158
 Arcarii gladiatores dederunt. 217.
 Archigallus præcipuus Cybeles sacerdos. 145. 168
 Archon ἐπὶ νόμους Athenis. 35
 Arenarii pro gladiatoribus. 219
 Arena pro spectaculo gladiatorio. 218. 219
 Ἀρης, Mars. 133
 Ἀρεσθία sacrificia quæ fuerint. 168
 Ἀρεσθίοι homines straminei Saturno immolati. 144
 Argentum quando primum signatum. 279
 Aries militaris qualis. 244. *ibid.*
 Aristippi dictum elegans. 219
 Arma proprie sunt, quibus utimur ad regendum. 241
 --- submittebant gladiatores victi. 223
 Armatura exercitii militaris genus. 257
 Armilla donum militare. 260
 Arrogationes quæ & quomodo factæ. 298
 Arvales fratres. 174. 199
 Aspidæ unde dicti. 173
 Aspicum muons. *ibid.*
 As pro pondere quid. 284
 --- quid proprie significet. 280
 Ascanius. 2
 Ἀσθεῖας δίκη, iudicium maiestatis. 211
 Aspergillum. 200
 Assamenta, seu axamenta dicta carmina Salaria. 181
 Ἀστροῖς, ædiles. 65
 Asylum quid, & unde dictum. 4
 Atellanæ fabulæ quales. 227
 Ἀθήνη γλυκῶπις. 128
 Athens maxime culta Minerva. *ibid.*
 Athleticum seu gymnicum certamen. 21.
 Atilius Calatinus Dictator. 73
 Atinium plebiscitum de tribu pl. 69
 Atri dies. 207
 Atria unde dicta. 147
 Atrium libertatis. 164
 Atropos unde dicta. 150
 Atys Cybeles amasius. 145.
 183.
 Audito etiam Sectio dicitur. 101.
 Auctoramentum merces gladiatorum. 221
 Auctorati gladiatores qui. 16.
 Auctoritas patrum in comitiis. 29.
 Auctores in incertum comitorum eventum fiebant patres. *ibid.*
 Audacia sacra facta. 165
 Aueruncus Deus. 163
 Auguraculum quid fuerit. 172
 Augurales cœnæ pro laetissimis. 175
 Augures qui & unde dicti. 170
 Augurium ex pullis. 171. 172
 Augurum muons. *ibid.*
 Augustales ludi. 230
 Augusti consilium ad auctoritatem Senatus minuendam. 16.
 Augustus mensis unde dictus. 203.
 --- pantomimos forte invenit. 229
 Aulæa pro ipsis ludis. 224
 Aulici gladiatores. 222
 Aurata fastio Circensis. 212
 Aurea ætas sub Saturno. 143
 Aurelius Cotta tribunus ætarios instituit. 114
 --- (M) tutelarem prætorem instituit. 60
 Aureus nummus qualis. 281
 Aurigæ Circensium. 217
 Auris ima memoria sedes. 103
 Aurora eadem quæ Matuta mater. 117
 Aurora Hyperionis & Tethyos filia. 112
 Ausum quando primum signatum. 279
 P 5 Ausp-

Auspicia; sine iis nihil publi-
ce geri poterat. 4. 29.
Auspicio suo rem gerebat so-
lus Imperator. 240
Auspices in nuptiis. 287
Auxiliares & socii ut differant.
235.
Αφροδίτη dicta Venus. 131
Axamenta sive Assamenta di-
cta carmina Salaria. 181

B

Baccha quae fuerint. 131
Bacchanalia sacra. 18.
Bacchus quis & unde dictus.
150.

— ejus comites. 151
— Cornutus cur. factus. 150
— Dionysius unde dictus.
ibid.

— Idem qui Nimrodus. 18.
— Lenoxus unde dictus. 18.
— Liber, & Liber pater, cur
dictus. 181.

— Quomodo pictus. 18.
— Tragedia in ejus hono-
rem peracta. 214

Balbi theatrum. 323
Βαλβίς, carceres. 210

Balbus (Cornelius). 210
Balistae, machina militaris. 245

Barriculus clamor militaris. 245
Basilicae. In iis Centumviri
conveniebant. 105

Batuere, batualia (unde ba-
tallo) quid fuerint. 218

Βασιλική τῆς ἐφημερίδας
ap. Matth. quid sit. 247

Belisarius ex Africa triumphans.
254

Bellica columna. 135
Bellona Dea. 124

Bellona templum. 65
Bellonarii sacerdotes. 134

Bellum, induebatur comitiis
centuriatis. 35

Beneficentia Procoli qui fue-
runt. 98.

Berecynthia dicta Cybele. 144
Bes, octo unguis. 284

Betharii qui fuerint. 215
Bibendi leges quae fuerint. 279

Bibuli locus de Is & Jul. Ca-
sare. 115

Biclinium quid fuerit. 175
Bidental locus fulmine tactus.
112.

Bona Dea quae fuerit. 139

Bononienses in clientela An-
toniorum. 27

Bona verba dicere. 193
Bona pro loco Senatorum. 227

Bruti fratres primi publice
gladiatores dant. 216

Brutus senatum legit. 10. 11.
Buccellatum, panis ibi coctus.
214.

Buccinae, signum militare.
248.

Bullam gerebant praetextati.
260.

Bustis Neptuni F. 137
Bustarii gladiatores. 207

Bustum quid fuerit. 16.

C

Cadaveribus damnatorum
quid factum sit. 120

Cadere dicitur comediae, quae
non placent. 218

Caduceus quid fuerit. 136
C. Caelii Claudii Isidori di-
vitiarum. 282

Capinenses a Romulo victi. 5
Caesariani gladiatores. 222

Cassius qui fuerint. 213. &
seg.

Cassi Imperatoria luxuria. 282
Calcei nigri Senatorum in-
signe. 14. & seg.

Calcei Romanorum. 274
Caliga pro militia. 294

Caligati pro gregariis mili-
tibus. 181.

Caligula dictus Imp. Caeus.
ibid.

Calones, servi militares. 255
Calumniarum iudicium & poena.
116.

Calumniari quid propriè sit.
107. 109. 111. 146.

Canilli & Camilla sacerdotum
ministri. 125. & seg.

Camillus dictus Mercurius. 135
— in nuptiis quis. 288.

— (Sp. Furius) primus praetor.
58

— vox quid notet. 135
Campus sceleratus quis fuerit.
181.

Candidati Principes qui fue-
rint. 75

— qui fuerint. 30. 168.
Candidatorum officiosissima na-
tio. 40

Can-

Candidum & album ut differant. 39
 Canes Dianae sacrae. 130
 Canis laetum comes. 147
 Canis, iactus infelicitissimus dictus, omnium, sed v. Suet. Aug. 71.
 Cantare ab ovo usque ad mala. 276
 Capi proprie dicebantur Vestales. 184
 Capite censi qui fuerint. 32
 Capitolini ludi qui fuerint. 130
 Capitolium arx omnium nationum. 123. & seg.
 Cappadocia in clientela Cato- nis. 27
 Caput coenae. 276
 Carceres dicti ostia Circi. 210
 Carmenta, Carmentalia. 205
 Carmifex quis fuerit. 102
 Carolus M. a S. P. Q. R. Imperator factus. 57
 Carptor quis fuerit. 275
 Carvilius (Sp.) Ruga primus divortium fecit. 290
 Cassis & galea ut differant. 142
 Cassius (L.) Longinus qualivis de Inceptu Vestalium. 110
 Caste ad Deos erat aequandum. 191
 Castor Jovis F. 155
 Castores dicti Dioscuri. ibid.
 Castra hiberna qualia. 249
 Castrorum forma. 250
 Castrorum genera. 249
 Castrum Cereris, 129. Ididis. 166
 Carapulta quae fuerint. 245
 Caterarii gladiatores. 212
 Catom diare quid sit. 182
 Cato quaestor pro praetore in Cyprum missus. 97
 Cato scribarum audaciam reprehendit. 100
 Cato unde dictus. 794
 Catuli dictum de Consulibus. 52
 Cavea pro amphitheatro. 218
 Causa pilei genus. 220
 Celeres dicti Equites & unde. 21
 Cense in senatu quid sit. 19
 Cense quid significet. 80
 Censores quando instituti. ib.
 Censorum dignitas. 84
 Censorum munera. 82
 Censuram institutus. 34
 Censuram equestris. 23
 Censuram quid fuerit. 31
 Censuram quomodo actas. 81
 Censorius. 12
 Censuratio poena militaris. 255

Centuria vox quid significet. 235.
 Centuriata comitia a quibus habita. 37
 Centuriatorum comitiorum causa. 35. & seg.
 Centuriones, s. ordinum duces. 238
 Centumviralis iudicii desertio. 105
 Cereales ludi qui fuerint. 229
 Ceres quae, & unde dicta. 129
 Ceres arcana. ibid.
 Ceresus, legisera. ibid.
 Ceresus pro frugibus. ibid.
 Ceresus. ibid.
 Xerxes, quis. 275
 Chlamys vestis militaris. 272
 Christus ab Alexandro Imp. cultus. 145
 Cibi militares pro vilibus. 239
 Cibus quantum terrent milites. 254
 Ciceronis consulatus & prodictus dictus. 54
 Ciceronis luxus. 283
 Cicero Proconsul Ciliciae. 241
 Circe postea Marica dicta. 117
 Circenses ludi qui fuerint. 209
 Circi maximi descriptio. ibid.
 Circuito castrensium, & quod sit. 252
 Circa quae fuerit. 107
 Civitate donati quomodo nominarentur. 257
 Classes Pop. R. quae & quot. 34
 Classes communis. 31
 Classici opponuntur iis, qui infra classem. 52
 Classicum canere quid sit. 248
 Classis procincta: h. e. exercitus armatus. 179
 Claudii Marcelli plebei. 26
 Claudii Regilenses, Pulchri, Neronis patricii. ibid.
 Clavi figendi causa dictator creatur. 77
 Clavus in veste quid fuerit. 274
 Clepsidra, mensura horarum, deest.
 Clientis quis & unde dictus. 15
 Clitumnus fl. hostias albas dabat. 197. 264.
 Clodius censuram vim imminebat. 84
 Ciceronis inimicus. 26
 Clodii sacrorum pollutorum. 62. 110
 Clodio Parcarum una. 149
 Cluacina Venus. 172
 Cluc-

- Cluere idem quod purgare : *ibid.*
 Clypeus & scutum ut differant . 242
 Clytemnestra Agamemnonis uxor . 155
 Coactores qui fuerint . 101
 Coemptione contractæ nuptiæ . 288.
 Conandi apud Rom. ratio . 276
 Cognomen quid fuerit . 291
 Cohors proconsulis quid sit . 94
 --- militaris quæ fuerit . 216
 Collisium quid sit . 218
 Collina tribus . 7
 Collis hortulorum campo Martio imminens . 40
 Coloniae Urbiorum urbis origo unde . 249
 Columna rostrata quæ . 264
 Concessatio gulonum erat . 277
 Comites Proconsulis . 95
 Comitia a quibus habita . 28
 --- curiata quæ . 29
 --- habere quid sit . 28
 --- Kalata . 30
 --- quæ & unde dicta . 29
 --- tributa a quo habita . 45
 --- tributa quæ . 43
 --- tributa quando habita . 48.
 --- ubi habita . 28
 Comitiales dies qui fuerint . 16. 207.
 Comitatus maximus . 36
 Comitibus tributis prævalebat plebs . 45
 --- tributis quid peculiare . *ibid.* & *seq.*
 Comitiorum genera . 28. & *seq.*
 --- tempus . 41
 --- Comitiorum tributorum causa . 44
 Comitium . 28
 Comœdiæ definitio . 227
 Comœdia verus, media & nova . *ibid.*
 Comparare provincias quid sit . 56. 57. 93.
 Comperendinatio, quæ eadem conditio . 107
 --- quemadmodum ab ampliatione differat . 115
 Comperendini dies qui . 208
 Compita Laribus sacra . 147
 Compitalia festa . 147. 206
 Compitalium ludus . 230
 Componere cur aliquando se pelire dicatur . 304
 --- se gladiatorum est . 223
 Compositus pro sepulto . 304
 Conceptivæ feriæ . 205
 Concilia procerum tyrannidem ambientibus invisa . 31
 Concilium & comitia ut differant . 28
 Concordia Dea . 164
 Concordiæ virilis templum . *ibid.*
 Concubina quæ fuerit . 286
 Condere iustrum quid sit . 35
 Confarreatione contractæ nuptiæ . 286
 Congius quæ mensura . 284
 Coniectio causa quid sit . 108
 Consecratio . 197
 Consentes Dii qui fuerint . 122
 Consualia Neptuni festum . 137
 Consuales ludi dicti Circenses . 209
 Consulares legati sub Augusto . 241
 Consulatus duratio . 57
 --- summos bonos . 61. 53
 Consul cur loco infimo acumbetet . 275
 Consulere quid significet . 53
 Consules supra Praefectos prætorum . *ibid.*
 --- minores iidem qui suffragii . 57
 --- pade dicti . 53
 Consulio locus in convivio . 275
 Consulum alii ordinarii, alii suffragii . 55
 --- insignia . 52
 --- potestas & munus . 51
 Consumere diem in Senatu quid sit . 19
 Consus idem qui Neptunus . 137.
 Contubernales Dii ; *συννατοι* . 188.
 --- Præsidum . 94
 Contubernium dictæ nuptiarum servorum . 295
 --- in castris quid . 250
 Convenire quando dicatur iudex . 206
 Conversio ad clypeum, ad hastam, ad fræsum quid sit . 242. 247.
 Conviviorum ratio . 275
 Coriolani causa comitia tributa instituta . 44
 Cornelii gentis familia . 291
 Cornelius (P.) Scipio Africanus Æmilianus . 293
 Cornua audaciæ symbolum . 150. & *seq.*
 --- signum militare . 248
 Corona aurea insignis Regum et castrensis, sive vallaris quæ .

- quæ. 361
 — civica. *ibid.*
 — classica sive rostrata. *ibid.*
 — muralis. *ibid.*
 — navalis. *ibid.*
 — obsidionalis quæ. 360
 Corona aurea sine nomine. 261.
 — sacrificantium quales. 192.
 Coruncanus (Ti.) primus de plebe Pont. Max. 169
 Cothurni tragædorum calcei. 228.
 Cottabus lusus qualis. 378
 Cortæ lex de tribunis. 71
 Crassa Minerva aliquid face-
 re. 227
 Crassi divitiæ. 282
 Crates machinæ militares. 244
 Crimen regni idem quod per-
 duellionis. 36
 Crustumina tribus. 7
 Crustumini a Romulo victi. 3
 Crux servile supplicium. 320
 Cuba Dea. 162
 Cubiculum Principis in am-
 phitheatro. 219
 — in circo. 220
 Cubitus mensura quæ. 285
 Cucullus cui usus. 273
 Culeus quæ mensura. 284
 Culpa. 194. *in not. (s)* & 195
 Culpa missa potare quid sit. 272.
 Cumeria quid fuerit. 288
 Cunctator dictus Fabius Mapi-
 mus. 293
 Cunei certa aciei forma. 246
 — in amphitheatro quid fue-
 rint. 219
 Cumina Deæ. 162
 Cupidines gemini Eros & An-
 teros. 273
 Cupressus arbor funebri. 304
 Curator frumenti populo divi-
 duadi. 89
 Curatores Cæsaris qui fuerint. 58.
 — Kalendarum. 92
 Curatores ludorum. 228
 Curia quæ & unde dicta. 8.
 175.
 Curia comitia. 39
 Curio maximus quis. 275
 — maximus ubi creatus. 37.
 Curiones qui fuerint. 175
 Curis, Sabini hasta dicitur. 3
 Currendi in circo ratio. 212
 Currum certamen in Circo. 217.
 Cursus pedestris certamen quo-
 modo institueretur. 213
 Curules magistratus qui. 47
 Custodes in comitiis. 42
 Cyathus, quæ mensura. 283
 Cybele eadem quæ Cybele. 144
 — unde dicta. *ibid.*
 Cyclopes Vulcani ministri. 138
 — Neptuni filii. 127
 Cymbala in Sacris Cybeles. 145.

Δ Αἶμα bonæ Geniæ 3

146.
 Dammum dicta sacra Bonæ
 Deæ. 159. & seq.
 Δαρκιν quid fuerit. 303
 Decanus in castris quis. 250
 Decemviri legibus scribendis. 89. seq.
 — sacris faciundis. 173
 — stilibus iudicandis. 165
 & seq.
 Decimatio poena militaris. 265
 Decumana porta castrorum. 261.
 Decuriz Equitum, quæ fue-
 rint. 276
 Decursio genus exercitii mili-
 taris. 257
 Dedicatio templorum qualis
 fuerit. 188
 Deditio quomodo fiebat. 267
 Definire templum quid sit. 187.
 Defraudare Genium suum. 145
 Desici, deturbari de statu men-
 tis, unde dictum. 223
 Delatio nominis quomodo fie-
 ret. 113
 Delectus militaris habendi. 22-
 tio. 232
 Delia & Delius. 139
 Delphines in Circo. 213
 Delubrum quid & unde di-
 ctum. 189
 Deludere, ludo abire. 221
 Demensum servorum quale
 fuerit. 285
 Denarius nummus. 210
 Dedicalia sacra quæ. 308
 Denter Romulus primus pra-
 tedus Urbi. 86
 Depelli gradu quid proprie sit. 223.
 Designati, qui dicti. 36
 Designator in funere quis. 304
 Detestaciones sacrorum. 30
 Deus

Deus Deorum.	122	Diocesis quid fuerit.	20
Diana unde dicta.	130	Dionysia Bacchi sacra.	151
— <i>A γραιδες</i> .	ib.	Dionysii tyranni locus in Æ-	
Diana <i>A γροτρεν</i> venatrix.	ib.	sculapium.	140
— Diva genitralis.	ib.	Dionysius unde dictus Barchus.	150.
— Eadem quæ Hecate, seu		<i>Διόσκουρος</i> , Jovis FF.	155
Proserpina.	131	— illorum templum.	150.
— Eadem quæ Luna.	110	— lius Castoris dictum.	155
— <i>Ινθηα</i> .	ib.	— Oebalii.	155
— <i>Ισχυειρα</i> .	131	— quomodo pingerentur.	155.
— Latonia virgo.	130	<i>Σωτηρες</i> cur dicti.	ib.
— Noctiluca.	133	— Therapæi.	155
— <i>Ορεα</i> , <i>ορειλ εκη</i> .	130	Dixæ quæ eadem foris.	150
— Pasturientibus opem feni-		Distributores in comitiis.	41
— <i>ibid.</i>		Discedendi in senatu formu-	20
— <i>Πολύμαχος</i> , multimam-		la.	20
— <i>ibid.</i>		Discessio. SCtum: per disces-	17
— Quomodo pingeretur.	135	— honem.	17
— Regina siderum.	ibid.	Disciplina militaris partes.	257.
— <i>Τοξότης</i> .	ib.	Disfiguratores in spectaculis.	220.
Dico, quid Prætori significet.	63.	Divinatio: quale judicium.	133.
Dictator quando creatus.	76	Divisores in comitiis.	40
— quomodo creatus.	77	Divitiarum Romæ specimina.	287.
— unde dictus.	76	Divortii formula.	296
Dictatorum potestas.	77	Dius Filius qui fuerit.	154
Dictatura <i>αίρετη</i> , <i>supra</i> .		Doceri <i>διδασκεσθαι</i> proprie	
— <i>ibid.</i>		dicuntur fabulæ.	231
— quando sublata.	79	<i>Δοκιμασαι</i> , nummularii.	75.
Dictum pro summo imperio.	76.	Domiducus Deus.	162
Diei partes apud Rom. quæ.	204. & seq.	Domitianus Capitolium instau-	
Dierum diversa genera.	205	— ravit.	174
Dies Alliensis quæ.	208	Drachina nummus.	281
— atrii qui fuerint.	207	— pondus.	283
— comitiales qui fuerint.	15. 207.	Drusus pro Deo cultus.	157
— Partii & Nefasti.	207	Ducenarii iudices qui fuerint.	114.
— intercessi.	ibid.	Ducta quale pondus.	284
— Nefasti.	ibid.	Dutilius (K.) primus trium-	
Diespiter qui idem Disjovis.	124.	— phum navalem egit.	264
Diffasreatio.	286	Duplicarii <i>διδραχμοι</i> , <i>οπλι-</i>	
Digiti mensura.	285	— <i>ταις</i> qui fuerint.	259
Dignitas quorum proprie fue-		Duumviri navales.	321
rit.	45		
Dii majorum & minorum gen-			
— tium.	311		
— Manes qui fuerint.	146		
— <i>ποσει γγραιτοι</i> , Indi-			
— getes.	153		
— iustici.	157. & seq.		
— sceleris qui fuerint.	140		
— Semones.	147		
Delectus militaris habendi.	12-		
— tio.	232		
Dimachari gladiatores.	222		
Dimensum servorum quantum.	299. 285.		

E.

E' *αλληστια* *αρχιτης* 21
centuriata comitia. 31
Φυλεις, tributa. 43.
Edicta translativa quæ fuerint.
91. Edi-

Edictum peremptorium .	197	Εὐκαταῖα sacrificia quæ fue-	
perpetuum pratoris .	63	runt .	198
pratorium quid fuerit .		Eumenides dictæ Foriæ .	150
<i>ibid.</i>		Evocari milites qui fuerint .	235
Editor, qui gladiatores dabat .	216	Εὐπατρίδαι, patricii .	24
Eduſa, ſive Eduſia Dea .	162	Euriphæſia Solis mater .	132
Effari templum quid ſit .	188	Euripus in circo quid .	110
Εὐφρόροι, iſtarii .	245	Eurytheus Mycenarum rex .	149
Εὐφρόροι, circumitores caſtro-			
rum .	253	Εὐδυνῶς ὀφλεῖν, damnari	
Εὐσόδια, ἑξόδια, ἑμβόλια .		repetundarum .	110
Atellanar. genera .	218	Εὐεπλήκνυς, Prætor .	69
Εὐρηνοδίκαι, εὐρηνοφύλακες,		Εὐεργέτης, Magiſter Saliorum .	181
ſeciales .	176		
Elatio cadaveris .	305	Exauſtoratio quæ fuerit .	166
Eleuſinia Ceres ſacræ .	129	Exaugurare quid ſit .	188
Elodium quid proprie fuerit .	83	Excitare, ſpectaculorum vox .	120
Emancipare ſilium quando co-			
gatur pater .	302	Excitati dicuntur ſententiam	
Emancipatio quid fuerit .	301	diſcunt .	19
Εὐβολα, Atellanarum ge-		Excubiarum militarium ratio .	252
nus .	218		
Εὐμάρρι, λευκαῖ προſpe-		Excuneare aliquem quid ſit .	219
ris .	207		
Εὐταφιαſτῆς, ἑνταφιοῦω-		Exequiarum formula .	304
λῆς, libitinarius .	132	Exercitia militaria quæ .	254
Εὐχο dicta Bellona .	134	Exercitus Conſularis qui fue-	
Εὐχέειν τὰς γλώſſας, ſave		ſit .	237
linguis .	193	unde dictus .	254
Ephori Lacedæmonior. ſimiles		Exinnere diem dicendo quid	
Tribb. pl.	70	ſit .	19
Επιſτάται in acie quæ ſint .		Exire & excedere pro vitare .	223
	246		
Epona, vel Hippona Dea .	163	Εὐχόδια carmina quæ .	128
Epulæ ſacrificales .	197	Extra conſulere aruſpicum mu-	
Epulæ ſaliaræ, augurales .		nus .	195
pontiſicales pro lautiffimis .		Extra reddi proprie dicebantur .	184
	175		
Ephoræ qui fuerint .	<i>ibid.</i>	Extemplo, vocis origo .	<i>ibid.</i>
Equetriſ census .	22		
ordo Seminarium ſcna-		Extraordinarij equites qui .	237
tus .	23		
Equites Romi veſtigalia con-		Extraordinaria poſta caſtorum,	
ducebant .	23	ſive Prætoria .	252
Equitum arma .	244	Exverniæ quæ fuerint .	308
munus .	22		
centuriæ .	21		
tres centuriæ olim .	21		
vendere jubebatur equum,			
qui ordine movebatur .	23		
Equus Marti ſacer .	136		
etiam Nepruno ſacer .	137		
Soli immolatus .	152		
Ergolabi qui ſint .	82		
Erynnyes dictæ Euræ .	150		
Equilina tribus .	7		
Effedarii gladiatores .	212		
Εὐτυχεῖον, curia .	175		
Evander Arcas .	158		

F Abia tribus . 7
 Fabii Luperci . 182
 Fabius (N.) Buteo diſſator
 hinc magiſtro equitum . 70
 diſſator ſenatus legem
 do . 79
 (Q.) Maximus Verru-
 coſſus Prodiſſator . 77
 turbam foranſem in tri-
 bus urbanas conſecit . 7
 Ceſar trib. ceterum . 71
 Fa-

- Fabulinus Deus. 169
 Factiones aurigarum in Circo. 211. & *seq.*
 Facibus ora perungebant hi-
 striones. 218
 Falsi crimen quid fuerit. 62.
 112.
 Familia & Gens ut differant. 201.
 Familiz gladiatorum. 218
 — patricia & plebeja ex ca-
 dem gente. 201
 Fana quæ & unde dicta. 188
 Far cur in sacrificiis adhibere-
 tur. 194
 Fasti dies a fando. 61
 — *δικαστῆρι, ἐνδ' ἱεροί.* 206
 Fatua, vel Fauna Fauni uxor. 159
 Favete linguis, formula sacror. 193.
 Favilla 2. generum. 191. & *seq.*
 Fauni, noctium-ludibria. 159
 Faunus Deus unde dictus. 158
 Febriis pro Dea habita. 165
 Februa purgamina. 199
 Februaria sacra quæ fuerint. 198.
 Februare pro suffrare, purga-
 re. *ibid.*
 Februarius mensis, *αὐτοκρίτος*
 201.
 Februarius mensis unde dictus. 199. 201.
 Feciales qui & unde dicti. 176
 Fecialium munus. *ibid.*
 Felicitas Dea. 154
 Fel in sacris nuptialibus abie-
 ctum. 287
 Fercula in Circo quæ fuerint. 211.
 Ferentarii milites qui dicti
 sunt. 241
 Feriz unde dicta. 201
 Ferrum recipere jubebantur
 gladiatores victi. 224
 Fescennina carmina nuptialia. 289.
 Fictores in sacris qui fuerint. 186.
 Fides Dea. 164
 Fiscales gladiatores. 212
 Flamen Dialis. 179
 — Martialis. 174. 186
 — Pomonalis. 160. 180
 — Quirinalis. 153. & *seq.*
 170.
 Flamines Imperatorum. 157.
 180.
 — qui & unde dicti. 178
 — Maiores & minores. *ib.*
- Flaminia est domus flaminis
 179.
 Flaminica est uxor flaminis. 180.
 Flaminii & flaminiz qui fue-
 rint. 186
 Flaminium est sacerdotium
 flaminis. 178
 Flavius (Cn.) scriba formulas
 actionum composuit. 104
 Flora florum Dea. 161
 — Gr. *ῥοπῆς.* *ibid.*
 Florales ludi. 229
 Floralia festum. 161
 Foderis faciendi ratio. 177
 Forceps certa aciei forma. 146
 Fori dicti gradus in Circo. 209
 Formula initialis legum. 41
 Formulæ actionum. 104
 (Formulas v. inter Prover-
 bia.)
 Fors Fortuna. 165
 Fortuna Romæ culta magis
 quam virtus. *ibid.*
 — Mala. *ibid.*
 — Muliebris. *ibid.*
 — Primigenia. *ibid.*
 — Quid plebs: quid pru-
 dentiores per eam intel-
 lerint. 164
 Fossa Corbulonia, hodie de
 Vlies. 215
 — Drusiana, hodie de
 Tffel. *ibid.*
 Fossa urbium sancta. 3
 Fratres Arvales qui fuerint. 174. 199
 Fulvius (A.) Flaccus dictator
 a populo dictus. 77
 Funebria laudatio apud Rom. 205.
 Funibus distincta tribunum lo-
 ca. 45. & *seq.*
 Funus censorium quale fuerit. 304.
 — cur tanto studio cura-
 rent veteres. 302. & *seq.*
 Furca servile supplicium. 170
 Furcifer servile opprobrium. *ibid.*
 Furia, s. Diræ quæ fuerint. 150.
 Furius (Sp.) Camillus pri-
 mus Prætor. 38
 Furta inter milites severe pu-
 nita. 258
 Fustuarium quæ poena fuerit. 255.
 Futilla vasa quæ fuerint. 92

- A**lea & cassis ut differant. 142.
 Galli sacerdotes Cybeles unde dicti. 145. 183
 Ganymedes Jovis pocillator. 123.
 Genius cuique homini adest. 145.
 --- Naturæ Deus unde dictus. 161d.
 --- quomodo coleretur. 146
 Gens apud Romanos quid fuerit. 291
 Genua misericordiz sedes. 190
 Gladiatores in honorem Saturni dati. 141
 Gladiatorum quod idem auramentum. 221
 --- spectaculum quale fuerit. 223.
 --- origo ejus & initia. 216
 Gladiatorum diversa genera. 221. & seg.
 Gladius Hispanicus qualis. 241. & seg.
 --- quæstionis signum. 60
 Gorgonis caput in clypeo Minervæ. 122
 Gracchi lex de provinciis. 93
 Gracchus (C.) senatum auxilium dicitur. 11
 Gratia Veneris comites. 133
 Gratianus Imp. in Deos relaxatus. 157
 δ Γραφω, auctor legis. 38
 Gustus, sive gustatio prima pars coenæ. 276
 Gymnicum, seu athleticum certamen. 213
- H**
- H**ereditas sine sacris quæ sit. 30
 Haruga olim dicebatur hostia. 173.
 Hasta fortitudinis symbolum. 5.
 --- jurisdictionis signum. 60. 106.
 Hasta cuspidē coma sponsa dicuntur. 287
 --- velitares quales. 235
 Hæta pura quæ fuerit. 260
 Hecate eadem quæ Diana. 121
- Proserpina. 131. 149
 Hecate Veneficis & trivis præest. 149
 --- Τριδίτις, τριμυρτος, τριπόσωντος. 161d.
 Hedera Baccho sacra. 151
 Helena Diocleorum soror. 155.
 Hemina quæ mensura. 284
 Hercules Jovis & Alcmenæ F. 154.
 --- ejus sacerdotes Pontii & Pinarii. 155
 --- Epitrapezius. 279
 --- Musagetes. 156
 --- sacrificia humana abolevit. 143
 --- Sanctus, vel Sanctus pater dictus. 154
 --- Thebanus. 16.
 --- Theauris præest. 161d. & seg.
 Hermæ quæ fuerint. 136
 Hermathenæ, Hermeracæ quæ fuerint. 16.
 Hermuli in Circo. 210
 Heroes dicti Indigetes. 153
 Hersilia Romuli uxor Hora dicta. 154
 --- 159
 Hiberna ædificare. 249
 Hiemare sub pellibus. 250
 Hippona, vel Epona Des. 163.
 Histiones qui & unde dicti. 227.
 --- infames erant. 231
 Hoc age, sacrorum formula. 195.
 Honor Deus. 163
 --- publicus quis & quoruplex. 45
 Honorius gladiatores sustulit. 217.
 Hoplomachi gladiatores, antea Samnites. 222
 Hora dicta Hersilia Romuli uxor. 154
 Horæ diei. in notis. 204
 Horæ foribus cæli præsunt. 149
 Horatia tribus. 7
 Horatius Pulvillus Capitolium dedicavit. 124
 Hortæ Dea. 162
 Hostia & victima ut differant. 192.
 Hostiæ præcidantur. 16.
 --- quales esse deberent. 193.
 Hostiæ succidantur. 199
 Hostilis facies quid sit in Sacris. 189
 Hostis pro Peregrino. 208
 Hy-

Hymenæus Deus. 161
 ——— in nuptiis invocatus.

Hyperion Solis pater, vel ipse
Sol.

E

Anus a Jano dictæ. 145
Januarius, mensis a Jano

dictus. 143. 203.
Janus anni Deus ab eundo di-
tus. 140. C. seg.

— vel potius ab Hebr. Ja-
im. 141

cur primus invocaretur.
ibid.

— ejus templum clausum
paci figum. 142
— idem cum Noacho.

141. *Matutinus pater*. 140
Oenone. 141

01709. 1411
Pater peculiariter di-

Aus. ibid.
 — Parulcius & Clusius.
 147.

~~Quod~~ vini usum primus do-
cuit. 141

Idza mater dicta Cybele . 144
Idus mensium. unde dictæ . 104

Ἰερσκήρυκες qui fuerint .	101
Ἰερσκήωτοι aruspices .	173
Ἰερσκήωτοι aruspices .	173

119.

Ignominioſa poenae humilitate	
quæ .	169
Filia Numitotidis filia .	2

Ilithya dicta Diana. 130
Imagines nobilium in atris. 147

— nobilium, quales. 29
Immolatio quæ fuerit. 194

Imperatores in Deos relati

156. & seq.
Imperatoris nomen quid signi-
ficet.

Imperatoris insigne. *istud*
 — appellatio qualis honor.

Imperium & potestas ut diffé-
rantur. 45. 94

Impetratum esse dicitur, cum
faustum est augurium. 172
Impietatis crimen idem quod

Maieſtatis .	101
Impolitiæ culpa quæ .	83

Inauguratum dicitur, cum sagittum est augurium. 171. & seq.

Indigetare est invocare. 117
Indigetes Dii qui fuerint. 118.
Inducere, εἰσφέρειν, pro ferre

Indulgere Genio suo.	87
	146

Indulgentia quæ Vultis.	275
Infrequentes milites qui de-	276
cantur.	276

Innominales dies qui fuerint .
108.
In quibus postea Martia dies

Insignia Consulum.	137
	138

Regum.	30
Senatorum.	14
Instita quid fuerit.	279

Interfici dies qui fuerint. 207
Interpretes in comitiis qui fue-
runt. 43

Interreges qui . 85
Intempestiva convivia quæ sue

Interula quæ vestis. 271
Invita Minerva aliquid face-

10.	127
Locus unde dictus Pan.	158
Io vox triumphalis.	252

Iris Junonis ministra. 126
— ostentum mortalibus ju-
te Hon. 14

Iſiaci ſacerdotes.	166
Iſis Dea.	<i>ibid.</i>

— lape cum matre Deorū
confunditur. 167
Judeæ quæstionis qui fuerit.

117.
 ————— quis proprie fuerit. 104
 Indices inferorum. *Minas. Rhaz.*

damantus, Æacus, inferre
ad p^{er} 149

Judicia populatim quæ fuerint.

117.
— publica ordinaria, v.
extraordinaria. 118

tributis comitiis exer-
cita. 44. & seq.

Judiciorum. privatorum ratio .
103.

publicorum ratio. 109
Ju-

Judicium perduellionis ubi a-
ctum. 36
Jugarius Deus. 162
Jugeri quantitas. 185
Julii Caesaris scelus. 58
Julius Caesar comitia cum po-
pulo parit. 43
Julius mensis unde dictus. 103
Junius mensis unde dictus. ibid.
Juno Kalendaris. 204
Cinxia. 125
Divitiis & regnis pra-
sides. ibid.
Domiduca. 187
Γαμήλιος. 129
Juga. ibid.
Lucina. 125. 170
Materfamilias. 125
Matrimonii praest. 125.

187.

Matrona. 125
Moneta. ibid.
Juno profunda dicta Proserpi-
na. 148
puerperarum praes. 125
quæ & unde dicta. ibid.
quomodo dicta. ibid.
Regina. ibid.
Ζωυία. ibid.
Jupiter Deorum maximus. 122
Capitolinus. 123
Circensis. 122
Elidius. 123
Εἰσιεὶσιος. ibid.
Feretrius. ibid.
Fulgurator. 125
Hospitalis. 124
Jupiter infernus, magicus, Sty-
gius dictus Pluto. 148
Lapis. 124
Latialis 26. & seg. 124
Luctius. 124
Ορθεσίος. 123
Παλιῆχος. ibid.
Prodigialis. 163
Quomodo pingeretur. 123
Σκυλοφῆρος. ibid.
Stator. ibid.
Tarpejus. ibid.
Tonans. 125
Τροπαίῆχος. 123
unde dictus. 22.
Σένιος, seu Hospita-
lis. 124

Jurabant mulieres per Junonem
suam, vel heræ. 146
Jurantes, mensam tangebant. 175.
Jurare in litem. 107
per Genium suum; vel
heri, vel Principis. 146

Juratrices, *Comitis de reher-*
che. 114. & seg.
pro testibus juratis. 114
Jure vocatz centuriz quæ suc-
cint. 42
Jurisdiclio pretoria explicata. 61.
Jus imaginum. 23
Jusjurandum calumnie. 107
gladiatorum. 128
Romanorum. 156
Justi dies qui. 208
Jutitium. 206
Juvenalis aras quousque exten-
deretur. 24
Juventa Dea. 162

K

K Alata comitia quæ fue-
rint. 20. 30
Kalendæ quæ & unde dictæ. 204.
Καλλιπεῖν, litare. 193
Κενταύριος, qui fuerit. 203
Κλητὴ τῶν δημοσίων. 211
peculatus. 211
Κρεωτομία, viscera. 203
Κυρβαρία, pileus, sive gale-
rus Saliorum. 182

L

L Abaram quid fuerit. 248
Lac dicebatur vinum. 118
sacris Bonæ Deæ. 159
Lacerna qualis vestis. 271
Lachesis unde dicta. 150
Læna qualis vestis. 272
Læstrygones Neptuni filii. 137
Læva signa felicia. 178
Lanificium matronis Romæ u-
satum. 258
Lanista qui fuerint. 218
Lapidare. 302
Laquearii gladiatores. 122
Lara, vel Larunda, Larum
mates. 147
Larenalia festa. 175
Lares Deorum πατρῶος, γενε-
αῖος, κτησῖος, μυχῖος.
ἐπῖος. 147
Lares qui fuerint. 146
Patrii. 147
pro ipsa ædibus. 16.
quomodo culti. 16.
unde dicti. 16.
Lar pro interiore parte domus.
ibid.

Lar.

- Lartius (T.) Flavius primus**
 dictator. 75
Larium imaginulæ. 147
Laterulum, certa aciei for-
 ma. 246
Latioz feriaz quæ fuerint. 86
Latio Juniani qui fuerint. 297. f.
Lauacrum commune templum
 Dianæ. 131
Larinus Rex. 2
Latum unde dictum. 142
Latona Dianæ mater. 130
Latonia virgo pro Diana. 136
Latus clavus senatorum infi-
 gne. 14. 271
Lavabant veteres ante sacra.
 151.
Laudatores in judiciis adhibi-
 ti. 125
Laverna Dea. 163
Lavinia Æneæ uxor. 2
Lavinium urbs. 16.
Laurum comedebant divinati-
 ti. 140
Laurus Apollini & poetis sa-
 cra. *ibid.*
 — fascibus addita. 33
Lecti convivales. 275
Lectio senatorum. 71
Lectisternia quæ fuerint. 191
Lectus adversus quis. 289
 — funebri. 304
 — Genialis. 289
Leda Dioscurorum mater. 155
 — postea Nemesis dicta. 137
Legate sibi aliquem. 98
Legati Cæsaris pro Consule,
 vel pro Pratore. *ib.*
 — Consulares qui fuerint. *ib.*
 — militares qui. 241
 — ex consularibus. *ib.*
 — Proconsulum. 98
Legatio libera quæ fuerit. 99
Leges censoriz quæ. 81
 — 12. tabb. 50
 — Horatiz & Hortensiz
 de plebiscitis. 71
 — militares quæ. 158
 — sumptuariæ. 83
 — tabellariz, Gabinia,
 Cassia. 41
 — tributis comitiis latæ.
 44.
 — Valeriz populares. 53.
Legio Romana quæ fuerit. 235
Leptuli auguris divitiæ. 282
Levana Dea. 162
Lex Ælia Sentia de libertis.
 296.
 — Æmilia de Censoribus.
 86.
 — Annalis, sive Annaia.
 48.
 — annua, editum Pra-
 toris. 62
 — antiqua de tribb. pl.
 creandis. 69
 — Ateria de multa. 119
 — Borbia de Prætoribus. 59
 — Cornelia de ordine in
 magistratibus servando. 49
 — Cornelia de postlimi-
 nio. 303
 — Provinciis. 68
 — Curiata, 76. 205. & præp-
 tio. 29
 — de Camillo revocando. 30
 — de Cicerone revocando. 36
 — de imperio magistrati-
 bus dando. 30
 — Domitia de sacerdoti-
 bus creandis. 46
 — Fannia. 83
 — Horatia de plebiscitis. 71
 — de provocatione. 78
 — Hortensia de plebiscitis. 71
 — Norbana. 295
 — Julia de maritandis or-
 dinibus. 52
 — rationibus Procos. 56
 — Licinia. 85
 — L. Julii Cæsaris de ci-
 vitate Italiz danda. 37
 — Memmia de non accu-
 sando eos, qui Reip. causa
 abscesserint. 112. & segg.
 — Porcia de capite civium
 Rom. 117
 — prisca de intervallo magi-
 stratum. 49
 — Publia de minoribus
 magistratibus tributis comi-
 tiis creandis. 30. 44
 — Roscia de loco separa-
 ro Equitum in spectaculis.
 22. 230.
 — Sempronia de capite ci-
 vium Rom. 116. 117
Lex Sempronia de provinciis.
 94.
 — Servilia de judicio re-
 petundarum. 114
 — socialis quæ est de pecu-
 niis repetundis. 110
 — testamentaria eadem quæ
 de falso. 112
 — Trebonia de tribb. pl.
 62. & segg.
 — Valeria de provoca-
 tione. 36. 53. & segg. 77.
 & segg.
Libamina prima. 294
Libare quid sit. *ib.*
**Libatio quæ fiebat super men-
 sam.** 278
 Li.

Libella Idem valore, quod
As. 284
Liberalia Bacchi festum. 151
Liber & Liber pater, cur di-
ctus Bacchus. 150
Libertas Dea. 164
Libertii dediticii qui fuerint. 206.
Libertinorum nominum ratio, *ibid.* & *seq.*
Libitina pro funere. 132
--- Venus. 16.
Libitinarius. 132. 303
Libitinensis porta in amphitheatro. 274
Libra Rom. pondus. 284
--- partes. *ib.*
Libratores qui fuerint. 245
Libri Sibyllini. 171. & *seq.*
Liciniae gentis familia. 291
Lictores cum fascibus & securibus regum insigne. 50
--- diversi a servis publicis. 102.
Limen, cur sponsa non calcaret. 289
Linea ultima rerum mors. 210
Lingera Isis. 166
Litabilis hostia. 193
Litare, καλλιεργειν, quid sit. 16.
Litum suum facere quid sit. 109
Litis contentatio quae fuerit. 107
Lituus augurum quid fuerit. 171.
--- Lituus signum militare. 248.
Livius (M.) Drusus senatum augere voluit. 11
Lixae a caloniibus diversi. 255
Loco ii in spectaculis qui. 220.
Δοξαγῆται, ordinum duces. 238.
Δοξοδότης μεγάλος qui fuerint. 75
Lolliae Paulinae luxus. 282
Longi familia gentis Tulliae. 251.
Lorica hamata. 243
--- E squamis ferreis. *ibid.*
Lucerum tribus unde dicta. 6
Luci dicti a lucendo. 189
Lucipor servi nomen unde. 295.
Lusta & lustratores veterum. 214.
Lusus. 205. 269. 272. 305. 306
Lucullea festum Cyzicenorū. 266.
Ludi conviviales. 278
--- gladiatorum. 277

--- Juvenales. 237
--- Romani, sive Magni. 230.
--- Seculares. 237
--- Votivi. *ibid.*
Ludorum cura ad aediles spectabat. 66
Ludorum divisiones variae. 208. 210.
Ludus talorum....
--- tesserarum... vid. Cais...
--- Troiae quis fuerit. 215
Luna eadem quae Diana. 130
--- inter Deos selectos. 152
--- Magicis cantibus camas fasci credebant. *ibid.*
--- Noctiluca in Aventino. 152
Lunula in calceis patriciorum. 274.
Lupercalia Panis festum. 158.
182.
Lupercal locus ubi Pan colebatur. 182
Luperci Fabii, Quintii, Julii. 183.
Luperci Panis sacerdotes. 158.
182.
Lupus aliquando signum militare. 247
--- Marti sacer. 134
Lustrare pro ambire. 35. 159
--- pro purgare. 199
Lustricus dies quid sit. 19
Lustrum condere quid sit. 38
159.
Lustrum pro tempore quinquenniali. 35
--- unde dictum, 166.

M

MAsta hostia quae sit. 194
Maceras in ordine questri consuevit. 24
--- pantomimorum inventor. 229.
--- Menades unde dicta Bacchae. 181
Magicis cantibus Lunam affici creditum. 152
Magister coenae quis fuerit. 276. & *seq.*
--- collegii augurum. 170
--- Curiae quis fuerit. 375
--- Equitum quis fuerit. 79.
--- inorum fuit Augustus. 85.
Po-

- Populi dictus Distator. 75
 Saliorum quis. 181
 Societatis quis. 23
 Magistratus & potestas ut differant. 45
 maiores unde dicti. 47
 qui e militis centuriis creati. 35
 qui tributis. 44
 unde dicti. 46
 Magistratum divisio varia. 47
 Magistri collegii qui fuerint. 181
 militum sub Constantino. 28
 Magna mater. 144
 Magni ludi, sive Romani. 210
 Maja Atlantis filia. 135
 Maja vel Maja Vulcani uxor. 118
 Maestas Dea Honoris & Reverentiae F. 201
 Nihil aliud est quam dignitas ex imperio & honore. 111
 patria quae fuerit. 767
 penes populum. 27
 Magistratus et mens quid fuerit. 17. 111.
 Majus mensis unde dictus. 201
 Mancipare quid proprie sit. 101
 Manipuli militum qui & unde dicti. 275. 247
 Manipulus signum militare. 247
 Mansiones quae fuerint. 249
 Masumissionis species variae. 295
 Matricula festum Straculanorum. 68
 Maecistorum gens plebeja nobilissima. 201
 Mancipiorum servi nomen unde. 295
 Marcus Cottaianus. 41
 (C.) Rutilius primus Censor de plebe. 20
 Dictator de plebe. 77
 unde Censorinus dictus. 24
 Manica dicta Circe. 137
 Maria taces quae sint Ovidio. 288
 Marius primus libertinus miles legi. 233
 Mars belli praeses. 793
 A Rom. praecipue cultus. 134
 ex sola Junone natus. ibid.
 Gradivus unde dictus. 133
 quomodo pingeretur. 114
 Romuli & Remi pater. ibid.
 Opos Apos. 133
 Ultor. 434
 Unde dictus. 133
 Martiales ludi. 229
 Mavors etiam dictus. 237
 Martius mensis a Marte dictus. 214
 Mater Deum seu magna. 144
 Matralia Martis festum. 117
 Matronalia festum. 205
 Maratamaret, Gr. Δευκό-Ρα. 177
 Medimnus quae mensura. 285
 Medica caput in clypeo Medicea. 118
 Meeninx praefides Apollo & Esculapius. 17. 240
 Me-d-e-um unde dictum. 196
 Meenia tumularum una. 190
 Megalesia festum maris Deorum. 241
 Megalenses, vel Megalesia tumuli. 219
 Mercetia qui postea Portu-mnus. 137
 Melissus (C.) stratarum comediis inventor. 227
 Mellis inventor Bacchus. 151
 Menelaus Helenae maritus. 155
 Mensa Rom. quales. 275
 secundae quae fuerint. 275
 Mens veteribus sacra. 279
 Mens Dea. 263
 Mensis Domitianus. 204
 Germanicus. 203. & 189.
 Livius. 201
 Tiberius. 16.
 Melephitis Dea. 163
 Mercuriales statuae quae fuerint. 336
 Mercurii F. Pan. 158
 Mercurius unde dictus. 135
 Artium, musices, palustrarum, gymnasiorum, astronomiae praeses. 135
 Deus sermonis. 215
 Furius Deus. 48.
 Jovis & Majae F. 19.
 Ksp.

— Κερδαῖος, ἐμπολεῖος, ἀγοραῖος. *ibid.*
 — Κοινὸς Ἑρμῆς. 135
 — Δόλιος Ἑρμῆς. 136
 — Mercato um & lucri Deus. 135
 — Nuncius & Minister Deorum. *ibid.*
 — Ψυχογωγὸς & νεκροπομπός. *ibid.*
 — Τειχερῦχος. 136
 — Quomodo pingeretur. *ibid.*
 Metenda quæ fuerint. 277
 Meridiani gladiatores. 221
 Mercedonius mensis intercalaris. 201
 Mercedona Dea. *ibid.*
 Μερίγγυι, sequestres in comitia. 40
 Μεσοβασιλεῖς interreges. 85
 Metæ in Circo quæ fuerint. 210.
 Metatores qui fuerint. 216
 Metari quid sit. *ibid.*
 Metellus (L.) primus venationem dedit. 211
 Metellus Scipio censuræ vim resistit. 24
 Metropolis quid fuerit. 29
 Miles unde dictus. 6
 Milites ex honestioribus lecti. 212.
 Millarium Rom. quantum. 285.
 Milonis ingens æs alienum. 281.
 Minus poematis genus. 220
 Mina Attica quæ fuerit. 281
 Minerva unde dicta. 217
 — Archireturæ præfides. 128.
 — Armipotens. *ibid.*
 — Bellorum Dea. *ibid.*
 — e Jovis cerebro nata. 127.
 — Lanificii & oleæ inventrix. 218
 — Patria. 127
 — Quadrigæ & bigæ inventrix. 128
 — quomodo pingeretur. *ibid.*
 — sapientiæ & artium præfes. 127
 Ministeria militum quæ. 212
 Minotaurus aliquando signum militare. 247
 Mirmillones gladiatorum genus. 222
 Missio gladiatorum & iudis ut differant. 224

— militaris, justa & injusta. 266
 — Causaria. *ibid.*
 — Honestæ. *ibid.*
 — Ignominiosa. *ibid.*
 — militaris sub Augusto. *ibid.*
 Missus dicuntur 7. curricula Cirenensia. 212
 Mitra tegumentum capitis. 277
 Modus quæ mensura. 285
 Mœnium in Circo quid fuerit. 200
 Moeror publicus. 206
 Moræ quæ Latinis Paræ. 149.
 Mola falsa in sacrificiis. 194
 Monopodia quæ fuerint. 275
 Moratores, sive tabulæ qui fuerint. 108
 More maiorum puniri quid sit. 120.
 Mors Dea. 251
 Moveri de statu mentis unde dictum. 221
 Mulciber dictus Vulcanus. 198
 Mollam certare quid sit. 118
 Mulctæ, s. Damnæ, quid essent fuerint. 119
 Mulietrum nomen rationis. 264.
 Mullei calcei quales. 174
 Munerarius, Munerator, qui gladiatores dabat. 215
 Munus cui dictum spectaculum gladiatorum. *ibid.*
 — ostendere, pronunciare, proponere. 222
 Murcia Dea. 252
 Muri urbium sancti. 3
 Musarum quæ Hercules. 154
 — Musarum nomina. 128
 Mutræ quid sit. 219
 Mythena dicta sacra Bonæ Deæ. 259

N

Nænia cantilena funebri. 30.
 — Dea. 152
 Narratio exercitii militaris genus. 157
 — Natio Dea. 162
 — officiosissima candidatorum. 40
 Naves caudicarum quæ fuerint. 264.
 Naumachia qualis fuerit. 216
 Νεκροδάττης, libitinarius, 232.

Ne-

- Neius dies, ἀδελφός, ἀδελφός. 207
 — dies aliquando pro infamibus ponuntur. *ibid.*
 Nemesius antea Lada dicta. 137
 — Dea. 165
 Neptunus quis & unde dictus. 136.
 — eius festum Consualia. 137
 — Eunofigæus & Ζευιχθόγυς cur dictus. *ib.*
 — Equitandi artem invenit. *ibid.*
 — Idem qui Confus. *ib.*
 Neptunus quomodo pingetur. *ib.*
 — Terræ motuum causa. *ibid.*
 Nicostrata verum nomen Carmentis. 209
 Niger color ingratus. 268
 — Pro homine improbo, *ibid.*
 Nixii Dii. 161
 Nobiles apud Roman. qui fuerint. 29
 Noctua Minervæ sacra. 123
 Noliū gestabant rei, cum ad supplicium ducerentur. 170
 Nomenclatores qui fuerint. 40
 Nomen tribus pro agnominē reliquis additum. 7
 Nominum apud Rom. ratio. 292.
 Νόμος, Φατρινός, lex curiata. 29
 Nonæ mensium unde dictæ. 204.
 Notarum, s. singularum litterarum explicationes vide in Appendice I. p. 308. *seqq.*
 & in hoc Indice sub Tit. *Proverbia.*
 Notæ mortuorum. 121
 Novendialia sacrificia. 155. & *seq.* 206.
 Novendialia sacra quædam sumebria. 308
 Nubentibus præerat Juno. 125
 Nuces in nuptiis cur sparsæ. 289.
 Numeri Senatū, formula intercedendi. 16
 Numitor Albæ Rex. 2
 Nummo scettitio aliquid addicere quid sit. 281
 Nummularii qui fuerint. 75
 Nummi absolute pro aureo. 121.
 — aureus qualis. *ib.*
 — κατ' ἐξοχήν nummus scettitius. *ibid.*
 Nundinæ quæ & unde dictæ. 37. 207
 Nuptiæ quorū modis contrahantur. 266.
 Nymphæ Bacchi comites. 181
 Νυμφευταί, νυμφαλωτοί, paranymphī. 268
 O Brunciare quid sit. 38
 Obsecrationes gravi tempore seabant. 191
 Obsecrationes, sive supplicationes προσδοί. *ibid.*
 Oavia gens. 262
 October mensis aliquando Livius dictus. 203
 Officium consulare quid. 55
 — Nuptiale. 288
 Οἰωνισταί. Οἰωνοπόλοι, Augures. 170
 Olei decus pro præstanti athlete. 214
 Olenū cur καλίας Φάρμακόν dixerit Apachasis. *ib.*
 Olympias & lustrum ut differant. 35
 Ominatis male verbis abstinere. 194
 Opera militum quæ. 254
 Οἰωνοτολόγοι, Nomenclatores. 40
 Opertum locus, ubi sacra fiebant Bonæ Deæ. 159
 Oppidum in circo quid fuerit. 210.
 Ops dea. 144
 Optiones militares quæ fuerint. 238
 Oraculum Delphicum. 139
 Orbona Dea. 162
 Orchestra, locus senatorum in spectaculis. 219. & *seq.*
 — quis locus in theatro. 227
 Orcus unde dictus Pluto. 148
 Oido in sententiis in senatu rogandis. 37
 — populi Rom. triplex. 21
 Orgia Bacchi sacra unde dicta. 151.
 — dicta etiam alia sacra. *ibid.*
 Ornamenta dicta arma gladiatorum. 222
 Orare provincias quid sit. 24.
 Orpheus ab Alexandro Imper. cultus. 140
 Osci-

RERUM, ET VERBORUM.

Ōscines ares quæ fuerint. 171
Ōhris Iſidis frater. 167
Ova in Circo quid fuerint. 213.
Ovatio quæ fuerit. 264
Ovicula unde dictus Fabius Maximus. 293
Ovile in comitiis quid fuerit. 41.

P

Pacem Deorum exorare. 193
Pacis templum. 364
Pænula qualis vestis. 273
Paganalia festum. 205. & seq.
Palæstra vox quid significet. 214.
Palatia exercitii militaris genus. 257
Palatina tribus. 7
Palatini ludæ. 230
Pales pabuli Dea. 161
Pallia, vel Parilia, Romæ natalis. 16.
Palladium quid fuerit. 127
Palla vestis muliebris. 273
Pallas pro oleo. 128
unde dicta Minerva. 127
Palliatæ comœdiæ, i. e. Græcæ. 227
Pallor & pavor culti. 165
Palmus mensura. 185
Paludamentum vestis imperatoria. 240. 272
Paludatus proficiscebatur Proconsul. 95
Pan pastorum Deus. 158
Arcadiæ Deus. 16.
ejus cultus antiquissimus. 16.
Fistulam invenit. 16.
Inuus unde dictus. 16.
Lycæus. 16.
quid eo significaverint. 16.
quomodo pingeretur. 16.
Tegæus. 16.
unde dictus. 16.
Panisci, qui etiam Fauni. 139
Panis festum Lupercalia, Sacærdotes Luperci. 148. 182
Πανπεριτονος quid fuerit. 214
Pantheum, hodie Maria rotunda. 188
Pantomimi quid fuerint. 229
Papirius prætextatus unde dictus. 294
Maso primus in monte Albano triumphavit. 264
Parabatæ qui fuerint. 213
Paræz unde dictæ. 149
Jovis & Themidis, vel

solius Noctis filiz. 16.
Mœipæz dictæ. 16.
Paranymphæ qui fuerint. 287.
& seq.
Παραστράτης in acie qui stat. 246.
Parazonium, sive pugio Triumvorum insignis. 239
Paria componere quid sit. 222
Παράδοδος quale carminis genus. 228
Parochi qui fuerint ap. vet. 175.
Παρόχοι, paranymphæ. 288
Parricidarum poena quæ fuerit. 112
Παρθέναι ἑστιάδες, Virgines Vestales. 184
Parriceniis opem fert Diana. 130
Pascito linguam, εὐφημέ. 191.
Passavii urbis origo. 245
Pater dictus Sylvanus. 160
patratus quis fuerit. 177
Patres cur dicti Senatores. 9
Conscripti unde dicti. 12
Patriæ potestatis effectus. 298
Patria potestas cur tanta Romæ fuerit. 300
quæ fuerit. 297
quomodo tollatur. 301
Patriciatus dignitas sub Imp. 301.
Patricii & plebeji ut differant. 25. & seq.
qui & unde dicti. 9
Patroni & clientes. 26
Pavo signum consecrationis Augustarum. 157
Pavor & pallor culti. 165
Paulus Apostolus a Lyftrænobus cur Mercurius dictus. 135.
Pecoris permutatione olim pro pecunia usi. 279
Pectorale militum. 243
Peculatus judicium quid fuerit. 115
Peculium castrense & quasi castrense. 269
Aliissim. profectitium, adventitium, castrense, & quasi castrense. 299
Pecunia olim appendi solita. 279.
unde dicta. 16.
Regnata in amphitheatris quæ fuerint. 220
Penates qui fuerint. 145
unde dicti. 16.
etiam penetrales dicti. 16.
Q

- *Εἰς τὰς πόλεις, γένεθ-*
λοι, κτήσιν, μύχοι.
ἐρμιοι, 147
 Pendere pro solvere. 280
 Πόνταθλον quid fuerit. 214
 Perduellis quis fuerit. 36
 Perennis Praef. Praet. sub Com-
 modo. 88
 Περὶ ἑλλέν pro sepelire. 304
 Perones quales calcei. 274
 Περὶ ἰσχυρίσματα in comi-
 tiis. 47
 Permutatio rerum pecunia an-
 tiquior. 279
 Perpetua quaestiones quae fue-
 rint. 61
 Personae tragicarum quae. 228
 Pes mensura. 285
 Petere & repetere gladiatorum
 verba. 223
 Phalerae & torques ut differant.
 250
 Philoni (Q. Publilio) primum
 provinciae prorogata. 93
 Piaculum quid proprie fuerit.
 198
 Piatrices. 303
 Picus Marti sacer. 134
 Pietas Dea. 167. & seq.
 Pilani, qui etiam Triarii. 235
 Pilci Dioscurorum gestamen.
 155
 Πλῆν τούτῳ λόγῳ, 355
 densare cohortes. 355
 Pileus libertatis insigne. 224
 Pilorum descriptio. 243
 Pilum cur sentum dictum. 16
 Pilus decimus, pilus primus,
 pro decimo, primo ordine
 triariorum. 218
 Pinarii & Potitii Herculis sa-
 cerdotes. 153. 183
 Pinx Cybele sacra. 145
 Piso quaestor pro praetore in
 Provinciam missus. 67
 Planipedes dicti pantomimi.
 229
 Plautus comediae datus. 218
 Plebeji ludi. 230
 Plebiscita quae fuerint. 44
 Plebs vox quid proprie notet.
 24. & seq.
 Plutei machinae militares. 244
 Pluto inferorum Deus. 148
 — Dis dictus a divitiis. 16.
 — quomodo pingeretur. 16.
 Plutus, divitiarum Deus. 130
 Podium in amphitheatro quid.
 219
 Poenae militares. 265
 Poenae Mercuriales dicti. 136
 Ποινηχοί: Deum Penates. 146
 Pollentia Dea. 167
 Pollinctor Libitinarum servus.
 132.
 — quis fuerit. 303
 Pollustum quid sit. 255
 Pollutorum sacrorum quaestio.
 62. 110. 63
 Pollux Jovis F. 195
 Poltrons unde dicti. 234
 Πολύμαχος, multimammia
 Diana. 130
 Pomona, pomorum Dea. 160
 Pomonalis Flamen. 16.
 Pompa Circensis quae fuerit.
 211. 216.
 Pompina tribus. 8
 Pompejus M. tribunos pl. re-
 stituit. 71
 — Eques R. bis trium-
 phavit. 64
 Pondo vocis vis. 284
 Ponderis cur notent nomina
 monetarum. 279
 Pondere mensurarum vox. 275
 Ponticuli in comitiis. 41
 Pontifex Maximus quis. 269
 Pontifices, qui & unde dicti.
 158.
 Pontifices, majores & mino-
 res. 169
 Pontificum munus. 16.
 Popae sacrorum ministri. 186.
 165.
 Popinae a popis dictae. 165
 Poplicola unde dictus Vale-
 rius. 53
 Popularia dictus locus populi
 in spectaculis. 210
 Populi vocis significationes di-
 versae. 24
 Populus Herculi sacra. 155
 Porca sacra immolabatur Cy-
 belae. 145
 Porrectus pro mortuo. 303. &
 seq.
 Purricere extra quid sit. 195
 Portae castrorum. 251
 — principales. 16.
 — urbium sanctae. 8
 Porta Libitinae in amphitheatro. 224
 — Sanavivaria an fuerit. 16.
 — praetoria, sive exiraor-
 dinaria. 251
 Portumnus portuum Deus. 137
 — Gr. Παλαιμω. 16.
 Posca potus militaris. 250
 Postumii jus quale sit. 301
 Postscenium quis locus. 225
 Postulare actionem, sive judi-
 cium. 104
 Postulatici gladiatores. 222
 Postulationes sacrificii genus,
 398.

- Postumius, Dictator Castrorum
 templum fuit. 156
 Potestas & imperium ut differant. 94
 — & magistratus ut differant. 46
 Potina, sive Potica Dea. 152
 Potiri & Pinarii Hercules sacerdotes. 183
 Potus Rom. ordinarius. 277
 Præcia, s. præclamitator flaminis. 180. 186
 Præcissiones in amphitheatro quæ. 219
 Præconum Romæ munus. 100
 Præfectus annonæ. 89
 — Urbi amicus Imperatoris dictus. 83
 — fabrorum in castris. 265
 — Urbi ab Aug. institutus. 87
 Præfectus Urbi primus Denter Romulus. 86
 — Latinarum causa. 16.
 Præfeti Prætorio ab Augusto instituti. 88
 — potestas. 16.
 — quando ius dicere coeperint. 16.
 — quatuor Constantino instituti. 16.
 Præfixæ. 303. 305
 Præmia militaria. 260
 Prænomen quid fuerit. 293
 Præpeteres aves quæ fuerint. 171. & seq.
 Prærogativa centuria quæ fuerit. 41
 — pro signo futuræ voluptatis. 16.
 Præ & vas ut differant. 118
 Præfides qui fuerint. 98
 Præful Saliorum. 181
 Prætextatæ fabulæ quæ. 227
 Prætextati mores, prætextata verba. 259
 Prætextatus unde dictus Papius. 294
 Prætor collega Coss. 58
 — fiscalis. 60
 — maximus dictus Dictator. 76
 — peregrinus de repetendis aliquando quæsit. 62
 — peregrinus unde dictus. 59.
 — primus quando creatus. 58
 — tutelaris. 60
 — pro sacerdote. 47
 Prætores dicti olim omnes magistratus. 46
 — fideicommissarii. 59
 Prætoris munera. 60
 Prætorium in castris. 250
 Prætorii legati sub Aug. quæ. 241.
 Prætorium ius honorarium dictum. 59
 — pro hominibus in Prætorio congregatis. 254
 Prætorum insignia. 60
 — numerus. 58. & seq.
 Prætoris vilitas tempore Boethii. 64
 Prævaricatio quid sit. 116. & seq.
 Præstina factio in Circo. 212
 Præcantium habitus. 180
 Præstare quid sit. 40. 118
 Priapus Bacchi & Veneris filius. 151
 Principatus dignitas. 12
 Princeps cur dictus Imperator. 16.
 Princeps militum genus. 235
 Principia in castris quis locus. 251.
 Principium in comitiis quid fuerit. 29
 Privilegia militum. 265
 Procas Sylvius Albanorum Rex. 2
 Processus Consularis quid sit. 56.
 Procestria quæ fuerint. 210
 Proconsulium honores. 56
 — quot fuerint genera. 61
 Procuratores qui fuerint. 153
 Procurare promissa quid sit. 198
 — proprium augurum verbum. 172
 Procuratores Cæsaris. 58
 — ludorum. 218
 — provinciarum qui fuerint. 98
 Prodi dicebantur Interreges. 85
 Prodicere diem quid sit. 118
 Prodictator Fabius Maximus. 77.
 Prodigialis Jupiter. 198
 Profani a sacris ablegabantur. 191.
 Profecti dies qui. 206
 Proletarii qui fuerint. 32
 Proletarius sermo pro vili. 16.
 Προμηθεύς, προμηθεύς quæ. 288
 Promotionum militarium ratio. 238
 Promulgare legem quid proprie sit. 38
 Promulsis prima pars coenæ. 276.
 Pronuba mulier qualis. 289
 Proprietores & Procoeli ut differant. 97
 Q 2 Pro-

Prosa & Posteriora Dux. 162
 Profecium quis locus. 216
 Profecare exta quid & proficere,
 profecta quæ fuerint. 195
 Proserpina Plutonis uxor. 148
 eadem Hecate. 149
 Προσδοκῶ, obsecrationes. 191
 Πρωτάτης, patronus. 16
 Πρωτογῖα Dianæ Venatrici
 vota. 130

*Proverbia, Formula ac Notæ,
 in hoc opusculo explicata.*

A. 42. 115. 294
 A. A. A. F. F. 71
 Ab ovo ad mala. 270
 A carceribus ad metas. 210
 Ad clypeum, ad frenum, ad
 hastam. 242. & seg.
 Addixit, admisit avis. 172
 Æternum vale &c. 308
 Alio die. 138
 Ampliare causam. 108
 Audabatur more. 221
 Annulo aureo donari. 22
 Annus suus. 40. 57
 Antestari. 103
 Ap. 294
 Auditoritas Senatus. 19. 70
 Auditor legis. 38
 C. 42. 115. 294
 Calceos mutare. 15
 in Castro esse. 129. 156
 Classici auctores. 38
 Clavus latus, angustus. 271.
 & segg. 22. 14.
 Cœna Salliaris &c. 175
 Caritum tabula. 83
 Commentari. 172. 218
 Conclamatum est. 303
 Conditione tua non utor. 190
 Conscripti Patres. 11
 Cretata ambino. 268
 D.
 Decuriam emere. 394
 Deponere vino. 100
 Dictata dare. 303
 Diem sallere &c. 216
 Dissuadere diem. 39
 Digitum tollere. 224
 Dissedere in alia omnia. 17
 Dividere sententiam. 18
 Mo, dico, addico. 63. 106. &
 seg.

Edere actionem. 104
 Effutire. 191. & seg. not. (u)
 Equum trahere. 24
 Esequi... quibus ire com-

modum est. 304
 Exemplo. 196

Fabula stat, cadit. 218
 Forum agere. 95
 in Forum venire. 270
 F. P. 207

Genio indulgere. Genium de-
 fraudare. 145. & seg.

Hastæ subicere. 102. in not. (b)
 Hastam cogere. 106
 Heres ex affe &c. 180
 H. I. V. I. 213
 Hoc habet. 223

Illicet. 296. 308
 Imaginum jus. 75
 In procinctu. 248
 Integritas frontis. 116
 Inter casa & porrecta. 396

K. 216
 Lampadem tradere. 138
 Lapillo nigro &c. notare. 208
 Larus regere &c. 227
 Lupa. 3

M. M. 294
 Majorum gentium. 40. 121
 Mam. 294
 Mars vigila. 134
 Mercuriales viri. 136
 Minerva crassa, invita. 177
 Minorum gentium. 40. 121. 153.

N. 204
 N. L. 42. 108. 115
 N. P. 207
 Nec literas nec naturæ doctus. 257
 Non amplius te moror. 10
 Non te poto, piscem poto. 222

Ordo maximus, minor. 10. 23
 Os pugilis. 214
 Οὐδὲν πρὸς Διότρυον. 226

Panicus terror. 158
 Pedibus ire in sententiam. 17
 Pollicem premere &c. 224
 Pollucere. Pollucibilis. cœna. 155
 Prætorium dimittere. 254
 Princeps juventutis. 24
 Senatus. 32
 Prodere flaminem. 178
 Proinfulide conficere. 276
 Propter viam facere. 277
 Punctis omnibus. 42

Qui hoc censeatis &c. 19

Re-

Redire ad togas, ad venturum.
172.

Regie facere. 33

Rex ad triarios rediit. 245

Res prolatae. Res rediere. 307

Res tuas tibi habe. 290

Saga sumere. 271

Scriptum facere. 160

Secutio, Secor. 101

Sedere, de iudice. 105

Sedere in XIV. 21. 210

Sedere in Senatu &c. 15. 227

Sere. 164

Servare de caelo. 172

Sex. 294

Sexagenarius de ponte. 41. 105

in Simpulo fluctus excitare. 194. in not. (y).

S. P. Q. R. 24

S. T. T. L. 308

Subhastare. 101. in not. (h).

S. V. V. discedit Quirites. 101

T. 70

Θ. 195. in not. (d).

Ti. 294

Tabernaculum capere. 171

ad Tubicines mittere. 305

Vadari &c. 104

Vasa conelamantur &c. 245

Ubi tu Casus, ego Cafa. 288

Venire sub corona. 163

Ver Sacrum. 190. in not. (f).

Versis gladiis. 223

Veto. 70

Videant COSS. ne quid R. P. detrimenti capiat. 54

Videretur fecisse. 108. 116

Vir virum legit 149. in not. (e).

Vite donari. 238

Umbræ. 275

Vortumnis natus iniquis. 160

U. R. 41

Zonam solvere. 287

Provinciae non recte dicuntur

federari Belgii civitates. 93

Provincia pro quovis munere. 92.

quæ proprie dicatur. 75.

Provinciarum imperium penes

Coff 55

ordinario ab Augusto

instituta. 97

Pyrræis Gr. dicti curiones. 175

Publica dicta sacra Bonæ Deæ. 160.

Publicani honorati valde. 23

Eudicilia Patricia Dea. 164

plebeja Dea. *ibid.*

Puerperarum præses Juno. 125

Pugilatu nobilis Pollux. 156

Pugiles qui & unde dicti. 177.

Pultarii qui fuerint. 172. 186

Pulpitum quis locus. 227

Pulvinaria pro templis. 191

quæ fuerint. 191.

Puodæ sunt singulorum sen-

tentia. 42

Purpureus pro candido. 39

Purpurea factio Ciscensis. 212.

Puppōpos dicta Ceres. 129

Pyra qualis fuerit. 307

Q

Quadrans quid fuerit. 124

Quadrangatus pro denario. 180.

Quæstiones dictæ Judicia pu-

blica. 61

perpetuæ quæ fuerint

110.

Quæstores fuerunt triplices. 72.

triennales. 74

vel candidati princi-

pis. 75

unde dicti. 72

Palatii. 71

particidii qui fuerint.

110.

Quæstorium in castris. 250

Quæstorum origo & numerus. 72.

Provinciarum manus. 72

Urbanorum manus. *ibid.*

Quatuordecim gradus equitum.

22. 210.

Quatuorviri viales. 75

Quercus Jovi sacra. 123

Quietis ædes. 164

Quinarius nummus qualis. 180.

& seg.

Quindecimviri sacris faciundis

qui fuerint. 173

Quinquatrus Minervæ festum.

128.

Quinquentium quid fuerit. 214

Quinqueviri mensarii. 92

munis turribusque re-

ficiendis. *ibid.*

Quintana via castrorum. 244

Quinti Luperci. 183

Quintus (K.) primus vades

dedit. 218

Quirinalia festum. 154

Quirinalis Flamen qui fuerit.

153.

Quirinus unde dictus Romu-

lus. 166.

Quirites unde dicti cives Romæ.

5. 193.

R

P *sedes* *hæc* *lister* . 207
 Ramenacium tribus unde dicta . 6
 — Ramnes iidem qui Ramenses . 26.
 Rationales Cæsaris qui fuerint . 98
 Recuperatores qui fuerint . 104
 Redemptores qui fuerint . 2r. & seq.
 Refragantur auspicia infausta . 172.
 Regia dicta domus regis sacror . 178.
 Regina dicta uxor regis sacror . 177.
 Regium imperium consulum . 53.
 Regnatum Romæ quatuor . 50.
 Regna vini quæ dicat Horatius . 275
 Regum insignia . 40
 — inuidia . 56.
 Relatio ad Senatam quomodo fieret . 18
 Relegati mitior poena quam exulis . 119. & seq.
 Religiosi dios a nefatis diversi . 307
 Rem ratam haberi satisfactione . 105.
 Repetundarum iudicium quod fuerit . 110
 Repotia quæ fuerint . 295
 Repudium quid sit . 18.
 Restitutio in integrum quæ sit . 109
 Retiarii gladiatorum genus . 221.
 Rex sacrorum, sive rex sacrificulus quis fuerit . 177
 Rhamausia eadem quæ Nemeus . 165
 Rheca quid significatum fuerit . 144.
 — magna mater . 16.
 — mater Deorum . 16.
 — Ops unde dicta . 16.
 — quomodo pingeretur . 16.
 — Sylvia eadem quæ Illia . 7
 Robigus Deus . 163
 Robur locus in carcere . 120
 Rogatores in comitiis qui fuerint . 41
 Rogus quis fuerit . 307
 Roma pro Dea . 264
 — quando condita . 3
 — unde dicta . 3-5

Romilia tribus . 7
 Romulus & Remus conditores Urbis . 1
 Rorarii milites qui dicti sint . 21.
 Roseius Otho legem tulit de loco separato equitum in spectaculo . 22
 Rostrata columna quæ . 154
 Rudarii qui fuerint . 224
 Rudis gladiatorum & missio ut differant . 1818.
 — gladiatorum quæ . 128
 Ruperrus (Christ. Adamas) contradicendi studio tenebatur . 48
 Rustica castio in circo . 212
 Rustica tribus . 7

Sabinum bellum . 5
 Sacellum quid fuerit . 189
 Sacer detestabilis . 70
 Sacerdotes qui comitiis curiatis creati . 35
 — tributis comitiis creati . 44
 Sacerdotum varia genera . 168
 Sacra hæreditaria quæ . 30
 Sacramenti militaris formula . 75.
 Sacramentum in iudiciis quid fuerit . 107
 Sacrificia Deorum inferorum & superiorum ut differant . 197
 Sacrificia expiatoria, & varia . 168. 199
 Sacrificiorum divisiones variae . 198
 Sacrorum detestationes . 30
 Sacrosancti fuerunt Tribuni pl . 70.
 Sagarii . 272
 Sagum vestis militaris . 240. 272
 Salii Martis sacerdotes . 114.
 — 18r.
 Salii Palatini, Collini, & Agonales . 122
 Salisubuli & Salii saltatores sacri . 16.
 Salutio exercitii militaris genus . 257. & seq.
 Saltus genus exercitii militaris . 215.
 Salvius Julianus edictum perpetuum condidit . 43
 Salus Dea . 264
 Samnites gladiatores, postea Hoplomachi . 222
 Sanavivaria porta amphitheatrici . 224
 San-

Sanctissimus ordo dictus senatus. 30
 Sanguis nympha. 145. 183
 Sanguis edes. 188
 Savi des, legum tabula. 31
 Satisfactorio iudicatum solvi. 106.
 — rem ratam haberi. 16.
 Satura. 228
 Saturnalia festum quomodo celebraretur. 147
 Saturnus a *satu* dictus. 142
 — ab Hebræo, *Satur*, *la-tere*. *ibid.*
 — a Jove regno pulsus. *ib.*
 — Gr. *Χρόνος*. *ibid.*
 — idem qui Adamus; vel ut alii, Noachus. *ib.*
 — quid per eum intellexerint. 143
 — quomodo pingeretur. *ib.*
 — temporis Deus. 147
 Satyra poema quale & unde dictum. 228
 Satyri Bacchi comites. 151
 Scala Gemonia. 110
 Scalaria dicta via amphitheatra. 319
 Scaptia tribus. 45
 Sceleratus campus qui fuerit. 186.
 Scena quid fuerit, & quomodo plebs. 126
 Sceniorum ludorum genera. 223.
 Scipio eburneus Coss. insignis. 53.
 Scipio (P.) fratri suo L. legatus fuit. 240
 Scipio (P. Corn.) privatus cum imperio in Hispaniam missus. 93
 Scortica, penula e pelle. 273
 Scriba magistratum. 100
 Scribarum honestus ordo. 116.
 Scriptuarii qui. 23
 Scrupulum quale pondus. 284
 Serosa (Tremellius) unde dictus. 294
 Senta imbricata quæ. 242
 Sertum & cypens ut differant. *ib.*
 Secutores gladiatorum genus. 217.
 Sedebant ad mensam antiquissimi Rom. 274
 Sedere in Equestribus. 22
 Sejanus Praefectura pratorio viam intendit. 88
 Seignur vos Gallica unde. 10
 Sella curulis eburnea Regum & Consulum insignis. 43
 Sellisterna, v. solisterna quæ

sint. 191
 Sembella quale pondus. 284
 Sementine feriae. 206
 Semones Dii unde dicti. 117
 Senatores majorum & minorum gentium. 40
 — pedarii. 14
 — quæ adesse deberent, ut Scitum fieri posset. 46
 Senator qui esse posset. 13
 Senatoria ætas. 14
 Senatorius census. 11
 Senatorum insignia. 14. 15
 Senatum dimittendi formula. 10
 Senatus a Bruto suppletus. 10. 11
 — a Populo nunquam dictus. 21. & seq.
 — a quo habitus. 15
 — auctoritas quomodo a Scito differat. 19. 70
 — consulta ab ædilibus servata in æde Cereris. 66
 — consulta ubi servata. 16
 — consulti in summo discernimine formula. 54
 — elogium. 20
 — habendi ratio. 15
 — lectio. 11
 — origo & augmentum. 10
 — populusque Rom. formula. 24
 — quando habitus. 16
 — quomodo convocatus. 17
 — recensio. 12
 Senatus seminarium ordo equestris. 23
 — sub Principibus in Julia populi successit. 21
 — ubi habitus. 15. & seq.
 Senatus movere quid sit. 12. 13
 Seneca divitiarum. 282
 Sententia in iudiciis publicis quomodo lata. 115
 Sententiam quomodo pronunciat Prætor. 116
 September mensis aliquando Tiberius dictus. 201
 Sepremviri epulonum qui fuerint. 175
 Septium in comitiis quid fuerint. 41
 Sepelire etiam de combustionis dicitur. 307
 Sepulchri locus. 306
 Sepultura quando Rom. in usus. 306
 Sequestres in comitiis qui fuerint. 40
 Serapis Ægyptiorum Deus. 187
 Sexta, cerea aciei forma. 245
 Sextor Regius auctor juris fecialis. 196
 Servi ap. Rom. militare non poterant. 233
 pro

- pro dominis torque-
 bantur. 114
 Servitium incredibilis multitu-
 do. 256
 — poenae. 170
 Sestertia neutrius generis quæ.
 281. & seq.
 Sestertius nummus quis. *ibid.*
 Sextius (L.) Sentiq. La-
 nus primus de Lebe Cos. 57
 Sexula quid. 284
 Sibilis excipiebarur comœdia,
 quæ non plæuerat. 228
 Siciilius quale pondus. 284
 Siculi in clientela Marcello-
 rum. 27
 Signa militaria quæ. 247
 — sacra. *ibid.*
 Signiferi. 238
 Silienus Bacchi comes. 151
 Silicernium quid. 308
 Simulacra Ueorum propria. 190
 Sinus togæ qualis fuerit. 208
 Siparia, auiæa scenica. 226
 Sistrum quia fuerit. 167
 Sittien, πυμβαύλης quis. 305
 Socii comœdior. geitamen. 228
 Societates publicanorum. 23
 Socii & auxiliaries ut differant.
 239.
 Socrum militarium divisio.
 250.
 Sodales Augustales, &c. qui
 fuerint. 181
 — s. collegia sacerdotum ac-
 cipiebant Imp. defuncti. 157
 — Titi qui fuerint. 177
 So cati sæpe homines in Ur-
 be. 274
 Sol inter Deos selectos. 172
 — quomodo pius. *ibid.*
 Solisternia, v. sellisternia quæ
 sunt. 191
 Solitaurilia, veb souvetaunlia
 quæ. 35
 Sordidum habitum sumebant
 121. 113. 118
 Sortito iudicium quomodo fie-
 ret. 123. & seq.
 — sacrificia quæ fuerint.
 168.
 — *Σατῆρες* Jædi. 163
 Spectare in Equite: pro in
 quatuordecim. 227
 Spectio augurum proprie erat.
 171.
 Spes Dea. 164
 Spina in circo. 230
 Splendor Equitum proprius. 23
 Spolia ædibus affixa. 261
 — Opima quæ. *ibid.*
 Spoliarium quid fuerit. 220
 Spongia Samnitium quid fue-
 rit. 222
 Sponsalia quæ fuerint. 285
 Stadium quæ mensura. 285
 Stare dicitur comœdia, quæ
 placet. 288
 — in statu de gladiato-
 ribus dictum. 223
 — *Στάσιμον* quale carmen fue-
 rit. 278
 — *Στάτης* nummus unde. Ejus
 valor. 280
 Stati dies qui. 208
 Statilius Taurus primum am-
 phitheatrum e lapide stru-
 xit. 219
 Stativa (castra) quæ fuerint. 248
 Stativæ feriæ quæ. 205
 Statuæ ipsæ Dii dictæ. 200
 — quomodo cultæ. *ibid.*
 Stel, arina tribus. 8
 — *Στέλκεν*, *περιτέλλει*, &
συρτέλλει pro sepelire. 34
 Stercutius Deus. 163
 — *Στεφανός* ὄψε dicti Flaminea
 178.
 Stilio libris Sibyllinos com-
 bussit. 174
 Stipendia quot quisque consi-
 cere deberet. 231
 — undæ dicta. 280
 Stipendiorum militarium ra-
 tio. 258
 — *Στοιχεῖν* in arie quid sit. 248
 Stola matronarum vestis. 259.
 273.
 — pro gravitate matro-
 nati. 273
 — *Στρατηγός*, Prætor. 58
 Sirene, munuscula iusticio-
 ni missa. 141
 Strenua Dea. 152
 Struor, *πρατίζομαι*. 276
 Subconsules aliquando dicti
 legati. 241
 Subitarii milites. 249
 Subsellia a tribunali ut disse-
 rant. 60
 Subsidia pro triariis. 245
 Subaqua quæ vestis. 271
 Suburana tribus. 7
 Succenturiones dicti optiones.
 238.
 Suggestus Principis in amphi-
 theatro. 219
 Sulla Capitolium inauravit.
 124.
 — senatum ausit. 11
 — tribunitiâ potestatem
 minuit. 71.
 — *Συμβωμοί* Dii Contubernales.
 128.
 — *Συμ-*

Ευπατριες, classes. 31
οὐρανοὶ Dii Contrubernales. 188.

Suoveraurilia, vel solitaurilia quæ. 35. 159

Supplicationis honos quis. 262

Supplicatio quid fuerit. 190

Supplicia apud Rom. qualia fuerint. 119

— pro supplicatione. 190

Suppositicii gladiatores. 212

Supputandi ratio apud Rom. 281.

Suscipere pulvinaria quid sit. 191.

Suscitare spectaculorum vox. 210.

Susceptores, *αὐτομμερς*. 82

Sylvanus quis & unde dictus. 160.

— Augusti quis. *ibid.*

— pater dictus. *ibid.*

Sylvii dicti omnes Reges Alban. 3

Sylvius Postumus Ænæ F. *ib.*

Synthesia vestis convivalis. 273. 276.

Syrma pro ipsa tragœdia. 228

T

Tabellæ iudicium quæ & quales. 215

Tabella pro suffragio. 42

Tabernariz comedæ. 127

Tabularium, ubi tabulæ publicæ custodiuntur. 10

Tages aruspiciæ auctor. 173

Talentum quanti fuerit. 283

Talaffio, vel Talafius cur in nuptiis invocatus. 289

Talio pœna injuriæ. 119

Talis ludere. *deest.*

Tapaquils fufus & colus. 288

Tarpeja virgo. 5

Tarpejus mons. *ib.*

Tarquinius Priscus senatum auxit. 10

Tatienſium tribus a T. Tatius dicta. 6

Tatius Sabinorum rex. 5. 6

Tauropolium. 145. *in not. (a).*

Taxiæppæ, eenturiones. 238

Tela propriæ sunt quibus utimur ad petendum. 241

Τέλειον ἱμάτιον, toga virilis. 269

Tempeſtatis ædes. 265

Tempeſtativa convivia quæ fuerint. 277

Templa a Diis incoli dicebant. 200

— augustæ. 187

Templum auguribus quid fuerit. 166.

— augurum quid sit. 171

Templum effari quid sit. 282

— Honoris. 16

— quid & unde dictum. 15. & *ſeq.* 127.

Tenſæ in circo quæ. 211

Tentoria militum qualia. 250

Terentius (A.) Aſia trib. pl. 50.

Terminalia feſtum. 162

Termini moti pœna. *ibid.*

Terminus Deus. 161

Teruncius idem quod Quadrans. 284

Teffera militaris qualis. 212

Tefferarius quis. *ibid.*

Teſtamenta Kalatis comittiis condita. 30

Teſtes in judiciis quales. 124

Teſtimonia in judiciis quæ fuerint. 114

Teſtudo militaris duplex. 244

Terhys Auroræ mater. 152

Tetradrachmus nummus qualis. 280

Theatra Apollini & Baccho ſacræ. 226

— temporaria. 225

Theatri partes. 226

Theatrum Balbi. 225

— Marcelli. *ibid.*

— Pompeii. *ibid.*

— Scauri. *ib.*

Thenſæ in circo quæ. 211

Θεοπάροχος, Bellonarii. 174.

Thesauris præſt Hercules. 154

Thia Solis mater. 152

Threces gladiatorum genus. 121.

Thuris. *Vide* Turis.

Θευοκρότοι dicuntur haruſpices. 173

Θυρεός, ſcutum, unde. 242

Thyrſus Bacchi geſtamen. 152

Thyrſus pro quovis ſtimulo vel impetu. *ib.*

Tiberius comitia penitus negligit. 143

Tibialia non habuerunt veteres. 274

Tibicinum uſus in ſacris. 186

Tirones, tirocinium quid. 269

Tiſiphone Furiarum una. 150

Titanus Saturni frater. 242

T. litteræ ſcſo ſubſcripta quid ſignificent. 70

Toga propria Romanorum ſcſis. 268

— picta, vel palmata quæ. 270

- prætenta quorum. 269
 ————— pulla quorum. 18.
 ————— pura, libera, Virilis.
 ibid.
 ————— sordida quorum. 18.
 Togata comœdia. 227
 Togati pro Romanis. 268
 Tollere diem quid sit. 19
 Torques & Phalera ut differant. 260
 Trabea equitum vestis. 23
 quæ & quorum. 270
 Trabeatæ comœdia. 227
 Tragica scena qualis. 228
 Tragœdiæ definitio & ætymon. 228.
 Tragœdorum habitus. 18.
 Trajanus 1000. gladiatorum dedit. 217
 Transvestio equitum. 23
Τραπεζοκόμος quis. 276
 Triarii militum genus. 235
 ad Triarios res rediit. Pro-
 verb. 245
 Tribunal editoris in amphitheatro. 219
 in castris. 248
 Prætorum proprium. 60
 Tribunicia potestas in Imp-
 translata. 71
 Tribuni angusticlavii, *σεν-
 ατορες*. 292
 Comitiati. 18.
 Laticlavii, *ὁ ἐς βο-
 νάτας ἐλπίδα*. *ibid.*
 militum consulari po-
 testate an 8. angusticla-
 vi sint. 91
 militum consulari po-
 testate. 18.
 lati & angusticlavii. 271
 qui. 219
 plebis qua occasione in-
 stituti. 63
 Rutili, sive Rufuli. 279
 Tribuni Semestres. 18.
 voluptatum. 68
 Tribunorum militum munus. 67.
 plebis munus. 69
 Tribunus Cæserum quis. 31
 vox quid significet. 57
 Tribus rusticæ quæ. 7
 unde dictæ. 5. & *seq.*
 urbanæ quæ. 7
 Tributa comitia quæ fuerint. 43.
 & Vætigalia ut differant. 73
 qua occasione instituta. 43
 Tribu movere aliquem quid. 81.
 Triclinium quid fuerit. 275
- Trinundinum quid fuerit. 37
 Tripodium solitimum quid fuerit. 172
 Tritones Neptæni curui ju-
 ssi. 137
 Trivia Dea. 249
 Triumphalia ornamenta. 264
 Triumphus conditiones. 262
 descriptio. 263
 Triumphus cur opimus dictus
 Horatio. 262
 in monte Albano. 264
 navalis quis. *ibid.*
 Triumviri adibus sacris re-
 ciendis. 92
 capitales qui fuerint. 61
 coloniæ deducenda. 92
 monetales. 73
 nocturni. 16.
 Reip. constituenda. 91
 senatui legendo. 12
 valerudinis. 75
 Troja ludas quis fuerit. 245
Τρυφώδαιμονες cur disti-
 ctores tragici. 228
 Tubarum forma. 248
 Tubicinum usus in sacris. 186
 Tub lustræ quis. 18.
Τυμπαύλης, siticea quis. 305.
 Tumultuarii milites. 234
 Tumultus bello gravior. *ibid.*
 Tunica angusticlavæ Equitum
 insigne. 23
 Augusticlavæ quæ. 271
 Tunica laticlavæ senatorum
 insigne. 14. 271
 quæ vestis. 270
 Chitidota & talaris in-
 gnominiosa. 272
 Laticlavæ quæ. 18.
 Palmata. 272
 Recta. 18.
 Rubra Prætorio im-
 posita signum pugne. 249
 Tunicas cui non gestaverint
 candidam. 39. & *seq.*
 Turis usus in sacris frequen-
 tiss. 199
 Turma equitum quæ fuerit. 235
 Turres militares. 244
 Turris, cæstæ acervi forma. 246
 Tutulus, s. Apex, insigne
 Pontificis Max. 179
 Tympana in sacris Cybeles.
 145.
 Tyndarus Leda maritus. 155
 Typhon Osirum interemit. 187
- V
- VAcuna Dea. 162
 Vadari & vadimonium
 pro-

RERUM ET VERBORUM:

promittere quid sit.	104	Vetera, sive Sante urbs un-	
Vale dicendi mortuis formul.		de.	249
308.		Vetusius Mamutius ancilium	
Valerianus censuram gessit.	85	faber.	187
Valli castrensis descriptio.	251	Vexillum.	249
mascul. gen. <i>ibid.</i>		Vexillum inter dona militaria	
Vallum facere propria locutio.		250.	
<i>ibid.</i>		Vexillarii milites qui disti.	
Severi in Britannia.	255	260.	
Varro (M.) corona rostrata		Vix castrorum directæ & trans-	
donatus.	261	versæ.	246. 251
Vas & præ ut differant.	218	Vix in acie quales.	246
Vates, ὡς ὁδὸς unus ex Sa-		Vix in amphitheatro scalari	
liis.	181	distæ.	21
Vestigalia ab Equitibus R.		Viatores qui fuerint.	20
conducta.	21	Vibilia Dea.	16
& tributa ut differant.	73	Vicarius præfeti prætorio.	89
Vesovius quis & unde dictus.		Ubi.	82
125.		Vicorum præfeti.	7
Velaria in amphitheatris.	220	Vidua & hostia ut differant.	
Velites militum genus.	241	162.	
qui fuerint.	235	Viduarum qui fuerint.	186
Venatio in circo quæ fuerit.	215	Victoria Romæ culta.	235
Vendere filium quatenus per-		Victoriatum nummus idem qui	
missum.	269	Quinarius.	281
Venera factio in Circo.	212	Vigiliarum militarium ratio.	
Ventilare quid proprie sit.	223	232.	
Venus unde dicta.	131	Vigintiviri.	75
Αφροδίτη ἀνὸς τοῦ		Villa publica.	35
ἄφροῦ.	16.	Villius (M.) Tappulus au-	
Cluacina.	132	ctor legis annalis.	48
Erycina.	161.	Vinculorum genera.	119
Genitrix.	16.	Vindicta manumittere quid sit.	
Jovis & Diones filia.	131	256.	
libitina.	132	Vinea quæ fuerint.	244
Lubentina.	165	Virgines Vestales.	126. 186
Mari orta, unde marina.		Virgo Maxima Vestalium ve-	
131.		rustissima.	184
Mensis Aprilis ei sacer.		Viri a sacris Bonæ Deæ arce-	
132. & seq.		bantur.	159
Myrtus ei sacra.	132	Viriplaca Dea.	162
uxor Vulcani.	16.	Virtutes pro Diis cultæ.	163
Verberationis poena.	119	Virtutis Scipio templum stru-	
Veri Imp. convivium sum-		217.	
ptuosum.	182	Vis publica & privata quid sit.	
Vernæ & vernaculi qui fue-		112.	
runt.	295	Visceratio quid fuerit.	308
Verrucosus unde dictus Fabius		Veneratiam gestabant evoca-	
Maximus.	293	235	
Vespæ, sive Vespillones qui		Vitis insignis centurionis.	238
fuerint.	187. 303	Vivarium quis locus fuerit.	
Vespasianus Capitolium in-		215.	
stauravit.	124	ὡς ὁδὸς, Vates, unus ex	
cum filio censuram		Salis.	181
gessit.	85	Voluptas Dea.	165
Vesta Major & Minor.	126	Vomitaria in amphitheatro.	
unde dicta.	16.	219.	
Vestales etiam lictorem habe-		Vortumnus quis & unde di-	
bant.	185	ctus.	165
Vestaliū munus & honores.		ὡς ὁδὸς, adoptio.	298
184. & seq.		Votiva sacra, seu εὐχταία.	
incestarum poena.	185	192.	
Vestitus Rom.	268	Votivi ludi qui fuerint.	237

INDEX RERUM ET VERBORUM:

Venerum facientium ratio. Vulpes cur in sacro Ceresia
combusta. 130

Venerum sepulchro inscriptum.

Venerum, Consules. 57

X

Venerum, pala. 243

Venerum, quae fuerint. 303

Venerum, quae fuerint. 307

Venerum, quae fuerint. 294

Venerum, formula in legibus

ferenda. 31

Venerum, forum quando cele-

bratum. 138

Venerum, montes ardentes. ib.

Vulcanus, ignis & fabrorum

Deus. ibid.

Vulcanus fingitur. ibid.

Vulcanus, eius uxor Maja, vel

Majera. ibid.

Vulcanus, idem Mulciber. ibid.

Vulcanus, pro igne. ibid.

Vulcanus, unde dictus. ibid.

Xystus. 124

Xystum & Xystus quid fue-

rint. 214

Z

Zephyrus Flore maritus. 161.

Zeus πελαγός. 123

Zeus τροπαιούχος. f.

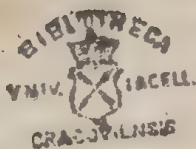
σπουδαίος. ibid.

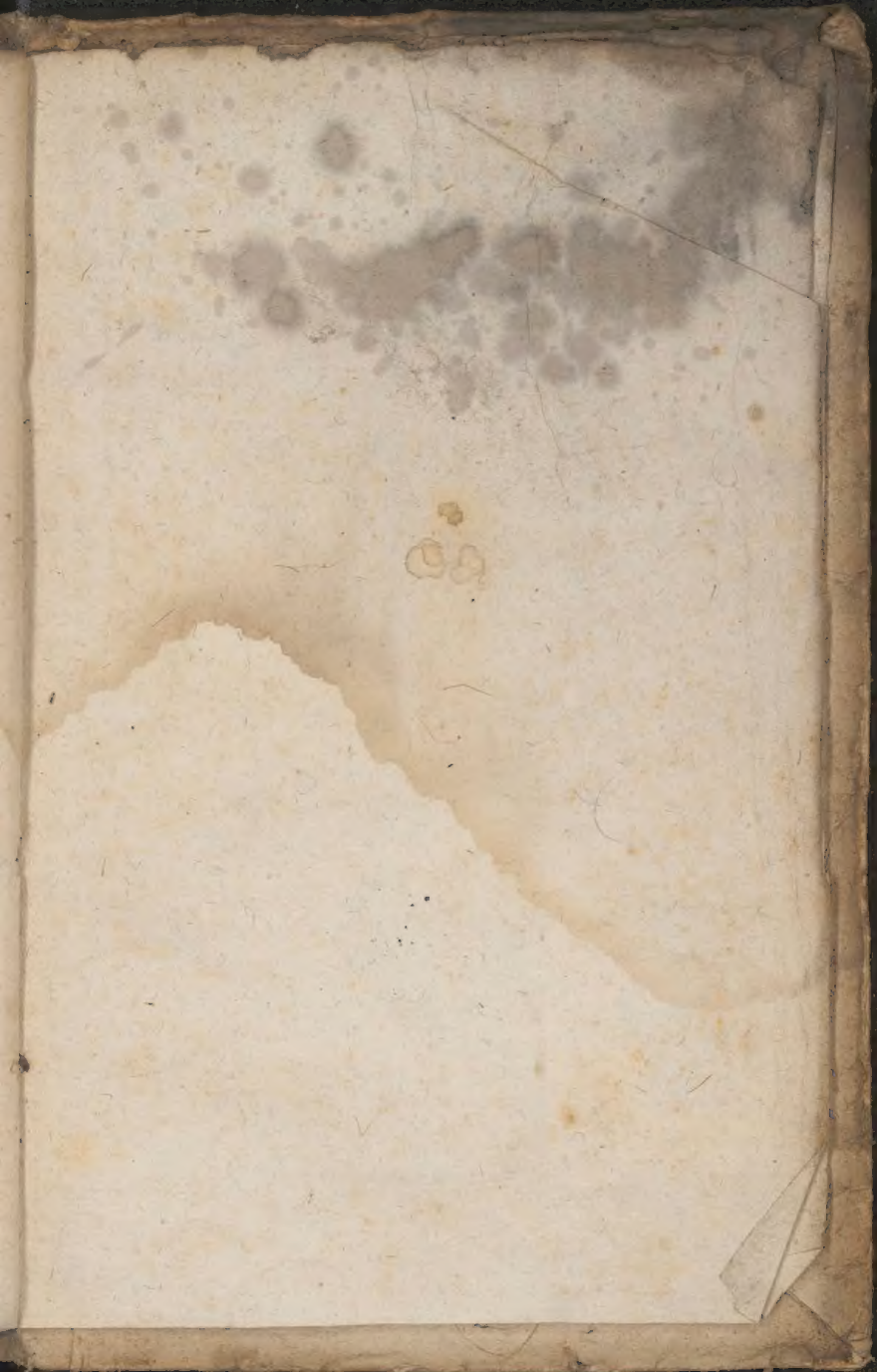
Zeus ορδόνιος. ibid.

Zeus επιδαίσιος. ibid.

Zephyrus in acie quid sit. 245

F I N I S.

Biblioteka Jagiellońska

sidr0021395

790

60

Alma generosa
Deum.
cara Venus